

Vlada Crne Gore
Ministarstvo evropskih poslova

P R E D L O G

I PRILOG IZVJEŠTAJU EVROPSKE KOMISIJE O CRNOJ GORI 2024.
koji se odnosi na period od 15. VI 2023. do 1. IV 2024.

April 2024.

Sadržaj:

UVOD	3
ODNOSI CRNE GORE I EVROPSKE UNIJE	4
REZIME I PRILOGA IZVJEŠTAJU EVROPSKE KOMISIJE O CRNOJ GORI 2024.	6
KLASTER 1: TEMELJNA POGLAVLJA	15
KLASTER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE	131
KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST	199
KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZANOST	282
KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA.....	311
KLASTER 6: VANJSKI ODNOSI	361
PRILOZI	384

UVOD

U skladu s utvrđenom praksom, u okviru praćenja i analize stanja u procesu evropske integracije, Crna Gora najmanje dva puta godišnje formalno informiše Evropsku komisiju (EK) o ukupnim aktivnostima koje se realizuje na ovom planu.

Struktura Priloga prati koncept posljednjeg Izvještaja Evropske komisije za Crnu Goru iz 2023, na način da je usklađena sa revidiranom metodologijom proširenja EU i klsterskim pristupom koji grupiše srodna poglavlja u šest tematskih cjelina. Svakako ostaje zastupljen princip da se na detaljan način prikaže stanje pregovora u oblasti političkih i ekonomskih kriterijuma, te reforme javne uprave, kao i stanje u pogledu preuzimanja obaveza iz članstva za 33 poglavlja pravne tekovine EU, samo su ove informacije grupisane iz perspektive klastera.

Prilog koji dostavlja Crna Gora, stoga, predstavlja značajnu polaznu osnovu EK prilikom izrade njenog godišnjeg Izvještaja za Crnu Goru u kojem se konstatuju ostvareni rezultati i daju preporuke za dalji rad.

Prema ustaljenom ciklusu izvještavanja koji je zahtijevan od strane Evropske komisije, I prilog Izvještaju Evropske komisije o Crnoj Gori 2024. obuhvata izvještajni period 15. VI 2023 – 1. IV 2024.

Kad je u pitanju metodologija izrade, proces pripreme Priloga odvijao se uz centralnu koordinaciju od strane Ministarstva evropskih poslova preko pregovaračkih radnih grupa za pregovore u pojedinačnim poglavljima pravne tekovine EU, u okviru kojih su od nadležnih resora i institucija obezbijeđene relevantne informacije i statistički podaci.

Ministarstvo evropskih poslova je usmjeravalo rad na izradi Priloga kroz izradu odgovarajućih Smjernica, obradilo prikupljene informacije za izvještajni period od svih pregovaračkih radnih grupa shodno formatu izvještavanja i interesovanju Evropske komisije iskazanom u komunikaciji s crnogorskom stranom i dostavilo Vladi na razmatranje i usvajanje I prilog Izvještaju Evropske komisije o Crnoj Gori 2024.

ODNOSI CRNE GORE I EVROPSKE UNIJE

Vlada je 1. XII 2023. donijela Odluku o uspostavljanju strukture za pregovore o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji („Sl.list CG“, br. 112/23). U skladu sa ovom odlukom, usvojene su 33 odluke o obrazovanju pregovaračkih radnih grupa. Vlada je 12. XII 2023. imenovala glavnog pregovarača Crne Gore sa EU. U skladu sa Novom metodologijom pristupnih pregovora s EU, Vlada je 30. I 2024. imenovala šest pregovarača za vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore EU, za šest tematskih klastera u okviru kojih su svrstana 33 pregovaračka poglavlja.

Vlada je 28. VII 2023. donijela Strategiju informisanja javnosti o pristupanju Crne Gore EU 2023–2026. godine, s Predlogom akcionog plana za 2023. Vlada je 3. VIII 2023. usvojila Trideset osmi kvartalni izvještaj o ukupnim aktivnostima u okviru procesa integracije Crne Gore u Evropsku uniju, za period april-jun 2023, dok je Devetnaesti polugodišnji izvještaj o ukupnim aktivnostima u okviru procesa integracije Crne Gore u Evropsku uniju, za period januar-jun 2023. usvojila 28. IX 2023. Vlada je 7. III 2024. usvojila Trideset deveti kvartalni i Četrdeseti kvartalni izvještaj o ukupnim aktivnostima u okviru procesa integracije Crne Gore u Evropsku uniju za period jul-septembar 2023, odnosno oktobar-decembar 2023. Vlada je 11. IV 2024. usvojila Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2024-2027, koji predstavlja strateški dokument u odnosu na usklađivanje zakonodavstva i jačanja administrativnih kapaciteta u skladu sa mjerilima i preporukama EK o Crnoj Gori za 2023.

Vlada je 11. I 2024. usvojila Program ekonomskih reformi 2024-2026, kojim se potvrđuje strateški cilj Crne Gore za naredni period, a to je ostvarenje pametnog, održivog i inkluzivnog ekonomskog rasta koji će doprinijeti unapređenju kvaliteta života svih njenih građana. Perspektive ekonomskog rasta u srednjem roku podržane su prioritetima ka ispunjavanju agende u procesu pristupanja Crne Gore.

Vlada je 6. VII 2023. donijela Uredbu o bližem postupku planiranja sredstava koje Crna Gora uplaćuje u budžet Evropske unije, čiji je osnov sadržan u Zakonu o budžetu i fiskalnoj odgovornosti i kojom se, po ulasku u EU, omogućava uplata potrebnih doprinosa u zajednički budžet Evropske unije.

Petnaesta Međuvladina konferencija Evropske unije i Crne Gore održana je 29. I 2024. u Briselu, tokom koje je prepoznat napredak zemlje, pohvaljena imenovanja u pravosuđu i istaknuto da se u narednom periodu očekuju konkretni rezultati, kako bi u najkraćem roku bio dobijen IBAR i otpočet proces zatvaranja pregovaračkih poglavlja.

Trinaesti sastanak Odbora za stabilizaciju i pridruživanje održan je 21. II 2024. u Podgorici, u hibridnom formatu.

Kada su u pitanju sektorski pododbori, u hibridnom formatu, 20. VI 2023, održan je četrnaesti sastanak Pododbora za unutrašnje tržište i konkurenciju koji obuhvata poglavlja 3 – Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga, 4 – Sloboda kretanja kapitala, 5 – Javne nabavke, 6 – Privredno pravo, 7 – Pravo intelektualne svojine, 8 – Konkurencija, 9 – Finansijske usluge i 28 – Zaštita potrošača i zdravlja. Predstavljeni su ostvareni rezultati, tekuće aktivnosti i planirane mjere i razmijenjena mišljenja u vezi s budućim izazovima, najboljim i najefikasnijim rješenjima u pogledu sprovođenja pravne tekovine i jačanja administrativnih kapaciteta u ovim oblastima. Na sastanku je predstavljen i Novi plan rasta za Zapadni Balkan koji ima za cilj integraciju regiona u jedinstveno tržište..

Šesnaesti sastanak Pododbora za saobraćaj, životnu sredinu, klimatske promjene, energetiku i regionalnu politiku održan je 21–22. VI 2023, u hibridnom formatu. Na sastanku su predstavljeni ključni rezultati, s fokusom na najvažnija zakonska i strateška dokumenta u oblastima koja su predmet sastanka, kojom prilikom je ocijenjeno da je Crna Gora nastavila da unapređuje stanje u navedenim oblastima.

Šesnaesti sastanak Pododbora za trgovinu, industriju, carine i poreze održan je 4. X 2023. u Briselu. Tom prilikom su predstavnici crnogorskih institucija predstavili rezultate postignute od prethodnog sastanka koji je održan u oktobru

prošle godine, u oblasti slobode kretanja robe, poreza, preduzetništva i industrijske politike, carinske unije i vanjskih odnosa.

Šesnaesti sastanak Pododbora za poljoprivredu i ribarstvo održan je 10. X 2023. u Briselu. Ovaj sastanak je bio prilika da se razmotri napredak u okviru pregovaračkih poglavlja 11 i 13, s izuzetkom da ove godine pregovaračko poglavlje 12 nije razmatrano zbog nepredviđenih okolnosti sa strane EK. Naglašen je napredak u kontekstu usvajanja Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja sa Akcionim planom kao i IPARD III programa. Pozdravljen je napredak u pogledu pripreme Strategije razvoja ribarstva 2024-2029. s Akcionim planom. Takođe, ukazano je na važnost usvajanja Zakona o morskome ribarstvu i marikulturi, Zakona o strukturnim mjerama i državnoj pomoći u ribarstvu i akvakulturi i Zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi koji su u parlamentarnoj proceduri duži period.

U Briselu je 12. X 2023, u hibridnom formatu, održan trinaesti sastanak Pododbora za inovacije, ljudske resurse, informatičko društvo i socijalnu politiku. Na sastanku je razmatran napredak i presjek stanja u pregovaračkim poglavljima 2 – Sloboda kretanja radnika, 10 – Informatičko društvo i mediji, 19 – Socijalna politika i zapošljavanje, 25 – Nauka i istraživanje i 26 – Obrazovanje i kultura. EK je konstatovala napredak u svakoj od oblasti. Naglašen je značaj donošenja Zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije i smanjenju rodni razlika. Sugerisano je da se nastavi sa usklađivanjem zakonodavnog okvira po pitanju elektronskih komunikacija, medija, zaštite podataka i sajber bezbjednosti i pohvaljeno sprovođenje S3 Strategije pametne specijalizacije i povećana ulaganja u nauku i inovacije.

Šesnaesti sastanak Pododbora za ekonomska i finansijska pitanja i statistiku održan je 16. XI 2023. u Podgorici. Tom prilikom su predstavnici crnogorskih institucija predstavili rezultate postignute u oblastima ekonomskih kriterijuma, kao i u poglavljima 17 – Ekonomska i monetarna politika, 18 – Statistika, 32 – Finansijski nadzor i 33 – Finansijske i budžetske odredbe.

Trinaesti sastanak Pododbora za pravdu, slobodu i bezbjednost održan je 13–14. III 2024. u Podgorici, u hibridnom formatu. Riječ je o najvažnijem događaju na godišnjem nivou, kada su u pitanju sektorski pododbori, koji ima za cilj sagledavanje konkretnih rezultata ostvarenih u oblasti vladavine prava od posljednjeg Pododbora održanog u februaru 2023. S crnogorske strane, rezultate je predstavio visoki rukovodni kadar relevantnih resora, uključujući i nekoliko resornih ministara. Sastanak su, u svojstvu posmatrača, pratili i predstavnici država članica EU i projekata finansiranih od strane EU.

Sedamnaesti redovan sastanak Zajedničkog konsultativnog odbora između EU i Crne Gore (ZKO), održan je 7. XII 2023. u Briselu, kako bi ocijenio napredak Crne Gore u procesu pristupanja EU, a posebno u oblasti reforme javne uprave. Na sastanku je razmotreno trenutno stanje u odnosima EU i Crne Gore, s fokusom na Izvještaj EK o Crnoj Gori 2023. i pregled razvoja u okviru Berlinskog procesa.

Osamnaesti sastanak Zajedničkog konsultativnog odbora između Evropske unije i Crne Gore (ZKO) održan je 16. IV 2024. Na sastanku je razmotreno trenutno stanje u odnosima EU i Crne Gore, uključujući ispunjavanje privremenih mjerila u okviru Klastera 1: Temeljna poglavlja i novi Plan rasta za Zapadni Balkan. Na sastanku su razmatrane i teme u okviru Klastera 4: Zelena agenda i održiva povezanost, s fokusom na oblasti životne sredine i klimatskih promjena i energetske i transportne politike. Takođe, razmotreno je i stanje civilnog društva u Crnoj Gori.

Klaster 1 – Temeljna poglavlja

U dijelu **političkih kriterijuma**, 14. VII 2023. proglašeni su konačni rezultati prijevremenih izbora za izbor poslanika u Skupštinu. Konačni rezultati lokalnih izbora još uvijek nisu proglašeni u Šavniku zbog neodržavanja izbora na dva biračka mjesta. Na Prvoj sjednici Drugog redovnog (jesenjeg) zasijedanja, Skupština je 31. X 2023. izabrala predsjednika i članove 44. Vlade. U okviru postupaka za izbor nosilaca pravosudnih funkcija, Skupština je 22. XI 2023, izabrala četvrtog sudiju Ustavnog suda. Na Petoj sjednici Drugog redovnog (jesenjeg) zasijedanja održanoj 21. XII 2023. izabrala je tri člana Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika. Na Trećoj sjednici vanrednog zasijedanja održanoj 27. I 2024. uz podršku 61 poslanika, izabran je vrhovni državni tužilac. Vlada je 11. IV 2024. usvojila Srednjoročni program rada Vlade 2024-2027 sa Izvještajem sa javne rasprave, kao i Izvještaj o realizaciji Srednjoročnog programa rada Vlade 2022-2024 u 2023.

U oblasti **reformе javne uprave**, Savjet za reformu javne uprave je nastavio rad u novom sazivu saglasno Rješenju Vlade o imenovanju članova Savjeta za reformu javne uprave od 14. XII 2023. Vlada je 11. XII 2023. utvrdila Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti u okviru kojeg je kreiran pravni osnov za prikupljanje podataka o donatorskoj podršci. Predlog zakona o Vladi je unaprijeđen nakon sugestija dobijenih na Okruglom stolu pod nazivom „Zakon o Vladi - otvorena pitanja“ koji je Ministarstvo javne uprave organizovalo u decembru 2023. Pored komentara dobijenih sa Okruglog stola, Predlog Zakona o Vladi usklađen je i sa mišljenjem Venecijanske komisije, te će se uskoro naći u daljoj proceduri, koja između ostalog, podrazumijeva i dostavljanje EK na mišljenje. Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama, razmatran je 29. II 2024. na Zakonodavnom odboru Skupštine, a 29. III 2024. održano je Konsultativno saslušanje na Odboru za politički sistem, pravosuđe i upravu. Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o inspekcijском nadzoru je inoviran u skladu sa pristiglim inicijativama, mišljenjima i sugestijama nadležnih organa, a potom usaglašen sa Sekretarijatom za zakonodavstvo nakon čega će ponovo biti upućen Vladi na utvrđivanje.

U **poglavlju 23 – Pravosuđe i temeljna prava**, Skupština je 11. XII 2023. donijela Predlog zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore. Predlogom zakona izvršilo se usklađivanje u oblastima zabrane diskriminacije, prava djeteta, suzbijanju nasilja nad ženama, pranja novca i odnosa prema žrtvama kriminalnih djelatnosti. Izmjene i dopune propisiju nova krivična djela kao i nove i kvalifikovane oblike već propisanih krivičnih djela. U januaru 2024. stupile su na snagu Smjernice za primjenu sporazuma o priznanju krivice koje su izradili Vrhovni sud i Vrhovno državno tužilaštvo dok je Vrhovni sud donio i Plan za osiguranje funkcionisanja Specijalnog odjeljenja Višeg suda u Podgorici. Nadalje, u skladu sa ubrzanom dinamikom procesa pregovaranja sa EU, u završnoj fazi je set ključnih strateških i zakonskih akata iz svih oblasti iz poglavlja 23. Na strateškom planu u pitanju su Strategija reforme pravosuđa 2019-2022, Strategija borbe protiv korupcije 2024-2028, Strategija digitalizacije pravosuđa 2024-2027 kao i Predlog plana racionalizacije pravosudne mreže. Na zakonskom planu u pitanju su Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Sudskom savjetu i sudijama, Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Državnom tužilaštvu, Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Specijalnom državnom tužilaštvu, Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, Predlog zakona o lobiranju, Predlog zakona o sprečavanju korupcije, Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju i Predlog zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije. Usvajanjem predmetnih akata u znatnoj mjeri će se približiti cilju ispunjenja velikog broja privremenih mjerila u ovom poglavlju. Konačno, u sklopu 44. Vlade obrazovani su Savjet za vladavinu prava,

Nacionalni savjet za borbu protiv korupcije i Savjet za prava djeteta od kojih se takođe očekuje da doprinesu sprovođenju aktivnosti koje predviđaju pojedinačna privremena mjerila.

U **poglavlju 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost**, na planu borbe protiv organizovanog kriminala, donijet je Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma kojim se vrši usaglašavanje s relevantnom pravnom tekovinom EU. Ovom, kao i nizom drugih koordiniranih aktivnosti državnih institucija, Crna Gora je uspjela da prikaže da je sistem sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma na većem nivou djelotvornosti u odnosu na preliminarnu procjenu Komiteta eksperata Savjeta Evrope za evaluaciju mjera za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma (MONEYVAL). Na planu bilansa rezultata, nakon donošenja presude za djelo pranje novca protiv dva rezidentna pravna lica, od optuženih je trajno oduzeta imovinska korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela – nepokretnosti na teritoriji Crne Gore, čija vrijednost je danas znatno veća od vrijednosti koja je u momentu kupovine u toku 2007. iznosila oko 8.000.000,00 eura. U pogledu unapređenja elektronske komunikacije među organima zaduženim za borbu protiv kriminala i korupcije, sprovedena je procjena mogućnosti uvođenja Case Management Sistema za razmjenu informacija, i u cilju uspostavljanja ovog sistema, u saradnji s SAD, obezbijeden je iznos od 1,2 miliona dolar za nabavku modularnog data centra u kojem će biti smješten jedan dio infrastrukture. Takođe, formirana je Međuresorna radna grupa za unapređenje sistema za automatsku razmjenu podataka između institucija zaduženih za borbu protiv kriminala i korupcije, a kao prelazno rješenje za elektronsku dostupnost podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, u Specijalnom državnom tužilaštvu (SDT) su instalirane aplikacije tog Ministarstva koje omogućavaju pristup relevantnim podacima. Pored nevedenog, u izvještajnom periodu je otvoreno Sklonište za djecu i mlade žrtve trgovine ljudima, u okviru kojeg će poseban akcenat biti stavljen na pružanju bezbjednosti žrtvama. U pogledu statusa lica izbjeglih iz zaraćenog područja Ukrajine, Vlada je donijela Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o odobravanju privremene zaštite licima iz Ukrajine kojom se, pod određenim uslovima, produžava privremena zaštita ovih lica na dvije godine tj. do 11. III 2025.

U okviru **poglavlja 5 – Javne nabavke** nastavljeno je sprovođenje Strategije unaprjeđenja politike javnih nabavki i javno-privatnog partnerstva u Crnoj Gori za period 2021-2025. godine i godišnjeg Akcionog plana predviđenom dinamikom. Pored toga završeno je unapređenje podzakonske regulative sa ciljem primjene novih zakonskih rješenja i usklađivanja sa funkcionisanjem elektronskog sistema javnih nabavki. Izvršeno je dalje unapređenje funkcija elektronskog sistema i njegove interoperabilnosti sa elektronskim registrima relevantnih institucija. Pored toga uveden je kontrolni mehanizam za jednostavne nabavke kroz monitoring ovih postupaka, a koji je počeo sa radom od januara 2024. Takođe, nastavljeno je unapređivanje administrativnih kapaciteta kroz sprovođenje intenzivnih obuka o primjeni novog zakonodavstva u oblasti javnih nabavki, uključujući tematske i specijalističke obuke.

U okviru **poglavlja 18 – Statistika**, Vlada je 27. XII 2023. usvojila Strategiju razvoja zvanične statistike 2024-2028. Vlada je usvojila i Program zvanične statistike 2024 – 2028. i Godišnji plan zvanične statistike za 2024. godinu. Uprava za statistiku je u infrastrukturnom smislu imala značajna unapređenja kroz pripremu tendera za isporuku računarske opreme, virtuelizaciju i upgrejd servera, instaliranje DLP softvera, CISCO Firepower firewall, ažuriranje registra prostornih jedinica za sprovođenje popisa, itd. **Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2023.** godine realizovan je na teritoriji Crne Gore u periodu od 3. do 30. XII 2023, po metodologiji koja je u skladu sa međunarodnim standardima i nacionalnom zakonodavstvom.

U okviru **poglavlja 32 – Finansijski nadzor**, U oblasti zaštite finansijskih interesa EU, Skupština je 11. XII 2023. usvojila **Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore**, koji je u potpunosti usklađen sa Direktivom 2017/1371/EU Evropskog parlamenta i Savjeta o suzbijanju prevara počinjenih protiv finansijskih interesa Unije krivičnopravnim sredstvima. Vlada je 30. VI 2023. usvojila Konsolidovani izvještaj o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru za 2022. godinu i donijela zaključke koji se odnose na unapređenje ovih oblasti.

Dodatno, obezbijedena je centralizovana funkcija budžetske inspekcije a budžetska inspekcija je operacionalizovana od februara 2024.

U okviru **ekonomskih kriterijuma**, Crnogorska ekonomija je u 2023, uprkos geopolitičkim i ekonomskim neizvjesnostima, zabilježila pozitivne makroekonomske trendove. Privredni rast je bio snažniji od očekivanog i iznosio je 6,0%, dostigavši najveći rast u regionu Zapadnog Balkana, podstaknut privatnom potrošnjom, rastom turizma i značajnim prilivom nerezidenata, dok su kretanja na tržištu rada pratila trend rasta ekonomije. Tokom 2023, tradicionalno najsnažniji sektori turizma, trgovine i saobraćaja bilježe visoke stope rasta.

Skupština je 28. XII 2023. donijela Zakon o budžetu Crne Gore za 2024. („Sl. list CG", broj 124/2023), projektovan na oko 3,48 milijardi eura. Budžetom je opredijeljeno snažno povećanje minimalne penzije na 450 eura, što predstavlja povećanje od oko 52% što će očuvati životni standard socijalno ugrožene kategorije stanovništva. Vlada je 11. I 2024. usvojila novi Program ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2024-2026, koji je glavni dokument srednjoročnog programiranja makroekonomske i fiskalne politike Crne Gore.

Klaster 2 – Unutrašnje tržište

U okviru **poglavlja 1 – Sloboda kretanja robe**, Vlada je utvrdila 22. II 2024. Zakon o računanju vremena koji transponuje Direktivu 2000/84/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o ljetnjem računanju vremena. Završen je izvještaj o ispunjenosti svih obaveza preuzetih iz članova 34-36 UFEU Crne Gore. Vlada je 7. III 2024. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o građevinskim proizvodima čime se postiže potpuna usaglašenost sa Regulativom 305/2011 Evropskog parlamenta i Savjeta o utvrđivanju harmonizovanih uslova za stavljanje građevinskih proizvoda na tržište i prestanku važenja Ditektive savjeta 89/106/EEC. Vlada je 3. VIII 2023. usvojila Nacionalnu strategija za upravljanje hemikalijama 2024 – 2026. Vlada je 24. I 2024. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o biocidnim proizvodima.

U okviru **poglavlja 2 – Sloboda kretanja radnika**, Vlada je 11. IV 2024. usvojila Izvještaj o realizaciji Strategije o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnu Goru, za period 2021-2025, za 2023. Osnovni cilj Strategije i Akcionog plana je usklađivanje nacionalnih propisa sa relevantnim međunarodnim standardima i pravnom tekovinom EU iz oblasti migracija. Vlada je 16. XI 2023. donijela Odluku o izmjeni Odluke o utvrđivanju godišnjeg broja dozvola za privremeni boravak i rad stranaca za 2023. godinu. Vlada je 27. XII 2023. donijela Odluku o utvrđivanju godišnjeg broja dozvola za privremeni boravak i rad stranaca za 2024. godinu.

U okviru **poglavlja 3 – Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga**, Vlada je 12. VII 2023. donijela Uredbu o načinu saradnje i razmjeni informacija između nadležnih organa radi pristupa ili pružanja usluga. Usvajanje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o uslugama je planirano za IV kvartal 2026.

U okviru **poglavlja 4 - Sloboda kretanja kapitala**, Vlada je usvojila Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma i većinu podzakonskih akata. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osiguranja je Skuština donijela u aprilu. Osnovni razlog za izmjene i dopune Zakona o osiguranju je prepoznata potreba iz nadzorne prakse koja je ukazala na neophodnost unaprjeđenja regulatornih propisa kako bi se obezbijedio širi prostor za distribuciju osiguranja uvođenjem novih oblika zastupanja i posredovanja u osiguranju, unaprijedio kvalitet, efikasnost i transparentnost u nadzoru osiguranja, dodatno zaštitio interes i informisanost osiguranika, te uspostavila pravila za investiranje osiguravajućih društava zasnovana na načelima i primjerenom upravljanju rizicima.

U dijelu **poglavlja 6 - Privredno pravo**, intenzivirane su aktivnosti na planu usklađivanja crnogorskog zakonodavstva s pravnom tekovinom EU i u martu 2024. finalizovan je Nacrt zakona o privrednim društvima. Usljed jasne povezanosti u dijelu unapređenja položaja Centralnog registra privrednih subjekata i procesa registracije privrednih subjekata, takođe je pripremljen nacrt Zakona o registraciji privrednih i drugih subjekata. Rok za donošenje

oba zakona od strane Vlade je IV kvartal 2024. Kada je u pitanju oblast tržišta kapitala, Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu kapitala kroz koji je izvršeno usklađivanje sa Direktivom o transparentnosti 2004/109 je u proceduri. Rok za donošenje ovog zakona je IV kvartal 2025, a za primjenu IV kvartal 2026. U dijelu računovodstva i revizije, planirano je dodatno usklađivanje zakonodavstva sa izmjenama na nivou EU, odnosno izmjene i dopune Zakona o računovodstvu (IV kvartal 2024) i Zakona o reviziji (II kvartal 2024), kao i relevantnih podzakonskih akata, kako bi naše nacionalno zakonodavstvo uskladili sa izvještavanjem o održivosti.

U okviru **poglavlja 7 – Pravo intelektualne svojine**, Vlada je 6. VII 2023. donijela Strategiju intelektualne svojine Crne Gore za period 2023 – 2026, sa Akcionim planom za 2023. kojom su određeni prioriteti i kreirani ciljevi koji će opredijeliti pravce djelovanja i mobilisati sve segmente društva na valorizaciji benefita koje pruža intelektualna svojina. U dijelu zakonodavnog okvira, Vlada je 2. II 2024. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima, koji se trenutno nalazi u skupštinskoj proceduri. U toku je izrada i Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima, a u planu je da nacrt navedenog zakona bude stavljen na javnu raspravu u toku maja 2024.

U okviru **poglavlja 8 – Konkurencija**, u toku su finalni radovi na izradi Nacrta Zakona o zaštiti konkurencije, radi ovlašćivanja Agencije za zaštitu konkurencije (AZK) da direktno izriče kazne, kao i na izradi Nacrta Zakona o naknadi štete zbog povrede pravila konkurencije na tržištu. Očekuje se da oba nacrta zakona budu objavljena na javnu raspravu do kraja drugog kvartala 2024. Osnaženi su kapaciteti Agencije za zaštitu konkurencije zapošljavanjem dvije osobe (jedna u Sektoru za zaštitu konkurencije i jedna u Sektoru za kontrolu državne pomoći, a takođe je izabran v.d. zamjenika direktora AZK iz reda zaposlenih u Agenciji. U dijelu konkurencije, u oblasti koncentracija, AZK je po Zahtjevima za izdavanje odobrenja za sprovođenje koncentracija riješila 55 predmeta, a u proceduri je 19 predmeta; a kada su u pitanju zabranjeni sporazumi, AZK je po službenoj dužnosti pokrenula dva postupka za utvrđivanje zabranjenih sporazuma; u dijelu izuzeća sporazuma od zabrane, na zahtjev stranaka pokrenuto je sedam postupaka za pojedinačna izuzeća sporazuma od zabrane, od čega su četiri riješena (tri su odobrena i jedan zahtjev je odbijen), dok su tri postupka u toku. Takođe, AZK je izdala dva mišljenja (na zahtjev MKI i ASK), dok se pred sudovima za prekršaje na dan 1. IV 2024. vodilo osam prekršajnih postupaka i postupci su u toku. Kada je u pitanju državna pomoć, Ministarstvo finansija je formiralo radnu grupu koja će pripremiti Nacrta Zakona o kontroli državne pomoći, a utvrđivanje novog predloga Zakona od strane Vlade je planirano za IV kvartal 2024. Kada su u pitanju kapaciteti za sprovođenje i primjenu, što se tiče *ex post* kontrole državne pomoći, u izvještajnom periodu, AZK je pokrenula tri ispitna postupka naknadne kontrole državne pomoći. AZK je u izvještajnom periodu završila pet ispitnih postupaka naknadne kontrole državne pomoći. Što se tiče *ex ante* kontrole državne pomoći, u izvještajnom periodu usvojeno je ukupno 12 rješenja i 23 mišljenja.

U okviru **poglavlja 9 – Finansijske usluge**, u izvještajnom periodu dio regulativnih aktivnosti Centralne banke Crne Gore bile su usmjerene na praćenje sprovođenja i poboljšanje, odnosno preispitivanje makroprudencijalnih mjera i privremenih mjera za ublažavanje negativnih uticaja COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem. Donijete su: Odluka o izmjenama Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti COVID 19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem, Odluka o izmjeni Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima, Odluku o stopi kontrakcičnog bafera kapitala za drugi kvartal 2024. godine, Odluku o povećanju stope kontrakcičnog bafera kapitala, Odluku o izmjeni Odluke o primanjima u kreditnim institucijama, Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o obračunu i iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite. Savjet je CBCG je 13. V 2023. utvrdio Nacrt zakona o izmjeni i dopuni Zakona o stečaju i likvidaciji banaka. Njegovo donošenje je planirano za II ili III kvartal 2024.

U okviru **poglavlja 28 – Zaštita potrošača i javnog zdravlja** u oblasti zaštite potrošača za nacrt novog Zakona o zaštiti potrošača kojim se prenose tri direktive (2019/770, 2019/771, 2019/2161), sprovedena je javna rasprava

okončana 5. III 2024. Predlog Zakona o potrošačkim kreditima je u završnoj fazi. Takođe, Nacrt Zakona o kolektivnim tužbama je u fazi izrade. Stoga je planirano da Predlog zakona o kolektivnim tužbama bude utvrđen u drugom kvartalu 2025, a predlog zakona o opštoj bezbjednosti proizvoda u četvrtom kvartalu 2025. Nadalje, Crna Gora čeka mišljenje EK kada je u pitanju Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nadzoru proizvoda na tržištu u skladu sa Uredbom 2019/1020. Nakon što je 26. IV 2023. utvrđen Predlog zakona o turizmu i ugostiteljstvu kojim je prenijeta Direktiva 2015/2302 o putovanju u paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima, isti je povučen iz skupštinske procedure zaključkom Vlade od 9. XI 2023. Trenutno je u ponovnoj fazi utvrđivanja na Vladi. U oblasti javnog zdravlja, Vlada je 30. VI 2023. usvojila Godišnji izvještaj o realizaciji Akcionog plana 2021-2023. za sprovođenje Programa za borbu protiv HIV/AIDS u periodu od 2021-2023 za 2022. i donijela Akcioni plan za sprovođenje Programa za borbu protiv HIV/AIDS za 2023. Vlada je 25. X 2023. usvojila Strategiju razvoja zdravstva Crne Gore za period od 2023-2027. godine sa Akcionim planom za period od 2023-2024. Takođe, Vlada je 27. X 2023. usvojila Strategiju ranog razvoja djeteta za period 2023-2027 sa Akcionim planom za 2023-2024.

Klaster 3 – Konkurentnost i inkluzivni rast

U okviru **poglavlja 10 – Informatičko društvo i mediji**, Crna Gora je 19. X 2023. usvojila Medijsku Strategiju 2023-2027 sa Akcionim planom za period 2023 – 2024. Prijedlog zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama, Prijedlog zakona o medijima i Prijedlog zakona o nacionalnom javnom emiteru – Javnom medijskom servisu Crne Gore, su upućeni EK 15. III 2024. U februaru 2024. raspisan je javni konkurs za izbor predsjednika i članova Savjeta EKIP-a. Saglasno Sporazumu o smanjenju cijena usluga rominga na regionalnom nivou (WB6), u skladu sa potpisanim Sporazumom i Odlukom EKIP, mobilni operatori su od 1. I 2024. primijenili nižu cijenu veleprodajne usluge prenosa podataka u romingu za region Zapadnog Balkana, koja iznosi 0,0035 €/MB. Crna Gora je objavila 15. III 2024. Javni konkurs u okviru programa “Digitalna Evropa - Mreža evropskih digitalnih inovacionih habova za pridružene zemlje” za predselekciju kandidata iz Crne Gore sa rokom za prijavljivanje do 22. III 2024.

U okviru **poglavlja 16 – Porezi**, Skupština je 29. XII 2023. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dobit pravnih lica kojim je izvršeno usklađivanje sa Direktivom Savjeta EU 2009/133/EC o zajedničkom sistemu oporezivanja koji se primjenjuje na spajanja, podjele, djelimične podjele, prenosa imovine i zamjene akcija društava iz različitih država članica Evropske unije, kao i prenosa sjedišta Evropskog privrednog društva ili Evropske zadruge iz jedne države članice u drugu državu članicu, kao i sa Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja.

U okviru **poglavlja 17 – Ekonomska i monetarna unija**, U dijelu monetarne politike, Skupština je 28. XII 2023. donijela Zakon o izmjenama i dopunama zakona o Centralnoj banci Crne Gore, kojim je princip nezavisnosti Centralne banke implementiran u potpunosti. Dodatno, Akcioni plan za harmonizaciju sa pravnom tekovinom EU u oblasti poglavlja 17 – Ekonomska i monetarna unija je dostavljen EK 11. IV 2024. U oblasti ekonomske politike, Vlada je 11. I 2024. usvojila novi Program ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2024-2026, koji je glavni dokument srednjoročnog programiranja makroekonomske i fiskalne politike Crne Gore. Program predstavlja instrument za planiranje ekonomske politike zemlje i upravljanje reformama, koje imaju za cilj održavanje makroekonomske stabilnosti, jačanje međunarodne konkurentnosti i poboljšanje uslova za digitalno zasnovan, zeleniji, snažniji i otporniji ekonomski rast i razvoj.

U okviru **poglavlja 19 – Socijalna politika i zapošljavanje**, Vlada je 15. II 2024. utvrdila Predlog zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti. U okviru socijalnog dijaloga, u septembru 2023. zaključen je prvi put Granski kolektivni ugovor za pomorce na brodovima u međunarodnoj plovidbi, u oktobru zaključen GKU o izmjenama i dopunama GKU za stambeno – komunalnu privredu i početkom 2024. Granski kolektivni ugovor o izmjenama i dopunama GKU za građevinarstvo i industriju građevinskog materijala. Kada je u

pitanju politika za smanjenje sive ekonomije i neformalnog zapošljavanja, Vlada je krajem 2023. usvojila Program za suzbijanje neformalne ekonomije 2024-2026. sa pratećim Akcionim planom. Vlada je potpisala Sporazum o učešću Crne Gore u komponenti za zapošljavanje i socijalne inovacije (EaSI) u okviru Evropskog socijalnog fonda plus (ESF+) 2021-2027. u Podgorici 17. I 2023. i u Briselu 31. I 2023. Crna Gora se uključila u novi Program – SOCIEUX+EU. Vlada je 4. IV 2024. usvojila Odluku o formiranju Savjeta za prava lica sa invaliditetom.

U okviru **poglavlja 20 – Preduzetništvo i industrijska politika**, U dijelu normativnog okvira, na planu donošenja Zakona o izmjenama i dopuni Zakona o rokovima izmirenja novčanih obaveza, od strane EK je 15. II 2024. dobijeno pozitivno mišljenje čime se proces u smislu potrebnog usaglašavanja može smatrati okončanim i shodno tome, biće intenzivirana procedura usvajanja Zakona do kraja II kvartala 2024. Kada je u pitanju ovlast MMSP, Strategija razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća 2023-2026. godine sa Akcionim planom za sprovođenje 2023-2024, je usvojena od strane Vlade u junu 2023. Nakon potpisivanja Sporazuma za učešće Crne Gore u Programu jedinstvenog tržišta - Single Market Programme 2021-2027, 26. IV 2023, završetkom internih procedura Sporazum je stupio na snagu 31. VIII 2023, čime je omogućeno učešće u 3 stuba Programa: SMP Pillar I – Jačanje unutrašnjeg tržišta (Improving the Internal Market); SMP Pillar II – MSP (SMEs) i SMP Pillar IV – Potrošači (Consumers). Nadalje, uspješno je sprovedena interim eksterna evaluacija Strategije pametne specijalizacije 2019-2024, za period 2019-2022 i završena u oktobru 2023. uz podršku UNDP, a Savjet za inovacije i pametnu specijalizaciju je odobrio i početak pripreme nove Strategije pametne specijalizacije, koja je zvanično otpočela 26. II 2024. Na planu suzbijanja neformalne ekonomije, Vlada je 21. XII 2023. donijela Program za suzbijanje neformalne ekonomije u Crnoj Gori, u okviru kojeg su definisane su mjere za suzbijanje neformalne ekonomije za period od 2024 – 2026. Na planu ispunjenja preduslova za privremeno zatvaranje pregovaračkog poglavlja, Vlada je 4. IV 2024. usvojila Završni izvještaj o sprovođenju Industrijske politike Crne Gore 2019-2023, a u skladu sa nalazima Završnog izvještaja i rezultatima evaluacije Industrijske politike 2019-2023. kao i utvrđenim preporukama na bazi nalaza i zaključaka evaluacije u vezi sa ključnim pitanjima za naredni period, preporučeno je strateški okvir i usmjerenje Industrijske politike za naredni period i započete aktivnosti na izradi nove Industrijske politike 2024-2028, sa Akcionim planom za 2024, sa rokom za donošenje II kvartal 2024.

U okviru **poglavlja 25 – Nauka i istraživanje**, Crna Gora je započela aktivnosti na izradi novog Zakona o naučnoistraživačkoj djelatnosti, pa je inovirani sastav Radne grupe formiran 25. III 2024. Svjetska banka će u okviru BEST programa podržati aktivnosti na unapređenju ovog zakonskog rješenja, a usvajanje Predloga zakona na Vladi očekuje se do kraja IV kvartala 2024. Rad na pripremi izmjena i dopuna Zakona o podsticajnim mjerama za razvoj istraživanja i inovacija završen u julu 2023. Preostalo je finalno usaglašavanje teksta između resora inovacija i resora finansija, uslovljeno novim zakonskim rješenjima u oblasti poreske politike, koji se očekuju u toku 2024.

U okviru **poglavlja 26 – Obrazovanje i kultura**, U saradnji sa UNICEF-om, uz finansijsku podršku DEU, otpočet je rad na izradi sveobuhvatne Strategije za reformu obrazovanja 2025-2035. Planirano je da se Strategija usvoji do kraja 2024, kako bi se pristupilo realizaciji predviđenih aktivnosti počev od 2025.

U okviru **poglavlja 29 – Carinska unija**, nastavljeno je usklađivanje s pravnom tekovinom EU, te je donijeta Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o bližem načinu sprovođenja carinskih postupaka i carinskih formalnosti („Sl. list CG”, broj 97/23), kojom su obuhvaćene sve odredbe relevantnih propisa EU koji uređuju postupanje carinskog organa radi zaštite prava intelektualne svojine na granici, Uredba o Carinskoj tarifi za 2024. godinu („Sl. list CG”, broj 117/23), kojom je izvršeno usklađivanje nomenklature carinske tarife sa Kombinovanom nomenklaturom Evropske unije za 2024. Nastavljene su aktivnosti na jačanju administrativnih kapaciteta, kao i Pravilnik o bližim uslovima i načinu izdavanja odobrenja za privremeno iznošenje kulturnih dobara u inostranstvo („Sl. list CG”, broj 26/24) kojim je izvršeno potpuno usklađivanje sa Regulativom 2019/880 o unosu i uvozu kulturnih dobara.

Klaster 4 – Zelena agenda i održiva povezanost

U okviru **poglavlja 14 - Saobraćajna politika**, Vlade je 14. III 2024. usvojila Program izgradnje, rekonstrukcije, održavanja i zaštite magistralnih i regionalnih puteva za 2024. godinu sa Izvještajem o realizaciji Programa izgradnje, rekonstrukcije, održavanja i zaštite magistralnih i regionalnih puteva za 2023. Godinu. Takođe, izrađena je Strategija poboljšanja bezbjednosti drumskog saobraćaja za period 2024. do 2030. godine, sa Akcionim planom 2024-2025. (dostavljena na mišljenje EK 11. IV 2024.) koja je planirana za III kvartal 2024. Takođe, ugovor sa Svjetskom bankom u okviru programa Trgovinskih i transportnih olakšica na Zapadnom Balkanu je potpisan 13. II 2023. i u toku su aktivnosti za stupanje na snagu ovog Ugovora. Ovim ugovorom je obuhvaćeno i ažuriranje Strategije razvoja saobraćaja 2019- 2035 u skladu sa Strategijom pametne i održive mobilnosti za Zapadni Balkan, ista je shodno PPCG 2024-2027 planirana za četvrti kvartal 2025. Crna Gora je od 1. VII 2023. postala punopravna članica Pariškog memoranduma o kontroli državne luke. Agencija za civilno vazduhoplovstvo je 17. V 2023. izdala certifikat Aerodromu Podgorica, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju i Pravilnikom o uslovima za izdavanje certifikata operatoru aerodroma.

U okviru **poglavlja 15 - Energetika**, finalizovan je nacrt Zakona o sigurnosti snabdijevanja naftnim derivatima u slučaju poremećaja u snabdijevanju koji predstavlja transponovanje Direktive 2009/119. Isti je planiran da se dostavi Vladi na utvrđivanje u drugom kvartalu 2024. Priprema Predloga zakona o izmjenama i dopuni Zakona o energetici je u završnoj fazi. S obzirom da će Direktiva (EU) 2018/2001 o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora biti transponovana u Zakon o korišćenju energije iz obnovljivih izvora, to iziskuje izmjene Zakona o energetici, kako bi se postigla međusobna usaglašenost ova dva propisa. Ministarstvo energetike i rudarstva je 18. III 2024. donijelo Rješenje o obrazovanju Radne grupe za povezivanje tržišta električne energije, čiji je zadatak da prati i intenzivira aktivnosti na povezivanju crnogorskog dan-unaprijed i unutardnevnog tržišta električne energije sa tržištem Italije. Uz tehničku podršku konsultantskog tima angažovanog od strane Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), pripremljen je Nacrt zakona o korišćenju energije iz obnovljivih izvora. Nacrt zakona je dostavljen Sekretarijatu Energetske zajednice, radi davanja komentara i sugestija. Ovaj zakon se usklađuje sa Direktivom (EU) 2018/2001 o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora. U toku su aktivnosti na pripremi Nacionalnog energetskog i klimatskog plana Crne Gore (NECP) za period do 2030. godine, uz tehničku podršku konsultantskog tima angažovanog od strane Njemačkog društva za međunarodnu saradnju (GIZ). Vlada je 15. II 2024. utvrdila Predlog zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti sa Izvještajem o sprovedenoj javnoj raspravi, koji je dostavljen Skupštini Crne Gore na dalje postupanje.

U okviru **poglavlja 21 - Trans-evropske mreže** u toku su aktivnosti za stupanje na snagu ugovora sa Svjetskom bankom u okviru programa Trgovinskih i transportnih olakšica na Zapadnom Balkanu. Ovim ugovorom je obuhvaćeno i ažuriranje Strategije razvoja saobraćaja 2019- 2035 u skladu sa Strategijom pametne i održive mobilnosti za Zapadni Balkan, ista je shodno PPCG 2024-2027 planirana za četvrti kvartal 2025. Takođe, izrađena je Strategija poboljšanja bezbjednosti drumskog saobraćaja za period 2024. do 2030. godina, sa Akcionim planom 2024-2025 koja je planirana za treći kvartal 2024. U dijelu trans-evropski energetskih mreža, toku je izrada Predloga zakona o prekograničnim energetskim infrastrukturnim projektima koji je planiran za četvrti kvartal 2024. Priprema ovog zakona planirana je zbog potrebe transponovanja Regulative (EU) 347/2013 o smjernicama za transevropsku energetsku infrastrukturu i u tom cilju formirana je Radna grupa za izradu Zakona o prekograničnim energetskim infrastrukturnim projektima. U okviru Projekta izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Trans-balkanskog koridora) u periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. realizovane su sljedeće aktivnosti: LOT 1 - Trafostanica 400/110/35 kV Lastva; Stepen realizacije: 100 %; LOT 2 - 400 kV dalekovod Lastva - Čevo; Stepen realizacije: 100 % i LOT 3 - 400 kV dalekovod Čevo - Pljevlja; Stepen realizacije: 93 %.

U okviru **poglavlja 27 – Životna sredina i klimatske promjene**, Skupština je 11. XII 2023. donijela Zakon o izmjena i dopunama Krivičnog zakonika. Vlada je 3. VIII 2023 donijela *Nacionalnu strategiju za upravljanje hemikalijama 2024 – 2026* i pet planova upravljanja za nacionalne parkove: Biogradska gora, Durmitor, Lovćen, Skadarsko jezero i Prokletije za period 2021-2025; 7. XII 2023. usvojila *Izveštaj o realizaciji državnog plana upravljanja otpadom za 2023*, a 21. III 2024. usvojila *Informaciju o preraspodjeli sredstava obezbijeđenih po osnovu Okvirnog ugovora “Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadne vode u Crnoj Gori“ (Montenegro Water and Sanitation – SERAPIS 2005-2021) s Evropskom investicionom bankom*. Operativno komunikacioni centar – 112 je povezan sa Sigurnim transevropskim servisom za telematiku između administracije (STESTA), čime su se stekli uslovi za pristup dvijema verzijama Zajedničkog sistema za komunikaciju i informisanje u vanrednim situacijama (CECIS).

Klaster 5 – Resursi, poljoprivreda i kohezija

U okviru **poglavlja 11 – Poljoprivreda i ruralni razvoj** Vlada je 22. VI 2023. usvojila Strategiju razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2023-2028 godine. U pogledu ispunjenja završnih mjerila započeta je priprema Akcionog plana za uspostavljanje Agencije za plaćanje i IAKS-a. S tim u vezi nastavljeno je jačanje administrativnih kapaciteta Direktorata za plaćanja, iz kog će se razviti potpuno funkcionalna Agencija za plaćanje. U pogledu IAKS-a nastavljeno je dalje unapređenje komponenti koji čine ovaj sistem. Nastavljena je uspješno sprovođenje IPARD II, a s raspisivanjem prvih javnih poziva za Mjeru 7 - započeta je i implementacija IPARD III programa.

U okviru **poglavlja 12 – Bezbjednost hrane, veterina i fitosanitarni nadzor**, nastavljeno je sprovođenje Strategije Crne Gore za transpoziciju i implementaciju pravne tekovine Evropske unije za Poglavlje 12 – Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika sa sveobuhvatnim Akcionim planom i Posebnim Akcionim planom za suzbijanje i iskorijenjivanje klasične kuge svinja koja je usvojena 10. IX 2015. a po drugi put ažurirana na sjednici Vlade od 14. IX 2023. Vlada je 21. XII 2023. usvojila Šesti izvještaj o realizaciji Nacionalnog programa za unaprjeđenje objekata za proizvode životinjskog porijekla i objekata za nus proizvode životinjskog porijekla, a 24. I 2024. Peti izvještaj o realizaciji Nacionalnog programa za unaprjeđenje kvaliteta sirovog mlijeka sa planom za postupanje sa neusaglašenim sirovim mlijekom (novembar 2022.- novembar 2023.) u skladu sa obavezama koje proizilaze iz prvog završnog mjerila. Realizovani su u 2023. i usvojeni za 2024: Program mjera bezbjednosti i kvaliteta hrane i hrane za životinje za 2024. godinu, Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja u 2024. godini, te Program fitosanitarnih mjera za 2024.

U okviru **poglavlja 13 – Ribarstvo** Vlada je 28. III 2024. usvojila Strategiju razvoja sektora ribarstva 2024-2029 sa Akcionim planom za prenošenje, implementaciju i sprovođenje pravne tekovine EU. U kontekstu prvog završnog mjerila započeto je ažuriranje, do sata tri puta od strane Vlade utvrđenih, a od Parlamenta neusvojenih, Zakona o organizovanju tržišta u ribarstvu i akvakulturi, te Zakona o strukturnim mjerama i dodjeli državne pomoći u ribarstvu i akvakulturi. Pored toga, započeta je izrada Zakon o morskom ribarstvu i marikulturi. U dijelu drugog završnog mjerila, s dodatnim zapošljavanjem u Direktoratu za ribarstvo doprinijeto je jačanju administrativnih kapaciteta neophodnih za sprovođenje Zajedničke ribarske politike.

U okviru **poglavlja 22 – Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata**, 3. VII 2023. počelo je sprovođenje projekta tehničke podrške Kancelariji Nipaka, ukupne vrijednosti 1 milion eura i u trajanju od 24 mjeseca, koji će se u narednom periodu, fokusirati na aktivnosti vezane za ispunjavanje mjerila za poglavlje 22 i pružiti podršku članovima RG u njihovom radu, te odgovoriti na ključne izazove u finansijskoj perspektivi IPA III. Usvojena je i informacija na Vladi koja definiše uspostavljanje pravnog i institucionalnog okvira za sprovođenje podrške EU kroz finansijsku perspektivu IPA III. Takođe, usvojena je Uredba o bližem načinu sprovođenja finansijske podrške Evropske unije kroz Instrument pretpristupne podrške (IPA III) i stupila je na snagu 20. VII 2023. Donešene su i posebne procedure za finansijsku perspektivu IPA III. Pripremljeni su i prema EK dostavljeni Zahtjevi za

povjeravanjem budžetskih zadataka za programe IPA 2021, programe prekogranične saradnje Crna Gora – Albanija i Crna Gora – Kosovo, godišnji Program IPA 2024 i određene mjere programa IPARD III. Na temelju sprovedenih revizija DG NEAR i DG AGRI, komunicirani su i uslovi za finalizaciju akreditacija za upravljanje dostupnim sredstvima iz ove finansijske perspektive.

U okviru **poglavlja 33 – Finansijske i budžetske odredbe**, Vlada je 24. VII 2023. donijela Uredbu o bližem postupku planiranja sredstava koje Crna Gora uplaćuje u budžet Evropske unije. Uredbom se definiše postupak planiranja, obračuna, plaćanja i izvještavanja o sredstvima koje Crna Gora uplaćuje u budžet Evropske unije na način da nadležni organi dostavljaju Ministarstvu finansija plan sopstvenih sredstava Evropske unije za svaku od vrsta sopstvenih sredstava, a u okviru svojih nadležnosti. Dodatno, objavljene su Smjernice za planiranje sopstvenih sredstava EU u Crnoj Gori koje sadrže pregled svih obaveza, procedura, odgovornih institucija, pregled aktuelne regulative EU i forme izveštaja koji se šalju EK tokom postupka izveštavanja.

Klaster 6 – Vanjski odnosi

U okviru **poglavlja 30 – Vanjski odnosi**, je nastavila sa usaglašavanjem svojih stavova s EU u pregovaračkim procesima u okviru STO. Skupština je 4. IV 2024. donijela Zakon o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma iz Marakeša o osnivanju STO-a – Sporazum o subvencijama u ribarstvu („Sl. list CG - MU”, broj 3/24), kao i Zakon o međunarodnoj razvojnoj saradnji i međunarodnoj humanitarnoj pomoći („Sl. list CG”, broj 34/24) kojim je decentralizovan sistem međunarodne razvojne saradnje i međunarodne humanitarne pomoći, prepoznati su projekti tehničke pomoći kao oblik međunarodne razvojne saradnje. U dijelu pružanja humanitarne pomoći, Crna Gora je preduzela brojne aktivnosti i učestvovala u humanitarnim akcijama.

U okviru **poglavlja 31 – Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika**, Crna Gora je nastavila trend potpune usklađenosti sa zajedničkom vanjskom i bezbjednosnom politikom EU, te sprovodi aktivnosti pripremanja predloga odluka o uvođenju međunarodnih restriktivnih mjera i stvaranje normativno pravnog osnova za njihovu implementaciju na nacionalnom nivou. Dva posljednja paketa sankcija protiv Ruske Federacije (12. i 13. paket) su u završnoj fazi prenošenja u crnogorski pravni sistem. U završnoj fazi je takođe i priprema Zakona o restriktivnim mjerama za koji se očekuje da će biti usvojen na Vladi u IV kvartalu 2024.

FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA

Demokratija

Izbori

U periodu 15. VI 2023 - 1. IV 2024. Državna izborna komisija (DIK) je održala 54 sjednice na kojima je donijela 97 rješenja po prigovorima i podnijela 25 izvještaja o popuni upražnjenih poslaničkih mjesta.

U izvještajnom periodu, nakon održanih prijevremenih izbora za izbor poslanika u Skupštinu, na rješenja opštinskih izbornih komisija Državnoj izbornoj komisiji izjavljena su 32 prigovora. DIK je usvojila tri prigovora, 24 odbila kao neosnovana, četiri odbacila, a u jednom slučaju obustavila postupak zbog odustanka podnosioca prigovora. Podnijeto je 16 žalbi Ustavnom sudu. Jedna žalba je usvojena i naloženo ponavljanje izbora na jednom biračkom mjestu, 11 odbijeno, a u četiri slučaja postupak je obustavljen zato što je podnosilac odustao od žalbe. Konačni rezultati prijevremenih izbora za izbor poslanika u Skupštinu proglašeni su 14. VII 2023.

Konačni rezultati izbora za izbor odbornika u SO Šavnik još uvijek nisu proglašeni zbog neodržavanja izbora na dva biračka mjesta.

Skupština

Normativne i nadzorne aktivnosti

U periodu 15. VI 2023. - 1. IV 2024, Skupština 27. i 28. saziva je održala 15 sjednica (12¹ u redovnom i tri u vanrednom zasijedanju). Na pomenutim sjednicama donijeto je ukupno 66 akata, od čega 28 zakona², devet odluka, 17 odluka o izboru, imenovanju i razrješenju i 12 zaključaka.

Održana je jedna sjednica posvećena Premijerskom satu i poslaničkim pitanjima u vezi sa određenom temom. Poslanici su na sjednici Skupštine predsjedniku Vlade postavili šest pitanja. Nadležnom ministru u vezi sa određenom temom postavljeno je pet pitanja.

Nakon parlamentarnih izbora, održanih 11. VI 2023, Prva - konstitutivna sjednica 28. saziva Skupštine započeta je 27. VII, kada su potvrđeni mandati poslanicima novog saziva. U nastavku konstitutivne sjednice, održane 30. X 2023, za predsjednika Skupštine izabran je Andrija Mandić, a Skupština je takođe izabrala dva potpredsjednika iz redova parlamentarne većine, kao i predsjednicu i članove Administrativnog odbora.

Skupština je izabrala predsjednika i članove 44. Vlade 31. X 2023, na Prvoj sjednici Drugog redovnog (jesenjeg) zasijedanja. Na istoj sjednici, održanoj 24. XI 2023, Skupština je izabrala predsjednike i članove stalnih odbora Skupštine 28. saziva.

U okviru postupaka za izbor nosilaca pravosudnih funkcija, Skupština 28. saziva je na Drugoj sjednici Drugog redovnog (jesenjeg) zasijedanja održanoj 22. XI 2023, u drugom glasanju, izabrala i četvrtog sudiju Ustavnog suda.

Ustavni odbor je, kao nadležno radno tijelo, raspisao Javni poziv za izbor jednog sudije Ustavnog suda, 19. I 2024.

1 Druga sjednica Prvog redovnog (proljećnjeg) zasijedanja u 2024. još nije završena.

2 Na sjednici Drugog vanrednog zasijedanja u 2024. nije ponovno izglasan Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama.

Skupština je, na Petoj sjednici Drugog redovnog (jesenjeg) zasijedanja održanoj 21. XII 2023, u prvom glasanju, izabrala tri člana Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika.

Skupština je, na Trećoj sjednici vanrednog zasijedanja održanoj 27. I 2024, u drugom glasanju, uz podršku 61 poslanika, odnosno više od 75% od ukupnog broja poslanika, izabrala vrhovnog državnog tužioca.

Na Četvrtoj sjednici Drugog redovnog (jesenjeg) zasijedanja, 15. XII 2023, Skupština je imenovala guvernerku Centralne banke.

Na Sedmoj sjednici Drugog redovnog (jesenjeg) zasijedanja, 28. XII 2023, Skupština 28. saziva je donijela Odluku o obrazovanju Odbora za sveobuhvatnu izbornu reformu, kao privremenog radnog tijela, sa ciljem sveobuhvatne izborne reforme zakonodavstva i uspostavljanja punog povjerenja javnosti u izborni proces. Odbor ima 14 članova, i to sedam članova koji se biraju iz reda poslanika parlamentarne većine i sedam članova iz reda poslanika parlamentarne opozicije, sa kopredsjedavajućim načinom predsjedavanja. Shodno odluci, Odbor je dužan da najkasnije do 31. XII 2024. pripremi i podnese Skupštini na usvajanje predloge zakona i drugih akata u vezi sa ciljem i zadacima Odbora koji su predmet rada Odbora. Na istoj sjednici, dan kasnije, Skupština je donijela Odluku o izboru kopredsjednika i članova Odbora za sveobuhvatnu izbornu reformu. Od svog formiranja do kraja izvještajnog perioda, Odbor je održao četiri sjednice.

U periodu 15. VI 2023. - 1. IV 2024, radna tijela Skupštine su održala četiri kontrolna i 13 konsultativnih saslušanja.

Ustavni odbor održao je 1. II 2024. konsultativno saslušanje predsjednika Ustavnog suda i ministra pravde u vezi s Inicijativom za izmjenama i dopunama Zakona o državnim službenicima i namještenicima, koju je predsjednik Ustavnog suda dostavio ovom tijelu.

Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu je održao četiri konsultativna saslušanja, i to: konsultativno saslušanje kandidatkinje za izbor vrhovnog državnog tužioca, predložene od strane Tužilačkog savjeta, 7. XII 2023; konsultativno saslušanje 11 kandidata koji ispunjavaju zakonom propisane uslove za člana Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika, 12. XII 2023; na sjednici održanoj 17. I 2024, konsultativno saslušanje dva kandidata sa liste kandidata koji ispunjavaju zakonom propisane uslove za izbor vrhovnog državnog tužioca; i konsultativno saslušanje povodom Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama, koji je podnijela Vlada, na kojem su, 29. III 2024, saslušani ministar javne uprave, v.d. generalne direktorice Direktorata za lokalnu samoupravu u Ministarstvu javne uprave i predsjednik Upravnog suda.

Odbor za bezbjednost i odbranu sproveo je 9. II 2024. kontrolno saslušanje ministra pravde, rukovodioca Specijalnog policijskog odjeljenja i glavnog specijalnog tužioca o potencijalnim zloupotrebama u Specijalnom policijskom odjeljenju povodom preduzimanja službenih radnji u vezi s južnokorejskim državljaninom Do Kvonom i drugim aktuelnim bezbjednosnim pitanjima. Odbor je 13. II 2024. sproveo konsultativno saslušanje vojno-diplomatskog predstavnika prije stupanja na funkciju vojnog predstavnika Crne Gore pri NATO i EU (MILREP) u Briselu.

Odbor za evropske integracije je održao dva konsultativna saslušanja, i to, 22. XII 2023, konsultativno saslušanje ministarke evropskih poslova na temu: „Trenutno stanje u procesu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji i planirane aktivnosti Ministarstva evropskih poslova u pregovaračkom procesu“, i konsultativno saslušanje glavnog pregovarača za pregovore o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji i državnog sekretara Ministarstva evropskih poslova, pregovarača za klaster 1 – Temeljna poglavlja, na temu: „Ukupni napredak u procesu pristupanja Crne Gore u EU, sa fokusom na prioritete za ispunjavanje privremenih mjerila“, na sjednici održanoj 27. II 2024.

Odbor za ljudska prava i slobode je održao 21. II 2024. kontrolno saslušanje čija tema je bilo praćenje realizacije Zaključaka Skupštine donesenih povodom razmatranja Predloga zaključaka Odbora za ljudska prava i slobode sa

kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja, ministra prosvjete, ministra zdravlja i ministra pravde na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. IX 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori" i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a", objavljenih u „Sl. listu CG”, broj 84/22. Pozivu za kontrolno saslušanje su se odazvali: Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, ministar finansija, ministar zdravlja, v.d. direktorice Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, direktor Instituta za javno zdravlje i generalna sekretarka Zajednice opština, dok su ministarka rada i socijalnog staranja, ministarka prosvjete, nauke i inovacija i ministar ljudskih i manjinskih prava delegirali predstavnike ministarstava za učešće na ovom kontrolnom saslušanju.

Odbor za rodnu ravnopravnost održao je kontrolno saslušanje ministarke rada i socijalnog staranja, ministra unutrašnjih poslova i državnog sekretara Ministarstva pravde na temu: „Zaštita i podrška ženama žrtvama nasilja i nasilja u porodici”, 25. III 2024.

Odbor za turizam, poljoprivredu, ekologiju i prostorno planiranje je održao kontrolno saslušanje ministra prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, na temu: „Status pripreme Prostornog plana Crne Gore i zakonske regulative u ovoj oblasti”, na sjednici održanoj 28. XII 2023, 8. i 9. II 2024. Odbor je održao i tri konsultativna saslušanja, i to: 21. XII 2023 - konsultativno saslušanje ministra turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, na temu: „Priprema ljetnje turističke sezone za 2024, sa posebnim osvrtom na uticaj na budžet i status realizacije zimske turističke sezone”; 22. XII 2023 - konsultativno saslušanje na temu: „Status pripreme Prostornog plana Crne Gore i zakonske regulative u ovoj oblasti”, u prisustvu predstavnika Ministarstva prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Uprave za statistiku, kao i stručnog tima za izradu Prostornog plana Crne Gore; i 29. I 2024 - konsultativno saslušanje ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, na temu: „Sprovođenje IPARD programa u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na LIDER pristup”.

Nakon što je u skladu sa svojim nadležnostima razmotrio dvije peticije koje je potpisalo više od 6.000 punoljetnih građana i jednoglasno donio odluku o održavanju konsultativnih saslušanja povodom predmetnih peticija, Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje održao je dva konsultativna saslušanja i to: 5. III 2024 - konsultativno saslušanje povodom peticije pod nazivom: „Pravo na senzor-pravo na život”, na kojem su, u cilju prikupljanja potrebnih informacija i stručnih mišljenja, prisustvovali potpredsjednik Vlade za rad, obrazovanje, zdravstvo i socijalu, ministar zdravlja, državna sekretarka u Ministarstvu zdravlja, direktor Fonda za zdravstveno osiguranje, v.d. direktora Kliničkog centra i direktorka Doma zdravlja Podgorica. Na sjednici održanoj 27. II 2024. Odbora je sproveo konsultativno saslušanje povodom peticije pod nazivom: „Poboljšanje uslova života za djecu i lica sa posebnim potrebama”. Sjednici su, u cilju prikupljanja potrebnih informacija i stručnih mišljenja, prisustvovali ministarka rada i socijalnog staranja, državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, predstavnica Ministarstva ljudskih i manjinskih prava v.d. generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom, v.d. generalne direktorice Direktorata za predškolsko i osnovno obrazovanje i vaspitanje u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za prava djeteta i zamjenica Zaštitnika za oblast zaštite od diskriminacije, ranjivih grupa i rodnu ravnopravnost, kao i v.d. pomoćnika direktora u sektoru za zdravstveno osiguranje Fonda za zdravstveno osiguranje.

Pored redovnih sjednica, odbori su sproveli i druge aktivnosti sa ciljem neposrednog upoznavanja sa radom i načinom funkcionisanja institucija i stanjem u oblastima njihovih nadležnosti, te praćenja implementacije zakona. Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje je održao dvije tematske sjednice, i to: 4. XII 2023 - sjednicu posvećenu obilježavanju 1. decembra - Svjetskog dana borbe protiv HIV/AIDS-a, u prisustvu državne sekretarke u Ministarstvu zdravlja, predstavnika Instituta za javno zdravlje i direktorice Klinike za infektivne bolesti, te 19. II 2024 - sjednicu

posvećenu poboljšanju uslova života za osobe oboljele od multiple skleroze, kojoj su, u cilju dobijanja potrebnih informacija i stručnih mišljenja, prisustvovali ministarka rada i socijalnog staranja, direktor Fonda za zdravstveno osiguranje, direktorka Kliničkog centra, direktorka Doma zdravlja Podgorica i načelnica Odjeljenja intenzivnog neurološkog liječenja sa jedinicom za moždani udar Klinike za neurologiju KCCG. Odbor za prosvjetu, nauku, kulturu i sport je održao 15. XII 2023. tematsku sjednicu o „Rezultatima PISA testiranja“, kojoj su prisustvovali ministarka prosvjete, nauke i inovacija, v. d. direktorice Zavoda za školstvo, direktorica Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva, direktor Ispitnog centra, dekanica Filozofskog fakulteta, dekan Prirodno-matematičkog fakulteta, dekan Filološkog fakulteta, kao i predstavnici drugih institucija iz oblasti prosvjete i obrazovanja. Članovi Odbora za evropske integracije razgovarali su 18. I 2024. o Izvještaju EK o Crnoj Gori za 2023, u prisustvu ambasadorke Evropske unije u Crnoj Gori. Na sjednici su razmijenjena mišljenja o ocjeni stanja i ostvarenom nivou spremnosti Crne Gore za članstvo u EU, posebno u dijelu koji se odnosi na političke kriterijume i vladavinu prava. Odbor za ljudska prava i slobode, Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje i Odbor za prosvjetu, nauku, kulturu i sport održali su 27. II 2024. zajedničku tematsku sjednicu na temu: „Stepen realizacije prava djece i mladih i njihovih porodica koji pripadaju romskoj i egipćanskoj populaciji u Crnoj Gori sa fokusom na: Obezbeđivanje održivog rješenja za prevoz djece iz romske i egipćanske zajednice do vrtića i škola i povećanje broja saradnika socijalne inkluzije Roma i Egipćana iz oblasti obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite i trajno regulisanje njihovog statusa“.

U okviru nadzornih aktivnosti, odbori su razmatrali brojne izvještaje koje pojedini organi, saglasno zakonu, dostavljaju Skupštini, među kojima: Godišnji izvještaj o radu Državnog tužilaštva i Tužilačkog savjeta za 2022; Godišnji izvještaj o radu Sudskog savjeta i ukupnom stanju u sudstvu za 2022; Izvještaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2022. i Godišnji izvještaj o radu Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture za 2022; Izvještaj o stanju zaštite ličnih podataka i stanju u oblasti pristupa informacijama za 2021. i 2022, Izvještaj o radu Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2022. sa osvrtom na drugi Izvještaj o realizaciji preporuka iz Izvještaja o finansijskoj reviziji i reviziji pravilnosti poslovanja Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava za 2020, koji je Odboru za ljudska prava i slobode dostavila Državna revizorska institucija, od 28. XI 2023; Posebne izvještaje Uprave policije o rezultatima u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije za periode: 1. I - 15. V 2022, 15. V - 23. XI 2022. i 1. VI - 15. XI 2023.

Pored toga, Odbor za ekonomiju, finansije i budžet razmotrio je finansijske izvještaje sa izvještajima o radu za 2022. nezavisnih regulatornih tijela, kao i predloge finansijskih planova nezavisnih regulatornih tijela za 2024. (Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Agencija za nadzor osiguranja, Agencija za elektronske medije i Komisija za tržište kapitala), kao i izvještaje o radu za 2022. Agencije za zaštitu konkurencije i Komisije za zaštitu prava u postupcima javnih nabavki.

Administrativni kapaciteti

Na dan 1. IV 2024, ukupan broj zaposlenih u Službi Skupštine je 205, od ukupno 281 sistematizovanih radnih mjesta. Ukupan broj obuhvata generalnog sekretara, dvije zamjenice generalnog sekretara, pomoćnika generalnog sekretara, šefa Kabineta predsjednika Skupštine i sedam savjetnika predsjednika i potpredsjednika/ce Skupštine, kao i 193 službenika i namještenika. Pored navedenih zaposlenih, u Službi Skupštine je za tri lica utvrđeno mirovanje prava i obaveza iz rada i po osnovu rada.

U izvještajnom periodu, zaposlene su dvije osobe, dok je, usljed početka 28. saziva Skupštine, imenovano ukupno devet savjetnika predsjednika odnosno potpredsjednika/ce Skupštine.

Zaposleni u Službi Skupštine su u istom periodu pohađali ukupno 72 obuke, s 458 polaznika. Obuke su, između ostalog, bile usmjerene na teme modernizacije rada parlamenata, dobrih praksi u vršenju zakonodavne i nadzorne funkcije, usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s propisima Evropske unije, uloge parlamenta u postizanju rodne

ravnopravnosti, odnosno rodno odgovornog budžetiranja, otvorenih podataka, zaštite na radu, informacijske bezbjednosti i druge.

Transparentnost i otvorenost rada

Skupština posvećeno i kontinuirano radi na afirmaciji principa otvorenosti i transparentnosti svog rada. U periodu 15. VI 2023. - 1. IV 2024, Skupštini je podnijeto ukupno 48 zahtjeva za pristup informacijama. Odgovoreno je na 46 zahtjeva, a u toku je priprema odgovora na dva zahtjeva podnijeta krajem marta ove godine. Shodno zakonskoj obavezi i dosadašnjoj praksi, na internet prezentaciji Skupštine redovno se objavljuju rješenja i drugi pojedinačni akti koji su od značaja za prava, obaveze i interese trećih lica, kao i informacije kojima je po zahtjevu odobren pristup.

Skupštini je, u istom periodu, upućen 51 pisani podnesak građana. Od 41 uredno podnijetog podneska, na ukupno 15 podnesaka, koji imaju status predstavke, upućen je odgovor pošiljaocu, dok je u obradi 26 predstavki.

U izvještajnom periodu podnijeto je 20 inicijativa za potpisivanje peticije. Od tog broja je odbijeno sedam inicijativa, jer se nijesu odnosile na zakonodavnu i/ili kontrolnu ulogu Skupštine. Od preostalih 13 inicijativa status peticije dobile su:

- Peticija za povećanje zatvorskih kazni za djela protiv polnih i seksualnih sloboda, koja je podnijeta 22. VIII 2023, odobrena 1. IX. Potpisalo ju je 6.617 punoljetnih građana i ona je upućena nadležnom Odboru za politički sistem pravosuđe i upravu;
- Peticija za poboljšanje uslova života za djecu i lica sa posebnim potrebama, koja je podnijeta 20. X 2023, a odobrena 26. X. Potpisalo ju je 6.294 punoljetnih građana i ona je upućena nadležnom Odboru za zdravstvo, rad i socijalno staranje. Taj odbor je 27. II 2024. održao konsultativno saslušanje povodom navedene peticije;
- Peticija Pravo na Senzor-Pravo na život, koja je podnijeta 18. I 2024, a odobrena istog dana. Potpisalo ju je 6.327 punoljetnih građana i ona je upućena nadležnom Odboru za zdravstvo, rad i socijalno staranje, koji je 5. III 2024. održao konsultativno saslušanje povodom navedene peticije.

U prethodnom periodu, značajna pažnja posvećena je digitalnoj transformaciji i modernizaciji parlamentarnog rada, kroz implementaciju više inovativnih mjera.

Proces digitalne transformacije Skupštine je kompletiran ugradnjom najsavremenijih digitalnih multimedijalnih jedinica u Plenarnoj sali. Na taj način, zamijenjena je zastarjela digitalna oprema i obezbijeđen visokokvalitetan prenos svih audio i video signala, kao i prevod na najmanje 10 jezika. Osim što je pojednostavljena zakonodavna procedura, ovim je eliminisana potreba za korišćenjem laptopa i materijala u štampanom formatu u parlamentarnom radu. Dodatno, na ovaj način implementirana je oprema koja je prilagođena potrebama osoba s oštećenjem sluha i vida. Pored Brajevog pisma integrisanog na multimedijalnim jedinicama za prevodioce, pribavljena je i oprema namijenjena osobama sa slabim sluhom, odnosno indukcionu petlje koje šalju zvučni signal direktno u slušni aparat sa *t-coil* opcijom i time korisniku omogućavaju komunikaciju u Plenarnoj sali. Ranije su u Plenarnoj sali obezbijedena mjesta prilagođena osobama s invaliditetom, a u upotrebi je i vertikalno-podizna platforma kojom im je omogućeno kretanje kroz zgradu, kao i pristup Plenarnoj sali.

U duhu inovativnog digitalnog progresa Skupštine, razvijeno je i savremeno softversko rješenje - *eParlament* kojim je elektronski podržan cjelokupan zakonodavni proces, od prijema zakonodavnih materijala do njihovog usvajanja i upućivanja „Službenom listu Crne Gore“. Uz povećan stepen bezbjednosti, ovo rješenje omogućava elektronski pristup sjednicama i glasanju i skraćuje vrijeme utrošeno za pripremu materijala.

Iz tradicionalnih okvira djelovanja, izašla je i Biblioteka Skupštine čiji je fond sada dostupan i pretraživ u sklopu onlajn kataloga COBISS, a pozajmica publikacija automatizovana za interne korisnike. U vezi sa procesom digitalne transformacije Parlamenta pripremljen je video materijal dostupan na internet stranici Skupštine³.

Upravljanje

Vlada

Realizacija Programa rada Vlade

Sektor za koordinaciju politika GSV-a dostavio je resornim ministarstvima inovirane smjernice za pripremu Izvještaja o realizaciji Srednjoročnog programa rada Vlade 2022-2024. u 2023, kao i nacrtu Srednjoročnog programa rada Vlade 2024-2027, i formalno započeo pripremu dokumenata u intenzivnoj komunikaciji sa resornim ministarstvima. Shodno identifikovanim izazovima, donijeta je Odluka o obrazovanju Komisije za praćenje realizacije Srednjoročnog programa rada Vlade 2022-2024 i godišnjih programa rada Vlade („Sl. list CG“, broj 73/23), sastavljena od visokog rukovodnog kadra ministarstava, u interesu efikasnijeg praćenja realizacije obaveza na kvartalnom nivou i redovnijeg informisanju članova Vlade o dinamici realizacije Programa rada Vlade. Prvi sastanak Komisije, kojem su prisustvovali predstavnici Sektora za koordinaciju politika Vlade u GSV-u i predstavnici resora zaduženi za pripremu godišnjeg izvještaja o realizaciji PRV u 2023. i Programa rada Vlade za 2024, održan je 13. X 2023.

Nakon imenovanja 44. Vlade, donijeta je nova Odluka o obrazovanju Komisije za praćenje realizacije Srednjoročnog programa rada Vlade 2024-2027. i godišnjih programa rada Vlade („Sl. list CG“, broj 122/23), sa zadatkom pripreme novog Srednjoročnog programa rada Vlade i praćenja njegove realizacije.

Usljed kadrovskih promjena, Vlada je 22. III 2024. donijela Odluku o izmjeni Odluke o obrazovanju Komisije za praćenje realizacije Srednjoročnog programa rada Vlade 2024-2027 i godišnjih programa rada Vlade („Sl. list CG“, broj 16/24). Srednjoročni program rada Vlade 2024-2027 sa Izvještajem sa javne rasprave, kao i Izvještaj o realizaciji Srednjoročnog programa rada Vlade 2022-2024 u 2023. usvojeni su na Vladi 11. IV 2024, nakon usklađivanja sa Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2024 - 2027.

Transparentnost rada Vlade

U toku 2023. ukupno su primljena 182 zahtjeva za slobodan pristup informacijama. Iz 2022. je prenijeto 16 predmeta.

Do kraja 2023. ukupno je riješeno 166 predmeta, od čega 16 iz 2022. i 150 iz 2023. Od navedenog broja, u 53 predmeta je usvojen zahtjev za slobodan pristup informacijama i ista je dostavljena podnosiocu, u 30 predmeta je zahtjev odbijen, u 28 predmeta je podnosiocu dato obavještenje da se tražena informacija nalazi javno objavljena na portalu Vlade, 53 zahtjeva su proslijeđena nadležnim organima na dalje postupanje, dok su dva zahtjeva odbačena kao neuredna.

Sprovođenja analize procjene uticaja propisa (RIA) u postupku izrade propisa

Tokom 2023. Ministarstvo finansija je dalo ukupno 368 mišljenja na predloge akata i prateće Izvještaje o analizi uticaja propisa (RIA). Od posmatranih 368 akata, 74 (20,11%) su se odnosila na zakone, 169 (45,92%) na podzakonska akta i 125 (33,97%) na ostala strateška dokumenta (strategije, akcione planove, programe, sporazume, informacije).

³ https://www.youtube.com/watch?v=B3yd5fl_37U&t=177s

U periodu 1. I - 12. IV 2024, Ministarstvo finansija je dalo ukupno 146 mišljenja na predloge akata i prateće izvještaje o analizi uticaja propisa (RIA). Od posmatranih 146 akata, 24 (16,43%) su se odnosila na zakone, 89 (60,95%) na podzakonska akta i 33 (22,60%) na ostala starteška dokumenta.

Disciplinska komisija

Disciplinska komisija je u izvještajnom periodu januar-decembar 2023. imala ukupno u radu 148 predmeta. Od navedenog broja je 81 predmet zaprimljen je u 2023. dok su ostalih 67 predmeta preneseni iz prethodnog perioda kao neriješeni. U 2023. u statusu prekid postupka bilo je ukupno 33 predmeta. Od navedenog broja u 2023. u devet predmeta donijeto je rješenje o prekidu postupka.

Disciplinska komisija je u izvještajnom periodu za 2023, donijela u 148 predmeta 73 odluke, i to: u 25 predmeta utvrđena je odgovornost i izrečena disciplinska mjera novčana kazna za 25 službenika; u 13 predmeta Disciplinska komisija nije utvrdila odgovornost za 13 službenika oslobođeni od disciplinske odgovornosti; u 18 predmeta donijeto je rješenje o obustavi disciplinskog postupka i to: sedam rješenja zbog prestanka radnog odnosa državnog službenika odnosno namještenika; devet rješenja zbog zastare vođenja disciplinskog postupka; dva rješenja zbog odustajanja od odluke za vođenje disciplinskog postupka; u devet predmeta donijeta su rješenja o odbijanju zahtjeva – odluke o pokretanju disciplinskog postupka kao neuredne (član 60 ZUP-a), za devet službenika; u devet predmeta donijeta su rješenja o prekidu postupka do okončanja postupka pred nadležnim organima (sud, tužilaštvo i dr. organi) protiv devet službenika. Ukupan broj izrečenih disciplinskih mjera (74) nije identičan sa brojem donijetih odluka (73), iz razloga što je u jednom predmetu za dva službenika, donijeto jedno rješenje kojom su izrečene dvije različite disciplinske mjere (jedna oslobađajuća, jedna prekid postupka do okončanja krivičnog). Uz to, u izvještajnom periodu Disciplinska komisija donijela je i osam rješenja o troškovima disciplinskog postupka.

U izvještajnom periodu, protiv odluka Disciplinske komisije pokrenuta su 32 upravna spora pred Upravnim sudom. U izvještajnom periodu, od strane Upravnog suda povodom podnijetih tužbi na odluke Disciplinske komisije, donijeto je ukupno 47 presuda od čega 30 kojima se potvrđuje rješenje Disciplinske komisije i 17 kojima se poništava rješenje Disciplinske komisije, od čega su dva rješenja o troškovima postupka. U izvještajnom periodu, na presude Upravnog suda podnijeto je 10 zahtjeva za ispitivanje sudske odluke Vrhovnom sudu, po kojima je Vrhovni sud donio šest presuda kojima se zahtjevi odbijaju kao neosnovani.

Vlada je 7. XII 2023. imenovala Disciplinsku komisiju u sljedećem sastavu: Dijana Radulović, predsjednica, kao i članove Nikolina Vujošević, Jelena Vujošević, Vlastimir Knežević i Mladen Ilić, a Odluka o imenovanju objavljena je u „Sl. listu CG”, broj 112/23. Disciplinska komisija ima predsjednika/cu i četiri člana/ice i imenuje se na period od pet godina. Danom imenovanja novog sastava Disciplinske komisije, novoimenovana komisija preuzela je 72 predmeta od prethodne komisije. Od dana prestanka mandata prethodne komisije 25. X 2023. do 31. XII 2023. Disciplinska komisija zaprimila je 11 predmeta, tako da je na kraju 2023. u radu bilo ukupno 83 predmeta. Na kraju izvještajnog perioda ostalo je u radu 83 predmeta

Komisija za žalbe

U periodu 1. I - 31. XII 2023. Komisija je održala 45 sjednica. Broj podnijetih žalbi u 2023. je 1.123. Broj riješenih predmeta u izvještajnom periodu je 999 (65 predmeta iz 2022. i 934 predmeta iz 2023), dok 189 predmeta iz 2023. nije završeno, tj. prenijeti su u rad u 2024, iz razloga što su žalbe pristigle na kraju izvještajne godine (u decembru su pristigle 162 žalbe) nakon čega su iste, u skladu s odredbom člana 125 Zakona o upravnom postupku, poslate na postupanje prvostepenim organima (član 125 ZUP- odlučivanje po žalbi i kompletiranje spisa).

Dakle, od 999 završenih predmeta u periodu 1. I - 31. XII 2023, Komisija je u 392 predmeta odbila žalbu, u 481 predmetu poništila je rješenje i predmet vratila prvostepenom organu na ponovni postupak i odlučivanje, u šest

predmeta je meritorno donijela odluku, u 10 predmeta je obustavila postupak po žalbi, u 77 predmeta je usvojila žalbu i naložila prvostepenom organu da donese odluku (ćutanje uprave), u 26 predmeta, zbog nenadležnosti Komisije za žalbe, spisi su proslijeđeni nadležnom organ na postupanje i u sedam predmeta prvostepeni organ je, u toku trajanja postupka, donio odluku po žalbi.

U periodu 1. I - 31. XII 2023. protiv rješenja Komisije za žalbe, podnijete su 362 tužbe Upravnom sudu i 78 tužbi zbog ćutanja uprave. U najvećem broju tužbe zbog ćutanja podnijete su iz razloga što prvostepeni organi zadržavaju žalbe i ne dostavljaju iste sa spisima predmeta Komisiji na odlučivanje, tako da se Komisija za žalbe upozna sa podnijetom žalbom tek kada od strane Upravnog suda bude dostavljena tužba zbog ćutanja Komisije i neodlućivanja po toj žalbi. Takođe, prvostepeni organi ne postupaju ni u skladu sa zakonskom obavezom propisanom ćlanom 131 Zakona o upravnom postupku i ne dostavljaju rješenja Komisije za žalbe bez odlaganja strankama. Iz navedenih razloga, Komisija za žalbe se više puta, pisanim putem, obraćala prvostepenim organima i ukazivala na zakonsku obavezu postupanja. U tom pravcu, pokretane su i inicijative prema Upravnoj inspekciji. Veliki problem nastaje i zbog prolongiranja rokova radi kompletiranja spisa. Naime, prvostepeni organi ne dostavljaju cjelokupne spise predmeta potrebne za odlučivanje, pa se pisani zahtjevi – urgencije, za dostavljanje spisa obnavljaju i po nekoliko puta, što dovodi do prolongiranja rokova, a sve u cilju da se ne bi donosile odluke bez spisa predmeta, koje bi u konaćnom vodile odugovlaćenju postupka, te bile na štetu stranke.

U izvještajnom periodu, Upravni sud je odlučio u 211 predmeta, na naćin što je u 146 predmeta ili 69,19% tužbu odbio kao neosnovanu, u 36 predmeta ili 17,07% postupak obustavio i u 29 predmeta ili 13,74% usvojio tužbu i ponišćio rješenje Komisije.

Odluke Komisije za žalbe:

ODLUKA KOMISIJE ZA ŹALBE (riješeni predmeti u periodu 1. I – 31. XII 2023.)	BROJ PREDMETA 999
Odbija se žalba	392
Usvaja se žalba, poništava se rješenje, a predmet vraća na ponovni postupak i odlučivanje	481
Usvaja se žalba, poništava se rješenje i meritorno odlučuje	6
Obustavlja se postupak po žalbi	10
Usvaja se žalba i nalaže prvostepenom da donese odluku (ćutanje uprave)	77
Odluku po žalbi donio prvostepeni organ	7
Spisi proslijeđeni nadležnom organu na postupanje	26

Lokalna samouprava

Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi

Ministarstvo javne uprave primjenjuje strateški pristup sa ciljem kreiranja adekvatnog i funkcionalnog sistema lokalne uprave, koji će obezbijediti kvalitetan servis građanima i privredi. U tom smislu, 2021. usvojena je Strategija reforme javne uprave 2022-2026., kojim je predviđeno sprovođenje sveobuhvatne Analize funkcionisanja sistema lokalne samouprave, kao i izmjene i dopune Zakona o lokalnoj samoupravi u skladu sa nalazima Analize. Ministarstvo javne uprave je priprenilo ovaj dokument, koji je usvojen od strane Vlade, a započete su pripreme na izradi Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o lokalnoj samoupravi. Analiza postojećeg normativnog okvira završena je u oktobru 2023, u januaru 2024. istu je usvojila Vlada, nakon ćega je formirana radna grupa za izmjene Zakona o lokalnoj samoupravi.

U decembru 2023. je zapoćet proces i objavljen javni poziv za konsultacije, a nakon toga formirana radna grupa za izmjene Zakona o lokalnoj samoupravi, koja je održala svoj prvi sastanak. Takođe, obezbijedena je podrška

međunarodnog i lokalnog eksperta, koji su angažovani od strane SIGMA/OECD. Rad na Zakonu je započet i uskoro će biti dat na javnu raspravu.

Predmet izmjena Zakona biće prvenstveno dalje unapređenje decentralizacije, rješavanje problema koje je identifikovala Analiza, kao što su saradnja sa centralnim organima i međuopštinska saradnja. Takođe, cilj je da ovaj zakon unaprijedi službenički sistem, funkcionisanje organa lokalne samouprave, nadzor nad primjenom propisa na lokalnom nivou, međuopštinsku saradnju, ali i druga važna pitanja za sistem lokalne samouprave.

Civilno društvo

Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o NVO

U izvještajnom periodu, predstavnici Ministarstva javne uprave, nakon više održanih sastanka i pristiglih komentara svih članova Radnog tijela radili su na pripremi Nacrta izmjena i dopuna Zakona o NVO, koji će nakon toga biti stavljen na javnu raspravu u skladu sa propisima. Treba napomenuti da su kašnjenju pri izradi ovog zakona doprinijele personalne promjene u 43, a potom i 44. Vladi, kao i postupak međuresorskih konsultacija, radi zauzimanja stava oko bitnih pitanja koja se uređuju zakonom, kao što su na primjer konsultacije sa Ministarstvom finansija oko pitanja finansiranja NVO i sl. Za izradu ovog zakona obezbijedena podrška eksperta, koji je angažovan kroz EU projekat koji finansira Evropska komisija. Izmjenama i dopunama Zakona će se unaprijediti i olakšati način registracije NVO, njihovo finansiranje i monitoring sprovedenih programa i projekata, osigurati dugoročno, pouzdano i kvalitetno partnerstvo između države i nevladinih organizacija.

Javne konsultacije

Vlada je 3. VIII 2023. usvojila Izvještaj o primjeni Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenje javnih rasprava u pripremi zakona i strategija, za 2022. Izvještaj sadrži presjek stanja u pogledu primjene Uredbe, u odnosu na propisane elemente: učešće predstavnika NVO u radna tijela organa državne uprave, objavljivanje spiska zakona i strategija o kojima će se voditi javna rasprava u izvještajnoj godini, sprovođenje javnih konsultacija u početnoj fazi pripreme zakona i strategija sprovođenje javne rasprave. Ključni nalazi iz Izvještaja pokazuju ograničenu implementaciju Uredbe od strane organa državne uprave. Evidentna je primjena izuzetka od sprovođenja javne rasprave od strane organa državne uprave. Skoro polovina akata je, za koju su dostavljeni podaci Ministarstvu javne uprave, izuzeta od javne rasprave (šest zakona o potvrđivanju međunarodnih ugovora, jedan program koji ne podliježe javnoj raspravi, dva zakona koja se odnose na budžet koji ne podliježu javnoj raspravi i čak 16 akata koji podliježu javnoj raspravi a ista nije sprovedena). U poređenju sa nalazima izvještaja iz 2021, organi državne uprave nastavili su negativan trend primjene ovog izuzetka, što ne doprinosi demokratizaciji procesa i otvorenosti javne uprave. Takođe, upoređujući sa analizom iz 2021, organi državne uprave nastavljaju sa trendom neizvršavanja propisane obaveze objavljivanja liste zakona i strategija o kojima će se voditi javna rasprava. Samo tri ministarstva su u 2022. realizovala ovu obavezu. U izvještajnoj godini evidentan je niži broj objavljenih javnih poziva za učešće predstavnika NVO u radna tijela organa državne uprave, kao i broj uključenih predstavnika nevladinih organizacija. Uočljivo je da, sa druge strane, postoji i smanjen stepen zainteresovanosti nevladinih organizacija da učestvuju u ovom obliku javnog konsultovanja. Na nezadovoljavajućem nivou je i implementacija obaveze sprovođenja javnog konsultovanja u početnoj fazi pripreme zakona ili strategije. Od 52 analizirana akta, za samo 12 je sproveden ovaj oblik javnog konsultovanja. U izvještajnoj godini i trend sprovođenja javnih rasprava je, takođe, u padu. Objavljeno je svega 16 javnih poziva za javne rasprave. Ono što je kod svih oblika javnog konsultovanja primjetno kao nedostatak, tiče se objavljivanja izvještaja o sprovođenju istog. Naime, podaci pokazuju da se obaveza objavljivanja liste predstavnika NVO koji ispunjavaju uslove, kao i obaveze objavljivanja izvještaja o sprovedenim javnim konsultacijama i sprovedenim javnim rasprava ne sprovodi u punom kapacitetu.

Takvo djelovanje organa državne uprave utiče na negativne ocjene u kontekstu otvorenosti i transparentnosti rada, što može prouzrokovati nizak stepen povjerenja građana u rad institucija.

Finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija

U skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama („Sl. list CG”, br. 39/11 i 37/17), Vlada je 14. XII 2023. donijela Odluku o utvrđivanju prioritetnih oblasti od javnog interesa i visine sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u 2024 („Sl. list CG”, broj 119/23).

Odlukom je utvrđeno 13 prioritetnih oblasti od javnog interesa, a istom je obuhvaćeno devet ministarstava, kojima je opredijeljeno ukupno 5.586.183,80 eura za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u oblastima od javnog interesa i oblasti zaštita lica sa invaliditetom.

Izveštaj o realizaciji javnih konkursa i odobrenih projekata NVO u 2022. u skladu sa Zakonom o NVO

Pripremljen je Izveštaj o realizaciji javnih konkursa i odobrenih projekata, u skladu sa Zakonom o NVO u 2022, koji je Vlada usvojila 28. IX 2023. U skladu s podacima iz Izveštaja, u 2022. raspisano je 29 javnih konkursa za raspodjelu sredstava za finansiranje i kofinansiranje projekata i programa nevladinih organizacija. Ukupno opredijeljeni iznos sredstava za ove namjene bio je 5.050.00,00 eura, dok je raspodijeljeno 4.116.984,32 eura, što predstavlja 81,52% ukupno opredijeljenog iznosa.

Program obuka za državne službenike

Uz obezbijedenu ekspertsku podršku od strane projekta Tehničke podrške koji je finansirala Delegacija EU u Crnoj Gori, a u saradnji sa Upravom za ljudske resurse, pripremljen je Program obuka za državne službenike. Ovim programom planirane su obuke o saradnji s NVO koje su namijenjene kontakt osobama u organima državne uprave; obuke za cjekupan proces finansiranja projekata i programa NVO iz državnog budžeta namijenjene komisijama za raspodjelu sredstava, kao i službenicima koji su podrška ovom procesu; obuke za nezavisne procjenjivače sa utvrđene Liste, kao i plan obuka za buduće trenere.

U periodu 31. X - 8. XI 2023, održane su ukupno četiri obuke za državne službenike za sve oblasti obuhvaćene ovim programom. Obuka na temu: „Programiranje prioritetnih oblasti od javnog interesa i visine sredstava za finansiranje projekata i programa NVO” realizovana je 31. X 2023, a istoj je prisustvovalo 20 polaznika. Na obuci organizovanoj za nezavisne procjenjivače, realizovanoj 2. XI 2023, prisustvovalo je sedam polaznika. Obuka na temu: „Raspodjela sredstava” realizovana je 7. XI 2023, a istoj je prisustvovalo 21 polaznik. Obuka na temu: „Monitoring i evaluacija” realizovana je 8. XI 2023, a istoj je prisustvovalo 27 polaznika.

Resursni centri za NVO

U skladu sa Strategijom saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022-2026, u planu je objavljivanje javnog poziva za finansiranje resursnih centara za nevladine organizacije. Strategijom je predviđeno da se uspostave četiri resursna centra, jedan nacionalni i tri regionalna, u sve tri regije u Crnoj Gori. Postojanje regionalnih resursnih centara je značajno s aspekta problema neujednačenog razvoja nevladinih organizacija po regionima.

Ovaj mehanizam, koji se prvi put uvodi od strane države, biće usmjeren na podršku nevladinom sektoru, jačanje kapaciteta kroz informatičku podršku, obuku, mentorstvo, stručnu podršku razvoju novih usluga i programa i unapređenju postojećih itd. Zakonom o budžetu za 2024. opredijeljeno je 500.000 eura za ove namjene, a javni konkurs će realizovati Ministarstvo javne uprave.

Ministarstvo je već obavilo konsultacije sa nevladinim organizacijama, u cilju inkluzivnosti i boljeg razumijevanja njihovih potreba. Konsultacije su sprovedene u sve tri regije u vidu konferencija/okruglih stolova. Takođe, 20. III

2024, objavljen je javni poziv za predlaganje predstavnika nevladinih organizacija u komisiji za finansiranje resurnih centra, koja će pripremiti i realizovati javni konkurs.

Lista nezavisnih procjenjivača

Utvrđena je Lista nezavisnih procjenjivača za 2024.

Za ocjenu projekata za resursne centre, 20. III 2024. objavljen je poziv za nezavisne procjenjivače, pa će već utvrđena lista biti dopunjena.

Internet stranica sveonvo.me

Uz podršku TA projekta, kreirana je internet stranica sveonvo.me, koja je zamišljena kao centralni, jedinstveni portal, koji će sadržati sve podatke o pitanjima značajnim za djelovanje NVO (javni konkursi za finansiranje i kofinansiranje projekata i programa NVO, javni pozivi nevladinim organizacijama za konsultacije o nacrtu sektorskih analiza, odluke o raspodjeli sredstava za finansiranje projekata i programa NVO, registar NVO i dr). Na ovaj portal su migrirani i podaci sa portala finansiranjenvo.me, na kojem se nalaze podaci o podržanim projektima NVO iz javnih izvora od 2009. do danas.

Strateški okvir za saradnju države i NVO

Nakon izrade Izvještaja o implementaciji Strategije saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija 2022-2026, za 2022, koji je Vlada usvojila 18. V 2023, pripremljen je i nacrt novog Akcionog plana za period 2024-2026. Formirana je radna grupa u proširenom sastavu i održana su dva sastanka radne grupe s ciljem osnaživanja civilnog dijaloga kroz definisanje aktivnosti za unapređenje pravnog, institucionalnog i finansijskog okvira za djelovanje NVO, te njihove primjene, a u kontekstu nastavka implementacije strateškog dokumenta. U narednom periodu, planirano je sprovođenje javne rasprave na nacrt Akcionog plana. To će biti prilika da zainteresovana javnost još jednom sagleda aktivnosti i dostavi dodatne sugestije, komentare i predloge za unapređenje dokumenta. Usvajanje Akcionog plana 2024-2026. Strategije saradnje organa državne uprave i nevladinih organizacija planirano je u II kvartalu 2024.

Takođe, u cilju jačanja dijaloga između države i NVO sektora otpočeo je i novi EU projekat „Tehnička pomoć Vladi u jačanju saradnje sa civilnim društvom u Crnoj Gori“, na period od 24 mjeseca.

Multilateralna i regionalna saradnja

Odnosi Crne Gore i Evropske unije

Samit EU - Zapadni Balkan je održan 13-15. XII 2023, a na njemu su učestvovali lideri 27 država članica, šest država ZB, kao i čelnici partnerskih finansijskih i regionalnih organizacija. Tokom Samita prenijeta poruka o „želji EU da u svojim redovima ima zemlje ZB“. Kao naročito važna tema izdvojila se približavanje Zajedničkom regionalnom tržištu, za koje su kao osobito važni instrumenti prepoznati Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan i Novi plan rasta.

Sastanak ministara vanjskih poslova EU-ZB na marginama Savjeta za vanjske poslove (FAC) održan je 13-14. XII 2023. Ministar vanjskih poslova Filip Ivanović govorio je o vanjskopolitičkim prioritetima nove Vlade, iskazavši odlučnost za ubrzanje evropske integracije, očekivanje da će Crna Gora uskoro ispuniti privremena mjerila u poglavljima 23 i 24 i otpočeti sa zatvaranjem poglavlja.

Na plenarnoj sjednici Evropskog ekonomskog i socijalnog komiteta (EESC), koja je održana 15. II 2024, učestvovao je premijer Miloško Spajić.

Samit Evropske političke zajednice (EPZ) je održan 5. X 2023, a na Samitu je učestvovao predsjednik Crne Gore Jakov Milatović. Na Samitu su razmatrana pitanja o udruženim naporima za postizanje mira, bezbjednosti, otpornost u oblasti energetike, povezivanja i mobilnost u Evropi.

U izvještajnom periodu su realizovane posjete evropskih zvaničnika Crnoj Gori, kao i posjete crnogorskih zvaničnika Briselu. Crnu Goru je posjetila predsjednica EK Ursula fon der Lajen 30 i 31. X 2023, uoči formiranja 44. Vlade.

Evropska komisija je 8. XI 2023. predstavila Izvještaj o Crnoj Gori, u kojem je konstatovana identična opšta spremnost u odnosu na prošlogodišnji dokument.

Crna Gora kontinuirano se usaglašava sa Zajedničkom vanjskom i bezbjednosnom politikom EU te sprovodi aktivnosti na planu pripremanja predloga odluka o uvođenju međunarodnih restriktivnih mjera i stvaranja normativno-pravnog osnova za njihovu implementaciju na nacionalnom nivou. Nastavljene su aktivnosti na izradi Nacrta novog Zakona o međunarodnim restriktivnim mjerama, čije utvrđivanje od strane Vlade je planirano tokom 2024. Ostvarena saradnja sa ekspertima kroz TAIX instrument i očekuje se upućivanje Nacrta zakona EK na mišljenje i finalizaciju.

Saradnja sa OEBS-om

Saradnju Crne Gore sa OEBS-om karakteriše kvalitetna saradnja i intenzivan i konstruktivan dijalog visokih zvaničnika, u skladu sa jednim od ključnih prioriteta crnogorske vanjske politike, koji se ogleda u jačanju uloge naše države na multilateralnom planu.

U tom smislu, ministar vanjskih poslova dr Filip Ivanović učestvovao je na 30. zasjedanju Ministarskog savjeta OEBS-a u Skoplju, u periodu 30. XI - 1. XII 2023. Na marginama Ministarskog savjeta, šefovi diplomatija Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije potpisali su Zajedničku izjavu o borbi protiv korupcije kroz povraćaj imovine i upotrebu digitalizacije.

U oblasti saradnje u prvoj dimenziji OEBS-a, Crna Gora je ispunila sve obaveze iz godišnjeg kalendara FSC-a. U tu svrhu sastavljena su i distribuirana sljedeća dokumenta: Kodeks ponašanja u političko-vojnim aspektima bezbjednosti; Dokument OEBS-a o malom i lakom naoružanju; Upitnik o pješadijskim minama; Informaciju o transferima konvencionalnog naoružanja; Upitnik o transferima konvencionalnog naoružanja; Informaciju o uvozu/izvozu malog oružja i lakog naoružanja; Informaciju o kategorijama i podkategorijama i količini malog oružja i lakog naoružanja koje je proglašeno viškom i/ili oduzeto i uništeno; Informaciju o kontaktima za malo oružje i lako naoružanje i skladištenje konvencionalnog naoružanja.

Crna Gora je nastavila sa aktivnim učešćem na sastancima Stalne radne grupe i Podregionalne konsultativne komisije Sporazuma o podregionalnoj kontroli naoružanja u skladu sa Članom IV Aneksa 1-B Opšteg okvirnog Sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, koji su održani u sklopu predsjedavanja Hrvatske u prvoj polovini 2023, odnosno Srbije u drugoj polovini iste godine, doprinoseći značajnim rezultatima Sporazuma koji predstavlja važan mehanizam i primjer regionalne saradnje na planu jačanja stabilnosti, transparentnosti i predvidljivosti.

Važno je napomenuti ključne projekte na kojima se bazirala saradnja sa OEBS-om u 2023, a koji su se odnosili na regionalni projekat „Jačanje kapaciteta za povraćaj imovine u regionu OEBS-a“, „Jačanje kapaciteta krivičnog pravnog sistema za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja u JIE“ i „Ublažavanje prijetnji klimatskih promjena na kritičnu energetska infrastrukturu“.

S obzirom da je 2023. bila godina izbornih procesa u Crnoj Gori, tokom koje su organizovani dva kruga predsjedničkih, kao i parlamentarni izbori, ostvarivana je intenzivna saradnja i sa Kancelarijom za demokratske institucije i ljudska prava – ODIHR. U tom smislu, ODIHR je u periodu održavanja izbornih ciklusa boravio u Crnoj Gori kroz realizaciju Misije procjene potreba, kao i putem organizovanja redovnih posmatračkih misija tokom kojih je

izvještavano o održavanju izbora, dok su po okončanju istih sačinjavani privremeni i konačni izvještaji sa preporukama na planu unaprjeđenja izbornih uslova.

Saradnja Crne Gore sa Savjetom Evrope

Odnos Crne Gore sa Savjetom Evrope u izvještajnom periodu karakterisala je kvalitetna i intenzivna saradnja na političkom i ekspertskom nivou.

Sadržajna je bila saradnja na projektima koji pružaju značajnu podršku našim institucijama u reformskim procesima i ispunjavanju najviših evropskih standarda u domenu vladavine prava, najviše kroz projekte koji se sprovode kroz *Horizontal Facility* – Zajednički program Evropske unije i Savjeta Evrope i ROMACTED.

Posebno važna aktivnost u izvještajnoj godini u kontekstu odnosa sa Savjetom Evrope bilo je razmatranje Finalnog izvještaja Komiteta eksperata za procjenu mjera za suzbijanje pranja novca i finansiranja terorizma (MONEYVAL), sačinjenog u okviru petog kruga uzajamne evaluacije za period 2017-2022. Izvještaj je razmatran na 66. plenarnom zasjedanju MONEYVAL-a, koje je održano u periodu 11-15. XII 2023. Nakon intenzivnih aktivnosti preduzetih od strane nacionalnog MONEYVAL tima i predsjednika Vlade Milojka Spajića, odlučeno je da Crna Gora dobije „prelaznu ocjenu“. Na taj način, Crna Gora je izbjegla mogućnost da se nađe u pulu za pojačani nadzor i stavljanje na „sivu listu“ Radne grupe za finansijske mjere u borbi protiv pranja novca (FATF).

Promocija zaštite i bezbjednosti novinara i slobode novinarske profesije na evropskom kontinentu jedna je od ključnih determinanti djelovanja Savjeta Evrope u funkciji osnaživanja demokratskih tekovina i standarda na kojima se temelji ova organizacija. U tom kontekstu, poseban fokus u generisanju, procesuiranju, distribuiranju informacija i adekvatnom godišnjem izvještavanju o stanju bezbjednosti novinara u svim zemljama članicama Savjeta Evrope predstavlja Platforma Savjeta Evrope o bezbjednosti novinara (fom.coe.int).

Platforma predstavlja i važan element koji se koristi u procjeni ispunjavanja standarda iz domena slobode medija u sklopu pregovaračkog procesa o članstvu naše države u Evropskoj uniji. Na Platformi je u prethodnom periodu evidentirano 15 slučajeva u kojima su novinari iz Crne Gore, zbog svog profesionalnog angažmana, targetirani na razne načine. U 2023. Crna Gora je napravila značajan pomak u zatvaranju slučajeva napada na novinare na Platformi, zatvorivši četiri slučaja napada na novinare, što su prvi zatvoreni slučajevi nakon pet godina. Na taj način, stvorene su pretpostavke za jačanje reputacije i kredibiliteta Crne Gore u odnosu na pitanje napada na novinare.

Bilateralna saradnja

Republika Albanija

Bilateralne političke konsultacije Ministarstva vanjskih poslova Crne Gore i Ministarstva za Evropu i vanjske poslove Republike Albanije održane su 25. III 2024. Ministar za Evropu i vanjske poslove Republike Albanije Iglji Hasani boravio je u posjeti Crnoj Gori 18. I 2024. U periodu jun 2023–april 2024. ratifikovan je veliki broj pravnih akata donesenih na drugoj zajedničkoj sjednici Vlada Crne Gore i Republike Albanije, koja je održana 27. II 2023.

Republika Hrvatska

Predsjednik Crne Gore Jakov Milatović boravio je 4-5. IX 2023. u zvaničnoj posjeti Republici Hrvatskoj. Ministar vanjskih i evropskih poslova Republike Hrvatske Gordan Grlić-Radman prisustvovao je 29. IX 2023. polaganju vijenca na ulasku u nekadašnji logor Morinj. Ministar vanjskih poslova dr Filip Ivanović boravio je 21. XII 2023. u zvaničnoj posjeti Republici Hrvatskoj.

Republika Kosovo

Bilateralne političke konsultacije Ministarstva vanjskih poslova Crne Gore i Ministarstva vanjskih poslova i dijaspore Republike Kosovo održane su 26. III 2024.

Republika Srbija

Predsjednik Crne Gore Jakov Milatović boravio je 9. i 10. VII 2023. u zvaničnoj posjeti Republici Srbiji. Crna Gora i Republika Srbija su 11. XII 2023. uspostavile direktan platni promet između dvije države. Vlada Crne Gore i Vlada Republike Srbije su u izvještajnom periodu potpisale dva ugovora, i to: Ugovor između Crne Gore i Srbije o dopuni ugovora između Crne Gore i Srbije o izručenju, potpisan 16. X 2023. i Ugovor o ustupanju na korišćenje licence za centralizovane platforme za slanje, prijem, upravljanje i čuvanje e-faktura pravnih lica i preduzetnika, na period od tri godine, potpisan 27. X 2023.

Saradnja u okviru regionalnih organizacija i inicijativa

Crna Gora je u kontinuitetu posvećena regionalnoj saradnji i aktivno učestvuje u izgradnji stabilnijeg i bezbjednijeg regiona kroz učešće u radu brojnih regionalnih mehanizama.

U izvještajnom periodu jun 2023-april 2024, u okviru regionalnih organizacija i inicijativa, predstavnici Ministarstva vanjskih poslova su učestvovali na sljedećim sastancima:

Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Savjet za regionalnu saradnju (RCC)

Forum mlađih diplomata SEECP-a, 5. VII 2023. u Kolašinu, u okviru predsjedavanja Crne Gore SEECP-u; Neformalni sastanak ministara vanjskih poslova SEECP-a, 21. IX 2023. u Njujorku, na marginama Generalne skupštine UN-a, u okviru predsjedavanja Sjeverne Makedonije; Sastanak političkih direktora SEECP-a, 26. X u Skoplju, pod predsjedavanjem Sjeverne Makedonije; Sastanak Finansijskog potkomiteta Borda RCC-ja, 10. X 2023. u Sarajevu; Sastanci Borda RCC-ja i Trojke SEECP-a, RCC-ja i EU 8. XI 2023. u Sarajevu; Velika regionalna bezbjednosna konferencija (JUMBO) u organizaciji RCC-ja, 14-15. XI u Rimu; Sastanak političkih direktora SEECP-a, 7. III 2024. u Skoplju; Sastanak Trojke SEECP-a, RCC-ja i EU, 18. III 2024. u onlajn formatu; Sastanak Borda RCC-ja, 18. III 2024. u onlajn formatu.

Unija za Mediteran (UzM)

U izvještajnom periodu, održana su dva sastanka visokih zvaničnika Unije za Mediteran, 4. X 2023. u Briselu i 22. II 2024. u Barseloni. VIII Regionalni forum Unije za Mediteran održan je 27. XI 2023. u Barseloni. Na Forumu, kojim je obilježeno petnaest godina od osnivanja UzM, učestvovao je ministar vanjskih poslova dr Filip Ivanović. Na Forumu se razgovaralo o izraelsko-palestinskom pitanju i zaključeno je da je uspostavljanje dugoročnog mira između dvije nezavisne države, koje su ujedno zemlje osnivačice ove organizacije, jedino moguće rješenje.

Sekretarijat Unije za Mediteran je 20. XII 2023. informisao da je odlučeno da prestonice Mediterana za kulturu i dijalog za 2025. budu Tirana i Aleksandrija. Opština Budva je dostavljanjem prijave za Prestonicu Mediterana ispunila tražene uslove, plasiravši se u uži krug među četiri od ukupno osam dostavljenih prijava. U januaru 2024., raspisan je novi poziv za prijavljivanje za Prestonicu Mediterana za kulturu i dijalog za 2026, koji je otvoren do 7. VII 2024. i tim povodom će biti organizovane informativne sesije (26. IV, 24. V i 27. VI 2024). Ministarstvo vanjskih poslova je prosljedilo poziv relevantnim institucijama.

Skupština je 27. I 2024. imenovala crnogorsku delegaciju Parlamentarne skupštine Unije za Mediteran.

Crnogorska delegacija, koju je predvodio Vladislav Bojović učestvovala je na 17. plenarnom zasijedanju Parlamentarne skupštine UzM i Osmom Samitu predsjednika parlamenata, 15-16. II 2024. u Rabatu.

Fondacija Ana Lind

Sastanci Borda guvernera Fondacije Ana Lind održani su 12. VI 2023. u Švedskoj, 4. X 2023. u Barseloni i 22. II 2024. u Barseloni.

Centralno-evropska inicijativa (CEI)

U okviru Centralno-evropske inicijative (CEI), održan je neformalni ministarski sastanak, na marginama Generalne skupštine UN-a, u Njujorku 20. IX 2023. Sastanku je prisustvovao v.d. generalnog direktora za multilateralne poslove Radovan Bogojević.

Sastanci Komiteta nacionalnih koordinatora CEI održani su 21. XI 2023. u Kišinjevu, 15. XII 2023. i 29. II 2024 u Trstu.

Redovni godišnji sastanak ministara vanjskih poslova CEI održan je 22. XI 2023. u Kišinjevu. Šef crnogorske delegacije bio je ministar vanjskih poslova dr Filip Ivanović.

Crna Gora je podržala inicijativu osnivanja „Konvencije o jačanju CEI”, na osnovu odluka donijetih na Ministarskom sastanku (22. XI 2023, Kišinjev) i Konferenciji predsjednika parlamenata (26-27. XI 2023, Kišinjev). Prvi sastanak Konvencije, uz učešće predstavnika MVP i Skupštine, održan je 12. II 2024 u Trstu.

Regionalna inicijativa za migracije, azil i izbjeglice (MARRI)

Sastanak Komiteta MARRI održan je 12. XII 2023 u Skoplju;

Sastanak sa direktoricom MARRI Regionalnog centra održan je 21. II 2024. u Podgorici.

Vanredni sastanak Komiteta MARRI održan je 26. II 2024. u Podgorici.

Fond za zapadni Balkan (WBF)

Sastanci Komiteta visokih zvaničnika Fonda za Zapadni Balkan (WBF) održani su u Tirani, 5-6. X 2023. i 21-22. XII 2023. Konferencija pod nazivom „Upravljanje erom dezinformacija” održana je 14-16. XI 2023. u Tirani, u organizaciji WBF-a, Ministarstva vanjskih poslova Japana i Međunarodnog Višegradskog fonda (IVF). Info sesija WBF-a o objavljenom šestom pozivu za dostavljanje regionalnih projekata održana je 27. XI 2023. u Podgorici.

Jadransko-jonska inicijativa (JJI) i Strategija EU za jadransko-jonski region (EUSAIR)

Sastanak „EUSAIR Finansijski dijalog”, u organizaciji MEP-a, održan je 20. VII 2023. u Podgorici. Sastanci visokih zvaničnika JJI i Upravnog odbora EUSAIR-a održani su 10-11. X 2023. u Dubrovniku i 21-23. II 2024. u Zagrebu.

Centar za bezbjednosnu saradnju (RACVIAC)

Sastanak Multinacionalne savjetodavne grupe (MAG) Centra za bezbjednosnu saradnju (RACVIAC) održan je 12. IX 2023. u Zagrebu. Konferencija Racviac-a na temu: „Bezbjednosni izazovi u Evropi” održana je 6-7. XII 2023. u Zagrebu.

Berlinski proces

Deseti Samit Berlinskog procesa održan je 16. X 2023. u Tirani. Na Samitu je učestvovao tadašnji predsjednik Vlade i rukovodilac Ministarstva vanjskih poslova dr Dritan Abazović. Lideri šest zemalja ZB potpisali su Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara opšte njege, doktora veterinarske medicine, farmaceuta i babica u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA). Na marginama Samita, potpisan je Sporazum o osnivanju Centra za sajber kapacitete na ZB između državne sekretarke Ministarstva za Evropu i vanjske poslove Republike Francuske Lorans Bun, predsjednika Vlade dr Dritana Abazovića i predsjednice Republike Slovenije Nataše Pirc Musar. Pored navedenog sporazuma, usvojeno je šest deklaracija (*Zajednička*

regionalna izjava o prevenciji zagađenja plastikom, uključujući morske otpade, Zajednička izjava o namjeri za uspostavljanje regionalnog partnerstva iz oblasti klime između lidera ZB6 i Savezne Republike Njemačke, Zajednička deklaracija država Zapadnog Balkana o uspostavljanju Opservatorije konvergencije na Zapadnom Balkanu, Zajednička izjava država Zapadnog Balkana i Evropske unije o inicijativi uvođenja WiFi4WB za ZB, Zajednička deklaracija između ZB6 i EK, Svjetske banke, Transportne zajednice, CEFTA-e o pojednostavljivanju trgovine i transporta između ZB6 i Jedinštenog tržišta EU i Zajednička deklaracija ZB o jedinstvenom području plaćanja u eurima (SEPA)).

Ovi sporazumi⁴ su ratifikovani u aprilu 2023. da bi ponovo bili vraćeni na razmatranje i usvajanje.

Vlada je 11. XII 2023, usvojila sva tri sporazuma o mobilnosti, dok je Skupština ratifikovala ove sporazume 18. XII 2023. Predsjednik Crne Gore Jakov Milatović je 20. XII 2023. potpisao ukaze o proglašenju zakona kojima se potvrđuju ovi sporazumi.

Četvrti Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara opšte njege, doktora veterinarske medicine, farmaceuta i babica u kontekstu CEFTA-e je usvojen na sjednici Vlade 15. XII 2023, dok je ratifikovan u Skupštini 29. XII 2023. Predsjednik Crne Gore Jakov Milatović je 30. XII 2023. potpisao ukaz o proglašenju zakona kojim se potvrđuje ovaj sporazum.

Prva tri sporazuma su objavljena u Službenom listu 22. XII 2023. („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 11/23), dok je četvrti sporazum objavljen u Službenom listu 31. XII 2023. („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, br. 12/23).

Prva tri sporazuma su stupila na snagu 23. II 2024, dok se za četvrti očekuje da još dvije zemlje obave svoje interne procedure. Crna Gora je prva i jedina država u regionu koja je do sada ratifikovala četvrti sporazum.

Očekuje se da resorna ministarstva usklade svoje zakonske propise sa važećim evropskim direktivama na koje se predmetni sporazumi pozivaju.

Na sastanku ministara vanjskih poslova Berlinskog procesa, održanom 6. X 2023. u Tirani, učestvovao je tadašnji predsjednik Vlade i rukovodilac Ministarstva vanjskih poslova dr Dritan Abazović. Pored ovog sastanka, održani su sastanci ministara unutrašnjih poslova (14. IX 2023. u Tirani), ministara zaduženih za integraciju Roma (22. IX 2023. u Skoplju) i ministara ekonomskog razvoja (26. IX 2023. u Tirani).

U izvještajnom periodu, održana su četiri sastanka nacionalnih koordinatora Berlinskog procesa (Sherpas) 21. VII (online), 11. IX (online) i 5. X 2023. u Tirani, dok je pripremni sastanak uoči ministarskog sastanka i Samita održan 29. IX 2023. u Tirani. 29. II 2024. u Tirani održan je sastanak šerpasa, dok je pripremni sastanak uoči ministarskog sastanka i Samita Berlinskog procesa održan 14. III 2024. u Sarajevu.

Vlada je 1. III 2024. usvojila Odluku o izmjenama Odluke o obrazovanju Radnog tima za koordinaciju aktivnosti u okviru Berlinskog procesa.

Crna Gora je opredijelila 15.000 eura za podršku aktivnostima u okviru Kulturnog fonda za Zapadni Balkan, koji će započeti sa radom 2026. Praćenje aktivnosti u okviru ovog fonda je u nadležnosti Ministarstva kulture i medija, koje je izvršilo uplatu ovog iznosa u decembru 2023.

Crna Gora je predsjedavala CEFTA-i u periodu januar-decembar 2023. Nadležna institucija je Ministarstvo ekonomskog razvoja, dok MVP redovno prati sve aktivnosti u okviru ove regionalne organizacije. Predsjedavanje je

⁴ Sporazum o slobodi kretanja na ZB uz ličnu kartu, Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija doktora medicine, doktora stomatologije i arhitekata u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA) i Sporazum o priznavanju kvalifikacija u oblasti visokog obrazovanja.

završeno organizacijom događaja „CEFTA Week“, 7. XII 2023. u Podgorici. U okviru crnogorskog predsjedavanja, nijesu usvojene odluke CEFTA-e niti je potpisan Dodatni protokol 7, ali je veći broj odredbi ovog protokola usaglašen i definisan. Aktuelna v.d. generalne direktorice Sekretarijata CEFTA-e je Danijela Gačević. Tokom 2023, održano je više sastanaka povodom izbora novog direktora CEFTA Sekretarijata i izborna procedura još uvijek nije okončana. Predsjedavanje Sporazumu CEFTA u 2024. je preuzela Srbija.

Međunarodna organizacija za Frankofoniju (OIF)

U okviru saradnje sa Međunarodnom organizacijom za Frankofoniju (OIF), Memorandum o partnerstvu između Crne Gore i ove organizacije, koji se odnosi na produžetak saradnje za period 2023-2026, potpisan je 9. VI 2023. od strane tadašnjeg državnog sekretara MVP-a amb. Miroslava Šćepanovića.

Organizacija za crnomorsku ekonomsku saradnju

Budući da Crnoj Gori u decembru 2022. nije odobreno produženje statusa partnera za međusektorski dijalog, Crna Gora je u prvoj polovini 2023. odlučila da zatraži status posmatrača i uputila zahtjeve predsjedavanju Srbije pa nakon toga Turske. Do sada nije postignut konsenzus po ovom pitanju. Takođe, konsenzus za dobijanje statusa posmatrača nije odobren ni Hrvatskoj, dok isti nije produžen Njemačkoj, Italiji i Tunisu.

Nakon završnog sastanka Komiteta visokih zvaničnika (13-14. XII 2023) i 47. sastanka Savjeta ministara vanjskih poslova država članica BSEC-a (15. XII 2023) u okviru turskog predsjedavanja u Istanbulu, saopšteno je da će crnogorska kandidatura biti predmet razmatranja na nekom od predstojećih sastanaka u okviru albanskog predsjedavanja Komiteta visokih zvaničnika. Crna Gora je uputila zahtjev za dobijanje statusa posmatrača aktuelnoj predsjedavajućoj Albaniji.

Inicijativa Tri mora (3SI)

Crna Gora je izrazila spremnost za dobijanje statusa partnera/učesnika u Inicijativi Tri mora, budući da smo zemlja koja pripada jadranskom regionu i koja je najnaprednija u procesu evropske integracije. S tim u vezi, predsjednik Crne Gore Jakov Milatović je uputio 13. II 2024. pismo predsjedniku Litvanije u kojem je zatražena podrška za pristupanje Crne Gore ovoj inicijativi. Predsjednik Milatović će učestvovati na narednom samitu 3SI, koji će u okviru ovogodišnjeg litvanskog predsjedavanja biti održan 11. IV 2024. u Viljnusu.

NATO misije

KFOR – Trenutno su u ovoj misiji angažovana dva predstavnika Vojske Crne Gore (štabni oficir i štabni podoficir) i jedna civilna predstavnica u NATO Timu za savjetovanje i vezu (NALT).

NATO misija u Iraku – Od februara 2024. na terenu je, u okviru četvrte rotacije, jedan pripadnik Vojske Crne Gore.

Ostale NATO aktivnosti

Doprinos Crne Gore aktivnostima Alijanse na njenim istočnim granicama ostvaruje se kroz angažovanje pripadnika Vojske Crne Gore u okviru NATO ojačanog prisustva na Istoku (enhanced Forward Presence - eFP). U decembru 2023. raspoređena je jedanaesta rotacija u okviru eFP borbene grupe u Letoniji. Shodno odluci Alijanse da ojača svoje prisustvo na istočnom krilu uspostavljanjem četiri dodatne borbene grupe (enhanced Vigilance Activities-eVA), u februaru 2024. Crna Gora je u uputila treći kontingent koji je angažovan u borbenoj grupi u Bugarskoj.

Pomoć Ukrajini

Vlada je u julu 2023. donijela odluku o preusmjeravanju preostalih sredstava iz NATO Povjerilačkog fonda za Nacionalnu Vojsku Afganistana (ANA Trust Fund) u iznosu od 247.000 USD za DCB za BiH, odnosno 500.000 USD

za CAP za Ukrajinu. Takođe, u martu 2024. Vlada je donijela odluku o preusmjeravanju dodatnih 186.000 USD iz NATO Povjerilačkog fonda za Nacionalnu Vojsku Afganistana (ANA Trust Fund) za CAP za Ukrajinu.

REFORMA JAVNE UPRAVE

Strateški okvir za reformu javne uprave

U cilju obezbjeđivanja kontinuiranog monitoringa i redovnog i blagovremenog izvještavanja o procesu reforme javne uprave u Crnoj Gori, izrađena je Informacija o aktivnostima koje se sprovode u procesu reforme javne uprave, koju je Vlada razmatrala 18. I 2024. Informacija obezbjeđuje osvrt na stepen realizacije aktivnosti, prepoznaje izazove u implementaciji strateškog okvira, dajući preporuke za prevazilaženje istih.

Ministarstvo javne uprave, u saradnji sa drugim relevantnim institucijama uključenim u proces reforme javne uprave, ostvarilo je u ovom izvještajnom periodu niz značajnih rezultata koji doprinose ostvarivanju ciljeva zacrtanih Akcionim planom za sprovođenje Strategije reforme javne uprave 2022-2026:

- zajedno sa Ministarstvom finansija, kreiran je infografik (<https://www.gov.me/clanak/vizuelizacija-broja-zaposlenih-u-javnoj-upravi>) koji prikazuje podatke o broju zaposlenih u javnoj upravi kroz uporedne vrijednosti za novembar 2021. i novembar 2023. U cilju postizanja optimalne javne uprave kroz racionalno trošenje budžetskih sredstava po osnovu zarada, dva ministarstva prate i ispunjavanje indikatora koji se odnosi na učešće ukupnog broja zaposlenih na centralnom i lokalnom nivou u ukupnom broju zaposlenih u Crnoj Gori;
- Uprava za ljudske resurse pripremila je Metodologiju za mjerenje zadovoljstva zaposlenih u javnoj upravi sa smjernicama, na osnovu koje je sprovedeno istraživanje zadovoljstva zaposlenih;
- utvrđen je program obuke za novozaposlene službenike i sproveden prvi ciklus programa;
- izrađena je Analiza funkcionisanja sistema lokalne samouprave, koju je Vlada usvojila na sjednici održanoj u januaru 2024;
- Zakon o slobodnom pristupu informacijama je inoviran u skladu s međunarodnim i evropskim standardima i trenutno se Predlog izmjena i dopuna ovog zakona nalazi u skupštinskoj proceduri

Ministarstvo javne uprave i Regionalna škola za javnu administraciju potpisali su tokom juna 2023. projektni zadatak - Implementacija Zajedničkog okvira (CAF) u Ministarstvu javne uprave, koji je realizovan u sklopu BASID III projekta. Projekat se sprovodio tokom šest mjeseci i to od juna do decembra 2023. i Ministarstvo javne uprave je prvo ministarstvo koje je uvelo upravljanje kvalitetom u javnoj upravi putem CAF modela. Kao rezultat projekta, izrađen je CAF plan unapređenja rada Ministarstva, koji će se implementirati za period od 2024-2026.

Kao nastavak napora u cilju bolje koordinacije finansijske podrške reformi javne uprave, u februaru 2024, Ministarstvo javne uprave izradilo je dokument „Mapiranje finansijske podrške reformi javne uprave u Crnoj Gori“, koji sadrži donatorsku matricu, odnosno vizuelni prikaz svih projekata i ostalih inicijativa koje podupiru proces reforme javne uprave. Cilj izrade ovog dokumenta je bolja koordinacija tekućih projekata, lakše identifikovanje nedostajuće finansijske podrške, kao i javno objavljivanje ukupne podrške od strane EU, kao i ostalih donatora koju Crna Gora dobija za proces reforme javne uprave.

Organizacija državne uprave

Predlog zakona o Vladi

Nacrt zakona o Vladi dostavljen je i SIGMI na uvid i komentare, a nakon određenih usaglašavanja sa komentarima dobijenim od njihovih predstavnika, tekst ovog Nacrta dostavljen i EK, a zatim Venecijanskoj komisiji koja je na

plenarnom zasjedanju u oktobru 2023, usvojila mišljenje o Nacrtu zakona, u kojem je ovaj zakonski tekst dobio pozitivnu ocjenu sa određenim sugestijama i preporukama za dalje poboljšanje.

U izvještajnom periodu, u decembru 2023. Ministarstvo javne uprave organizovalo je Okrugli sto pod nazivom „Zakon o Vladi - otvorena pitanja“. Nacrt zakona dalje je unaprijeđen nakon dobijenih komentara sa okruglog stola, kao i sa mišljenjem Venecijanske komisije.

Na okruglom stolu iznijet je i stav da će se Nacrt zakona uskladiti i sa GRECO preporukama. S tim u vezi, u saradnji sa Kancelarijom Savjeta Evrope u Crnoj Gori, pripremljen je dokument u okviru Horizontalnog programa Evropske unije i Savjeta Evrope za Zapadni Balkan i Tursku, pod nazivom „Vodič za Ministarstvo javne uprave za formulisanje članova Zakona o Vladi koji se tiču provjere integriteta i kodeksa ponašanja“.

Nacrt zakona inoviran je i u skladu sa preporukama iz ovog dokumenta te će se uskoro naći u daljoj proceduri, koja između ostalog, podrazumijeva dostavljanje EK na mišljenje. Treba napomenuti da su kašnjenju pri izradi ovog zakona doprinijele promjene u 43. a potom i 44. Vladi. Cilj donošenja ovog zakona je sistemsko uređenje svih pitanja od značaja za organizaciju i funkcionisanje Vlade što bi bio osnov i svakoj budućoj izvršnoj vlasti da, u skladu s najboljim praksama i principima dobrog upravljanja, vrši svoju funkciju.

Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama

U izvještajnom periodu, po izboru 44. Vlade pomenuti Predlog zakona je ponovo povučen iz skupštinske procedure, kao i svi zakoni koji su se u tom momentu bili u skupštinskoj proceduri. Potom je Predlog zakona ponovo upućen u Skupštini. Predlog zakona razmatran je 29. II 2024. na Zakonodavnom odboru Skupštine, a 29. III 2024. održano je Konsultativno saslušanje (rasprava) o Predlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodnom pristupu informacijama, na Odboru za politički sistem, pravosuđe i upravu.

Izmjene i dopune ovog zakona doprinijeće djelotvornijem ostvarivanju prava na slobodan pristup informacijama te stvaranju neophodnih mehanizama, kako bi sve ono što su identifikovani problemi u primjeni ovoga zakona bili prevaziđeni. Direktni efekti predloženih izmjena zakona imaće pozitivne uticaje na građane, u smislu efikasnijeg ostvarivanja prava na slobodan pristup informacijama, što će omogućiti da građani budu dobro i pravovremeno informisani o pitanjima o kojima treba da se opredjeljuju ili donose odluke. S druge strane, direktni efekti predloženih izmjena i dopuna odraziće se i na efikasniji rad organa vlasti koji će djelovati proaktivno i objavljivati sve podatke od javnog interesa, sužavajući na taj način mogućnosti za zloupotrebe, podsticajno djelujući na zakonitost i pravilnost u postupanju te doprinijeti još većoj otvorenosti i transparentnosti organa vlasti.

Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o državnim službenicima

U izvještajnom periodu, Radno tijelo je, nakon nekoliko održanih sastanka i sprovedenih međuresorskih konsultacija, pripremlilo Nacrt zakona, koji je potom stavljen na javnu raspravu. Nacrt zakona dostavljen je i SIGMA-i na mišljenje i komentare.

Po okončanju javne rasprave, nakon što budu razmotreni svi pristigli komentari Ministarstvo javne uprave će inovirati tekst Nacrta zakona, i dostaviti nadležnim organima na mišljenje.

Izmjenama i dopunama Zakona o državnim službenicima i namještenicima prije svega će se izvršiti izmjene koje se odnose na uslove za zvanja za obavljanje poslova radnog mjesta, koji uslovi su smanjeni amandmanima koje je Skupština donijela u januaru 2021, a na šta je EK ukazala kao negativan korak u postupku profesionalizacije. Takođe, pristupiće se i izmjenama određenih instituta čija primjena izazivala nedoumice i nejasnoće u praksi.

Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o inspekcijском nadzoru

Kao što je navedeno u prethodnom izvještaju, nakon povlačenja iz Skupštinske procedure, shodno proceduri propisanoj Poslovnikom Vlade. Nacrt je poslat na mišljenje nadležnim organima. U izvještajnom periodu, nakon usaglašavanja sa nadležnim organima, Nacrt zakona je inoviran u skladu sa pristiglim inicijativama, mišljenjima i sugestijama, a potom usaglašen sa Sekretarijatom za zakonodavstvom nakon čega će ponovo biti upućen Vladi na utvrđivanje.

Razvoj i koordinacija politika

Sektor za strateško planiranje i koordinaciju politika Vlade je pripremio inoviranu verziju „Metodologije planiranja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata" u dijelu integrisanja rodne perspektive i procjene uticaja na životnu sredinu, uz podršku OECD u Crnoj Gori i SIGMA-e. U dijelu orodnjavanja, unapređenju Metodologije se pristupilo u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i na osnovu „Instrumenta/ standardizovanog uputstva za procjenu orodnjenosti strategija i zakona, sa analizom orodnjenosti 26 važećih strategija u 2021.", koji je pripremio Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava. Shodno revidiranoj Metodologiji, od marta 2023, u primjeni su novi obrasci za procjenu kvaliteta strateških dokumenata i izvještaja o njihovom sprovođenju. U kontekstu razvoja strateških dokumenata, dopune Metodologije fokus stavljaju na: upotrebu rodno senzitivnog jezika u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti; produbljivanju analize stanja kroz upotrebu rodno raščlanjenih podataka, sagledavanje rodni nejednakosti i rodni prepreka, kao i sagledavanje različitog uticaja konkretnih problema na položaj muškaraca i žena; u dijelu postavljanja ciljeva intervencija i indikatora uspjeha kroz koje se mjeri ostvareni napredak u sprovođenju strateških dokumenata, akcentat je stavljen na njihovoj rodnoj senzitivnosti, odnosno desegriranosti po rodu; planiranju aktivnosti kojima se adresiraju identifikovane rodne nejednakosti; rodno odgovornom budžetiranju.

Kada je u pitanju strateška procjena uticaja na životnu sredinu, strategije Vlade koje su na snazi je do sada uglavnom karakterisalo odsustvo takvih analiza, čime je izostalo i jasnije sagledavanje efekata koje one mogu imati na životnu sredinu. Kao rezultat saradnje sa SIGMA-om, kreirane su konkretne metodološke smjernice i alat za sprovođenje strateške procjene uticaja na životnu sredinu, koji su integrisani u Metodologiju, s ciljem da postanu sastavni dio planiranja politika u Crnoj Gori.

U januaru 2024. je održan koordinacioni sastanak GSV-a i MF na temu izrade Metodologije srednjoročnog planiranja rada Vlade i ministarstava i izrade Liste standardizovanih troškova za izradu strateških dokumenata. Dogovoreno je da će se Metodologijom utvrditi tehnička veza Programskog budžeta sa planskim dokumentima (klasifikacioni budžetski broj kao referenca), a u narednom periodu je planirano da se uveže IT sistem za Programski budžet sa ISPI sistemom kroz koji se prate planska dokumenta, kako bi se omogućila elektronska razmjena podataka. U februaru 2024. je formirana radna grupa (GSV, MF i MEP) za pripremu navedenih dokumenata i njen rad je u toku.

GSV je, u saradnji sa SIGMA-om, u decembru 2023. otpočeo izradu Analize sistema strateškog planiranja u Crnoj Gori kojom se žele utvrditi potencijalni izazovi i prepreke u funkcionisanju sistema. Izrada analize je u toku, a do sada su održane sledeće fokus grupe:

- Inicijalna fokus grupa institucija centra Vlade (GSV, MF i MEP) je održana 18. XII 2023.
- Fokus grupa sa službenicima za strateško planiranje iz 10 ministarstava - 19. III 2024.
- Fokus grupa sa službenicima iz finansijskih jedinica 10 ministarstava - 19. III 2024.
- Fokus grupa sa institucijama centra Vlade - 20. III 2024.

Vlada je 11. XII 2023. utvrdila Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti u okviru kojeg je kreiran pravni osnov za prikupljanje podataka o donatorskoj podršci. Početkom 2024. GSV je, u saradnji sa kompanijom Exploring koja održava Informacioni sistema za praćenje i izvještavanje (ISPI), unijela podatke o donatorskoj podršci koje su dostavila ministarstva u ISPI.

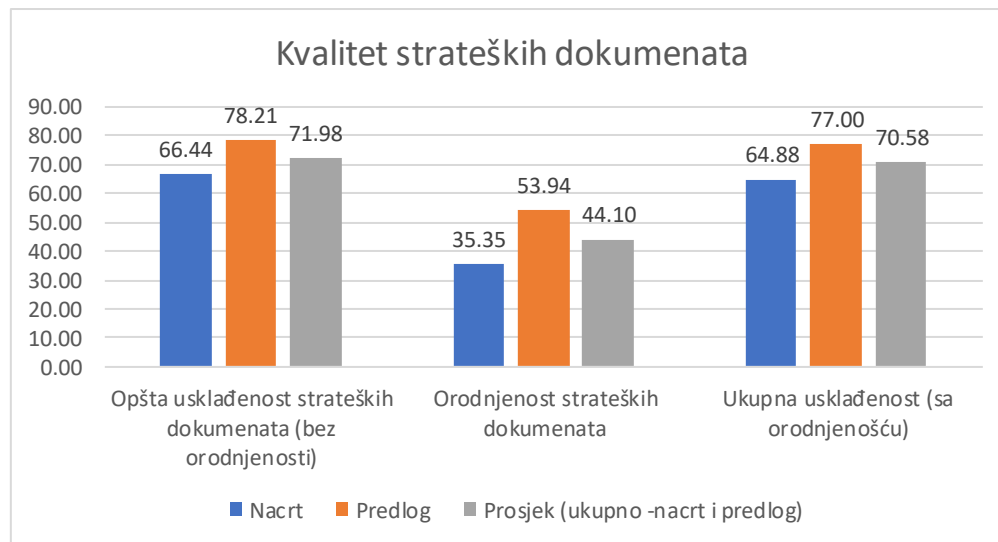
IT sistem ISPI je ažuriran krajem 2023. pa su u prvoj polovini marta 2024. realizovane obuke za njegovo korišćenje za 19 službenika iz ministarstava i za zaposlene u Sektoru za strateško planiranje i koordinaciju politika Vlade u GSV.

U martu 2024. otpočela je realizacija V ciklusa Programa stručnog obrazovanja državnih službenika za strateško planiranje. Program se realizuje u saradnji GSV-a i Uprave za ljudske resurse.

Kvalitet strateških dokumenata

S aspekata važećih procedura, Sektor za strateško planiranje i koordinaciju politika Vlade GSV-a od marta 2023, u skladu sa svojim mandatom, u postupku izdavanja mišljenja na strateška dokumenta i izvještaje o njihovom sprovođenju prati primjenu gore pomenutih metodoloških smjernica kroz inovirane obrasce za izdavanje mišljenja, kao i kroz statističku obradu izdatih mišljenja, na snazi od marta 2023. U tom smislu, Sektor za strateško planiranje i koordinaciju politika Vlade GSV-a izdao je tokom 2023, mišljenja na 48 strateških dokumenata, od čega je šest mišljenja u formi dopisa, za strateška dokumenta koja ne podliježu procjeni shodno *Uredbi o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata* („Sl. list CG“, broj 54/18) i Metodologiji. Izdato je 38 mišljenja na nacrt i 32 mišljenja na predloge strateških dokumenata. Od ukupno 70 izdatih mišljenja⁵, 42,11% nacrt je dobilo pozitivno mišljenje, 55,26% nacrt je dobilo uslovno pozitivno mišljenje i jedan nacrt strateškog dokumenta je dobio negativno mišljenje. U fazi predloga, od ukupnog broja izdatih mišljenja, 18,75% predloga je dobilo uslovno pozitivno mišljenje.

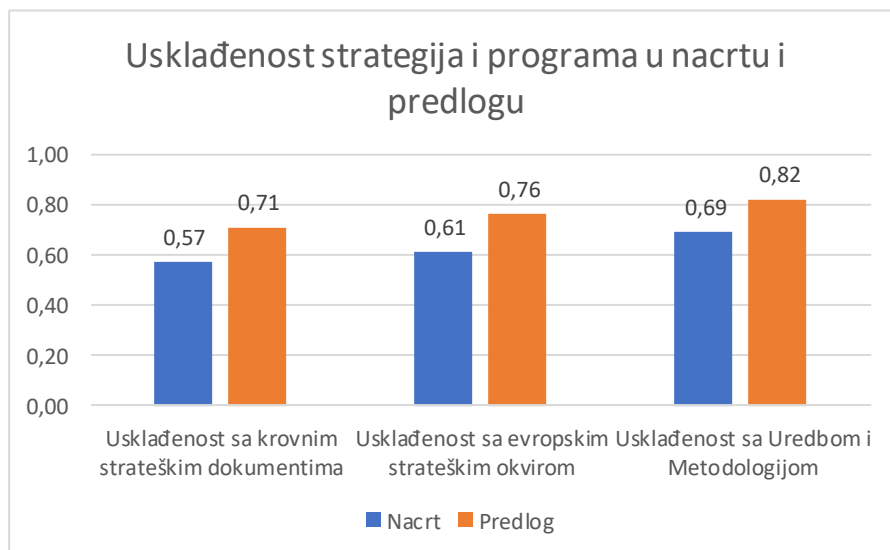
Na nivou ukupne usklađenosti strateških dokumenata (koja podrazumijeva procjenu usklađenosti s Uredbom i Metodologijom, uz procjenu orodnjenosti strateških dokumenata), može se konstatovati da ukupna usklađenost strateških dokumenata iznosi 70,58%. Ukupna usklađenost u fazi nacrt u 2023. iznosila je 64,88%, a u fazi predloga 77%.

Shodno revidiranoj Metodologiji, u primjeni od marta 2023. kojom se uvode novi kriterijumi u pogledu kvaliteta strateških dokumenata koji se tiču orodnjenosti, 44,10% strateških dokumenata ispunjava metodološke

kriterijume u pogledu orodnjenosti, gdje je orodnjenost strateškog dokumenta u fazi predloga 18,6% veća nego u fazi nacrt (35,35% u formi nacrt u odnosu na 53,94% u formi predloga).

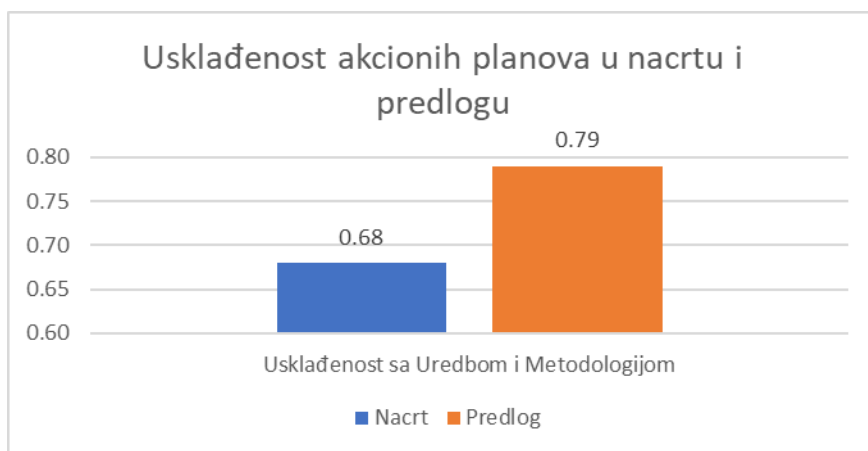
⁵ Revidirana Metodologija planiranja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, u primjeni je od marta 2023. Dva strateška dokumenta: nacrt *Programa socijalnog stanovanja za period 2023-2026.* i nacrt *Akcionog plana za 2023. za sprovođenje Šengenskog akcionog plana* procijenjeni su prije stupanja na snagu revidirane Metodologije i predmetni obrasci mišljenja nijesu uzeti u obzir prilikom procjene ukupne usklađenosti strateških dokumenata, shodno kvantitativnoj procjeni, prema ažuriranim obrascima za procjenu.

Na uzorku strateških dokumenata, gdje je tokom 2023. dato mišljenje i na nacrt i na predlog strateškog dokumenta, u interesu komparabilnosti podataka, primjenom novog načina za procjenu usklađenosti, uočljiv je napredak u svim aspektima usklađenosti od faze nacrt do faze predloga strateških dokumenata. Neadekvatno planiranje obaveza Programom rada Vlade, nedovoljno vremena

posvećenog pripremi strateških dokumenata, nedosljednost u primjeni i izostanak redovnog izvještavanja o sprovođenju strateških dokumenata, kao i česte kadrovske i organizacione promjene (zbog kojih dio administracije nije upoznat sa Uredbom i Metodologijom), ostali su izazovi u primjeni Uredbe i Metodologije tokom 2023.

U dijelu usklađenosti akcionih planova, kod kojih se procjenjuje samo usklađenost sa Uredbom i Metodologijom, takođe na uzorku akcionih planova na koje je tokom 2023. dato mišljenje (i na nacrt i na predlog akcionog plana) primjetan je veći stepen usklađenosti kod predloga akcionih planova, shodno konsultacijama sa resornim ministarstvima i neophodnosti da se dosljedno primijene kriterijumi u pogledu orodnjenosti, u skladu sa izmijenjenim i dopunjenim trećim izdanjem Metodologije razvijanja politika.

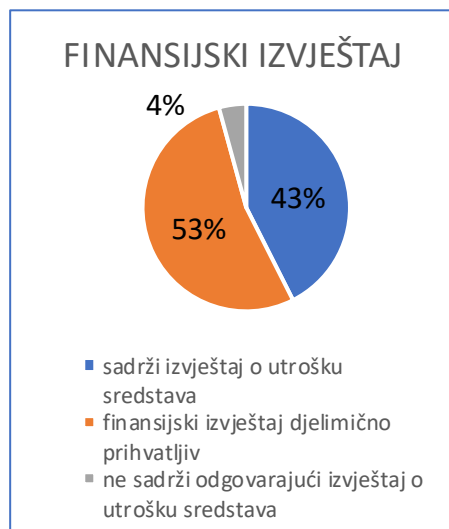
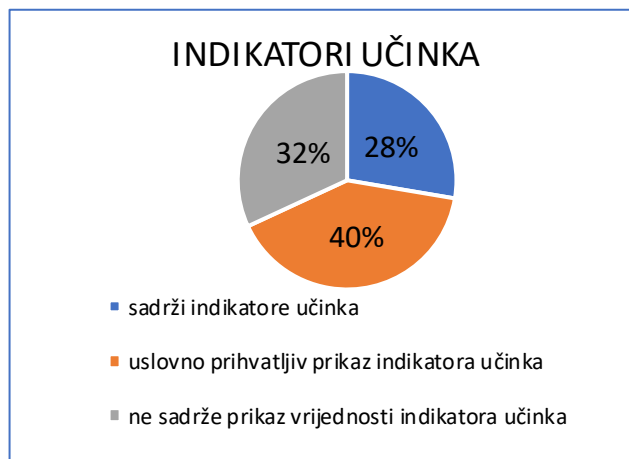

Kvalitet izvještaja o sprovođenju strateških dokumenata

Tokom 2023. izdato je i 47 mišljenja na izvještaje o sprovođenju strateških dokumenata, od čega 15 mišljenja na završne izvještaje o realizaciji strateških dokumenata. 53% je pozitivnih i 46,81% uslovno pozitivnih mišljenja od ukupnog broja izdatih mišljenja na izvještaje.

Opšta usklađenost izvještaja sa metodološkim zahtjevima sadržanim u novoj, revidiranoj Metodologiji razvijanja politika, koja je u primjeni od marta ove godine, iznosi 66,90%.

28% izvještaja (od ukupnog broja izvještaja na koje je Sektor za koordinaciju politika dao mišljenje u 2023.) sadrži prihvatljiv prikaz indikatora učinka, dok 40% izvještaja i dalje ne ispunjava u potpunosti očekivane metodološke standarde u pogledu prikaza vrijednosti indikatora učinka u predmetnom izvještajnom periodu. Nova Metodologija, u primjeni od marta 2023, uvela je nove obrasce za procjenu kvaliteta izvještavanja (uvedene su kvantitativne metode procjene) što je dodatno potvrdilo nedovoljne kapacitete na nivou resornih ministarstava da adekvatno definišu indikatore učinka u strateškim dokumentima i, zbog neodgovarajućih mehanizama prikupljanja podataka ili neefikasnog monitoringa, redovno ne izvještavaju o vrijednostima indikatora učinka.

43% izvještaja sadrži odgovarajući prikaz utroška sredstava. Napredak u ovom aspektu izvještavanja biće moguć tek nakon usvajanja metodologije srednjoročnog planiranja, koja će uskladiti planski proces sa budžetskim procesom i omogućiti usklađenost srednjoročnih planskih dokumenata sa programskim budžetom.

60% završnih izvještaja na koje je Sektor dao mišljenje u 2023. sadrži nalaze sprovedene evaluacije, od čega osam ex-post evaluacija i jedan interna evaluacija. Tokom konsultacija s predmetnim resorom, predstavnicima resornog ministarstva je ukazano na neophodnost finalne ex-post evaluacije i planiranja troškova za njenu realizaciju Prelaznim akcionim planom do čega, ipak, nije došlo. Pohvaljen je svakako napor resornog ministarstva da sprovede internu evaluaciju, kako bi došlo do pouzdanijih podataka, u interesu pripreme novog

strateškog dokumenta. Ukazuje se na neophodnost prikaza kvantitativnih podataka i ex-post evaluaciju kao instrument postizanja pouzdanijih i relevantnijih podataka. Interna evaluacija, koju je resorno ministarstvo sprovedo daje uopštene zaključke o nedostacima prethodnog Programa i njegove implementacije i ne daje podatke na osnovu kojih bi se zaključilo o trendovima u poslednje tri godine, što je neophodno kao prethodna informacija za analizu stanja tokom pripreme novog strateškog dokumenta. Takođe, zadatak evaluacije je i da izvrši procjenu efektivnosti osnovnog strateškog dokumenta i odgovori na pitanje u kojoj mjeri su troškovi srazmjerni ostvarenom učinku, što internom evaluacijom nije urađeno. Sugerise se resornim ministarstvima sprovođenje ex-post evaluacije i planiranja finansijskih sredstava za njenu realizaciju. Ovo posebno imajući u vidu još uvijek nedovoljne kapacitete na nivou resora za realizaciju interne i kombinovane evaluacije.

Finansijska održivost reforme i dijalog s EK

Sektorska budžetska podrška

Stupanjem na snagu Finansijskog sporazuma u junu 2023. opredijeljena je finansijska podrška od 14 miliona eura, u cilju poboljšanja kvaliteta života građana i unapređenja ekonomskog rasta, stvaranjem profesionalne, funkcionalne i digitalizovane javne uprave, koja će biti dostupna svim građanima. Od ukupnog iznosa od 14 miliona eura, planirano je 10,5 miliona eura kroz direktnu finansijsku podršku budžetu, dok je 3,5 miliona eura komplementarna podrška sprovođenju Strategije reforme javne uprave (PAR) i Programa reforme upravljanja javnim finansijama (PFM). Komplementarna podrška se implementira kroz dva projekta tehničke podrške za reformu javne uprave i program reforme upravljanja javnim finansijama, kao i zajednički projekat „Podrška koordinaciji, praćenju i izvještavanju o PAR i PFM 2022-2026“.

Projekat tehničke podrške za reformu javne uprave *”Projekat tehničke pomoći Crnoj Gori u pružanju javnih usluga i upravljanju ljudskim resursima ”EU4PA”*, u vrijednosti od 1,3 miliona eura, koji sprovodi međunarodna mreža KPMG, otpočeo je u decembru 2023.

Projekat *”Podrška koordinaciji, praćenju i izvještavanju o Strategiji reforme javne uprave i Programu reforme upravljanja javnim finansijama 2022-2026”*, u vrijednosti od 700.000 eura, koji sprovodi CEF (Centar izvrsnosti u finansijama), otpočeo je u septembru 2023.

U decembru 2023. kao odgovor na izazov nedovoljno razvijenih kapaciteta u javnoj upravi za povlačenje sredstava EU, predviđena su dodatna finansijska sredstva u iznosu od 5,6 miliona eura u cilju pružanja podrške jačanju ljudskih resursa u dva prioritetna sektora - zaštita životne sredine i zapošljavanje i socijalna politika. Ova aktivnost realizovaće se u okviru dopunjenog Akcionog dokumenta kroz direktnu budžetsku podršku, kao i kroz program EUIF 2024 u vidu komplementarne podrške.

Kada je u pitanju nova IPA perspektiva, Ministarstvo javne uprave i Ministarstvo finansija izradili su Akcioni dokument, kojim će se obezbijediti uslovi za pružanje dodatne podrške implementaciji Strategije reforme javne uprave 2022-2026 (PAR) i Programa reforme javnih finansija (PFM) kroz novu sektorsku budžetsku podršku za reformu javne uprave.

Finansijski sporazum za IPA 2022 potpisan i stupio je na snagu 6. VI 2023. Kroz navedeni Finansijski sporazum predviđena je direktna budžetska podrška u ukupnom iznosu od 22,5 miliona eura, i to: 12 miliona eura za integrisano upravljanje granicom (IBM) i 10,5 miliona eura za reformu javne uprave (PAR).

Definisano je šest ciljeva koji pokrivaju i RJU i PFM, koji se bave efikasnim pružanjem usluga zasnovanim na potrebama građana i privrede, uspostavljenim kredibilnim sistemom strateškog planiranja politike, principom delegiranja ovlaštenja koji se široko koristi u javnim organima, poboljšanom transparentnošću javne uprave i javnosti.

Komplementarna podrška nove Sektorske budžetske podrške će biti implementirana kroz tri projekta. Jedan od njih je koordinacija i monitoring za PAR i PFM, koji ima za cilj podršku Savjetu za reformu javne uprave, Ministarstvu javne uprave i Ministarstvu finansija u koordinaciji i monitoringu implementacije novih strateških dokumenata. Druga dva projekta će biti implementirana u vidu tehničke podrške, od čega će jedan biti opredijeljen za RJU, a drugi za PFM. Početak projekata je planiran za 2023. i 2024.

Politički dijalog sa Evropskom komisijom

Jedanaesti sastanak Posebne grupe za reformu javne uprave održan je 15. XI 2023. u Podgorici. Na sastanku je crnogorska strana predstavila status aktivnosti u vezi s reformom javne uprave. Takođe, uoči održavanja narednog follow up sastanka 17. IV 2024. na zajedničku inicijativu Crne Gore i EK, Ministarstvo javne uprave preduzima korake koji će doprinijeti jačanju dijaloga o reformi javne uprave. Kao inicijalni korak ka gore pometnutim unapređenjima, u

planu je organizacija radionica, na kojima će poseban fokus biti kako na najbolji način predstaviti postignute rezultate EK, kao i na identifikovanju najboljih praksi i izazova. Ove radionice biće ujedno i priprema za predstojeći što efikasniji redovni sastanak u Briselu.

Savjet za reformu javne uprave

Nakon održavanja parlamentarnih izbora, u junu 2023. i konstituisanja 44. Vlade 31. X 2023, Savjet je nastavio rad u novom sazivu saglasno Rješenju o imenovanju članova Savjeta za reformu javne uprave, koje je Vlada donijela 14. XII 2023, kojem je prethodilo usvajanje Odluke o izmjeni i Odluke o obrazovanju Savjeta za reformu javne uprave u novembru 2023, kao i sprovođenje procedure za izbor predstavnika nevladinih organizacija za članstvo u Savjetu.

Prva sjednica Savjeta, u novom sazivu, je održana 26. XII 2023.

Vlada je 2. II 2024. donijela Odluku o dopuni Odluke o obrazovanju Savjeta za reformu javne uprave („Sl. list CG“, broj 14/24). Rješenje o imenovanju dva člana Savjeta Vlada je donijela 28. III 2023.

Digitalizacija procesa

Ministarstvo javne uprave je tokom 2023. pokrenulo aktivnosti na izradi Vodiča administrativnih postupaka Vlade, koji ima za cilj da objedini sve usluge koje pruža državna uprava i predstavi građanima i privredi na jedinstven način. Vodič sadrži i unificirane obrasce zahtjeva koje stranke mogu preuzeti prilikom informisanja o načinu ostvarivanja svojih prava i obaveza.

Ministarstvo javne uprave realizovalo je sve aktivnosti na uspostavljanju sistema za elektronsku naplatu i kontrolu uplata (NS-NAT), čijom implementacijom omogućavamo građanima da na jednostavan način izvrše plaćanje administrativnih taksi, naknada i ostalih javnih prihoda, elektronskim putem uz upotrebu platnih kartica putem web portala <https://eplacanje.gov.me>.

Na Portalu eUprave je na kraju 2023. objavljeno 389 usluga, od čega su 87 elektronskih i 302 informativnih, 255 za pravna lica, 123 za fizička lica i 11 za javnu upravu. Takođe, broj aktivnih korisnika na Portal eUprave iznosi 109.510. Kada je u pitanju sistema ePraticipacije, na istom je ukupno za izvještajni period bilo objavljeno 133 javnih rasprava, obavještenja i poziva. Tokom 2023. otvoreno je 7371 naloga na Portalu, dok se ulogovalo 11.965 korisnika. Sve elektronske usluge za upis nalaze se na stranici www.upisi.edu.me, kao i na portalu elektronske uprave www.euprava.me. Za realizaciju elektronskih usluga korišćen je Jedinstveni sistem za elektronsku razmjenu podataka koji je u nadležnosti Ministarstva javne uprave. Realizovane su obuke za sve upisne komisije i izrađena su odgovarajuća uputstva.

Od septembra 2023. dostupne su i dvije nove elektronske usluge za podnošenje zahtjeva za studentske kredite i učeničke i studentske stipendije. Kao i kod dosadašnjih elektronskih usluga upisa u državne predškolske ustanove, državne osnovne i srednje škole, osnovne muzičke škole, u prvu godinu osnovnih studija Univerziteta Crne Gore, privatne predškolske ustanove i u učeničke/studentske domove, dvije nove elektronske usluge se ostvaruje samo uz pomoć jedinstvenog matičnog broja, a svi ostali podaci se preuzimaju iz registara. U 2023. podnešeno je 32394 elektronskih zahtjeva.

Otvorenost javne uprave

Vlada je u decembru 2022. usvojila Nacionalni akcioni plan Partnerstva za otvorenu upravu 2023-2024. Donošenjem ovog dokumenta, Crna Gora je zadržala aktivno članstvo u ovoj globalnoj inicijativi. Plan predviđa pet tematskih oblasti koje podrazumijevaju učešće građana, fiskalnu transparentnost, otvorene podatke, jačanje integriteta i unapređenje lokalne samouprave. Dokument je rezultat širokih konsultacija sa svim zainteresovanim stranama, a posebno NVO koje su bile aktivni učesnici u dizajniranju pojedinačnih aktivnosti i mjera.

Akcionim planom 2023-2024. definisano je ukupno 68 aktivnosti, od čega je planirano da za 23 aktivnosti početak i završetak realizacije bude tokom 2023, da za 29 aktivnosti početak realizacije bude tokom 2023, a njihov završetak tokom 2024. ili da se sprovode u kontinuitetu tokom te dvije godine, dok je planirano da se 16 aktivnosti realizuje tokom 2024.

Od ukupno 23 aktivnosti koliko je predviđeno da bude realizovano tokom 2023, 19 aktivnosti ili 83% nije realizovano, jedna ili 4% aktivnosti je djelimično realizovano, dok su tri ili 13% planiranih aktivnosti realizovane.

Od ukupno 29 aktivnosti koliko je planirano da započne sa realizaciju tokom 2023, a čiji je završetak planiran za 2024, ukupno devet aktivnosti je započeto tokom 2023, od kojih su tri realizovane djelimično, a šest u cjelosti.

Napredak, posebno u pogledu povećanja transparentnosti, jačanja institucionalnih kapaciteta i promovisanja aktivnog učešća građana, predstavlja temelj za dalje korake u ostvarivanju otvorenije i odgovornije javne uprave. Izvještaj pruža jasnu ilustraciju postignutog, dok istovremeno ukazuju na potrebu za dodatnim angažovanjem u prevazilaženju preostalih izazova. Iako su ostvareni rezultati ispod očekivanja u nekim segmentima, važno je naglasiti da je rad na unapređenju otvorenosti javne uprave neprekidan.

POGLAVLJE 23 – PRAVOSUĐE I TEMELJNA PRAVA

23.1. Pravosuđe

23.1.1. Strategijski okvir

Ministarstvo pravde je u junu 2023. formiralo međuresorni Radni tim koji je uz ekspertsku podršku projekta EUROL3 izradio Nacrt strategije reforme pravosuđa 2024-2027, sa pratećim akcionim planom za period 2024-2025. Tokom januara/februara 2024. je sprovedena javna rasprava, a budžetirana verzija Strategije i Akcionog plana je 26. II 2024. poslata na mišljenje EK. EK je 26. III 2024. dostavila mišljenje na Strategiju pa je inovirani Nacrt strategije i Akcionog plana 4. IV 2024. ponovo dostavljen na mišljenje EK.

23.1.2. Normativni okvir

U cilju usklađivanja Zakona o Sudskom savjetu i sudijama sa preporukama iz mišljenja Venecijanske komisije, nastavljen je rad na izmjenama i dopunama ovog zakona. Izmjene i dopune Zakona su usmjerene na unapređenje odredbi koje se odnose na sistem etičke i disciplinske odgovornosti sudija, izbor sudija, upućivanje i premještanje sudija, njihovo ocjenjivanje, rad Sudskog savjeta, kao i usaglašavanje sa međunarodnim standardima. Međuresorska Radna grupa sastavljena od predstavnika Ministarstva pravde, Vlade, Sudskog savjeta, sudova različitih nivoa, Udruženja sudija i civilnog sektora izradila je Predlog izmjena i dopuna ovog zakona. Predlog izmjena i dopuna zakona je 25. III 2024. poslat na mišljenje EK, a 2. IV 2024. na mišljenje Venecijanskoj komisiji.

U cilju usklađivanja Zakona o Državnom tužilaštvu sa preporukama iz mišljenja Venecijanske komisije, nastavljen je rad na izmjenama i dopunama ovog zakona. Izmjene i dopune Zakona su usmjerene na unapređenje odredbi koje se odnose na sistem etičke i disciplinske odgovornosti državnih tužilaca, izbor državnih tužilaca, upućivanje i premještanje državnih tužilaca, njihovo ocjenjivanje, rad Tužilačkog savjeta, kao i usaglašavanje sa međunarodnim standardima. Međuresorska Radna grupa sastavljena od predstavnika Ministarstva pravde, Vlade, Tužilačkog savjeta, državnih tužilaštava različitih nivoa, Udruženja državnih tužilaca i civilnog sektora izradila je Predlog izmjena i dopuna ovog zakona. Predlog izmjena i dopuna zakona je 1. IV 2024. poslat na mišljenje EK, a 2. IV 2024. na mišljenje Venecijanskoj komisiji.

U januaru 2024. obrazovana je međuresorska Radna grupa za izradu Predloga zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Specijalnom državnom tužilaštvu, sastavljena od predstavnika Ministarstva pravde, Vlade, državnih

tužilaštava različitih nivoa i Udruženja državnih tužilaca. Izmjene i dopune ovog zakona vrše se radi prevazilaženja problema koji su se pojavili u praktičnoj primjeni postojećeg zakonskog rješenja zbog široko postavljene nadležnosti Specijalnog državnog tužilaštva, koja rezultira velikim opterećenjem ovog organa. Iz tih razloga se predložene izmjene ovog propisa odnose na smanjenje nadležnosti Specijalnog državnog tužilaštva u odnosu na krivična djela sa elementom korupcije te se uvodi pojam visokog javnog funkcionera za čije krivično gonjenje bi bilo nadležno Specijalno državno tužilaštvo. Radna grupa je u martu izradila Predlog izmjena i dopuna ovog zakona, koji je 1. IV 2024. poslat na mišljenje EK, a 2. IV 2024. na mišljenje Venecijanskoj komisiji.

Skupština je 11. XII 2023. donijela Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore. Predlogom zakona izvršilo se usklađivanje u nekoliko oblasti, između ostalog s preporukom iz Izvještaja EK za borbu protiv rasizma i netrpeljivosti (ECRI) u Crnoj Gori, Konvencijom UN o pravima djeteta, Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), Direktivom (EU) 2018/1673 iz oblasti pranja novca i Direktivom 2011/36/EU (nekažnjavanje žrtve za kriminalne djelatnosti na čije izvršenje bila prinuđena). Izmjene i dopune propisiju nova krivičnih djela, kao i nove i kvalifikovane oblike već propisanih krivičnih djela.

Ministarstvo pravde je 21. VI 2023. uputilo Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku EK na mišljenje. Izmjenama i dopunama Zakona izvršene su jer je bilo neophodno jačanje procesnih garancija za djecu koja su osumnjičena ili optužena u krivičnim postupcima. Izvršeno je preispitivanje i nekih odredaba koja je nametnula praktična primjena. Prvi komentari EK na Predlog zakona su dostavljeni 18. X 2023. Nakon usaglašavanja Predloga zakona sa komentarima EK, Predlog zakona upućen je EK na dalje postupanje 24. I 2024.

Ministarstvo pravde uputilo je 15. XII 2023. Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici EK na mišljenje. Ovim Predlogom zakona je jasno definisana razlika između elemenata prekršaja nasilja u porodici i elemenata krivičnog djela nasilja u porodici, proširena je definicija članova porodice i pooštrena kaznena politika. Izmjene se ogledaju u jasnim definicijama zaštitnih mjera koje se izriču učiniocu.

Predlog zakona o lobiranju je u toku 2023. usklađivan četiri puta sa komentarima Evropske komisije. U toku je peta runda usklađivanja sa komentarima Evropske komisije.

Ministarstvo pravde je 2. IV 2024. uputilo Predlog zakona o sprečavanju korupcije EK na mišljenje. Cilj donošenja novog Zakona o sprečavanju korupcije jeste da se unaprijedi rad Agencije za sprečavanje korupcije, doprinese uklanjanju nedostataka uočenih u dosadašnjoj praksi, kao i da se generalno unaprijede normativni i pravni mehanizmi u smislu obezbjeđenja adekvatnih preduslova za što efikasnije suzbijanje i prevenciju korupcije. Razlog donošenja zakona je i usaglašavanje sa najboljim međunarodnim iskustvima i praksama u cilju propisivanja najboljih normativnih rješenja, sprečavanja potencijalne korupcije, kao i efikasnog sprovođenja Zakona u praksi. Predlog Zakona usklađen je i sa relevantnom pravnom tekovinom EU u oblasti zaštite zviždača.

Komentari Evropske komisije na Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku stigli su u decembru 2023. U toku je usklađivanje s komentarima EK i preporukama Peer review misije u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije, održane u junu 2022.

Ministarstvo pravde je 4. VIII 2023. uputilo Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku EK na mišljenje. Izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku izvršeno je usklađivanje sa Regulativom (EU) 1783/2020 Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. XII 2020. o saradnji između sudova članica u izvođenju dokaza u građanskim ili privrednim stvarima, kao i Regulativom (EU) 1784/2020 Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. XII 2020. o dostavi u državama članicama sudskih i vansudskih pismena u građanskim ili privrednim stvarima,

usaglašavanje sa Zakonom o životnom partnerstvu lica istog pola, kao i unapređenje pojedinih zakonskih rješenja i otklanjanja dilema u praktičnoj primjeni.

Ministarstvo pravde je 8. V 2023. EK uputilo na mišljenje Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o izvršenju i obezbjeđenju. Izmjene i dopune Zakona o izvršenju i obezbjeđenju izvršene su prvenstveno radi usklađivanja sa Regulativom Evropskog parlamenta i Savjeta (EZ) br. 655/214 od 15. V 2014. o uspostavljanju postupka za evropski nalog za blokadu računa kako bi se pojednostavila prekogranična naplata duga u građanskim i trgovačkim stvarima te kako bi se stvorili neophodni uslovi za njenu nesmetanu primjenu, nakon pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. S tim u vezi, predviđena je nadležnost za izdavanje i slanje evropskog naloga za blokadu, nadležnost za odlučivanje po prigovoru povjerioca ili dužnika protiv odluke o odbijanju ili usvajanju naloga za blokadu, kao i sredstva koja su izuzeta od blokade i ograničenje blokade. Takođe je uređena nadležnost za sprovođenje evropskog naloga za blokadu, tijelo za davanje informacija potrebnih za identifikaciju banke i računa dužnika u smislu člana 14 Regulative, kao i određivanje sudskih naknada i jezika koji je prihvaćen za prevod pismena. Takođe, izvršene su i određene izmjene i unaprijeđene odredbe radi praktičnije primjene ovog zakona.

23.1.3. Organi upravljanja

Prema podacima Sudskog savjeta, 31. XII 2023. u Sekretarijatu Sudskog savjeta je bilo zaposleno 43 službenika, u sljedećim organizacionim jedinicama: Sekretarka Sekretarijata Sudskog savjeta (jedno), Odjeljenje za stručnu podršku radu Sudskog savjeta (četiri), Odjeljenje za Informaciono-komunikacione tehnologije i multimediju (dvadeset), Odjeljenje za unutrašnju reviziju (tri), Služba za opšte i kadrovske poslove (devet), Služba za finansije i računovodstvo (šest).

Sudski savjet je u periodu 1. I - 22. XII 2023, održao 27 sjednica, od čega je sedam sjednica održano elektronskim putem (raniji saziv Savjeta). Sjednice Savjeta shodno Planu održavanja sjednica, održavaju se jednom mjesečno, a po potrebi i češće. O sjednicama su sačinjeni zapisnici, kao i transkripti tonskog snimanja sjednica na kojima su sprovedeni intervjui sa prijavljenim kandidatima za izbor sudija, kandidatima za izbor predsjednika sudova i kandidatima za kandidate za sudije. Dnevni red, zapisnici, odluke sa sjednica i saopštenja nakon sjednica objavljuju su na web stranici Sudskog savjeta nakon sjednice, odnosno nakon usvajanja zapisnika i odluka. Većinu sjednica (osim elektronskih) pratili su predstavnici NVO sektora.

Na sjednici Savjeta od 29. XII 2023. donijet je Plan slobodnih sudijskih mjesta za dvogodišnji period 2024/2025.

U Sekretarijatu Tužilačkog savjeta shodno Kadrovskom planu za 2023, u toku izvještajnog perioda, od 1. VI 2023. - 1. IV 2024, realizovano je zapošljavanje jednog samostalnog savjetnika III u Odjeljenju za stručnu podršku radu Tužilačkom savjetu i jednog pripravika sa srednjim stručnim obrazovanjem.

U Sekretarijatu Tužilačkog savjeta za 2024, predviđeno je popunjavanje radnog mjesta Sekretar Sekretarijata Tužilačkog savjeta, putem javnog konkursa, na mandat od pet godina (koji javni konkurs je u toku).

Takođe, u Sekretarijatu Tužilačkog savjeta za 2024, predviđeno je popunjavanje radnih mjesta i pokretanje postupka zapošljavanja, putem internog i javnog oglasa, na neodređeno radno vrijeme, za sledeća radna mjesta: jednog samostalnog savjetnika III u Službi za informatiku, elektronske evidencije i statističko izvještavanje, putem javnog oglasa, na neodređeno vrijeme, po kojem oglasu je donesena odluka o izboru kandidata na navedeno radno mjesto - 6. III 2024; jednog Savjetnika I u Službi za opšte i kadrovske poslove, putem internog oglasa, na neodređeno vrijeme, (za koje radno mjesto postupak oglasavanja je u toku); jednog Samostalnog referenta, putem internog oglasa, u Službi za javne nabavke, na neodređeno vrijeme; jednog Načelnika u Službi za javne nabavke, internim oglasom, na neodređeno vrijeme (koji oglas je u toku); jednog samostalnog savjetnika I, putem javnog

oglasa, u Službi za računovodstvo i finansije, na neodređeno vrijeme, po kojem je donijeta odluka o izboru kandidata u mjesecu martu), jednog Samostalnog savjetnika III u Službi za informatiku, elektronske evidencije i statističko izvještavanje, putem javnog oglasa, na neodređeno vrijeme (koji oglas je u toku); jednog Načelnika u Službi za informatiku, elektronske evidencije i statističko izvještavanje, putem javnog oglasa, na neodređeno vrijeme (koji oglas je u toku). Sekretarijatu Tužilačkog savjeta, usled povećanog obima posla, planira se i zapošljavanje jednog pripravnika sa srednjim stručnim obrazovanjem.

U cilju jačanja i unapređenja kadrovskih kapaciteta Sekretarijata, usljed povećanog obima posla, za 2023. pripremljen je Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Sekretarijata Tužilačkog savjeta TS.br.236/2021 od 14. VI 2021, je izmijenjen i dopunjen Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Sekretarijata Tužilačkog savjeta TS br. 444/2023 3. VII 2023, a koji je 15. XII 2023. godine izmijenjen novom izmjenom i dopunom Pravilnika o izmjenama i dopunama o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji TS br.767/23.

Budžet potrošačke jedinice Tužilački savjet za 2023. iznosio je 12.335,101,94 eura, nakon prenosa sredstava iz tekuće budžetske rezerve i preusmjerenja sredstava od strane Ministarstva finansija.

Budžet potrošačke jedinice Tužilački savjet za 2024. iznosi 13.685,205,86 eura i u odnosu na odobreni budžet shodno Zakonu o budžetu za 2023. (11.382.565,13 eura) je veći za 2.302.640,75 eura.

Kada je riječ o administrativnim kapacitetima Sekretarijata Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, do 1. IV 2024, od ukupno sistematizovanih 19, popunjeno je 18 radnih mjesta. U decembru 2023, zbog ukazanih potreba kao i bolje i efikasnije organizacije u cilju unapređenja obavljanja djelatnosti Centra, u martu 2024. usvojen je novi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Sekretarijata Centra od strane Upravnog odbora Centra. Novim Pravilnikom predviđeno je formiranje dvije nove organizacione jedinice unutar Sekretarijata Centra – novo odjeljenje (Odjeljenje za posebne obuke) i zasebna služba (Služba za finansije i računovodstvo) i shodno navedenom, izmijenjena su zvanja i dodata nova radna mjesta, pa broj sistematizovanih radnih mjesta, u Sekretarijatu Centra, sada iznosi 28.

Dodijeljeni Budžet za rad Centra za 2023. iznosi 869.819,22 eura, što je u skladu sa iznosom predviđenim Zakonom o Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu. U 2023. Centar je sproveo planirane i obavezne aktivnosti obuka, a u realizaciji određenim aktivnosti je imao podršku međunarodnih partnera.

Opredijeljeni Budžet za rad Centra za 2024. iznosi 819.518,21 eura, što je malo ispod iznosa predviđenim Zakonom o Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu.

Četvorogodišnji mandat drugog sastava Upravnog odbora Centra istekao je 21. XI 2023. Ministar pravde je, na osnovu člana 13 stav 2 Zakona o Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, proglasio novi (treći) sastav Upravnog odbora Centra, a akt o proglašenju objavljen je u „Službenom listu Crne Gore“, broj 110/23 od 12. XII 2023.

U februaru 2024, izabran je novi sastav Programskog savjeta Centra (na mandat od četiri godine), koji je stručni organ Centra, u čijem sastavu je izabrana većina članova koji su bili i u prethodnom sastavu Programskog savjeta.

23.1.4. Nezavisnost i nepristrasnost

Prema podacima Ministarstva pravde, u periodu 15. VI 2023. - 1. IV 2024, podnijeto je 60 molbi za pomilovanje. Predsjednik je donio 34 odluke uzimajući u obzir i predmete koji su prenijeti iz ranijeg izvještajnog perioda. Trenutno je u radu 17 predmeta.

Prema podacima Sudskog savjeta, u odnosu na izbor sudija, tokom 2023, Sudski savjet objavio je 13 internih oglasa za dobrovoljno premještanje u sud istog ili nižeg stepena. Objavljeni interni oglasi su se odnosili na postupak

dobrovoljnog raspoređivanja za sudijska mjesta u osnovnim sudovima i višim sudovima u Podgorici i Bijelom Polju. Od 13 internih oglasa Savjet je izvršio izbor u četiri postupka i to dobrovoljnim premještanjem dvoje sudija iz Višeg suda u Bijelom Polju u Viši sud u Podgorici i dvoje sudija iz Osnovnog suda u Nikšiću u Osnovni sud u Podgorici. Postupci po preostalim internim oglasima nijesu sprovedeni do kraja, jer nije bilo prijavljenih kandidata.

U periodu 1. I – 31. XII 2023, izabrano je pet predsjednika sudova, i to Privrednog suda Crne Gore i osnovnih sudova u Bijelom Polju, Ulcinju, Kotoru i Herceg Novom; troje sudija Apelacionog suda Crne Gore; troje sudija Višeg suda u Podgorici i troje sudija Suda za prekršaje Crne Gore.

Dosadašnjih 32 kandidata za sudije izabrano je i raspoređeno za sudije: četvero Upravnog suda Crne Gore; 21 u osnovnim sudovima; i sedam za sudije sudova za prekršaje (prvi izbor).

U periodu 1. I – 1. IV 2024, Sudski savjet je izabrao predsjednike osnovnih sudova u Danilovgradu i Nikšiću; tri sudije Vrhovnog suda Crne Gore; jednog sudiju Višeg suda za prekršaje Crne Gore; dvoje sudija Višeg suda u Bijelom Polju i dvoje sudija Apelacionog suda Crne Gore.

Tokom 2023, konstatovan je prestanak sudijske funkcije za 36 sudija, i to za 21 sudija na lični zahtjev, 14 zbog sticanja uslova na starosnu penziju, i jedan usljed smrti.

U periodu 1. I – 31. III 2024, konstatovana su četiri prestanka funkcije (dva na lični zahtjev, jedan zbog sticanja uslova za penziju i jedan zbog izbora na drugu funkciju).

Prema podacima Tužilačkog savjeta, u periodu 1. I - 31. XII 2023. izabrani su: rukovodilac Osnovnog državnog tužilaštva u Cetinju, državni tužilac u Višem državnom tužilaštvu u Bijelom Polju, rukovodilac Osnovnog državnog tužilaštva u Ulcinju, specijalni tužilac u Specijalnom državnom tužilaštvu.

Izbor sudija Ustavnog suda

U okviru postupaka za izbor nosilaca pravosudnih funkcija, Skupština je 22. XI 2023. u drugom glasanju, izabrala i četvrtog, posljednjeg nedostajećeg, sudiju Ustavnog suda Crne Gore.

Ustavni odbor Skupštine, kao nadležno radno tijelo, 19. I 2024. raspisao je Javni poziv za izbor jednog sudije Ustavnog suda iz razloga što jedan od trenutnih sudija 27. V 2024. stiće uslove za odlazak u penziju.

Izbor članova Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika

Preostala tri člana Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika, Fikret Kurgaš, Miodrag Iličković i Dražen Medojević, izabrani su 21. XII 2023, na Petoj sjednici Drugog redovnog zasijedanja u 2023, a proglašeni Ukazom Predsjednika Crne Gore 27. XII 2023.

Konstitutivna sjednica novog saziva Sudskog savjeta održana je 29. XII 2023, na kojoj je za predsjednika Sudskog savjeta izabran prof. dr Radoje Korać, a za njegovog zamjenika Dražen Medojević.

Izbor vrhovnog državnog tužioca

Skupština je 27. I 2024, u drugom glasanju, uz podršku 61 poslanika, odnosno više od 75% od ukupnog broja poslanika, donijela Odluku o izboru vrhovnog državnog tužioca.

23.1.5. Odgovornost

Prema podacima Ministarstva pravde, u skladu sa godišnjim planom nadzora za 2023. godinu, u izvještajnom periodu 01. I - 31. XII 2023. pravosudni inspektori Ministarstva pravde izvršili su redovni inspeksijski nadzor nad poslovima sudske uprave u 15 osnovnih sudova, sudovima za prekršaje u Podgorici i Bijelom Polju (sa 13 odjeljenja

za prekršaje), dva viša suda, Privrednom sudu Crne Gore, Višem sudu za prekršaje Crne Gore, Apelacionom sudu Crne Gore i Vrhovnom sudu Crne Gore. Prilikom vršenja nadzora uočene su nepravilnosti u dva osnovna suda. Vanredni inspekcijski nadzor izvršen je u Upravnom sudu Crne Gore.

Izvršen je inspekcijski nadzor nad poslovima tužilačke uprave u 12 osnovnih državnih tužilaštava, dva viša državna tužilaštva, Specijalnom državnim tužilaštvu, kao i u Vrhovnom državnom tužilaštvu Crne Gore. Prilikom vršenja nadzora nijesu uočene nepravilnosti.

Postupljeno je po 65 pritužbi i predstavki građana i pravnih lica na rad pravosudnih organa.

Pravosudni inspektori shodno Godišnjem planu nadzora nad zakonitošću rada javnih izvršitelja i Komore javnih izvršitelja, za izvještajni period, izvršili su redovan nadzor nad zakonitošću rada 21 javnih izvršitelja. Prilikom vršenja nadzora utvrđene dvoje nepravilnosti kod jednog javnog izvršitelja. Ukupno je bilo 27 pritužbi na rad javnih izvršitelja.

Takođe, u izvještajnom periodu pravosudni inspektori su izvršili ukupno 44 nadzora nad radom notara i Notarske komore. Prilikom vršenja nadzora nad radom notara utvrđene su nepravilnosti kod četiri notara. U navedenom periodu je podnesene su sedam pritužbi na rad notara.

Etička odgovornost

Prema podacima Sudskog savjeta, u toku 2023, podnijeto je devet inicijativa za utvrđivanje povrede Etičkog kodeksa sudija. Komisija ne postupa od 1. VII 2022, jer Konferencija sudija zbog nedostatka kvoruma nije izabrala predsjednika ove komisije, u radu trenutno ima 19 predmeta, od čega tri predmeta u kojima su odluke Komisije ukinute od strane Upravnog suda Crne Gore (po jedan predmet iz 2017, 2018. i 2020), sedam predmeta iz 2022. i devet predmeta iz 2023.

Sudski savjet je početkom januara 2024. predložio Konferenciji sudija kandidate za izbor predsjednika Komisije za etički kodeks. Na konferenciji sudija održanoj 23. III 2024. za predsjednika Komisije za etički kodeks sudija, većinom glasova izabran je Dražen Medojević, član Savjeta iz reda uglednih pravnika.

Tokom 2023, vođena su tri disciplinska postupka po predlozima za utvrđivanje disciplinske odgovornosti sudije podnijetih u 2023. U dva postupka predlozi za utvrđivanje disciplinske odgovornosti odbijeni su kao neosnovani. U periodu 1. I - 31. III 2024, podnijet je jedan zahtjev za utvrđivanje odgovornosti, a riješen jedan predmet iz 2023.

Savjet je 22. XII 2023, na predlog Opšte sjednice Vrhovnog suda imenovao Dijanu Radulović, sudiju Apelacionog suda Crne Gore za Disciplinskog tužioca (prethodnom Disciplinskom tužiocu prestala sudijska funkcija na lični zahtjev).

U periodu 1. I – 31. XII 2023. Komisija za Etički kodeks državnih tužilaca je imala u radu 14 predmeta-inicijativa (od čega je 10 inicijativa podnijeto u 2023, dok su četiri iz prethodnih godina) radi davanja Mišljenja da li je ponašanje državnih tužilaca u skladu sa Etičkim kodeksom državnih tužilaca, koju su pokrenuti po inicijativi ovlašćenih podnosilaca i to: rukovoditeljke Višeg državnog tužilaštva u Podgorici Lepe Medenice, državne tužiteljke u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici Irene Burić, Ministarstva odbrane, rukovodioca Osnovnog državnog tužilaštva u Podgorici Duška Milanovića, sudije Apelacionog suda Evice Durutović, građanina Ivana Drobnjaka, građanina Luis Maguirea i advokata Nikole Strugara.

Povodom jedne inicijative Komisija za Etički kodeks državnih tužilaca donijela je Mišljenje kojim je utvrdila povredu Etičkog kodeksa državnih tužilaca, za jednu inicijativu Komisija za Etički kodeks državnih tužilaca donijela je Mišljenje kojim je utvrdila da nema povrede Etičkog kodeksa državnih tužilaca, jedan predmet (inicijativa) je upućen na dalju nadležnost Komisiji za razmatranje pritužbi na rad državnih tužilaca i rukovodilaca državnih tužilaca u pogledu zakonitosti rada, za jedan predmet je konstatovala da predmetna inicijativa nije u nadležnosti Komisije za Etički

kodeks, dok se preostala četiri predmeta (inicijative) nalaze u radu pred Komisjom za Etički kodeks državnih tužilaca.

Disciplinska odgovornost

Tokom 2023, vođena su tri disciplinska postupka po predlozima za utvrđivanje disciplinske odgovornosti sudije podnijetih u 2023. U dva postupka predlozi za utvrđivanje disciplinske odgovornosti odbijeni su kao neosnovani. U periodu 1. I – 31. III 2024, podnijet je jedan zahtjev za utvrđivanje odgovornosti, a riješen jedan predmet iz 2023. Savjet je na sjednici održanoj 22. XII 2023, na predlog Opšte sjednice Vrhovnog suda imenovao Dijanu Radulović, sudiju Apelacionog suda Crne Gore za Disciplinskog tužioca. (prethodnom Disciplinskom tužiocu prestala sudijska funkcija na lični zahtjev).

U periodu od 1. I - 31. XII 2023, Tužilačkom savjetu je podnijeto ukupno 10 predloga za utvrđivanje disciplinske odgovornosti državnih tužilaca i rukovodilaca državnih tužilaštava, podnijetih od strane ovlašćenih podnosilaca zbog težih disciplinskih prekršaja iz člana 108 stav 3 tačka 8 i člana 125 stav 1 tačka 3 Zakona o Državnom tužilaštvu.

Disciplinska tužiteljka je u periodu 1. I - 31. XII 2023. podnijela Disciplinskom vijeću ukupno 16 predloga kojima je predložila da se odbije predlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti državnih tužilaca kao neosnovan, zbog nepostojanja dokaza da su državni tužioci učinili disciplinske prekršaje, od kojih se pet predloga odnosi na disciplinske postupke koji su pokrenuti u 2022, a 11 predloga na disciplinske postupke koji su pokrenuti u 2023. Disciplinska tužiteljka je u izvještajnom periodu podnijela jednu žalbu Vrhovnom sudu CG, protiv odluke Disciplinskog vijeća. Takođe, u navedenom periodu zamjenica disciplinske tužiteljke podnijela je Tužilačkom savjetu jedan optužni predlog za razrješenje rukovoditeljke Višeg državnog tužilaštva u Podgorici i jednu žalbu protiv odluke Tužilačkog savjeta.

Disciplinska tužiteljka u navedenom peirodu je podnijela Tužilačkom savjetu jedan zahtjev za privremeno udaljenje specijalne tužiteljke u Specijalnom državnom tužilaštvu od dužnosti vršenja tužilačke funkcije. Disciplinskom vijeću je u periodu od 1. I - 31. XII 2023, od strane disciplinskog tužioca podnijeto ukupno 16 predloga. U izvještajnom periodu Disciplinsko vijeće je postupajući u ponovnom postupku u izvršenju odluke Vrhovnog suda Dž.br. 4/22 od 16. II 2023. godine, odlučivao u jednom predmetu u kojem je predlog za pokretanje disciplinskog postupka podnijet u 2021, u dva predmeta po predlozima iz 2022, dok je po predlozima disciplinskog tužioca iz 2023, odlučilo u 16 predmeta, tako da je u izvještajnom periodu disciplinsko vijeće donijelo ukupno 19 odluka. Disciplinsko vijeće je u 18 predmeta odlučujući po predlogu disciplinske tužiteljke za utvrđivanje disciplinske odgovornosti državnih tužilaca zbog disciplinskog prekršaja iz člana 108 stav 2 tačka 1 i člana 108 stav 3 tačka 8 Zakona o Državnom tužilaštvu, donijelo odluku da se odbiju predlozi za utvrđivanje disciplinske odgovornosti državnih tužilaca, kao neosnovani, zbog nepostojanja dokaza da su državni tužioci učinili disciplinske prekršaje, dok je u jednom predmetu donijelo odluku kojom je disciplinski tužilac obavezan da sprovede istragu i podnese optužni predlog. U izvještajnom periodu Tužilački savjet je na osnovu člana 121 stav 3 Zakona o Državnom tužilaštvu odlučujući o zahtjevu za privremeno udaljenje specijalnog tužioca od dužnosti vršenja tužilačke funkcije podnijetog od strane disciplinske tužiteljke, donio odluku da se specijalna tužiteljka u Specijalnom državnom tužilaštvu privremeno udalji od dužnosti tužilačke funkcije zato što je protiv imenovane pokrenut krivični postupak za djelo koje je čini nedostojnom za vršenje tužičke funkcije. Takođe, Tužilački savjet je donio jednu odluku kojom je odbijen optužni predlog zamjenice Disciplinskog tužioca, podnijet protiv rukovoditeljke Višeg državnog tužilaštva u Podgorici, jer djelo koje je predmet optužbe ne predstavlja razlog za razrješenje dužnosti rukovodioca državnog tužilaštva iz člana 125 tačka 3 Zakona o Državnom tužilaštvu.

Prosječna dužina trajanja istrage po podnijetom predlogu za utvrđivanje disciplinske odgovornosti državnih tužilaca od strane ovlašćenog podnosioca, do podnošenja predloga disciplinske tužiteljke – disciplinskom vijeću u izvještajnom periodu iznosila je oko 240 dana. Jedan predmet u kojem je ovlašćeni podnosilac podnio predlog za utvrđivanje disciplinske odgovornosti (dana 10. IV 2023.) je u radu kod disciplinske tužiteljke.

23.1.6. Profesionalnost i stručnost

Tokom 2023, ocijenjene su 63 sudije: 52 sudije u redovnom postupku, sedam sudija u svrhu napredovanja i troje sudija prilikom kandidovanja za predsjednike sudova.

Sproveden je jedan ponovljeni postupak ocjenjivanja zbog prethodno utvrđene ocjene nezadovoljava.

U periodu januar-mart 2024, u redovnom postupku ocijenjeno je četvero sudija.

U periodu 1. I - 31. XII 2023, Komisija za ocjenjivanje je povodom ocjenjivanja državnih tužilaca, utvrdila plan ocjenjivanja državnih tužilaca, te održala ukupno 11 sjednica. Tužilački savjet, je povodom vanrednog ocjenjivanja državnih tužilaca, rukovodilaca i specijalnih tužilaca, ocjenjivanja državnih tužilaca na kraju mandata, obrazovao 24 vijeća za ocjenjivanje rada državnih tužilaca. Komisija je za 32 državna tužioca, nakon sprovedenog postupka ocjenjivanja, utvrdila ocjenu rada „ODLIČAN“, dok je tri državna tužioca ocjenjen ocjenom „DOBAR“. Nakon dostavljanja predloga ocjene rada državnih tužilaca od strane Vijeća za ocjenjivanje, Komisija za ocjenjivanje je utvrdila ocene rada za 32 državnih tužilaca u postupku redovnog ocjenjivanja i tri državna tužioca izabranih na mandat (ocjenjeni nakon dvije godine rada). U naznačenom periodu sprovedeno je dva postupka ocjenjivanja rukovodilaca državnih tužilaštava, koji su ocijenjeni ocjenom „DOBAR“.

23.1.7. Kvalitet pravosuđa

Vlada je 4. IV 2024. usvojila Završni izvještaj o sprovođenju Akcionog plana za implementaciju Programa razvoja informaciono-komunikacionih tehnologija pravosuđa 2021–2023. Završni izvještaj sadrži informacije o rezultatima aktivnosti iz 2023, ali se posebno bavi stepenom ispunjenosti operativnih i strateških ciljeva za sveukupan period trajanja programa, odnosno za period 2021-2023. Pored toga, Završni izvještaj sadrži i nalaze nezavisne (ex-post) eksterne evaluacije ovog programa iz decembra 2023, osvrt na planirana i utrošena finansijska sredstva, kao i preporuke za naredni ciklus planiranja politika u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija.

U novembru 2023. formiran je međuresorski tim za izradu nove Strategije digitalizacije pravosuđa 2024-2027, sa Akcionim planom za period 2024-2025. Radni tim je tokom 2024. intenzivno radio na izradi strateškog dokumenta, sa planiranom dinamikom da se Nacrt strategije sa Akcionim planom završi do kraja aprila 2024, nakon čega će uslijediti javna rasprava i slanje na mišljenje EK.

Nakon neuspješnog projekta razvoja sudskog sistema kroz Program razvoja IKT pravosuđa 2021-2023, a u skladu sa usvojenim zaključkom Sudskog savjeta da se radi nadogradnja postojećeg PRIS rješenja, Sudski savjet internim kapacitetima radi na nadogradnji postojećeg PRIS sudskog sistema na verziju PRIS v2. Nadogradnja postojećeg sistema vrši se u cilju modernizacije sistema i omogućavanja integracije PRIS v2 u sudovima za prekršaje, nadogradnje postojeće baze, poboljšanja statističkih kapaciteta i dr. U okviru nadogradnje na verziju Pravosudnog informacionog sistema (PRIS v2), planira se revizija postojećeg algoritma za slučajnu raspodjelu predmeta. Revizijom algoritma teži se ka daljem optimizovanju sistema kako bi se osigurala najviša moguća pravičnost i nepristrasnost u dodjeli sudskih predmeta, što je u skladu sa nastojanjima da se pravosudni sistem Crne Gore učini još dostupnijim i efikasnijim. Ovaj proces će dodatno potvrditi opredijeljenost Crne Gore ka kontinuiranom poboljšanju pravosudnog sistema, osiguravajući da PRIS v2 odražava najnovije tehnološke standarde i najbolje prakse u upravljanju pravosudnim procesima.

U završnoj fazi je Projekat Sistema poslovne inteligencije i skladište podataka (eng. DWH & BI - Data Warehouse and Business Intelligence) za pravosuđe, kojim će se unaprijediti analitički i statistički kapaciteti pravosuđa, u skladu sa preporukama CEPEJ-a.

Na osnovu Godišnjeg programa obuka Centra za 2023. godinu koji je izrađen je u skladu sa sveobuhvatnom analizom procjene potreba za obukama sudija i državnih tužilaca u Crnoj Gori za 2023, urađen je Program za kontinuiranu obuku sudija i državnih tužilaca za 2023. kojim je predviđeno ukupno 83 obuke. U okviru sprovođenja pomenutog programa, shodno temi koja se odrađuje, mogućnost učešća imaju ili se zajednički organizuju obuke i sa pravnim profesijama u funkciji pravosuđa (advokatima, notarima, izvršiteljima u dr.).

U toku 2023, teorijski i praktični dio Programa inicijalne obuke pohađalo je ukupno 60 kandidata/tkinja za sudije osnovnih sudova, suda za prekršaje, Privrednog i Upravnog suda Crne Gore i kandidata/tkinja za državne tužioce.

Centar je u 2023. samostalno ili u saradnji sa međunarodnim partnerima, državnim institucijama i NVO sektorom sproveo 92 aktivnosti kontinuirane obuke (od kojih 86 obuke uživo, četiri online i dvije obuke u hibridnom formatu) sudija i državnih tužilaca, odnosno 164 dana obuke, u kojima je učestvovalo ukupno 1.704 učesnika (910 sudija, 250 državnih tužilaca, 189 sudijskih savjetnika, 45 tužilačka savjetnika, 16 kandidata za sudije, 18 kandidata za tužioce i 276 ostalih predstavnika drugih organa, institucija i profesija).

Pored obuka iz Programa za kontinuiranu obuku, sudije i državni tužioci su posredstvom Centra, a na poziv za učešće u onlajn obukama i obukama organizovanim uživo od strane međunarodnih partnera (na regionalnom i međunarodnom nivou), učestvovali na 36 aktivnosti obuka na koje je upućeno 110 predstavnika crnogorskog pravosuđa (62 sudija, pet specijalnih tužilaca, 28 državnih tužilaca, dvije kandidatkinje za sudiju, jedan savjetnik iz Specijalnog državnog tužilaštva, tri savjetnika iz državnih tužilaštava, sedam savjetnika iz sudova, jedan pripravnik iz suda i jedan pripravnik iz tužilaštva).

Centar je prethodne godine posebnu pažnju posvetio i unaprjeđenju znanja nosilaca pravosudne funkcije o pravu Evropske unije. Na ovu temu održano je šest obuka koje su imale 63 učesnika i to: 28 sudija/tkinja, 18 državnih tužilaca/teljki, osam savjetnika/ca u sudu, sedam savjetnika/ce u Državnom tužilaštvu i dva predstavnika Ministarstva pravde Crne Gore. Pored navedenog, u 2023, posredstvom Centra, 13 predstavnika crnogorskog pravosuđa (osam sudija, tri državne tužiteljke i dvije kandidatkinje za sudiju) upućeno je na deset aktivnosti na temu prava Evropske unije (koje podrazumijevaju onlajn seminare, konferencije, kurseve, programe razmjene, kao i događaje koji su organizovani uživo od strane međunarodnih partnera).

Kada je u pitanju obuka na radnom mjestu tj. mentorski sistem obuke, isti je Zakonom o Centru uveden za kandidate za sudije i kandidate za državne tužioce, koji praktični dio programa inicijalne obuke pohađaju kod mentora tj. sudija i državnih tužilaca, koji se određuju od strane Sudskog savjeta i Tužilačkog savjeta.

Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu sprovodi teorijski dio stručnog osposobljavanja pripravnika u sudovima i državnom tužilaštvu, u skladu sa Zakonom o pripravnicima u sudovima i državnom tužilaštvu i pravosudnom ispitu („Sl.list CG", br. 55/16 i 57/16). U 2023. Centar je organizovao obuke za 135 pripravnika od kojih su 110 pripravnici u sudovima i 25 u državnim tužilaštvima. Pripravnici su podijeljeni u šest grupa, a sprovedeno je ukupno 33 obuke (16 uživo i 17 online) tj. 83 dana obuke. Praktični dio stručnog osposobljavanja pripravnika u sudovima i državnom tužilaštvu, odvija se u sudovima i državnim tužilaštvima pod nadzorom mentora (sudija ili državnih tužilaca), a plan sprovođenja praktičnog dijela njihove obuke donosi se od strane Vrhovnog suda ili Vrhovnog državnog tužilaštva.

23.1.8. Efikasnost

Vrhovni sud donio je Plan za osiguranje funkcionisanja Specijalnog odjeljenja Višeg suda u Podgorici i slijedi realizacija predviđenih mjera, u kratkim rokovima. Plan je dostavljen EK.

Smjernice za primjenu sporazuma o priznanju krivice, koje su izradili Vrhovni sud i Vrhovno državno tužilaštvo stupile su na snagu u januaru 2024. Svi predsjednici sudova, kao i opšta javnost, obaviješteni su o Smjernicama. U narednom periodu, očekuje se njihova primjena u praksi.

Nastavljen je rad Radnog tima za izradu Plana racionalizacije pravosudne mreže. Radni tim izradio je Predlog plana racionalizacije pravosudne mreže. Planom se definišu aktivnosti, indikatori rezultata, rokovi i nadležni organi za sprovođenje racionalizacije pravosudne mreže. Planirano je da se početkom aprila 2024. godine Predlog ovog dokumenta dostavi na mišljenje Evropskoj komisiji. Usvajanje Plana racionalizacije na Vladi se očekuje do kraja aprila, a nakon pribavljanja mišljenja EK.

Tokom 2023. pred crnogorskim sudovima bilo je u radu 148.048 (130.881 u 2022.) predmeta, od toga 96.507 (92.918 u 2022.) novih predmeta, a 51.541 (37.963 u 2022.) je neriješenih na početku 2023. Na kraju 2023, ostalo je neriješeno 67.558 predmeta (od čega 5.868 starijih od tri godine). Riješeno je 79.606 predmeta (78.758 u 2022.), od kojih je 5.903 predmeta starijih od tri godine (5.350 u 2022.). Na kraju 2023. bilo je 5.868 (4.890 u 2022.) starih predmeta koji nijesu riješeni pred crnogorskim sudovima. Prosječno vrijeme od predaje predmeta do odluke bilo je 309,76 dana na nivou svih sudova (238,85 dana u 2022.). Za osnovne sudove to vrijeme je bilo 220,88 dana (178 u 2022.); za privredne predmete 294,22 dana (442,69 u 2022.); za upravne predmete vrijeme od predaje predmeta do odluke u Upravnom sudu od 1.411,25 dana (1.158,36 u 2022.). Što se tiče izvršenja, broj zaostalih predmeta izvršenja na kraju 2023. iznosi 941 (1.006 u 2022.).

U prvom kvartalu 2024. pred crnogorskim sudovima bilo je u radu 91.595 predmeta, od toga 24.037 novih predmeta, a 67.558 je neriješenih na početku prvog kvartala 2024. Riješeno je 21.967 predmeta, od kojih je 1.532 predmeta starijih od tri godine (2021. i stariji). Na kraju prvog kvartala 2024. bilo je 6.108 starih predmeta (stariji od 2021.) koji nijesu riješeni pred crnogorskim sudovima. Broj neriješenih predmeta izvršenja na kraju kvartalnog perioda je 1.692.

23.1.9. Bavljenje ratnim zločinima na nivou države

Prema podacima Vrhovnog suda, pred Višim sudom u Podgorici u toku je krivični postupak protiv okrivljenog P. (Ć.) S. zbog krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl.142 st. 1 KZ SRJ. Glavni pretres je u toku, a naredni pretres se zakazuje u kontinuitetu, i to: 22. IV 2024, 17. V 2024, 28. V 2024. i 11. VI 2024.

Što se tiče postupaka u predmetima ratnih zločina Specijalno državno tužilaštvo zastupa jednu optužnicu pred sudom protiv jednog lica zbog krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz čl. 142 st.1. KZ SRJ.

Tokom 2023. u Specijalnom državnom tužilaštvu formirano je 14 predmeta pa sa predmetima iz ranijeg perioda ukupno je u radu bilo 20 predmeta u kojima su sprovedeni postupci i preduzimate mjere i radnje u pravcu prikupljanja pravno relevantnih dokaza. Od 14 predmeta koji su formirani tokom 2023. u 11 predmeta Specijalno državno tužilaštvo je postupalo povodom zamolnica i to u šest zamolnica Bosne i Hercegovine, tri zamolnice Republike Srbije, jedna zamolnice Republike Hrvatske i jedna zamolnica Specijalizovanog vijeća Kosova u Hagu. Po zamolnicama su u radu na kraju 2023. ostala dva predmeta (u jednom je odgovoreno tokom tekuće godine).

Tokom 2024. SDT je uputilo dvije zamolnice za pružanje međunarodne pravne pomoći.

Dakle, tokom 2023. formirano je četrnaest predmeta i to u 11 predmeta Specijalno državno tužilaštvo je postupalo povodom zamolnica, dok se postupalo u odnosu na tri predmeta koji su u izviđaju (koji su formirani tokom 2023.) pa se zajedno sa šest predmeta iz ranijeg perioda, postupalo u ukupno devet predmeta ratnih zločina, od kojih je jedan predmet arhiviran, a osam je još u radu i to pred SDT, sedam u izviđaju, a u jednom od predmeta koji je formiran po osnovu podataka dostavljenih od strane Mehanizma, po prikupljanju određenih podataka donijeta je Naredba o

sprovođenju istrage protiv jednog crnogorskog državljanina zbog krivičnog djela zločin protiv čovječnosti iz člana 427 Krivičnog zakonika Crne Gore u decembru 2023. Okrivljeni je po predlogu SDT u pritvoru, a istaga je u toku.

Tokom 2024. formirana su četiri predmeta i to jedan po zamolnici Republike Kosova, na koju zamolnicu je odgovoreno, a tri predmeta su u fazi izviđaja.

Prema informacijama dostavljenim od strane Specijalnog državnog tužilaštva, uvidom u izvještaje o implementaciji Strategije za istraživanje ratnih zločina iz 2015, SDT je aktivno slalo zamolnice tužilaštvima u regionu, Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju te Rezidualnom mehanizmu za međunarodne krivične sudove u Hagu, čime su napravljeni značajni koraci u unapređenju proaktivne istrage i krivično gonjenje ratnih zločina u skladu sa međunarodnim humanitarnim pravom, a koji cilj je postavljen u okviru privremenog mjerila 19.

Takođe, formiran je istražni tim za postupanje u predmetima ratnih zločina, koji čine predstavnici iz Specijalnog državnog tužilaštva-specijalna tužiteljka i savjetnik u SDT-u, kao i predstavnici Specijalnog policijskog odjeljenja - tri istražitelja. S ciljem postizanja većeg napretka u istraživanju predmeta koji su trenutno u radu, realizovana je radna posjeta rukovoditeljke i članova istražnog tima u Hag - Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične sudove (u daljem tekstu: Mehanizam), gdje su boravili u periodu 13-16. II 2024. Održan je sastanak sa glavnim tužiocem Mehanizma Seržom Bramercem (Serge Brammert) koji je izrazio punu podršku našem radu i ponudio svoju pomoć u procesuiranju predmeta ratnih zločina. Fokus radne posjete je bio na jačanju istražnih kapaciteta, međusobne saradnje te pitanja u vezi s radom radne grupe na predmetima formiranim na osnovu materijala dostavljenog od tog Mehanizma.

Osim toga, s ciljem efikasnog prikupljanja dokaza, tokom pomenute radne posjete članovi istražnog tima pohađali su obuku za korišćenje i pretragu EDS baze podataka Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične sudove i baze objedinjenih sudskih spisa, a koja obuka će doprinijeti efikasnijoj upotrebi resursa, povećanju stručnosti, preciznijoj pretrazi, pojačanom pristupu sudskim spisima i dokazima Mehanizma, povećanju usaglašenosti i transparentnosti.

U aprilu 2024. specijalna tužiteljka koja radi na predmetima ratnih zločina, uputila je službeno pismo glavnom tužiocu Mehanizma Seržu Bramercu u kojem je izražen stav da je neophodno inicirati izmjenu Pravilnika o postupku i dokazima Mehanizma, u odnosu na pravilo 86 (H) istog, a imajući u važnost obezbjeđivanja svjedoka u postupcima koji se vode pred nacionalnim organima.

Kako bi se prevazišla prepreka na koju je Specijalno državno tužilaštvo nailazilo do sada, a to je nemogućnost korišćenja dokaza koji su pribavljeni ili izvedeni u skladu sa statutom i pravilima o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda i Međunarodnog rezidualnog mehanizma, Tužilaštvo je iniciralo da se izmjene Zakonika o krivičnom postupku koji se odnose na ovaj dio ubrzaju i da u ovom dijelu ZKP bude usvojen u što je moguće kraćem roku. Prema predlogu za izmjene ZKP-a moći ćemo koristiti dokaze prikupljene od međunarodnog suda u Hagu.

Kako je prethodnim izvještajem EK ukazano da je Strategija za istraživanje ratnih zločina iz 2015. pokazala određene nedostatke, od strane Vrhovnog državnog tužilaštva određeno je da će se izraditi Strategija za ovu oblast i u tom pravcu je vrhovni državni tužilac donio 14. II 2024. odluku o formiranju Radne grupe za izradu Strategije za istraživanje ratnih zločina za period 2024.-2027. Član radne grupe je specijalna tužiteljka iz Specijalnog državnog tužilaštva koja se bavi predmetima ratnih zločina. Rok za izradu Strategije je 30. VI 2024, kako je to navedeno u Odluci za izradu strategije, a radna grupa će postupati i u što je moguće kraćem roku završiti izradu Strategije. Preduzeti su konkretni koraci u cilju izrade Strategije te je u tom smislu vrhovni državni tužilac imao sastanak sa ekspertima koji su angažovani u vezi sa izradom Strategije, a koji rade na evaluaciji postojeće Strategije u cilju

sačinjavanja presjeka istog, koji presjek će biti osnov za izradu Strategije. Prvi sastanak Radne grupe za izradu strategije održan je 10. IV 2024. dok je drugi sastanak zakazan za 26. IV 2024.

23.2. Borba protiv korupcije

23.2.1. Institucionalni okvir

Agencija za sprječavanje korupcije

Kada su u pitanju ljudski resursi u Agenciji za sprječavanje korupcije (ASK), trenutan broj zaposlenih na neodređeno i određeno vrijeme je 61 službenik, od kojih za dva službenika miruje radni odnos na period od dvije i četiri godine. Kontinuirano se ulažu naponi na unapređenju administrativnih kapaciteta uz podršku međunarodnih partnera, kao i na ispunjavanju obaveza koje proističu iz članstva Crne Gore u antikorupcijskim međunarodnim organizacijama.

Poseban uticaj Agencija je ostvarila u oblasti suzbijanja „normativne” korupcije, gdje je uz konsultaciju s Agencijom, Vlada 29. XII 2023. donijela Odluku o dopunama Poslovnika Vlade Crne Gore, kojom se, u cilju smanjenja korupcijskih rizika u sadržaju propisa, predlaže uvođenje preliminarnе kontrole na rizike od korupcije – CPL, kao obavezne u proceduri izrade predloga zakona i drugih propisa koje utvrđuje Vlada, a u skladu s aktom Ministarstva pravde kojim se uređuje sadržaj CPL obrasca.

U cilju ispunjavanja GRECO preporuka, Vlada je, u konsultaciji sa Agencijom, donijela Uredbu o dopuni Uredbe o Vladi Crne Gore, kojom se u članu 16a uvodi obavezna provjera integriteta za savjetnika predsjednika Vlade, šefa Kabineta predsjednika Vlade, zamjenika šefa Kabineta predsjednika Vlade i savjetnika potpredsjednika Vlade kao dio procedure njihovog zapošljavanja, na način da se generalni sekretar Vlade obraća zahtjevom Agenciji za sprječavanje korupcije za provjeru da li u odnosu na navedena lica ima pokrenutih i okončanih postupaka zbog povrede odredaba zakona kojim se uređuje prevencija i sprječavanje korupcije.

Agencija je, u saradnji sa Savjetom Evrope, u 2023. izradila novu Metodologiju postupaka provjere izvještaja o prihodima i imovini, koja predstavlja mapu koraka koje će zaposleni Agencije slijediti prilikom provjere, a ujedno i još jedan način obezbjeđivanja neselektivnosti u radu, budući da će Metodologija poslužiti i kao formula za odabir predmeta po službenoj dužnosti, zasnovanih na prethodno identifikovanom riziku. Prethodno je izrađen Pravilnik o bližem načinu postupanja službenika prilikom kontrole izvještaja, a na osnovu pravilnika i metodologije biće izrađen plan kontrole izvještaja, koji će uzeti u obzir visokorizične oblasti na korupciju.

Specijalno državno tužilaštvo

U odnosu na pitanje administrativnih kapaciteta Specijalnog državnog tužilaštva, u okviru kadrovske plana za 2024. predviđena je izrada novog Akta o sistematizaciji, što će rezultirati povećanjem broja zaposlenih. Ovaj korak će omogućiti proširenje tima i unapređenje efikasnosti rada u Specijalnom državnom tužilaštvu. Ova inicijativa odražava posvećenost jačanju institucionalnih sposobnosti kako bi se ubrzao proces rada i unaprijedila borba protiv visoke korupcije.

Pored toga, u skladu s potrebom za stručnim ekonomskim znanjem u borbi protiv visoke korupcije, Specijalno državno tužilaštvo je pojačalo svoje kapacitete primanjem dva nova ekonomska stručnjaka, dok je konkurs za prijem još tri stručnjaka u završnoj fazi. Ovo je od suštinskog značaja jer ekonomski stručnjaci doprinose analizi finansijskih tokova, identifikaciji nepravilnosti i dubljem razumijevanju ekonomskih aspekata krivičnih djela visoke korupcije. Njihov doprinos omogućava precizniju i sveobuhvatniju analizu slučajeva korupcije, što rezultira efikasnijim postupanjem pravosudnih organa i jačom borbom protiv korupcije.

Takođe, važno je istaći da je broj tužilaca na radu u Specijalnom državnom tužilaštvu povećan za jedan. Ovo povećanje broja tužilaca omogućava efikasnije upravljanje i praćenje predmeta visoke korupcije.

Da bi se pojednostavio proces prikupljanja podataka za redovno i godišnje izvještavanje EK u okviru poglavlja 23 i 24, relevantne službe Komisije (DG NEAR, u saradnji sa DG HOME i DG JUST) razvile su novu e-plattformu. Ova platforma je prilagođena korisnicima iz državnih institucija, uključujući SDT. Do kraja 2024, sve kvantitativne informacije iz prethodnih pet godina će biti integrisane u e-plattformu. Osim toga, u skladu s dogovorom sa nacionalnim koordinatorom za unos podataka u e-plattformu, unosićemo dodatne kvantitativne podatke.

Takođe, na inicijativu glavnog specijalnog tužioca, pokrenuti su procesi izmjena Zakona o Specijalnom državnom tužilaštvu, kojima je predviđeno sužavanje njegovih nadležnosti. Ovo će značajno doprinijeti efikasnijoj borbi protiv visoke korupcije, jer će se slučajevi obične korupcije prenijeti na niže nivoe nadležnosti, dok će u Specijalnom državnom tužilaštvu ostati samo predmeti visoke korupcije.

Uprava policije

Prema informacijama Uprave policije, vodeći se potrebama, prioritetima rada te preporukama EK, izvršena je analiza stanja kapaciteta u Sektoru za borbu protiv kriminala i predložena reorganizacija koja se kao takva našla u novom Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji MUP-UP koji je usvojen u avgustu 2022. Poseban fokus bio je na organizaciji kriminalističke policije koja će ponuditi veću podršku SDT-u u borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije, te je tom smislu povećan broj inspektora u Specijalnom policijskom odjeljenju sa 32 na 50, pa je u Grupi za istrage krivičnih djela visoke korupcije i pranja novca sistematizovano 29 radnih mjesta (što je uvećanje za 15). Trenutno je angažovano 13 službenika. U narednom periodu se očekuje popunjavanje preostalih radnih mjesta.

Radi rješavanja pitanja smještajnih kapaciteta Specijalnog državnog tužilaštva i Specijalnog policijskog odjeljenja, Vlada je 6. VII 2023. razmotrila rješavanje ovog pitanja i, s tim u vezi, donijela zaključke kojim se poslovni prostor u objektu stare zgrade Vlade Crne Gore daje na korišćenje Specijalnom državnom tužilaštvu i Specijalnom policijskom odjeljenju, te da se obezbijedi i privede namjeni odgovarajući broj kancelarija i pomoćnih objekata, u što kraćem roku, na osnovu utvrđene dinamike.

U vezi sa naznačenim, Vlada je donijela više zaključaka kojima su nadležni organi zaduženi da preduzmu sve neophodne aktivnosti iz svojih nadležnosti kako bi se obavilo iseljenje državnih organa koji su smješteni u staroj zgradi Vlade, sa rokom 15. V 2024.

Savjet za vladavinu prava

Vlada je 27. XII 2023. donijela Odluku o obrazovanju novog Savjeta za vladavinu prava („Sl. list CG”, broj 121/23). Savjet čine predsjednik, zamjenik predsjednika i 13 članova.

Zadaci Savjeta su da: prati realizaciju obaveza iz poglavlja; 23 - Pravosuđe i temeljna prava i 24 - Pravda, sloboda i bezbjednost u procesu pristupanja Crne Gore EU, u skladu s preporukama glavnog pregovarača za pregovore o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji i pregovarača/ice za klaster 1 - Temeljna poglavlja; prati realizaciju obaveza u cilju ispunjenja privremenih mjerila u poglavljima 23 - Pravosuđe i temeljna prava i 24 - Pravda, sloboda i bezbjednost; prati realizaciju obaveza u cilju ispunjenja završnih mjerila u poglavljima 23 - Pravosuđe i temeljna prava i 24 - Pravda, sloboda i bezbjednost; razmatra razloge za kašnjenje u realizaciji obaveza i daje preporuke državnim organima, organima državne uprave i drugim organima i institucijama za hitno postupanje u cilju realizacije obaveza iz poglavlja 23 - Pravosuđe i temeljna prava i 24 - Pravda, sloboda i bezbjednost; i - vrši druge poslove, u skladu s Odlukom o uspostavljanju strukture za pregovore o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji.

Ministarstvo evropskih poslova je sprovelo postupak izbora jednog predstavnika nevladinih organizacija, u skladu sa Javnim pozivom nevladinim organizacijama za predlaganje predstavnika/ce za člana/icu Savjeta za vladavinu prava od 19. XII 2023. Ministarstvo je objavilo listu predstavnika/ca nevladinih organizacija predloženih za člana/icu Savjeta

za vladavinu prava u januaru 2024, te je, na osnovu blagovremeno i uredno dostavljene dokumentacije, odlučilo o odabiru predstavnika nevladinih organizacija u novom sazivu Savjeta za vladavinu prava.

Nacionalni savjet za borbu protiv korupcije

Vlada je 22. II 2024. donijela Odluku o obrazovanju Nacionalnog savjeta za borbu protiv korupcije („Sl. list CG“, broj 16/24). Ovom Odlukom definiše se jasan sastav, uloga i misija Nacionalnog savjeta za borbu protiv korupcije. Nacionalni savjet za borbu protiv korupcije čine predsjednik, zamjenik predsjednika i 22 člana.

Novi Nacionalni savjet je održao do sada jednu sjednicu, 29. III 2024.

Zadaci Nacionalnog savjeta za borbu protiv korupcije su da: - prati sprovođenje Strategije za borbu protiv korupcije; - predlaže Vladi realizaciju projekata od značaja za prevenciju korupcije; - organizuje, sinhronizuje, prati prioritete, dinamiku i rokove realizacije aktivnosti čiji su nosioci državni organi, organi državne uprave, organi lokalne samouprave, organi lokalne uprave i druge nadležne institucije i ocjenjuje postignute rezultate u ostvarivanju ciljeva strategije; - dostavlja Vladi izvještaje o realizovanim aktivnostima sa ocjenom stanja i predlogom daljih mjera za uspješniju implementaciju strategije, najmanje dva puta godišnje.

Radna grupa obrazovana od strane potpredsjednika Vlade za politički sistem, pravosuđe i antikorupciju je sačinila tekst Strategije za borbu protiv korupcije 2024-2028. Strategija je prosljeđena na mišljenje EK 8. IV, kada je upućena i na javnu raspravu, a očekivanje je da će Strategija biti usvojena do kraja aprila.

Skupština (odbori)

Skupština je 28. XII 2023. donijela Odluku o obrazovanju Odbora za sveobuhvatnu izbornu reformu, kao privremenog radnog tijela, s ciljem sveobuhvatne izborne reforme zakonodavstva i uspostavljanja punog povjerenja javnosti u izborni proces. Odbor ima 14 članova, i to sedam članova koji se biraju iz reda poslanika parlamentarne većine i sedam članova iz reda poslanika parlamentarne opozicije, s kopredsjedavajućim načinom predsjedavanja. Shodno odluci, Odbor je dužan da najkasnije do 31. XII 2024. pripremi i podnese Skupštini na usvajanje predloge zakona i drugih akata u vezi s ciljem i zadacima Odbora koji su predmet rada Odbora. Na istoj sjednici, dan kasnije, Skupština je donijela Odluku o izboru kopredsjednika i članova Odbora za sveobuhvatnu izbornu reformu. Od svog formiranja do kraja izvještajnog perioda, Odbor je održao četiri sjednice.

Odbor za antikorupciju Skupštine Crne Gore je 20. III 2024. donio Odluku o obrazovanju Komisije za sprovođenje izbora članova Savjeta Agencije za sprečavanje korupcije, u sastavu: dr Jevto Eraković, Momčilo Leković, Miodrag Iličković, Miroslav Turković i Pavle Ćupić. Takođe, u okviru iste sjednice, Odbor je, shodno članu 85 Zakona o sprječavanju korupcije („Sl. list CG“, broj 53/14), uputio Javni konkurs za izbor pet članova Savjeta Agencije za sprečavanje korupcije. Rok za podnošenje prijave je 15 dana od dana objavljivanja javnog konkursa i istekao je 5. IV 2024. Na konkurs je stiglo devet prijava u odnosu na koje će na sljedećoj sjednici Odbora biti provjereno da li su ispunjeni uslovi za izbor članova ASK-a.

23.2.2. Bilans ostvarenih rezultata

Preventivne mjere

Prema evidenciji ASK, ukupan broj organa vlasti koji su odredili menadžera integriteta u periodu 1. I 2016. - 31. XII 2023. je 735 (99,1% od ukupnog broja organa vlasti). U periodu 1. I – 31. XII 2023, šest organa vlasti je prvi put donijelo rješenje o određivanju menadžera. U 2023, šest organa vlasti je prvi put usvojilo i ASK dostavilo plan integriteta u štampanoj i elektronskoj formi.

Ukupno su 734 organa vlasti ASK dostavila plan integriteta u periodu 1. I 2016. - 31. XII 2023, čime je 98,9% organa vlasti ispunilo zakonsku obavezu usvajanja plana integriteta.

ASK je u 2023. dostavljeno ukupno 712 izvještaja o sprovođenju plana integriteta za 2022. Ukupno 35 organa je 2023. popunilo upitnik za procjenu efikasnosti i efektivnosti plana integriteta. Agencija je u 2023. izradila Procjenu efikasnosti i efektivnosti treće generacije planova integriteta, kojom su obuhvaćeni upitnici popunjeni od strane 654 organa vlasti u periodu 2021-2022, što čini 93,6% organa koji su imali tu obavezu u navedenom periodu. Plan integriteta su 2023. ažurirala ukupno 44 organa vlasti, a tokom 2022. godine 646 organa. ASK je izradila Izvještaj o donošenju i sprovođenju planova integriteta za 2022, koji je Savjet ASK usvojio u februaru 2023. Izvještaj sadrži analizu svih planova integriteta i izvještaja o njihovom sprovođenju, kao i preporuke za unapređenje planova integriteta.

Agencija je tokom 2023. sprovodila Metodologiju za procjenu primjene antikorupcijskih mjera u sistemu pravosuđa, koju je krajem 2022. izradila u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) u Crnoj Gori. Prethodno je razvijena posebna IT aplikacija za primjenu pomenute Metodologije, a svi pravosudni organi su tokom decembra 2022. dostavili Agenciji dokumentaciju kojom dokazuju ispunjenost indikatora predviđenih Metodologijom, na osnovu čega je tokom 2023. vršena procjena primjene antikorupcijskih mjera u sudstvu i tužilaštvu.

Kada je u pitanju oblast lobiranja, ASK je tokom 2023. organizovala tri ispita za obavljanje poslova lobiranja, koja je položilo 11 kandidata, a odobreno je pet zahtjeva za izdavanje odobrenja za obavljanje djelatnosti lobiranja od strane fizičkog lica pa su ta lica upisana u registar lobista. Takođe, donijeta su dva rješenja o prestanku važenja odobrenja za obavljanje djelatnosti lobiranja. U registar lobista je na dan 31. XII 2023. upisano ukupno 13 fizičkih lica i jedno pravno lice. U 2023. sva lica koja su imala obavezu su u januaru 2023. dostavila Agenciji izvještaj o radu za 2022.

Agenciji je u 2023. podnijeto 190 prijava zviždača – najviše na godišnjem nivou od početka rada ASK, čime se nastavlja trend rasta broja prijava. Od ukupnog broja prijava zviždača, 81 je podnesena anonimno, od kojih je u četiri utvrđeno postojanje ugrožavanja javnog interesa (u sistemu pravosuđa i organu lokalne samouprave, kao i dva na državnom nivou). Agencija je dala ukupno osam preporuka zakonskim obveznicima za unapređenje transparentnosti i otklanjanje korupcijskih rizika: dvije su realizovane; pet nije realizovano, te je u tom smislu Agencija postupila u skladu sa ovlašćenjima koja proizilaze iz odredbe člana 53 ZSK, dok rok za realizaciju jedne dopijeva u periodu koji slijedi. Agencija je pokrenula dva postupka po službenoj dužnosti, koji su do kraja 2023. bili u toku. Agencija je okončala jedan postupak pokrenut po službenoj dužnosti iz prethodnog perioda, u kojem je utvrđeno postojanje ugrožavanja javnog interesa. Agencija je povodom ovog postupka dala jednu preporuku zakonskom obvezniku za unapređenje transparentnosti i otklanjanje korupcijskih rizika. Data preporuka nije realizovana pa je i u tom slučaju Agencija postupila u skladu sa ovlašćenjima koja proizilaze iz odredbe člana 53 ZSK.

Agencija je 17 predmeta prosljedila nadležnim tužilaštvima (16 prijava zviždača i jedan ex officio postupak). U odnosu na jednu prijavu iz ranijeg perioda dostavljena je povratna informacija da je odbačena. Agencija je 21 prijavu prosljedila drugim nadležnim institucijama, od kojih je za dvije dobijena povratna informacija da su utvrđene nepravilnosti, dok za devet nijesu. Tokom 2023. podnijeto je sedam zahtjeva za zaštitu zviždača (postupci su u toku). Agencija je donijela dva Mišljenja u postupku po zahtjevima za zaštitu zviždača iz 2022, od kojih je u jednom utvrdila da je nastala šteta, odnosno da postoji mogućnost nastanka štete po zviždača i dala jednu preporuku poslodavcu o tome šta treba preduzeti da bi se nastala šteta otklonila. Preporuka je realizovana. U drugom Mišljenju nije utvrđena osnovanost navoda iz zahtjeva za zaštitu.

U oblasti sprečavanja sukoba interesa, ASK je tokom 2023, postupajući po svim primljenim zahtjevima, dala 227 Mišljenja u oblasti sukoba interesa i ograničenja u vršenju javnih funkcija - najviše na godišnjem nivou od osnivanja. Mišljenja su se odnosila na sukob interesa i izuzeće u raspravi i odlučivanju, ograničenja u vršenju funkcija -

nespojivost funkcija, članstvo u organima upravljanja, članstvo u radnim tijelima, primanje naknada, kao i na ograničenja po prestanku funkcije, zaključenje ugovora, primanje donacija, status javnih funkcionera. Na osnovu datih mišljenja, u navedenom izvještajnom periodu podnijeto je 20 ostavki javnih funkcionera, dok su konstatovana i tri prenosa upravljačkih prava u privrednom društvu, kao i jedan raskid ugovora o uslugama zbog utvrđenog sukoba interesa.

Agenciji je tokom 2023. od strane 25 organa vlasti prijavljeno ukupno 159 poklona primljenih tokom 2022. Najviše poklona je, kao i prethodnih godina, protokolarnе prirode (138), a riječ je o poklonima koje su javni funkcioneri primili prilikom međunarodnih susreta i koji uvijek, bez obzira na njihovu vrijednost, ostaju državna imovina. Takođe, prijavljeno je i 15 prigodnih i šest poklona koji se ne mogu odbiti ili vratiti. Agenciji je u izvještajnom periodu od strane 39 organa vlasti prijavljeno ukupno 187 sponzorstava, dok je od strane 241 organa vlasti prijavljeno ukupno 2.042 donacija.

ASK je u 2023. pokrenula 77 upravna postupka, od kojih je 47 u vezi s provjerom prihoda i imovine javnih funkcionera, 18 u vezi sa sukobom interesa, pet u vezi sa ograničenjem javnih funkcija, dok se sedam predmeta odnosi na provjeru prihoda i imovine javnih funkcionera i ograničenje u vršenju javnih funkcija. Kad je u pitanju izricanje disciplinskih mjera, u dijelu sprečavanja sukoba interesa i ograničenja u vršenju javnih funkcija, kao i u dijelu provjere prihoda i imovine, nakon donijetih konačnih odluka organi vlasti su u izvještajnom periodu postupili u 40 predmeta: u tri predmeta je izrečena disciplinska mjera razrješenja, u 19 predmeta je izrečena disciplinska mjera – opomena; devet predmeta proslijeđeno je drugom organu; u jednom predmetu disciplinski postupak je u toku i u osam predmeta je odbijen predlog za izricanje disciplinske mjere. Upravni sud je u 2023. donio 17 presuda u postupcima po tužbama na akte Agencije u oblasti prijave prihoda i imovine/sukoba interesa, kojima je: u osam predmeta potvrdio odluke ASK i odbio tužbe kao neosnovane; u devet predmeta donio odluku kojom je poništio odluke ASK i predmet vratio na ponovni postupak od kojih se osam predmeta odnosi na kršenje člana 23 stav 2 ZSK u odnosu na sudije i tužioce.

U 2023, ASK je dostavljen ukupno 13.141 izvještaja o prihodima i imovini, za 11,5% više u odnosu na u odnosu na prethodnu godinu i najviše od početka rada Agencije. Svi izvještaji su prošli proces softverske i administrativne provjere. Statistika dostavljenih izvještaja o prihodima i imovini u navedenom periodu je sljedeća: 7.120 redovnih godišnjih izvještaja o prihodima i imovini, 1.964 izvještaja koji se dostavljaju u roku od 30 dana od dana stupanja na funkciju, 189 izvještaja na zahtjev ASK, 750 izvještaja u slučaju uvećanja imovine preko 5.000 eura i osam izvještaja kandidata za predsjednika. Takođe, obrađeno je još 3.110 izvještaja o prihodima i imovini koji se podnose po prestanku javne funkcije i to 1.325 koji se podnosi u roku od 30 dana od dana po prestanka javne funkcije, 1.785 godišnjih i dvogodišnjih izvještaja po prestanku javne funkcije. Provjera izvještaja o prihodima i imovini se odvijala shodno Godišnjem planu provjere za 2023, koji je donijet u skladu s preporukama eksperta Savjeta Evrope i započeta je u II kvartalu 2023. Planom je predviđeno da se u smislu tačnosti i potpunosti podataka izvrši provjera 1.496 izvještaja o prihodima i imovini, podnijetih po različitim osnovima, ali je u 2023. započeta provjera čak 1.767 izvještaja, što je najviše do sada, od kojih je, do kraja decembra, okončana provjera 1.533 izvještaja. Broj provjerenih izvještaja u smislu tačnosti i potpunosti je i veći, imajući u vidu da je Agencija provjeravala izvještaje i po službenoj dužnosti, kao i na zahtjev. U tom smislu, započeta je provjera 124 izvještaja o prihodima i imovini, od kojih je okončana provjera 119 izvještaja. Okončana je i dodatna provjera, najsloženiji vid kontrole prihoda i imovine javnih funkcionera koji se odnosi na 20 visokorangiranih javnih funkcionera, izabranih u skladu sa stepenom ranjivosti oblasti/funkcije na korupciju. Nakon provjere stila života državnog službenika koji ima propisanu obavezu podnošenja izvještaja u skladu sa posebnim zakonom i sa njim povezanih lica Agencija je 2023. jedan predmet dostavila na nadležnost SDT-u.

U oblasti kontrole finansiranja političkih partija, u 2023. dostavljeno je 48 odluka o visini članarine za 2023, kao i 56 godišnjih konsolidovanih finansijskih izvještaja za 2022. Za šest političkih subjekata izrečena je privremena mjera obustave prenosa budžetskih sredstava, do urednog ispunjenja obaveze, a najkasnije do isteka roka za zatvaranje posebnog žiro računa za izbornu kampanju iz člana 25 Zakona. Za dva politička subjekta donijeta je odluka o gubitku prava na prenos budžetskih sredstava i to jedna za finansiranje troškova izborne, a druga za finansiranje redovnog rada, kao i dvije mjere djelimičnog gubitka prava na prenos sredstava za finansiranje izborne kampanje. Izvršene su i 772 kontrole poštovanja zabrana i ograničenja u toku izbornih kampanja od strane obveznika za izbore održane tokom 2023: 310 kontrola davalaca priloga političkim subjektima u toku izborne kampanje; 292 kontrole mjesečne potrošnje; 61 kontrola zapošljavanja od strane organa vlasti u toku izborne kampanje; 45 kontrola na terenu (21 političkih subjekata, 24 organa vlasti); 38 kontrola pružalaca usluga; 13 kontrola davanja prostorija; 10 kontrola zabrane otpisa duga/upotrebe mehanizacije i opreme; tri kontrole političkih subjekata na osnovu preuzete dokumentacije. Dato je ukupno 106 mišljenja na zahtjev organa vlasti i pružalaca medijskih usluga, kao i 1.568 upozorenja organima vlasti i političkim subjektima, koji su nakon datog upozorenja otklonili nepravilnosti. U 2023. podnijeto je ukupno 137 prigovora zbog sumnji u kršenje ZFPSiK (šest se odnosi na lokalne izbore održane 2022). Agencija je postupila po svim prigovorima.

Kad je u pitanju antikorupcijska procjena zakona, odnosno procjena podložnosti propisa korupciji, ASK je u 2023. sačinila 13 mišljenja i uputila dvije inicijative:

Mišljenje na odredbe relevantne za upućivanje državnih tužilaca u Specijalno državno tužilaštvo; Mišljenje na relevantne odredbe različitih propisa kojima se uređuje rad Opšte sjednice Vrhovnog suda Crne Gore i Sudskog savjeta u dijelu koji se odnosi na izbor kandidata za predsjednika Vrhovnog suda Crne Gore; Mišljenje na Nacrt zakona o Javnom medijskom servisu Crne Gore; Mišljenje na Zaključak Skupštine o formiranju Radne grupe za izradu Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sprječavanju korupcije; Mišljenje na Nacrt zakona o zdravstvenoj zaštiti; Mišljenje na Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sprječavanju korupcije; Mišljenje na Nacrt zakona o Vladi Crne Gore (dostavljeno Venecijanskoj komisiji); Mišljenje na predlog Zakona o izmjenama i dopunama zakona o elektronskim komunikacijama; Mišljenje na Zakon o državnom tužilaštvu sa posebnim osvrtom na član 27 i 48 Zakona; Mišljenje na Zakon o javnim nabavkama sa osvrtom na izmjene i dopune koje je Skupština CG usvojila 27. decembra 2022. godine; Mišljenje na Predlog pravilnika o kontroli imovine, prihoda i životnog stila policijskih službenika; Mišljenje na Prijedlog odluke o dopunama Poslovnika Vlada Crne Gore; Mišljenje na Prijedlog uredbe o dopuni Uredbe o Vladi Crne Gore; Inicijativa za donošenje propisa koji će sadržati procedure, kriterijume i smjernice kojima će se voditi Uprava za katastar i državnu imovinu prilikom obezbjeđivanja poslovnih prostorija za redovan rad parlamentarnih političkih subjekata; Inicijativa Skupštini Crne Gore o potrebi usklađivanja Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja sa Zakonom o prekršajima, Zakonom o radu i Zakonom o izboru odbornika i poslanika. Agencija je bila uključena u rad radnih grupa za izradu: Nacrta zakona o lobiranju (u dijelu davanja komentara na Nacrt zakona o lobiranju u skladu sa preporukama EK, te komentara za izmjene Zakona o lobiranju Ministarstvu pravde u dijelu kršenja zakona) i Nacrta zakona o međunarodnim restriktivnim mjerama (u smislu pripremanja osvrta na posljednju verziju Predloga novog Zakona o međunarodnim restriktivnim mjerama). Na taj način, Agencija je imala značajno više prostora da preispita suštinu pravnih akata te da blagovremeno postupi i doprinese otklanjanju koruptivnih rizika iz samog propisa u fazi nacrta.

Agencija je u 2023, zbog kršenja antikorupcijskih zakona, nadležnim sudovima za prekršaje podnijela ukupno 2.018 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, za 29,7% više prekršajnih postupaka u odnosu na 2022. i značajno više u odnosu na godišnje nivoe od početka rada Agencije. Ovo je prvenstveno generisano većim brojem pokrenutih prekršajnih postupaka u oblasti provjere prihoda i imovine. Tokom 2023. godine, okončano je ukupno 1.505 postupaka (uključujući i postupke po zahtjevima iz prethodnih godina). Ukupan iznos novčanih kazni iznosi 126.430

eura. Zbog kršenja Zakona o sprječavanju korupcije podnijet je 1.821 zahtjev za pokretanje prekršajnih postupaka, dok je u istom periodu donijeto 1.041 osuđujuće rješenje (uključujući i postupke po zahtjevima iz prethodnih godina) od čega je izrečeno 411 novčanih kazni i 630 opomena. Ukupan iznos izrečenih novčanih kazni u ovom periodu je 97.305 eura. Zbog kršenja Zakona o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja podnijeto je ukupno 197 zahtjeva za pokretanje prekršajnih postupaka, dok je u istom periodu donijeto 279 osuđujućih rješenja, a od čega je izrečeno 110 novčanih kazni i 169 opomena. Ukupan iznos izrečenih novčanih kazni u ovom periodu je 29.125 eura.

Represivne mjere

Prema podacima Vrhovnog suda, u periodu 1. I 2023. – 1. I 2024, zbog krivičnih djela iz oblasti visoke korupcije, Viši sud u Podgorici je imao ukupno u radu 72 predmeta protiv 256 okrivljenih lica (246 fizičkih i 10 pravnih lica). U strukturi tih predmeta, evidentirano je 27 (novih) primljenih predmeta u izvještajnom periodu (2023), protiv 96 okrivljenih lica.

Od ukupnog broja predmeta u radu, riješeno je 25 predmeta protiv 72 okrivljena lica, na način što su u četiri predmeta donijete oslobađajuće presude protiv 17 okrivljenih lica (u jednom predmetu je pravosnažna presuda); u pet predmeta donijeta je osuđujuća presuda protiv pet okrivljenih lica (jedna presuda je pravosnažna); u pet predmeta protiv 12 okrivljenih lica je donijeta presuda kojom se optužba odbija (u četiri predmeta su pravosnažne odluke), u pet predmeta protiv 28 okrivljenih lica optužba je odbačena (u četiri predmeta pravosnažna odluka); dok su preostali predmeti (šest predmeta protiv devet okrivljenih lica) riješeni na drugi način (obustava postupka, vraćen na dopunu istrage, utvrđena nadležnost drugog suda).

U periodu 1. I - 1. IV 2024, zbog krivičnih djela iz oblasti visoke korupcije, Viši sud u Podgorici je imao ukupno u radu 63 predmeta protiv 212 okrivljenih lica (203 fizičkih i devet pravnih lica), što je za 11 predmeta i 37 okrivljenih lica više nego u istom periodu prethodne godine. U strukturi tih predmeta, evidentirano je 15 (novih) primljenih predmeta protiv 31 okrivljenog lica, što je za duplo više predmeta i lica, nego u istom periodu prethodne godine.

Od ukupnog broja predmeta u radu, riješeno je sedam predmeta (za dva predmeta više nego u istom periodu 2023. godine) protiv 28 okrivljenih lica, tako što su u jednom predmetu tri lica oslobođena od optužbe (nepravosnažnom presudom); u dva predmeta u odnosu na 19 lica je odbačena optužba (jedna pravosnažna odluka), u dva predmeta obustavljen je postupak; u jednom predmetu u odnosu na dvojice lica je utvrđena nadležnost drugog suda, a u jednom predmetu je za jedno lice donijeta odbijajuća presuda (nepravosnažna).

Prema podacima Specijalnog državnog tužilaštva, u periodu 1. I - 31. XII 2023, u Specijalnom državnom tužilaštvu je podnešeno 383 prijave protiv 1.085 lica (u 2022. protiv 965 lica - povećanje za 12,43%; u 2021. protiv 727 lica - povećanje za 49,24%, u 2020. protiv 548 lica - povećanje za 97,99%; u 2019. protiv 459 lica - povećanje za 136,38%, u 2018. protiv 456 lica - povećanje za 137,93%), što čini 72,81% od ukupno 1490 prijavljenih punoljetnih lica u izvještajnoj godini. Kako su iz prethodnog perioda ostale u radu 263 prijave protiv 722 lica, to je u izvještajnom periodu bilo u radu ukupno prijave protiv 1807 lica za krivična djela visoke korupcije.

Od ukupnog broja, 646 prijave protiv 1.807 lica u radu, u toku 2023. riješene su prijave protiv 1.023 lica, odnosno 56,61%, u odnosu na 852 lica ili 83,28% od riješenih prijava donijeta su rješenja o odbačaju krivičnih prijava, protiv jednog lica podignut je optužni predlog, protiv 14 lica (1,36%) podignuta je neposredna optužnica, donijete su naredbe o sprovođenju istrage protiv 19 lica (1,85%), dok su prijave protiv 137 lica ili 13,39% ustupljene drugim tužilaštvima.

Na kraju 2023. u radu su ostale prijave protiv 784 lica ili 43,38% od ukupnog broja prijava u radu za ova krivična djela. U prethodnoj godini za krivična djela visoke korupcije ukupno je bilo 10 optuženja (u 2022. devet optuženja)

protiv 30 lica i to: protiv 15 lica nakon sprovedene istrage podignute su optužnice, u jednom predmetu podignut je optužni predlog protiv jednog lica, u dva podignuta je neposredna optužnica protiv 14 lica.

Zbog krivičnih djela visoke korupcije donijeto je osam naredbi o sprovođenju istrage protiv 19 lica, i to: protiv četiri lica, zbog krivičnog djela zloupotreba položaja u privrednom poslovanju iz čl. 272 KZ Crne Gore; protiv dva lica, zbog krivičnog djela zloupotreba ovlašćenja u privredi iz čl. 276 KZ CG; protiv sedam lica, zbog krivičnog djela zloupotreba službenog položaja iz čl. 416 KZ CG; protiv tri lica, zbog krivičnog djela zloupotreba službenog položaja iz čl. 416 KZ CG i stvaranje kriminalne organizacije iz čl. 401a KZ CG; protiv dva lica, zbog krivičnog djela zloupotreba položaja u privrednom poslovanju iz čl. 272 KZ CG i zloupotreba ovlašćenja u privredi iz čl. 276 KZ CG; protiv jednog lica, zbog krivičnih djela zloupotreba položaja u privrednom poslovanju iz čl. 272 KZ CG i falsifikovanje službene isprave iz čl. 414 KZ CG.

U okviru postignutih rezultata u borbi protiv visoke korupcije, ističe se pokretanje krivičnih postupaka protiv više visokih funkcionera, nosilaca tužilačkih funkcija i drugih važnih nosilaca funkcija u državnim organima Crne Gore, kao i u privrednim društvima, pa je tako pokrenut krivični postupak protiv specijalne tužiteljke L.M. (izrečena prvostepena presuda-nepравosnažno), šefa uniformisane policije podgoričkog Centra D.K., komandira u Odjeljenju bezbjednosti Podgorica - D.M., vršioca dužnosti pomoćnika direktora Uprave policije za borbu protiv organizovanog kriminala - D.K., bivšeg direktora Uprave policije - V.V., bivšeg direktora policije - S.S., bivšeg ministra odbrane P.B., bivšeg državnog sekretara S.F. i nekadašnjeg načelnika Službe za finansijsko poslovanje M.D.

Kao što je to konstatovano i u Izveštaju EK o Crnoj Gori za 2023, Specijalno državno tužilaštvo pokazalo je odlučnost u borbi protiv visoke korupcije, pa su tako u periodu od 1. I do 1. IV 2024. donijete dvije naredbe o pokretanju istrage u oblasti visoke korupcije i to jedna protiv jednog lica zbog krivičnog djela zloupotreba službenog položaja iz člana 416 Krivičnog zakonika Crne Gore i jedna protiv dva lica zbog krivičnog djela zloupotreba službenog položaja iz člana 416 Krivičnog zakonika Crne Gore i protiv jednog lica zbog krivičnog djela zloupotreba položaja u privrednom poslovanju iz člana 272 Krivičnog zakonika Crne Gore. U istom periodu, u predmetima visoke korupcije podignute su dvije optužnice, jedna protiv jednog lica zbog krivičnog djela zloupotreba službenog položaja iz člana 416 Krivičnog zakonika Crne Gore i druga takođe protiv jednog lica zbog istog krivičnog djela. Prethodno navedene činjenice ukazuju na to da Specijalno državno tužilaštvo sprovodi odvrćuću i efikasnu politiku krivičnog sankcionisanja.

Prema podacima Uprave policije, tokom 2023, podnijeto je 48 krivičnih prijava i osam izvještaja kao dopune krivičnih prijava protiv 79 fizičkih i četiri pravnih lica kojima su prijavljena 104 koruptivna krivična djela.

U javnom sektoru su otkrivena 22 slučaja korupcije, a u privatnom sektoru su otkrivena 32 slučaja korupcije. Iz javnog sektora su procesuirana ukupno 33 lica.

Među procesuiranim licima za visoku korupciju je pet javnih funkcionera – dva direktora Uprave policije, ministar odbrane, državni sekretar u Ministarstvu odbrane i izvršni direktor Fonda za zaštitu životne sredine.

Kada je riječ o borbi protiv organizovanog kriminala i korupcije na visokom nivou, Uprava policije – Sektor za borbu protiv kriminala u saradnji sa Specijalnim državnim tužilaštvom (SDT) pokrenuo je više istraga slučajeva visoke korupcije koji ukazuju na infiltraciju korupcije i organizovanog kriminala u državne strukture, uključujući i među visoke državne funkcionere.

Ove aktivnosti su u 2023. bile značajnije i rezultirale su procesuiranjem 14 lica Specijalnom državnim tužilaštvom, koja su obuhvaćena sa devet krivičnih prijava i izvještaja kao dopuna krivičnih prijava (šest krivičnih prijava primarno za korupciju, a korupcija je registrovana i u okviru još tri predmeta realizovana primarno zbog drugih krivičnih djela sa elementima organizovanog kriminala). Među licima koja se terete za koruptivna krivična djela su i visoki državni

funkcioneri, pet javnih funkcionera (dva bivša direktora Uprave policije, bivši ministar odbrane i državni sekretar u Ministarstvu odbrane, kao i izvršni direktor Fonda za zaštitu životne sredine), zatim tri policijska službenika, četiri carinska službenika i dr.

Kada se pominju javni funkcioneri, procesuirana su i lišena slobode još dva javna funkcionera – bivši v.d. pomoćnik direktora za Sektor za borbu protiv kriminala procesuiran za učešće u kriminalnoj organizaciji i odavanje tajnih podataka članovima kriminalne organizacije, dok se predsjednik Opštine Budva, tereti da je kao organizator kriminalne grupe organizovano međunarodno krijumčarenje kokaina.

Ukupna materijalna šteta obuhvaćena krivičnim prijavama podnesenim SDT-u za krivična djela visoke korupcije, iznosi oko 39 miliona eura, kao i 241.642,77 američkih dolara, 125.000,00 švajcarskih franaka i 32.570 britanskih funti, od čega šteta za budžet Crne Gore iznosi oko 21 milion eura, dok preostali iznos štete ide na teret pravnih lica oštećenih vršenjem koruptivnih krivičnih djela.

Oduzimanje imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću

Prema podacima Vrhovnog suda, u periodu 1. I 2023. – 1. I 2024, u tri predmeta sud je donio privremene mjere obezbjeđenja. U jednom predmetu, sud je donio rješenje kojim je privremeno obustavio izvršenje novčanih transakcija (na računu iznos od 11.000,50 eura); u drugom predmetu sud je donio rješenje kojim je određena privremena mjera obezbjeđenja - zabrana otuđenja i opterećenja nepokretnostima u odnosu na jedan stambeni prostor (P 42 m2); dok je u trećem predmetu zbog krivičnih djela zloupotreba ovlašćenja u privredi i pranje novca, sud donio rješenje kojim je određena privremena mjera obezbjeđenja - zabrana raspolaganja i korišćenja nepokretnosti, uz zabilježbu zabrane u katastru nepokretnosti, koje su u vlasništvu ili sa pravom korišćenja pravnog lica AD "Vektra Boka".

Prema podacima Vrhovnog suda, u periodu 1. I – 1. IV 2024. nije bilo evidentiranih predmeta u kojima je donijeta odluka o proširenom oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću (privremeno ili trajno oduzimanje).

Prema podacima Specijalnog državnog tužilaštva, kada su u pitanju podaci o oduzetoj imovinskoj koristi stečenoj kriminalnom djelatnošću, za ukazati je da je tokom 2023. u jednom predmetu visoke korupcije, nakon sprovedene istrage za krivično djelo iz člana 268 stav 4 u vezi st. 3 i 1 u vezi čl.49 KZ CG, u vezi čl. 5 Zakona o odgovornosti pravnih lica, protiv dva rezidentna pravna lica, od optuženih pravnih lica trajno oduzeta imovinska korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela i to brojne nepokretnosti na teritoriji Crne Gore, čija vrijednost je danas znatno veća od vrijednosti koja je u momentu procjene u 2007. iznosila oko 8.000.000,00 eura.

U 2023, Specijalno državno tužilaštvo je, na osnovu čl. 35 i 36 Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću, podnijelo tri zahtjeva za trajno oduzimanje imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću.

23.3. Temeljna prava

23.3.1. Usklađivanje s pravnom tekovinom EU i međunarodnim standardima

Predlog zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije je 29. XII 2023. poslat EK na mišljenje. Trenutno je na analizi od strane eksperata angažovanih posredstvom TAIEX-a. Nakon dobijanja mišljenja od strane EK, slijedi postupanje po fazama u skladu sa Smjernicama za planiranje i pripremu propisa koji se usklađuju s pravnom tekovinom EU.

Saradnja s Evropskim sudom za ljudska prava

Kada je u pitanju status Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, prema godišnjem izvještaju Evropskog suda za ljudska prava za 2023, 173 predstavki u odnosu na Crnu Goru dodijeljeno je u rad nekoj sudskoj formaciji Evropskog suda, dok je 193 predstavki proglašeno neprihvatljivim ili izbrisano sa liste predmeta Evropskog suda. Na kraju 2023. pred Evropskim sudom je u odnosu na Crnu Goru ostala u radu 81 predstavka.

Indeks predstavki koje su dodijeljene nekoj od sudijskih formacija Evropskog suda u 2023. na 10.000 stanovnika iznosi 2,80 za Crnu Goru, što ukazuje da se ista nalazi na trećem mjestu od svih država članica Savjeta Evrope kada je u pitanju broj podnijetih predstavki po glavi stanovnika (prosječan indeks država članica Savjeta Evrope za 2023. je 0,41). Nastavljen je trend odbacivanja velikog broja podnijetih predstavki u odnosu na Crnu Goru (preko 90%) u prvoj fazi postupka kada se odlučuje o njihovoj prihvatljivosti, bez razmatranja merituma predmeta od strane Evropskog suda.

U periodu 1. I - 31. XII 2023, Evropski sud nije donio nijednu presudu u odnosu na Crnu Goru kojom je utvrđena povreda nekog konvencijskog prava, dok je donijeta jedna odluka kojom je predstavka proglašena neprihvatljivom, zaključeno je šest prijateljskih poravnanja između strana u sporu i podnijeta je jedna jednostrana deklaracija od strane Vlade Crne Gore.

Kada je riječ o izvršenju presuda Evropskog suda donijetih u odnosu na Crnu Goru, na dan 17. IV 2024. ukupno sedam predmeta nalazi se pod standardnim nadzorom Komiteta ministara Savjeta Evrope, dok nema nijednog predmeta koji se nalazi pod pojačanim nadzorom Komiteta ministara, a tri nova predmeta čekaju klasifikaciju od strane Komiteta ministara. Predmeti koji se duži niz godina nalaze pod standardnim nadzorom Komiteta ministara odnose se na zlostavljanje od strane policijskih službenika i nedostatak djelotvorne istrage u vezi sa tim (član 3 Konvencije), loše uslove u pritvoru (član 3 Konvencije) i povredu prava na slobodu i sigurnost zbog nepoštovanja zakonskih rokova za produženje pritvora i nedostatka dovoljnih razloga za produženje pritvora (član 5 Konvencije). Pravično zadovoljenje (naknada na ime materijalne i/ili nematerijalne štete) dosuđeno podnosiocima predstavki od strane Evropskog suda isplaćeno je u predviđenom roku od strane Vlade u svim predmetima.

23.3.2. Djelotvorna primjena ljudskih prava

U 2023. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda imao je u radu 1.107 predmeta, a postupak je okončan u 958 predmeta (86.54%) (primljene u 2023. – 977, prenešene iz 2022. – 130). Od 958 predmeta po kojima je postupak okončan u 2023, u 146 predmeta Zaštitnik nije bio nadležan za postupanje, a u 94 predmeta nijesu postojale procesne pretpostavke za postupanje. U 175 predmeta postupak je okončan upućivanjem na druga pravna sredstva, u 492 slučaja predmeti su okončani nakon sprovedenog ispitnog postupka i u 51 slučajeva postupak je sproveden spajanjem predmeta.

Pritužbe primljene u izvještajnoj godini odnosile su se na rad: državnih organa, organa državne uprave i drugih organizacija (349), sudova (79), Državnog tužilaštva (19), Uprave policije (67), javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja (252), organa lokalne samouprave i lokalne uprave (49) i na rad organa, službi i nosilaca javnih ovlašćenja u drugim državama, privredna društva, druga pravna lica, preduzetnike, fizička lica i dr. (162).

U 2023. Zaštitnik je nakon sprovedenog ispitnog postupka u 190 predmeta uputio je 455 preporuka nadležnim organima i ustanovama. Od pomenutih, djelimično ispoštovana je 21, ispoštovana je 173, nije ispoštovano 107, preporuka nije istekao rok za izvršenje – 35, preporuka se sprovodi u kontinuitetu – 119.

Sprečavanje mučenja i nečovječnog postupanja

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, broja prijava od strane građana koje se odnose na prekoračenja policijskih ovlašćenja i nezakonitu upotrebu sredstava prinude protiv službenika UP, u periodu 01. I - 31. XII 2023, u

sedam slučajeva su vršene provjere povodom postupanja policijskih službenika u kojima je postojala sumnja u prekoračenje policijskih ovlaštenja i nezakonitu upotrebu prinude od strane policijskih službenika u vršenju službene dužnosti. Odjeljenju za unutrašnju kontrolu policije podnijeto je pet prijava - pritužbi građana koje su se odnosile na nezakonitu upotrebu sredstava prinude van policijskih prostorija i u dva slučaja pritužbe su se odnosila na upotrebu prinude od strane policijskih službenika u službenim prostorijama .

U četiri slučaja utvrđeno je da postoji osnovana sumnja da su se u radnjama i postupanju policijskih službenika stekla obilježja težih povreda službene dužnosti. U ovim slučajevima, Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije direktoru Uprave policije na dalji postupak, dostavilo je izvještaje o izvršenim kontrolama, u cilju pokretanja disciplinskog postupka protiv 11 policijskih službenika zbog osnovane sumnje da su se u radnjama i postupanju dva policijska službenika iz člana 95 st. 1 t. 4 Zakona o državnim službenicima i namještenicima (zloupotreba položaja ili prekoračenje ovlaštenja u službi), a za jednog od njih i obilježje teže povrede službene dužnosti iz člana 173 st. 1 t. 18 Zakona o unutrašnjim poslovima (nesaćinjavanje izvještaja o upotrebi sredstava prinude), da su se u radnjama i postupanju 4 policijska službenika stekla obilježja težih povreda službene dužnosti iz člana 173 st. 1 t. 18 Zakona o unutrašnjim poslovima (nesaćinjavanje izvještaja o upotrebi sredstava prinude), usljed čega je Izvještaj o izvršenoj kontroli sa spisima predmeta, dostavljen je direktoru Uprave policije na dalji postupak, u cilju pokretanja disciplinskog postupka protiv policijskog službenika i da su se u radnjama i postupanju 5 policijskih službenika stekla obilježja težih povreda službene dužnosti iz članova 173 st. 1 t. 24 Zakona o unutrašnjim poslovima (nesaćinjavanje ili neblagovremeno, nepotpuno ili neuredno sačinjavanje službenog dokumenta o preduzimanju službene radnje ili primjeni policijskog ovlaštenja) i čl. 95 st.1 t. 1 Zakona o državnim službenicima i namještenicima (neizvršavanje ili nesavjesno ili neblagovremeno ili nemarno vršenje službenih obaveza) kao i iz člana 173 st.1 t. 3 Zakona o unutrašnjim poslovima (preduzimanje ili nepreduzimanje radnje kojom se onemogućava ili otežava obavljanje policijskih poslova i izvršavanje službenih zadataka),od kojih za jednog službenika i teže povrede službene dužnosti iz člana 95 stav 1 tačka 11 Zakona o državnim službenicima i namještenicima (davanje netačnih podataka koji su od uticaja za donošenje odluke).

Takođe Izvještaji o izvršenim kontrolama, sa spisima predmeta, dostavljeni su nadležnim državnim tužilaštvima, na dalji postupak, ocjenu i odlučivanje da li u radnjama i postupanju 23 policijska službenika u predmetnim slučajevima, ima elemenata krivičnog djela za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti.

U preostala tri slučaja nijesu utvrđene činjenice i dokazi koji bi ukazivali na nezakonito postupanje policijskih službenika u konkretnim slučajevima.

Etički odbor se u dva slučaja izjasnio da su se u radnjama i postupanju pet policijskih službenika stekla obilježja povrede Kodeksa policijske etike.

U periodu 1. I - 31. XII 2023, Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije je izvršilo 117 unutrašnjih kontrola, od kojih su 67 kontrola vršene na osnovu operativnih i drugih saznanja o mogućim nezakonitostima i nepravilnostima u radu policijskih službenika, dok su u 50 slučajeva u unutrašnje kontrole vršene na osnovu pritužbi građana na ponašanje i postupanje policijskih službenika.

U izvještajnom periodu, u 38 slučajeva, od ukupno 177 unutrašnjih kontrola, izvršene kontrole imale su za rezultat konstatovanje propusta, nepravilnosti ili nezakonitosti u postupanju policijskih službenika. U 30 slučajeva su izvještaji o izvršenim kontrolama, sa spisima predmeta, dostavljeni direktoru UP na dalji postupak, u cilju pokretanja disciplinskih postupaka protiv ukupno 61 policijskog službenika, zbog osnovane sumnje da su počinili teže povrede službene dužnosti. I pored toga, u 20 slučajeva (od naznačenih 30 predmeta).Pored naznačenog, Izvještaji o izvršenim kontrolama, sa spisima predmeta, dostavljeni su na dalji postupak i nadležnim državnim tužilaštvima, zbog postojanja osnova sumnje da su se u radnjama i postupanju 37 policijskih službenika stekla obilježja nekog od

krivičnih djela za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, a od ovog broja (30) još u dva slučaja pored disciplinskih postupaka i dostave predmeta tužilaštvima, Izvještaji su dostavljeni i Etičkom odboru na ocjenu etičnosti postupanja dva policijska službenika. U jednom slučaju, na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja i prikupljenih dokaza u postupku unutrašnje kontrole u slučaju koruptivnog ponašanja jednog policijskog službenika granične policije, isti je lišen slobode i, uz krivičnu prijavu, sproveden nadležnom državnim tužilaštvu, zbog osnovane sumnje da je počinio krivičnog djelo Primanje mita iz člana 423 KZCG. (KORUPTIVNO PONAŠANJE). U jednom slučaju na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja i prikupljenih dokaza u postupku unutrašnje kontrole Izvještaj o izvršenoj kontroli, sa spisima predmeta, dostavljen je na dalji postupak nadležnom državnim tužilaštvu, zbog postojanja osnovna sumnje da su se u radnjama i postupanju više NN policijskih službenika stekla obilježja krivičnih djela, za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti. U šest slučajeva Izvještaji o izvršenim provjerama, sa spisima predmeta, dostavljeni su Etičkom odboru Ministarstva na ocjenu etičnosti ponašanja 11 policijskih službenika. U dva slučaja Etički odbor se izjasnio da su šest policijskih službenika, svojim ponašanjem povrijedili Kodeks policijske etike, usljed čega su protiv ovih policijskih službenika pokrenuti disciplinski postupci zbog teže povrede službene dužnosti iz člana 173 stav 1 tačka 25 Zakona o unutrašnjim poslovima (povreda pravila i standarda utvrđenih Kodeksom policijske etike).

U periodu 1. I – 31. XII 2023, samo nadležnim državnim tužilaštvima su u 20 slučajeva dostavljeni izvještaji unutrašnje kontrole, na dalji postupak i preduzimanje mjera i radnji iz nadležnosti tužilaštva, zbog postojanja osnovna sumnje da su se u radnjama i postupanju policijskih službenika stekla obilježja krivičnih djela za koja se goni po službenoj dužnosti.

U odnosu na odgovore nadležnih tužilaštava u periodu 1. I – 31. XII 2023, nadležna tužilaštva su u dva slučaja obavijestila Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije, da su protiv dva policijska službenika podignute optužnice, i to za krivična djela: neovlašćeno prikupljanje i korišćenje ličnih podataka iz člana 176 stav 4 u vezi stava 1 KZCG od strane jednog policijskog službenika, kao i protiv jednog policijskog službenika zbog krivičnog djela navođenje na sačinjavanje neistinitog sadržaja iz člana 415 KZCG u sticaju sa krivičnim djelom zloupotreba službenog položaja iz člana 416 KZCG. Od nadležnih tužilaštava u četiri slučaja Odjeljenju za unutrašnju kontrolu policije je stiglo obavještenje da u radnjama i postupanju četiri policijska službenika nema elemenata krivičnog djela za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti. Od naznačenih slučajeva u jednom slučaju nadležno tužilaštvo je Odjeljenju za unutrašnju kontrolu policije dostavilo obavještenje da u radnjama i postupanju pet policijskih službenika nije bilo elemenata krivičnog djela zlostavljanje na štetu građanina, već da je u pitanju krivično djelo protivzakonito pretresanje iz člana 170 Krivičnog zakonika.

Prema podacima Ministarstva pravde, pokrenuto je 10 disciplinskih postupaka protiv devet službenika zbog povrede službene dužnosti. U jednom postupku protiv jednog službenika pokrenut je disciplinski postupak zbog osnovane sumnje da je prekoračio ovlašćenja prema osuđenom licu (postupak je u toku).

Prema podacima Vrhovnog državnog tužilaštva, u periodu od 1. I - 31. XII 2023. formirano je ukupno 26 predmeta, protiv 64 lica-osumnjičena policijska službenika i službenika UIKS-a zbog krivičnih djela iz člana 166a stav 2 u vezi stava 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, člana 167 stav 2 u vezi stava 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, 160 Krivičnog zakonika Crne Gore, čl.170 Krivičnog zakonika Crne Gore, iz člana 416 stav 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, člana 417 stav 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, člana 414 stav 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, člana 389 stav 1 Krivičnog zakonika Crne Gore u odnosu na 27 oštećena lica. U fazi izviđaja je 11 predmeta protiv 29 lica, rješenje o odbačaju krivične prijave je donijeto u 13 predmeta protiv 29 osumnjičenih, a u dva predmeta protiv šest lica je podnjet optužni predlog nadležnim sudovima. Sedam predmeta je ustupljeno nadležnim tužilaštvima.

U istom periodu, formirano je više krivičnih predmeta tkz. raznih, u vezi saznanja državnog tužilaštva da je eventualno došlo do torture, a sve u cilju utvrđivanja svih okolnosti u vezi postojanja osnova sumnje da je učinjeno krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti od strane policijskih službenika ili službenika UIKS-a. Nakon ocjene svih prikupljenih dokaza i podataka u nekim predmetima je pokrenut krivični postupak, neki su u fazi izviđaja, a određeni predmeti su arhivirani, jer ne postoji osnovana sumnja da je neko lice izvršilo krivično djelo.

Prema podacima Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Zaštitnik je u periodu 1. I - 31. XII 2023, u okviru Sektora - Zaštita od zlostavljanja, bezbjednost i Nacionalni mehanizam za prevenciju torture (NPM) formirao 256 predmeta.

Pritužbe su se, uglavnom odnosile na rad: UIKS-a (76) i Uprave policije (52). U izvještajnom periodu Zaštitnik je primio tri pritužbe sa navodima o zlostavljanju u odnosu na UIKS. U jednom predmetu je rad u toku, dok je drugi predmet spojen, jer je iste sadržine sa predmetom koji je u radu. U trećem predmetu Zaštitnik je ustanovio povredu člana 3 Konvencije, ocijenivši neprihvatljivim činjenicu da uprava UIKS-a nije uložila iskreni napor da se saznaju sve činjenice vezano za događaj i postupanje zatvorskih službenika/ca prema podnosiocu pritužbe, već se isključivo bavila utvrđivanjem njegove odgovornosti.

Pritužbe na Upravu policije koje su se odnosile na zabranu mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (11), okončane su na sljedeći način: u četiri predmeta utvrđena je povreda prava, u četiri predmeta nije ustanovljena povreda prava i u tri predmeta postupak je u toku (predmeti primljeni u decembru 2023).

Nacionalni mehanizam za prevenciju torture je u periodu 1. I - 31. XII 2023. obavio je 40 obilazaka tokom kojih su sagledana postupanja u organizacionim jedinicama Uprave policije - Odjeljenjima bezbjednosti Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Cetinje, Danilovgrad, Herceg Novi, Kolašin, Kotor, Nikšić, Podgorica, Pljevlja, Ulcinj, Stanica policije Andrijevića, Stanice granične policije aerodrom Podgorica, Stanice granične policije aerodrom Tivat, Stanice granične policije I Ulcinj, Direkcije za prihvatanje stranaca koji traže međunarodnu zaštitu - odsjeci Spuž i Božaj, JU Dom starih Podgorica, JU Dom starih Bijelo Polje, JU Dom starih Nikšić, JU Centar Ljubović, organizacionim jedinicama Uprave za izvršenje krivičnih sankcija – Istražnog zatvora u Podgorici, Istražnog zatvora u Bijelom Polju, Zatvora za kratke kazne u Bijelom Polju, Klinike za psihijatriju Podgorica, Odsjeka za psihijatriju u Nikšiću, Odjeljenja za psihijatriju u Bijelom Polju.

U saradnji sa UNHCR realizovan je projekat „Analiza pristupa teritoriji za lica kojima je potrebna međunarodna zaštita u Crnoj Gori, sa analizom preporuka iz 2022“. Tim NPM-a je zajedno sa predstavnicima UNHCR-a obavio 25 obilazaka kojima su obuhvaćeni granični prelazi/zelene granice sa Republikom Albanijom, Federacijom Bosnom i Hercegovinom i Republikom Hrvatskom, aerodromi u Podgorici i Tivtu, Prihvatilište za strance i centar za primjenu blažih mjera, Centar za prihvatanje – odsjek Božaj, kao i Centar za prihvatanje - odsjek Spuž, prikupio i analizirao nalaze sa terena i dobijene podatke.

Shodno podacima dostavljenim od Direkcije za obuke i stručno usavršavanje Uprave policije, u kontinuitetu se radni na sprovođenju Preporuka Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i drugih nečovječnih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja (CPT) iz poslednjeg periodičnog izvještaja o posjeti Crnoj Gori u periodu 7. - 13. VI 2022. U tom smislu, policijski službenici su tokom izvještajnog perioda pohađali i aktivno učestvovali u nizu organizovanih mentalno taktičkih obuka, u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova i Policijskom Akademijom, a koje se na posredan ili neposredan način odnose na poštovanje ljudskih prava sa akcentom na oblast zabrane torture. Tokom izvještajnog perioda u kontinuitetu se obavlja usavršavanje i obučavanje policijskih službenika iz oblasti primjene policijskih ovlašćenja i upotrebu sredstava prinude, te obuke iz oblasti prevencije kršenja apsolutnog prava iz člana 3 Konvencije (zabrana mučenja) u cilju sprječavanja eventualnih povreda apsolutne zabrane mučenja iz člana 3 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, sa praktičnim postupanjem policijskih službenika.

U decembru 2023, Ministarstvo unutrašnjih poslova-Uprava policije donijelo je Instrukciju o sprovođenju preporuka iz Izvještaja Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i drugih nečovječnih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja (CPT) o posjeti Crnoj Gori u periodu od 7. - 13. VI 2022, koja sadrži set mjera i aktivnosti usmjerenih na sprovođenje preporuka CPT-a.

Direktorat za normativne poslove Ministarstva unutrašnjih poslova izradio je Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju prostorije za zadržavanje lica lišenih slobode i zadržanih lica, koji je je 29. III 2024. stupio na snagu. Predmetni dokument će predstavljati još jednu u nizu aktivnosti usmjerenih na usaglašavanje sa CPT standardima.

Pet ljekara iz Urgentnog centra KCCG, Zavoda za hitnu medicinsku pomoć Crne Gore i Doma zdravlja Glavnoga grada, učestvovalo je na obuci koja ima za temu prepoznavanje i evidentiranje pojava koje ukazuju na moguće zlostavljanje i mučenje. Po prvi put su zdravstveni radnici imali priliku pohađanja usko specijalizovane obuke koju je vodila konsultantkinja Savjeta Evrope.

Reforma zatvorskog sistema

Vlada je 22. VI 2023. usvojila Strategiju za izvršenje krivičnih sankcija 2023-2026 sa Akcionim planom za period 2023 – 2024. Cilj ovog strateškog dokumenta je da nastavi sa reformom započetom kroz prethodnu strategiju, primarno kroz dalje unapređenje međusektorske saradnje, jačanje efikasnosti cjelokupnog sistema, gdje će dominantan akcenat biti na sljedećim oblastima: jačanje prevencije i zaštite od zlostavljanja i poštovanje ljudskih prava, jačanje institucionalnih kapaciteta UIKS-a, resocijalizacije za pritvorena lica i osuđenike/ce, jačanje institucionalnih kapaciteta Direkcije za uslovnu slobodu.

Ministarstvo pravde je 28. VI 2023. donijelo Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o provjeri znanja, kompetencija i vještina kandidata na internom oglasu u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija („Sl. list CG", broj 65/23). Ovim pravilnikom se bliže propisao sadržaj i način testiranja, kao i propisan je najmanji procenat bodova koji je potreban da bi kandidat zadovoljio na provjeri znanja, kompetencija i vještina.

Shodno Kadrovskom planu za 2023, radni odnos na neodređeno u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija tokom 2023. zasnovala su 42 izvršioaca. Kadrovskim planom za 2024, planirano je zapošljavanje 95 izvršilaca.

U izvještajnom periodu donijet je Osnovni program obuke za zvanje zatvorski policajac koji je izradila Radna grupa sačinjena od predstavnika Ministarstva pravde, Uprave za izvršenja krivičnih sankcija i Policijske akademije, a u okviru ovog programa će se u saradnji sa Policijskom akademijom obučavati četiri grupe po 25 službenika-zatvorskih policajaca za zakonito i pravilno vršenje poslova obezbjeđenja u zatvorskom sistemu, a nakon toga i sprovođenje napredne specijalističke obuke za zatvorsko osoblje.

Donijet je i Plan i program stručnog usavršavanja 2024-2025 svih zaposlenih u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, a koji je u skladu sa opšteprihvaćenim domaćim i međunarodnim propisima, preporukama domaćih i međunarodnih institucija, sa posebnim akcentom na oblast poštovanja ljudskih prava.

U cilju unapređenja materijalnih uslova boravka zatvorenika, pored jačanja sistema alternativnih krivičnih sankcija, otpočela je i izgradnja četiri nova objekta: Specijalna zdravstvena ustanova, Multifunkcionalni objekat, Prijavnica i Otvoreno odjeljenje, a nastavljeno je sa pripremnim aktivnostima na izgradnji Zatvora za sjevernu regiju Crne Gore u opštini Mojkovac. Projekat izgradnje Specijalne zdravstvene ustanove, nove prijavnice, zatvora otvorenog tipa i multifunkcionalnog objekta u kompleksu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija je značajan infrastrukturni projekat. Finansijski sporazum za IPA 2018 između EK i Crne Gore stupio je na snagu 2. XII 2019., kojim je za Projekat „EU za poboljšanje pristupa pravdi i temeljna prava“ opredijeljeno 13.516.733 eura, u okviru kojeg će se u iznosu od

4.378.311,00 eura finansirati gradnja ova četiri objekta. Radovi na izgradnji ovih objekata su počeli u januaru 2023, a planirano je da radovi traju 24 mjeseca.

Kada je u pitanju izgradnja zatvora za sjevernu regiju, projektna prijava Ministarstva pravde je usvojena i dobijena su bespovratna sredstva od 100% u okviru Zapadnobalkanskog investicijskog okvira (WBIF), u novčanom iznosu od 1.200.000 eura TA grant, u okviru kojeg je urađena tehnička dokumentacija za izgradnju zatvora smještajnih kapaciteta za 200 lica lišenih slobode i 120 zaposlenih. Naime, odlukom o zaduživanju Crne Gore za 2024. („Sl. list CG", broj 124/23) u članu 1 stav 1 tačka 2 propisano je da se Crna Gora može u 2024, zadužiti kod Banke za razvoj Savjeta Evrope (CEB), za potrebe Ministarstva pravde, za finansiranje Projekta – Izgradnja zatvora u Mojkovcu, u iznosu do 30.000.000,00 eura. U toku je revizija glavnog projekta izgradnja zatvora za sjevernu regiju Crne Gore u opštini Mojkovac, kao i aktivnosti na izradi, reviziji odnosno implementaciji drugih povezanih projekata (trafostanica, hidrotehničke infrastrukture - vodovodne infrastrukture, pristupni put, itsl).

U cilju proširenja smještajnih kapaciteta u OJ Istražni zatvor Podgorica, pristupilo se izgradnji novog objekta za potrebe Sektora za zdravstvenu zaštitu, površine od 360m². Završetak radova i stavljanje u funkciju ovog objekta se očekuje početkom III kvartala tekuće godine. Izmještanjem Sektora za zdravstvenu zaštitu u prostorije novog objekta, postojeći smještajni kapaciteti Istražnog zatvora Podgorica od 292 mjesta će biti povećani za 70 mjesta.

U Upravi za izvršenje krivičnih sankcija, stavljen je u rad i novi sistema telefonskih govornica koji će u većem obimu i na kvalitetniji način riješiti pitanje kontakta lica lišenih slobode sa porodicama.

Između Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i Njemačke nevladine organizacije „Help-Hilfe zur Selbsthilfe", 3. X 2023. potpisan je Memorandum o razumijevanju. Realizacijom projektnih komponenti navedenih u Memorandumu o razumijevanju postići će se širenje radnih aktivnosti za zatvorenike u okviru zatvorskog sistema, a time i njihova uspješnija rehabilitacija i reintegracija kroz radno okupacionu terapiju.

Između Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i "Milikić Company" DOO, zaključen je ugovor o proizvodno poslovnoj saradnji, u cilju unaprijeđenja kapaciteta za sprovođenje radno okupacione terapije zatvorenika i obučavanje za vršenje određenih poslova.

Takođe, potpisan je Memorandum o saradnji između Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i Opštine Danilovgrad u svrhu socijalne reintegracije zatvorenika u društvo u svim oblastima, pa je u tom kontekstu krajem juna mjeseca 2023. donijeta Odluka o izradi mobilijara za parkove na teritoriji Opštine Danilovgrad. Radno je angažovano 12 zatvorenika na izradi drvenih klupa za parkove i metalnih žardinjera. Ukupno je izrađeno 20 klupa za parkove i metalnih žardinjera.

U okviru projekta Ministarstva zdravlja "Prevenција HIV/AIDS među osobama na izdržavanju kazne zatvora-edukacija i savjetodavna podrška" i "Usluge usmjerene na prevenciju HIV/AIDS-a među zatvorenicima/cama" NVO Juventas je sprovodila aktivnosti sa licima lišenim slobode.

Sloboda izražavanja

Prijedlog zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama, Prijedlog zakona o medijima i Prijedlog zakona o nacionalnom javnom emiteru – Javnom medijskom servisu Crne Gore su 15. III 2024. upućeni EK na mišljenje. Njihovo donošenje je planirano za II kvartal 2024.

Vlada je 19. X 2023. usvojila Medijsku Strategiju 2023-2027 sa Akcionim planom za period 2023 – 2024. Osnovni cilj Strategije je usvajanje i primjena najviših međunarodnih standarda u oblasti slobode izražavanja, usklađivanja sa politikama EU i kreiranja povoljnog ambijenta za nesmetan rad medija i za slobodno, profesionalno i odgovorno novinarstvo koje garantuje medijski pluralizam i omogućava da crnogorski građanin/ka bude istinito i sveobuhvatno

informisan. Istovremeno cilj Strategije je da pruži adekvatan odgovor na širenje govora mržnje i dezinformacija, kao globalno izraženu prijetnju koja je zastupljena i u Crnoj Gori. Ukupan budžet za realizaciju Medijske strategije procijenjen je na 24.230.000 eura.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova iz avgusta 2022, reorganizovan je Sektor za borbu protiv kriminala u dijelu koji je zadužen za suzbijanje napada na novinare, medije i njihovu imovinu. Novina je da su sistematizovana tri nova radna mjesta za inspektore koji se konkretno bave slučajevima napada na novinare i predstavnike medija (u prethodnom periodu za to je bio zadužen samo jedan službenik). Sva tri službenika raspoređena na tim radnim mjestima, osim trenutnih slučajeva sprovode mjere i radnja i na tkz., „hladnim“ slučajevima.

Takođe, na nivou terena (odjeljenja bezbjednosti) određeno je 20 inspektora koji su shodno internim procedurama dužni da rade na slučajevima napada na novinare i predstavnike medija, tj. da informišu inspektore u sjedištu o tim slučajevima i postupaju sa njima u takvim slučajevima.

Bilans rezultata – napadi na novinare

Prema podacima Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, u 2023. najveći broj reagovanja i saopštenja Zaštitnika odnosio se na uvredljiv govor, govor mržnje, online prijetnje i zastrašivanja, a naročito kao i primjere mizoginije i seksizma, posebno prema poslenicima javne riječi⁶. Praksa Zaštitnika, godinama unazad, pokazuje da je zanemarivo mali broj slučajeva koji se odnose na ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, a tako je i bilo i u navedenom periodu (jedan predmet). Međutim, značajno je veći broj predmeta i/ili primjera kada je potrebna javna reakcija u vezi sa govorom mržnje.

Prema podacima Sindikata medija, tokom 2023. registrovano je 16 slučajeva napada na novinare i medije.

Istovremeno, prema podacima Uprave policije, koji su dostavljeni Zaštitniku za potrebe izrade ovog izvještaja, u odnosu na prethodnu (2022) godinu bilježi se 50% manje događaja gdje su oštećeni novinari i/ili njihova imovina kao posljedica njihovog profesionalnog angažovanja. Iz Uprave policije su istakli posebno značajnim što je 70% manje događaja koji su kvalifikovani kao krivična djela. Registrovano je ukupno 11 (prethodne godine 22) događaja u kojima se kao oštećeni pojavljuju novinari, a nadležni državni tužilac je četiri (prethodne godine 13) događaja kvalifikovao kao krivična djela koja se gone po službenoj dužnosti (ugrožavanje sigurnosti, izazivanje opšte opasnosti i neovlašćeno prikupljanje i korišćenje ličnih podataka).

Prema podacima Vrhovnog državnog tužilaštva, u izvještajnom periodu formirana su tri nova predmeta u vezi sa napadima na novinare i imovinu medija. U jednom predmetu, došlo je do optuženja, u jednom predmetu donijeto je rješenje o odbacivanju krivične prijave, dok je u jednom predmetu postupak u fazi izviđaja.

Osim navedenog, tokom 2023. u tri predmeta koji su formirani u ranijem periodu donijeto je rješenje o odbacivanju krivične prijave, dok je u dva predmeta došlo do optuženja – jedna optužnica i jedan optužni predlog.

U dva predmeta, koji su takođe formirani u ranijem periodu, tokom 2023. donijete su službene zabilješke u kojima je konstatovano da ne postoje osnovi sumnje da su se u radnjama bilo kog lica ostvarili bitni elementi bića krivičnog djela za koje se goni po službenoj dužnosti.

⁶ <https://www.ombudsman.co.me/diskriminacija/34945.news.html>, <https://www.ombudsman.co.me/34970.news.html>, <https://www.ombudsman.co.me/34974.news.html>,
<https://www.ombudsman.co.me/35019.news.html>, <https://www.ombudsman.co.me/35030.news.html>, <https://www.ombudsman.co.me/35031.news.html>,
<https://www.ombudsman.co.me/35058.news.html>

U periodu 1. I - 31. XII 2023. u evidencijama Uprave policije registrovano je ukupno 11 događaja napada za novinare i/ili medijske kuće a koji su za posledicu imali njihov profesionalno angažovanje, u odnosu na 2022, bilježi se 50% manje događaja gdje su oštećeni novinari i/ili njihova imovina kao posljedica njihovog profesionalnog angažovanja i, što je posebno značajno, 70% manje događaja koji su kvalifikovani kao krivična djela.

Od navedenog broja nadležni državni tužilac je četiri događaja kvalifikovao kao krivično djelo koje se goni po službenoj dužnosti, tri događaja su rasvijetljeni i izvršioци procesuirani, jedan događaj je nerasvijetljen. Takođe, u tri događaja ovlašćeni policijski službenici su analizirajući spise predmeta cijenili da se u radnjama prijavljenih lica stiču elementi izvršenja prekršaja iz Zakona o javnom redu i miru, u svim slučajevima su pokrenuti prekršajni postupci protiv izvršioца prekršaja. U dva događaja nadležni državni tužilac je cijenio da u prijavljenim događajima nema elemenata izvršenja krivičnog djela koje se goni po službenoj dužnosti, dok još uvijek nijesu kvalifikovana dva događaja od strane nadležnog tužioca.

Tokom izvještajnog perioda, rasvijetljen je jedan događaj iz decembra 2022, koji je nakon policijsko tužilačkih aktivnosti i preduzetih mjera i radnji na identifikaciji izvršilaca prekvalifikovan od strane nadležnog tužioca iz krivičnog djela u prekršaj iz Zakona o javnom redu i miru, što je rezultiralo podnošenjem dva zahtjeva za vođenje prekršajnog postupka protiv dva lica.

Tokom 2023, nastavljene su aktivnosti na rasvijetljavanju ubistva urednika „Dana“ Duška Jovanovića. UP je, po nalogu VDT u Podgorici, uručila više poziva građanima, i isti su od strane postupajuće tužiteljke saslušani na okolnosti ubistva Duška Jovanovića. Vršena je detaljna analiza spisa predmeta i pronađenih tragova. Postupajuća tužiteljka VDT zajedno sa vještakom Forenzičkog centra u Danilovgradu, nakon sprovedene analize treba da procijeni da li i koji tragovi koji su izuzeti sa lica mjesta i spornog vozila, eventualno mogu biti predmet novih-dopuskih vještačenja.

U odnosu na predmet napada na novinara Tufika Softića, tokom izvještajnog perioda nije se došlo do novih podataka ni saznanja na osnovu kojih bi rasvijetlili navedeni slučaj.

Izvještaj o radu Komisije za praćenje postupanja nadležnih organa u istragama slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima, ubistava novinara i napada na imovinu medija, šesti po redu u trenutnom sazivu, sačinjen je u skladu sa čl. 6 Odluke o obrazovanju Komisije („Sl.list CG“, br. 53/21 i 52/23), a za period 23. VI - 30. XI 2023.

Prava žena i rodna ravnopravnost

Vlada je 23. XI 2023. usvojila Strategiju implementacije Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 – Žene, mir i bezbjednost i njoj pratećih rezolucija za period 2024-2027, koja sadrži sve preporuke koje su prepoznate i Izvještajem EK. Strategija jasno opisuje stanje i ciljeve koje bi trebalo realizovati shodno Akcionom planu za period 2024-2025.

Vlade je 20. VII 2023, usvojila Izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021-2025 za 2022, i donijela novi dvogodišnji Akcioni plan za period 2023-2024.⁷

Rezultati drugog Indeksa rodne ravnopravnosti za Crnu Goru predstavljeni su u julu 2023. od strane Uprave za statistiku. Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru iznosi 59,3 što je porast od 4,3 indeksna poena u odnosu na Indeks iz 2019.⁸

⁷ <https://www.gov.me/dokumenta/9e30cb28-5d4d-4079-9225-6908050c8627>

⁸ [https://monstat.org/uploads/files/demografija/rodnaavnopravnost/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20MNE%20\(2\)_25.7.pdf](https://monstat.org/uploads/files/demografija/rodnaavnopravnost/Indeks%20rodne%20ravnopravnosti%20MNE%20(2)_25.7.pdf)

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo pravde i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, krajem 2022. započeli su realizaciju projekta - Promocija dijaloga i zajedničke akcije za borbu protiv govora mržnje, koji se finansirao u okviru UNDP portfolija za upravljanje, izgradnju mira, krize i otpornosti. Projekat je imao za cilj da doprinese rodnoj ravnopravnosti i održivom miru, kroz jačanje liderskih kapaciteta žena, omogućavajući konstruktivan dijalog i zajedničke akcije u smjeru adresiranja podjela, rodno zasnovanog govora mržnje, seksizma i mizoginije. Projekat je završen u decembru 2023.

Kancelarija UNDP u Crnoj Gori i Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava – Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti, u partnerstvu sa ambasadama Češke Republike i Austrije u Crnoj Gori, Delegacijom Evropske unije, organizovali su seriju događaja u sklopu globalne kampanje „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“. Pod zajedničkim nazivom „Razgovori o rodnoj ravnopravnosti“, ovi događaji su okupili preko 400 relevantnih aktera/ki koji su diskutovali o različitim aspektima i izazovima u sprovođenju politike rodne ravnopravnosti.

Odluka o finansiranju 22 projekta nevladinih organizacija u oblasti rodne ravnopravnosti u ukupnom iznosu od 250.000,00 eura donijeta je 27. X 2023, nakon sprovedenog postupka raspodjele na osnovu Javnog konkursa „Rodni barometar u Crnoj Gori“ objavljenog 27. VI 2023.

U izvještajnom periodu, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 11. III 2024. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti rodne ravnopravnosti za 2024. U toku je dostavljanje predloga projekata/programa nevladinih organizacija sa rokom do 10. IV 2024.

U partnerstvu sa Misijom OEBS-a, tokom 2023, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava nastavilo je da sprovodi projekat „Podrška promociji i integraciji rodne ravnopravnosti“.

Internacionalna policijska asocijacija Sekcija Crna Gora i Udruženje žena u policiji, u saradnji sa Evropskom mrežom žena u policiji, organizovali su Globalnu konferenciju žena u policiji koja se održala u periodu 25.- 28. III 2024.

Kontinuirano se radi na međunarodnoj saradnji u predmetnoj oblasti, fomirana je SEPICA mreža žena.

Tokom 2023, Vlada je donijela Strategiju razvoja Uprave policije za period 2023-2026, s Akcionim planom za 2023. godinu i Akcioni plan za sprovođenje Strategije upravljanja ljudskim resursima u Upravi policije 2019-2024, za 2023. godinu, koji sadrže komponentu rodne ravnopravnosti. Takođe, u istom periodu su sačinjeni i Nacrt strategije za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala 2024-2027. i Nacrt strategije poboljšanja bezbjednosti u drumskom saobraćaju za period 2024-2030, koji takođe sadrže komponentu rodne ravnopravnosti.

Nasilje u porodici

Vlada je u julu 2023. usvojila Nacionalni plan za implementaciju Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) za period 2023-2027. Novi strateški dokument ima za cilj promovisanje i zaštita prava svih, a posebno žena, da žive bez nasilja u javnoj i privatnoj sferi u skladu sa principima ravnopravnosti i nediskriminacije, kao i postizanje rodne ravnopravnosti, iskorjenjivanje predrasuda i rodnih stereotipa, adekvatna obuka svih stručnjaka kao i programi za počiniocima nasilja u cilju sprečavanja dalje viktimizacije žrtava rodno zasnovanog nasilja.

Crna Gora je ispunila standarde Istanbulske konvencije kada je riječ o smještajnim kapacitetima u skloništima za žrtve porodičnog nasilja. Trenutno u Crnoj Gori postoje pet licenciranih prihvatilišta skloništa za žrtve nasilja i jedan privremeni smještaj do sedam dana i nalaze se u Bijelom Polju, Nikšiću, Danilovgradu, Podgorici i Baru. U skladu sa standardima Istanbulske konvencije, Crna Gora mora imati 62 smještajne jedinice, a sada ih ima 70.

Vlada je 15. XII 2023. donijela Odluku o organizovanju Javne ustanove za smještaj djece i mladih sa problemima u ponašanju djece i mladih žrtava trgovine ljudima. Sklonište je adaptirano i otvoreno u martu 2024. u skladu sa međunarodnim standardima propisanim za pružanje ove usluge, poseban akcenat biće stavljen na pružanju bezbjednosti žrtvama koje budu smještane u skloništu. Unutrašnjost objekta omogućava nesmetano razdvajanje smještaja za korisnike i u odnosu na pol i prima deset korisnika. Ministarstvo rada i socijalnog staranja dalo je i licencu za NVO koja pruža uslugu smještaja u sklonište za odrasle žrtve trgovine ljudima, konkretno žrtve seksualne eksploatacije i ovu uslugu finansira sa 50.000 eura.

Po ocjeni da Operativni tim za borbu protiv porodičnog nasilja i nasilja nad ženama, koji je formiran u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, zadovoljava uslove za bude pozicioniran kao nacionalni tim formiran od strane Vlade, Vlada je 22. II 2024. usvojila predlog o osnivanju tima. U narednom periodu će se preduzeti sve aktivnosti na punoj afirmaciji rada Tima, uz apostrofiranje značaja uspostavljanja prakse uporedne analize, kada govorimo o konkretnim slučajevima i utvrđivanju daljih smjernica za posupanje i unapređenje na planu suzbijanja nasilja u porodici. U tom smislu u martu 2024. održana je prva konstitutivna sjednica.

Prema podacima Uprave policije, u periodu 1. I - 31. XII 2023. na teritoriji Crne Gore izvršena su 422 krivična djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici i 46 krivičnih djela koja se dovode u vezu sa nasiljem u porodici, za koja je podnijeto 446 krivičnih prijava. Navedeni broj krivičnih djela učinjen je od strane 450 lica, od kojih je 409 muškog pola (od kojih su šest maloljetnih lica) i 32 ženskog pola (od kojih su tri maloljetna lica). Od svih izvršenih krivičnih djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, 117 KD ili 27,73% je izvršeno na području Podgorice. Žrtve izvršenih krivičnih djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici su 520 lica, 154 muškog i 366 ženskog pola. Od ukupnog broja žrtava, 76 su maloljetna lica, i to 39 muškog i 37 ženskog pola.

Uprava policije je u 2023. podnijela 1.534 prekršajnih prijava zbog izvršenih 2.077 prekršaja iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Navedeni broj prekršaja učinjen je od strane 1.679 izvršilaca, od kojih je 1.272 muškog pola (od kojih su 22 maloljetna lica), i 407 ženskog pola (od kojih su pet maloljetna lica). Žrtve izvršenih prekršaja su 1.881 lice, od kojih su 744 muškog i 1.092 ženskog pola. Od ukupnog broja žrtava izvršenih prekršaja, 188 su maloljetna lica (88 muškog i 100 ženskog pola).

Registровано je 250 povratnika u izvršenju krivičnih djela i prekršaja u vezi sa nasiljem u porodici, što čini oko 14,89% od ukupnog broja izvršilaca.

Policijski službenici su u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, u 33 slučaja naredili učiniocu nasilja udaljenje ili zabranu vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje i podnijeli su 126 prijava za zanemarivanje.

Postupajući u vezi sa događajima nasilja u porodici, policijski službenici su privremeno oduzeli 119 komada vatrenog oružja, od čega u legalnom posjedu 101 i nedozvoljeno držano (nelegalno) 18 komada vatrenog oružja.

U vezi sa nasiljem u porodici nije registrovana upotreba vatrenog oružja.

Registровано je jedno ubistvo u vezi sa nasiljem u porodici, koje je ishodovalo smrtnom posledicom, počinjeno hladnim oružjem (nožem) od strane muškog lica, takođe na štetu muškog lica (braća).

Policija je predložila sudovima za prekršaje ukupno 670 zaštitnih mjera shodno Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici.

Tokom 2023, uz krivične sankcije, izrečena je jedna mjera Zabrana približavanja.

Policija je pratila ukupno 623 zaštitnih mjera po osnovu rješenja sudova za prekršaje.

U skloništa su uputili 38 žrtava, od kojih su 24 maloljetna lica.

Uprava policije kontinuirano ostvaruje saradnju sa svim društvenim subjektima koji učestvuju u prevenciji, sprečavanju i suzbijanju nasilja u porodici i kroz učešće policijskih službenika u multidisciplinarnim timovima, pa je tokom 2023. godine na području Crne Gore, održano 16 sastanka.

Prava djeteta

Vlada je 29. XII 2023. godine donijela Odluku o Savjetu za prava djeteta („Sl. list CG”, broj 123/23), čime se Savjet obrazuje kao privremeno radno tijelo Vlade. Savjet čine predsjednik i 20 članova.

Kabinet potpredsjednika Vlade Crne Gore za demografiju i mlade je 31. I 2024. godine donio Odluku o izboru kandidata – predstavnika NVO za člana/članicu Savjeta za prava djeteta, čime je uključio tri predstavnika nevladinih organizacija u sastav Savjeta.

Prva - konstitutivna sjednica Savjeta za prava djeteta kojom je predsjedavao potpredsjednik Vlade za demografiju i mlade održana je 22. II 2024. Usvojen je Izvještaj o radu Savjeta za prethodnu godinu kao i Poslovnik o radu Savjeta za prava djeteta.

Kao rezultat projektne saradnje Uprave policije Crne Gore i eksperata Britanske policije, u oblasti sprečavanja seksualne eksploatacije i nasilja nad djecom, izrađen je obrazac (Rasso) za prikupljanje podataka za efektivnu istragu seksualnih delikata izvršenih nad maloljetnim licima, koji će se koristiti od strane policijskih službenika i predstavljati dio kontinuirane prakse na području svih odjeljenja bezbjednosti u Crnoj Gori. Od 1. I 2024. upotreba Rasso obrazaca je obavezujuća za korišćenje u svim slučajevima seksualne eksploatacije djece.

U januaru 2024. u saradnji sa Organizacijom za evropsku bezbjednost i saradnju Misija u Crnoj Gori (OEBS) sačinjena je pravna analiza mjera posebnog nadzora seksualnih prestupnika u Crnoj Gori. Zaključci analize su da je potrebno mjere posebnog nadzora prepoznati i koncipirati kroz sveobuhvatan sistem, koji kod postojećih odredbi kojim se ove mjere propisuju u Krivičnom zakoniku, treba dopuniti u dijelu izvršenja mjera propisivanjem odredbi načina izvršenja, nadzora primjene, procjene rizika osuđenog lica, sačinjavanja izvještaja i vođenju evidencije o izvršenju mjera posebnog nadzora, a sve u cilju efikasnije zaštite djece.

Prema podacima Ministarstva rada i socijalnog staranja, u cilju unapređenja zaštite djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju, do sada je uspostavljena usluga dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju koju pruža 18 pružalaca usluge. Ministarstvo rada i socijalnog staranja finansijski participira i u ovoj usluzi na način što plaća troškove korisnika. Tokom 2023, uslugu dnevnog boravka koristilo je 353 djece.

Socijalno ugroženi i lica s invaliditetom

Uz tehničku podršku sistema Ujedinjenih nacija UN u Crnoj Gori, početkom godine uspostavljen je Nezavisni monitoring mehanizam za promociju, zaštitu i praćenje primjene Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom /UNCRPD/, koji čine predstavnici deset nevladinih organizacija i predstavnici institucije Zaštitnika.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva ljudskih i manjinskih prava koji je usvojen u februaru 2024, osnovan je Direktorat za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom.

Vlada je 4. IV 2024. usvojila Odluku o formiranju Savjeta za prava lica sa invaliditetom.

Savjet ima predsjednika, dva potpredsjednika i 17 članova. Predsjednik Savjeta je potpredsjednik Vlade za rad, obrazovanje, zdravstvo i socijalnu politiku.

Zadaci Savjeta su da: 1) prati izvršavanje preuzetih obaveza Crne Gore koje proizilaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava lica sa invaliditetom; 2) prati primjenu propisa koji se odnose na zaštitu prava lica sa invaliditetom i daje inicijative za njihove

izmjene i usvajanje novih propisa; 3) prati implementaciju strategija koje se odnose na ostvarivanje prava lica sa invaliditetom, zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti; 4) podnosi Vladi inicijative, predloge, mišljenja i analize koje se odnose na ostvarivanje prava lica sa invaliditetom u Crnoj Gori; 5) unapređuje međuresorni i multidisciplinarni pristup u promociji, prevenciji i zaštiti prava lica sa invaliditetom; 6) unapređuje saradnju nevladinih organizacija, organa državne uprave, lokalne uprave i lokalne samouprave u procesu zaštite prava lica sa invaliditetom; 7) upoznaje javnost sa pravima lica sa invaliditetom i obavještava o stanju prava lica sa invaliditetom u Crnoj Gori; 8) razmatra i druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava lica sa invaliditetom.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 27. VI 2023. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti zaštite lica sa invaliditetom. Odlukom o raspodjeli sredstava od 19. X 2023. po osnovu Javnog konkursa odobreno je finansiranje 20 projekata nevladinih organizacija u ukupnom iznosu od 451.597,48 eura. U izvještajnom periodu, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 11. III 2024. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti zaštite lica sa invaliditetom za 2024. U toku je dostavljanje predloga projekata/programa nevladinih organizacija sa rokom do 10. IV 2024.

Homoseksualci, biseksualci, transrodne osobe i interseksualci (LGBTI)

Evaluacija petogodišnje strategije za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori za period 2019-2023. urađena je uz ekspertsku podršku Savjeta Evrope i prezentovana u martu 2024.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 10. X 2023. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava – zaštita i unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba. Odlukom o raspodjeli sredstava od 20. XII 2023. po osnovu Javnog konkursa odobreno je finansiranje osam projekata nevladinih organizacija u iznosu od 150.000,00 eura. U izvještajnom periodu, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 11. III 2024. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u u oblasti zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava – zaštita i unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba u Crnoj Gori u 2024. godini. U toku je dostavljanje projekata sa rokom do 10. IV 2024.

U periodu od 1. I - 31. XII 2023. u postupku pred Zaštitnikom bio je jedan slučaj diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika u oblasti zdravstvene zaštite, u kojem je donijeto mišljenje sa preporukama koje se sprovode u kontinuitetu, dok je jednom pritužbom prigovarano govoru mržnje po osnovu seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika, u kojem je Zaštitnik upitio podnosioca/podnositeljku na druga djelotvorna sredstva zaštite. Konačno, u jednom predmetu u kojem je prigovarano diskriminaciji po osnovu seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika Zaštitnik je donio mišljenje sa ukazivanjem.

Prema elektronskoj evidenciji Uprave policije, u odnosu na prijave o slučajevima počinjenim na štetu LGBTI osoba u periodu 1. I - 31. XII 2023, podnesene su 264 prijave protiv 264 osobe zbog govora mržnje. Predmetne prijave se odnose na govor mržnje ili uvredljive komentare objavljene na društvenim mrežama. Policija je postupila po svakoj prijavi. U najvećem broju slučajeva, nakon izjašnjenja tužioca da nema obilježja krivičnog djela čije se gonjenje preuzima po službenoj dužnosti, odgovorna lica su procesuirana od strane nadležnog Prekršajnog suda, zbog krivičnog djela iz čl. 19 Zakona o javnom redu i miru, dok je u ostalim slučajevima postupak u toku.

Tim povjerenja Uprave policije i LGBTI zajednice je u fazi reorganizacije i nije se sastajao u navedenom periodu.

Zaštita manjina

U cilju razmatranja napretka u sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, ekspertska misija Savjeta Evrope boravila je u Crnoj Gori u periodu 6-10. XI 2023. Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava koordiniralo je procesom pripreme i realizacije predmetne misije za procjenu sprovođenja politika u oblasti zaštite i unapređenja

prava manjinskih naroda. Predstavnicima Sekretarijata Savjeta Evrope zajedno sa nezavisnim ekspertima iz Finske, Ujedinjenog Kraljevstva i Španije razgovarali su tokom posjete sa svim relevantnim akterima u Crnoj Gori iz oblasti zaštite i unapređenja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. U toku je analiza izvještaja koji je dostavljen od strane Savjeta Evrope na komentare.

Odlukom od 24. X 2023. o raspodjeli sredstava za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti razvoja i unapređenja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, odobrena je raspodjela sredstava u iznosu od 350.000 eura, za 31 nevladinu organizaciju.

U izvještajnom periodu, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 11. III 2024. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava za 2024. U toku je dostavljanje projekata sa rokom do 10. IV 2024.

U periodu 1. I - 31. XII 2023. u postupku pred Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda bilo je 12 predmeta zbog diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti u oblasti rada i zapošljavanja, od čega je u tri predmeta utvrđena diskriminacija i/ili povreda drugog prava i date su preporuke koje se sprovode u kontinuitetu.

U periodu 1. I - 31. XII 2023. u postupku pred Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda Crne Gore bio je jedan predmet zbog diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti u oblasti sporta, u kojem je dato mišljenje sa preporukom koja se sprovodi u kontinuitetu; u postupcima pred organima javne vlasti bila su tri predmeta; u postupcima pred pravosudnim organima i području socijalne zaštite po jedan predmet, u kojima nije utvrđena povreda prava i/ili diskriminacija, dok je u području zdravstvene zaštite bio jedan predmet u kojem je donijeto mišljenje sa sedam preporuka koje se sprovode u kontinuitetu. U oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja bio je jedan predmet zbog diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti, u kojem nije utvrđena povreda; u oblasti pristupa dobrima i uslugama dva predmeta, od čega je u jednom obustavljen postupak jer je povreda otklonjena u toku postupka pred Zaštitnikom, dok je drugi u radu. Konačno, u pet predmeta je prigovaranom govoru mržnje po osnovu nacionalne pripadnosti, a u dva po osnovu društvenog ili etničkog porijekla, od čega su u tri predmeta data mišljenja sa preporukama koje se sprovode u kontinuitetu.

Romi i Egipćani

U cilju lakšeg pristupa zapošljavanju, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, rada i socijalnog staranja, zdravlja i Zavod za zapošljavanje potpisali su 29. I 2024. Memorandum o saradnji u oblasti socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori.

Za Ministarstvo zdravlja Memorandum o saradnji podrazumijeva obavezu uvođenja saradnika u zdravstvene ustanove, a samim tim i stvaranje preduslova za veću inkluziju i podizanje nivoa kvaliteta zdravstvene zaštite pripadnicima romske i egipćanske populacije. Saradnici će biti spona između pacijenata i zdravstvenih radnika, obezbjeđujući bolju komunikaciju i povezanost, ali i kontinuitet i integraciju ovih lica u zdravstveni sistem. Zdravstvene ustanove su dobile obavezujuće uputstvo o načinu pružanja zdravstvene zaštite, kako se ne bi dešavalo više da neko ostane uskraćen za bilo koju uslugu u zdravstvenim ustanovama.

U cilju unapređenja zdravstvene zaštite romske i egipćanske zajednice, Ministarstvo zdravlja je povećalo broj saradnika/medijatora u oblasti zdravlja, te ih je u ovoj godini 21. Zadatak medijatora/saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana, u oblasti zdravlja, sastoji se u pomaganju pojedincima iz romske i egipćanske populacije u ostvarivanju prava na zdravstveno osiguranje i zdravstvenu zaštitu. Planirano je da sprovode edukativne sesije o zdravstvenoj zaštiti u okviru zajednice. Te sesije mogu imati za temu stimulisane žene da pohađaju predavanja o zdravlju majki, reproduktivnom zdravlju, zaštiti zdravlja djece, informisanje pojedinačnih porodica o značaju preventivne njege.

Završena je izrada licenciranog akreditovanog programa „Borba protiv anticiganizma i svakog oblika diskriminacije prema Romima i Egipćanima“, a početak njegovog sprovođenja se planira tokom 2024-2025.

Vlada je 26. VI 2023, donijela Odluku o obrazovanju Koordinacionog tjela za praćenje sprovođenja Deklaracije partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma/kinja u sklopu procesa proširenja Evropske unije.⁹

Skupština Glavnog grada Podgorica je u oktobru 2023. kao odbornika imenovala predstavnika romske populacije u lokalnom parlamentu.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore objavio Rječnik romsko-crnogorskog i crnogorsko-romskog jezika, u 300 primjeraka koji su distribuirani širom Crne Gore. Rječnik je promovisan u Podgorici i na Cetinju, a promociju je posjetilo 50 ljudi.

Podržana su ukupno 44 projekta u 2023. u oblasti unapređenja inkluzije Romske i egipćanske zajednice i to od strane Ministarstva ljudskih i manjinskih prava 27 projekata u iznosu od 400.000 eura za koje su aplicirale nevladine organizacije. Od strane Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava 17 projekata u iznosu od 108.975,00 eura, na kojoj su aplicirale i nevladine organizacije i fizička lica.

U izvještajnom periodu, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 11. III 2024. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u u oblasti zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava – zaštita i unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba u Crnoj Gori u 2024. godini za 2024. godinu. U toku je dostavljanje projekata sa rokom do 10. IV 2024.

U dijelu obrazovanja, u školskoj 2023/2024:

U predškolsko vaspitanje upisano je 295 djece RE populacije (151 dječak i 144 djevojčice). Povećan je procenat pohađanja romske i egipćanske djece u vrtiću sa 16% 2021. na 61% u 2023. Porast u odnosu na 2021 je za 45%.

U osnovne škole, od I do IX razreda, upisano je 1 809 RE osnovaca (921 dječak i 888 djevojčica). Povećan je procenat učenika romske i egipćanske djece koja završavaju Osnovnu školu sa 56% u 2021. na 88,5% u 2023. Porast u odnosu na 2021. je za 32,52%.

Srednje škole pohađa 191 srednjoškolac/ka iz RE zajednice (103 dječaka i 88 djevojčica). Povećan je procenat pripadnika romske i egipćanske zajednice koji su završili srednju školu sa 3% u 2021 godini na 14,4 % u 2023. Porast u odnosu na 2021. je za 11,4%.

Na univerzitetu je, prema konkursu za dodjelu stipendija, upisano 18 studenata i studentkinja RE populacije. Povećan je broj pripadnika romske i egipćanske zajednice koji upisuju visokoškolske ustanove na godišnjem nivou sa četiri u 2021. na osam u 2023.

Povećan broj saradnika u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i socijalne zaštite za 47 lica, u odnosu na ukupan broj u prethodnom periodu.

Povećan je procenat Roma i Egipćana zaposlenih u javnom sektoru sa 10.1% u 2021. na 11,2% u 2023.¹⁰

Po svim istraživanjima, više od 95% pripadnika romske i egipćanske populacije ima regulisano zdravstveno osiguranje.

⁹ Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/8c66bbf5-5158-4acf-89e0-4312b42fba5>

¹⁰ Socioekonomski položaj roma u Crnoj Gori <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/01/Socioekonomski-polozaj-Roma-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

Povećano je prosječno trajanje životnog vijeka pripadnika romske i egipćanske zajednice sa 55,9 godina u 2021. na 61,1 godinu u 2023.¹¹

U 2023. u Crnu Goru je vraćeno ukupno 42 lica shodno sporazumima o readmisiji, uključujući i jedan grupni povratak.

Od ukupnog broja povratnika u toku 2023, 28 je pripadnika romske populacije. Proces reintegracije u toku 2023. prošlo je 36 Roma i Romkinja, od toga 25 djece.

U okviru aktivnosti na promociji i približavanju građanima/kama u riziku od diskriminacije sektor za zaštitu od diskriminacije institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda realizovao je obilaske romskih naselja u Crnoj Gori i tom prilikom razgovarano je sa lokalnim stanovništvom u opštinama: Berane, Bijelo Polje, Andrijevića, Mojkovac, Plav, Gusinje, Ulcinj, Tivat, Herceg Novi, Nikšić, Bar, Sutomore i Podgorica. Stanje zatečeno prilikom terenskih posjeta naseljima u kojima žive Romi i Egipćani dalo je povoda da Zaštitnik otvori predmete po sopstvenoj inicijativi u vezi sa širokim aspektom ispitivanja povrede prava i sloboda. Izvještaj sadrži pregled pravnog i strateškog okvira; zapažanja prilikom posjeta naselja u kojima žive Romi i Egipćani; ključna zapažanja u oblasti obrazovanja; stanovanja; zapošljavanja i rješavanja pravnog statusa; kao i predmete iz prakse Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i prakse Evropskog suda za ljudska prava. Poglavlja sadrže preporuke za unaprjeđenje stanja u oblasti obrazovanja; stanovanja; zapošljavanja i rješavanja pravnog statusa.¹²

Zabrana diskriminacije

Govor mržnje je oblik diskriminacije shodno odredbi člana 9a Zakona o zabrani diskriminacije. Broj podnijetih pritužbi za 2023. pred Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda bio je 12 predmeta u oblasti javnog diskursa i 7 predmeta u oblasti medija.

U periodu 1. I - 31. XII 2023. u postupku pred Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda bilo je 12 predmeta zbog diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti u oblasti rada i zapošljavanja, od čega je u tri predmeta utvrđena diskriminacija i/ili povreda drugog prava i date su preporuke koje se sprovode u kontinuitetu. Pored navedenih, bio je jedan predmet zbog diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti u oblasti sporta, u kojem je dato mišljenje sa preporukom koja se sprovodi u kontinuitetu; u postupcima pred organima javne vlasti bila su tri predmeta; u postupcima pred pravosudnim organima i području socijalne zaštite po jedan predmet, u kojima nije utvrđena povreda prava i/ili diskriminacija, dok je u području zdravstvene zaštite bio jedan predmet u kojem je donijeto mišljenje sa sedam preporuka koje se sprovode u kontinuitetu. U oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja bio je jedan predmet zbog diskriminacije po osnovu nacionalne pripadnosti, u kojem nije utvrđena povreda; u oblasti pristupa dobrima i uslugama dva predmeta, od čega je u jednom obustavljen postupak jer je povreda otklonjena u toku postupka pred Zaštitnikom, dok je drugi u radu. Konačno, u pet predmeta je prigovarano govoru mržnje po osnovu nacionalne pripadnosti, a u dva po osnovu društvenog ili etničkog porijekla, od čega su u tri predmeta data mišljenja sa preporukama koje se sprovode u kontinuitetu.

Interno raseljena lica (IRL)

U periodu 7. XI 2009. (datum stupanja na snagu Zakona o dopunama Zakona o strancima) - 31. XII 2023, raseljena lica i interno raseljena lica su podnijela ukupno 15.274 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja i privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja riješeno je 15.170 zahtjeva, dok je po 104 zahtjeva postupak u toku.

¹¹ Socioekonomski položaj Roma u Crnoj Gori <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/01/Socioekonomski-polozaj-Roma-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

¹² Izvještaj na crnogorskom jeziku dostupan na linku: <https://www.ombudsman.co.me/img-publications/53/coe%20polozaj%20roma%20i%20egip--ana%20u%20cr%202020x290%20final.pdf>

Od 15.170 riješenih predmeta, za 12.420 lica zahtjev je usvojen i odobren je stalni boravak ili privremeni boravak do tri godine, 297 zahtjeva je odbijeno, dok je 2.453 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Razvrstano po kategorijama ova statistika izgleda na sljedeći način:

U izvještajnom periodu, interno raseljena lica su podnijela ukupno 8.585 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. Od ovog broja riješeno je 8.554 zahtjeva, dok je po 31 zahtjeva postupak u toku. Od 8.554 riješenih predmeta, za 7.372 lica zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, 252 zahtjeva je odbijeno, dok je 930 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

U izvještajnom periodu, raseljena lica su podnijela ukupno 4.737 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. Od ovog broja, riješeno je 4.736 zahtjeva, dok je po jednom zahtjevu postupak u toku. Od 4.736 riješenih predmeta, za 4.352 lica zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, 24 zahtjeva je odbijeno, dok je 360 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

U izvještajnom periodu, interno raseljena lica su podnijela ukupno 1.543 zahtjeva za odobravanje privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja, riješeno je 1.480 zahtjeva, dok je po 63 zahtjeva postupak u toku. Od 1.480 riješenih predmeta, za 445 lica zahtjev je usvojen i odobren im je privremeni boravak, 17 zahtjeva su odbijena, dok je 1018 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

U izvještajnom periodu, raseljena lica su podnijela ukupno 320 zahtjeva za odobravanje privremenog boravka do tri godine. Od ovog broja, riješeno je 315 zahtjeva, dok je po pet zahtjeva postupak u toku. Od 315 riješenih predmeta, za 171 lice zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, tri zahtjeva je odbijeno, dok je 141 predmeta odbačeno/obustavljeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Shodno članu 220 novog Zakona o strancima raseljena lica i interno raseljena lica su podnijela ukupno 89 zahtjeva za odobravanje stalnog nastanjenja. Od ovog broja riješeno je 85 dok je po četiri zahtjeva postupak u toku. Od 85 riješenih predmeta, za 80 lica zahtjev je usvojen i odobren im je stalni boravak, jedan zahtjev je odbijen, dok je četiri predmeta odbačeno (u pitanju su dupli ili nepotpuni zahtjevi).

Zaštita ličnih podataka i slobodan pristup informacijama

Vlada je 29. XII 2023. utvrdila Predlog zakona o slobodno pristupu informacijama i isti uputila u skupštinsku proceduru. Izmjene i dopune ovog zakona doprinijeće djelotvornijem ostvarivanju prava na slobodan pristup informacijama te stvaranju neophodnih mehanizama, kako bi sve ono što su identifikovani problemi u primjeni ovoga zakona bili prevaziđeni. Ubrzo se očekuje rasprava u plenumu.

Predlog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti je 8. III 2024. objavljen na javnoj raspravi u trajanju od 20 do 40 dana , u tom periodu podnesen je određeni broj primjedbi i sugestija na tekst zakona, koje će radna grupa pregledati i sačiniti izvještaj.

U toku 2023. u Agenciju za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama je pristiglo 139 inicijativa, odnosno zahtjeva za zaštitu prava od strane fizičkih i pravnih lica, dok su preostalih devet predmeta iz prethodne kalendarske godine obrađivani u toku 2023. Od tog broja, 104 je bilo inicijativa za pokretanje postupka nadzora, 21 zahtjev za zaštitu prava i 14 zahtjeva za donošenje dopunskog rješenja. Svih 14 predmeta za donošenje dopunskog rješenja su završena, odnosno donijeto je dopunsko rješenje.

U izvještajnom periodu Odsjeku za nadzor izvršio je 87 nadzora. Odsjek za nadzor je u ovom periodu uradio 15 nacрта rješenja po osnovu izvršenih nadzora.

U navedenom periodu, ukupno je izdato 29 saglasnosti za uspostavljanje zbirke ličnih podataka, odnosno saglasnosti za uvođenje video nadzora.

U izvještajnom periodu, Agenciji je upućeno sedam zahtjeva za dobijanje saglasnosti za iznošenje podataka.

U toku 2023. Agencija je zaprimila 31 Zahtjev za davanje mišljenja. Postupajući po istim, Savjet Agencije je utvrdio 11 mišljenja u vezi sa primjenom Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, jedan Zahtjev za davanje mišljenja je prosljeđen drugom nadležnom organu, na tri Zahtjeva odgovoreno je u formi dopisa jer su istim tražena pojašnjenja Zakona u vezi sa konkretnim situacijama, jednom podnosiocu zahtjeva je upućen dopis sa priloženim Mišljenjem Savjeta Agencije iz 2015. godine, jer se radilo o identičnom zahtjevu, dok su dva podnosioca odgovor pojašnjenje na koji način da ispravi nepravilnosti u obradi ličnih podataka, dobila telefonskim putem. Podnosioci su odustali od četiri zahtjeva. U narednu godinu prenijeto je devet Zahtjeva za davanje mišljenja.

Ukupan broj pristiglih zahtjeva za slobodan pristup informacijama prema organima vlasti u 2023, a koji su dostavljeni Agenciji, iznosi 7.128. Statusi zahtjeva su sljedeći: broj djelimično odobrenih zahtjeva organa vlasti 2.606, broj odobrenih zahtjeva od strane organa vlasti 2.347, broj odbijenih zahtjeva 1.664, broj obavještenja 275, broj zahtjeva ustupljenih drugom organu 172, broj odbačenih zahtjeva 34, broj poziva na ispravku/dopunu zahtjeva 14, broj obustavljenih zahtjeva osam, broj povučenih zahtjeva četiri, ćutanje administracije - tri, zaključak - jedan. U izvještajnom periodu, prvostepeni organi su od ukupno 7.128 predmeta u 3.561 predmetu donijeli rješenje u roku od 15 dana od podnošenja zahtjeva, dok su prvostepeni organi prekoračili rok odlučivanja od 15 dana u 3.567 predmeta.

U periodu od 1. I - 1. XII 2023. zaprimljeno je ukupno 7365 žalbi i to: dostavljeno Agenciji - UPII upisnik 7.283 od čega je duplo upisanih 19 što čini ukupno 7.264 i 101 žalba dostavljena od strane Upravnog suda Crne Gore kroz izjavljene tužbe zbog ćutanja administracije Savjeta Agencije koje prvostepeni organi nijesu prosljedili na odlučivanje Savjetu Agencije.

Ukupan planirani budžet Agencije u 2023. (Zakon o budžetu Crne Gore za 2023, „Sl. list Crne Gore“, br. 152/22 i 106/23) iznosio je 820.958,53 eura.

Što se tiče unutrašnje organizacije i popunjenosti radnih mjesta Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta, kojim je predviđeno 28 radnih mjesta sa 47 izvršioca na kraju 2023, definisane poslove i zadatke je obavljalo 36 (76,60%) izvršilaca.

Ekonomsko državljanstvo

Odluka o kriterijumima, načinu i postupku izbora lica koje može steći crnogorsko državljanstvo prijemom radi realizacije posebnog programa ulaganja od posebnog značaja za privredni i ekonomski interes Crne Gore primjenjivala se u periodu 1. I 2019 - 31. XII 2022.

Prema statističkim podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, u periodu 1. I - 31. XII 2023, ovom ministarstvu su dostavljene 423 aplikacije (za 423 aplikanta i 927 članova porodice).

Ministarstvo unutrašnjih poslova je u periodu 1. I - 31. XII 2023. donijelo ukupno 701 rješenje o prijemu u crnogorsko državljanstvo u skladu sa odredbama člana 12 Zakona o crnogorskom državljanstvu i odredbama Odluke o kriterijumima, načinu i postupku izbora lica koje može steći crnogorsko državljanstvo prijemom rad realizacije posebnog programa ulaganja od posebnog značaja za privredni i ekonomski interes Crne Gore, i to 228 za aplikante i 473 za članove porodice. Donijeto je ukupno 11 rješenja o obustavi postupka zbog odustanka aplikanta od zahtjeva (za 2 aplikanta i 9 članova porodica).

U proceduri (aplikacije za koje nije donijeto rješenje) su se na dan 31. XII 2023. nalazile 434 aplikacije.

Saradnja s NVO sektorom

U izvještajnom periodu predstavnici Ministarstva javne uprave, nakon više održanih sastanka i pristiglih komentara svih članova Radnog tijela radili su na pripremi Nacrta izmjena i dopuna Zakona o NVO, koji će nakon toga biti stavljen na javnu raspravu u skladu sa propisima. Treba napomenuti da su kašnjenju pri izradi ovog zakona doprinijele promjene u 43. a potom i 44. Vladi CG, kao i postupak međuresorskih konsultacija, radi zauzimanja stava oko bitnih pitanja koja se uređuju zakonom, kao što su na primjer konsultacije sa Ministarstvom finansija oko pitanja finansiranja NVO i sl.

U skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama („Sl. list CG”, br. 39/11 i 37/17), Vlada je 14. XII 2023. na predlog Ministarstva javne uprave donijela Odluku o utvrđivanju prioriternih oblasti od javnog interesa i visine sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u 2024. („Sl. list CG”, broj 119/23). Odlukom je utvrđeno 13 prioriternih oblasti od javnog interesa, a istom je obuhvaćeno devet ministarstava, kojima je opredijeljeno ukupno 5.586.183,80 eura za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u oblastima od javnog interesa i oblasti zaštita lica sa invaliditetom.

Pripremljen je Izvještaj o realizaciji javnih konkursa i odobrenih projekata, u skladu sa Zakonom o NVO u 2022, koji je Vlada usvojila 28. IX 2023. U skladu sa podacima iz Izvještaja, u 2022. raspisano je 29 javnih konkursa za raspodjelu sredstava za finansiranje i kofinansiranje projekata i programa nevladinih organizacija. Ukupno opredijeljeni iznos sredstava za ove namjene bio je 5.050.00,00 eura, dok je raspodijeljeno 4.116.984,32 eura, što predstavlja 81,52% ukupno opredijeljenog iznosa.

POGLAVLJE 24 - PRAVDA, SLOBODA I BEZBJEDNOST

24.1. Migracije

24.1.1. Strategijski okvir

Vlada je 11. IV 2024. usvojila Izvještaj o realizaciji Strategije o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnu Goru, za period 2021-2025, za 2023. godinu. Od ukupnog broja aktivnosti koje su predviđene u dvogodišnjem Akcionom planu za implementaciju Strategije o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnoj Gori za period 2023-2024. godina (108), u 2023. realizovano je 52 aktivnosti, odnosno oko 50%. Osnovni cilj Strategije i Akcionog plana je potpuno usklađivanje nacionalnih propisa sa relevantnim međunarodnim standardima i EU acquisem iz oblasti migracija, posebno iz oblasti kretanja radnika, uspostavljanje sistema koordinacije između institucija koje se bave pitanjima migracija, s jedne strane i drugih međunarodnih i nevladinih organizacija, s druge strane, osiguranje jednakog pristupa pravima koja pripadaju migrantima, djelotvorno vođenje aktivne migracione politike, kao i obuke zaposlenih koji su procesu integrisanog upravljanja migracijama, njihova tehnička opremljenost i obučenost. Ovo podrazumijeva uspostavljanje održivog, funkcionalnog i transparentnog sistema migracija i reintegracije povratnika po readmisiji, uz uključivanje svih institucija koje su potpuno osposobljene da budu funkcionalan dio sistema.

Readmisija

U periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. nije potpisan nijedan implementacioni protokol sa zemljama EU ili sporazum o (vraćanju i prihvatanju) readmisiji lica, sa trećim državama. Posredstvom Ministarstva vanjskih poslova 20. II 2024. inicirano je vođenje pregovora radi zaključivanja implementacionih protokola s državama članicama EU sa kojima nemamo potpisane protokole.

U decembru 2023. Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavilo je Ministarstvu vanjskih poslova inicijativu za vođenje pregovora radi zaključivanja sporazuma o readmisiji s trećim državama, odnosno inicijativa je pućena nadležnim organima Pakistana, Irana, Maroka, Alžira i Bangladeša, a sve u cilju zaključivanja sporazuma o readmisiji.

Takođe, u septembru 2023, Vlada je utvrdila Osnovu za vođenje pregovora i zaključivanje Sporazuma o readmisiji između Crne Gore i Kazahstana, dok je početkom novembra 2023. upućena inicijativa kazahstanskim nadležnim organima za održavanje pregovora i čeka se povratna informacija.

24.1.2. Statistika

Legalne migracije

U Crnoj Gori trenutno boravi 92.948 stranaca (na privremenom boravku je 63.229, dok ih je na stalnom boravku ukupno 29.719).

U periodu 1. I – 31. XII 2023. izdate su 38.943 dozvole za privremeni boravak i rad (tzv. radne dozvole) stranaca (23.822 u kvoti i 15.121 van kvote) što je za 9.642 ili 32,83% dozvola više u odnosu na 2022. (29.319 dozvola). U periodu 1. I – 1. IV 2024. izdato je ukupno 8.882 dozvole za privremeni boravak i rad.

Od ukupno izdatih dozvola za strance u kvoti, posmatrano po godinama, najveći broj dozvola se izdaje radi zapošljavanja, a pretežno učešće u ukupnom broju dozvola imaju četiri grupe zanimanja: građevinarstvo, usluge smještaja i ishrane, trgovina i ostale uslužne djelatnosti. Najveći broj dozvola se izdaje za strane radnike koji dolaze sa prostora bivše SFRJ (Srbija, BiH, S. Makedonije, Kosovo), zatim Albanije, Turske i Rusije. U 2023. započete su aktivnosti u vezi s inspekcijskim nadzorom boravka i zapošljavanja stranaca, koje zajednički rade Inspekcija rada, Uprava prihoda i carina i Uprava policije s ciljem postizanja što bolje efikasnosti i kontrole naročito u toku ljetnje turističke sezone.

Redovni postupak readmisije

CG – EU

Postupajući po sporazumima o readmisiji, od strane država EU, u periodu 1. I - 31. XII 2023, primljeno je ukupno 162 zahtjev za readmisiju koji su se odnosili na prihvata ukupno 258 lica, od čega je pozitivno riješeno 88 zahtjeva, odnosno data je saglasnost za prihvatanje ukupno 154 lica, negativno je riješeno 63 zahtjeva, odnosno nije data saglasnost za prihvatanje ukupno 76 lica.

CG – susjedne države

U periodu 1. I – 31. XII 2023, od strane država s kojima se Crna Gora graniči primljeno je ukupno osam zahtjeva za readmisiju, koji su se odnosili na prihvata ukupno 21 lice, od čega je pozitivno riješeno šest zahtjeva, odnosno data je saglasnost za prihvatanje ukupno 14 lica, negativno je riješen jedan zahtjev, odnosno nije data saglasnost za prihvatanje ukupno četiri lica. U periodu 1. I – 31. XII 2023. u redovnom postupku, u države s kojima se Crna Gora graniči vraćeno je ukupno 22 lica.

Reintegracija povratnika po readmisiji

U periodu 1. I – 31. XII 2023. radilo se na kontinuiranom jaćanju administrativnih kapaciteta kroz obuku, poboljšanje baze podataka o povratnicima, obavljanje redovnih posjeta lokalnim timovima za reintegraciju i promociju razmjene iskustava i najboljih praksi. Kao jedno od znaćajnih dostignuća u realizaciji predviđenih aktivnosti može se izdvojiti kvalitetnije sprovođenje procesa reintegracije povratnika po readmisiji, te ostvarivanje kvalitetnije saradnje i komunikacije sa terenom, rad na konkretnim specifićnim predmetima, upoznavanje sa zadacima lokalnih timova te uvođenje sistema kontinuiranog izvještavanja o procesu reintegracije povratnika.

U istom ovom periodu u Crnu Goru je vraćeno ukupno 43 lica, shodno sporazumima o readmisiji. Treba imati u vidu da se i određeni broj povratka faktički i ne evidentira, jer izostaju obavještenja kada je u pitanju dobrovoljni povratak lica. Sa svim licima su obavljani intervjui po strukturiranim pitanjima u cilju mapiranja individualnih potreba povratnika, i sačinjavanja inicijalnog Plan reintegracije koji je dostavljen nadležnom lokalnom timu tačnije koordinatore tima za pružanje podrške u reintegraciji, tj. pomoći u ostvarivanju prava povratnika (prava iz oblasti socijalne i dječje zaštite, zdravstvene zaštite, pravo na ispravu, obrazovanje, rad itd). Najveći broj povratnika je iz Njemačke i to ukupno 37 lica, a potom iz Švedske, Španije, Norveške, Grčke, Francuske. Najveći broj povratnika se nastanio u Podgorici - ukupno 22 lica. Otkazanih povratka je bilo ukupno 21. Od ukupnog broj povratnika 28 povratnika se izjasnilo kao pripadnici RE populacije, što čini oko 65% ukupnog broja povratnika. Tokom 2023. nije bilo zahtjeva za medicinski prihvrat povratnika.

Statistika – ilegalne migracije

Migratorno kretanje na zapadno-balkanskoj ruti je konstantno, ali je broj registrovanih migranata u Crnoj Gori u 2023. manji za 37% u odnosu na 2022. Migranti za ulazak u Crnu Goru i dalje najčešće koriste područje na granici sa Albanijom, dok u najvećem broju slučajeva nezakonito pokušavaju izaći iz Crne Gore na granici sa Bosnom i Hercegovinom, rjeđe Hrvatskom i Srbijom. Registrovani su i slučajevi ulaska u Crnu Goru sa teritorije Kosova ali i iz pravca Srbije.

Tokom 2023. registrovano je 5.314 (8.519)¹³ migranta, od čega 4.400 (7.277) u unutrašnjosti i 914 (1.242) na granici. Najveći broj registrovanih lica je sa područja: Avganistana – 2.429, Irana – 747, Pakistana – 719, Bangladeša – 561, Maroka – 168, Indije – 101, Rusije – 94, Turske – 71, Nepala – 67, Nemačke – 46, Alžira – 18, Kube – dva i dr. Od ukupnog broja registrovanih migranata, 4.998 (8.320) je izrazilo namjeru za podnošenje zahtjeva za međunarodnu zaštitu: 2.424 – Avganistan, 747 – Iran, 719 – Pakistan itd.

Shodno Sporazumima o readmisiji u skraćenom postupku od granične policije Hrvatske prihvaćeno je 36 lica. Predato je 25 lica graničnoj policiji Albanije, tri lica graničnoj policiji Srbije i 20 lica graničnoj policiji Kosova.

Dobrovoljni povratak u matičnu zemlju obezbjeđivanjem putne isprave i novčanih sredstava od strane policije organizovan je za 19 (25) lica, a uz podršku IOM-a za 12 (12) lica.

Uspostavljanje sistema elektronske identifikacije i registracije migranata koji bi bio kompatibilan sa EUODAC sistemom odvija se kroz Projekat „Individualna mjera za jačanje kapaciteta integrisanog upravljanja granicom u Crnoj Gori“, koji finansira EK, a implementira Međunarodna organizacija za migracije (IOM) – Kancelarija u Podgorici. U skladu sa planom rada projekta, u prethodnom periodu je od strane IOM-a angažovana kompanija KPMG za potrebe ažuriranja Implementacionog plana u okviru FRONTEX¹⁴ Master plana za Crnu Goru. U međuvremenu, Služba za informacione tehnologije MUP-a izradila je softver za evidenciju izraženih namjera za podnošenje zahtjeva za međunarodnu zaštitu. Takođe, u Centru za prihvrat Božaj (mjesto gdje je najveći broj migranata izražavao namjeru za podnošenje zahtjeva za međunarodnu zaštitu u prethodnom periodu) postavljena je oprema za elektronsku akviziciju biometrijskih podataka od migranata koji izražavaju namjeru za podnošenje zahtjeva za međunarodnu zaštitu. Nakon okončanja testne faze, softver i oprema su počeli sa produkcijom.

Nedozvoljeni prelazak državne granice

U periodu 1. I – 31. XII 2023. su zbog osnovane sumnje da su počinili krivično djelo nedozvoljeni prelazak državne granice i krijumčarenje ljudi iz člana 405 Krivičnog zakonika Crne Gore (KZCG), podnijete krivične prijave protiv 16

¹³ U zagradama dati uporedni podaci za 2022. godinu.

¹⁴ The European Border and Coast Guard Agency- Evropska agencija za graničnu i obalsku stražu

lica (dva državljana Srbije, jedan državljanin Kosova, dva državljanina Turske, osam državljana Crne Gore, jedan državljanin BiH i dva državljanina Kolumbije). Ukupno su prokrijumčarili 44 migranta.

Prema podacima Specijalnog državnog tužilaštva, u periodu 1. I - 31. XII 2023, u jednom predmetu u kojem je donijeta naredba o sprovođenju istrage protiv 27 lica za krivična djela iz čl. 401a, 403, 144 KZCG, 9. VI 2023. donijeta je i naredba o proširenju istrage protiv jednog lica za krivična djela iz čl. 401a i 405 KZCG. Takođe, 21. IX 2023, u istom predmetu podignuta je optužnica protiv ukupno 31 lica, za krivična djela iz čl.401a, 144, 403, 387 KZCG i za krivično djelo iz čl.401a i 405 KZCG protiv jednog lica.

Prihvatilište za strance

U Prihvatilištu za strance tokom 2023. bilo je smešteno 83 (78) lica, od kojih najviše državljana Srbije – 20, Kosovo - sedam, Egipat – sedam, Nepal – šest, Turske – šest i dr.

24.2 Azil

Direkcija za azil

U periodu 1. I – 31. XII 2023. podnijeto je 145 zahtjeva za međunarodnu zaštitu. U odnosu na zahtjeve podnijete u ovom periodu donijeta su 42 rješenja o obustavi postupka po zahtjevu za međunarodnu zaštitu, 22 rješenja o odbijanju zahtjeva za međunarodnu zaštitu i odobreno je šest međunarodnih zaštita (četiri statusa azilanta i dvije supsidijarne zaštite). U odnosu na zahtjeve podnijete u periodu 1. I – 31. XII 2023. podnijete su 23 tužbe Upravnom sudu protiv odluka Ministarstva unutrašnjih poslova – Direkcije za azil.

Nastavljena je praksa da se odluke po zahtjevima za međunarodnu zaštitu donose u rokovima kraćim od šest mjeseci, osim u složenim slučajevima koji zahtijevaju utvrđivanje složenog činjeničnog stanja, odnosno razjašnjenja složenih pravnih pitanja. Ne postoji nijedan zahtjev kojem je protekao krajnji zakonski rok za odlučivanje, odnosno 21 mjesec.

Administrativni kapaciteti iz prethodnog perioda ojačani su sa još dva službenika - voditelj postupka i službenik koji vrši administrativne poslove, jer na taj način ostali službenici mogu da se fokusiraju isključivo na vođenje postupka, pretraživanje informacija o zemljama porijekla i pripremanje odluka.

Direkcija za prihvata i smještaj stranaca koji traže međunarodnu zaštitu (Centar za prihvata)

U periodu 1. I – 31. XII 2023. u Direkciji za prihvata stranaca koji traže međunarodnu zaštitu na prihvata je primljeno ukupno 3.093 lica, od čega: 2.542 punoljetna muškarca, 142 maloljetna muškarca s pratnjom, 19 maloljetnih muškaraca bez pratnje, 239 punoljetnih žena s pratnjom, 40 punoljetnih žena bez pratnje, 109 maloljetnih žena s pratnjom, dvije maloljetne žene bez pratnje.

Direkcija za integraciju stranaca s odobrenom međunarodnom zaštitom i reintegraciju povratnika po readmisiji

U periodu 1. I - 31. XII 2023. ukupno je bilo 27 stranaca s odobrenom međunarodnom zaštitom. Od tog broja je 21 stranac s odobrenim statusom azilanta, dok je šest stranaca s odobrenom supsidijarnom zaštitom. Od navedenog broja, 27 stranaca s odobrenom zaštitom su ostvarivala pravo na pomoć u integraciji, dok je za 35 lica protekao period od tri godine tokom kojeg se pruža pomoć prilikom integracije u crnogorsko društvo. Pomoć u integraciji u društvo obuhvata izradu plana integracije s obzirom na njegove individualne potrebe, znanja, sposobnosti i vještine, pružanje pomoći radi realizacije izrađenog plana integracije i praćenje realizacije plana integracije. Preostalom broju stranaca s odobrenom međunarodnom zaštitom kojima je istekao period od tri godine za koji se donosi plan

integracije, pruža se određena pomoć u procesu dalje integracije u crnogorsko društvo, shodno njihovim individualnim potrebama, znanju, sposobnostima i vještinama.

Privremena zaštita lica iz Ukrajine

Vlada je 1. III 2024. donijela Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o odobravanju privremene zaštite licima iz Ukrajine („Sl. list CG“, broj 20/24). Ovom Odlukom se odobrava zaštita licima iz Ukrajine koja podnose prvi put zahtjev za odobrenje privremene zaštite, kao i licima iz Ukrajine koja već imaju privremenu zaštitu koja ističe 11. III 2024. ako nije isteklo vrijeme od dvije godine od dana odobravanja, do 11. III 2025, što je u skladu s Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca, ali i Odlukom Savjeta Evrope o produženju privremene zaštite donijete 19. X 2023.

Shodno Odluci o izmjeni i dopuni Odluke o odobravanju privremene zaštite licima iz Ukrajine („Sl. list CG“, broj 20/24), od 8. III 2024, privremena zaštita produžena za 4.117 lica iz Ukrajine koja su prethodno imala status stranca pod privremenom zaštitom.

U periodu 1. I – 31. XII 2023, Ministarstva unutrašnjih poslova podnijeto je 2.636 zahtjeva za odobrenje privremene zaštite licima iz Ukrajine, a odobreno 3.008 zahtjeva koji se odnose na zahtjeve zaprimljene kako u 2023. tako i na zahtjeve neriješene u 2022.

U skladu s produženjem privremene zaštite za lica iz Ukrajine shodno Odluci o izmjeni i dopunama Odluke o odobravanju privremene zaštite licima iz Ukrajine („Sl. list CG“, broj 19/23), u 2023. je za 4.299 lica iz Ukrajine koja su imala status stranca pod privremenom zaštitom u prethodnoj 2022. produžena privremena zaštita.

Takođe, u periodu 1. I – 31. XII 2023, zaključeni su ugovori o javnim nabavkama, kojima se obezbjeđuje smještaj za lica iz Ukrajine pod privremenom zaštitom koja ispunjavaju zakonski uslov definisan članom 98 Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca, u smještajnim kapacitetima dva izvršioca usluga smještaja, od kojih jedan za centralnu i sjevernu regiju (predviđeno 45 mjesta) i jedan za južnu regiju (predviđeno 120 mjesta). U 2023. u smještajnim kapacitetima obezbjeđenim za lica iz Ukrajine pod privremenom zaštitom, smještaj su koristila 103 lica iz Ukrajine pod privremenom zaštitom, u smještajnim kapacitetima za južnu regiju, a 13 za centralnu i sjevernu regiju.

24.3. Vizna politika

24.3.1. Pregled statističkih podataka

U periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. nijesu izdavane vize na graničnim prelazima.

24.3.2. Vizni informacioni sistem (VIS)

U periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. vizni informacioni sistem (VIS) je instaliran na jednoj lokaciji, Ambasadi Crne Gore u Rumuniji, Bukurešt.

24.3.3. Program posebnog ulaganja od posebnog značaja za privredni i ekonomski interes Crne Gore (ekonomsko državljanstvo)

Nakon što je *Odluka o kriterijumima, načinu i postupku izbora lica koje može steći crnogorsko državljanstvo prijemom radi realizacije posebnog programa ulaganja od posebnog značaja za privredni i ekonomski interes Crne Gore* prestala da važi 31. XII 2022, Ministarstvu unutrašnjih poslova u 2023. dostavljaju se aplikacije koje su podnijete u periodu trajanja posebnog programa odnosno podnijete do 31. XII 2022.

Prema statističkim podacima Ministarstva unutrašnjih poslova, u periodu 1. I – 31. XII 2023. ovom ministarstvu su dostavljene 423 aplikacije (za 423 aplikanta i 927 članova porodice). Ministarstvo unutrašnjih poslova je u periodu 1. I – 31. XII 2023. donijelo ukupno 701 rješenje o prijemu u crnogorsko državljanstvo u skladu sa odredbama člana 12

Zakona o crnogorskom državljanstvu i odredbama Odluke o kriterijumima, načinu i postupku izbora lica koje može steći crnogorsko državljanstvo prijemom radi realizacije posebnog programa ulaganja od posebnog značaja za privredni i ekonomski interes Crne Gore, i to 228 za aplikante i 473 za članove porodice. Donijeto je ukupno 11 rješenja o obustavi postupka zbog odustanka aplikanta od zahtjeva.

24.4. Vanjske granice i Šengen

Vlada je 18. IV 2024. usvojila Izvještaj o implementaciji Šengenskog akcionog plana za 2023. s Akcionim planom za sprovođenje Šengenskog akcionog plana za 2024. Od ukupno 187 planiranih aktivnosti Akcionim planom za sprovođenje Šengenskog akcionog plana u 2023. realizovano je 39 aktivnosti (21%), djelimično realizovano 78 (42%) aktivnosti, a nije realizovano 70 aktivnosti (37%). Prošlogodišnji akcioni plan za sprovođenje Šengenskog akcionog plana je takođe podrazumijevao 29 planiranih podaktivnosti, od kojih je realizovano pet podaktivnosti, djelimično realizovano 14 i nerealizovano 10.

U cilju unapređenja zakonodavnog okvira, Vlada je 7. XII 2023. utvrdila Predlog zakona o dopunama Zakona o graničnoj kontroli („Sl. list CG“, broj 125/23), kojim se vrši usaglašavanje s pravnom tekovinom EU u pograničnom saobraćaju na vanjskim granicama država članica EU. Cilj dopuna zakona je da se, u duhu dobrosusjedskih odnosa, stanovništvu koje je nastanjeno u pograničnim područjima Crne Gore i susjednih država olakša kretanje između pograničnih područja i prelaženje zajedničke državne granice, u namjeri da razvijaju i unapređuju privrednu, obrazovnu, zdravstvenu, socijalnu, kulturnu, sportsku i druge vidove saradnje.

Vlada je 21. XII 2023. donijela Informaciju o sprovođenju sporazuma o graničnim prelazima sa susjednim državama sa Zapisnikom sa XI sjednice Mješovite komisije za praćenje sprovođenja sporazuma između Vlade Crne Gore i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine o graničnim prelazima za međunarodni i pogranični saobraćaj.

Bosna i Hercegovina

Ministarstvo unutrašnjih poslova/Uprava policije, saglasno Sporazumu o izmjenama i dopunama Sporazuma između Vlade Crne Gore i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine o graničnim prelazima za pogranični saobraćaj („Sl. list CG“ – Međunarodni ugovori, broj 6/22), otpočelo je sa izdavanjem pograničnih propusnica i dozvola za jednokratni prelazak državne granice, u režimu pograničnog saobraćaja od 1. VIII 2023. Sporazumom je utvrđeno 18 prelaznih mjesta za prelaženje državne granice van službeno otvorenih graničnih prelaza u cilju jednostavnijeg rješavanja svakodnevnih životnih potreba i boravka u pograničnom području Crne Gore, odnosno Bosne i Hercegovine. U periodu 1. VIII - 31. XII 2023, izdate su tri pogranične propusnice crnogorskim građanima za boravak u pograničnom području Bosne i Hercegovine. U Crnoj Gori u istom periodu, izdata je jedna pogranična propusnica građanima Bosne i Hercegovine za boravak u pograničnom području Crne Gore.

Urađena je projektna dokumentacija za budući zajednički granični prelaz u Zupcima, na teritoriji Bosne i Hercegovine i raspisan tender za odabir najpovoljnijeg ponuđača za izvođenje radova. Ministarstvo unutrašnjih poslova zaključilo je Ugovor 26. XII 2023. sa firmom „Enproing“, za komunikaciono povezivanje optičkim kablom graničnih prelaza GP Ilino Brdo i GP Sitnica, na teritoriji Crne Gore - do granične linije sa BiH, prema lokacijama budućih zajedničkih graničnih prelaza u Zupcima i Klobuku. polaganje optičkog kabla do granične linije sa Crnom Gorom u oba putna pravca, prema Graničnom prelazu Sitnica i prema Graničnom prelazu Ilino Brdo, izvršeno je 19. II 2024. Izvršeno je 11 dodatnih zaprečavanja na sporednim putevima koji vode preko zajedničke državne granice između Crne Gore i Bosne.

Republika Srbija

Ministarstvo unutrašnjih poslova uputilo je Ministarstvu unutrašnjih poslova Srbije inicijativu za održavanje sastanka Mješovite crnogorsko-srpske komisije za praćenje sprovođenja sporazuma između vlada Crne Gore i Srbije o

graničnim prelazima za međunarodni i pogranični saobraćaj, kako bi unaprijedili međunarodni saobraćaj preko zajedničke državne granice i stanovništvu nastanjenom u pograničnom području omogućili jednostavnije prelaženje državne granice u cilju rješavanja svakodnevnih životnih potreba. Drugi sastanak Mješovite crnogorsko-srpske komisije za praćenje sprovođenja sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Srbije o graničnim prelazima u međunarodnom drumskom, željezničkom i pograničnom saobraćaju održan je 12. IV 2024. Zajednički je konstatovano da se sprovođenjem zaključenih sporazuma o graničnim prelazima u međunarodnom drumskom, željezničkom i pograničnom saobraćaju, daje doprinos razvoju i unapređenju dobrosusjedskih odnosa Crne Gore i Srbije i regionalnoj saradnji.

Kapaciteti Sektora granične policije

U periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. granična policija je paralelno s realizacijom redovnih poslova i zadataka, sprovala proces reforme i jačanja svojih kapaciteta kroz usvajanje savremenih metoda rada i standarda. Shodno Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova od početka oktobra 2023. rasporedom svršenih akademaca XIII generacije JU „Policijska akademija“ u Danilovgradu, Sektor granične policije dobio je 15 policijskih službenika. Na osnovu raspisanih javnih oglasa za mlađe policijske inspektore u graničnoj policiji, u izvještajnom periodu, po završenoj proceduri, tri službenika zasnovala su radni odnos u Sektoru granične policije.

Bilans rezultata Sektora granične policije

Provjerama na graničnim prelazima pronađeno je 1.020 lica, od čega 196 lica po nacionalnim potjernicama i poklapanje za 824 lica po potjernicama INTERPOL-a. Po potjernici INTERPOL-a pronađeno je 85 vozila i 393 dokumenata. Takođe, pronađene su 94 falsifikovane putne isprave i druga dokumenta, a najčešći razlozi zbog kojih nije dozvoljen ulaz u Crnu Goru su neispunjavanje propisanih uslova za ulazak, nedovoljno novčanih sredstava za izdržavanje u Crnoj Gori ili za putovanje u treću državu, razlozi nacionalne bezbjednosti, javnog poretka ili javnog zdravlja.

U cilju suzbijanja nezakonitih migracija i sprečavanja krijumčarenja roba na državnoj granici, u periodu 1. I – 31. XII 2023. realizovano je 720 akcija od čega samostalno 652 akcije, kao i 17 zasjeda. Granična policija postigla je dobre rezultate na planu suzbijanja prekograničnog kriminala, a posebno krijumčarenja narkotika i akciznih roba. Ukupno je, samostalno i u saradnji sa partnerima, pronađeno 984,83 kg marihuane-skanka, 725 kom stabljika marihuane, 19,657 kg kokaina, 1.713 kg duvana, 2.954 šteka cigareta, 1.260 l alkoholnih pića, 7.050 l bezalkoholnih pića, 146.230 eura, 1.077 kg ribe, 855 kg mliječnih proizvoda, 57 kg kafe i dr.

Saradnja s Evropskom agencijom za graničnu i obalsku stražu (FRONTEX)

Nakon potpisivanja Sporazuma između Crne Gore i Evropske unije o operativnim aktivnostima koje sprovodi Evropska agencija za graničnu i obalsku stražu (Frontex) u Crnoj Gori u maju 2023, crnogorska granična policija je intenzivirala saradnju na toj liniji, a u toku je i izrada Radnog angažman o operativnoj saradnji između FRONTEX -a i Ministarstva unutrašnjih poslova. Izvršene su izmjene operativnog plana saradnje sa FRONTEX-om u dijelu angažovanja njihovih službenika na određenim graničnim prelazima na istočnoj granici Crne Gore, kao i u mješovitim patrolama sa crnogorskim službenicima u vršenju nadzora državne granice (područja između graničnih prelaza). Kroz proširenu Zajedničku operaciju „JO Montenegro Land 2023“, 1. XI 2023. otpočela je implementacija novog Sporazuma. Zajednička operacija za 2024. zvanično je otpočela 24. I 2024. u okviru koje, pored ranije dogovorenih graničnih prelaza i područja stanica granične policije, postoji mogućnost da se, u zavisnosti od ljudskih i materijalno-tehničkih resursa FRONTEX-a, tokom godine aktiviraju i dodatni granični prelazi na kopnu i moru, kao i još dvije dvije fokalne tačke za nadzor državne granice.

24.5. Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima

24.5.1. Međunarodna pravna pomoć u građanskim i krivičnim stvarima

U periodu 1. I - 31. XII 2023. u građanskoj materiji formirano je 459 predmeta međunarodne pravne pomoći (190 ulaznih i 269 izlaznih), dok je u krivičnoj materiji evidentirano 959 predmeta (356 ulaznih i 603 izlaznih).

24.5.2. Međunarodna i regionalna saradnja

U periodu 1. I - 31. XII 2023. saradnja je ostvarena u ukupno 103 slučaja. Saradnja se odnosila na slučajeve pravosudne saradnje u krivičnim predmetima nastalim zbog krivičnog djela osnivanja kriminalne organizacije, ubistva, pranja novca, trgovine drogom, nedozvoljenog držanja oružja i dr.

Saradnja je uspostavljena preko Eurojust-a i bila je od izuzetnog značaja, posebno u složenim predmetima s međunarodnim elementom, a u većini slučajeva radilo se o hitnim pritvorskim predmetima u kojima je bilo potrebno u najkraćem roku pribaviti dokaze od nadležnih državnih organa različitih zemalja. Odlaznih zahtjeva za saradnju bilo je u 58 predmeta, dok je pristiglih zahtjeva bilo u 18 predmeta.

U izvještajnom periodu, Crna Gora nije učestvovala u zajedničkim istražnim timovima. Međutim, dva predstavnika Državnog tužilaštva su članovi Kontakt grupe za implementaciju projekta Krivično pravosuđe na Zapadnom Balkanu, koji ima za cilj unapređenje prekogranične saradnje na Zapadnom Balkanu i između regiona i EU u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma putem implementacija savremenih alata i instrumenata, uključujući zajedničke istražne timove.

24.6. Policijska saradnja i borba protiv organizovanog kriminala

Strategijski okvir

Radna grupa za izradu Strategije za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala za period 2024-2027. s Akcionim planom za 2024-2025, formirana je 31. I 2024, sa zadatkom da izradi Strategiju do 30. IV 2024. U sastavu radne grupe su predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova/Uprave policije, Ministarstva pravde, Ministarstva finansija, Ministarstva odbrane, Specijalnog državnog tužilaštva, Agencije za nacionalnu bezbjednost, Uprave carina, Međunarodnog progama za podršku u obukama za krivične istrage (ICITAP) i Norveškog centra za integritet u sektoru bezbjednosti.

Shodno utvrđenoj metodologiji i međunarodnim standardima, Biro za operativnu koordinaciju organa obavještajno-bezbjednosnog sektora je 20. XII 2023. formirao Međuresorni radni tim za izradu Srednjoročnog pregleda-ažurirane verzije Procjene opasnosti od teškog i organizovanog kriminala u Crnoj Gori. Postupak izrade ovog Srednjoročnog pregleda trebalo bi da bude finalizovan 30. IV 2024.

24.6.1. Međunarodna saradnja

U periodu 1. I – 31. XII 2023. nastavljena je intenzivna operativna saradnja s međunarodnim partnerima. Tako je u sklopu obrađivanih predmeta ostvareno 35.866 komunikacija, od čega 16.956 komunikacija s drugim NCB-ima, 1.589 komunikacija s drugim organima i crnogorskim institucijama, 444 komunikacija s inostranim policijskim oficirima za vezu, 466 s inostranim policijskim organizacijama i inostranim ambasadama, 4.574 komunikacija s EUROPOL-om. U toku 2023. nastavljena je razmjena podataka kroz SIENA komunikacijski kanal između Crne Gore, EUROPOL-a i partnerskih zemalja.

Asset Recovery Office – ARO

U oblasti otkrivanja nezakonito stečene imovine, u periodu 1. I - 31. XII 2023. obrađeno je 50 zahtjeva. Od inostranih partnera zaprimljena su 44 zahtjeva, kojima su tražene provjere za 1.028 fizičkih i 96 pravnih lica (samo jedan zahtjev ARO Ukrajina se odnosi na 772 fizička lica), dok je sa nacionalnog nivoa upućeno šest zahtjeva za identifikaciju imovine u inostranstvu, stečene kriminalnom djelatnošću, kojima su tražene provjere za osam fizičkih i osam pravnih lica. Ishod provjera je bio pozitivan po osnovu jednog od ovih zahtjeva. U poređenju sa 2022. broj zahtjeva je približno isti – 54, dok je u 2021. bilo svega tri zahtjeva za identifikaciju imovine u inostranstvu stečene kriminalnom djelatnošću, kojima su tražene provjere za 11 lica.

Ciljane potrage

U periodu 1. I – 31. XII 2023. sprovedene su aktivnosti ciljanog traganja u 58 predmeta, završeno je 25 predmeta ciljanih traganja lociranjem i lišenjem slobode međunarodno traženih lica. Od realizovanih 25 predmeta, 10 lica je locirano i lišeno slobode u inostranstvu, razmjenom kroz međunarodnu operativnu saradnju i ENFAST mrežu, od kojih su devet članovi organizovane kriminalne grupe (OKG). Od ostalih predmeta, 10 lica su lišena slobode u Crnoj Gori, od kojih su tri članovi OKG. Od navedenih predmeta, ističemo lišenja slobode visokorangiranih članova, OKG Škaljar, I.G. u Bosni i Hercegovini, kao i OKG Kavač – S. J. na Kosovu i D. K. u Fransuskoj.

Posebno ističemo lišenje slobode dva lica u Crnoj Gori, od kojih je jedan poznat kao „kralj kriptovaluta“ D. H. K, za kojima je tragao NCB Interpol Seul (Južna Koreja) radi obezbeđenja njihovog prisustva u krivičnom postupku koji se vodi pred Sudom južnog okruga u Seulu zbog osnovane sumnje da su izvršili više krivičnih djela iz oblasti privrede (teži oblik prevare). Takođe, realizovana je aktivna ciljana potraga kojom je kroz saradnju sa FAST timom Srbije lišeno lice koje je organizator OKG koja se bavila bankarskim prevarama u velikim iznosima. Saradnjom FAST timova Crne Gore i Austrije lišen je slobode i lider OKG iz Gruzije.

INICIJATIVE – PROJEKTI – AKCIJE

Saradnja sa INTERPOL-om

NCB Interpol Podgorica nastavlja da bude aktivan partner Generalnom sekretarijatu INTERPOL-a u svim projektima, inicijativama i aktivnostima koje se sprovode na regionalnom i globalnom nivou (ISON u vezi krijumčarenja migranata, NEXUS u vezi stranih terorističkih boraca, VENNLING u vezi terorizma, Arms u vezi krijumčarenja oružja, FINCAF u vezi finansijskog kriminala, ILLICIT MARKETS ANALYSIS FILE u vezi ribarstva, šumarstva, zagađenja, ilegalnog rudarstva, ilegalnih roba i globalnih zdravstvenih pitanja, FINCAF posvećen vršenju provjera vezanim za finansijski kriminal, u cilju razmjene informacija i operativnih saznanja za strateške i operativne ciljeve, PANGEA XIII - sprječavanje krijumčarenja i nelegalne distribucije farmaceutskih proizvoda i OPSON IX - zajednička operacija INTERPOL-a i EUROPOL-a protiv falsifikovanih prehrambenih proizvoda i/ili pića koja ne ispunjavaju minimalne kvalitativne uslove, u saradnji sa Upravom carina.

U okviru projekta Countering Serious Crime in the Western Balkans - IPA 2019 koji je finansiran od strane EK (DG NEAR), Njemačke Vlade (BMZ) i italijanskog Ministarstva unutrašnjih poslova crnogorska policija je primila donaciju softvera za Interpol WISDM SMV. Ova donacija je još jedna u nizu zajedničkih aktivnosti kojima GIZ daje podršku u realizaciji projekata iz oblasti bezbjednosti. Dodatno, softversko rješenja razvijeno na Interpolovim veb servisima WISDM SMV predstavlja ključan korak u unapređenju međunarodne borbe protiv organizovanog kriminala. Interpol WISDM SMV omogućava građanima da prijave otuđena vozila, a odmah nakon zaprimanja prijave, vozilo se pojavljuje u međunarodnoj INTERPOL-ovoj bazi traženih vozila. Interpol WISDM SMV, zajedno sa ranije sprovedenim projektom WISDM SLTD, predstavlja zaokruženu sliku integracije INTERPOL-ovih alata.

Takođe, nastavljene su aktivnosti sa INTERPOL-om na korišćenju INTERPOL-ovog sistema za prepoznavanje lica na osnovu fotografija, gdje se sve fotografije iz naših međunarodnih potjernica smještaju u INTERPOL-ovu bazu

podataka radi potencijalnog poklapanja sa fotografijama inostranih NCB-a koje su dostavljene Interpolu na upoređivanje radi identifikacije NN počinitelaca krivičnih djela u inostranstvu.

Sektor za borbu protiv kriminala učestvuje u INTERPOL-ovom projektu „HOTSPOT“, koji se odnosi na dvije aktivnosti nadgledanja zemlje i finansijskih tokova u kontekstu ilegalnih migracija sa ciljem poboljšanja kapaciteta nacionalnih organa za sprovođenje zakona za otkrivanje kriminalnih veza u okviru ilegalnih migracija.

Po osnovu međunarodnih potjernica raspisanih od strane NCB Interpol Podgorica, u periodu 1. I – 31. XII 2023. u inostranstvu je lišeno slobode 31 lice, dok je po osnovu međunarodnih potjernica raspisanih od strane inostranih NCB Interpol-a, u Crnoj Gori lišeno slobode 38 lica. Na kraju 2023, 50 lica čeka izručenje Crnoj Gori, dok se u pritvoru u Crnoj Gori nalazi 38 lica koja čekaju izručenje iz Crne Gore. Izvršeno je 36 ekstradicija u Crnu Goru, kao i 36 ekstradicija iz Crne Gore.

Korištenjem FIND sistema na graničnim prelazima u Crnoj Gori, izvršeno je 20.148.829 provjera u INTERPOL-ovoj bazi traženih lica, pri čemu je došlo do poklapanja u 3.164 slučaja, i lišeno je slobode 41 lice. Korištenjem FIND sistema na graničnim prelazima u Crnoj Gori, izvršene su 19.298.292 provjere u INTERPOL-ovoj bazi krađenih i izgubljenih putnih isprava, a 19.367.047 FIND provjera, od čega 955.311 provjera find linka, pri čemu je došlo do poklapanja u 15 slučajeva, dok je 308 provjera rezultiralo pozitivnim pogotkom u FIND link bazi. Sa graničnih prelaza u INTERPOL-ovu bazu otuđenih motornih vozila izvršeno je ukupno 5.467.397 provjera, a došlo je do poklapanja u 22.367 slučajeva, pri čemu su privremeno oduzeta 93 vozila. Izvršen je unos 9.844 crnogorskih nevažećih identifikacionih dokumenata i putnih isprava u INTERPOL-ovu bazu otuđenih i izgubljenih putnih isprava.

Saradnja sa EUROPOL-om

Zajednička operativna međunarodna policijska saradnja s EUROPOL-om, tokom 2023. bila je fokusirana na suprotstavljanje transnacionalnom krijumčarenju kokaina, organizovanim kriminalnim grupama, uključujući teška krivična djela i korupciju povezanu sa organizovanim kriminalnim grupama i aktivne potrage za vođama OKG koji su u bjekstvu, oblastima terorizma i ekstremizma, krijumčarenja cigareta, finansijske prevare, pranja novca, pronalaska i oduzimanja imovine, krijumčarenja migranata i trgovine ljudima, imovinskih i krivičnih djela protiv životne sredine, kao i zloupotrebe djece na internetu.

Uprava policije aktivno učestvuje u EUROPOL-ovim analitičkim projektima u kojima je punopravan član - HRCN – (visokorizične kriminalne mreže), Drug crime (krijumčarenje droga), Travellers (strani teroristički borci), Smoke (proizvodnja i krijumčarenje cigareta), Twins (dječja pornografija), Sustrans (pranje novca), Apate (finansijske prevare), Furtum (imovinski kriminaliet), Asset Recovery (pronalazak i oduzimanje imovine). Takođe, Crna Gora je 1. III 2024. kao punopravni član primljena u EUROPOL-ov analitički projekat Oružje i eksplozivi. Pored navedenog, Crna Gora daje svoj doprinos i u drugim analitičkim projektima EUROPOL-a, kroz kontinuirano dostavljanje informacija posredstvom SIENA kanala.

Za 2023. Uprava policije je prijavila učešće u 14 Operativnih akcionih planova EUROPOL-a, koji su tokom procesa planiranja prenijeti i u nacionalni okvir, te su postali sastavni dio redovnog godišnjeg Programa rada Ministarstva unutrašnjih poslova/Uprave policije.

U toku 2023. od prijavljenih 14 Operativnih akcionih planova EMPACT, Uprava policije je učestvovala u 10 operativnih akcionih planova, kroz ukupno 54 operativne aktivnosti. Neke od najznačajnijih aktivnosti su preuzimanje uloge lidera operativne akcije protiv organizovanih kriminalnih grupa koje djeluju u SEPCA zemljama, preuzimanje uloge ko lidera u operativnoj akciji usmjerenoj protiv međunarodnih krijumčara kokaina, zatim poziv da se priključimo u pilot projekat EOT, u okviru kojeg djeluje i zajednički Evropski operativni tim na teritoriji Španije, kao dio EU

operativnog Akcionog plana protiv krijumčarenja droga, kao i nastavak aktivnosti u ulozi ko-lidera operativnoj akciji OA8.1 SEE Zapadni Balkan, kao dio EU Operativnog Akcionog Plana protiv krijumčarenja oružja.

U okviru EMPACT operativnih akcija učestovali u šest aktivnosti organizovanih u sklopu JAD i to u oblastima radne eksploatacije, borbe protiv krijumčarenja migranata i trgovine ljudima, oblasti ukradenih motornih vozila i prevare sa ispravama, zatim sprečavanja krijumčarenja akciznih roba - 6. XI – 17. XI 2023; JAD SEE 2023, sa fokusom na Jugoističnu Evropu - 13. XI – 18. XI 2023. i JAD MOZAIK, suzbijanje dječje pornografije 6. XI – 17. XI 2023.

Projekat za uspostavljanje jedinstvenog kriminalističko-obavještajnog sistema u Upravi policije

U skladu sa odredbama člana 21 Zakona o unutrašnjim poslovima, kojima je propisano da policija u vršenju policijskih poslova primjenjuje policijsko obavještajni model, u saradnji sa međunarodnim partnerima započete su aktivnosti na implementaciji više međunarodnih standarda koji se odnose na navedeni model rada. Izrađeno je više podzakonskih akata koji regulišu vršenje poslova primjenom policijskoobavještajnog-modela.

U dijelu koji se odnosi na organizacionu strukturu, na centralnom nivou – Sektor za borbu protiv kriminala sistematizovana je organizaciona jedinica Odsjek za kriminalističko-obavještajne poslove, koji se između ostalog bavi prikupljanjem, analizom i distribucijom kriminalističko-obavještajnih informacija, kao i implementacijom policijsko-obavještajnog modela i pružanjem stručne pomoći i vršenjem funkcionalne kontrole i nadzora nad primjenom policijsko obavještajnog modela (ILP). U Odsjeku za kriminalističko-obavještajne poslove sistematizovana su 82 radna mjesta, a trenutno je popunjeno 48 radnih mjesta. Takođe, u odjeljenjima bezbjednosti sistematizovane su Jedinice za kriminalističko-obavještajne poslove, analitiku i evidencije. Značajno je unaprijeđen normativno-administrativni okvir, kao i kadovska osnova za uspostavljanje pune funkcionalnosti. Takođe, postupanje Grupe za prikupljanje podataka o putnicima predstavlja jednu od značajnih segmenata implementacije policijsko-obavještajnog modela.

U saradnji s međunarodnim partnerima započete su aktivnosti na uspostavljanju nove baze obavještajnih podataka „Infostream2“. Kroz izmjene procesa rada, uvođenje novih funkcija u aplikaciji i tehničko unapređenje aplikacije, reorganizovani su i ključni segmenti u obavještajnom ciklusu koji se odnosi na prikupljanje, obradu, analizu i distribuciju informacija. Takođe, izrađene su i 22. I 2024. potpisane smjernice i zaključci o ključnim ciljevima i zadacima za primjenu policijsko-obavještajnog modela u vršenju policijskih poslova. U cilju zaštite obavještajno bezbjednosnih podataka i ličnih podataka 26. III 2024. donijeta su i Pravila o nadzoru nad korišćenjem elektronskih podataka i informacija kriminalističko-obavještajne aplikacije „Infostream2“.

U cilju stvaranja efikasnog sistema koji će omogućiti veći stepen implementacije policijsko-obavještajnog modela, započete su aktivnosti koje se odnose na reorganizaciju i doradu postojeće aplikacije „Pretrage“, kako bi se korisnicima pojednostavio rad sa aplikacijama i omogućilo jednostavnije pretraživanje podataka. Takođe, planirano je da nova, odnosno doručena aplikacija ima mogućnost generisanja unaprijed definisanih izvještaja i analiza. U odnosu na navedene aktivnosti, sprovedena je tenderska procedura i čeka se izbor dobavljača.

Tokom 2023. Ministarstvo unutrašnjih poslova je na osnovu Sporazuma potpisanog sa Ministarstvom odbrane, omogućilo pristup pojedinim evidencijama koje se vode u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima.

U cilju unapređenja međuresorne saradnje, Biro za operativnu koordinaciju organa obavještajno-bezbjednosnog sektora je, shodno nadležnostima, na sjednicama koje su održane 20. XII 2023. i 15. II 2024. formirao više međuresornih radnih timova.

24.6.2. Kadrovski kapaciteti policije i tužilaštva u borbi protiv kriminala

Kadrovski kapaciteti Uprave policije

Strukturu Sektora za borbu protiv kriminala čini devet organizacionih jedinica, sa ukupno 503 sistematizovana radna mjesta, od kojih je popunjeno 275. Organizacionu strukturu Sektora za borbu protiv kriminala čine sljedeće organizacione jedinice: Odsjek za suzbijanje opšteg kriminaliteta – od sistematizovanih 25, popunjeno je 17 radnih mjesta; Odsjek za borbu protiv korupcije, ekonomskog kriminala i sprovođenje finansijskih istraga – od sistematizovanih 60 radnih mjesta, angažovano 25 policijskih službenika; Odsjek za borbu protiv droga - sistematizovano 25 radnih mjesta od kojih je popunjeno 12; Odsjek za specijalne istražne metode – od sistematizovanog 121 radnog mjesta, popunjeno njih 68; Odsjeku za kriminalističko-obavještajne poslove - sistematizovano 82, a angažovano je 48 policijskih službenika; Odsjek za međunarodnu operativnu policijsku saradnju INTERPOL-EUROPOL-SIRENE - sistematizovana su 43 radna mjesta, a angažovano je 29 policijskih službenika. Kada je u pitanju Specijalno policijsko odjeljenje, sistematizovano je 50 radnih mjesta, a trenutno su angažovana 34 policijska službenika. Nadalje, u Odsjeku za suzbijanje teških krivičnih djela, u kojem je u toku interna reorganizacija službenika, sistematizovana su 63 radna mjesta, a angažovano je 17 policijskih službenika, dok je u Odsjeku za zaštitu svjedoka sistematizovano 34, a popunjeno 28 pozicija.

Kadrovski kapaciteti Specijalnog državnog tužilaštva

U cilju jačanja ljudskih resursa, 24. XI 2023. stupila je na snagu Odluka o izmjeni Odluke Tužilačkog savjeta kojom je povećan broj državnih tužilaca u Specijalnom državnom tužilaštvu sa 12 na 16 specijalnih tužilaca. U Specijalnom državnom tužilaštvu, tužilačku funkciju su na dan 31. XII 2023. vršili glavni specijalni tužilac i 13 specijalnih tužilaca i državnih tužilaca upućenih u Specijalno državno tužilaštvo. Na dan 1. IV 2024. tužilačku funkciju vrše glavni specijalni tužilac, devet specijalnih tužilaca i pet državnih tužilaca upućenih u Specijalno državno tužilaštvo, s tim da dva tužioca ne vrše tužilačku funkciju. Na dan 31. XII 2023, u Specijalnom državnom tužilaštvu je bilo zaposleno 47 državnih službenika, a na dan 1. IV 2024. zaposlen je 51 državni službenik. Popunjavanje radnih mjesta vršeno je u skladu sa Kadrovskim planom i raspoloživim finansijskim sredstvima. Naime, shodno navedenom Pravilniku, povećanjem broja zapisničara, savjetnika pravnika i stručnih saradnika ekonomske struke, omogućeno je da pojedinačno, svim specijalnim tužiocima u svakodnevnom radu u postupajućim krivičnim predmetima, pomažu po jedan savjetnik pravnik, stručni saradnik ekonomske struke i zapisničar, u cilju blagovremenog i efikasnog postupanja u tim predmetima.

24.6.3. Razmjena podataka između relevantnih institucija

U periodu 18. VII – 21. VII 2023. u saradnji sa Saveznom policijom Njemačke, sprovedena je ekspertska misija koja je imala za cilj procjenu i utvrđivanje mogućnosti uvođenja *case management sistema*, kao strateški važnog segmenta za unapređenje rada Uprave policije. Navedena misija bazirala se na pregledu trenutnog stanja u vezi sa IT infrastrukturom, procesima i aktuelnim softverskim sistemima u cilju pripreme projekta i eventualne tenderske faze za modernizaciju postojeće IT infrastrukture. U saradnji sa Ambasodom Sjedinjenih Američkih Država, obezbijeden je iznos od 1,2 miliona USD za nabavku modularnog data centra u kojem će biti smješten jedan dio infrastrukture, servera i komunikacione opreme. Na navedeni način obezbijediće se bezbjedno IT okruženje za implementaciju budućih razvojnih sistema, od koje je jedan i *Case Management Sistem*.

U oblasti automatske razmjene podataka između ključnih institucija za borbu protiv teškog i organizovanog kriminala, kada je u pitanju optičko povezivanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova je u prethodnom periodu do svake institucije potpisnice sporazuma za automatsku razmjenu podataka obezbijedilo optičku vezu i instaliralo mrežne uređaje za sigurnu razmjenu podataka. Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) i Uprava policije implementirali su sve servise za Upravu policije shodno pravilima rada automatske razmjene podataka. Svim institucijama su dostupni web servisi (API) koji su predviđeni važećim sporazumom o razmjeni podataka.

Kada je u pitanju pristup podacima MUP-a i Uprave policije od strane Specijalnog državnog tužilaštva (SDT), obezbijeđeno je isto na način što su u SDT instalirane aplikacije MUP-a putem kojih službenici SDT mogu napraviti uvid u podatke iz registara odnosno evidencija MUP-a i Uprave policije. Ovo je prelazno rješenje dok Vrhovno državno tužilaštvo ne integriše pozive web servisa (API pozive) u okviru svojih aplikacija kako i predviđa sporazum za automatsku razmjenu podataka.

Počela je sa radom radna grupa za unapređenje automatske razmjene podataka, koja u roku od tri mjeseca treba da sagleda sistem i predloži njegovo unapređenje. Institucije će dostaviti ukoliko su razvile dodatne servise kao i potrebu za proširenjem servisa drugih institucija kako bi isti bili dostupni svim stranama.

Kada je u pitanju razmjena informacija između potpisnica sporazuma za automatsku razmjenu podataka, MUP je tražio od Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori sredstva za izradu Dokument management sistema (DMS), zbog prepoznatih poteškoća u očuvanju bezbjednog dostavljanja dokumenata i informacija. Obaviješteni smo da su opredijeljena sredstva za izradu DMS i unapređenje IT infrastrukture (komunikaciona mreža, serverske, storage i PKI infrastrukture) putem koje će navedene institucije u realnom vremenu moći da razmjenjuju poruke, dokumenta i bilo koji tip sadržaja uz implementirane tehničke i sigurnosne kontrole. Upotrebom DMS sistema biće moguća i razmjena stepenovanih informacija do stepena tajnosti Interno. Ovaj DMS će omogućiti da se izbjegne slanje mailova i dopisa i da se poruke i dopisi razmjenjuju na potpuno siguran način. Za ovaj DMS sistem će se nakon završetka rada radne grupe za unapređenje sistema za automatsku razmjenu podataka početi izrada projektnog zadatka na osnovu kojeg će se sistem implementirati.

U nastavku su statistički podaci o upitima ka servisima Ministarstva unutrašnjih poslova za period 1. I – 31. XII 2023.

Upiti ostalih institucija ka servisima MUP-a (CRS, oružje, vozila, Granica, KD, DS)	
NAZIV	BROJ UPITA
Sekretarijat Sudskog Savjeta	13373
Vrhovno Državno Tužilaštvo	342
Uprava policije	1251037
Ministarstvo Pravde	266940
Poreska Uprava	107377
Uprava Carina Crne Gore	29

NAZIV	BROJ UPITA
Upiti Uprave policije ka servisima Uprave prihoda i carina (CROO i FIN)	4361

NAZIV	BROJ UPITA
Upiti Uprave policije ka servisima Ministarstva pravde	267441

NAZIV	BROJ UPITA
Upiti Uprave policije ka servisima CBCG	2782

NAZIV	BROJ UPITA
Upiti Uprave policije ka servisima Upravi carina	572

24.6.4. Bilans ostvarenih rezultata

Prema podacima Uprave policije, u periodu 1. I – 31. XII 2023. u strukturi najtežih krivičnih djela iz ove oblasti registrovano je pet ubistava (tri krivična djela „teško ubistvo“ i dva „ubistvo“) sa pet smrtno stradalih lica. Počinioci tri ubistva su u momentu izvršenja bili nepoznati i sva su naknadno rasvijetljena, a počinioci procesuirani nadležnim tužilaštvima. Registrovana su i 33 ubistva u pokušaju na štetu ukupno 41 lica. Počinioci 23 krivična djela su u momentu izvršenja bili nepoznati i nakon intenzivnog operativnog angažovanja počinioci 18 krivičnih djela su identifikovani i procesuirani, tako da procenat rasvijetljenosti ovih kd iznosi 78,2%. Za sad je ostalo nerasvijetljeno pet ubistava u pokušaju i na identifikovanju i procesuiranju njihovih počinilaca nadležnim tužiocima se intenzivno radi.

Prema podacima SDT-a, u periodu 1. I – 31. XII 2023. za krivična djela organizovanog kriminala podnijeto je 38 prijava protiv 221 poznatog punoljetnog učinioca, što čini 14,83% od ukupno 1.490 prijavljenih punoljetnih lica. Kada se broj prijavljenih lica uporedi sa 196 prijavljenih lica u 2022. konstatuje se povećanje broja prijavljenih lica od 12,75%, a u poređenju s 2021. kada je bilo prijavljenih 127 lica, evidentno je povećanje broja prijavljenih od 74,01%.

U periodu 1. I – 31. XII 2023. u 25 predmeta donijete su naredbe o sprovođenju istrage kao i 23 naredbe o proširenju istrage protiv 162 lica. Optužnice su podignute u 28 predmeta protiv 216 fizičkih i dva pravna lica. U predmetima vezano za organizovani kriminal donijete su naredbe o sprovođenju istrage i optužnice protiv više politički eksponiranih lica među kojima su vršilac dužnosti pomoćnika direktora Sektora za borbu protiv kriminala Uprave policije, predsjednika opštine Budva, bivšeg direktora Uprave policije i savjetnika Predsjednika Crne Gore za odbranu i bezbjednost, bivšeg direktora Uprave policije kao i nekoliko policijskih službenika.

U periodu 1. I – 31. XII 2023. pokrenute su finansijske istrage u devet predmeta i donijete su dvije naredbe o proširenju finansijske istrage koje su pokrenute u ranijem periodu, protiv ukupno 88 lica. Shodno čl.30 Zakona o specijalnom državnom tužilaštvu, formirano je ukupno devet Specijalnih istražnih timova u složenijim predmetima, a shodno čl.15 Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću, u složenim predmetima u kojima se sprovodi finansijska istraga formirano je ukupno pet finansijskih istražnih timova. U periodu 1. I – 1. IV 2024. pokrenuto je pet finansijskih istraga protiv ukupno 29 lica.

Prema podacima sudstva, kada je u pitanju borba protiv organizovanog kriminala, u izvještajnom periodu Viši sud u Podgorici je imao u radu ukupno 97 predmeta protiv 775 okrivljenih lica (695 fizičkih i 80 pravna lica). Od ukupnog broja predmeta, u periodu 15. VI 2023 - 1. IV 2024. riješeno je 10 predmeta (37 lica).

Teška krivična djela protiv života i tijela kao posljedica sukoba OKG

Prema podacima Uprave policije, u periodu 1. I – 31. XII 2023. na teritoriji Crne Gore nijesu registrovana krivična djela protiv života i tijela kao posljedica sukoba organizovanih kriminalnih grupa (OKG), što je rezultat dobrog operativnog rada i intenziviranih policijskih aktivnosti. Realizacijom određenih predmeta vođenih u prethodnom periodu Specijalnom državnom tužilaštvu podnijeto je sedam krivičnih prijava i dopuna krivičnih prijava, zbog krivičnih djela iz ove oblasti. Prijavljeno je ukupno 39 lica, od kojih su 22 označena kao članovi visokorizičnih OKG, a među prijavljenima su i dva policijska službenika. Procesuirana lica su počinila 52 krivična djela od kojih se 13 odnose na krivična djela koja su usmjerena protiv života i tijela, a 39 na članstvo u kriminalnoj organizaciji. Lišeno je slobode 15 lica, od kojih je jedno lice označeno kao član OKG, dok se sedam procesuiranih lica već nalazi u Upravi za izvršenje krivičnih sankcija zbog izvršenja drugih krivičnih djela. Podnijete krivične prijave i izvještaji kao dopune rezultat su nastavak aktivnosti u pet kriminalističkih istraživanja iz ranijeg perioda, s ciljem rasvijetljavanja svih činjenica i procesuiranja svih lica koja su u tim aktivnostima učestvovala. Lica procesuirana ovim krivičnim prijavama se terete da su kao saizvršioци, podstrekači ili pomagači učestvovali u ubistvima članova suprotstavljenih kriminalnih grupa tokom 2020. i 2021, kada je njihovim otkrivanjem procesuiran jedan broj pripadnika kriminalnih organizacija, koji su

direktno ili indirektno bili uključeni u izvršenje ovih ubistava. U odnosu na djelovanje dvije najaktivnije crnogorske organizovane kriminalne grupe „Kavači“ i „Škaljari“, u periodu 1. I – 31. XII 2023. procesuirano devet lica registrovano kao pripadnici OKG Škaljari i 18 lica kao pripadnici OKG Kavač, od kojih je jedno lice registrovano kao vođa ove OKG.

ODUZIMANJE IMOVINE

Privremene mjere obezbjeđenja i privremeno oduzimanje imovine

Prema podacima SDT-a, u periodu 1. I - 31. XII 2023. podnijeti su predlozi za određivanje privremenih mjera obezbjeđenja u 15 predmeta, koji su usvojeni od strane Višeg suda. U periodu 1. I – 1. IV 2024, SDT je podnijelo predloge za određivanje privremenih mjera obezbjeđenja u četiri predmeta, koji su usvojeni od strane Višeg suda u Podgorici, a predmet navedenih mjera bile su nepokretnosti i pokretne stvari.

Prema podacima sudstva, u oblasti organizovanog kriminala, u izvještajnom periodu u 17 predmeta protiv ukupno 67 okrivljenih lica (56 fizičkih i 11 pravnih lica), sud je odredio privremene mjere obezbjeđenja i to zabrana raspolaganja i korišćenja nepokretnosti, uz zabilježbu zabrane u katastru nepokretnosti nalog banci da uskrati isplatu novčanog iznosa za koji se određuje privremena mjera obezbjeđenja. Od ukupnog broja predmeta, u periodu 1. I - 31. XII 2023. privremene mjere obezbjeđenja su određene u 14 predmeta, dok su u periodu 1. I – 1. IV 2024. u tri predmeta donijete odluke o određivanju ovih mjera. Na osnovu navedenog, proizilazi da postoji trend povećanja broja predmeta u kojima nadležni sudovi određuju privremene mjere obezbjeđenja.

Blokirana novčana sredstva i oduzeta imovinska korist

Prema podacima SDT-a, u periodu od 1. I - 31. XII 2023. u pet predmeta u Specijalnom državnom tužilaštvu blokirano je ukupno 6.187.129,48 eura kod poslovnih banaka.

U jednom predmetu, nakon sprovedene istrage za krivično djelo pranje novca (čl.268, stav 4 u vezi stave 3 i 1 u vezi čl.49 KZCG, u vezi čl.5 Zakona o odgovornosti pravnih lica) protiv dva rezidentna pravna lica, podignuta je optužnica 7. XII 2023, zaključeni su sporazumi o priznanju krivice i 6. XII 2023. Viši sud u Podgorici je donio presudu, kojom je osudio na kaznu - prestanak pravnog lica, a od optuženih pravnih lica je trajno oduzeta imovinska korist pribavljena izvršenjem krivičnog djela i to brojne nepokretnosti na teritoriji Crne Gore, čija vrijednost je danas znatno veća od vrijednosti koja je u momentu kupovine u toku 2007. iznosila oko 8.000.000,00 eura.

U periodu od 1. I - 31. XII 2023. u SDT-u je formirano osam predmeta na osnovu obavještenja o sumnjivim transakcijama i na osnovu navedenih obavještenja blokirano je kod poslovnih banaka u Crnoj Gori, ukupno novčanih sredstava u iznosu od 7.774.405,27 eura.

U periodu 1. I – 1. IV 2024, u tri predmeta u SDT-u blokirano je ukupno 1.394.000,00 eura kod poslovnih banaka. U istom periodu, u SDT-u je formirano tri predmeta na osnovu obavještenja o sumnjivim transakcijama, i shodno članu 89 st.2 ZKP-a, na osnovu navedenih obavještenja blokirano je kod poslovnih banaka u Crnoj Gori ukupno 1.182.000,00 eura.

Lako i malokalibarsko naoružanje

U cilju unificiranog i sistematizovanog prikupljanja podataka u vezi sa događajima povezanim sa vatrenim oružjem, municijom i minsko-eksplozivnim sredstvima (MES) izrađena je Instrukcija o procedurama i obavezama izvještavanja posredstvom aplikacije „Infostream“ o događajima koji se dovode u vezu sa oružjem, municijom i minsko-eksplozivnim sredstvima. U finalnoj fazi je izrada Standardnih operativnih procedura za postupanje u slučajevima koji se odnose na vatreno oružje. U maju 2023, na godišnjoj konferenciji fokalnih tački za vatreno oružje zemalja Zapadnog Balkana, prikupljeni su podaci za izradu regionalne procjene rizika koja je fokusirana na malokalibarsko i lako oružje.

Na teritoriji Crne Gore, u periodu 1. I – 31. XII 2023. oduzeto je 724 komada oružja, od čega 599 komada vatrenog oružja, od kojih je 189 komada oružja bilo u ilegalnom posjedu. U istom periodu je registrovano 261 krivično djelo nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija. Zbog vršenja ovih krivičnih djela prijavljeno je 247 lica, među kojima 65 lica koja su i ranije procesuirana zbog vršenja krivičnih djela.

24.6.5. Zaštita svjedoka

Prema podacima Uprave policije, shodno nadležnostima koje su definisane Zakonom o zaštiti svjedoka, sprovedene su mjere zaštite u pet programa zaštite svjedoka, prema pet lica, u predmetima koji su u nadležnosti SDT, od kojih se dva programa zaštite sprovode u saradnji sa partnerskim službama. U Odsjeku za zaštitu svjedoka sistematizovana su 34 radna mjesta, a trenutno je popunjeno 28 radnih mjesta.

24.6.6. Prevencija i kapaciteti u oblasti računarskog kriminala

U kontinuitetu se sprovode kriminalistička istraživanja - „Galaktiko“, koje se odnosi na suzbijanje krivičnih djela neovlašćenog pristupa računarskom sistemu, „Han“, koje se odnosi na krivična djela ugrožavanje sigurnosti počinjena upotrebom informacionih tehnologija i „Posmatrač“, koje se odnosi na suzbijanje dječje pornografije.

Kada je riječ o online seksualnom zlostavljanju djece, intenzivnim aktivnostima Uprave policije napravljen je značajan progres kada je riječ o otkrivanju i rasvjetljavanju krivičnih djela iz navedene oblasti. Naime, u izvještajnom periodu procesuirano je 11 lica zbog postojanja osnovane sumnje da su počinili krivično djelo dječja pornografija, odnosno iskorišćavanje djece za pornografiju. Uporedo sa sprovođenjem represivnih akcija, započete su i aktivnosti preventivnog karaktera, u sklopu projekta „Temida“ koje imaju za cilj identifikovanje malodobnih lica koja se samoinicijativno fotografišu i kreiraju video zapise pornografskog sadržaja. U kontinuitetu i uz značajnu podršku i saradnju međunarodnih partnera, preduzimaju se intenzivne aktivnosti u više međunarodnih projekata, koji imaju za cilj sprečavanje seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja djece na internetu.

U Grupi za suzbijanje krivičnih djela visokotehnološkog kriminala sistematizovano je 18 radnih mesta, uključujući nova radna mesta za eksperte iz te oblasti. U cilju jačanja kapaciteta, veliki akcenat je stavljen i na službenike na terenu, s ciljem da se obuču za postupanje po prijavama građana u odnosu na zloupotrebe na internetu.

Bilans ostvarenih rezultata

Prema podacima Vrhovnog državnog tužilaštva, u periodu 1. I – 31. XII 2023. evidentirana su dva optuženja i to jedno za krivično djelo „računarska prevara“ (član 352 KZCG) i jedno za krivično djelo „neovlašćeni pristup računarskom sistemu“ (član 353 KZCG).

24.6.7. Prevencija i kapaciteti u oblasti pranja novca

Strategijski okvir

Na 66. plenarnom zasjedanju Komiteta eksperata Savjeta Evrope za evaluaciju mjera za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma (MONEYVAL) koje je održano u decembru 2023. u Strazburu, usvojen je Izvještaj za Crnu Goru. Aktivnostima relevantnih državnih institucija u periodu od 1. III – 31. XII 2023, Crna Gora je uspjela da prikaže da je sistem sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma na većem nivou djelotvornosti u odnosu na preliminarne rezultate.

Normativni okvir

Skupština je 11. XII 2023. donijela Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Novim Zakonom je izvršeno usaglašavanje sa relevantnom pravnom tekovinom EU o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca ili finansiranja terorizma. Shodno zakonskim odredbama, sedam podzakonskih akata je izrađeno,

dok su dva u završnoj fazi izrade. Takođe, shodno zakonskim odredbama izrađena su četiri interna akta u nadležnosti Uprave policije odnosno FOJ-a.

Bilans ostvarenih rezultata

Prema podacima Uprave policije u odnosu na sprečavanje pranja novca, u periodu 1. I – 31. XII 2023. Specijalnom državnom tužilaštvu su podijete krivične prijave protiv 13 lica zbog počinjenih 19 krivičnih djela pranja novca. Među prijavljenim licima nalaze se i dva policijska službenika i tri člana visokorizičnih organizovanih kriminalnih grupa. Ukupan iznos novčanih sredstava koja su pribavljena krivimikalnim aktivnosti i plasirana u legalne tokove iznosi 8.132.822 eura.

U periodu 1. I – 31. XII 2023. otvoreno je 599 predmeta iz ove oblasti što je u poređenju sa 2022. povećanje za 35%. Zaprimljene su 523 prijave sumnjivih transakcija od strane zakonskih obveznika, što je u poređenju sa 2022. više za 60%. Najveći broj predmeta tokom 2023. otvoren je na osnovu prijema sumnjivih transakcija od strane obveznika što predstavlja povećanje za 48%. Na osnovu samoinicijativnog rada FOJ-a otvoreno je 58 predmeta što je povećanje za 75% u odnosu na 2022. Ovi podaci ukazuju na proaktivnost finansijsko-obavještajne jedinice. Najveći broj prijava sumnjivih transakcija dolazi od banaka. U toom kontekstu značajna je i intenzivirana komunikacija s notarima koji su u 2023. dostavili 16.493 kupoprodajna ugovora koja se odnose na nepokretnosti čiji je ukupan iznos približno 1,6 milijardi eura.

Na osnovu analitičkih izvještaja FOJ-a Specijalno državno tužilaštvo je u toku 2023. podiglo dvije optužnice za pranje novca u dva predmeta, dok je Uprava policije - Sektor za borbu protiv kriminala podnio dvije krivične prijave u dva predmeta. Takođe, na inicijativu FOJ-a Specijalno državno tužilaštvo je formiralo devet krivičnih predmeta za krivično djelo pranje novca u kojima je privremeno blokirano novčanih sredstava u ukupnom iznosu od 8.214.405.27 eura. Takođe, na osnovu analitičkih izvještaja FOJ-a u kojima je konstatovan osnov sumnje za izvršenje krivičnih djela koja nijesu pranje novca i finansiranje terorizma, a koji su dostavljeni Sektoru za borbu protiv kriminala, podnijete četiri krivične prijave nadležnim tužilaštvima za krivično djelo utaja poreza i doprinosa ukupne štete preko 5 000 000 eura.

Primjenjujući svoja ovlaštenja shodno čl. 97 Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, a nakon što je utvrđeno postojanje osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo pranje novca, FOJ je u periodu januar-februar 2024. samostalno izradio i proslijedio 21 analitički izvještaj drugim državnim organima, od čega šest SDT-u, a 12 drugim jedinicama Uprave policije. Takođe, na bazi zahtjeva drugih državnih organa FOJ je izradio i proslijedio 18 analitičkih izvještaja.

FOJ aktivno participira u finansijskim istragama koje u najvećem broju slučajeva vodi SDT, pa je u toku 2023. po njihovim zahtjevima izvršena finansijska analiza za 1.060 fizička i 60 pravnih lica (od čega se njih 35 vezuje za pripadnike organizovanih kriminalnih grupa). Shodno zakonskim ovlašćenjima, FOJ je tokom 2023. izdao 33 naredbe za privremenu obustavu transakcija ukupne vrijednosti 3.188.000,83 eura, od koji je svaka potvrđena od strane Specijalnog državnog tužilaštva. Takođe, izdato je 138 naloga bankama za kontuirano praćenje finansijskog poslovanja klijenta u odnosu na 104 fizička i 35 pravnih lica, za koje postoji osnov sumnje na izvršenje kivičnog djela „pranje novca“. Intenzivirana je saradnja s Upravom carina koja je rezultirala sa 1.019 izvještaja te institucije o prenosu novca preko državne granice na osnovu čega je FOJ otvorio pet predmeta u toku 2023.

Prema podacima SDT, u periodu 1. I - 31. XII 2023, zbog krivičnog djela pranje novca donijete su naredbe o sprovođenju istrage u pet predmeta protiv 13 lica i jedno proširenje naredbe o sprovođenju istrage protiv jednog lica. Takođe, u radu su i naredbe o sprovođenju istrage za krivično djelo pranje novca iz ranijeg perioda, u 15 predmeta protiv 136 lica. U periodu 1. I - 31. XII 2023. podignute su četiri optužnice protiv 12 lica (10 fizičkih i dva pravna lica).

Kada je u pitanju period 1. I – 1. IV 2024, zbog krivičnog djela pranje novca, u jednom predmetu donijeta je naredba o sprovođenju istrage protiv dva lica. U istom periodu podignuta je i jedna optužnica protiv šest lica.

Prema podacima sudstva, u oblasti borbe protiv pranja novca u periodu 1. I - 31. XII 2023. Viši sud u Podgorici ima ukupno u radu 11 predmeta protiv 86 lica (70 fizičkih i 16 pravnih lica), od čega je pet predmeta formirano zbog krivičnog djela stvaranje kriminalne organizacije (čl. 401a KZCG u sticaju sa krivičnim djelom pranja novca iz čl. 268 KZCG), a u šest predmeta riječ je o samostalnom krivičnom djelu pranje novca. Kada su u pitanju novoprimiti predmeti, u periodu 1. I - 31. XII 2023. primljena su tri predmeta. Od ukupnog broja predmeta u radu, jedan predmet pranja novca koji je formiran kao samostalno krivično djelo protiv jednog okrivljenog lica, riješen je oslobađajućom presudom, koja nije postala pravnosnažna tokom izvještajnog perioda.

Međunarodna saradnja

Crnogorska uprava policije ostvaruje kontinuiranu međunarodnu saradnju kroz razmjenu informacija i podataka sa državama članicama EGMONT grupe, koristeći Egmont sigurnu mrežu za razmjenu podataka. U toku 2023. razmijenjene su 624 komunikacije sa 71 državom. Tokom 29. Plenarnog zasjedanja Egmont grupe potpisana tri sporazuma o saradnji sa FOS Malte, FOS El Salvadora i FOS Gvatemale.

24.6.8. Prevencija i kapaciteti u oblasti borbe protiv trgovine ljudima

Strategijski okvir

Izrađeni su i upućeni Vladi na usvajanje Akcioni plan za praćenje sprovođenja Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za period 2019-2024, za 2024. kao i Izvještaj o implementaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za period 2019 - 2024. za 2023.

Normativni okvir

Skupština je 11. XII 2023. usvojila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika kojim je izvršeno usklađivanje s krovnim međunarodnim aktima koji direktno ili indirektno tangiraju pitanje trgovine ljudima, naročito u pogledu zaštite djece.

Institucionalni okvir

Sklonište za djecu i mlade žrtve trgovine ljudima je adaptirano i otvoreno 1. IV 2024, a u skladu sa međunarodnim standardima propisanim za pružanje ove usluge, poseban akcenat biće stavljen na pružanju bezbjednosti žrtvama koje budu smještane u skloništu. Unutrašnjost objekta omogućava nesmetano razdvajanje smještaja za korisnike i u odnosu na pol i prima deset korisnika. Jedna soba prilagođena je osobama sa invaliditetom. Ministarstvo rada i socijalnog staranja dalo je i licencu za nevladine organizacije koja pruža uslugu smještaja u skloništu za odrasle žrtve trgovine ljudima, konkretno žrtve seksualne eksploatacije, i ovu uslugu finansira sa 50.000 eura.

Operativni plan

U periodu 1. I - 31. XII 2023. Tim za formalnu identifikaciju žrtava je donio odluku za 18 lica da se radi o žrtvama trgovine ljudima. U strukturi identifikovanih žrtva bilo je 13 maloljetnih (osam ženskog, pet muškog pola) i pet punoljetnih lica (ženskog pola). Kao oblici eksploatacije kojima su ova lica bila izložena, Tim je donio odluku da su četiri lica ženskog pola žrtve trgovine ljudima u cilju seksualne eksploatacije, tri lica ženskog pola žrtve trgovine ljudima u cilju upotrebe u pornografske svrhe, četiri lica ženskog pola žrtve trgovine ljudima u cilju sklapanja nedozvoljenog braka, šest lica – žrtve trgovine ljudima u cilju prisilnog prosjačenja i jedno lice muškog pola kao žrtva trgovine ljudima u cilju vršenja kriminalne djelatnosti.

U kontinuitetu se sprovede preventivne aktivnosti u cilju proaktivnije identifikacije žrtava trgovine ljudima, a značajni su naponi Ministarstva unutrašnjih poslova usmjereni na regionalnu i međunarodnu saradnju, kao i na saradnju s međunarodnim organizacijama. Takođe, kroz zaključenje ugovora o realizaciji projektnih aktivnosti u decembru 2023, s pet nevladinih organizacija, opredijeljena je sektorska podrška programima i projektima nevladinih organizacija u oblasti zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava u iznos od 40.000 eura.

Takođe, Odlukom o utvrđivanju protitjetnih oblasti od javnog interesa i visine sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u 2024. opredijeljen je iznos od 50.000 eura, a u toku je formiranje komisije koja će raspisati javni konkurs za raspodjelu pomenutih sredstava za tekuću godinu.

Bilans ostvarenih rezultata

Prema podacima Vrhovnog državnog tužilaštva, u periodu 1. I – 31. XII 2023. formirano je 23 predmeta i to 15 predmeta po poznatim učiniocima protiv ukupno 27 punoljetnih i dva maloljetna lica, jedan je predmet formiran po nepoznatom učiniocu i sedam predmeta koji su bili predmet izviđaja. U naznačenom periodu postupano je u sedam predmeta iz ranijih godina i to tri u izviđaju i četiri predmeta protiv četiri poznata učinioca. U periodu 1. I – 31. XII 2023. podignuto je sedam optužnica protiv ukupno devet punoljetnih lica, a podnijet je i predlog za izricanje sankcije protiv dva maloljetna lica. Do 31. XII 2023. potvrđeno je šest optužnica.

Prema podacima Specijalnog državnog tužilaštva, 6. IX 2023. donijeta je naredba o sprovođenju istrage protiv šest lica zbog osnovane sumnje da su tokom 2022 i 2023. izvršili krivično djelo stvaranje kriminalne organizacije i produženo krivično djelo trgovina ljudima (iz čl.444 ZKP), u odnosu na veći broj oštećenih državljana Turske. Takođe u ovom predmetu donijeta je i naredba o sprovođenju finansijske istrage protiv šest lica i ista je u toku. Takođe, 28. II 2024. SDT je donijelo naredbu o proširenju istrage protiv jednog lica zbog osnovane sumnje da je izvršilo krivično djelo stvaranje kriminalne organizacije i krivično djelo trgovina ljudima (iz čl.444 ZKP), a dana 1. III 2024. naredbu o sprovođenju istrage protiv jednog lica, zbog osnovane sumnje da je izvršilo krivično djelo stvaranje kriminalne organizacije i krivično djelo trgovina ljudima (iz čl.444 ZKP). Takođe, SDT je 1. III 2024. podiglo optužnicu protiv šest lica zbog krivičnog djela stvaranje kriminalne organizacije i trgovina ljudima.

Prema podacima sudstva u oblasti trgovine ljudima, u periodu 1. I - 31. XII 2023, crnogorski sudovi su imali u radu ukupno 16 predmeta protiv 25 okrivljenih lica, od kojih je jedan predmet vraćen radi dopune istrage. Od toga broja, tokom ovog perioda formirano je šest predmeta protiv šest okrivljenih lica. Na osnovu ove statističke slike, može se istaći da je tokom 2023. nastavljeno poboljšanje bilansa rezultata u vidu ukupnog broja predmeta trgovine ljudima koji su u radu kod nadležnih sudova. Kada je riječ o riješenim predmetima, tokom 2023. sudovi su riješili dva predmeta.

Prema podacima Uprave policije u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, u periodu 1. I – 31. XII 2023. otkriveno je 21 krivično djelo trgovine ljudima, što je za 75% više u odnosu na 2022. Podnijeto je 16 krivičnih prijava protiv 28 lica.

U cilju suzbijanja prinudnog prosjačenja u kontinuitetu se sprovodi akcija „Prosjak“, od početka 2023. izvršene su 64 akcije tokom kojih su kontrolisane 82 osobe. Realizacijom akcija podnijeta su 72 zahtjeva za pokretanje prekršajnih prijava protiv 72 lica.

24.7 Borba protiv terorizma

24.7.1. Normativni okvir

Ažurirani Bilateralni aranžman Crne Gore i EU za implementaciju Zajedničkog akcionog plana zemalja Zapadnog Balkana za borbu protiv terorizma potpisan je 29. XI 2023. Ovaj aranžman omogućava da Crna Gora nastavlja bilateralnu saradnju sa EU u odnosu na oblast borbe protiv terorizma, ali i da ostane dio regionalne strukture. Samim

tim, na ovaj način se nastavlja implementacija pojedinačnih zajedničkih aktivnosti država regiona Zapadnog Balkana u borbi protiv terorizma, što utiče na jačanje nacionalnih kapaciteta u toj oblasti.

U periodu 1. V – 31. XII 2023. uz ekspertu pomoć predstavnika Međunarodne organizacije za migracije – IOM i Centra za međunarodnu pravnu saradnju – CILC izrađeni su svih potrebnih podzakonskih akata za nesmetano otpočinjanje rada Jedinice za prikupljanje podataka o putnicima (PIU).

24.7.2. Institucionalni okvir

Nacionalni međuresorni operativni tim za prevenciju i suzbijanje nasilnog ekstremizma, terorizma pranja novca i finansiranja terorizma (NOT) formiran je 29. XII 2023. s ciljem praćenja primjene dvije strategije -Strategije za prevenciju i suzbijanja radikalizacije i nasilnog ekstremizma za period 2020-2024 i Stretegije za prevenciju i suzbijanje terorizma, pranja novca i finansiranje terorizma za period 2022-2025 i pratećim Akcionim planom, kao i s ciljem praćenja, koordiniranja i izvještavanja o realizaciji mjera i radnjih definisanih Zajedničkim Akcionim planom za borbu protiv terorizma na Zapadnom Balkanu.

Shodno ovlaštenjima koja proizilaze iz Zakona o osnovama obavještajno bezbjednosnog sektora, Biro za operativnu koordinaciju organa obavještajno bezbjednosnog sektora je 15. II 2024. formirao Međuresorni radni tim za uspostavljanje nacionalne „watch“ liste. Na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN 2396 vlade su u obavezi da, između ostalog, razvijaju „watch“ liste ili baze podataka poznatih i sumnjivih terorista, uključujući i strane borce, kako bi se mogle izvršiti provjere putnika i sprovesti procjene rizika i istrage od strane organa za sprovođenje zakona, u prvom redu organa obavještajno bezbjednosnog sektora - policija, carina, vojska i obavještajne agencije. „Watch“ lista predstavljala bi nacionalni sistem upozorenja koji pruža mogućnost ranog alarmiranja i postupka provjere, čime bi se doprinijelo prepoznavanju i identifikaciji sumnjivih lica, robe ili materijala na graničnim prelazima ili u ranoj detekciji sumnjivih ili prethodno nepoznatih terorista.

Na osnovu prikupljenih obavještajnih podataka, sprovedenih analiza, kao i na osnovu podataka iz posljednje Procjene opanosti od teškog i organizovanog kriminala nije registrovana povezanost visokorizičnih kriminalnih grupa sa aktivnostima koje se mogu podvesti pod terorizma i ekstremizam.

U pogledu funkcionalnosti Jedinice za prikupljanje podataka o putnicima (PIU), u toku decembra 2023. Grupa za prikupljanje podataka o putnicima započela je testnu fazu prikupljanja podataka od avio prevoznika, koja bi trebalo da traje šest mjeseci. Trenutno je uspostavljena saradnja sa 32 avio kompanije. Prethodno su u avgustu 2023. sprovedene aktivnosti sa Međunarodnom asocijacijom avio prevoznika (IATA) u cilju definisanja i informisanja o međunarodnim standardima i obavezama u navedenoj oblasti.

Crna Gora je u potpunosti posvećena politici uvođenja i primjene međunarodnih restriktivnih mjera, pridružujući se svim paketima restriktivnih mjera koje je usvojio Savjet Evropske unije i Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija.

(VIŠE DETALJA U OKVIRU POGLAVLJA 31 – VANJSKA, BEZBJEDNOSNA I ODBRAMBENA POLITIKA)

Međunarodna saradnja

U svrhu preventivnog djelovanja, pokrenut je dugoročni obavještajni projekat „Flight“ sa ciljem prikupljanja podataka o aktivnostima radikalno i ekstremno orjentisanih lica u svrhu prevencije i suprotstavljanja daljoj radikalizaciji koja bi mogla imati segmente terorističkog djelovanja. U periodu 30. X – 4. XI 2023. Crna Gora je učestvovala u operaciji HOTSPOT ADRIATIC 2023“ koja je organizovana od strane Poddirektorata za borbu protiv terorističkih mreža INTERPOL-a, Generalnog sekretarijata INTERPOL-a. Takođe, službenici Uprave policije aktivno učestvuju u radu EUROPOL-ovog analitičkog projekta „TRAVELERS“ koji se odnosi na strane terorističke borce.

24.7.3. Pregled statističkih podataka

Prema podacima Uprave policije, u periodu 1. I – 31. XII 2023. nije bilo podnešenih krivičnih prijava za krivična djela finansiranje terorizma i terorizam.

Prema podacima SDT-a, u periodu 1. I – 31. XII 2023. zbog krivičnog djela terorizam nije bilo prijavljenih lica. Za krivična djela - terorizam u pokušaju (čl. 447 KZCG, u vezi sa čl. 20 KZCG) izvršeno putem pomaganja i krivično djelo stvaranje kriminalne organizacije (čl. 401a KZCG) u radu je istraga iz prethodnog perioda protiv devet lica. U navedenom predmetu donijeta je i naredba o sprovođenju finansijske istrage protiv 10 fizičkih lica. Finansijska istraga je u toku. U periodu 1. I – 31. XII 2023. nije bilo optuženja za krivično djelo terorizam. U periodu 1. I – 1. IV 2024. nijesu donijete naredbe o sprovođenju istrage niti je bilo optuženja za krivično djelo terorizam.

Prema podacima sudstva, kada je u pitanju oblast terorizma, u izvještajnom periodu pred nadležnim sudom se nalazio u radu jedan predmet zbog ovog krivičnog djela i to protiv 13 okrivljenih lica.

24.8. Saradnja u oblasti droga

U novembru 2023. donijet je Pravilnik o izmjenama Pravilnika o utvrđivanju spiska droga, psihotropnih supstanci i bilja koje se može koristiti za proizvodnju droga („Sl. list CG”, broj 90/23), u koji su uvrštene određene supstance u cilju usklađivanja našeg zakonodavstva u ovoj oblasti sa pravnom tekovinom EU.

Poslata je zajednička inicijativa resornih ministarstava za potpisivanje Radnog aranžmana sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droga – EMCDDA¹⁵. Nakon usaglašavanja teksta Radnog aranžmana od strane ministarstava i EMCDDA, on će biti dostavljen EK na mišljenje, nakon čega će biti predstavljen Upravnom odboru EMCDDA. U okviru saradnje sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droga, Crna Gora je u martu 2024. poslala Nacionalni izvještaj o drogama za period 2017-2022, koji daje presjek stanja u oblasti u navedenom periodu. Takođe, poslate su i Standardne tabele iz oblasti zdravstva i bezbjednosti rađene po protokolima Centra.

24.8.1 Bilans ostvarenih rezultata

Prema podacima Uprave policije, u periodu 1. I – 31. XII 2023, u 1.495 pojedinačnoj zaplijeni, pronađeno je i oduzeto 966.299,41 grama opojnih droga, 118 komada stabljika marihuane i 10.729 komada tableta sintetičkih droga i farmaceutskih proizvoda. Podnijeto je 296 krivičnih prijava protiv 355 lica zbog počinjenih 381 krivičnih djela u vezi sa opojnim drogama. Specijalnom državnom tužilaštvu podnijeto je osam krivičnih prijava protiv 47 lica, među kojima je i pet lica koja su označeni kao članovi visokorizičnih organizovanih kriminalnih grupa. Takođe, na nacionalnom, ali i regionalnom i međunarodnom nivou, u saradnji sa partnerskim službama, sprovodi se više aktivnosti koje se odnose na identifikaciju i procesuiranja više lica i članovi organizovanih kriminalnih grupa koje se dovode u vezu sa krijumčarenjem različitih vrsta narkotika.

Prema podacima SDT-a, u periodu 1. I - 31. XII 2023. SDT je donijelo sedam naredbi o sprovođenju istrage i četiri naredbe o proširenju istrage protiv ukupno 48 lica. Podignuto je osam optužnica protiv 38 lica za krivično djelo neovlašćena proizvodnja, držanje i stavljanje u promet opojnih droga.

Prema podacima sudstva, kada je u pitanju krijumčarenje droge na međunarodnom nivou, u periodu 1. I - 31. XII 2023, formirano je sedam predmeta protiv 87 okrivljenih lica. Sudovi imaju u radu ukupno 19 predmeta protiv 131 lica. U izvještajnom periodu, pravosnažnom osuđujućom presudom riješen je jedan predmet protiv jednog okrivljenog lica.

24.9. Falsifikovanje eura

15 The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction – EMCDDA

Krivični zakonik Crne Gore, u dijelu koji se odnosi na krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja, u članu 258, predviđa krivično djelo „falsifikovanje novca“.

Prema podacima Vrhovnog državnog tužilaštva, za krivično djelo falsifikovanje novca iz člana 258 KZCG, tokom 2023. primljeno je ukupno šest prijava. Nakon sprovedenih istraga, podignute su i potvrđene četiri optužnice. Tokom 2023, s pet optuženja iz prethodnog perioda kod suda je bilo u radu ukupno 10 optuženja, od čega je jedno završeno osuđujućom presudom (zatvorskom kaznom), na kraju 2023. Kod suda je na kraju 2023. ostalo u radu devet optuženja.

24.10. Krijumčarenje cigareta

Prema podacima Uprave policije, u periodu 1. I – 31. XII 2023. u oblasti borbe protiv krijumčarenja cigareta, podnijeta je ukupno 21 krivična prijava i dopuna krivične prijave protiv pet pravnih i 39 fizičkih lica. Takođe su procesuirana i dva javna funkcionera (dva bivša direktora Uprave policije), koji su zloupotrebom službenog položaja, omogućili krijumčarenje velikih količina cigareta radi plasiranja istih na sivom tržištu. Među prijavljenim licima za krijumčarenje cigaretama je šest službenika Uprave carina, od kojih četiri u svojstvu članova Komisije za uništavanje oduzetih cigareta, koji se terete za pomaganje u krijumčarenju cigaretama u dužem vremenskom periodu ali i za koruptivna krivična djela. Takođe, prijavljena su i dva lica koja su evidentirana kao pripadnici visokorizičnih organizovanih kriminalnih grupa. Utvrđeno je da je ovim aktivnostima prokrijumčareno preko carinske linije u nepoznatom pravcu, radi plasiranja na sivom tržištu u iznosu od 109.833 paketa cigareta. Krijumčarenjem ovih količina cigareta, materijalna šteta po budžet Crne Gore iznosi oko 100 miliona eura.

U izvještajnom periodu su zaplijenjene 57.242 paklice cigareta bez akciznih markica, čija vrijednost iznosi 147.469 eura. Takođe je zaplijenjeno 1.630,40 kg rezanog duvana i 18,50 kg duvana u listovima, u ukupnoj vrijednosti od 92.207 eura, i u vezi sa ovim zaplijenama procesuirano 16 lica zbog nedozvoljene trgovine i krijumčarenja.

24.11. Carinska saradnja

24.11.1. Međunarodna carinska saradnja u borbi protiv carinskih prevara

Uprava carina intenzivno saraduje i razmjenjuje informacije s partnerskim službama i međunarodnim institucijama i agencijama u borbi protiv carinskih prevara. Nastavljena je saradnja s Evropskom službom za suzbijanje prevara (OLAF) kao i s Britanskom Ambasadom u Podgorici. Na regionalnom nivou realizovano je više projekata, a nastavljena je i intenzivna saradnja i razmjena informacija s partnerskim službama.

U periodu 1. I – 31. XII 2023. Uprava carina je učestvovala u šest zajedničkih međunarodnih carinskih operacija. Takođe, u periodu 1. II – 15. III 2024. učestvovala u međunarodnoj operaciji TENTACLE 2024, u organizaciji Svjetske carinske organizacije (SCO), Interpolu i Egmont grupe finansijskih obavještajnih jedinica, koja se odnosila na sprečavanje krijumčarenja gotovine i nezakonite trgovine dragim kamenjem i plemenitim metalima. Takođe, Uprava carina je u operaciji TENTACLE 2024 preuzela vodeću ulogu Jedinice za operativnu komunikaciju (OCU) i koordinirala je aktivnostima tokom trajanja operacije, a za potrebe navedene operacije je izradila i Operativni plan po modelu Svjetske carinske organizacije kojim je definisala ciljeve, područje djelovanja, način izvještavanja. U cilju pružanja podrške u radu, u period 14. - 15. II 2024. predstavnici SCO su posjetili Upravu carina i Upravu policije u periodu trajanja ove operacije, kojom prilikom je pozitivno ocijenjen rad UC, sistem kontrole na graničnim prelazima kao i saradnja s FOJ.

Stalni monitoring i pojačane mjere kontrole koje se sprovode zajedno sa ostalim institucijama iz bezbjednosno – obavještajnog sistema, i u saradnji sa međunarodnim partnerima u Slobodnoj zoni Luka Bar u decembru 2023. rezultirao je sprečavanjem krijumčarenja i zaplijenom 1.188 paketa cigareta. Vrijednost zaplijenjenih cigareta, koje su

bile namijenjene nelegalnom otpremanju preko Luke Bar, procijenjena je na preko 1.600.000 eura. O navedenom slučaju, pored Uprave policije i nadležnog tužilaštva, obaviještene su partnerske službe, kao i carinske administracije Hrvatske i Srbije kako bi nastavili zajedničke istražne radnje, u cilju prikupljanja dodatnih informacija i preduzimanja zakonskih mjera. Vlada je 14. III 2024. osnovala Koordinaciono tijelo za popis oduzete robe u Slobodnoj zoni „Luka Bar“ koje je usvojilo plan djelovanja za uništenje zaplijenjenih cigareta. Ekspertsku pomoć ovom tijelu pružice EK i HMRC.

Saradnja sa međunarodnim partnerima je aktivna u svim oblastima u kojima Uprava carina djeluje u suzbijanju krijumčarenja i svih vrsta prekograničnog kriminala. U decembru 2023. na inicijativu Uprave carina, a u saradnji sa Carinskom upravom Hrvatske, sprovedena je i akcija koja je rezultirala zapljenom konoplje u Hrvatskoj. Naime, u ovom slučaju su obavještajne informacije crnogorske carine doprinijele da u Hrvatskoj bude zaplijenjeno više od 726 kilograma konoplje koja je imala udio THC-a tri puta veći od dozvoljenog.

U odnosu na inicijativu Zeleni koridori/Plavi koridori Uprava carina je nastavila da intenzivno saraduje i razmjenjuje informacije sa partnerskim službama, kao i sa međunarodnim organizacijama i institucijama.

24.11.2 Saradnja s domaćim organima za sprovođenje zakona

Na nacionalnom nivou, u oblasti carinskih istraga, nastavljena je intenzivna saradnja sa državnim tužilaštvom, Ministarstvom unutrašnjih poslova, Upravom policije i ostalim organima za sprovođenje zakona.

U odnosu na saradnju koju Uprava carina ostvaruje s Upravom policije, preduzete su brojne aktivnosti na unapređenju saradnje dvije uprave. Niame, direktor Uprave carina je 1. III 2024. obrazovao je Radnu grupu za izradu Sporazuma između Uprave carina i Uprave policije, sa zadatkom pripreme i izrada odredbi sporazuma o saradnji sa Upravom policije koje će se odnositi na unapređenje saradnje i nastavak zajedničkih aktivnosti na sprečavanju i otkrivanju prekograničnog kriminala. Službenici Uprave carina i Uprava policije su, krajem februara 2024. započeli rad na izradi zajedničke analize rizika, u skladu sa preporukama iz Šengenskog akcionog plana, a navedena aktivnost je predviđena i Akcionim planom za integrisano upravljanje granicama. Predstavnici Uprave policije su na sastanku koji je održan 29. II 2024. predstavili dokument „Analiza rizika za nezakonite migracije i prekogranični kriminal“ koji je izrađen po CIRAM-u 2.0 modelu FRONTEx-a, koji kao zajednički integrisani model analize rizika koriste sve države članice Evropske unije. Takođe, Uprava carina je intenzivirala saradnju sa Finansijsko obavještajnom jedinicom Uprave policije kada je u pitanju sprečavanje pranja novca i finansirajna terorizma. U periodu od 1. II - 15. III 2024. održano je više zajedničkih sastanaka u vezi zajedničkih aktivnosti u međunarodnoj operaciji TENTACLE 2024, a sprovedene su i zajedničke kontrole na određenim graničnim prelazima. Posredstvom uspostavljenih kontakt tačaka iz Uprave carina i FOJ-a komunikacija je omogućena u realnom vremenu u slučajevima kada se radi o neprijavama novca u iznosu od 10.000 eura i više.

24.11.3. Pregled statističkih podataka o rezultatima carinskih kontrola

U periodu 1. I – 31. XII 2023, carinski službenici izvršili su 75.599 detaljnih kontrola vozila i robe, a utvrđeno je 382 nepravilnosti. Izdata su 377 prekršajna naloga i izrečene novčane kazne u vrijednosti od 304.605,00 eura. Oduzeta je krijumčarena roba u vrijednosti od 2.275.595,77 eura. Uprava carina je samostalno i u saradnji sa drugim državnim organima podnijela ukupno 29 krivičnih prijava nadležnom tužiocu.

U izvještajnom periodu oduzeto je 12.292.720 komada cigareta u vrijednosti 1.641.127,60 eura. Takođe, oduzeto je 112,50 kg rezanog duvana u vrijednosti 10.530,00 eura; 5961,10 litara alkohola u vrijednosti 22.035,40 eura i 17481,11 litara gaziranog pića u vrijednosti 23.639,00 eura. Na osnovu navedenih zapljena akciznih proizvoda, izdata su 32 prekršajna naloga i podnešeno je 13 krivičnih prijava samostalno i u saradnji sa drugim državnim organima nadležnom tužiocu.

Kada je u pitanju krijumčarenje narkotika bilo je ukupno šest zapljena i to: marihuane - četiri zapljena u težini od 590,494 kg, kokaina - jedna zapljena u težini od 18,00 kg i zapljena ulja od industrijske konoplje u težini od 130,00 litara.

U periodu 1. I – 31. XII 2023. po osnovu sumnje u povredu prava intelektualne svojine prekinuto je 58 carinskih postupka i privremeno zadržana roba u ukupnoj količini od 97.302 komada robe.

POGLAVLJE 5 – JAVNE NABAVKE

5.1. Realizovane aktivnosti

5.1.1. Normativni i strategijski okvir

Strategija unapređenja politike javnih nabavki i javno-privatnog partnerstva u Crnoj Gori za period 2021-2025. godine sprovodi se kontinuirano. Shodno tome da se Akcioni planovi za sprovođenje Strategije usvajaju na godišnjem nivou, Ministarstvo finansija je pripremlilo Akcioni plan za 2024. te Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 2023. a isti su usvojeni 11. IV 2024. Usvajanjem predmetnih dokumenata doprinosi se nastavku aktivnosti na ispunjavanju ciljeva u ove dvije oblasti Javne politike.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama („Sl. list CG”, br. 74/19, 3/23; 11/23), usvojen krajem 2022. počeo je sa primjenom od januara 2023. U svrhu primjene novih zakonskih rješenja donešena je sveobuhvatna podzakonska regulativa i mijenjani postojeći akti. U drugoj polovini 2023. donešeni su sljedeći podzakonski akti:

- Pravilnik o dopuni Pravilnika o obrascu izjave privrednog subjekta („Sl. list CG”, broj 83/23);
- Pravilnik o dopuni Pravilnika o bližim kriterijumima za obrazovanje komisije za sprovođenje postupka javne nabavke („Sl. list CG”, broj 88/23);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu sprovođenja jednostavnih nabavki („Sl. list CG”, broj 36/23);
- Pravilnik o obrascu prijave za kvalifikaciju u postupku javnih nabavki („Sl. list CG”, broj 71/23);
- Pravilnik o izmjeni Pravilnika o metodologiji načina vrednovanja ponuda („Sl. list CG”, broj 71/23);
- Pravilnik o obrascu plana javnih nabavki („Sl. list CG”, broj 114/23).

Treba napomenuti i da su, u cilju prilagođavanja novim zakonskim rješenjima, mijenjani i ažurirani Pravilnik o načinu rada i korišćenja elektronskog sistema javnih nabavki, kao i Uputstvo za korišćenje elektronskog sistema javnih nabavki.

Crna Gora je usvojila pravila za nabavke u oblasti odbrane i bezbjednosti koja su usklađena sa Direktivom 2009/81/EC. Naime, Zakonom o javnim nabavkama („Sl. list CG”, br. 74/19, 3/23, 11/23.), propisana je obaveza primjene ovog Zakona za nabavke koje sprovode naručioci iz oblasti odbrane i bezbjednosti, osim u slučajevima iz člana 175, 176 i 177 istog zakona. Vlada Crne Gore je na sjednici od 9. VII 2020. donijela Uredbu o listi vojne opreme i proizvoda, postupku i načinu sprovođenja javnih nabavki u oblasti odbrane i bezbjednosti („Sl. list CG”, broj 76/20) kojom su propisani uslovi i način za sprovođenje, izvještavanje i vođenje evidencija ovih nabavki

U cilju uvažavanja sugestija iz Izvještaja EK i kao rezultat naših aktivnosti koje se odnose na korišćenje jednostavnih nabavki i njihovog udjela u ukupnoj vrijednosti nabavke, Ministarstvo finansija je uvelo kontrolni mehanizam za ovu vrstu nabavke kroz **monitoring ovih postupaka**. U izvještajnom periodu su sprovedene aktivnosti na pripremi akata i funkcija elektronskog sistema nabavki kako bi se realizovao navedeni mehanizam koji je počeo sa radom od 1. I 2024. Njime se omogućava ponuđačima koji učestvuju u postupcima jednostavnih nabavki da podnesu zahtjev za monitoring postupka. Na taj način sprječava se kršenje osnovnih principa javnih nabavki i moguće nepravilnosti pri

sprovođenju ove vrste postupaka. Zahtjev za monitoring postupka jednostavne nabavke podnešen od strane zainteresovanog ponuđača zaustavlja sve radnje naručioca u postupku.

U okviru funkcije monitoringa u javnim nabavkama, a u skladu sa aktivnostima zacrtanim Akcionim planom Strategije unapređenja politike javnih nabavki i JPP za period 2021-2025. godine, Ministarstvo finansija je izradilo i analitički dokument *Analiza sprovođenja centralizovanih nabavki u Crnoj Gori*, sa ciljem identifikovanja nedostataka i mogućnosti proširenja opsega korišćenja centralizovanih nabavki. Ključne preporuke ove analize odnose se na unapređenje organizacione strukture i administrativnih kapaciteta za sprovođenje centralizovanih nabavki, kao i povećanje korišćenja tehnika nabavki kao što su dinamički sistem nabavke i okvirni sporazumi.

Ministarstvo finansija je uvelo žalbene procese kroz regulativu koja je u skladu sa EU standardima i praksom. U slučaju da postoji zloupotreba žalbenog procesa koja utiče na efikasnost čitavog procesa nabavke, Ministarstvo navedeno rješava kroz inspekcijску kontrolu.

U cilju pružanja podrške naručiocima prilikom sprovođenja procesa planiranja javne nabavke i pripreme postupka, u saradnji sa SIGMA-om pripremljene su *Smjernice za izračunavanje procijenjene vrijednosti javne nabavke*.

U izvještajnom periodu izrađeni su značajni dokumenti u oblasti javno-privatnog partnerstva, odnosno *Priručnik za identifikaciju i pripremu projekata JPP*, u okviru Projekta IPA 2014 kao i *Politika javno-privatnog partnerstva - Identifikovani prioritetni projekti i sektori*, u saradnji sa EBRD. Takođe, u toku je Izrada brošure sa konkretnim primjerima JPP projekata iz međunarodne prakse.

U saradnji sa Sekretarijatom Savjeta za konkurentnost Crne Gore, Direktorat za politiku javnih nabavki je sproveo istraživanje kako bi se procijenio stepen povjerenja koji privredni subjekti imaju u crnogorski sistem javnih nabavki, kao i da se identifikuju glavni pravci za njegovo poboljšanje. Rezultati anonimnog upitnika koji je kreiran od strane Direktora i poslat korisnicima pokazali su da je uvođenje elektronskog sistema nabavki najznačajniji korak u pravcu podizanja nivoa povjerenja u sistem javnih nabavki i olakšavanja učešća u postupcima javnih nabavki za privredne subjekte koji su naglasili ulogu Ministarstva finansija kao institucije u koju imaju najviše povjerenja.

Projekat MAPS (Metodologija za procjenu sistema nabavki) koji je sprovedla Svjetska banka uspješno je završen u decembru 2023. uz izradu sveobuhvatnog Izvještaja o procjeni sistema javnih nabavki u Crnoj Gori sa posebnim fokusom na elektronske javne nabavke. Preporuke iz MAPS Projekta poslužiće kao osnova za dalje reforme, prvenstveno vezano za upravljanje ugovorima, uvođenje zelenih i održivih javnih nabavki i dalje unapređenje elektronskog sistema javnih nabavki.

Elektronski sistem javnih nabavki

Elektronski sistem javnih nabavki (<http://cejn.gov.me/landingPage>) koji je počeo sa radom od 1. I 2021. je u potpunosti operativan i pokriva 100% svih postupaka javnih nabavki koje se sprovode u državi.

U toku 2023. a u skladu sa preporukama EK vezanim za kontinuirano unapređivanje rada CEJN-a, izvršeno je funkcionalno povezivanje sistema sa elektronski vođenim javnim evidencijama od značaja za ovu oblast - evidencija Uprave prihoda i carina o obavezama privrednih subjekata po osnovu poreza i doprinosa obaveznog socijalnog osiguranja, dok su za povezivanje sa kaznenom evidencijom Ministarstva pravde stvorene tehničke pretpostavke, ali navedena konekcija još uvijek nije u funkciji zbog administrativnih pitanja. Pored pomenutih institucija, planira se i povezivanje CEJN-a sa elektronskim registrom Agencije za sprečavanje korupcije, a dogovor o povezivanju je postignut i sa Agencijom za zaštitu konkurencije. Navedene aktivnosti imaju za cilj olakšavanje razmjene podataka između relevantnih institucija u sistemu i borbu protiv nepravilnosti i koruptivnih radnji u vezi sa postupcima javnih nabavki.

U sklopu unapređivanja funkcionalnosti CEJN-a, u prethodnoj godini su uvedene dodatne forme izvještavanja, odnosno prikupljanja statističkih podataka sa sistema, što u velikoj mjeri olakšava praćenje pokazatelja uspješnosti sistema javnih nabavki. Takođe, u toku 2023. omogućeno je da se žalbeni mehanizam u postupcima javnih nabavki u potpunosti sprovodi preko CEJN-a. Dodatna unapređenja e-sistema nabavki koja uključuju uvođenje elektronske izjave privrednog subjekta, nove forme izvještavanja i monetizaciju e-sistema planirana su kroz aktivnosti projekta za koji tenderski postupak finansiran od strane Delegacije EU u Crnoj Gori u finalnoj fazi.

Statistički podaci

Prema preliminarnim podacima sa sistema, broj ponuda po postupku javne nabavke - indeks konkurentnosti u 2023. iznosio je 3,18 ponuda po postupku javne nabavke, što predstavlja ispunjenje projektovanih ciljeva za dati period.

Krajem januara 2024. sistem ima ukupno 11068 korisnika. Ukupno registrovanih ponuđača ima 4391, od kojih je aktivno registrovano njih 3758. Broj započetih postupaka u sistemu od početka rada je 22465, dok je broj zaključenih ugovora 19687 (u toku 2023. započeto je 7483 postupka i sklopljeno 7069 ugovora o javnim nabavkama). Ukupna vrijednost javnih nabavki u 2023. iznosi 675.196.902,04 eura, od čega je putem jednostavnih nabavki potrošeno 105.508.184,65 eura

Godišnji izvještaj o javnim nabavkama u Crnoj Gori za 2023. koji će sadržati detaljnu relevantnu statistiku je u pripremi i, nakon usvajanja od strane Vlade najkasnije do 31. V 2024. biće javno dostupan.

Administrativni kapaciteti

U izvještajnom periodu je jedan službenik zapošljen u Direktoratu za politiku javnih nabavki, dok je jedan otišao u penziju, tako da nije bilo promjena u pogledu broja zaposlenih.

S obzirom na to da je početkom 2023. stupio na snagu novi zakonski okvir, fokus aktivnosti Ministarstva finansija tokom cijelog izvještajnog perioda bilo je jačanje administrativnih kapaciteta i podizanje nivoa profesionalizacije zaposlenih u javnim nabavkama. Na temu primjene propisa u oblasti javnih nabavki i novih zakonskih rješenja Ministarstvo je sprovedo 9 obuka za 372 polaznika, dok je u saradnji sa Upravom za ljudske resurse organizovano pet obuka za 113 polaznika, na teme zakonskog okvira u oblasti javnih nabavki i korišćenja CEJN-a. Ministarstvo je organizovalo i pet specijalističkih obuka, i to: za sektorske naručioce u oblasti energetike (SIGMA); na temu centralizovanih nabavki (SIGMA); primjena kriterijuma ekonomski najpovoljnija ponuda (SIGMA); primjena zelenih i održivih javnih nabavki (u organizaciji TAIEX-a) i na temu bid-rigginga (u sklopu IPA, u saradnji sa AZZK). Specijalističke obuke je pohađalo ukupno 102 polaznika.

Krajem 2023. imenovani su novi predsjednik i članovi Komisije za zaštitu prava u postupcima javnih nabavki, dok je u toku procedura za imenovanje posljednjeg nedostajućeg člana. Uz planirano zapošljavanje još pet službenika u toku 2024. ispuniće se uslovi za nesmetan rad u dijelu pravne zaštite u postupcima javnih nabavki.

Polaganje stručnog ispita za rad na poslovima javnih nabavki se održava u kontinuitetu, pa je u toku 2023. od ukupno 80 prijavljenih kandidata, njih 57 položilo ispit za službenika za javne nabavke.

POGLAVLJE 18 – STATISTIKA

18.1. Statistička infrastruktura

U izvještajnom periodu pripremljena su sva i strateška dokumenta definisana Zakonom o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike i to:

1. Strategija razvoja zvanične statistike 2024 - 2028. godina usvojena 27. XII 2023;
2. Program zvanične statistike 2024 - 2028. godina ("Sl. list CG", broj 122/23);
3. Godišnji plan zvanične statistike za 2024. godinu ("Sl. list CG", broj 122/23);
4. Izvještaj o izvršenju Godišnjeg plana zvanične statistike za 2023. godinu, usvojen 28. III 2024;
5. Završni izvještaj o sprovođenju Strategije razvoja zvanične statistike 2019 - 2023. godina, usvojen 28. III 2024;
6. Izvještaj o izvršenju Programa zvanične statistike za period 2019 - 2023. godina, usvojen 28. III 2024.

U skladu sa Kadrovskim planom za 2023, u decembru 2023. raspisano je 10 javnih oglasa za upražnjena radna mjesta iz kategorije ekspertskog kadra u svim sektorima, što je i najveći broj raspisanih oglasa od početka pregovora. Sprovođenje procedure povodom oglasa je u toku.

Takođe, Vlada je 1. III 2024, imenovala vršiteljku a dužnosti pomoćnice direktora Uprave za statistiku – rukovoditeljku Sektora za koordinaciju statističkih izvora podataka, čime je i ojačana upravljačka struktura.

U okviru priprema za Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2023. godini Uprava za statistiku je u infrastrukturnom smislu imala značajna unaprjeđenja i to:

- Pripremila i realizovala tender za isporuku računarske opreme;
- Završena virtuelizacija servera;
- Izvršen upgrejd servera na zadnje raspoložive verzije softvera;
- Instaliran DLP softwer za sprječavanje curenja podataka;
- Instaliran Cisco Firepower firewall najnovije generacije za sprječavanje hakerskih napada;
- Završeno ažuriranje registra prostornih jedinica za potrebe sprovođenja popisa;
- Pripremljeni i realizovani tenderi za isporuku pregradnih panela, Izrada SKS komunikacione infrastrukture, zaštitu prostora, nabavku kancelarijskog namještaja;
- Izvršena je instalacija računarske opreme za unos podataka.

18.2. Statističke oblasti

U izvještajnom periodu nastavljen je rad na harmonizaciji svih domenskih statistika, kao i dostavljanje neophodnih podataka Eurostatu koje je trenutno na najvećem nivou u posljednjih 5 godina, po ocjenama predstavnika Eurostata koje bilježi rast od 500%.

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2023. godine realizovan je na teritoriji Crne Gore u periodu od 3. do 30. XII 2023, po metodologiji koja je u skladu sa međunarodnim standardima i nacionalnom zakonodavstvom, i to:

- preporukama Konferencije evropskih statističara za popise stanovništva i stanova 2020, pripremljene od strane EK UN-a za Evropu;
- okvirnom Regulativom 763/2008 Evropskog parlamenta i Savjeta Evropske unije o popisima stanovništva i stanova, kao i ostalim implementacionim regulativama, uz poštovanje Kodeksa prakse evropske statistike.

Uprava za statistiku je realizovala Popis stanovništva, domaćinstva i stanova, tradicionalnim metodom. Terenski rad prikupljanja podataka se sproveo u periodu od 3-30. XII 2023. Rezultat višegodišnjih pripremnih aktivnosti Uprave za statistiku i ostalih, Zakonom o popisu definisanih organa, bio je uspješno sprovedena faza prikupljanja podataka popisa.

Saopštenja rezultata popisa stanovništva, domaćinstava i stanova 2023, objavljivaće se sukcesivno u drugoj polovini 2024, nakon unosa, obrade i kontrole podataka.

Sa ciljem postizanja širokog društvenog dogovora i postizanja povjerenja u popisni proces, Vlada je sa zainteresovanim akterima potpisala Sporazum o uslovima za održavanje popisa stanovništva, domaćinstava i

stanova, kao i praćenje sprovođenja procesa popisa. U vezi sa tim, inicirane su izmjene Zakona o popisu i izmjene Uredbe o periodu sprovođenja popisa, što je rezultiralo odgađanjem kao i produženjem perioda trajanja popisa. Sve navedene izmjene uslovile su donošenje i izradu dodatnih uputstava, aneksa, internih pravilnika i instrukcija kako bi se doprinijelo uspješnoj realizaciji popisa.

U navedenom izvještajnom periodu sprovedene su sljedeće aktivnosti:

- finalizovana i kontinuirano ažurirana jedinstvena i međunarodno uporediva metodologija popisa, sa jedinstvenim definicijama i karakteristikama jedinica popisa;
- pripremljeni su popisni upitnici koji su korišćeni za prikupljanje podataka na terenu, kao i pomoćni obrasci;
- uspješno sprovedene obuke za 3.617 učesnika popisa na tri nivoa (državni instruktori, instruktori i popisivači);
- U ovom periodu zabilježeno je oko 20 gostovanja predstavnika Uprave za statistiku na TV stanicama, a ona su prenijeta u 263 objave u medijima;
- oko 100 zahtjeva od strane medijskih kuća je upućeno Upravi za statistiku na temu popisa u toku kampanje;
- snimljeno je i emitovano ukupno 6 video materijala;
- organizovani su sastanci sa medijima, sa akademskom zajednicom, sa ambasadorima i predstavnicima međunarodnih organizacija u Crnoj Gori, kao i nevladinim organizacijama;
- Pripremljeni su odgovori na više od 100 zahtjeva medijskih kuća;
- učestvovanje i gostovanje u 20 emisija na temu popisa;
- učestvovanje u radu sedam sjednica parlamentarnog Odbora za praćenje primjene Sporazuma o uslovima za održavanje popisa stanovništva, domaćinstava i stanova, kao i praćenje sprovođenja procesa popisa;
- identifikovane i pripremljene su statističke klasifikacije za potrebe popisa;
- pripremljeni su instrumenti za postpopisno istraživanje i to: Metodologija za postpopisno istraživanje, Uputstvo za kontrolore, kao i upitnici i obrasci koji će se koristiti u postpopisnom istraživanju;
- sprovedeno postpopisno istraživanje u januaru 2024, sa ciljem ocjene obuhvata popisa i kvaliteta podataka prikupljenih popisom;
- sopstvenim kapacitetima Uprava za statistiku je izradila softverska rješenja, neophodna za svaku fazu popisa: od unosa do obrade podataka.
- Takođe, izrađeni su i dodatni softveri za potrebe popisa i to:
 - Softver za postpopisno istraživanje;
 - Softver za šifriranje polja djelatnosti, zanimanja i škola, primjenom automatskog, poluautomatskog i ručnog pristupa;
 - Softver za primjenu automatskih pravila logičke kontrole za ostala polja iz upitnika;
 - Softver za izvođenje polja tokom cijelog postupka obrade za potrebe diseminacije, a na osnovu unaprijed utvrđenih kriterijuma;
 - Softver za primjenu automatskih pravila za kontrolu i ispravku podataka koji se odnose na stanove;
 - Softver za tematsko tabeliranje;
- obezbijeđene su i opremljene prostorije za unos podataka;
- pripremljena je tehnička infrastruktura prostorija i usvojen „Pravilnik rada na unosu i kontroli podataka popisa“, a kojim su regulisana opšta pravila ponašanja, rada, odgovornosti i nadležnosti u prostorijama gdje će se vršiti unos i kontrola unosa podataka;
- Izvršen je izbor operatera na osnovu Javnog oglasa i 1. II 2024. otpočelo se sa unosom podataka popisa.

U cilju stvaranja uslova za sprovođenje **Popisa poljoprivrede** u okviru upitnika za Popis stanovništva, domaćinstava i stanova, prikupljen je set pitanja za potrebe Popisa poljoprivrede. Vlada je 28. III 2024. utvrdila Predlog Zakona o Popisu poljoprivrede. Pripremljena je draft verzija Upitnika, Metodološkog uputstva i aplikacije za sprovođenje Popisa

poljoprivrede. Planirano je da se Popis poljoprivrede sprovede u periodu od 1. X do 1. XII 2024, u skladu sa Regulativom (EU) 2018/1091. Popisom poljoprivrede prikupiće se podaci za module koji su obuhvaćeni 2020. i 2023.

U domenu **monetarne i finansijske statistike** nastavljene su aktivnosti usklađivanja statistike sa EU regulativama iz ove oblasti. U domenu monetarne statistike, kreditne institucije dostavljaju podatke u skladu sa „Odlukom o podacima i informacijama koje kreditne institucije dostavljaju Centralnoj banci“ („Sl. list CG“ br. 81/22, 13/23). Novi sistem izvještavanja banaka prema Centralnoj banci prema pomenutoj Odluci podrazumijeva usklađenost sa ECB regulativama iz oblasti monetarne (bilansna statistika monetarnih finansijskih institucija) i finansijske statistike (statistika kamatnih stopa). 2023. je period uporednog izvještavanja kreditnih institucija prema postojećem i novom sistemu izvještavanja kako bi se obezbijedio, testirao i utvrdio zadovoljavajući kvalitet podataka, a potom kreirali pregledi za kompilaciju monetarne i finansijske statistike u skladu sa novim sistemom izvještavanja.

U domenu **finansijskih računa**, u okviru IPA regionalnog projekta pod nazivom „Program jačanja kapaciteta centralnih banaka Zapadnog Balkana sa ciljem njihove integracije u Evropski sistem centralnih banaka“, nastavljene su bilateralne aktivnosti sa Hrvatskom narodnom bankom na daljem razvoju statistike finansijskih računa. Razvijen je standardizovani model kojim se kompiliraju podaci iz različitih izvora za finansijski sektor, nefinansijski sektor i sektor nerezidenata. U okviru projekta radi se na daljem razvoju preostalih sektora. U decembru 2023. uspješno je završen višekorisnički projekat IPA 2019 iz oblasti trgovine uslugama koji je za cilj imao harmonizaciju i proizvodnju statistike međunarodne trgovine uslugama po zemljama u skladu sa regulativama EU.

Centralna banka je nastavila sa redovnim izvještavanjem prema Eurostatu i putem Edamis portala poslala: podatke platnog bilansa na kvartalnom nivou za 2023. (drugi, treći i četvrti kvartal) i revidirane podatke za 2022; preliminarne podatke vezane za trgovinu uslugama u sklopu tabele T3 (ITSS) za 2022. i revidirane podatke za 2021. i 2019; kao i preliminarne godišnje podatke za 2022. i podatke za 2021. iz oblasti SDI (Tabele T4.1, T4.2 i T5.1).

Centralna banka je od septembra 2022. počela objavu serije kvartalnih podataka za Međunarodnu investicionu poziciju Crne Gore (MIP), za period od 2019. do drugog kvartala 2022, nakon ovog perioda na kvartalnom nivou se redovno objavljuju i dostavljaju podaci Eurostatu putem Edamis portala (tabela T2.2) u skladu sa kalendarom.

POGLAVLJE 32 – FINANSIJSKA KONTROLA

32.1. Unutrašnja finansijska kontrola u javnom sektoru

Strateški okvir

Strateški okvir za implementaciju upravljačke odgovornosti, unapređenja unutrašnjih kontrola i rada unutrašnjih revizora definisan je u PFM i PAR dokumentima, budući da oni bave ključnim reformama koje se tiču boljeg upravljanja u Crnoj Gori. O stepenu realizacije ciljeva i planiranih aktivnosti izvještava se na polugodišnjem i godišnjem nivou, kao i kroz Konsolidovani izvještaj o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru, čija je svrha pružanje informacija o stanju u oblasti upravljanja i unutrašnjih kontrola i unutrašnje revizije u izvjestajnom periodu, odnosno o ostvarenom napretku, uočenim slabostima, kao i definisanje koraka za dalji napredak.

Vlada je 30. VI 2023. usvojila **Konsolidovani izvještaj o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru za 2022. godinu** i donijela zaključke koji se odnose na unapređenje ovih oblasti.

Institucionalni okvir

Upravljanje i unutrašnje kontrole

Crna Gora preduzima korake na boljoj implementaciji upravljačke odgovornosti. Iako postojeći zakonodavni okvir pruža mogućnost delegiranja ovlaštenja za donošenje odluka, Ministarstvo finansija je preduzelo aktivnosti za izmjenu postojećeg Zakona o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru, radi jasnijeg definisanja odgovornosti rukovodilaca.

Ministarstvo finansija je radi podizanja svijesti o značaju implementacije ovog koncepta u državnoj upravi, krajem novembra 2023. organizovalo Konferenciju o upravljačkoj odgovornosti za relevantne predstavnike institucija državne uprave. Cilj konferencije bio je promocija upravljačke odgovornosti i delegiranja ovlaštenja, kao i da se predstave iskustva Ministarstva finansija Holandije.

Takođe, u cilju pružanja podrške institucijama, da na odgovarajući način definišu zahtjeve za informacijama koje su im potrebne za efikasno upravljanje i donošenje odluka, pripremljena je Metodologija za interno izvještavanje, koja je objavljena na sajtu Ministarstva finansija. <https://wapi.gov.me/download/6d4d310e-84e9-4eb9-af8c-04eff41f0e95?version=1.0>.

Radi praćenja primjene osnovnih elemenata upravljanja i unutrašnjih kontrola u javnom sektoru krajem 2023. sprovedeno je sagledavanje kvaliteta u dvije institucije¹⁶, u skladu sa Metodologijom za sagledavanje kvaliteta upravljanja i kontrola u javnom sektoru. O sprovedenom sagledavanju pripremljeni su izvještaji koji sadrže preporuke za unapređenje ovog sistema. Takođe, u cilju jačanja administrativnih kapaciteta zaposlenih na centralnom i lokalnom nivou u saradnji sa Upravom za ljudske resurse održane su obuke¹⁷ kojima je prisustvovalo 116 službenika.

Unutrašnja revizija

U izvještajnom periodu, nastavljeno je sa aktivnostima na realizaciji četvrtog kruga lokalizovanog Programa obuke za unutrašnjeg revizora u javnom sektoru za 25 kandidata, u skladu sa Pravilnikom o programu obuke i načinu polaganja ispita za sticanje sertifikata unutrašnjeg revizora u javnom sektoru ("Sl. list CG", br. 71/19). Održana su predavanja i teorijska provjera znanja za dva predmeta: „Osnovi nacionalnog zakonodavstva“ i „Finansijsko izvještavanje i računovodstvo u javnom sektoru“.

U martu 2024. započete su aktivnosti na realizaciji petog kruga lokalizovanog Programa obuke za unutrašnjeg revizora u javnom sektoru na način što je objavljen javni poziv za Program obuke i sertifikacije unutrašnjih revizora.

U cilju ostvarivanja politike zadržavanja unutrašnjih revizora i dodatnog zapošljavanja, CHU je preduzela aktivnosti na povećanju zarada raspoređenim unutrašnjim revizorima. Naime, od septembra 2023. svi unutrašnji revizori u javnom sektoru imaju mogućnost za povećanje zarada do 30% u skladu sa Odlukom o dodatku na osnovnu zaradu za obavljanje poslova na određenim radnim mjestima ("Sl. list Crne Gore", br. 82/23). Ministarstvo finansija smatra da će uvođenje ove mjere motivisati unutrašnje revizore za kvalitetnije obavljanje poslova i vidi ovu mjeru kao odgovarajuće rješenje za politiku zadržavanja unutrašnjih revizora. Takođe, planirano je da se u okviru Direkcije za harmonizaciju unutrašnje revizije popuni još jedno radno mjesto tokom 2024..

Uredbom o uspostavljanju unutrašnje revizije u javnom sektoru ("Sl. list Crne Gore", br. 134/22) propisano je da je 38 subjekata javnog sektora (23 na centralnom i 15 na lokalnom nivou) u obavezi da uspostave posebnu organizacionu jedinicu za unutrašnju reviziju. Ostali subjekti javnog sektora su u obavezi da obezbijede vršenje funkcije unutrašnje revizije organizovanjem posebne organizacione jedinice za unutrašnju reviziju ili obavljanjem unutrašnje revizije od

¹⁶ Ministarstvo sporta i mladih i Ministarstvo za rad i socijalno staranje

¹⁷ Održano je sedam obuka iz oblasti upravljanja i unutrašnjih kontrola na teme: „Interne procedure“, „Upravljanje rizicima“, „Samoprocjena unutrašnjih kontrola“ i „Upravljačka odgovornost“, a kojima je ukupno prisustvovalo 116 službenika.

strane jedinice unutrašnje revizije drugog subjekta na osnovu sporazuma, uz prethodnu saglasnost Ministarstva finansija.

Na kraju 2023, od 38 subjekata koji su u obavezi da uspostave posebnu jedinicu za unutrašnju reviziju, ukupno je 35 subjekata i uspostavilo posebnu jedinicu. (20 na centralnom i 15 na lokalnom nivou).

Od 35 obaveznih subjekata koji su uspostavili posebnu jedinicu za unutrašnju reviziju:

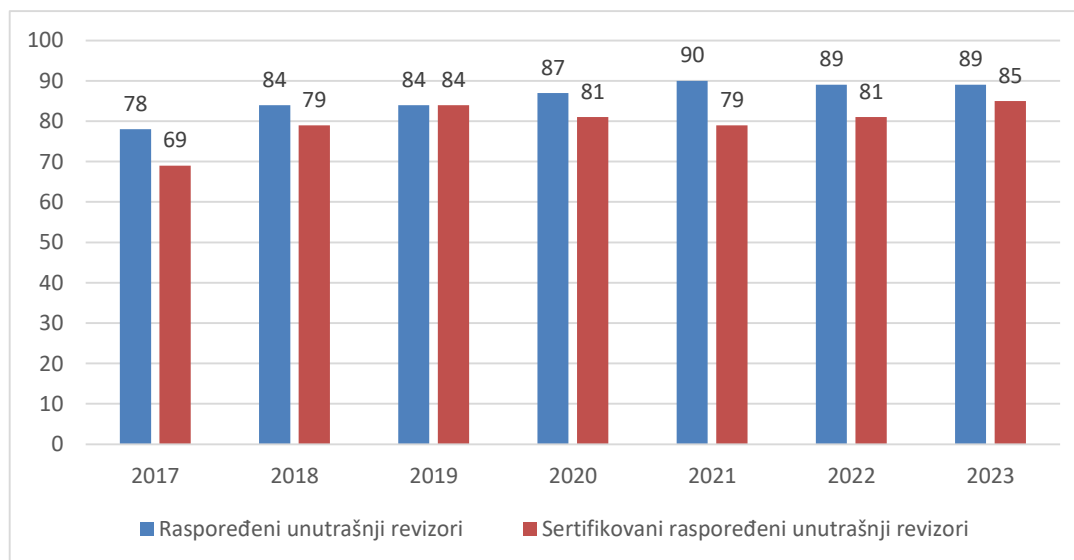
- 8.57 % ili 3 jedinice nemaju unutrašnjeg revizora,
- 11.43 % ili 4 jedinice imaju jednog unutrašnjeg revizora,
- 40.00 % ili 14 jedinica ima dva unutrašnja revizora,
- 40.00% ili 14 jedinica ima tri ili više unutrašnjih revizora (jedna jedinica ima pet unutrašnjih revizora, tri jedinice imaju četiri unutrašnja revizora i 10 jedinica imaju po tri unutrašnja revizora).

Od ostalih subjekata, još sedam subjekata uspostavilo je posebnu jedinicu za unutrašnju reviziju i rasporedilo 10 unutrašnjih revizora.

Kako bi se obezbijedila što veća pokrivenost korisnika sredstava budžeta funkcijom unutrašnje revizije Zakonom o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru u članu 49 definisano je da jedinica za unutrašnju reviziju subjekta koji u skladu sa zakonom vrši nadzor nad drugim subjektom vrši unutrašnju reviziju i kod tog subjekta, ako nema uspostavljenu unutrašnju reviziju. Na taj način obezbijedena je potpuna pokrivenost budžeta funkcijom unutrašnje revizije.

Ministarstvo finansija je u fazi pripreme nove Uredbe o uspostavljanju unutrašnje revizije u javnom sektoru. Razlog donošenja nove Uredbe o uspostavljanju unutrašnje revizije u javnom sektoru je usaglašavanje sa novom Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave.

Prema podacima iz registra CHU (Direktorata za centralnu harmonizaciju i razvoj unutrašnjih kontrola), na kraju 2023, 85 od 89 (95,5%) raspoređenih unutrašnjih revizora u javnom sektoru Crne Gore je steklo nacionalni ili međunarodni sertifikat ovlašćenog unutrašnjeg revizora u javnom sektoru ili oba sertifikata. U periodu od 2021-2023. ukupno je sertifikovano 45 novih unutrašnjih revizora.

Nakon sticanja sertifikata za ovlašćenog unutrašnjeg revizora, unutrašnji revizori su u obavezi da održavaju svoju stručnost u skladu sa Standardima i Pravilnikom o posebnom programu profesionalnog usavršavanja unutrašnjih

revizora u javnom sektoru ("Sl. list CG", br. 67/19). U izvještajnom periodu, u okviru programa kontinuiranog profesionalnog usavršavanja ovlaštenih unutrašnjih revizora u javnom sektoru, ukupno je održano 14 obuka¹⁸ za unutrašnje revizore raspoređene u jedinicama za unutrašnju reviziju na centralnom i lokalnom nivou. Teme su bile: "Konsalting angažmani unutrašnje revizije i IIA globalni okvir kompetencija unutrašnje revizije", "Upravljanje funkcijom unutrašnje revizije i uloga unutrašnjeg revizora u upravljanju rizicima" „Revizija upravljačke odgovornosti i meke vještine unutrašnje revizije“ i „IT kontrole i revizija informacionih sistema“. Cilj ovih obuka je bio unapređenje znanja i vještina za obavljanje poslova unutrašnje revizije u skladu sa Međunarodnim okvirom za profesionalnu praksu unutrašnje revizije.

Na osnovu podataka iz dostavljenih godišnjih izvještaja o radu unutrašnje revizije za 2022, 93,5% jedinica za unutrašnju reviziju je navelo da unutrašnji revizori obavljaju isključivo poslove unutrašnje revizije.

Strateški plan unutrašnje revizije je donijelo 30 od 31 jedinice za unutrašnju reviziju ili 96,77%, dok je godišnji plan unutrašnje revizije donijelo 28 od 31 jedinice za unutrašnju reviziju.

Većina jedinica (24 od 31) za unutrašnju reviziju uspostavila je Program obezbjeđenja i unapređenja kvaliteta rada unutrašnje revizije. Pravilnikom o metodologiji rada unutrašnje revizije u javnom sektoru definisano je da unutrašnji revizori pošalju anketu zadovoljstva subjektu revizije nakon obavljenje revizije.

Budžetska inspekcija

Vlada je 7. XII 2023. utvrdila Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u Ministarstvu finansija, te je na osnovu Pravilnika formirana organizaciona jedinica Direktorata za budžetsku inspekciju, suzbijanje nepravilnosti i prevara u okviru koje je, između ostalog, osnovana Direkcija za budžetsku inspekciju. U Direkciji za budžetsku inspekciju vrše se poslovi koji se odnose na pripremu i sprovođenje kontrole zakonitog i namjenskog korišćenja budžetskih sredstava potrošačkih jedinica, pripremu i sprovođenje kontrole izvršenja budžeta lokalnih samouprava, javnih ustanova, nezavisnih regulatornih tijela, privrednih društava i pravnih lica čiji je većinski vlasnik država ili jedinica lokalne samouprave, kao i inspekcijски nadzor nad sredstvima koja se dodjeljuju NVO sektoru od strane države ili opština, političkim subjektima, kao i kontrolu računovodstvenih, finansijskih i drugih poslovnih dokumenata subjekata nadzora. Direkcija za budžetsku inspekciju zapošljava dva inspektora koja su uspješno pohađali intezivne specijalizovane obuke tokom februara i marta 2024, na Fakultetu za državne i evropske studije iz tri modula: Upravno sudske postupke, Inspekcijски nadzor, Materijalne zakone – Upravno inspekcijски nadzor i prekršaje. Pored navedene obuke, inspektori su učestvovali u inhouse obukama organizovanim od strane Ministarstva finansija odnosno relevantnih Direktorata, na koje su budžetski inspektori upućeni tokom pripreme i vršenja inspekcijskog nadzora.

Ovim načinom organizovanja rada budžetske inspekcije obezbijedena je centralizovana funkcija budžetske inspekcije. Budžetska inspekcija je operacionalizovana od februara 2024. kada se krenulo u inspekcijски nadzor na terenu.

Ministar finansija je donio na predlog glavne budžetske inspekcije Plan nadzora budžetske inspekcije za 2024. Plan nadzora, kao i zapisnici o izvršenom inspekcijskom nadzoru dostupni su zainteresovanoj javnosti i nalaze se na sajtu Ministarstva finansija, te se na taj način obezbijedila jedna od osnovnih funkcija budžetske inspekcije, a to je transparentnost i javnost u vršenju svoje funkcije. Takođe, javno je dostupan mejl na koji zainteresovana javnost može direktno glavnom budžetskom inspektoru da prijavi inicijativu o nepravilnosti, sumnju o korupciji ili prevari.

¹⁸ Za 4 grupe unutrašnjih revizora

Budžetska inspekcija vrši nadzor nad primjenom 4 sistemskih zakona, i to: Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, Zakona o zaradama zaposlenih u javnom sektoru, Zakona o finansiranju lokalne samouprave kao i Zakona o računovodstvu u javnom sektoru. Rad budžetske inspekcije uređen je Zakonom o inspekcijском nadzoru i Zakonom o upravnom postupku, ali imajući u vidu značajan i vrlo obiman djelokrug rada budžetske inspekcije, njenu preventivnu ali i represivnu ulogu kao i specifičnosti koje su karakteristične za vršenje budžetske inspekcije, Srednjoročnim programom rada Vlade predviđeno je da se u I kvartalu predloži Zakon o budžetskoj inspekciji, što je u predviđenom roku realizovano. Zakoni, drugi propisi i opšti akti čija primjena je pod nadzorom budžetske inspekcije su brojni, obimni i složeni, te zahtijevaju široko pravno-ekonomsko znanje. Program javne rasprave na tekst Nacrta zakona o budžetskoj inspekciji je objavljen 1. III 2024, te se nakon toga pristupilo procesu usaglašavanja normi sa Sekretarijatom za zakonodavstvo i Ministarstvom javne uprave.

Budžetska inspekcija sačinjava jednu od linija zaštite javnih sredstava, koja stoji nakon interne revizije i spoljne revizije (Državna revizorska institucija), sa inspekcijским i represivnim (kaznenim) ovlašćenjima. Takođe, budžetska inspekcija na zahtjev državnog tužilaštva, suda i organa uprave nadležnog za poslove policije pruža pomoć u finansijskim istragama, izviđaju, krivičnom i prekršajnom postupku.

32.2. Eksterna revizija

Kada su u pitanju kapaciteti, Državna revizorska institucija broji ukupno 84 službenika i u izvještajnom periodu je primila putem javnog oglasa 4 državna revizora.

Radna mjesta ¹⁹	April 2024
Senatori	4
Sekretar Institucije	1
Državni revizor - načelnik u sektoru	5
Načelnik Službe za administrativno stručne poslove	1
Državni revizor - rukovodilac odeljenja	17
Državni revizor	31
Rukovodilac Jedinice za unutrašnju reviziju	1
Stariji saradnik državnog revizora	4
Saradnik državnog revizora	5
Savjetnici i administracija	15
Ukupno	84

Skupština od 30. VII 2022. nije imenovala predsjednika Senata, tako da Senatom shodno Zakonu o DRI predsjedava najstariji član Senata DRI. Mjesto petog člana Senata je i dalje upražnjeno od novembra 2021, kada je Odbor za ekonomiju, finansije i budžet Skupštine raspisao konkurs za izbor petog člana Senata. U martu 2022, kandidati za petog člana Senata su saslušani, međutim Odbor do izvještajnog perioda nije predložio Skupštini kandidata za petog člana Senata.

Revizorski kadar je pohađao obuke u oblasti etike, integriteta i revizije etike u institucijama javnog sektora, primjene metodoloških akata za finansijsku reviziju i reviziju usklađenosti, računovodstva u javnom sektoru, obračunskog računovodstva, primjene međunarodnih računovodstvenih standarda za realni sektor i za finansijsko izvještavanje. Revizorski kadar Državne revizorske institucije učestvuje u Programu obuke za reviziju uspjeha u organizaciji Nacionalne kancelarije za reviziju Švedske.

¹⁹ 78,6% revizorskog kadra

DRI je u izvještajnom periodu izvršila i objavila **39 izvještaja o reviziji i 61 izvještaj o realizaciji preporuka**²⁰. Od **39 izvještaja o reviziji**, DRI je izvršila:

- 29 izvještaja o reviziji Godišnjeg finansijskog izvještaja i reviziji pravilnosti poslovanja (finansijska revizija i revizija pravilnosti);
- 1 izvještaj o reviziji pravilnosti poslovanja;
- 6 izvještaja o reviziji uspjeha;
- 2 izvještaj o reviziji informacionih sistema;
- 1 kontrolna revizija.

Kontrolom realizacije preporuka, **DRI je u izvještajnom periodu prekontrolisala ukupno 954 preporuka**. Od 954 preporuka, 482 preporuke su realizovane (51%), 135 preporuka nije realizovano (14%), 165 preporuka djelimično realizovano (17%), 80 preporuka u fazi realizaciji (8%), 46 preporuke nijesu primjenjive (5%), dok se za 46 preporuka nije mogao utvrditi status preporuke usljed nedostatka odgovarajućih relevantnih dokaza (5%).

DRI je martu 2024. u skladu sa Strateškim planom razvoja DRI za period 2023-2027. usvojila Operativni plan za sprovođenje Strateškog plana razvoja DRI za 2024. i Strategiju upravljanja kvalitetom u Državnoj revizorskoj instituciji.

DRI je u skladu sa Zakonom izvršila i objavila Izvještaj o reviziji Predloga zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2022. godinu, kao i Godišnji izvještaj DRI o izvršenim revizijama i aktivnostima za period oktobar 2022 – oktobar 2023. godine. Odbor za ekonomiju, finansije i budžet je povodom razmatranja Predloga zakona o završnom računu Budžeta Crne Gore za 2022. godinu razmotrio Izvještaj o reviziji Predloga zakona o završnom računu budžeta države za 2022. godinu. Skupština je u decembru 2023. razmotrila Predlog zakona o završnom računu Budžeta Crne Gore za 2022. godinu sa Izvještajem o reviziji Predloga zakona o završnom računu Budžeta Crne Gore za 2022. godinu i Godišnjim izvještajem o izvršenim revizijama i aktivnostima Državne revizorske institucije Crne Gore za period oktobar 2022 - oktobar 2023. godine. Skupština je usvojila Zaključke kojima poziva Vladu Crne Gore na poštovanje i ispunjavanje svih preporuka Državne revizorske institucije datih u Izvještaju o reviziji Predloga zakona o Završnom računu Budžeta Crne Gore za 2022. godinu. Vlada je dužna da prati realizaciju svih preporuka Državne revizorske institucije koje se odnose na pojedinačne revizije urađene u periodu oktobar 2022 - oktobar 2023. godine i preporuka koje se ponavljaju iz ranijeg perioda, i o tome kvartalno izvještava Skupštinu Crne Gore.

Odbor za bezbjednost i odbranu je razmotrio Izvještaj o reviziji Predloga zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2022. godinu u dijelu koji se odnosi na potrošačke jedinice: Ministarstvo odbrane, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Agenciju za nacionalnu bezbjednost kao i Konačan izvještaj DRI o reviziji godišnjeg finansijskog izvještaja i pravilnosti poslovanja Ministarstva unutrašnjih poslova za 2022. godinu.

Državna revizorska institucija je u izvještajnom periodu izvršila reviziju kao dio paralelne revizije uspjeha u oblasti Cilja održivog razvoja 5 UN Agende 2030 – „Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice“, pod pokroviteljstvom UN Women-a sa VRI Republike Srbije i Bosne i Hercegovine. U izvještajnom periodu, u toku je sprovođenje dvije paralelne revizije uspjeha „Implementacija projekata u vodoprivredi“ i „Upravljanje rijekama – Zaštita rijeka od odlaganja komunalnog otpada“.

Revizorsko tijelo je u izvještajnom periodu sprovelo revizorske aktivnosti za određene programe iz IPA II i III perspektive, kao što su: Nacionalni akcioni programi (CAP 2014, CAP 2015, CAP 2016, CAP 2017, CAP 2018, CAP 2020); Višegodišnji akcioni program za Crnu Goru za zapošljavanje, obrazovanje i socijalne politike 2015-2017

²⁰ DRI je izradila i objavila 61 izvještaj o realizaciji preporuka iz izvještaja o reviziji, od kojih se neki izvještaji odnose na isti subjekt revizije, iz razloga što su u izvještajnom periodu vršene naknadne provjere realizacije preporuka, koje su zahtjevale dalje praćenje.

(SOPEES 2015-2017); IPARD II program (2014-2020); Godišnji akcioni program za Crnu Goru za 2021 (IPA III); Program prekogranične saradnje „Crna Gora-Kosovo“ (IPA III 2021-2027) i sl.

Dodatno, sprovedene su i ostale značajne aktivnosti poput Twinning light projekta “Unapređenje zakonodavnog okvira i jačanje administrativnih kapaciteta Revizorskog tijela Crne Gore”, pripremljene su odgovarajuće procedure i radni dokumenti za obavljanje revizorskih aktivnosti u vezi sa zatvaranjem programa u okviru IPA II, dok je Revizorski priručnik revidiran u skladu sa zahtjevima za reviziju IPA III/ESIF i ojačane su kompetencije revizora RT na osnovu identifikovanih potreba za obukom.

Kada su u pitanju ljudski resursi u Revizorskom tijelu, trenutan broj zaposlenih je 24, od kojih je 20 revizora (uključujući glavnog revizora i zamjenika glavnog revizora). U završnoj fazi je procedura zapošljavanja još jednog revizora, dok su Kadrovskim planom RT-a za 2024. planirana zapošljavanja još 2 revizora.

32.3. Zaštita finansijskih interesa EU

Skupština je 11. XII 2023. usvojila **Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore**, koji je stupio na snagu sljedećeg dana.

Krivični zakonik Crne Gore ("Sl. list CG", br. 40/08, 25/10, 32/11, 40/13, 56/13, 14/15, 42/15, 44/17, 49/18, 3/20, 144/21 i 145/21 i 110/23) je u potpunosti usklađen sa Direktivom 2017/1371/EU Evropskog parlamenta i Savjeta o suzbijanju prevara počinjenih protiv finansijskih interesa Unije krivičnopravnim sredstvima. S tim u vezi, kod krivičnog djela Neosnovano dobijanje i korišćenje kredita i druge pogodnosti iz člana 245 ovog zakonika dodat je teži oblik ovog krivičnog djela ako je djelo učinjeno na štetu finansijskih interesa Evropske unije, učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to djelo. Uvedena su tri nova krivična djela u cilju usklađivanja sa PIF Direktivom i to „Prevara u obavljanju privredne djelatnosti“, „Zloupotreba u vezi sa javnom nabavkom“, kao i „Primanje i davanje mita u postupku stečaja“.

Radnja krivičnog djela „Prevara u obavljanju privredne djelatnosti“ se sastoji u obavljanju privredne djelatnosti, u namjeri da sebi ili drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist, dovede nekoga lažnim prikazivanjem ili prikriivanjem činjenica u zabludu ili ga održava u zabludi i time ga navede da nešto učini ili ne učini na štetu imovine subjekta privrednog poslovanja za koje ili u kojem radi ili drugog pravnog lica. Zapriječena kazna za osnovni oblik je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina i novčana kazna. Ovo krivično djelo ima i svoje kvalifikovane oblike i to ako je pribavljena imovinska korist ili je nanijeta šteta koja prelazi iznos od tri hiljade eura, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina i novčanom kaznom. Ako je pribavljena imovinska korist ili je nanijeta šteta koja prelazi iznos od trideset hiljada eura, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do deset godina i novčanom kaznom. Važan aspekt ovog krivičnog djela jeste i postojanje kvalifikovanog oblika, a koji postoji ako je djelo učinjeno na štetu finansijskih interesa Evropske unije, učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to djelo.

Radnja krivičnog djela „Zloupotreba u vezi sa javnom nabavkom“ se sastoji u podnešenju ponude u vezi sa javnom nabavkom zasnovane na lažnim podacima ili protivno zakonu dogovara sa ostalim ponuđačima ili preduzimanja druge protivpravne radnje u namjeri da time utiče na donošenje odluka naručioca javne nabavke. Zapriječena kazna za osnovni oblik je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Istom kaznom kazniće se i lice koje koje kod naručioca javne nabavke iskorišćavanjem svog položaja ili ovlašćenja, prekoračenjem granice svog ovlašćenja ili nevršenjem svoje dužnosti krši zakon ili druge propise o javnim nabavkama i time prouzrokuje štetu javnim sredstvima. Takođe, kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina kazniće se i lice koje nekom subjektu prilagođava uslove javne nabavke ili sklapa ugovor sa ponuđačem čija je ponuda u suprotnosti sa uslovima iz dokumentacije za nadmetanje. U konačnom, kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina kazniće se i lice koje iskorišćavanjem svog položaja ili ovlašćenja, prekoračenjem granice svog ovlašćenja ili nevršenjem svoje dužnosti

daje, preuzima ili ugovara poslove za svoju djelatnost ili djelatnost lica u odnosu na koje postoji sukob interesa. Ovo krivično djelo ima i svoje kvalifikovane oblike i to ako je učinjeno u vezi sa javnom nabavkom čija vrijednost prelazi iznos od sto hiljada eura, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do deset godina. Ako je djelo učinjeno na štetu finansijskih interesa Evropske unije, učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to djelo. Takođe, u odnosu na osnovni oblik ovog krivičnog djela predviđeno je i da učinilac koji dobrovoljno otkrije da se ponuda zasniva na lažnim podacima ili na nedozvoljenom dogovoru sa ostalim ponuđačima ili da je preduzeo druge radnje u namjeri da utiče na donošenje odluka naručioca prije nego što se zaključi ugovor o javnoj nabavci, može se osloboditi od kazne.

Radnja krivičnog djela „Primanje i davanje mita u postupku stečajna“ se sastoji u tome da povjerilac ili član odbora povjerilaca zahtijeva ili primi mito ili prihvati ponudu ili obećanje mita za sebe ili drugog da glasa na određeni način ili da ne glasa ili da preduzme drugu radnju radi oštećenja nekog od povjerilaca u stečajnom postupku. Zapriječena kazna za osnovni oblik je kazna zatvora od jedne do osam godina. Ako djelo izvrši stečajni upravnik, stečajni sudija ili vještak, kazniće se zatvorom od dvije do deset godina. Propisano je da ko povjeriocu, članu odbora povjerilaca, stečajnom upravniku, stečajnom sudiji ili vještaku, obeća ili da mito radi izvršenja osnovnog i kvalifikovanog oblika krivičnog djela, kazniće se zatvorom od jedne do osam godina. Dok učinilac koji je dao mito na zahtjev povjerioca, člana odbora povjerilaca, stečajnog upravnika, stečajnog sudije ili vještaka, a djelo je prijavio prije nego što je saznao da je ono otkriveno, može se osloboditi od kazne. U konačnom, propisano je da se dato mito oduzima.

Ovakvim kvalifikacijama vrši se usklađivanje sa Direktivom (EU) 2017/1371 Evropskog parlamenta i Savjeta o suzbijanju prevara počinjenih protiv finansijskih interesa Unije krivičnopravnim sredstvima (PIF Direktiva).

Vlada je 3. VIII 2024. usvojila Konačni izvještaj o sprovođenju Strategije za borbu protiv prevare i upravljanje nepravilnostima radi zaštite finansijskih interesa Evropske unije (2019 – 2022). Evaluacioni izvještaj, koji je sastavio nezavisni tim grčkih eksperata, čini dio Konačnog izvještaja.

U periodu od 11. do 13. IX 2023, Crna Gora je bila domaćin dvodnevnog seminara OLAF/AFCOS-a za zemlje kandidate i potencijalne kandidate. Tom prilikom, predstavnici AFCOS kancelarije su održali sastanak sa direktorom OLAF-a.

U okviru instrumenta TAIEX, AFCOS kancelarija je organizovala radionicu od 18. do 20. IX 2023. na temu upravljanja rizicima nepravilnosti i prevara. Na ovoj radionici su hrvatski stručnjaci predstavili Metodologiju razvijenu od strane Evropske kancelarije za borbu protiv prevara (OLAF), s ciljem systemske analize rizika u oblasti prevencije prevara i upravljanja nepravilnostima, koja će poslužiti kao osnova za kreiranje naredne Strategije.

Kao nastavak Twinning light projekta “Jačanje kapaciteta institucija AFCOS sistema u oblasti upravljanja nepravilnostima“, održana je studijska posjeta Atini u okviru TAIEX instrumenta, gdje su predstavnici Direktorata za budžetsku inspekciju i suzbijanje nepravilnosti i prevara, saznali više o ciklusu borbe protiv prevara sa posebnim fokusom na primjenu alata za procjenu rizika, upravljanje elektronskim sistemom za prijavljivanje nepravilnosti OLAF-u (IMS) i sistemom za procjenu pristiglih žalbi (CMS).

Direkcija za suzbijanje nepravilnosti i prevara/AFCOS koordinira aktivnosti na planu izrade Strategije za borbu protiv prevare i upravljanje nepravilnostima radi zaštite finansijskih interesa EU za period 2025-2028. Pomenuta strategija će pratiti uputstva Generalnog sekretarijata Vlade: "Priprema za izradu strateških dokumenata", kao i dokumenta pripremljena od strane OLAF-a - "Smjernice za izradu nacionalnih strategija za borbu protiv prevara" i "Praktični koraci ka razvoju nacionalne strategije za borbu protiv prevara". U skladu s tim, trenutno se izrađuje dokument: Izvještaj o upravljanju rizicima nepravilnosti i prevara kroz sprovođenje projekata finansiranih iz IPA, koji će biti osnova za izradu pomenute Strategije, kao i niz pripremljenih aktivnosti koje prate izradu strateških dokumenata.

Fokus aktivnosti u narednom periodu biće na daljem usklađivanju pravnih i strateških dokumenata, sprovođenju propisa i jačanju administrativnih kapaciteta. Direkcija za suzbijanje nepravilnosti i prevara/AFCOS kontinuirano priprema projekte s naglaskom na jačanju kapaciteta AFCOS sistema. Shodno tome, očekuje se početak Twinning light projekta "Dalje unapređenje funkcionisanja crnogorskog sistema AFCOS-a radi efikasne zaštite finansijskih interesa EU", u iznosu od 250.000 eura, koji pored komponente izrade i usklađivanja normativno-pravnog okvira za zaštitu finansijskih interesa EU, i jačanja administrativnih kapaciteta kroz obuke, sadrži i izradu tzv. Komunikacione strategije za zaštitu finansijskih interesa EU.

Dalje aktivnosti su neophodne radi unapređenja normativnog okvira u dijelu jasnog definisanja aktivnosti i nadležnosti institucija sistema AFCOS-a tokom inspeksijskih posjeta od strane istražitelja OLAF-a privrednim subjektima u Crnoj Gori, odnosno radi usklađivanja evropskog i nacionalnog zakonodavstva.

U periodu izvještavanja prijavljeno je 18 slučajeva nepravilnosti, od kojih su 2 slučaja potencijalne prevare. Navedeni slučajevi prevare su prosljeđeni Državnom tužilaštvu.

32.4. Zaštita eura od falsifikovanja

Crnogorsko zakonodavstvo o zaštiti eura od falsifikovanja u potpunosti je usklađeno sa propisima EU. Kompletno zakonodavstvo ECB i EU koje reguliše integritet eura i standarde rukovanja gotovinom je implementirano u crnogorsko zakonodavstvo.

U Crnoj Gori obavezno je prijavljivanje falsifikata novca, svako neprijavlivanje smatra se krivičnim djelom za koje su propisane sankcije što je definisano Krivičnim Zakonikom Crne Gore, u dijelu Krivična djela protiv platnog prometa i privrednog poslovanja – Falsifikovanje novca, Član 258, stav 4 (Sl.list RCG, br. 70/2003, 40/2021, 110/23).

U izvještajnom periodu, nastavljene su aktivnosti na zaštiti eura od falsifikovanja u skladu sa harmonizovanom regulativom i standardima EU i ECB. U skladu sa potpisanim sporazumima nastavljena je saradnja i razmjena informacija sa ECB, EC DG/ECFIN, kao i drugim međunarodnim institucijama po pitanju zaštite eura od falsifikovanja. Takođe, nastavljena je intenzivna saradnja i razmjena informacija sa Upravom policije i Višim tužilaštvom. U periodu od juna 2023. do aprila ove godine realizovano je 18 obuka kod rukovaoca gotovinom za 180 polaznika, 14 testiranja uređaja za rad sa gotovim novcem i 3 kontrole rukovaoca gotovinom kreditnih institucija.

U prilog navedenom, od 2021. pripremljene su i realizovane 64 obuke (za 685 zaposlenih) kod rukovaoca gotovinom, izvršena su 72 testiranja uređaja za rad sa gotovim novcem i u skladu sa njihovim rezultatima updejtovani su podaci na sajtu CBCG. Takođe, Crna Gora aktivno učestvuje u Pericles programu od 2002, što podrazumijeva i Pericles 2020. Pokrenute su i realizovane aktivnosti u cilju saradnje i razmjene osoblja sa Guardia di Finanza Republike Italije.

EKONOMSKI KRITERIJUMI

Crnogorska ekonomija je u 2023, uprkos geopolitičkim i ekonomskim neizvjesnostima, zabilježila pozitivne makroekonomske trendove. Privredni rast je bio snažniji od očekivanog i iznosio je 6,0%, dostigavši najveći rast u regionu Zapadnog Balkana, podstaknut privatnom potrošnjom, rastom turizma i značajnim prilivom nerezidenata, dok su kretanja na tržištu rada pratila trend rasta ekonomije.

Tokom 2023, tradicionalno najsnažniji sektori turizma, trgovine i saobraćaja bilježe visoke stope rasta. Industrijska proizvodnja se takođe oporavila, čemu je najviše doprinijelo povećanje proizvodnje električne energije, kao rezultat dobre hidrološke situacije, dok je pad zabilježen u sektoru građevinarstva. Prihodi u turizmu su u 2023. na rekordnom nivou i iznosili su 1,52 milijarde eura, vođeni povećanjem inostranih gostiju i opštim nivoom cijena.

Inflacija u Crnoj Gori je tokom 2023. bila na visokom nivou, iako je primjetan silazni trend cijena usljed usporavanja inflacije na globalnom nivou, kao rezultat restriktivne monetarne politike centralnih banaka i stabilizacije na tržištu energenata.

Skupština je 28. XII 2023. donijela Zakon o budžetu Crne Gore za 2024. („Sl. list CG", broj 124/2023), projektovan na oko 3,48 milijardi eura. Budžetom je opredijeljeno snažno povećanje minimalne penzije na 450 eura, što predstavlja povećanje od oko 52% što će očuvati životni standard socijalno ugrožene kategorije stanovništva. Vlada je 11. I 2024. usvojila novi Program ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2024-2026, koji je glavni dokument srednjoročnog programiranja makroekonomske i fiskalne politike Crne Gore. Program predstavlja instrument za planiranje ekonomske politike zemlje i upravljanje reformama, koje imaju za cilj održavanje makroekonomske stabilnosti, jačanje međunarodne konkurentnosti i poboljšanje uslova za digitalno zasnovan, zeleniji, snažniji i otporniji ekonomski rast i razvoj.

Ključni ekonomski pokazatelji	prosjek 2015-19	2020	2021	2022	2023
BDP po glavi stanovnika (% EU28 prosjeka prema standardu kupovne moći)	46	45	47	50	N/A
Rast BDP-a, u %	4.0	-15.3	13.0	6.4	6,0
Ekonomska aktivnost populacije starosti 15-64: ukupna, žene, muškarci (u %)	64,1; 57,3; 71	61,5; 54,7; 68,3	59,2; 52,9 65,5	67,7; 61,4; 73,9	71,7; 66,3; 77,0
Stopa nezaposlenosti: ukupna, žene, muškarci (u %)	16,6; 16,7; 16,6	18,3; 18,8; 17,8	16,8; 16,1; 17,3	15,1; 13,1; 16,7	13,4; 14,3; 12,2
Godišnja stopa rasta zaposlenosti	3.3	-13.2	6.9	18.4	10,8
Nominalni rast zarada (godišnje u %)	1.6	1.7	1.5	33.8	11,2
Indeks potrošačkih cijena (godišnji rast u %)	1.3	-0.3	2.4	13.0	8,6
Kurs domaće valute naprema euru	1.0	1.0	1.0	1.0	1,0
Bilans tekućeg računa (% BDP-a)	-14.9	-26.1	-9.2	-12.9	-11.4 ^p
Neto strane direktne investicije (% učešće u BDP-u)	10.1	11.2	11.7	13.2	6.3 ^p

Izvori: Monstat, Eurostat, CBCG

2.1. Postojanje funkcionalne tržišne privrede

Makroekonomska stabilnost

Realni rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) Crne Gore u 2023. je iznosio 6,0%, uprkos zategnutim ekonomskim i geopolitičkim prilikama. Najveći doprinos privrednom rastu dali su izvoz roba i usluga (4,4 pp) i dinamična privatna potrošnja (doprinos od 4,0 pp). Investiciona aktivnost polako se oporavlja u 2023. i bilježi stopu realnog rasta od 4,8%. Posmatrajući po periodima, rast BDP-a u prvom kvartalu 2023. iznosio je 6,2%, dok je najveća kvartalna stopa rasta zabilježena u drugom kvartalu, od 6,9%. Rast ekonomije je blago usporio u trećem kvartalu i iznosio je 6,6%, da bi u četvrtom kvartalu zabilježio značajnije usporenje, i iznosio 4,3%.

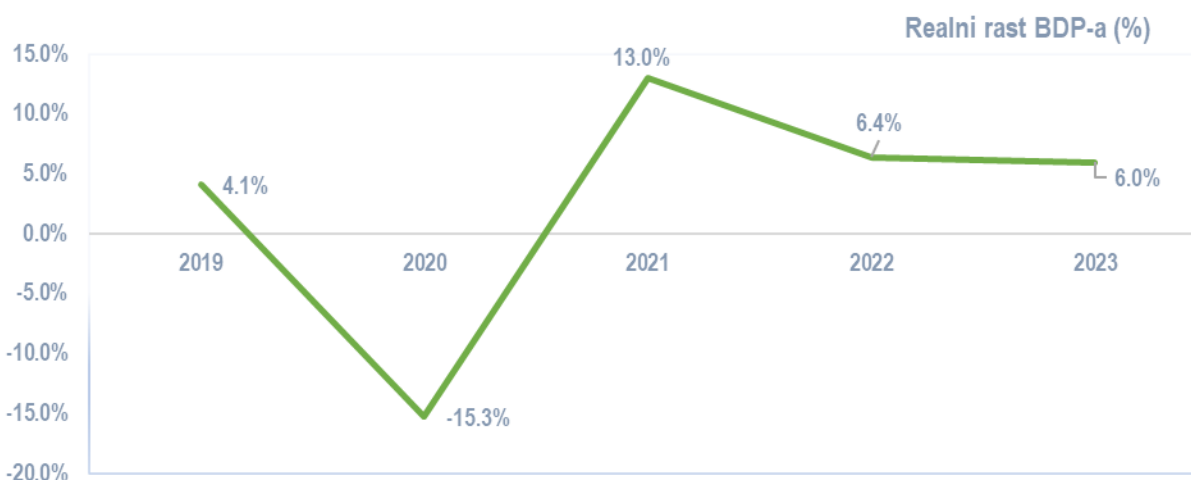
Kratkoročni indikatori po sektorima, prema dostupnim podacima, takođe su povoljni. Preliminarni podaci Centralne banke Crne Gore za 2023. pokazuju da su prihodi od turizma iznosili 1.515,3 miliona eura, što je povećanje od 43,7% u odnosu na 2022, odnosno 37,9% veći u odnosu na prethodno rekordnu 2019. Promet u trgovini na malo je

16,5% veći u 2023, u odnosu na godinu ranije. U prva tri kvartala 2023. godine prevoz putnika na aerodromima ostvario je rast od 34,4% u odnosu na isti period 2022. U turizmu u kolektivnom smještaju u 2023. ostvareno je 5.124.981 noćenja, što je za 18,8% više u odnosu na prethodnu godinu.

Strane direktne investicije su tokom 2023. zabilježile godišnji pad ukupnog priliva od 25,6% i iznosile su 857 mil. eura. Neto priliv SDI iznosio je 428,7 miliona eura, što je za 45,2% manje u odnosu na 2022. Na pad stranih direktnih investicija u 2023. najviše su uticali pad ulaganja po osnovu interkompanijskog duga (264,7 mil. eura, što je za 34,1% manje u odnosu na prošlu godinu) i investicija u kompanije i banke (95,2 mil. eura, što je godišnji pad od 56,6%), kao i povlačenje ulaganja iz inostranstva. Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi, prosječna stopa nezaposlenosti u 2023. godini iznosila je 13,1%, a broj nezaposlenih, u odnosu na 2022. godinu, smanjen je za 3,2%. Istovremeno, broj zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu je povećan za 10,8%²¹.

Prosječna stopa inflacije u 2023. godini iznosila je 8,6%. Nakon nestabilne 2022. godine uslijed eksternih faktora, u 2023. godini stopa inflacije je opadala je iz mjeseca u mjesec, tako da je godišnja stopa inflacije zabilježena u januaru 2023. od 16,2% smanjena na 4,3% u decembru 2023. Inflacija je u periodu januar-februar 2024. prosječno iznosila 4,3% na godišnjem nivou.

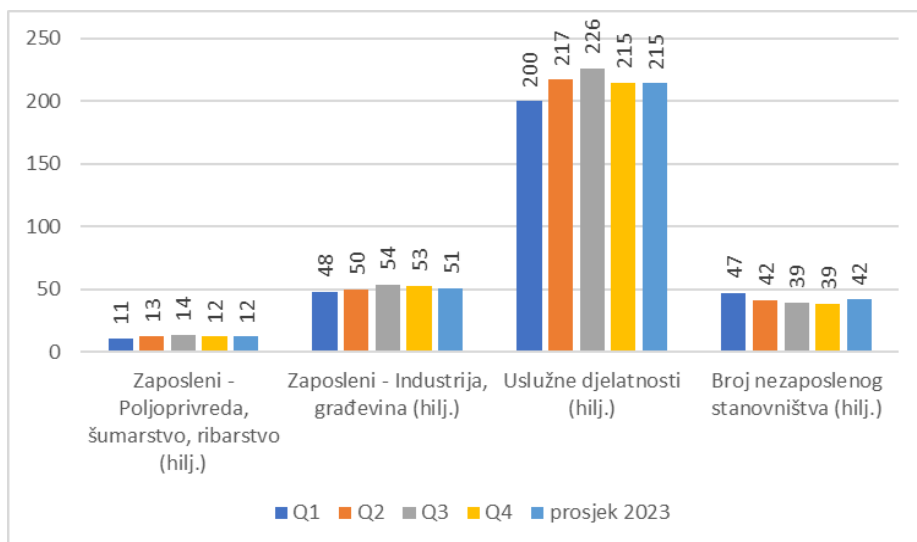
Grafik 1 – Realni rast BDP-a u Crnoj Gori u periodu 2019-2023.

Prosječna stopa aktivnosti u 2023. iznosila je 67,7%, stopa zaposlenosti 57,5%, a stopa nezaposlenosti 15,1%. Na sljedećem grafiku dat je broj zaposlenog i nezaposlenog stanovništva prema kvartalima.

Grafik 2 – Broj zaposlenih prema sektoru djelatnosti i nezaposlenog stanovništva u Crnoj Gori, prema kvartalima (2023)

²¹ Kategorija stanovništva 15 i više godina.

Izvor: Monstat

Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi, u 2023. povećana je stopa aktivnosti za 4 p.p. U aktivnom stanovništvu preovlađuju muškarci u odnosu na žene. U strukturi zaposlenih, muškarci su činili oko 54,7% u odnosu na 45,3% žena. U narednoj tabeli data je stopa aktivnosti, stopa zaposlenosti i stopa nezaposlenosti, s presjekom u odnosu na pol ispitanika.

Tabela 3 – Stopa aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti u Crnoj Gori u 2023.

	QI 2023	QII 2023	QIII 2023	QIV 2023	Prosjek 2023
Stopa aktivnosti	70,1	72,1	72,5	72,1	71,7
M - Stopa aktivnosti	74,9	76,8	77,4	78,9	77,0
Ž - Stopa aktivnosti	65,1	67,4	67,7	65,0	66,3
Stopa zaposlenosti	59,0	62,4	63,8	63,2	62,1
M - Stopa zaposlenosti	63,1	66,7	68,6	70,6	67,3
Ž - Stopa zaposlenosti	54,8	58,1	59,1	55,3	56,8
Stopa nezaposlenosti	15,8	13,5	12,0	12,4	13,4
M - Stopa nezaposlenosti	15,8	13,2	11,3	10,4	12,7
Ž - Stopa nezaposlenosti	15,9	13,8	12,8	14,9	14,4

Izvor: Monstat

Takođe, u prosjeku za 2023, oko 91,8% zaposlenih osoba radi u istoj opštini gdje se nalaze njihova domaćinstva, 5,7% uobičajeno radno mjesto nalazi se u drugoj opštini, dok je kod 2,5% zaposlenih uobičajeno mjesto rada je u inostranstvu.

Industrijska proizvodnja je, prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, u 2023. u odnosu na 2022. zabilježila rast od 6,4%. Rast proizvodnje je evidentiran u sektorima snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom od 26,2% i vađenje ruda i kamena od 3,9%, dok je u sektoru prerađivačka industrija zabilježen pad od 6,1%.

Poljoprivredna proizvodnja je takođe pokazala snažnu otpornost na aktuelna ekonomska kretanja, pri čemu je prodaja i otkup proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u 2023. zabilježila rast od 39,4% u odnosu na 2022.

U **turizmu** je Crnu Goru u 2023, prema preliminarnim podacima Monstat-a, posjetilo ukupno 2,61 miliona turista, što je za 19,7% više u odnosu na prethodnu godinu i ostvareno je 16,46 miliona noćenja, što je za 31,9% više u odnosu

na 2022. U turizmu u kolektivnom smještaju, Crnu Goru je posjetilo 1,44 miliona turista, sa 5,12 miliona noćenja, što je 23,2% i 18,8% više u odnosu na 2022.

Saobraćaj u prva tri kvartala 2023. bilježi dinamične rezultate rasta u odnosu na isti period iz 2022, posmatrano po kategorijama. Promet robe u drumskom transportu u pomenutom periodu 2023. viši je za 7,2%, dok je u željezničkom transportu ostvaren pad prevoza robe od 25,04%. Promet robe u lukama u prva tri kvartala 2023. niži je za 21,8% u odnosu na isti period 2022, dok je promet putnika na aerodromima povećan za 34,4%, kao rezultat uspješne turističke sezone.

U **šumarstvu** je u Crnoj Gori u 2023. proizvedeno ukupno 344,018m³ šumskih sortimenata iz državnih šuma, što je za 28,1%²² više u odnosu na 2022.

Promet u maloprodaji prema preliminarnim podacima Monstat-a, u 2023. bilježi rast od 16,5% u tekućim cijenama, u odnosu na 2022. godinu.

Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a, **građevinarstvo** je u **2023.** zabilježilo pad vrijednosti izvršenih građevinskih radova od 7,88%, i pad efektivnih časova rada od 4,04% u odnosu na prethodnu godinu.

Godišnja stopa **inflacije**, mjerena potrošačkim cijenama, je u **decembru 2023.** iznosila 4,3%. Godišnji rast cijena zabilježen je u kategorijama „restorani i hoteli“ 13,2%, „odjeća i obuća“ 12,8%, „ostala dobra i usluge“ 5,7%, „alkoholna pića i duvan“ i „stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva“ po 5,6%, „zdravlje“ 5,5%, „namještaj, oprema za domaćinstvo i rutinsko održavanje stana“ 4,6%, „rekreacija i kultura“ 3,8%, „obrazovanje“ 2,7%, „hrana i bezalkoholna pića“ 1,7% i „prevoz“ 1,6%, dok je godišnji pad cijena je zabilježen u kategoriji „komunikacije“ 0,3%. U periodu januar - decembar tekuće godine, potrošačke cijene u prosjeku su bile više za 8,6%, u odnosu na isti period prethodne godine.

Prosječan broj zaposlenih u decembru 2023. je, shodno podacima MONSTAT-a, iznosio 246.449 i bio je manji za 0,22% u odnosu na prethodni mjesec, i za 8,50% veći u odnosu na decembar 2022. Rast broja zaposlenih u 2023. u odnosu na prethodnu godinu iznosi 9,27%. Svi sektori su zabilježili rast broja zaposlenih, pa je posmatrano po pojedinim sektorima, najveći rast zabilježen u sektorima: informisanje i komunikacije (31,07%), poslovanje sa nekretninama (29,70%), stručne, naučne i tehničke djelatnosti (16,41%), usluge smještaja i ishrane (13,92%) i građevinarstvo (12,79%). Najmanji rast ostvaren je u sektorima državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje (0,69%) i saobraćaj i skladištenje (2,58%). Najveći broj lica zaposlen je u sljedećim djelatnostima: trgovina na veliko i trgovina na malo, popravka motornih vozila i motocikala (19,41%), usluge smještaja i ishrane (10,05%), državna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje (9,46%), građevinarstvo (7,19%), obrazovanje (7,03%), stručne, naučne i tehničke djelatnosti (6,15%), zdravstvena i socijalna zaštita (6,10%) i prerađivačka industrija (6,04%).

Na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, u decembru 2023, bilo je 39.942 nezaposlenih lica, što je za 14,28% manje nego u istom mjesecu prethodne godine, i za 1,08% u odnosu na prethodni mjesec. Stopa registrovane nezaposlenosti u decembru 2023. iznosila je 13,95% i manja je za 6,13 pp od stope iz decembra prethodne godine.

Prosječna zarada u Crnoj Gori u 2023. iznosila je 987 eura i u odnosu na prosječnu zaradu iz prethodne godine je porasla za 11,78%, dok je prosječna zarada bez poreza i doprinosa iznosila 792 eura, i porasla je za 11,24% u uporednom periodu. Najveće zarade bez poreza i doprinosa zabilježene su u sektoru *finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (1257 eura)* i *snabdijevanja električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija (1218 eura)*,

22 Iskazano ponderisanim indeksom.

dok najmanju zaradu bilježe zaposleni u sektoru *prerađivačka industrija (625)* i u sektoru *administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (636 eura)*.

Deficit tekućeg računa u 2023. iznosio je 782,24 miliona eura i bio je veći za 2,11% u odnosu na 2022. Rast deficita tekućeg računa posljedica je rasta deficita na računu roba, te smanjenja suficita na računima primarnih i sekundarnih dohodaka, dok je dalji rast zaustavljen rastom suficita na računu usluga.

Tokom 2023. spoljnotrgovinski deficit iznosio je 2.983,09 miliona eura ili 11,72% više u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan izvoz roba iznosio je 716,03 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 6,21%, čemu je najviše doprinio pad izvoza obojenih metali i kategorije mineralne rude i otpaci metala. Ukupan uvoz roba iznosio je 3.699,12 miliona eura i bio je za 7,73% veći u poređenju sa prethodnom godinom, što je rezultat rasta uvoza drumskih vozila i medicinskih i farmaceutskih proizvoda.

Na računu usluga ostvaren je suficit od 1.695,00 miliona eura, što je za 28,66% više nego u 2022. Rast suficita rezultat je značajnog rasta prihoda koji su iznosili 2.796,23 miliona eura i bili su veći za 20,96% u odnosu na prethodnu godinu. Ovakva kretanja u najvećoj mjeri su rezultat rasta prihoda putovanja/turizma koji su iznosili 1.515,31 milion eura (rast od 43,67%). Ukupni rashodi usluga su iznosili 1.074,23 miliona eura, što predstavlja rast od 10,53% u odnosu na 2022.

Na računu primarnih dohodaka u 2023. ostvaren je suficit u iznosu od 67,43 miliona eura i manji je za 42,87% u odnosu na 2022. Rashodi na računu primarnih dohodaka iznosili su 348,77 miliona eura ili 35,01% više. Prihodi po osnovu primarnih dohodaka iznosili su 416,20 miliona eura, što predstavlja rast od 10,59% u poređenju sa 2022. godinom.

Na računu sekundarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 438,43 miliona eura, što je za 6,43% manje nego u posmatranom periodu. Ukupan priliv transfera u Crnu Goru je bio manji za 2,24% i iznosio je 556,20 miliona eura, od čega najveći dio čine lični transferi iz inostranstva u iznosu od 389,90 miliona eura (pad od 10,51%). U istom periodu ukupan odliv po osnovu transfera u inostranstvo iznosio je 117,77 miliona eura (rast od 17,31%).

Po osnovu portfolio investicija u 2023, zabilježen je neto odliv od 446,09 miliona eura, dok je na računu ostalih investicija ostvaren neto odliv u iznosu od 485,38 miliona eura.

Prema preliminarnim podacima, neto priliv stranih direktnih investicija u 2023. iznosio je 428,67 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 45,23% u odnosu na 2022. godinu. Ukupan priliv SDI iznosio je 856,99 miliona eura, što je za 25,59% manje, dok je ukupan odliv SDI iznosio je 428,32 miliona eura, što je za 16,06% više nego u 2022.

Prema preliminarnim podacima na kraju 2023. neto međunarodna investiciona pozicija (MIP) Crne Gore iznosila je - 7.463,00 miliona eura ili 108,99% BDP. Ukupna potraživanja rezidenata prema inostranstvu iznosila su 4.932,66 miliona eura, dok su obaveze iznosile 12.395,66 miliona eura.

U poređenju sa krajem 2022, negativna neto međunarodna investiciona pozicija smanjena je za 293,03 miliona eura, zbog značajnijeg povećanja finansijskih sredstava (za 473,11 miliona eura). Posmatrajući neto pozicije po investicionim instrumentima (sredstva minus obaveze), preliminarni podaci pokazuju da je u odnosu na isti period prethodne godine, zabilježeno smanjenje negativne neto pozicije kod ostalih investicija za 420,47 miliona eura i portfolio investicija za 634,99 miliona eura, dok je neto pozicija kod stranih direktnih investicija povećana za 270,55 miliona eura.

Eksterni sektor

Ukupni prihodi od usluga u 2023. iznosili su 2.769,2 mil. eura ili 21,0% više u odnosu na 2022. Procijenjeni prihodi od putovanja-turizma iznosili su 1.515,3 miliona eura sa godišnjim rastom od 43,7% i učešćem od 54,71% u ukupnim

prihodima od usluga. Prihodi od transporta iznosili su 723,9 miliona eura, što je za 0,6% manje u odnosu na 2022. Ukupni rashodi po osnovu usluga iznosili su 1.074,2 miliona eura, što je rast od 10,5%, primarno zbog povećanja rashoda po osnovu transporta (11,9%).

Na računu primarnih dohodaka ostvaren je suficit u iznosu od 67,4 miliona eura i manji je za 42,9% u odnosu na prethodnu godinu, što je posljedica velikog rasta rashoda. Prihodi po osnovu primarnih dohodaka iznosili su 416,2 miliona eura, što predstavlja rast od 10,6%, gdje je priliv po osnovu kompenzacija zaposlenih ostao na nivou prethodne godine i čini 85,2% ukupnih prihoda primarnog dohotka. Rashodi su iznosili 348,8 miliona eura, sa rastom od 35,0%, što je rezultat rasta odliva po osnovu otplata kamata (46,4%) i isplata dividendi (36,5%).

Na računu sekundarnih dohodaka zabilježen je suficit u iznosu od 438,4 miliona eura, što je za 6,4% manje u odnosu na 2022, usljed smanjenja priliva ličnih transfera iz inostranstva. Ukupan priliv transfera u Crnu Goru je iznosio 556,2 miliona eura (pad 2,2%), gdje najveći dio čine lični transferi iz inostranstva u iznosu od 389,9 miliona eura (pad 10,5%). Ukupan odliv transfera u inostranstvo iznosio je 117,8 miliona eura (rast 17,3%).

Prema preliminarnim podacima, neto priliv stranih direktnih investicija tokom 2023 iznosio je 428,7 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 45,2% u poređenju sa prethodnom godinom. Ukupan priliv SDI iznosio je 857,0 miliona eura, što je za 25,6% manje nego u prethodnoj godini. Ukupan odliv SDI tokom 2023. iznosio je 428,3 miliona eura, što je za 16,1% više nego u prethodnoj godini. Po osnovu portfolio investicija, tokom 2023, zabilježen je neto odliv od 446,1 miliona eura, što predstavlja povećanje od oko 155,0%, dok je na računu ostalih investicija ostvaren neto odliv u iznosu od 485,4 miliona eura, što predstavlja povećanje od 86,1% u odnosu na 2022.godinu. Kretanje po ovom računu karakteriše smanjenje kreditnih obaveza banaka, pri čemu je država povećala svoje zaduženje u odnosu na 2022.godinu.

2.1.1. Ekonomska kretanja

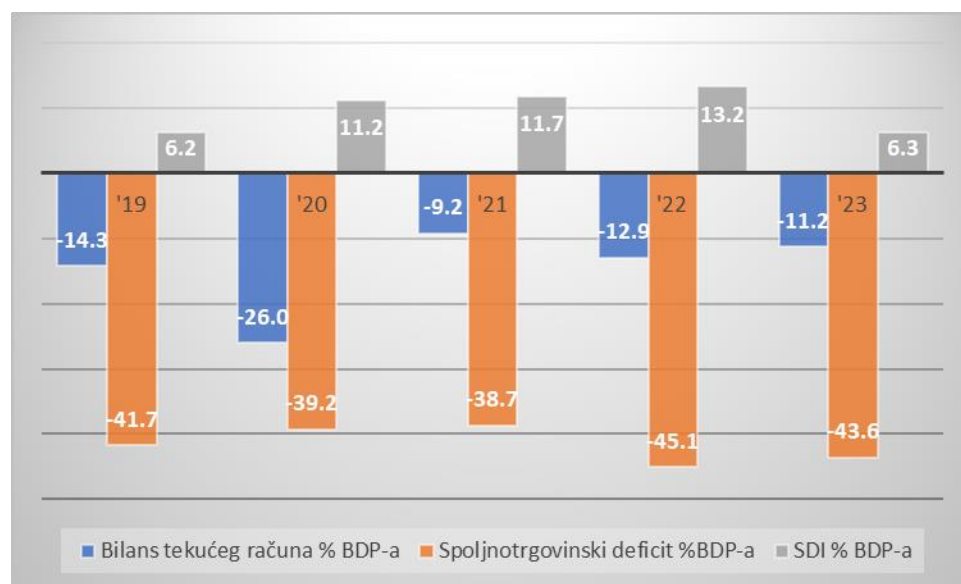
2.1.1.1. Monetarna i fiskalna politika

Crnogorska ekonomija je u 2023. godini zabilježila snažan rast, vođen uspješno realizovanom turističkom sezonom, koja je ostvarila prihode iznad pretpandemijskog nivoa, odnosno 37,9% više u poređenju sa 2019. Prema preliminarnim kvartalnim podacima Monstata, rast crnogorske ekonomije iznosi 6,0%, pri čemu su porasli izvoz roba i usluga, privatna potrošnja i bruto investicije u osnovna sredstva. Takođe, najveći doprinos privrednom rastu dali su izvoz roba i usluga i lična potrošnja domaćinstava. Tržište rada je usljed rasta privredne aktivnosti, priliva nerezidenata i smanjenja sive ekonomije, nastavilo da bilježi izrazito povoljne trendove, pa je u trećem kvartalu 2023, prema Anketi o radnoj snazi, stopa nezaposlenosti iznosila 11,8% i time se spustila na istorijski najnižu vrijednost. Prosječan broj zaposlenih u Crnoj Gori je porastao 9,3%, a nastavljen je i trend rasta zarada, pri čemu je prosječna neto zarada u 2023. iznosila 792 eura i porasla je 11,2% u odnosu na 2022.

Kretanja na tekućem računu platnog bilansa za period 2019 – 2023. ukazuju na visok nivo deficita tekućeg računa, koji se kretao od 14,3% u 2019; 26,1% u 2020; 9,2% u 2021; 12,9% u 2022. i 11,2% BDP-a u 2023. Glavni razlog boljeg rezultata u 2023. je visok rast izvoza usluga, podržan prihodima od turizma, što je dovelo do smanjenja deficita tekućeg računa na 11,2% BDP-a u 2023. Procijenjeni prihodi od putovanja - turizma u 2023. iznosili su 1.515,3 miliona eura sa godišnjim rastom od 43,7%, dok je Crnu Goru u ukupnom smještaju (kolektivni + individualni) posjetilo 2,6 miliona turista, sa 16,5 miliona noćenja, što je 19,7% i 31,9% više u odnosu na 2022. Spoljnotrgovinski deficit u 2023. sa učešćem od 43,6% BDP-a, blago je smanjen u poređenju sa 45,1% BDP-a godinu dana ranije, zbog usporavanja rasta uvoza, iako se bilježi pad izvoza. Izvoz roba u 2023, prema podacima Centralne banke Crne Gore, vrijedio je 716,0 miliona eura, sa godišnjim padom od 6,2%. Usporavanje globalne ekonomije, uzrokovalo je manjak domaće potrošnje i investicija, što je generisalo sporiju dinamiku rasta uvoza koji je

vrijedio 3.669,1 milion eura i bio za 7,7% veći u 2023. (rast 40,7% u 2022.), uglavnom zbog pada uvoza aluminijuma, električne energije i nafte i naftnih derivata. U međunarodnoj razmjeni usluga, bilježi se rast izvoza po osnovu putovanja- turizma i transporta, što je dovelo do godišnjeg suficita od 24,8% BDP-a na računu usluga, u poređenju sa 22,2% BDP-a u 2022. Na primarnim i sekundarnim računima su zabilježena smanjenje suficita, što je posljedica rasta rashoda i pada priliva ličnih transfera iz inostranstva, dok je priliv po osnovu kompenzacija zaposlenih ostao na nivou prethodne godine. U periodu 2019-2023 pokrivenost uvoza izvozom roba i usluga u prosjeku je iznosila 64,3%, dok je u 2022. ovaj ratio iznosio 62,5%. Neto izvoz ima negativno učešće u BDP-u, koje se kretalo od 21,1% u 2019, 35,0% u 2020, 19,4% u 2021, 22,8% u 2022. U 2023. negativno učešće neto izvoza u BDP-u je smanjeno i iznosilo je 18,8%.

Grafik 4 - Kretanje deficita tekućeg računa, spoljnotrgovinskog deficita i neto SDI, 2019-2023, % BDP

Izvori: MF, Centralna banka Crne Gore

Ukupan priliv stranih direktnih investicija u periodu 2019-2023. iznosio je 4,4 milijarde eura, od čega se najveći dio odnosio na investicije u dužnički kapital (interkompanijski dug) 38,9%. U dijelu vlasničkog kapitala, investicije u nekretnine su učestvovala sa 33,9%, dok su investicije u kompanije i banke činile 20,5% ukupnog priliva stranih direktnih investicija u posmatranom periodu. Kategorija 'ostalo' činila je 6,8% priliva. Ostvareno učešće neto SDI u bruto domaćem proizvodu za pomenuti period, iznosilo je u prosjeku 9,7% BDP-a.

Ukupan državni dug (bez depozita), na 31. XII 2023, iznosio je 4.059,91 miliona eura, ili 59,29% BDP-a. Ukupan državni dug uključujući depozite, na kraju 2023, iznosio je 3.907,50 miliona eura ili 57,07% BDP-a. Spoljni dug iznosio je 3.517,29 miliona eura, odnosno 51,37% BDP-a, dok je unutrašnji dug iznosio 542,62 miliona eura, odnosno 7,92 % BDP-a.

Tokom drugog i trećeg kvartala 2023. došlo je do smanjenja državnog duga u odnosu na prethodni kvartal, prije svega usljed redovnog izmirenja kreditnih obaveza, kao i otplate državnih zapisa u drugom kvartalu.

Tokom četvrtog kvartala 2023. došlo je do povećanja državnog duga u odnosu na treći kvartal 2023. Do pomenutog povećanja došlo je usled uvećanja domaćeg duga u iznosu od 159,00 miliona eura. Naime, emitovani su državni zapisi u iznosu od 50,00 miliona eura i zaključen je novi kreditni aranžman sa 8 domaćih komercijalnih banka u ukupnom iznosu od 109,00 miliona eura, a u svrhu finansiranja budžeta.

Prema preliminarnim podacima, državni dug Crne Gore (bez depozita), na dan 31. III 2024, iznosi 4.670,35 miliona eura, odnosno 66.40% BDP-a²³. Spoljni dug iznosi 4.156,65 miliona eura, odnosno 59,09% BDP-a, dok unutrašnji dug iznosi 513,7 miliona eura, odnosno 7,30 % BDP-a.

Ukupni neto državni dug (uključujući depozite), na dan 31. III 2024, prema preliminarnim podacima iznosi 3.896,16 miliona eura, odnosno 55,39% BDP-a. Preliminarno stanje depozita (uključujući zlato) na dan 31. III 2024, iznosi 774,19 miliona eura, odnosno 10,91% BDP-a.

U prvom kvartalu 2024. Ministarstvo finansija je 6. III 2024, uz saglasnost Vlade Crne Gore, u saradnji sa četiri renomirane banke, realizovalo transakciju emisije obveznica na međunarodnom tržištu u iznosu od 750 miliona dolara, sa rokom dospelja od sedam godina i kamatnom stopom od 7,25% godišnje, odnosno izvedenom kamatnom stopom u eurima od 5,88 %. Ovo je prva dolarska obveznica Crne Gore, koja je istovremeno omogućila širi spektar investitora koji ranije nijesu imali prilike da ulažu u državne obveznice Crne Gore i obezbijedila uštedu u odnosu na direktno izdanje u eurima, u iznosu od oko 40 miliona eura. U cilju zaštite od valutnog rizika, istovremeno je bilo nepohodno uraditi i hedžing transakciju, putem unakrsnog valutnog svopa.

Dakle, istog dana, odmah po realizaciji emisije dolarskih obveznica, realizovana je i transakcija unakrsnog valutnog svopa kojom je izvršena konverzija ukupnog dolarskog iznosa emisije obveznica, u iznosu od 750 miliona USD, prema utvrđenom kursu EUR/USD od 1,0905 i prosječnoj kamatnoj stopi od 5,88%. Stoga, ukupan iznos sredstava obezbjeđenih emisijom obveznica, nakon realizacije hedžing transakcije, iznosi 687,76 miliona EUR. Transakcija je zaključena na period od 7 godina, koliko je rok dospelja obveznice, sa obaveznom klauzulom revizije nakon 3,5 godine.

Sredstva ostvarena emisijom biće iskorišćena za vraćanja starih dugova iz prethodnog perioda koji stižu na naplatu ove i sljedeće godine, kao i za stvaranje fiskalne rezerve za 2025.

Ukupan javni dug Crne Gore, na dan 31. XII 2023, iznosi 4.126,81 miliona eura, odnosno 60,27% BDP-a. Uzimajući u obzir depozite Ministarstva finansija (uključujući i 38.477 unci zlata), a koji su, na kraju 2023, iznosili 152,41 miliona eura, neto javni dug Crne Gore, na dan 31. XII 2023, iznosi 3.974,40 miliona eura, odnosno 58,04% BDP-a.

Na kraju 2023. javni dug u apsolutnom iznosu se povećao za 24,60 miliona eura, u odnosu na isti period 2022. Povećanje duga je rezultat zaduživanja države sa jedne strane i redovne otplate i kursnih razlika nastalih prilikom iskazivanja stanja duga po različitom kursu, sa druge strane. Posmatrano u odnosu na BDP, došlo je do pada javnog duga u 2023. u odnosu na 2022. za 10,50 procentnih poena, usljed činjenice da je procijenjeni BDP za 2023. veći za oko 900 miliona eura u odnosu na BDP iz 2022.

U toku 2023. zaključeni su sljedeći kreditni aranžmani sa inostranim kreditorima:

- Kreditni aranžman sa Deutsche bankom u visini od 100,00 miliona eura, za potrebe finansiranja budžeta.
- Kreditni aranžman sa Međunarodnom bankom za obnovu i razvoj (IBRD) za realizaciju Projekta olakšica u trgovini i transportu na Zapadnom Balkanu u iznosu od 14,5 miliona eura.
- Kreditni aranžman sa Hapoalim bankom za potrebe Vojske Crne Gore, za finansiranje nabavke minobacača za ugradnju na lako oklopna patrolna vozila. Između Crne Gore i Hapoalim banke, za potrebe zaključenja kreditnog aranžmana za ove potrebe, potpisana su dva ugovora, u ukupnom iznosu od 19,84 miliona eura.

Nakon detaljne analize mogućnosti vezanih za dalju realizaciju hedžing aranžmana, zaključenog u toku trećeg kvartala 2021. i zaključka Vlade, Ministarstvo finansija je 2. i 5. VI 2023. realizovalo prekid hedžing aranžmana.

²³ Prema projekcijama Ministarstva finansija, BDP za 2024. iznosiće 7.034,00 miliona eura

Prekidom transakcije Država je prihodovala oko 64 miliona američkih dolara, od čega je 40,70 miliona USD iskorišćeno za otplatu rate kredita u julu 2023, dok je ostatak sredstava otišao u depozite.

Ministarstvo finansija je pratilo kretanja na tržištu i početkom januara 2024. odlučilo je da zaključi novi hedžing aranžman za dolarski kredit sa Exim Kina bankom za projekat autoputa Bar Boljare. Dana 17. I 2024. zaključena je hedžing transakcija sa četiri renomirane evropske i američke banke, sa kojima je zaključen međuvalutni svop aranžman u vezi sa kreditnim aranžmanom sa Exim China Bankom. Tom prilikom izvršena je konverzija ukupnog dolarskog duga kod Exim China Bank, u iznosu od 754,07 miliona USD, uz prosječno ugovoreni kurs EUR/USD od 1,087 i prosječnu kamatnu stopu od 0,98%. Aranžman je zaključen do kraja otplate kredita Exim China Banci (2035.), a obuhvata ukupno pet rata China Exim kredita, sa obaveznim raskidom nakon dvije godine.

Navedeni hedžing aranžman je već operativan i Crna Gora je uspjela da uštedi oko 3,6 miliona eura na ratu sa rokom dospjeća 21. I 2024.

Zaključenim hedžing aranžmanom, Crna Gora se zaštitila od valutnog rizika u narednom periodu, što pokazuje odgovorno upravljanje javnim finansijama i dugom, te dodatno jača poziciju Crne Gore kada je riječ o međunarodnom tržištu.

Ugovoreni iznos izdatih državnih garancija na kraju 2023. iznosi 577,67 miliona eura, što je za oko 47,83 miliona eura manje u odnosu na isti period 2022. Od ovog iznosa, angažovana sredstva iznose 457,8 miliona eura. Stanje duga na kraju 2023, po garancijama izdatim domaćim i ino kreditorima iznosi 150,22 miliona eura, što predstavlja 2,19% BDP-a. U odnosu na kraj 2022, na kraju 2023. stanje duga po osnovu izdatih državnih garancija se smanjilo za 26,3 miliona eura. Domaće garancije su uglavnom izdate u cilju podrške kompanijama za realizaciju kapitalnih projekata, za restrukturiranje i kao podrška realizaciji sanacionih planova lokalnih samouprava. Spoljne garancije su izdate za implementaciju raznih infrastrukturnih projekata, obezbjeđenje podrške razvoju malih i srednjih preduzeća, kao i u cilju podrške za restrukturiranje željezničke infrastrukture, modernizaciju aerodroma i energetskog sistema.

Angažovani iznos garancija koje je Vlada izdala za zajmove kod inostranih kreditora iznosi 393,67 miliona eura, dok je stanje duga po istim na kraju 2023. 128,95 miliona eura ili 1,88% BDP-a. Angažovani iznos garancija koje je Vlada izdala za zajmove kod domaćih kreditora iznosi oko 64,14 miliona eura, dok stanje duga po istim na kraju 2023. iznosi 21,27 miliona eura ili 0,31% BDP-a.

Tokom 2023, država je izdala dvije garancije. Dana 1. VIII 2023. Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) i Crna Gora, zaključili su Ugovor o garanciji za Amandman na ugovor o kreditu između EBRD-a i Crnogorskog elektroprenosnog sistema AD, potpisanim istog dana, u iznosu od 9,00 miliona eura, a za potrebe finansiranja Projekta izgradnje varijabilne prigušnice u trafostanici Lastva.

Druga državna garancija odnosi se na kreditni aranžman između EUROFIME (Specijalizovana finansijska institucija za finansiranje nabavke i opravke voznih sredstava) i Željezničkog prevoza Crne Gore za finansiranje Projekta urgentnog generalnog remonta voznih sredstava koja se koriste za željeznički putnički saobraćaj, u iznosu od 2,00 miliona eura. Ugovor o garanciji potpisan je 18. IX 2023.

Izvršenje budžeta u 2023.

Preliminarni prihodi budžeta u 2023. iznosili su 2.565.3 miliona eura ili 38,7% procijenjenog BDP-a i veći su za 142,6 mil. ili 5,9% u odnosu na planirane rebalansom, dok su u odnosu na uporedni period 2022. veći za 569.9 mil. ili 28.6%. Najznačajnija pozitivna odstupanja zabilježena su kod Prihoda po osnovu poreza na dodatu vrijednost, Prihoda po osnovu poreza na dobit pravnih lica, Doprinosu za obavezno socijalno osiguranje, Ostalih prihoda i Donacija i transfera.

Prihodi po osnovu poreza na dodatu vrijednost, naplaćeni su u iznosu od 1.059,3 miliona eura što je za 31,2 mil. ili 3% veće u odnosu na planirane rebalansom i 151,2 mil. ili 16,7% veće u odnosu na isti period prethodne godine. Snažan rast prihoda po ovom osnovu rezultat je više faktora od kojih su najznačajniji: rezultati ljetnje turističke sezone, unaprijeđena poreska disciplina, kao i značajan rast uvoza i potrošnje domaćinstava, što uz projektovanu inflaciju najviše opredeljuje rast ove kategorije prihoda.

Prihodi od Akciza, u navedenom periodu, naplaćeni su u iznosu od 323,1 miliona, što je u odnosu na plan po rebalansu veće za 26,7 miliona ili 9%, odnosno 77,2 miliona ili 31,4% u odnosu na isti period prethodne godine. Najveći doprinos rastu akciza u 2023. godini zabilježen je kod:

- akcize na mineralna ulja i njihove derivate, i to u iznosu od 179,2 miliona, što je za 61,1 mil. ili 51,7% veće u odnosu na isti period prethodne godine.
- akcize na duvan i duvanske proizvode, i to u iznosu od 100,2 miliona, što je za 8,2 mil. ili 8,9% veće u odnosu na isti period prethodne godine.

U posmatranom periodu prihodi po osnovu Poreza na dobit pravnih lica iznosili se 151,3 milion eura i veći su u odnosu na planirane rebalansom za 16,6 mil. ili 12,4%, dok su u odnosu na uporedni period 2022. veći su za 61,1 mil. € ili 67,8%. Uvođenje progresivnih stopa na dobit, rast ekonomske aktivnosti i ostvareni rezultati privrednih subjekata u prethodnoj godini, kao i poboljšanje poreske discipline opredijelili su rast ove kategorije prihoda.

Prihodi po osnovu doprinosa naplaćeni su u iznosu od 575,7 mil. što je za 63,5 mil. ili 12,4% veće u odnosu na planirane rebalansom, odnosno 112,9 mil. ili 24,4% veće u odnosu na uporedni period 2022. Značajan rast ove kategorije prihoda prevashodno je rezultat smanjenja neformalne ekonomije na tržištu rada usljed smanjenja poreskog opterećenja na rad, povećanja zarada zaposlenih u javnom sektoru čime je uvećana i osnovica naplate poreza i doprinosa na zarade, veće poreske discipline, kao i efekata implementacije Zakona o reprogramu poreskog potraživanja.

Ostali prihodi u posmatranom periodu iznosili su 181,8 mil. eura, što je za 18,6 mil. manje u odnosu na planirane rebalansom, dok su u odnosu na uporedni period 2022. veći za 152,2 mil. Rast ove kategorije prihoda u odnosu na 2022. dominantno je rezultat prekida hedžing aranžmana iz 2021, i to u iznosu od 60 miliona, kao i prenos sredstava naplaćenih u okviru implementacije projekta „Ekonomskeg državljanstva“ u ukupnom iznosu od 68,2 miliona. Pored navedenog, u 2023. izvršena je uplata u iznosu od 11,6 miliona, po osnovu uplaćenih dividendi od ostvarene dobiti privrednih društava u većinskom vlasništvu države.

Značajan rast zabilježen je i kod kategorije Donacije i transferi koji su ostvareni u iznosu od 71,3 milion, što je u odnosu na plan po rebalansu veće za 2,9 miliona, i u odnosu na isti period prethodne godine za 36,9 mil. Rast navedene kategorije prevashodno je rezultat izvršene uplate sredstava od strane EU, a po osnovu direktne budžetske podrške za energetske efikasnost.

Izdaci budžeta u 2023. iznosili su 2.555,4 mil. ili 38,6% procijenjenog BDP-a i u odnosu na planirane niži su za 83,7 mil. ili 3,2% dok su u odnosu na isti period 2022. veći za 309,6 mil. ili 13,8%.

U strukturi ukupne potrošnje u posmatranom periodu, Tekući budžet izvršen je na nivou 93% ukupne potrošnje, dok je Kapitalni budžet izvršen na nivou od 7% ukupne potrošnje.

Posmatrajući glavne kategorije potrošnje u okviru Tekućeg budžeta, tekući izdaci, u navedenom periodu, realizovani su u iznosu od 1.062 mil. eura i na nivou su planiranih. U okviru ove kategorije izdataka najznačajnija izdvajanja su kod Bruto zarada i doprinosa na teret poslodavca u iznosu od 643 mil. €, što je u odnosu na plan veće za 8,4 mil. eura ili 1,3% i koje su realizovane u skladu sa važećim zakonskim propisima, potpisanim kolektivnim ugovorima i stvarnom obračunu zarada. Zatim, izdaci za kamate su realizovani u većem iznosu od plana za 13,9 mil. ili 12,7%,

Rashodi za usluge u iznosu od 64 mil € što je za 6 mil. ili 10 % veće od plana, kao i subvencije 74.4 mil. ili 1,6 mil. odnosno 2% više od plana. Pored navedenog, ostale budžetske pozicije u okviru Tekućih izdataka uglavnom ispod plana, shodno stvarnoj dinamici potrošnje potrošačkih jedinica.

Transferi za socijalnu zaštitu, na kraju godine ostvareni su u iznosu od 825,1 mil. eura i niži su u odnosu na planirane za 15,7 mil. ili 1,9%, dok su u odnosu na isti period 2022. veći za 157,8 mil. ili 23,7 %, što je dominantno rezultat većeg izvršenja po osnovu prava iz oblasti socijalne zaštite i prava iz oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja, usljed redovnog i vanrednog usklađivanja ovih izdataka shodno važećim zakonskim propisima. Sa druge strane, Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru ostvareni su u iznosu od 380,7 miliona eura, što je za 13,1 mil. ili 3.6% veće od plana usljed opredjeljivanja sredstava za zdravstvenu zaštitu za potrebe Snabdijevanja lijekovima i medicinskim sredstvima u okviru javnog zdravstvenog sistema, kao i povlačenja donatorskih IPA sredstava u okviru projekata koji se realizuju kroz sistem decentralizovanog upravljanja.

Kapitalni budžet u posmatranom periodu ostvaren je u iznosu od 189 miliona eura, što je za 11,6 mil. niža realizacija od plana, odnosno predstavlja 94% realizacije plana. Realizacija kapitalnog budžeta dominantno je realizovana u okviru potprograma Rekonstrukcije regionalnih i magistralnih puteva u iznosu od 71.6 miliona eura, odnosno 38% ukupnog kapitalnog budžeta, zatim izgradnje lokalne infrastrukture 32 mil. ili 17%, kao i Projekta očuvanja životne sredine, Razvoja manje razvijenih lokalnih samouprava i Unapređenja turističke ponude na nivou od oko 5%-6% kapitalnog budžeta za svaku oblast pojedinačno.

Imajući u vidu realizaciju prihoda i rashoda, u 2023. ostvaren je suficit budžeta u iznosu od 10,0 mil. eura ili 0,2% procijenjenog BDP-a.

Podaci će biti konačni nakon usvajanja Zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2023. godinu.

Izvršenje budžeta za januar-februar 2024.

Prihodi budžeta za prva dva mjeseca 2024. iznosili su 333,9 mil. € ili 4,7% procijenjenog BDP-a (7.034,0 mil. €). **U odnosu na planirane, ostvareni prihodi veći su za 27,0 mil. € ili 8,8% i 23,9 mil. € ili 7,7% u odnosu na prva dva mjeseca 2023. godine.**

Ukoliko se iz ukupnih prihoda u 2023. i 2024. godini isključe prihodi jednokratnog karaktera, ukupni prihodi za prva dva mjeseca 2024. veći su za 59,8 mil. € ili 22%.

U posmatranom periodu, i pored značajne naplate prihoda jednokratnog karaktera u 2023. godini, prihodi za period januar – februar 2024. godine ostvarili su snažan rast u odnosu na pomenuti period.

U prva dva mjeseca 2023. godine ostvarena naplata prihoda jednokratnog karaktera iznosila je oko 42 mil. € (implementacija projekta „Ekonomskog državljanstva“ i naknade po osnovu dodjele radio – frekvencije iz 5G pionirskih opsega za javne mobilne elektronske komunikacione mreže). Za prva dva mjeseca 2024 godine, prihodi jednokratnog karaktera iznosili su 5,8 mil.

U smislu navedenog, prihodi za period januar – februar 2024. godine ostvarili su snažan rast u odnosu na isti period prethodne godine, koji je dominantno rezultat dobre naplate kategorija koje su pokazatelj rasta potrošnje, zaposlenosti, ekonomske aktivnosti, smanjenja sive ekonomije i sl.

Zaključno sa februarom mjesecom naplaćeno je ukupno 173,6 mil. € prihoda od **PDV-a**, što je u odnosu na plan veće za 13,1 mil. € ili 8,1%, kao i 32,7 mil. € ili 23,2% u odnosu na uporedni period 2023. godine. Rast prihoda od PDV-a dominantno je rezultat rasta potrošnje, što je jednim dijelom rezultat povećanja minimalne penzije.

Kategorija prihoda od **akciza**, u navedenom periodu, naplaćena je u iznosu od 44,9 mil. €, što je u odnosu na plan veće za 1,5 mil. € ili 3,5%, odnosno 9,2 mil. € ili 25,9% veće u odnosu na isti period prethodne godine. Rast akciza u odnosu na prethodnu godinu prevashodno je rezultat rasta prometa cigareta, ubrzanja akciznog kalendara, kao i činjenice da je u prva dva mjeseca 2023. godine još uvijek bila na snazi primjena Odluke o umanjenju iznosa akcize na promet bezolovnog benzina i gasnih ulja.

Prihodi od **doprinosa i poreza na dohodak fizičkih lica** naplaćeni su u ukupnom iznosu od 64,8 mil. € što je u odnosu na plan veće za 6,4 mil. € ili 9,7%, kao i 10,4 mil. € ili 16,6% u odnosu na isti period prethodne godine.

Kategorija **ostalih prihoda** u odnosu na prethodnu godinu manja je za 23,6 mil. € ili 64,3%, prvenstveno kao rezultat prenosa sredstava po osnovu implementacije projekta „Ekonomskog državljanstva“ koji je evidentiran u posmatranom periodu 2023. godine u iznosu od 33,0 mil. €, dok je po istom osnovu u 2024. godini ukupan prenos sredstava iznosio 3,1 mil. €.

2.2. Razvoj finansijskog sektora

Na dan 31. XII 2023. bankarski sistem čine jedanaest banaka. Bankarski sistem u Crnoj Gori karakteriše stabilnost, visoka likvidnost, unaprijeđena profitabilnost i dobra kapitalizovanost.

Centralna banka Crne Gore kontinuirano prati kretanje depozita na nivou pojedinih banaka i sistema kao cjeline. Nakon izbijanja rata u Ukrajini posebna pažnja se posvećuje depozitima nerezidentnih lica koji dolaze iz Ruske federacije. Pomenuti depoziti na dan 22. III 2024. iznose 266,1 milion eura.

Ukupna aktiva banaka na kraju decembra 2023. iznosi 6,73 milijardi eura, dok je na kraju decembra prethodne iznosila 6,40 milijardi eura. Za godinu dana ukupna aktiva banaka zabilježila je rast od 5,15%. Najznačajniju stavku agregatnog bilansa banaka čine krediti i potraživanja od banaka i od klijenata u ukupnom iznosu od 4,10 milijardi eura ili 60,81%. U odnosu na decembar 2022. ostvaruju rast od 11,89%.

Hartije od vrijednosti na kraju 2023. iznose 1,3 milijarde eura, i u odnosu na isti period 2022. bilježe rast od 42%. Od navedenog iznosa 1,1 milijardi eura, odnosno 85,95% se odnosi na HOV po amortizacionoj vrijednosti. Hartije od vrijednosti čine 19,48% ukupne aktive.

Državne hartije od vrijednosti na kraju 2023. iznose 677,7 miliona eura. U strukturi ovih hartija od vrijednosti najveći dio se odnosi na državne euroobveznice, i to 557 miliona eura ili 82,19%.

Ukupni depoziti (uključujući sredstva na escrow računima, bez kamata i vremenskih razgraničenja) na 31. XII 2023. iznose 5,47 milijardi eura, dok su na 31. XII 2022. iznosili 5,22 milijardi eura. U jednogodišnjem uporednom periodu bilježe rast od 248,9 miliona eura ili 4,76%. Ukupni depoziti čine 81,27% pasive. Na depozite stanovništva se odnosi 2,73 milijardi eura ili 49,88%, dok se na depozite pravnih lica odnosi 2,74 milijardi eura, odnosno 50,12%.

Koeficijent kredita i potraživanja u odnosu na depozite na kraju decembra 2023. iznosi 74,82%. U bankarskom sistemu je za 1,38 milijardi eura više depozitnog potencijala u odnosu na stanje kredita.

U strukturi ukupnih obaveza banaka, koje na kraju decembra 2023. iznose 5,9 milijardi eura, pozajmljena sredstva od banaka i ostalih klijenata (bez obaveza za kamate i vremenska razgraničenja) iznose 216,1 milion eura ili 3,65%. Posmatrano u odnosu na uporedni period prethodne godine ostvaruju pad od 30,39%.

Na ino-pozajmice odnosi se 114,5 miliona eura ili 53% ukupnih pozajmica, koje u odnosu na decembar 2022. bilježe pad od 41,89%.

Bruto nekvalitetna aktiva (C, D i E) koja obuhvata kredite i potraživanja i ostale stavke aktive i vanbilansa, na nivou bankarskog sistema na kraju decembra 2023. iznosi 283,4 miliona eura, što predstavlja 4,09% ukupne aktive.

U odnosu na decembar prethodne godine ova aktiva bilježi rast od 1,1 milion eura ili 0,39%. Koeficijent učešća bruto nekvalitetne aktive u ukupnoj aktivi iznosi 4,09%, dok je u decembru 2022. iznosio 4,27%. **Bruto krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 30 dana** na kraju decembra 2023. iznose 115 miliona eura i čine 2,81% ukupnih bruto kredita i potraživanja. Njihovo učešće na kraju decembra 2022. u ukupnim bruto kreditima i potraživanjima je iznosilo 3,95%. **Bruto krediti i potraživanja koji kasne sa otplatom preko 90 dana** na kraju decembra 2023. iznose 91,5 miliona eura i čine 2,23% ukupnih bruto kredita i potraživanja. U decembru 2022. ovi krediti su iznosili 95,3 miliona eura, dok je njihovo učešće u ukupnim bruto kreditima i potraživanjima iznosilo 2,61%.

Bruto nekvalitetni krediti i potraživanja (C, D i E) koji obuhvataju kredite od banaka i klijenata, sredstva i depozite kod banaka, faktoring i forfeting, potraživanja banke po neizmirenim akceptima, garancijama i mjenicama na kraju decembra 2023. iznose 205,6 miliona eura i predstavljaju 5,02% ukupnih bruto kredita i potraživanja, dok su u decembru 2022. predstavljali 5,71% ukupnih bruto kredita i potraživanja.

Likvidna aktiva banaka je na dan 31.12.2023. iznosila 1,60 milijardi eura, i u odnosu na decembar 2022. ostvaruje pad od 19,65%. Uprkos ostvarenom padu, učešće likvidne aktive u ukupnoj aktivi je i dalje na visokom nivou i na nivou sistema iznosi 23,72%. Sve banke u sistemu ispunjavaju propisane minimalne dnevne i dekadne iznose koeficijenta likvidne aktive u odnosu na kratkoročne obaveze.

Ukupan kapital banaka na kraju decembra 2023. iznosio je 820,3 miliona eura, i posmatrano u odnosu na 31. XII 2022. ostvaruje rast od 21,43%. Na osnovu izvještaja dostavljenih od strane banaka, na kraju četvrtog kvartala 2023. koeficijent adekvatnosti kapitala je kod svih jedanaest banaka iznad zakonom propisanog minimuma od 8%²⁴. Na agregatnom nivou koeficijent adekvatnosti kapitala je iznosio 20,29%, a na nivou pojedinačnih banaka se kreće u rasponu od 13,26% do 26,77%. Koeficijent kapital u odnosu na aktivu (*leverage ratio*) na 31. XII 2023. na nivou sistema iznosi 12,18%, dok je u decembru 2022. iznosio 10,55%.

Na kraju decembra 2023. bankarski sistem je ostvario **dobitak** u iznosu od 146 miliona eura, što je 75,26% više u odnosu na uporedni period prethodne godine. Finansijski rezultat je bio pozitivan i u decembru 2022. kada je iznosio 83,3 miliona eura na nivou sistema. Na kraju četvrtog kvartala 2023. agregatni prinos na aktivu (ROA) iznosi 2,22%, a prinos na kapital (ROE) 20,10%, dok su u istom periodu 2022. iznosili 1,45% i 14,04%, respektivno.

Ključni prihodi banaka koji uslovljavaju visoki profit su prihodi od kamata i prihodi od naknada i provizija. Ove dvije kategorije prihoda čine 93,47% ukupnih prihoda. Prihode od kamata banke dominantno ostvaruju po tri osnova: od kredita, hartija od vrijednosti i kratkoročnih sredstava. Ove tri kategorije čine 94,30% svih prihoda od kamata, s tim što su prihodi od kamata na kredite najznačajniji, sa visokim učešćem od 76,05% u ukupnim prihodima od kamata.

Prihode od naknada i provizija dominantno generišu dvije vrste ovih prihoda: prihodi od platnog prometa i prihodi od kartičnog i bankomatskog poslovanja. Ove dvije vrste prihoda učestvuju sa 73,75% u ukupnim prihodima od naknada i provizija. Njihovo učešće je na približno istom nivou u jednogodišnjem uporednom periodu.

Aktivne kamatne stope bilježe povećanje. Naime, na kraju decembra 2023. prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa iznosila je 6,59%, dok je u decembru 2022. iznosila 5,92%. U decembru 2023. pasivna prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa iznosila je 0,21% i niža je nego u decembru prethodne godine kada je iznosila 0,26%.

Nebankarske finansijske institucije:

Investiciono-razvojni fond Crne Gore

²⁴ Shodno Odluci o adekvatnosti kapitala koja je na snazi od 2022, koeficijent adekvatnosti ukupnog kapitala izračunava se kao odnos regulatornog kapitala kreditne institucije i ukupnog iznosa izloženosti riziku, izražen u procentima.

Ukupna aktiva Investiciono-razvojnog fonda Crne Gore (Fond) na dan 31. XII 2023. iznosi 433,7 miliona eura i bilježi porast od 3,7 miliona eura ili 0,9% u odnosu na prethodni kvartal. U odnosu na stanje sa kraja 2022, aktiva je smanjena za 8 miliona eura, odnosno za 1,8%. Aktivu Fonda dominantno čine: krediti, depoziti kod banaka i faktoring plasmani.

Nekvalitetna aktiva Fonda iznosi 35,7 miliona eura i čini 7,7% ukupne aktive. U odnosu na prethodni kvartal nekvalitetna aktiva je značajno smanjena, za 11,5% ili 4,7 miliona eura. Nominalno smanjenje je praćeno i smanjenjem udjela u bruto aktivu za 0,98 procentnih poena. U odnosu na kraj 2022, nekvalitetna aktiva je smanjena za 7,8 miliona eura ili 17,9%, dok je njen udio u bruto aktivu smanjena za 1,40 procentnih poena.

Na dan 31. XII 2023. ukupni krediti i potraživanja iznose 369,6 miliona eura. U odnosu na prethodni kvartal nijesu se značajnije promijenili, dok su u odnosu na stanje sa kraja 2022. smanjeni za 26,6 miliona eura ili 9%. U okviru ukupnih kredita i potraživanja dominiraju bruto krediti. Bruto krediti iznose 340,4 miliona eura i čine 92,1% ukupnih kredita i potraživanja, odnosno 73,1% bruto aktive. Značajan udio od 7,8% zauzimaju faktoring plasmani sa 28,9 miliona eura izloženosti. Cjelokupan iznos kredita i potraživanja Fonda denominovan je u eurima. Fond nema potraživanja od nerezidenata. Privredna društva u privatnom vlasništvu su ključni korisnici ukupnih kredita i potraživanja (79,8%). Fond odobrava sredstva uglavnom za nabavku osnovnih sredstava i likvidnost privrede. Posmatrano po djelatnostima pravnih lica najveći dio kredita i potraživanja Fonda odnosi se na sektor trgovine (23,5%) i sektor turizma (21,8%).

Bruto nekvalitetni krediti i potraživanja (C, D i E) iznose 35,2 miliona eura i predstavljaju 9,5% ukupnih bruto kredita i potraživanja. U odnosu na prethodni kvartal (30. IX 2023.) zabilježili su smanjenje od 12,3% ili 4,9 miliona eura, dok su u odnosu na kraj 2022. značajno smanjeni - za 18,6% ili 8 miliona eura. Njihov udio u ukupnim kreditima i potraživanjima je smanjen za 1,4 odnosno 1,1 pp respektivno. Na izvještajni datum krediti i potraživanja u kašnjenju preko 30 dana iznose 21,5 miliona eura, i manji su za 9,7 milion eura ili 31,1% u odnosu na prethodni kvartal. U jednogodišnjem periodu ostali su na približno sličnom nivou. Krediti i potraživanja u kašnjenju dužem od 90 dana iznose 10,5 miliona eura i predstavljaju 2,8% ukupnih kredita i potraživanja. U odnosu na prethodni kvartal smanjeni su za 2,8 miliona eura ili 21,2%, dok su na godišnjem nivou smanjeni za 9,2% ili 1 milion eura.

Likvidna aktiva Fonda ima značajne kvartalne oscilacije. Likvidna aktiva na izvještajni datum iznosi 60,3 miliona eura i manja je u odnosu na prethodni kvartal za 4,7 miliona eura ili 7,2%. U odnosu na stanje na kraju 2022, likvidna aktiva je značajno porasla – za 21,1 milion eura ili 53,6%.

U strukturi pasive Fonda dominiraju obaveze koje su činile 75,9% ukupne pasive, dok je kapital činio preostalih 24,1% pasive. Ukupne ugovorene obaveze po osnovu pozajmljenih sredstava od finansijskih institucija iznose 437,2 miliona eura, sve su dugoročnog karaktera i sve potiču od nerezidenata. Stanje duga po osnovu pozajmica na 31. XII 2023. iznosi 325,7 miliona eura. Najveći dio pozajmica, u iznosu od 294,4 miliona eura, potiče od Evropske investicione banke iz Luksemburga.

Ukupan kapital Fonda na 31. XII 2023. iznosi 104,4 miliona eura i čini 24,1% njegove ukupne pasive. U tekućem kvartalu kapital bilježi blagi rast od 4,8 miliona eura odnosno 4,8%, dok u jednogodišnjem uporednom periodu ostvaruje značajniji rast od 11,1 miliona eura, ili 11,9%. Na kvartalnom nivou kapital je porastao najvećim dijelom zahvaljujući porastu neraspoređene dobiti. Na godišnjem nivou je takođe do rasta najvećim dijelom došlo zbog rasta neraspoređene dobiti (za 9,9 miliona eura), a manjim dijelom i zbog povećanja revalorizacionih rezervi (ukupno za 1,1 milion eura), odnosno povećanja vrijednosti uloga Fonda u kapitalu drugih pravnih lica. U strukturi kapitala dominira osnovni kapital. Na 31. XII 2023. koeficijent adekvatnosti kapitala iznosio je 25,2%. U odnosu na prethodni kvartal koeficijent je smanjen za 0,7 procentnih poena, dok je na godišnjem nivou porastao za 1,5 procentnih poena.

Tokom 2023. Fond je ostvario pozitivan rezultat u iznosu od 9,9 miliona eura. U poređenju sa prethodnom godinom profitabilnost je značajno poboljšana. Ukupna dobit je veća za 8 miliona eura, odnosno za više od pet puta. Prinosi na prosječnu aktivu (ROA) i prosječni kapital (ROE) su pozitivni i iznose 2,3 i 9,5%.

Mikrokreditne finansijske institucije

U finansijskom sistemu Crne Gore na kraju 2023. posluje ukupno osam mikrokreditnih finansijskih institucija (u daljem tekstu MFI).

Ukupna aktiva MFI na dan 31. XII 2023. iznosi 90,1 milion eura i zabilježila je kvartalni rast od 5,5 miliona eura ili 6,6%. U odnosu na prethodnu godinu (31. XII 2022.) aktiva je povećana za 15,4 miliona eura, odnosno za 20,6%. Nekvalitetna aktiva iznosi 5,4 miliona eura i čini 5,6% ukupne aktive. U odnosu na prethodni kvartal nekvalitetna aktiva je smanjena za 6,4% ili 368 hilj. eura. Na godišnjem nivou, nekvalitetna aktiva je takođe smanjena za 7,9% ili 459 hilj. eura. Udio nekvalitetne aktive u ukupnoj bilježi trend pada. U strukturi aktive dominiraju krediti i potraživanja od klijenata.

Na izvještajni datum ukupni krediti i potraživanja iznose 85,2 miliona eura, čime su ostvarili godišnji rast od 16,5% ili 12,1 milion eura. Kvartalno su porasli za 5,2% ili 4,2 miliona eura. U okviru ukupnih kredita i potraživanja dominiraju bruto krediti. Bruto krediti iznose 84,6 miliona eura i čine 99,2% ukupnih potraživanja. Bruto krediti su u odnosu na prethodni kvartal povećani za 4,3 miliona eura ili 5,3%, dok su na godišnjem nivou porasli za 12,2 miliona eura ili 16,8%. Najveći dio odobrenih kredita se odnosi na fizička lica i dugoročnog su karaktera. Cjelokupan iznos kredita kod svih MFI je odobren u eurima. Sektor ostalih uslužnih djelatnosti i sektor trgovine na veliko i malo su najveći korisnici kredita kod pravnih lica. MFI sredstva odobravaju uglavnom za nabavku osnovnih sredstava.

Nekvalitetni krediti iznose 4,7 miliona eura i čine 5,5% ukupnih kredita. U odnosu na prethodni kvartal smanjeni su za 6,8% ili za 340 hilj. eura. U odnosu na 31. XII 2022. zabilježili su smanjenje od 10,9% ili 573 hilj. eura. Udio nekvalitetnih kredita u ukupnim ima trend pada, kvartalno je udio smanjen za 0,72 pp, a godišnje za 1,73 pp. Na izvještajni datum krediti u kašnjenju preko 30 dana iznose 10,5 miliona eura i kvartalno su povećani za 3,1 milion eura ili 42,3%. Njihov udio u ukupnim kreditima je, u odnosu na prethodni kvartal povećan za 3,2 pp. Na godišnjem nivou se nijesu značajno promijenili u apsolutnom iznosu, ali je udio smanjen za 2,1 pp (zbog rasta bruto kredita). Krediti u kašnjenju dužem od 90 dana iznose 4,7 miliona eura i čine 5,5% ukupnih kredita. U odnosu na prethodni kvartal smanjeni su za 6,8% ili za 340 hilj. eura. U odnosu na 31. XII 2022. zabilježili su smanjenje od 10,9% ili 573 hilj. eura. Udio ovih kredita u ukupnim ima trend pada, kvartalno je udio smanjen za 0,72 pp, a godišnje za 1,73 pp.

Ukupna likvidna aktiva na izvještajni datum iznosi 5,9 miliona eura i čini 6,5% ukupne aktive. Likvidna aktiva je zabilježila značajan rast. Kvartalno je povećana za 20,4% ili 1 milion eura, dok je godišnje povećana za 73,8% ili 2,5 miliona eura. Ročnu usklađenost aktive i pasive karakterišu pozitivni kumulativni gepovi za većinu MFI u sistemu.

U strukturi pasive MFI najveći udio zauzimaju obaveze koje čine 56,5% ukupne pasive, dok kapital čini preostalih 43,5% pasive. Postoji trend povećanja obaveza. Ukupne pozajmice iznose 44,3 miliona eura i čine 87% ukupnih obaveza. Najviše pozajmljenih sredstava dolazi od ostalih nerezidentnih finansijskih institucija, kojima MFI duguju 20,2 miliona eura ili 45,7% ukupnih pozajmica.

Sektor MFI je dobro kapitalizovan sa prosječnim leveridž racion (odnos ukupnog kapitala i ukupne aktive) od 43,5%. Ukupan kapital na nivou sistema MFI na 31. XII 2023. iznosi 39,2 miliona eura. Na godišnje smanjenje kapitala najviše je uticalo smanjenje neraspoređene dobiti. Donirani kapital iznosi 30,2 miliona eura i čini 77,1% ukupnog kapitala.

Profitabilnost MFI je zadovoljavajuća. Sektor MFI je tokom 2023. ostvario pozitivan rezultat u iznosu od 4,3 miliona eura. U poređenju sa 2022. dobit je veća za 13,2% ili 506 hilj. eura, najvećim dijelom zbog rasta prihoda od kamata. Ukupni prihodi MFI iznose 15,9 miliona eura. U strukturi prihoda, najveći dio čine prihodi od kamata sa 94,4%. Ukupni rashodi MFI iznose 10,9 miliona eura a najviše je nastalo po osnovu zaposlenih i to 52,4%.

Lizing društva

U Crnoj Gori na kraju 2023. posluje jedno lizing društvo: Porsche Leasing DOO. Ukupna aktiva lizing društva iznosila je 40,5 miliona eura i na kvartalnom nivou je zabilježila rast od 394 hilj. eura ili 1%. Na godišnjem nivou ukupna aktiva je značajno porasla - za 8,3 miliona eura ili 25,7%.

Na dan 31. XII 2023. kupna potraživanja (bruto) po osnovu lizinga iznose 35,2 miliona eura. U odnosu na prethodni kvartal (30. IX 2023.), potraživanja su porasla za 3,8% ili 1,3 miliona eura. Na godišnjem nivou, potraživanja su značajno porasla -za 10 miliona eura ili 39,9%. Cjelokupna potraživanja po osnovu lizinga se odnose na finansijski lizing i denominovana su u eurima. Rast ovih potraživanja je najviše doprinio rastu ukupne aktive na kvartalnom i godišnjem nivou. Najveći dio potraživanja se odnosi na pravna lica i to 72,1%. Sva potraživanja se odnose na rezidente (marginalno mali iznos se odnosi na nerezidente). Kod potraživanja od pravnih lica, po djelatnostima, najveći dio se odnosi na trgovinu na veliko i malo (28,2%).

Nekvalitetna potraživanja iznose 39 hilj. eura i čine 0,11% ukupnih. Kvartalno su smanjena za 95 hilj. eura ili 70,9%, dok su godišnje smanjena za 127 hilj. eura ili 76,5%. Na kvartalnom i godišnjem nivou došlo je do poboljšanja kvaliteta potraživanja i aktive.

U strukturi pasive najznačajnije učešće imaju ukupne obaveze koje iznose 39,1 milion eura i predstavljaju 96,3% ukupne pasive, dok se preostali dio odnosi na kapital i iznosi 1,5 miliona eura, odnosno 3,7%.

Ukupne obaveze po pozajmljenim sredstvima iznose 36,5 miliona eura. Cjelokupan pozajmljeni iznos je denominovan u eurima i potiče od nerezidentnih banaka tj. do osnivača. Ročnost je preko godinu dana.

Ukupni kapital na 31. XII 2023. iznosi 1,5 miliona eura i čini 3,7% ukupne pasive. U odnosu na prethodni kvartal, kapital je povećan za 158 hilj. eura ili 12%. Na godišnjem nivou kapital se nije značajnije mijenjao.

Likvidna aktiva značajno oscilira. Na kraju 2023. likvidna aktiva je iznosila 1,3 miliona eura.

Profitabilnost društva je zadovoljavajuća. Tokom 2023. lizing društvo je poslovalo profitabilno, ostvarivši dobit od 798 hilj. eura.

U Crnoj Gori na kraju 2023. posluju dva faktoring društva. Ukupna aktiva faktoring društava iznosila je 8,1 milion eura. U poređenju sa 2022. aktiva je povećana za 278 hilj. eura ili 3,6%. U odnosu na prethodni kvartal aktiva je takođe povećana- za 25,6% ili 1,7 miliona eura.

U strukturi aktive dominiraju obrtna sredstva, koja čine 97% aktive. U okviru obrtnih sredstva najveći dio zauzimaju kratkoročna potraživanja, plasmani i gotovina, odnosno kratkoročni finansijski plasmani (faktoring plasmani).

Na dan 31. XII 2023. ukupna bruto potraživanja po osnovu faktoringa iznose 7,5 miliona eura. U odnosu na prethodni kvartal (30. IX 2023.), faktoring potraživanja su povećana za 21% ili 1,3 miliona eura, dok su na godišnjem nivou smanjena za 4,6% ili 358 hilj. EUR. Najveći dio faktoring potraživanja se odnosi na faktoring sa pravom regresa i domaći faktoring. Posmatrajući ročnu strukturu potraživanja, najveći udio (40,7%) imaju potraživanja sa rokom dospjeća preko 180 dana. Bruto nekvalitetna faktoring potraživanja iznose 140 hilj. EUR i čine 1,9% ukupnih potraživanja. Nekvalitetna potraživanja su u odnosu na prethodni kvartal smanjena za 100 hilj. EUR, ili 41,7%. Na godišnjem nivou nekvalitetna potraživanja su smanjena za 141 hilj. EUR ili 50,2%.

U strukturi pasive najznačajnije učešće imaju ukupne obaveze koje iznose 6,6 miliona eura i predstavljaju 81,3% ukupne pasive, dok se preostali dio odnosi na kapital koji iznosi 1,5 miliona eura odnosno 18,7%. Došlo je značajnijih promjena u strukturi pasive. U odnosu na prethodni kvartal, udio kapitala je značajno smanjen - za 5,1 procentni poen dok je na godišnjem nivou udio kapitala povećan za 4,3 procentna poena.

Ukupne obaveze po pozajmljenim sredstvima od banaka i ostalih klijenata iznose 6,2 miliona eura. Cjelokupan pozajmljeni iznos je denominovan u eurima i kratkog je roka. Najveći dio pozajmljenih sredstava potiče od domaćih banaka – 61,4%.

Ukupni kapital faktoring društava na dan 31. XII 2023. iznosi 1,5 miliona eura i čini 18,7% ukupne pasive. U odnosu na prethodni kvartal, kapital se nije značajnije promijenio. Na godišnjem nivou, kapital je porastao za 34,5% ili 388 hilj. EUR. Na godišnji rast kapitala uticao je porast neraspoređene dobiti.

Likvidna aktiva značajno oscilira. Na kraju 2023. likvidna aktiva iznosila je 452 hilj. EUR i činila je 5,6% aktive u sistemu. U odnosu na prethodni kvartal povećana je za približno dva puta, dok je na godišnjem nivou višestruko porasla.

Tokom 2023. faktoring društva su poslovala profitabilno uz ukupno ostvarenu sistemsku dobit od 446 hilj. EUR. Profitabilnost je, u odnosu na isti period prethodne godine, značajno porasla- za 164 hilj. EUR.

Društva za otkup potraživanja

U Crnoj Gori na kraju 2023. posluju tri društva za otkup potraživanja. Ukupna aktiva društava za otkup potraživanja iznosila je 8,3 miliona eura i nije se značajnije promijenila u odnosu na prethodni kvartal (30. IX 2023). Na godišnjem nivou aktiva je smanjena za 1,1 milion eura ili 11,6%. U strukturi aktive dominiraju obrtna sredstva, koja čine 95,9% aktive. Na godišnji pad ukupne aktive najviše je uticao pad otkupljenih potraživanja.

Na kraju 2023. ukupna otkupljena bruto potraživanja iznosila su 78,9 miliona eura. U odnosu na prethodni kvartal (30. IX 2023), otkupljena potraživanja su povećana za 4,2 miliona eura ili 5,6%. Za godinu dana ukupna otkupljena potraživanja su smanjena za 4 miliona eura, tj. za 4,9%. Prema korisniku, najveći dio otkupljenih potraživanja potiče od pravnih lica i to 55%. Ukupno se na rezidente odnosi 90,1% potraživanja, a na nerezidente preostalih 9,9%. U okviru pravnih lica, najviše se odnosi na građevinski sektor (68%). Posmatrano prema ugovorenom dospelju, najveći dio otkupljenog portfolija ima ročnost preko 365 dana i klasifikovan je kao gubitak (99,7%). Cjelokupna potraživanja su denominovana u eurima.

U strukturi pasive najznačajnije učešće ima kapital koji iznosi 4,5 miliona eura i predstavlja 53,9% ukupne pasive.

Ukupne obaveze po pozajmljenim sredstvima od banaka i ostalih klijenata iznose 1,8 miliona eura. Na godišnjem nivou pozajmljena sredstva su značajno smanjena – za 3,4 miliona eura ili 66,1%. Najveći dio poazajmljenih sredstava je denominovan u eurima (74,2%), a cjelokupne pozajmice su ročnosti preko 1 godine.

Društva su dobro kapitalizovana. Ukupni kapital na 31. XII 2023. iznosi 4,5 miliona eura dok sistemski leveridž racio iznosi 53,9%. Na godišnjem nivou, kapital je porastao za 16,5% ili 631 hilj. EUR. Do godišnjeg rasta kapitala na nivou sistema došlo je zbog rasta neraspoređene dobiti (631 hilj. EUR). Kapital bilježi rast kod sva tri društva.

Likvidna aktiva ima značajne kvartalne oscilacije. Na kraju 2023. likvidna aktiva iznosila je 383 hilj. EUR i u odnosu na prethodni kvartal bilježi smanjenje od 447 hilj. EUR. Na godišnjem nivou likvidna aktiva je smanjena za približno dva puta.

Tokom 2023. društva za otkup potraživanja su sistemski ostvarila dobit od 806 hilj. EUR. Sistemski rezultat je značajno bolji u poređenju sa rezultatom iz 2022. (dobit od 212 hilj. EUR). Sva tri društva su poslovala sa dobitkom.

Sektorska struktura i struktura preduzeća

Prema podacima Uprave prihoda i carina broj MMSP u 2023. iznosio je **45.153** što čini povećanje od **13,3%** u odnosu na 2022. (39.852 preduzeća), odnosno 41,05% u odnosu na 2019. (32.013 preduzeća).

U ukupnoj strukturi MMSP, na kraju 2023. najviše je bilo registrovano mikro preduzeća 42,914, odnosno 95,04%, koja zapošljavaju 76,752 lica odnosno 54,72%, zatim malih preduzeća 1,972, odnosno 4,34%, koja zapošljavaju 36,540 lica, odnosno 26,05%, dok je broj srednjih preduzeća iznosio 267, odnosno 0,59% koja zapošljavaju 26,978 lica – 19,23%.

Posmatrano u kraćem vremenskom periodu, podaci Uprave prihoda ukazuju da broj mikro, malih i srednjih preduzeća u periodu od 2019-2023. bilježi kontinuiran rast, tako da u 2023. godini imamo 41,05% više preduzeća u odnosu na 2019, dok je broj zaposlenih smanjen za 6,10%. U strukturi MMSP najviše posluju mikro preduzeća koja zapošljavaju 1-10 zaposlenih, a koja istovremeno bilježe najveći rast u periodu 2019-2023. i to za 47,71%, dok je broj malih i srednjih preduzeća smanjen, i to malih preduzeća za 22,97% a srednjih za 33,25%. Takođe, u istom periodu, rast broja zaposlenih zabilježen je samo u mikro preduzećima i to 26,64%, dok je u srednjim preduzećima smanjen za 23,39%, i malim za 34,32%.

Sa aspekta rodne ravnopravnosti, prema raspoloživim podacima UPC, od ukupno 45,153 mikro, malih i srednjih preduzeća (koja zapošljavaju 140,270 lica) na kraju 2023, u vlasništvu žena 11,426 MMSP (25.30%) koja zapošljavaju 27,259 lica odnosno 19,43%. Takođe, posluje i 8,384 preduzetnika (zapošljavaju 2,680 lica), od čega je 2,647 žena preduzetnica (31,57%) koje zapošljavaju 871 lice.

KLASTER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE

POGLAVLJE 1 – SLOBODA KRETANJA ROBE

1.1. Opšti prinipi

1.1.1. Horizontalne mjere

Harmonizovana oblast: Vlada je utvrdila 22. II 2024. Zakon o računanju vremena koji transponuje Direktivu 2000/84/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o ljetnjem računanju vremena.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nadzoru proizvoda na tržištu je prosljeđen EK na mišljenje.

Akcioni plan za sticanje punopravnog članstva Instituta za standardizaciju u ovim evropskim organizacijama dostavljen je CEN/CENELEC-u.

Neharmonizovana oblast: Završen je izvještaj o ispunjenosti svih obaveza preuzetih iz članova 34-36 UFEU Crne Gore. Za sačinjavanje ovog izvještaja (Akcionog plana) je izvršena ponovna analiza zakonodavstva i konstatovano je stavljanje van snage preko 1.500 propisa koji su predstavljali barijeru u trgovini suprotno zahtjevima Ugovora o funkcionisanju EU.

Nacrtnog Zakona o kontroli dragocjenih metala je u procesu javne rasprave i prvi je propis u Crnoj Gori koji preuzima tzv. „multilateralnu klauzulu“ mutis-mutandis iz Zakona o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usaglašenosti. Nakon javne rasprave predmetni Zakon će biti upućen EK na mišljenje.

Što se tiče dozvola za uvoz/izvoz proizvoda, ažurirana je Odluka o kontrolnoj listi za izvoz i uvoz robe („SI. list CG“, br. 22/14, 38/15, 29/16, 62/16, 24/17, 35/18, 22/19, 40/20, 71/21 i 055/23), koja se u skladu sa Zakonom o spoljnoj

trgovini („Sl. list Republike CG“, br. 28/04, 37/07, „Sl. list CG“, br. 73/10, 01/14, 14/14 i 57/14) ažurira svake godine a u skladu sa donošenjem novog zakonodavstva usklađenog s pravnom tekovinom EU.

1.1.2. Standardizacija

U periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. ISME je publikovao ukupno 2063 crnogorska standarda i srodna dokumenta (MEST), koji su u potpunosti usaglašeni sa evropskim i međunarodnim standardima.

Prema zvaničnom Izvještaju CEN/CENELEC Management Centra IV kvartal 2023, ISME je na nacionalnom nivou usvojio 92,8% evropskih standarda i srodnih dokumenata, od kojih je 93,29% CEN standarda iz oblasti opšte standardizacije i 91,74% CENELEC standarda iz oblasti elektrotehnike.

ISME ima sertifikovan integrisani sistem menadžmenta kvalitetom i bezbjednošću informacija kojim se potvrđuje ispunjavanje zahtjeva standarda ISO 9001 i ISO/IEC 27001. U posljednjem kvartalu 2023. sprovedena je nadzorna provjera i provjerivači su utvrdili da Institut uspješno primenjuje i održava sistem, kao i da vrši njegovo stalno unapređenje, u skladu sa zahtjevima standarda.

Kroz projekat IPA 2020 „Povećanje kapaciteta institucija nadležnih za harmonizaciju i implementaciju EU zakonskog okvira u oblasti konkurentnosti i inovativnosti“, ISME je realizovao 17 događaja edukativno-informativnog karaktera pri čemu je dat akcenat na prisustvo predstavnika mikro, malih i srednjih preduzeća. Izvještaj o realizovanim aktivnostima u odnosu na mikro, mala i srednja preduzeća postavljen je na sajtu ISMEa, u skladu sa odredbama regulative EU 1025/2012.

U saradnji sa Ministarstvom ekonomskog razvoja izrađen je Akcioni plan za otklanjanje neusaglašenosti koje su konstatovane tokom ocjenjivanja Instituta od strane CEN/CENELECa.

Kada je riječ o administrativnim kapacitetima, ISME ima predviđeno 26 radnih mjesta, od čega je popunjeno 21. U periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024 u Institutu je zaposleno jedno lice, putem javnog oglašavanja.

1.1.3. Metrologija

U Crnoj Gori u oblasti metrologije, trenutno su na snazi podzakonski akti kojima su transponovane evropske direktive u oblasti metrologije. Prilikom transponovanja direktiva, usvojen je princip da potpuna primjena direktiva stupa na snagu danom pristupanja Crne Gore EU.

Održavanje visokog kvaliteta usluga nacionalnih kalibracionih laboratorija Zavoda za metrologiju potvrđeno je tokom II nadzorne posjete u okviru III ciklusa akreditacije prema standardu MEST EN ISO/IEC 17025:2018. Broj kalibracionih laboratorija obuhvaćenih II nadzorom u okviru III ciklusa je 4 i to Laboratorija za jonizujuće zračenje, Laboratorija za vrijeme i frekvenciju, Laboratorija za električne veličine i Laboratorija za dužinu. Posjeta vodećih i tehničkih ocjenjivača realizovana je u skladu sa planom ocjenjivanja 30. VIII 2023. za Laboratoriju za jonizujuće zračenje i 26. i 27. II 2024. za Laboratoriju za vrijeme i frekvenciju, Laboratoriju za električne veličine i Laboratorija za dužinu.

Resertifikaciona provjera prema standardu MEST EN ISO 9001:2016 organizovana je u periodu od 11. III 2024. do 12. III 2024. u skladu sa planom provjere, a obuhvatila je cjelokupno poslovanje institucije.

U 2023. godini nacionalne kalibracione laboratorije Zavoda za metrologiju u okviru dostupnih mogućnosti učestvovala su u projektima u organizaciji EURAMET-a iz oblasti zapremine, dužine i mase (EURAMET1553, EURAMET1581, EURAMET M.M-K7), jednoj PT šemi iz oblasti zapremine (PT-Z-RZ-2022-3), kao i jednom bilateralnom međulaboratorijskom poređenju u oblasti temperature (T 01). Zavod za metrologiju je u 2023. prvi put bio organizator i pilot jednog međulaboratorijskog poređenja koje je realizovala Laboratorija za temperaturu Zavoda za metrologiju, a

poređenje će poslužiti kao osnova za akreditaciju laboratorije za termometriju uspostavljene na Mašinskom fakultetu Univerziteta Crne Gore. U toku je bilateralno poređenje iz oblasti električnih veličina sa Nacionalnim metrološkim institutom Republike Irske (NSAI).

U februaru 2023. obavljen je evaluacioni postupak tenderske procedure u okviru IPA programa pod nazivom: „Nabavka opreme za jačanje kapaciteta nadležnih institucija uključenih u sektor konkurentnosti – IPA 2020“. Ukupna vrijednost sredstava opredijeljenih za Zavod za metrologiju određena je najpovoljnijom ponudom i iznosila je 498.900,00 €. U okviru ovoga programa obezbijedila se oprema za unapređenje rada sljedećih laboratorija:

- Laboratorije za temperaturu;
- Laboratorije za dužinu;
- Laboratorije za masu;
- Laboratorije za vrijeme i frekvenciju;
- Laboratorije za dragocjene metale.

Oprema je isporučena u I kvartalu 2024, i u toku je instalacija i stavljanje u rad u predviđenim laboratorijskim prostorima.

Iz sopstvenih budžetskih sredstava, Zavod je u 2023. nabavio opremu u vrijednosti od 14.876,13 € čime će se unaprijediti aktivnosti u oblasti mase, zapremine i vremena i frekvencije.

OIML

Crna Gora je, preko Zavoda za metrologiju, tokom 2019. otpočela proceduru pristupanja punopravnom članstvu u ovoj međunarodnoj organizaciji, pa je shodno pokrenutoj inicijativi prema OIML-u, kao i obavezama koje je država preuzela, Skupština je 31. XII 2021. usvojila Zakon o potvrđivanju Konvencije o osnivanju Međunarodne organizacije za zakonsku metrologiju (OIML). Nakon toga, otpočeo je postupak pripreme ratifikacije Konvencije između vlada Republike Francuske i Crne Gore, što je preduslov za ostvarivanje punopravnog članstva u OIML-u. Ministarstvo vanjskih poslova Republike Francuske je 19. XII 2022. ratifikovalo Sporazum o pristupanju Crne Gore Međunarodnoj organizaciji za zakonsku metrologiju (OIML), sa stupanjem na snagu od 18. I 2023, čime je Crna Gora postala 64. punopravna članica OIML, a Zavod za metrologiju, preko svog predstavnika zastupa Crnu Goru u aktivnostima koje sprovode radna tijela OIML-a.

1.1.4. Akreditacija

Zakonodavni okvir u Crnoj Gori koji se odnosi na oblast akreditacije (Zakon o akreditaciji, „Sl.list CG“, br. 54/09 i 43/15) u potpunosti je usklađen sa pravnom tekovinom EU u predmetnoj oblasti (Uredba 765/2008 Evropskog Parlamenta i Savjeta o utvrđivanju zahtjeva za akreditaciju i za nadzor tržišta u odnosu na stavljanje proizvoda na tržište i o stavljanju izvan snage Uredbe br. 339/93).

Akreditaciono tijelo Crne Gore (ATCG) je punopravni član Evropske kooperacije za akreditaciju (EA) od 2011. U skladu sa ostvarenim najvišim nivoom članstva, ATCG aktivno učestvuje i doprinosi radu organa i tijela EA kroz prisustvo na zvaničnim sjednicama ovih tijela, putem glasanja i odlučivanja o svim relevantnim pitanjima iz domena njihove nadležnosti, kroz učešće u razvoju i donošenju normativnih i drugih dokumenata koje donosi EA, kroz redovnu razmjenu informacija sa EA i sl.

ATCG je nakon višegodišnje i veoma zahtjevne evaluacije od strane EA, na 49. sjednici EA MAC Komiteta (EA komitet nadležan za multilateralne sporazume) održanoj 5. X 2023. u Briselu ostvarilo status potpisnika EA MLA Sporazuma u sljedećim šemama akreditacije: ispitivanje (EN ISO/IEC 17025), kalibracija/etaloniranje (EN ISO/IEC

17025), medicinska ispitivanja (EN ISO 15189), kontrolisanje (EN ISO/IEC 17020) i sertifikacija proizvoda (EN ISO/IEC 17065).

ATCG je u stalni radni odnos angažovalo dva novozaposlena koja su raspoređena u Službi za akreditaciju, jedan na poslovima savjetnika u Odjeljenju za akreditaciju kontrolnih tijela a drugi na poslovima savjetnika u Odjeljenju za akreditaciju sertifikacionih tijela. ATCG ima ukupno 11 stalno zaposlenih službenika koji obavljaju isključivo stručne i administrativne poslove vezane za akreditaciju, dok se drugi poslovi podrške (npr pravna pitanja i savjeti, računovodstvene i knjigovodstvene usluge, održavanje IT opreme i sl.) eksterno podugovaraju.

ATCG je akreditovalo 1 novo tijelo za ocjenjivanje usaglašenosti koje pripada grupi medicinskih laboratorija. U istom periodu, ATCG je shodno uspostavljenim pravilima akreditacije ukinulo akreditacije za 3 tijela za ocjenjivanje usaglašenosti na osnovu njihovog zahtjeva za odustajanjem od daljeg postupka akreditacije ili nakon isteka roka suspenzije od 6 mjeseci u kojem nije otklonjen uzrok zbog kojih je suspenzija akreditacije bila dodijeljena. U nacionalnom sistemu akreditacije nalazi se ukupno 39 tijela za ocjenjivanje usaglašenosti akreditovanih od strane ATCG od kojih su 24 laboratorije za ispitivanje, 2 laboratorije za etaloniranje, 2 medicinske laboratorije, 5 kontrolnih tijela, 3 sertifikaciona tijela za sertifikaciju proizvoda i 3 sertifikaciona tijela za sertifikaciju sistema menadžmenta. U postupku dodjeljivanja akreditacije trenutno se nalaze 3 nova tijela za ocjenjivanje usaglašenosti.

1.1.5. Tržišni nadzor

U proaktivnom nadzoru, shodno Godišnjem programu nadzora proizvoda na tržištu, nadležne inspekcije su, u datom periodu, kontrolisale:

- LED sijalice, električne mašine za šišanje, zaštitne rukavice, dječji krevet na sprat, električni trimer za travu, parket (Tržišna inspekcija),
- igračke, biocidni proizvodi – proizvodi za dezinfekciju (Zdravstveno-sanitarna inspekcija),
- mobilni telefon, TV aparati, pametni sat – smart watch (Inspekcija za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i usluge informacionog društva),
- vodomjeri, trgovačke vage (Metrološka inspekcija),
- podzemni i nadzemni rezervoari za skladištenje TNG (Termoenergetska inspekcija),
- motorna vozila (kategorija M, kategorija N, kategorija O), autodjelovi, autooprema, (Direkcija za inspekcijski nadzor u drumskom saobraćaju),
- sredstva za ishranu bilja, sredstva za zaštitu bilja (Fitosanitarna inspekcija),
- pirotehnička sredstva, eksplozivi za civilnu upotrebu (Direkcija za inspekcijski nadzor MUP).

U reaktivnom nadzoru, Tržišna inspekcija i Zdravstveno-sanitarna inspekcija, pratile su opasne proizvode na osnovu podataka preuzetih iz RAPEX-a.

Izvršeno je ukupno 2.731 inspekcijska pregleda, od kojih je 2.486 pregleda izvršeno u proaktivnom nadzoru (po programu - redovni, produženi), a 245 pregleda u reaktivnom nadzoru (222 - po RAPEX obavještenjima, 17 – po obavještenju sa Regionalne mreže, 6 – po obavještenju proizvođača/distributera)

Na tržištu Crne Gore, u proaktivnom i reaktivnom nadzoru, pronađeno je 977 vrsta opasnih i neusaglašenih proizvoda u količini 37.429 komada, 6.421,46m² i 450 litara, od čega 182 vrste u količini 2.437 komada i 1 vrsta u količini od 450 litara predstavlja opasne proizvode sa ozbiljnim rizikom, 713 vrsta u količini 23.879 komada i 17 vrsta u količini od 6.421,46m² su opasni proizvodi koji ne predstavljaju ozbiljan rizik, dok 64 vrste u količini 11.113 komada su neusaglašeni proizvodi. Inspektori su izrekli sledeće mjere:

Povlačenje sa tržišta (trajna zabrana prometa) opasnih i neusaglašenih proizvoda, izrečena je za 244 vrste u količini 13.400 komada i 450 litara, i to:

- za opasne proizvode koji predstavljaju ozbiljan rizik, ukupno 182 vrste u količini 2.437 komada i 1 vrsta u količini od 450 litra (dječja odjeća, prenosna dječja svjetiljka, produžni kabl, skejtbord, svijetleći lanci, električna lampa, električno kuvalo, podsklop za produžni kabl, dječje naočare za sunce, laserski pokazivači, punjač za mobilni telefon, aparat za uništavanje insekata, hranilica za bebe, pomoćna sredstva za plivanje, električni razvodnik, elektrokvarcna peć, igračke, biocidi).
- za neusaglašene proizvode, ukupno 61 vrsta u količini 10.963 komada (skejtbord, električna lampa, laserski pokazivači, punjač za mobilni telefon, aparat za uništavanje insekata, zaštitne rukavice, reflektujući prsluk, zaštitna maska za zavarivanje, baštenski namještaj, industrijski zaštitni šljem, roleri, električna led lampa, električna staklokeramička ploča, led sijalica).
- Mjera opoziva od potrošača izrečena je za 18 vrsta opasnih i neusaglašenih proizvoda, u količini od 1.681 komad (dječja odjeća, dječja prenosna lampa, skejtbord, električno kuvalo, električna staklokeramička ploča, igračke). Obavještenje o opozivu je objavljeno preko dnevnih novina i isticanjem istog na vidnom mjestu u objektu.

Po nalogu inspektora, za proizvode koji su povučeni sa tržišta i čiji je promet trajno zabranjen, mjera uništenja sprovedena je za opasne proizvode sa ozbiljnim rizikom i neusaglašene proizvode za 94 vrste u količini 1.149 komada, i to:

- za opasne proizvode koji predstavljaju ozbiljan rizik, ukupno 68 vrsta u količini 791 komad (prenosna dječja svjetiljka, produžni kabl, svijetleći lanci, električna lampa, električno kuvalo, podsklop za produžni kabl, dječje naočare za sunce, laserski pokazivači, aparat za uništavanje insekata, hranilica za bebe, pomoćna sredstva za plivanje, električni razvodnik, igračke),
- za neusaglašene proizvode, ukupno 26 vrsta u količini 358 komada (skejtbord, električna lampa, laserski pokazivači, punjač za mobilni telefon, aparat za uništavanje insekata, zaštitne rukavice, reflektujući prsluk, industrijski zaštitni šljem, roleri, električna led lampa, led sijalica).

Proizvođaču/distributeru, vraćeno je 150 vrsta opasnih proizvoda sa ozbiljnim rizikom i neusaglašenih proizvoda u količini 12.251 komad, i to:

- za opasne proizvode koji predstavljaju ozbiljan rizik, ukupno 115 vrsta u količini 1.646 komada (dječja odjeća, prenosna dječja svjetiljka, produžni kabl, skejtbord, punjač za mobilni telefon, elektrokvarcna peć, biocidi),
- za neusaglašene proizvode, ukupno 35 vrsta u količini 10.605 komada (skejtbord, električna lampa, zaštitne rukavice, reflektujući prsluk, zaštitna maska za zavarivanje, baštenski namještaj, industrijski zaštitni šljem, električna staklokeramička ploča, led sijalica).

Privremena zabrana prometa za proizvode koji ne predstavljaju ozbiljan rizik, i za neusaglašene proizvode, do otklanjanja utvrđenih nepravilnosti, 733 vrsta u količini 24.029 komada, i to:

- za proizvode koji ne predstavljaju ozbiljan rizik, za do otklanjanja utvrđenih neusaglašenosti, za 730 vrsta u količini 23.879 komada (prenosna dječja svjetiljka, produžni kabl, skejtbord, svijetleći lanci, električna lampa, električno kuvalo, podsklop za produžni kabl, dječje naočare za sunce, punjač za mobilni telefon, aparat za uništavanje insekata, aerosolni raspršivač, merdevine, fen za kosu, zaštitne rukavice, reflektujući prsluk, zaštitna maska za zavarivanje, baštenski namještaj, industrijski zaštitni šljem, električna mašinica za šišanje, power bank, roleri, aparat za kafu, biciklistička kaciga, ventilator, štitičnik sluha, globus lampa, ubodna testera, dječja kaciga za bicikliste, električna topilica za vosak, aparat za čišćenje, električni toster, konvektorska grijalica, električna

grijalica, uvijač za kosu, presa za kosu, aparat za nadogradnju kose, zaštitna obuća, aparat za pripremu hrane, dječja stolica za hranjenje, dječji krevet na sprat, električni aparat za depilaciju, električni masažer, električna kozmetička brusilica, električni osvježivač vazduha, punjač za lap top, zaštitna reklektujuća jakna, električni kalolifer, dječji krevet, električna mašinica za brijanje, kaciga za bicikliste i korisnike skejboarda, kaciga za planinarenje, dječje sjedište za biciklo, aparat za vafle, električni grijač, skijaška kaciga, električna led lampa, električni figaro za kosu, električna četka za kosu, električni kokičar, ekspres lonac, led sijalica, električna pegla, udarna bušilica, punjiva četkica za zube, punjač za kontrolore, adapter, aparati za palačinke, aparat za bakin kolač, električni grijač za bočice za bebe, električni luster, dječji šator, električna hranilica, električna džezva, dječja ljuljaška, dječji bicikl, USB kabl za punjenje, hodalica za bebe, električna svijetleća jelka, dječja led lampa, električni mikser, električni trimer za travu, autopunjač, električni pištolj za lijepak, parket).

- za neusaglašene proizvode, ukupno 3 vrste u količini 150 komada (električna grijalica, konvertorska grijalica, električni toster).

Proizvodi koji su povučeni sa tržišta, nakon usaglašavanja vraćeni su u promet.

U ovom periodu po RAPEX obavještenju pronađeno je 6 vrsta opasnih proizvoda u količini od 136 komada (svijetleći lanci, punjač za mobilni telefon, električno kuvalo, laserski pokazivači).

U ovom periodu po obavještenju proizvođača/distributera pronađena je 1 vrsta opasnih proizvoda u količini od 52 komada (električna staklokeramička ploča). Takođe, po obavještenju proizvođača/distributera izvršen je opoziv za 1 vrstu opasnih proizvoda u količini od 115 komada (dječja odjeća).

Po obavještenju sa Regionalne mreže pronađena je 1 vrsta opasnih proizvoda u količini od 11 komada (skejtbord).

Takođe, u ovom periodu izrečena su 2 prekršajna naloga u iznosu od 2.800 eura i podnesen je 2 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka (beton, dječja prenosna svjetiljka).

Izvršeno je uzorkovanje 116 vrsta proizvoda, radi ispitivanja u akreditovanim laboratorijama i to:

- Tržišna inspekcija je izvršila uzorkovanje 4 vrste proizvoda (zaštitne rukavice – 3 uzorka, skejtbord – 1 uzorak). Dobijeni rezultati ispitivanja od strane laboratorije pokazuju da su sve 4 vrste neispravne.
- Zdravstveno-sanitarna inspekcija je izvršila uzorkovanje 46 vrsta proizvoda (igračke – 36 uzoraka, biocidni proizvodi – 10 uzoraka). Dobijeni rezultati ispitivanja od strane laboratorije pokazuju da je 13 vrsta igračaka i 1 vrsta biocida neispravno.
- Fitosanitarna inspekcija je izvršila uzorkovanje 66 vrsta proizvoda (sredstva za ishranu bilja – 65 uzoraka, sredstva za zaštitu bilja – 1 uzorak). Dobijeni rezultati ispitivanja od strane laboratorije pokazuju da je 14 vrsta sredstava za ishranu bilja neispravno.

Razmjena informacija o nebezbednim/neusaglašenim proizvodima pronađenim na tržištu se vrši preko **CEFTA centralne baze podataka** koja je uspostavljena 1. XI 2023. Korisnici Sistema su sve inspekcije koje se bave nadzorom proizvoda na tržištu CEFTA zemalja (Crna Gora, Srbija, Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija, Kosovo*, Albanija i Moldavija). O nebezbednim i neusaglašenim proizvodima javnost se može informisati putem linka: <https://cefta-portal.azurewebsites.net/ProductSafety/IndexPublic>

Učešće inspekcija u edukacijama

U okviru projekta EU 4 Business - podrška regionalnoj ekonomskoj integraciji u oblasti infrastructure kvaliteta i elektronske trgovine, koji je odobren od strane EU i Njemačkog saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ), u organizaciji CEFTA Sekretarijata, koji implementira GIZ (Deutsche Gesellschaft fur Internationale Zusammenarbeit), ostvareno je učešće predstavnika Tržišne inspekcije na sledećim događajima:

- 5. VI - 8. VI 2023. u Draču, Albanija, regionalni sastanak institucija za infrastrukturu kvaliteta (standardizacija, metrologija, akreditacija tržišni nadzor, regulator) na temu – Procjena rizika u sektoru mašina,
- 29. VI 2023, u Privrednoj komori Crne Gore radionica „Rezultati procjene usklađenosti električnog i mašinskog sektora Crne Gore sa EU regulativom“,
- 11. VII 2023, online regionalni sastanak, u vezi sa utvrđivanjem plana aktivnosti za naredni period,
- 18. IX 2023, online sastanak sa ekspertom vezano za pripremu zajedničke akcije nadzora električnih proizvoda sa zemljama u regionu, sa fokusom na pripremnim radnjama za uzorkovanje i ispitivanja proizvoda u akreditovanoj laboratoriji EU,
- 27. IX 2023, online sastanak sa ekspertom vezano za pripremu zajedničke akcije nadzora mašina sa zemljama u regionu, sa fokusom na pripremnim radnjama za uzorkovanje i ispitivanja proizvoda u akreditovanoj laboratoriji EU,
- 12 - 13. X 2023. u Skoplju obuka na temu “Priprema i izrada procedura tržišnog nadzora o bezbjednosti mašina u vezi organizovanja regionalne zajedničke akcije”,
- 25 - 26. X 2023. u Budvi obuka na temu “Priprema i izrada procedura tržišnog nadzora o bezbjednosti električnih proizvoda u vezi organizovanja regionalne zajedničke akcije”
- 7 - 9. XI 2023. u Tirani regionalna konferencija o trgovinskim olakšicama,
- 5 – 6. XII 2023. u Tirani, obuka “Unapređenje procedura u tržišnom nadzoru CEFTA zemalja sa fokusom na planiranje proizvoda”.

U organizaciji CEFTA Sekretarijata organizovano je učešće predstavnika Tržišne inspekcije na sledećim događajima:

- 19. VI 2023, online sastanak na kojem su razmatrana pitanja koja se odnose na uspostavljanje regionalne mreže za brzu razmjenu informacija o opasnim proizvodima,
- 27. IX 2023, u Budvi sastanak sa predstavnicima Finit consulting doo koji su u okviru SEED projekta, zaduženi za uspostavljanje baze podataka i sistema za razmjenu informacija o opasnim proizvodima na CEFTA tržištu,
- 11. X 2023, online sastanak sa ekspertom CEFTE, čiji je zadatak uspostavljanje CEFTA baze podataka o opasnim proizvodima, u vezi integracije nacionalnog i regionalnog sistema brze razmjene informacija o opasnim proizvodima.

1.2. Vertikalne mjere

1.2.1. Direktive Novog pristupa

Ljekovi

EK su dostavljene ažurirane tabele usklađenosti Zakona o lijekovima sa Uredbom 2019/6 Evropskog parlamenta i savjeta o veterinarskim lijekovima i prestanku važenja Direktive 2001/82/EC, Direktivom 2001/83/EC Evropskog parlamenta i Savjeta o Zakonu Zajednice za lijekove za humanu upotrebu i Uredbom (EU) br. 536/2014 Evropskog parlamenta i Savjeta o kliničkim ispitivanjima lijekova za primjenu kod ljudi te o stavljanju van snage Direktive 2001/20/EC.

Na osnovu Zakona o lijekovima („Sl. list CG“, broj 80/20), nastavljen je rad na usaglašavanju sa novim propisima EU kroz podzakonske akte za sprovođenje ovog zakona. Radi usaglašavanja dokumentacije za uvoz lijekova za koje nije izdata dozvola za stavljanje lijeka u promet sa standardima EU, donijeti su: Pravilnik o bližim uslovima za izdavanje saglasnosti za uvoz lijeka koji nema dozvolu za lijek („Sl. list CG“, broj 019/24) i Pravilnik o sadržaju i načinu obilježavanja pakovanja veterinarskog lijeka i sadržaju uputstva za veterinarski lijek („Sl. list CG“, broj 82/23).

Medicinska sredstva

Zakon o medicinskim sredstvima („Sl. list CG“ broj 24/19) djelimično je usaglašen sa Regulativom 2017/745 i Regulativom 2017/746, a imajući u vidu da je pripremljen prije stupanja na snagu istih. Usaglašavanje sa novim propisima EU nastavlja se kroz podzakonske akte za sprovođenje ovog zakona. U ferbruaru 2024. usvojen je Pravilnik o osnovnim zahtjevima za medicinska sredstva („Sl. list CG“, broj 8/24).

Institut je u septembru 2023. postao pridruženi član Međunarodnog foruma regulatora medicinskih sredstava (International Medical Devices Regulators Forum, IMDRF).

U sklad sa Aktom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta, koji je Upravni odbor Instituta za lijekove i medicinska sredstva usvojio 1. XI 2023, propisani su administrativni kapaciteti za obavljanje regulatornih poslova – ukupno 99 zaposlenih. U toku 2023. radni odnos je zasnovalo 14 novih zaposlenih sa visokom stručnom spremom.

Institut broji 70 zaposlenih, od čega 7 doktora nauka, 6 magistara i 10 zaposlenih u statusu doktoranda.

IPA projekti

U 2023. godini nastavljen je IPA program pretprijetne pomoći sponzorisan od Evropske agencije za lijekove (EMA) čiji je cilj edukacija zaposlenih u regulatornim organima država kandidata za članstvo u EU. U saradnji sa EMA sačinjen je plan edukacija za 2024-2026. za novi ciklus IPA, koji je odobren od EK i započeo u 2024. U skladu sa novim ciklusom pomoći, Institutu su na raspolaganju brojne edukacije i učešće u radnim tijelima i projektima EMA. Kroz ovaj program crnogorski Institut će imati priliku da direktno učestvuje u radu brojnih radnih tijela i komiteta Evropske agencije za lijekove.

Završen je projekat MEDI-THEFT sa agencijama za lijekove Italije i Republike Srbije. Projekat finansiran od strane EU pod nazivom MEDI-THEFT – Data sharing and Investigative Platform against Organised Thefts of Medicines, započeo je 1. XI 2021. Ovaj projekat se finansirao iz Programa fonda za unutrašnju bezbjednost (Internal Security Fund Programme), a sprovele su ga Italijanska agencija za lijekove (AIFA) zajedno sa SAFE Foundation, Università Cattolica del Sacro Cuore - Transcrime, Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato (IPZS), Affordable Medicines Europe (AME), Agencija za lekove i medicinska sredstva Srbije (ALIMS), Institut za lijekove i medicinska sredstva Crne Gore (CInMED) i Arma dei Carabinieri. Cilj ovog projekta je da se putem izvještavanja, analize i razmjene informacija razvije platforma zasnovana na obavještajnim podacima, što bi rezultiralo efikasnijom borbom protiv krađe i preprodaje lijekova.

Na poziv EK kao predsjedavajuće Međunarodnim forumom regulatora medicinskih sredstava (International Medical Devices Regulators Forum, IMDRF) Institut je postao pridruženi član ovog značajnog tijela.

Institutu je odobren Twinning Light projekat usmjeren na dalje jačanje administrativnih kapaciteta i usaglašavanje sa pravnom tekovinom u 2023. U toku je javni poziv za države članice, a početak projekta očekuje se od juna 2024.

Građevinski proizvodi

Vlada je 7. III 2024. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o građevinskim proizvodima čime se postiže potpuna usaglašenost sa Regulativom 305/2011 Evropskog parlamenta i Savjeta o utvrđivanju harmonizovanih uslova za stavljanje građevinskih proizvoda na tržište i prestanku važenja Direktive savjeta 89/106/EEC.

Usvojen Pravilnik o listi usaglašenih standarda za građevinske proizvode („Sl. list CG“ broj 24/24) kojim je transponovana Provedbena odluka Komisije (EU) 2023/2461 o izmjeni Provedbene odluke (EU) 2019/451 o usaglašenim standardima za građevinske proizvode sačinjenim radi podrške Regulativi (EU) br. 305/2011 Evropskog parlamenta i Savjeta.

1.2.2. Direktive sektorskog (starog) pristupa

Hemikalije

Vlada je 3. VIII 2023. usvojila Nacionalnu strategiju za upravljanje hemikalijama 2024 – 2026.

Vlada je 24. I 2024. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o biocidnim proizvodima.

Na osnovu Zakona o hemikalijama u izvještajnom periodu, donijeti su sljedeći pravilnici:

- Pravilnik o dopuni Pravilnika o metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalije („Sl. list CG“, br. 068/17, 091/23), kojim su prenijete sve izmjene Regulative br. 440/2008 o utvrđivanju ispitnih metoda u skladu s REACH Regulativom;
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Liste klasifikovanih supstanci („Sl. list CG“, br: 116/2023) kojim su prenijete sve izmjene Aneksa VI CLP regulative;
- Pravilnik o načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalije u skladu sa Globalno harmonizovanim sistemom UN („Sl. list CG“, broj 017/24) kojim su prenijete izmjene CLP regulative.

U saradnji sa Evropskom agencijom za hemikalije u okviru projekta “Pripreme mjere za upravljanje hemikalijama za zemlje kandidate i potencijalne candidate” u kontinuitetu se realizuju obuke i radionice za sve nadležne institucije koje se bave upravljanjem hemikalijama i biocidnim proizvodima, i to:

- Webinar IUCLID 6 (21. IX 2023.),
- Otvorena sjednica Foruma za sprovođenje zakona (9. XI 2023.),
- IPA IUCLID obuka o IT bezbjednosti (25. X 2023.),
- Prevod dokumenta 'REACH-EN-FORCE-7.

U okviru TAIEX-a, odobrene su:

- Studijska posjeta o principima inspeksijske kontrole i nadzora u EU u oblasti upravljanja hemikalijama i biocidnim proizvodima;
- Ekspertska misija TAIEX-a na izradi Uredbe o troškovima koji će nastati u procesu izdavanja dozvola za stavljanje biocidnog proizvoda na tržište i za upotrebu, koje snose podnosioci zahtjeva;
- Radionica TAIEX-a Dan za stejkholdere o hemikalijama koja priprema uvoznike za njihove obaveze nakon pristupanja EU, radionica o REACH, CLP, BPR regulativama koja će uključiti učesnike iz zemalja Zapadnog Balkana.

U decembru 2023. izrađen je Nacrt profila izloženosti azbestu, koji je poslat na mišljenje svim relevantnim institucijama.

Takođe, u decembru 2023. Ministarstvo je potpisalo 7 ugovora sa nevladinim organizacijama u cilju sprovođenja edukativnih kampanja o opasnostima izlaganja živi i živinim jedinjama. Cilj realizacije ovih projekata je poboljšanje dostupnosti informacija o živi, kao i podizanje javne svijesti o uticaju žive na zdravlje ljudi.

Krajem 2023 odobren je projekat „Plastika u rijekama-Aquatic Plastik” čija implementacija počinje 2024. Jedan od ciljeva projekta je kvantifikacija mikroplastične kontaminacije i akumulacije makroplastike u hidroelektranama dunavskog sliva.

U toku je implementacija projekata:

- Globalni razvoj, pregled i ažuriranje nacionalnih planova implementacije (NIP) Stokholmske konvencije o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama (POPs) koji finansira GEF, a izvršna agencija je Regionalni centar Stokholmske konvencije RECETOKS.
- Jačanje sinergije između Bazelske, Štokholmske, Roterdamske i Minamata konvencije - pripremljena je Analiza nedostataka i potreba, nacrti podzakonskih akata vezani za Hg I POPs otpad, Zajednički akcioni plan za implementaciju 4 konvencije, Upustvo za implementaciju Bazelske konvencije, Upustvo za upravljanje amalgamom, Upustvo za POPs u e-otpadu, Upustva za implementaciju Roterdamske i Minamate konvencije I održane su radionice u decembru 2023. na kojima su upoznati svi relevantni akteri o izrađenim dokumentima.
- Smanjenje zagađenja hemikalijama i otpadom u hot spot tačkama Mediterana, planiran je izvoz određenih količina PCB iz KAPa I CEDISa, kao i izrada Studije zagađenosti morskog ekosistema živom i POPsovima.

Informativni materijali koji obuhvataju širok spektar tema od značaja za javnost dostupni su web stranici Agencije za zaštitu životne sredine (link: <https://epa.org.me/help-desk>).

Flajeri i brošure:

- Flajer „Pazi šta kupuješ!“ podsjeća potrošače na važnost pažljivog izbora proizvoda i njihovog uticaja na životnu sredinu i zdravlje ljudi.
- Flajer „Živa u kući - bezbedno rukovanje“ pruža savjete o sigurnom rukovanju proizvodima koji sadrže živu, čime se smanjuje rizik od trovanja i drugih štetnih efekata.
- Flajer „Šta je VOC?“ objašnjava pojam VOC (Organska jedinjenja koja isparavaju), ističući njihovu ulogu u zagađenju vazduha i mjere koje se mogu preduzeti radi smanjenja emisija.
- Flajer „Hemijski proizvodi - koliko korisni, toliko i opasni“ - pruža opšte informacije o opasnostima koje mogu proisteci iz hemijskih proizvoda.
- Brošura „Za bezbjednu dječiju igru (ftalati u igračkama)“ informiše roditelje o rizicima od ftalata u dječijim igračkama i pruža smjernice za sigurnu igru.
- Brošura „Da rastemo zdravo u svijetu hemikalija“ osvjetljava važnost zdravog života u svijetu hemikalija, pružajući savjete o smanjenju izloženosti štetnim hemikalijama u svakodnevnom životu.
- Brošura „Da bezbjedno plaćamo račune (Bisfenol A u termalnom papiru)“, ova brošura informiše potrošače o rizicima Bisfenola A u termalnom papiru i pruža smjernice za bezbjedno rukovanje ovim proizvodima.
- Brošura „Za bezbjednu dječiju igru (Teški metali u igračkama)“ informiše roditelje o potencijalno štetnim teškim metalima prisutnim u dječijim igračkama.

Takođe, odrađeno je i Uputstvo namenjeno operaterima i reciklerima otpada o rizicima koje nosi rukovanje otpadom koji sadrži PBDEs, HBB i HBCD hemikalije.

Statistički podaci

U 2023, help-desk je primio 43 pitanja na e-mail adresu help-desk@epa.org.me, na koja je odgovoreno u najkraćem mogućem vremenskom periodu, demonstrirajući posvećenost i efikasnost u pružanju podrške i informacija javnosti.

Od strane Svjetske zdravstvene organizacije, Ministarstva zdravlja i Instituta za javno zdravlje izrađen Izveštaj o procjeni nacionalnih kapaciteta i potreba u vezi s uspostavom Centra za kontrolu trovanja. Ovaj izveštaj predstavlja temeljnu analizu postojećih kapaciteta i identifikaciju ključnih potreba u oblasti kontrole trovanja. U njemu su naglašene najvažnije oblasti za unapređenje, kao i preporuke za razvoj efikasnog i sveobuhvatnog pristupa kontroli trovanja. Na osnovu analize izveštaja, izrađen je Predlog projekta koji će biti upućen donatorima s ciljem osiguranja finansijskih sredstava za uspostavu Centra za kontrolu trovanja.

Shodno odredbama Zakona o hemikalijama, Agencija za zaštitu životne sredine u 2023. sprovela je ukupno 484 postupka, od kojih je izdato: 453 dozvola za slobodan promet (uvoz i izvoz) opasnih hemikalija (314 dozvola za uvoz hemikalija, 126 dozvola za uvoz ulja i maziva, 3 dozvole za izvoz hemikalija, dok je 10 zahtjeva odbijeno kao neuredan podnesak) i 31 PIC saglasnosti (Postupak davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obavještenja).

Na osnovu Zakona o biocidnim proizvodima („SI.list CG“, br. 54/16), Agencija za zaštitu životne sredine je sprovela ukupno 196 zahtjeva, od kojih je izdato: 179 rješenja o upisu u Privremenu listu biocidnih proizvoda, 4 rješenja za obavljanje djelatnosti prometa, upotrebe i skladištenja biocida, dok je 13 zahtjeva odbijeno.

U skladu sa Zakonom o hemikalijama („SI.list CG“, br. 51/17), 37 preduzeća je upisano u nacionalni Registar hemikalija i izdato je 24 mišljenja o potrebi izdavanja rješenja za slobodan promet opasnih hemikalija.

U skladu sa Zakonom o hemikalijama, u periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. Odsjek za ekološku inspekciju obavio je 28 inspekcijiska nadzora i donio 5 rješenja o otklanjanju nepravilnosti.

Sanitarni inspektori izvršili su 833 pregleda pošiljki pri uvozu hemikalija i biocidnih proizvoda u količini od 2 275.622,16 kg. Ukupnoj pregledanoj količini je odobren uvoz i promet. Po osnovu 4601 zahtjeva koji su se odnosili na predmete opšte upotrebe/kozmetičke proizvode, pregledano je 20.134.958,7 kg. Tom prilikom je uzeto 63 uzoraka za laboratorijska ispitivanja radi ispitivanja zdravstvene ispravnosti. Sanitarni inspektori su vršili i reaktivni nadzor po obavještenjima iz RAPEX izvještaja 68 pregleda objekata i 8 po informacijama iz Regionalne mreže za razmjenu informacija o opasnim proizvodima. Prilikom pregleda po Rapex obavještenjima na tržištu CG nijesu nađeni opasni proizvodi. Po obavještenju da je sa tržišta Srbije povučen opasni proizvod USB slušalica proizvođača TRUST, kontrola je izvršena kod distributera ovog proizvoda koji je poslao obavještenje o opozivu svim firmama koje su kupovale slušalice Trust P/N 24132. U toku je priprema obavještenja za web portal koje koriste firme za online poručivanje. Na stanju u magacinu konstatovano 72 komada, od kojih nijedan ne pripada spornoj opozvanoj seriji. Takođe, vršen je proaktivni nadzor - biocidnih proizvoda – 10 pregleda objekata, pregledano 12 vrsta, uzeto 10 uzoraka od kojih 9 ispravno i 1 neispravan (sredstvo za dezinfekciju ne sadrži procenat etanola kao što je deklarirano). Količina od 450 L je vraćeno isporučiocu.

Na tržištu Crne Gore u proaktivnom nadzoru pronađeno je 13 vrsta opasnih proizvoda sa ozbiljnim rizikom (plastičnih igračaka) u ukupnoj količini od 187 komada. Za laboratorijska ispitivanja uzeta su 36 uzoraka (plastičnih igračaka). Laboratorijske analize su pokazale da je bilo nebezbedno 13 uzoraka/vrsta igračaka jer su analize pokazale da je sadržaj ftalata u ispitivanim uzorcima bio veći od dozvoljene koncentracije. Pronađeno je 13 vrsta opasnih proizvoda u količini od 187 komada. Za počinjene prekršaje, inspektori su izdali 16 prekršajnih naloga u ukupnom novčanom iznosu od 8.320,00€. Subjekti nadzora su dobrovoljno trajno stavili van prometa opasne proizvode i nakon sprovedenih postupaka opoziva uništili 187 komada igračaka (13) vrsta u skladu sa propisima. Obavještenja o opozivu su objavljivana preko dnevnih novina i isticanjem obavještenja u objektima.

Motorna vozila

Proces izrade Zakona o homologaciji motornih vozila započet je u toku 2023. U cilju adekvatne izrade zakona angažovana je ekspertska podrška kroz „Tehničku podršku kapacitetima transportnog sektora i usklađivanje s pravnom tekovinom EU u Crnoj Gori“, finansiranom od strane Evropske Unije, a implementiran od strane konsultantske kompanije Business and Strategies Europe i UNOPS-a (United Nations Office for Project Services). Cilj donošenja zakona je usklađivanje sa pravnom tekovinom EU: Regulativom (EU) 2018/858 Evropskog parlamenta i Savjeta o homologaciji tipa i nadzoru tržišta motornih vozila i njihovih prikolica i o sistemima, komponentama i odvojenim tehničkim jedinicama namenjenim za takva vozila, o izmeni Regulative (EZ) br. 1234/2007 715/2007 i (EZ) br. 595/2009 i ukidanju Direktive 2007/46/EC; Regulativom (EU) br. 168/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta o

homologaciji i nadzoru tržišta vozila na dva ili tri točka i četvorocikla; Regulativom (EU) br. 167/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta o odobrenju tipa i tržišnom nadzoru poljoprivrednih i šumarskih traktora; i Regulativom (EU) 2016/1628 Evropskog parlamenta i Savjeta o zahtjevima koji se odnose na ograničenja emisije gasovitih i čestica zagađujućih materija i odobrenje tipa za motore sa unutrašnjim sagorevanjem za ne-drumske pokretne mašine, o izmeni Uredbe (EU) br. 182/2011. 1024/2012 i (EU) br. 167/2013 i izmeni i ukidanju Direktive 97/68/EC.

U Crnoj Gori, u oblasti homologacije motornih vozila, trenutno se vrši provjera usklađenosti konstrukcionih i bezbjedonosnih karakteristika novih i korišćenih vozila, njihovih djelova, uređaja i opreme (identifikacija homologacije), prilikom uvoza odnosno prvog puta stavljanja na tržište u Crnoj Gori. Provjera usklađenosti konstrukcionih i bezbjedonosnih karakteristika vozila, prilikom uvoza i stavljanja na tržište vrši se u skladu sa UNECE Pravilnicima koji su sastavni dio „Sporazuma o usvajanju jednoobraznih tehničkih propisa za vozila sa točkovima, opremom i dijelovima koji mogu biti ugrađeni i /ili korišćeni na vozilima sa točkovima i uslovima za uzajamno priznavanje dodijeljenih homologacija na osnovu ovih propisa („Sl. list CG - Međunarodni ugovori” broj 5/2014), Zakonom o bezbjednosti saobraćaja na putevima („Sl. list CG“, br. 33/2012, 58/2014, 14/2017 - Odluka US CG i 66/2019) i Pravilnikom o tehničkim zahtjevima za vozila koja se uvoze ili prvi put stavljaju na tržište u Crnoj Gori („Sl. list CG“, br. 5/2015, 63/2018, 10/2019 - Odluka US CG, 68/2020 i 16/2021).

POGLAVLJE 2 – SLOBODA KRETANJA RADNIKA

2.1. Pristup tržištu rada

Vlada je 11. IV 2024. usvojila Izvještaj o realizaciji Strategije o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnu Goru, za period 2021-2025, za 2023. Osnovni cilj Strategije i Akcionog plana je usklađivanje nacionalnih propisa sa relevantnim međunarodnim standardima i pravnom tekovinom EU iz oblasti migracija.

Od ukupnog broja aktivnosti koje su predviđene u dvogodišnjem Akcionom planu za implemetaciju Strategije o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnoj Gori za period 2023-2024. (108), u 2023, realizovano je 52 aktivnosti, odnosno oko 50%.

Zakonom o strancima („Sl. list CG“, br. 12/18, 3/19 i 86/22), koji je stupio je na snagu 3. III 2018, uređuju se uslovi za ulazak, izlazak, kretanje, boravak i rad stranaca u Crnoj Gori. Ovaj zakon, zajedno sa podzakonskim aktima koji su donijeti radi njegovog sprovođenja usklađen je je sa sljedećim direktivama EU, i to:

a) u potpunosti: sa Direktivom Savjeta 2004/81/EZ, Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 2004/38/EZ Direktivom Savjeta 2009/50/EZ, Direktivom 2011/98/EU Evropskog parlamenta i Savjeta

b) visok nivo implementacije: sa Direktivom Savjeta 2003/109/EZ Direktivom Savjeta 2003/86/EZ Direktivom Savjeta 2009/52/EZ Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 2014/36/EU

c) srednji nivo implementacije: sa Direktivom (EU) 2016/801, Direktivom Evropskog parlamenta i Savjeta 2014/66/EU, Direktivom 96/71/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta Direktivom 2018/957 Evropskog parlamenta i Savjeta i Direktivom 2014/67 Evropskog parlametna i Savjeta

Direktiva Evropskog parlamenta i Savjeta 2004/38/EZ o pravu građana Unije i članova njihovih porodica na slobodno kretanje i boravak na teritoriji države članice potpuno je prenijeta u Zakon o strancima. Time je državljanin države članice EU, kao i član njegove porodice, bez obzira da li je državljanin države članice EU ili ne, a ima pravo boravka u Crnoj Gori, izjednačen u pravima sa državljanima Crne Gore u skladu sa Ugovorom o funkcionisanju EU. Ova odredba će se primjenjivati od dana ulaska Crne Gore u EU.

U periodu od 1. VI do 10. VII 2023. održana je javna rasprava za Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o strancima. Izmjenama Zakona unaprijeđen je postojeći zakonodavni okvir u smislu daljeg usklađivanja s pravnom tekovinom EU, kada je u pitanju prenošenje direktiva o upućivanju radnika u okviru pružanja usluga. Takođe, Zakon o strancima usklađen je sa Zakonom o životnom partnerstvu lica istog pola („Sl.list CG“, br. 67/20). Isto tako, izmjenama i dopunama Zakona se pristupilo i zbog potrebne dodatne razrade postupka za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva, a na osnovu preporuka Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) i TAIEX misije EK iz 2021. Zakonom je potrebno ukloniti i određene nedostatke koji su se pojavili u praksi prilikom primjene važećeg zakona, kao i pojednostaviti proceduru za izdavanje/produženje dozvola za privremeni boravak i rad. Utvrđen je Predlog zakona u avgustu 2023, koji je do kraja 2023. prošao prvu fazu usaglašavanja sa Sekretarijatom za zakonodavstvo, u smislu usaglašenosti zakona sa Ustavom i pravnim sistemom Crne Gore, i s obzirom da je donijeta nova Uredba o organizaciji i načinu rada državne uprave, Predlog zakona je ponovo dostavljen svim vladinim resorima na mišljenje. Predlog ovog zakona će uskoro biti dostavljen EK na mišljenje, a rok za njegovo donošenje je IV kvartal 2024.

Vlada je 16. XI 2023. donijela Odluku o izmjeni Odluke o utvrđivanju godišnjeg broja dozvola za privremeni boravak i rad stranaca za 2023. godinu. Potrebe tržišta rada i iskorišćenost kvote dozvola za pojedine namjene, a radi omogućavanja nesmetanog poslovanja privrednih subjekata, razlozi su za izmjenu godišnje kvote za 2023.

Ovom odlukom uvećana je godišnja kvota dozvola za 6.000, tako da ista za 2023, umjesto 21.454 dozvola, iznosi 27.454 dozvola. Dodatnih 6.000 dozvola opredijeljeno je Ministarstvu rada i socijalnog staranja, koje ih može dodatno rasporediti za pojedine namjene, u skladu sa potrebama tržišta rada, na zahtjev Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, tako da umjesto 5.500, broj izdvojenih dozvola iznosi 11.500.

Vlada je 27. XII 2023. donijela Odluku o utvrđivanju godišnjeg broja dozvola za privremeni boravak i rad stranaca za 2024. godinu. Navedenom odlukom utvrđena je godišnja kvota dozvola za privremeni boravak i rad stranaca za 2024. u ukupnom broju od 28.988 dozvola. Iz navedenog broja, izdvojeno je 5.000 dozvola za privremeni boravak i rad stranaca, koje Ministarstvo rada i socijalnog staranja, može dodatno rasporediti za pojedine namjene, u skladu sa potrebama tržišta rada na zahtjev Zavoda za zapošljavanje Crne Gore.

Za zapošljavanje stranaca utvrđeno je 21.727 dozvola i za sezonsko zapošljavanje 2.261 dozvola. Dakle, iz ukupno utvrđenog broja raspoređeno je 23.988 dozvola.

Najviše dozvola je opredijeljeno za sljedeće djelatnosti: građevinarstvo 6.074 dozvola, usluge smještaja i ishrane 4.952 dozvola, ostale uslužne djelatnosti 4.289 dozvola, trgovina na veliko i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala 1.876, informisanje i komunikacije 1.842, stručne, naučne, inovacione i tehničke djelatnosti 1.209 i administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti 668.

Zakon o potvrđivanju Sporazuma o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za doktore medicine, doktore stomatologije i arhitekte u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini („Sl. list CG-Međunarodni ugovori“, broj 11/23) je 3. XI 2022. potpisan od strane predstavnika šest zemalja Zapadnog Balkana i to: Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije, u Berlinu. Zaključivanje navedenog sporazuma jedna je od realizovanih obaveza Crne Gore, u okviru Berlinskog procesa, a u skladu sa Akcionim planom za Zajedničko regionalno tržište 2021-2024. usvojenog u novembru 2020, na Samitu u Sofiji. Sporazum se bazira na Direktivi 2005/36 EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o priznavanju stručnih kvalifikacija i Direktivi 2013/55 EZ o izmjeni Direktive 2005/36 EZ. Zakonom o potvrđivanju Sporazuma o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za doktore medicine, doktore stomatologije i arhitekte u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini, koji je donijet u decembru 2023, omogućiće se pojednostavljenje procedura za automatsko priznavanje profesionalnih kvalifikacija za doktore medicine, doktore stomatologije i arhitekte, za lica koja su te kvalifikacije stekla

u jednoj od šest zemalja Zapadnog Balkana, radi pristupa i bavljenja regulisanom profesijom u drugoj zemlji Zapadnog Balkana. Cilj je podsticanje mobilnosti profesionalaca, bolje usklađivanje vještina sa potrebama tržišta rada i povećana produktivnost. Sporazum stupio je na snagu za Crnu Goru 23. II 2024.

U Crnoj Gori trenutno boravi 92.948 stranaca (na privremenom boravku je 63.229, dok ih je na stalnom boravku ukupno 29.719).

U 2023. izdate su 38.943 dozvola za privremeni boravak i rad stranaca (23.822 u kvoti i 15.121 van kvote) što je za 9.642 ili 32,83% dozvola više u odnosu na 2022. (29.319 dozvola). U periodu 1. I - 1. IV 2024. izdato je ukupno 8.882 dozvole za privremeni boravak i rad.

Od ukupnog broja izdatih dozvola za privremeni boravak i rad u 2023. ukupno je izdato 569 za državljane država članica EU.

Prilikom podnošenja zahtjeva za izdavanje dozvole za privremeni boravak i rad, stranac treba da priloži dokaze koji su propisani Zakonom o strancima, i to: pisanu ponudu poslodavca za zapošljavanje stranca na određenom radnom mjestu; dokaz o stečenom nivou obrazovanja i kvalifikacije; dokaz o zdravstvenoj sposobnosti; da ima obezbijeđen smještaj; da ima zdravstveno osiguranje; da ima važeću stranu putnu ispravu ili ličnu kartu koju mu je izdao nadležni organ druge države, čiji rok važenja mora biti najmanje tri mjeseca duži od roka na koji se odobrava boravak ili putnu ispravu za lice bez državljanstva i da u državi porijekla nije pravosnažno osuđen na безусловnu kaznu zatvora u trajanju dužem od šest mjeseci za krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti ili su prestale pravne posljedice osude.

Direktiva 2011/98/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. decembra 2011. o jedinstvenom postupku za izdavanje jedinstvene dozvole državljanima trećih zemalja za boravak i rad na teritoriji države članice i o zajedničkom skupu prava radnika trećih zemalja koji legalno borave u državi članici potpuno je prenijeta u Zakon o strancima, i ovom direktivom je propisano pravo na jednak tretman, a odredbe zakona primjenjuju na sve strane državljane bez izuzetka.

Članom 2 stav 3 Zakona o radu („Sl. list CG”, br. 74/19, 08/21, 59/21, 68/21 i 145/21) propisano je da se ovaj zakon primjenjuje i na zaposlene strance koji rade kod poslodavca na teritoriji Crne Gore, ako posebnim zakonom nije drugačije određeno. Dakle, strani državljani koji imaju dozvolu za rad i koji rade na teritoriji Crne Gore, ostvaruju prava iz radnog odnosa u punom obimu kao i crnogorski državljani.

U odnosu na pristupanje tržištu rada iz ugla zaštite i zdravlja na radu, primjenjuju se odredbe Zakona o zaštiti i zdravlju na radu („Sl. list CG”, br. 34/14, 44/18) na zaposlene koji rade na teritoriji Crne Gore kod pravnih lica i preduzetnika u svim djelatnostima, državnim organima, organima državne uprave, odnosno jedinicama lokalne samouprave, zaposlene koji su upućeni na rad u inostranstvo, ako su propisima zemlje prijema predviđene nepovoljnije mjere zaštite i zdravlja na radu od onih koje su predviđene ovim zakonom, ako posebnim zakonom nije drukčije određeno.

Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju („Sl. list RCG”, br. 64/02, 31/05, 49/07, „Sl. list CG”, br. 45/10, 45/11, 39/13, 47/17, 59/21, 146/21, 3/23) propisano je da su strani državljani koji imaju privremeni boravak ili stalno nastanjenje u Crnoj Gori, jednaki u ostvarivanju prava na obrazovanje sa crnogorskim državljanima, u skladu sa posebnim zakonom.

Stranac sa stalnim nastanjenjem u Crnoj Gori može da zasnuje radni odnos kao nastavnik, pod uslovima utvrđenim posebnim zakonom.

Osnovno obrazovanje i vaspitanje, kao i stručno obrazovanje, u skladu sa Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju („Sl. list RCG”, br. 64/02, 49/07, “Sl. list CG”, br. 45/10, 39/13, 47/17, 59/21, 3/23) saglasno Zakonu o stručnom obrazovanju („Sl. list RCG”, br. 64/02, 49/07, “Sl. list CG”, br. 45/10, 39/13, 47/17, 145/21), dostupno je svim licima i ne može biti neposredno ili posredno ograničeno po osnovu: pola, rase, boje kože, jezika, vjere, bračnog stanja, političkog ili drugog ubjeđenja, nacionalnog, etničkog ili drugog porijekla, imovinskog stanja, invalidnosti ili po drugom sličnom osnovu, položaju ili okolnosti, u skladu sa posebnim zakonom.

Uslovi za zasnivanje radnog odnosa u državnim organima propisani su Zakonom o državnim službenicima i namještenicima („Sl. list CG”, br. 2/18, 34/19, 8/21). Jedan od opštih uslova za zasnivanje radnog odnosa u državnom organu je crnogorsko državljanstvo.

Strani državljanin ili lice bez državljanstva može da zasnjuje radni odnos u državnom organu kao namještenik, pod uslovima propisanim posebnim zakonom i međunarodnim ugovorom.

Članom 2 stav 3 Zakona o radu (“Sl.list CG”, br. 74/19, 08/21, 59/21, 68/21 i 145/21) propisano je da se ovaj zakon primjenjuje i na zaposlene strance koji rade kod poslodavca na teritoriji Crne Gore, ako posebnim zakonom nije drugačije određeno.

Dakle, strani državljanin koji imaju dozvolu za rad i koji rade na teritoriji Crne Gore, ostvaruju prava iz radnog odnosa u punom obimu kao i crnogorski državljanin, što znači da se isto odnosi i na pitanje upotrebe pravnog sredstva u pogledu radno pravnog statusa.

Penzioni sistem u Crnoj Gori se sastoji od dva stuba (prvog i trećeg) nakon sprovedene reforme 2004. Treći stub penzionog sistema predstavlja sistem dobrovoljne penzione štednje i kao takav je imao za cilj da obezbijedi dodatna primanja u starosti. Treći stub funkcioniše na kapitalnom principu, što znači da se sredstva koja su uložena od strane člana ovog tipa fonda akumuliraju na njegovom ličnom računu u fondu.

Donošenjem Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima („Sl. list RCG”, br. 078/06 od 22.12.2006, 014/07, „Sl. list CG”, br. 073/10 od 10.12.2010, 040/11, 013/18), postavljen je regulatorni okvir za treći penzioni stub u Crnoj Gori. Zakon je preciziran sa 11 podzakonskih akata koje je donijela Komisija za tržište kapitala.

Važeći Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima („Sl. list RCG”, br. 078/06, 014/07, „Sl. list CG”, br. 073/10, 040/11, 013/18) nije usklađen sa pravnom tekovinom EU u ovoj oblasti. S tim u vezi, pripremljen je Nacrt Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima kojim će se uskladiti crnogorsko zakonodavstvo u oblasti poslovanja i upravljanja penzionim fondovima sa Direktivom (EU) 2016/2341 Evropskog parlamenta i Savjeta, Direktivom 2014/50/EU Evropskog parlamenta i Savjeta i Direktivom 98/49/EZ i ostalim relevantnim propisima, čime bi se stvorili uslovi da crnogorsko tržište kapitala postane konkurentnije i atraktivnije kako domaćim, tako i stranim investitorima. Njegovo usvajanje je planirano za IV kvartal 2024.

2.2. EURES

Nastavljena je implementacija TWINNING projekta MN 29 IPA SO 01 22 „Jačanje kapaciteta Zavoda za zapošljavanje Crne Gore za sprovođenje aktivnih mjera za zapošljavanje, buduće učešće u Evropskom socijalnom fondu (ESF) i podršku u mobilnosti radne snage”.

Komponenta 3 TWINNING-a se odnosi na jačanje administrativnih kapaciteta za pružanje podrške za poboljšanje mobilnosti radne snage i pripremu za pridruživanje EURES mreži. U navedenom periodu održane su serije interaktivnih radionica za zaposlene u Zavodu za zapošljavanje i Ministarstvu rada i socijalnog staranja. Teme radionica su bile: organizacija i princip funkcionisanja EURES mreže u EU, pravna regulativa, sistem prijema u EURES mrežu, međunarodno posredovanje pri zapošljavanju, vrste i način pružanja usluga za tražioce posla i

poslodavce u okviru EURES-a, funkcionisanje EURES portala, obaveze zemlje-kandidatkinje u procesu pristupanja EU kako bi se ispunile obaveze vezane za kretanje radnika i pristup tržištu rada na nivou EU, prilagođavanje IT sistema u okviru pristupanja CG EURES mreži, prilagođavanje statističkih klasifikacija, praćenja i izvještavanja. Tokom marta 2024. je u okviru ove komponente organizovana studijska posjeta Bratislavi.

Kreirana su planska i strateška dokumenta koji analiziraju trenutnu situaciju i daju konkretne preporuke i smjernice šta se sve mora implementirati i u kom pravcu trebaju ići izmjene kako bi Crna Gora ispunila obaveze kada je u pitanju ulazak u EURES mrežu².

Kroz pomenuti program realizuje se i projekat „Unapređenje postojeće informatičke infrastrukture i razvoj novog informacionog sistema Zavoda za zapošljavanje Crne Gore” osmišljen kao podrškaZZZCG da ojača svoje kapacitete kako bi bolje odgovorio potrebama svojih klijenata i osigurao pristup uslugama. Cilj projekta je stvaranje preduslova za potrebno umrežavanje sa bazama podataka relevantnih institucija, kako bi se smanjila neusklađenost između obrazovnog sistema, sistema socijalne zaštite, potreba tržišta rada i olakšala mobilnost radne snage jačanjem IT institucionalnih kapaciteta i jačanjem ukupnih kapaciteta Zavoda za implementaciju aktivnih mjera tržišta rada (ALMM) i ESF, posebno na lokalnom nivou.

Takođe, projekat će nesumnjivo predstavljati i moćnu osnovu za pridruživanje EURES mreži. Biće obezbjeđena tehnička i organizaciona prilagođavanja, kao i IT nadogradnje neophodne za puno učešće u EURES i elektronskoj razmjeni informacija o socijalnoj sigurnosti.

Projekti su podržani sredstvima iz pretpristupnih fondova Evropske unije (IPA II), a ko-finansira ih Vlada Crne Gore. Zavod je uspostavio Odsjek za EURES i međunarodno posredovanje pri zapošljavanju. Zadatak ovog Odsjeka je posredovanje pri zapošljavanju crnogorskih državljana u inostranstvu, saradnja sa institucijama i agencijama iz drugih država pri zapošljavanju građana Crne Gore u inostranstvu, informisanje naših građana o mogućnostima zapošljavanja van granica Crne Gore, kao i o pravima i obavezama prilikom traženja posla u inostranstvu. Odsjek je i nosilac poslova kada je u pitanju pridruživanje Crne Gore EURES mreži i sloboda kretanja radnika.

Na sajtu Zavoda se nalazi veliki broj informacija vezanih za život i rad u zemljama EU, link ka EURES portalu, savjeti vezani za nalaženje posla i preseljenje u drugu zemlju.

U sklopu saradnje sa javnom službom za zapošljavanje Slovenije, u februaru 2024. u 2 grada u Crnoj Gori su organizovani sajmovi zapošljavanja “Život i rad u Sloveniji”, na kojima su se slovenački poslodavci predstavili tražiocima posla iz Crne Gore.

Zavod ima potpisane sporazume o saradnji sa javnim službama za zapošljavanje: Hrvatske, Makedonije, Bosne i Hercegovine (istekao je, ali je u pripremi potpisivanje novog), Srbije, Slovenije, Njemačke, Mađarske, Turske. Sporazumi se ne odnose direktno na saradnju pri zapošljavanju radnika migranata, već generalno na poslove u vezi sa zapošljavanjem iz nadležnosti javnih službi za zapošljavanje.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore vrši razmjenu podataka sa Eurostatom posredstvom Monstata. U skladu sa direktivom NAC REV 2, kvartalno i godišnje Zavod MONSTAT-u dostavlja podatke o slobodnim radnim mjestima prema djelatnostima poslodavca i veličini preduzeća. Monstat podatke prosljeđuje Eurostatu.

Zavod dostavlja podatke za ESSPROS (statistika novčanih i socijalnih davanja) MONSTAT-u na godišnjem nivou. Monstat prosljeđuje podatke Eurostatu. Na platformi CPESSEC Crna Gora obezbjeđuje podatke o tržištu rada koji se razmjenjuju sa ostalim članicama.

Na sajtu Zavoda je moguće naći kompletnu statistiku o stanju i kretanjima na tržištu rada u Crnoj Gori, na mjesečnom, kvartalnom, polugodišnjem i godišnjem nivou. U mjesečnom statističkom biltenu i mjesečnom statističkom pregledu podaci su iskazani na engleskom jeziku.

2.3. Koordinacija sistema socijalne sigurnosti

Crna Gora primjenjuje 24 bilateralna sporazuma o socijalnom osiguranju, od čega je 15 sa državama članicama Evropske unije. Pregovori u vezi sa zaključivanjem Sporazuma između Crne Gore i Bosne i Hercegovine uspješno su okončani i započeta je procedura za potpisivanje.

Pokrenute su inicijative za zaključivanje Sporazuma o socijalnom osiguranju sa Republikom Grčkom, Republikom Maltom, Republikom Portugal, Kraljevinom Španije i Republikom Kipar. Zbog činjenice da se Uredba o koordinaciji sistema socijalne sigurnosti odnosi na široko područje socijalne sigurnosti, ali i elektronsku razmjenu podataka u tom sistemu, kontinuirano se radi na jačanju administrativnih kapaciteta, ali i institucionalnom prilagođavanju. Institucija koja će prema regulativama o koordinaciji sistema socijalne sigurnosti biti zadužena za određivanje primjenjivog zakonodavstva odrediće se odlukom Vlade, na osnovu zajedničkog dogovora između postojećih institucija koje su zadužene za različite grane socijalne sigurnosti.

U cilju uspostavljanja jasne institucionalne strukture, Crna Gora će do dana pristupanja predložiti donošenje opšteg pravnog akta koji će regulisati oblast koordinacije sistema socijalne sigurnosti.

Poreska uprava Crne Gore vodi evidenciju o egzaktnim podacima o zaposlenima u Crnoj Gori sa aspekta socijalnog osiguranja i isplate zarada.

Fond za zdravstveno osiguranje Crne Gore, u slučajevima potrebe za pružanjem hitne zdravstvene zaštite, sa institucijama zemalja sa kojima se primjenjuju sporazumi o socijalnom osiguranju informacije razmjenjuje elektronskim putem (e-mail), uz eventualno kasnije dostavljanje originalnih dokumenata (dvojezičnih obrazaca i prateće dokumentacije). Obračune troškova zdravstvene zaštite, reklamacije na obračune i prateću prepisku institucije međusobno razmjenjuju u papirnom obliku.

Fond penzijskog i invalidskog osiguranja Crne Gore sa državama sa kojima se primjenjuju sporazumi o socijalnom osiguranju komunikaciju vrši u papirnoj formi na međunarodnim dvojezičnim obrascima. Takođe, u cilju efikasnijeg okončanja postupka informacije se razmjenjuju i elektronskim putem.

Zavod za zapošljavanje Crne Gore posjeduje uspostavljene web servise preko kojih predefinisanim metodama komunicira i razmjenjuje podatke sa Poreskom Upravom. Između ostalog, Zavod od Poreske Uprave putem pomenutih web servisa dobija podatke o zaposlenju i evidentira ih u jedinstvenu bazu podataka. Dakle, postoji uspostavljen IT sistem za vođenje evidencije o zaposlenju, a podaci se za istu konzumiraju iz Poreske Uprave.

Protokole o elektronskoj razmjeni podataka u oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja kojima se uređuje elektronska razmjena podataka o činjenici smrti korisnika prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja radi sprječavanja neosnovane isplate prava, Fond penzijskog i invalidskog osiguranja Crne Gore sklopio je sa nadležnim fondovima Republike Hrvatske, Republike Slovenije, Republike Srpske, Republike Srbije i Bosne i Hercegovine.

U pogledu statistike slučajeva koordinacije socijalne sigurnosti, organizacione jedinice Fonda za zdravstveno osiguranje posjeduju podatke o broju osiguranika zemalja EU koji su se obratili nadležnim organizacionom jedinicama Fonda po mjestu boravka, pojedinačno za svaku državu.

Fond penzijskog i invalidskog osiguranja Crne Gore posjeduje podatke o broju korisnika penzija zemalja EU sa kojima Crna Gora ima sklopljene sporazume o socijalnom osiguranju koji su se obratili nadležnom Odsjeku za sprovođenje inostranog osiguranja, pojedinačno za svaku državu.

Sa Norveškom i Švajcarskom postoje sporazumi o socijalnom osiguranju dok sa Islandom i Lihtenštajnom ne postoje sporazumi o socijalnom osiguranju za vrijeme boravka u drugoj državi, pa osiguranici neposredno snose troškove pružene zdravstvene zaštite.

2.4. Evropska kartica zdravstvenog osiguranja (EHIC)

Pravilnik o Evropskoj kartici zdravstvenog osiguranje („Sl. list CG", br. 73/17) usvojen je 2017, kojim se propisuje sadržina, obrazac, način izdavanja i korišćenja Evropske kartice zdravstvenog osiguranjekoji će se primjenjivati od dana pristupanja Crne Gore EU.

Po pitanju administrativnih kapaciteta u Fondu za zdravstveno osiguranje u 2023. zapošljena su ukupno tri službenika na radnom mjestu samostalni/a savjetnik/ca III za međunarodno zdravstveno osiguranje u Pj Pljevlja, Pj Bijelo Polje i Pj Herceg Novi.

Evropska zdravstvena kartica je prihvaćena kao dokaz zdravstvenog osiguranja za građane EU za zemlje sa kojima je potpisan Dogovor o korištenju EKZO, a to su: Slovenija, Slovačka, Luksemburg, Austrija i Njemačka.

Crna Gora nije potpisala nove dogovore o korišćenju evropske kartice zdravstvenog osiguranja jer nije bilo inicijative i interesovanja nijedne zemlje sa kojima imamo važeće sporazume o socijalnom osiguranju. Potpisivanjem dogovora o korišćenju EKZO benefite imaju građani te zemlje sa kojom bi Crna Gora potpisala isti a ne i crnogorski osiguranici koji će tek danom ulaska u EU moći da koriste EKZO. Shodno navedenom, Crna Gora očekuje inicijativu od država EU kako bi državljani koji borave po bilo kom osnovu u Crnoj Gori mogli ostvariti zdravstvenu zaštitu na osnovu EKZO, na vrlo pristupačan i komforan način. U tom smislu, Crna Gora će pozitivno odgovoriti i pristupiti zaključenju Dogovora o korištenju EKZO.

Sa ostalim državama članicama EU sa koji Crna Gora ima važeće sporazume o socijalnom osiguranju zdravstvena zaštita za turiste je organizovana na način utvrđen Sporazumima, primjenom usvojenih dvojezičnih obrazaca.

Nacionalna zdravstvena kartica koja se koristi u praksi u skladu sa Pravilnikom o EKZO će biti primjenjivana danom ulaska u EU.

POGLAVLJE 3 - PRAVO OSNIVANJA PREDUZEĆA I SLOBODA PRUŽANJA USLUGA

3.1. Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga

3.1.1 Normativni okvir

Vlada je 12. VII 2023. donijela Uredbu o načinu saradnje i razmjeni informacija između nadležnih organa radi pristupa ili pružanja usluga.

Sastanak je održan 23. VI 2023. sa predstavnicima EK kada je predstavljena analiza potrebe za izmjenama i dopunama postojećeg Zakona o uslugama („Sl. list CG", br. 71/17 i 67/19) koja je pripremljena sa ekspertima na IPA 2020 projektu. Predložene izmjene i dopune imaju za cilj transponovanje EU Direktive o uslugama 2006/123 na način kojim se uspostavlja jedinstveno unutrašnje tržište otklanjanjem pravnih i administrativnih prepreka razvoju uslužnih djelatnosti, odnosno obezbjeđuje efikasno funkcionisanje jedinstvene kontakt tačke za usluge. Shodno zaključcima sa održanog sastanka sa EK 24. VI 2023, dostavljena je predmetna analiza u pisanoj formi.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o uslugama je predviđen za IV kvartal 2026.

3.1.2 Uspostavljanje Jedinstvene kontakt tačke

Ministarstvo ekonomskog razvoja, u saradnji sa Kancelarijom za ekonomsku politiku i regionalni razvoj (EPRD), posredstvom projekta „Povećanje kapaciteta institucija za harmonizaciju i implementaciju pravne tekovine EU u području konkurentnosti i inovacija“ (IPA/2022/433-729), koji se finansira iz Akcijskog programa „Unaprijeđenje konkurentnosti i inovacija u privatnom sektoru – IPA 2020“ sprovodi aktivnosti na uspostavljanju JKT za usluge. Shodno navedenom projektu, aktivnosti na uspostavljanju portala su u toku, a njegovo objavljivanje se očekuje do kraja II kvartala 2024.

U okviru navedenog projekta, u septembru i oktobru je održan treći i četvrti set obuka na temu „Uspostavljanje JKT – revidiranje sektorskih obazaca i instrukcije za popunjavanje JKT portala. MER je poziv uputio svim relevantnim institucijama u čijoj nadležnosti je implementacija Direktive o uslugama 2006/EZ/123. Zaključcima sa održanih obuka institucije su se obavezale da dostave sektorske informacije i da kroz izradu novih zakona i podzakonskih akata implementiraju Direktivu o uslugama u dijelu gdje je to potrebno. Takođe, u cilju informisanja javnosti o značaju pružanja prekograničnih usluga, 1. XI 2023. održana su predavanja na Pravnom fakultetu i Univerzitetu Donja Gorica. Takođe je u okviru istog projekta 28. III 2024, u Podgorici, održan „Trening nadležnih organa Crne Gore za rad u modulima IMI sistema vezanih za profesionalne kvalifikacije.

3.2. Međusobno priznavanje profesionalnih kvalifikacija

3.2.1 Normativni okvir

Skupština je 18. XII. 2023. donijela Zakon o potvrđivanju Sporazuma o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za doktore medicine, doktore stomatologije i arhitekte u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, broj 11/23). Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za doktore medicine, doktore stomatologije i arhitekte u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini je potpisan od strane predstavnika šest zemalja Zapadnog Balkana i to: Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije, u Berlinu, 3. XI 2022.

Skupština je 29. XII 2023. donijela Zakon o potvrđivanju Sporazuma o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara opšte njege, doktora veterinarske medicine, farmaceuta i babica u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini („Sl. list CG - Međunarodni ugovori“, broj 12/23). Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara opšte njege, doktora veterinarske medicine, farmaceuta i babica u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini je potpisan od strane predstavnika šest zemalja Zapadnog Balkana i to: Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije, u Tirani, 16. X 2023.

Ministarstvo zdravlja je 22. III 2024. donijelo Pravilnik o specijalizacijama zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika („Sl. list CG“, broj 25/24). Ovim pravilnikom propisuju se vrste, programi i trajanje specijalizacija, način obavljanja staža i polaganja ispita, uslovi koje treba da ispunjavaju zdravstvene ustanove za obavljanje staža i način priznavanja staža.

3.3 Poštanske usluge

3.3.1. Normativni okvir

Vlada je je 25. X 2023. donijela Završni izvještaj o sprovođenju Strategije razvoja poštanske djelatnosti u Crnoj Gori za period 2019-2023.

Vlada je 27. XII 2023. donijela Strategiju razvoja poštanske djelatnosti za period 2024-2028 i Akcioni plan za period od 2024-2025. .

Strategijom razvoja poštanske djelatnosti u Crnoj Gori za period 2024–2028. utvrđuju se strateški ciljevi razvoja i unapređenja poštanske djelatnosti, kao i osnovna načela i smjernice za realizaciju strateških ciljeva razvoja poštanskog tržišta, poštanskih usluga, poštanske mreže i poštanske tehnologije u Crnoj Gori za period 2024–2028. godina.

Strategija razvoja poštanske djelatnosti kao osnovni strateški cilj ističe obezbjeđivanje održivosti univerzalne poštanske usluge i razvoj komercijalnih poštanskih usluga orijentisanih na korisnike u konkurentnom i digitalnom okruženju. Postizanje ovog strateškog cilja je predviđeno realizacijom aktivnosti koje se odnose na pružanje univerzalne poštanske usluge u skladu sa potrebama korisnika usluga, unapređenje preduslova za razvoj komercijalnih usluga u digitalnom okruženju, većom zaštitom interesa korisnika poštanskih usluga, podsticanjem razvoja prekograničnih poštanskih usluga, kao i podsticanjem održivog poslovanja u pogledu zaštite životne sredine, društvene odgovornosti i savjesnog korporativnog upravljanja.

Ministarstvo ekonomskog razvoja donijelo je Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o načinu izdavanja i upotrebe poštanskih maraka („Sl. list CG”, broj 28/24). Predmetnim Pravilnikom bliže se regulišu i razrađuju način izdavanja i upotrebe poštanskih maraka, osnivanje, djelokrug i rad Komisije za poštanske marke, utvrđivanje Programa izdavanja za redovne i prigodne poštanske marke, kao i druga pitanja u vezi sa izdavanjem, prodajom, razmjenom i povlačenjem poštanskih maraka.

3.3.2 Stanje na tržištu

Na tržištu poštanskih usluga je u posmatranom periodu broj poštanskih operatora je ostao isti. Naime, od 15. VI 2023. do 1. IV 2024, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je, na osnovu podnesenih zahtjeva iz registra izbrisala četiri, a na osnovu podnesenih prijava za upis u registar registrovala takođe četiri nova poštanska operatora. Navedeni operatori su registrovani za obavljanje komercijalnih poštanskih usluga. Shodno Zakonu o poštanskim uslugama („Sl. list CG”, br. 57/11, 55/16 i 55/18), komercijalne poštanske usluge obuhvataju sve ostale poštanske usluge, kao i usluge dodatne vrijednosti (kurijske usluge, ekspresne usluge i dr.), koje se obavljaju na tržištu poštanskih usluga, a ne pripadaju univerzalnoj poštanskoj usluzi.

Na kraju ovog izvještajnog perioda na tržištu poštanskih usluga posluje 26 poštanskih operatora.

POGLAVLJE 4 - SLOBODA KRETANJA KAPITALA

4.1. Realizacija aktivnosti – zakonodavni okvir

Predlog novog Zakona o osiguranju, kojim se u pravni sistem Crne Gore prenose Direktiva 2009/138/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o osiguranju i obavljanju djelatnosti osiguranja i reosiguranja (Solventnost II) i Direktiva 2016/97 Evropskog parlamenta i Savjeta o distribuciji osiguranja (IDD), a čije stupanje na snagu je predviđeno danom ulaska Crne Gore u Evropsku uniju. Naime, nakon održane TAIEX ekspertske misije u julu 2023, za procjenu usklađenosti predloga novog Zakona o osiguranju sa regulativom Evropske unije, Agencija je u oktobru 2023. dobila komentare na predlog Zakona o osiguranju, te su stručne službe Agencije trenutno angažovane na usaglašavanju teksta zakona sa pristiglim komentarima. Shodno operativnom planu rada Agencije, predviđeno je da se korigovana verzija predloga zakona dostavi Ministarstvu finansija do kraja II kvartala 2024. na dalju proceduru prema EK.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osiguranju - Osnovni razlog za izradu predmetnih izmjena i dopuna Zakona o osiguranju je prepoznata potreba iz nadzorne prakse koja je ukazala na neophodnost unapređenja regulatornih propisa kako bi se obezbijedio širi prostor za distribuciju osiguranja uvođenjem novih oblika zastupanja i posredovanja u osiguranju, unaprijedio kvalitet, efikasnost i transparentnost u nadzoru osiguranja, dodatno zaštitio

interes i informisanost osiguranika, te uspostavila pravila za investiranje osiguravajućih društava zasnovana na načelima i primjerenom upravljanju rizicima. Iskustvo u primjeni dosadašnjih propisa ukazalo je i na potrebu za izmjenom određenih zakonskih normi, dok su neke norme usklađene sa drugom domaćom regulativom (Zakon o privrednim društvima i Zakon o likvidaciji i stečaju društava za osiguranje). Takođe, predmet izmjena i dopuna Zakona o osiguranju je i procentualni iznos godišnje naknade koju Agenciji za nadzor osiguranja na godišnjem nivou plaćaju osiguravajuća društva. Pomenuti zakon je izglasan u Skupštini 4. IV 2024.

Zakon o svojinsko pravnim odnosima ne definiše eksplicitno jednak status rezidenta EU sa crnogorskim državljanima, iako je to indirektno definisano Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Razlozi za donošenje izmjene su potreba usklađivanja zakona s pravnom tekovinom EU i sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, koji je stupio na snagu 2010, godinu dana nakon usvajanja Zakona o svojinsko pravnim odnosima („Sl. list CG“, broj 19/09). Budući da Sporazum (SSP) predstavlja međunarodni ugovor koji ima supremaciju nad domaćim zakonodavstvom, on u skladu sa navedenim izjednačava tretman državljana EU sa državljanima Crne Gore. Ipak, u cilju potpunog usklađivanja ove oblasti i obezbjeđivanja ravnopravnog tretmana građana EU, u trenutku kada SSP prestane da važi (danom ulaska u EU), Ministarstvo finansija je pripremio, u skladu sa pravnom tekovinom EU, a Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine će Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o svojinsko pravnim odnosima, ponovo dostaviti u proceduru usvajanja u drugom kvartalu 2024. Plan njegovog donošenja je treći kvartal 2025. s obzirom na to da je njegova implementacija važna u momentu kada je prestao je da važi SSP (i potpisivanje novog sporazuma kao država članica). Članom 1. Predloga dodaje se novi član 415a, kojim se fizičkim i pravnim licima iz država članica EU predviđa nacionalni tretman u pogledu sticanja imovinskih prava.

Zakon o tekućim i kapitalnim transakcijama obezbjeđuje punu liberalizaciju u oblasti slobodnog kretanja kapitala.

4.2. Platni promet

U skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o platnom prometu („Sl. list CG“, broj 111/22), koji je stupio na snagu 8. X 2023. u navedenom periodu finalizovane su aktivnosti na izradi podzakonskih akata predviđenih predmetnim zakonom.

Shodno tome, Centralna banka je donijela sljedeća podzakonska akta:

- Odluka o minimalnom novčanom iznosu za osiguranje od profesionalne odgovornosti ili uporedivu garanciju za pokriće odgovornosti za pružanje određenih platnih usluga („Sl. list CG“ broj 87/23, sa ispravkom objavljenom u „Sl. listu CG“ broj 99/203);
- Odluka o regulatornom kapitalu platnih institucija („Sl. list CG“ broj 87/23);
- Odluka o regulatornom kapitalu institucija za elektronski novac („Sl. list CG“ broj 87/23);
- Odluka o izvještavanju o značajnim incidentima povezanim sa pružanjem platnih usluga („Sl. list CG“ broj 90/23).

Pored navedenog, kako je 9. I 2024. na snagu stupio i Zakon o međubankarskim naknadama i posebnim pravilima poslovanja u vezi sa platnim karticama („Sl. list CG“, broj 145/21), Centralna banka je krajem 2023. donijela i Odluku o načinu i rokovima dostavljanja podataka o međubankarskim naknadama („Sl. list CG“ broj 108/23, sa ispravkom objavljenom u „Sl. listu CG“ broj 112/23).

U sklopu aktivnosti platnog prometa, realizovan je EUIF projekat pod nazivom „Gap analiza pravnog i regulatornog okvira u Crnoj Gori u odnosu na SEPA zahtjeve“, koji je služio kao osnova za dalje aktivnosti na pripremi aplikacije za proširnje SEPA geografskog područja na Crnu Goru.

Početak 2024. aktivnosti na izradi SEPA aplikacije u dijelu nadležnosti Centralne banke su intenzivirane, a uspostavljena je i komunikacija sa nadležnim resorima Vlade, kako bi se na objedinjen i sveobuhvatan način pristupilo izradi ovog dokumenta i pripadajućih priloga. U toku cijelog ovog perioda održavana je aktivna saradnja sa Svjetskom bankom, koja je pružila tehničku i savjetodavnu pomoć vezano za pitanja pripreme aplikacije.

U toku marta 2024. sve informacije su objedinjene i sačinjena je pre-aplikacija koja je 22. III 2024. shodno dogovoru postignutom sa EU na najvišem nivou, upućena EK – DG FISMA na sagledavanje, kao prethodni korak pred zvanično podnošenje same aplikacije Evropskom Savjetu za plaćanja (EPC).

U pogledu broja pružalaca platnih usluga, pored 11 kreditnih institucija, na dan 1. IV 2024. Crna Gora ima pet platnih institucija i to:

- Platna institucija „MONTENEGRO TRANSFERS” DOO Podgorica (usluga iz člana 2 stav 1 tačka 6 Zakona o platnom prometu) – koja ima 16 agenata;
- Platna institucija „CAPITAL TRANSFER MNE” DOO Podgorica (usluga iz člana 2 stav 1 tačka 6 Zakona o platnom prometu) – koja ima 3 agenta;
- Platna institucija „MONETA MNE” DOO Podgorica (usluga iz člana 2 stav 1 tačka 6 Zakona o platnom prometu) – koja ima 4 agenta;
- Platna institucija „PAYSPOT MNE“ DOO Podgorica (usluge iz člana 2 stav 1 tač.1 do 6 Zakona o platnom prometu);
- Platna institucija „ALTA PAY GROUP” DOO PODGORICA (usluge iz člana 2 stav 1 tač.1 do 3 i usluga iz tačke 6).

Centralna banka je izdala dva odobrenja za pružanje platnih usluga i jedno odobrenje za povećanje kvalifikovanog učešća. Takođe, donijeta su četiri rješenja o upisu agenta u registar platnih institucija.

U dijelu kontrole nad pružaocima platnih usluga, u navedenom periodu Centralna banka je, u cilju provjere usklađenosti poslovanja sa propisima iz oblasti platnog prometa:

- u skladu sa ECB-ovom praksom, završila proces sprovođenja i system-wide tematske kontrole usklađenosti poslovanja pružalaca platnih usluga sa određenim odredbama Zakona o platnom prometu („Sl. list CG”, br. 62/13 i 6/14);
- izrekla odgovarajuće mjere za šest banaka, čiju kontrolu je obavila u prethodnom izvještajnom periodu, shodno čemu je pokrenula pet prekršajnih postupaka;
- izvršila dvije ciljane vanredne kontrole i četiri redovne kontrole pružalaca platnih usluga (banaka), pri čemu su četiri Izvještaja o kontroli završena, dok je izrada dva Izvještaja o kontroli u toku.

4.3. Sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma

U navedenom izvještajnom periodu su usvojeni Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, kao i većina podzakonskih akta (nadležnost MUP-a, FOJ-UP). Novim Zakonom je izvršeno **usaglašavanje sa relevantnim direktivama EU**:

- Direktivom (EU) 2015/849 Evropskog parlamenta i Savjeta o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca ili finansiranja terorizma, o izmjeni Regulative (EU) br. 648/2012 Evropskog parlamenta i Savjeta i o prestanku važenja Direktive 2005/60/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta i Direktive Komisije 2006/70/EZ;

- Direktivom (EU) 2018/843 Evropskog parlamenta i Savjeta o izmjeni Direktive (EU) 2015/849 o sprečavanju korišćenja finansijskog sistema u svrhu pranja novca ili finansiranja terorizma i o izmjeni direktiva 2009/138/EZ i 2013/36/EU i
- Regulativom (EU) 2015/847 Evropskog parlamenta i Savjeta o informacijama koje prate prenos novčanih sredstava i o prestanku važenja Regulative (EZ) br. 1781/2006.

Shodno zakonskim odredbama od ukupno devet podzakonskih akata (pravilnika) do sada je usvojeno sedam pravilnika, i to:

- Pravilnik o bližim kriterijumima za izradu smjernica za analizu rizika i smjernica za uspostavljanje sistema upravljanja rizikom od pranja novca i finansiranja terorizma;
- Pravilnik o bližim uslovima, način sprovođenja i obuci za sprovođenje video - elektronske identifikacije;
- Pravilnik o obrascu zahtjeva za izdavanje odobrenja i utvrđivanju ispunjenosti uslova za sprovođenje identifikacije elektronskim putem i video-elektronske identifikacije;
- Pravilnik o načinu dostavljanja podataka, informacija, dokumentacije, obrazloženja i obavještenja finansijsko-obavštajnoj jedinici;
- Pravilnik o listi indikatora za prepoznavanje sumnjivih kljnatih transakcija;
- Pravilnik o bližem načinu depersonalizacije podataka iz evidencija koje vodi finansijsko-obavštajna jedinica;
- Pravilnik o načinu provjere podataka iz lične isprave prilikom identifikacije fizičkog lica.

Novi Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma je napravio značajan iskorak u odnosu na prethodno zakonsko rješenje, a neke od najznačajnijih izmjena koje će značajno unaprijediti i regulisati sistem sprečavanja pranja novca su

- Članom 65 Zakona ograničena je upotreba gotovog novca na način da pravna lica, privredna društva, preduzetnici i fizička lica koja obavljaju djelatnost ne smiju primiti uplatu ili obaviti plaćanje u gotovom novcu u iznosu od 10.000 eura ili više. Na ovaj način uvodi se efikasan mehanizam kontrole gotovog novca odnosno njegovog prijekla i značajno se smanjuje mogućnost „ubacivnaja“ novca stečenog kriminalnom djelatnošću u finansijske tokove u Crnoj Gori.
- Članom 72 uvedena je obaveza licenciranja ovlašćenih lica za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma. Na ovaj način će se postići da obveznici imaju zaposlene koji će imati potrebna znanja za primjenu Zakona i odkloniti se vrlo ozbiljne primjedbe Manivala u dijelu da obveznici, naročito oni iz nefinansijskog sektora, nemaju potrebna znanja za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma.
- Zakon je usklađen sa preporukama FATF-a u dijelu nepohodnosti nadzora zasnovanog na riziku zbog čega je članom 132 propisan posredni i neposredni nadzor, kao i mogućnost međunarodne saradnje nadzornih organa (član 134).
- U cilju prikupljanja tačnih i pouzdanih podataka Zakon daje mogućnost obveznicima da vrše provjeru podataka klijenata direktnim pristupom Centralnom registru stanovništva i evidenciji izdatih ličnih isprava, kao i posrednim pristupom međunarodnoj bazi ukradenih, izgubljenih i nevažećih dokumenata (član 22 stav 8).
- Članovima 23 i 24 omogućena je identifikacija klijenta bez fizičkog pristupa klijenta kod obveznika. Zakon dozvoljava identifikaciju elektronskim putem i video-elektronsku identifikaciju.
- Član 55 Zakona propisuje uspostavljanje Registra politički eksponiranih lica.
- Zakon precizno propisuje institut stvarnog vlasnika, uspostavljanje, pristup i nadzor nad Registrom stvarnih vlasnika (članovi 41-48).
- Članom 7 stav 2 propisana je obaveza ažuriranja Nacionalne procjene rizika najmanje jednom u tri godine.

Centralna banka Crne Gore je u 2023. u skladu s planom, izvršila redovne kontrole usklađenosti poslovanja sa propisima iz oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Izvršene su neposredne kontrole kod 13

obveznika (od ukupno 29), odnosno kod devet banaka, jedne platne institucije i tri mikrokreditne finansijske institucije.

Pored toga, izvršene su dvije posredne kontrole, od kojih jedna kontrola kod svih 11 banaka iz nadležnosti rada Centralne banke, iz oblasti kvaliteta izvještaja o sumnjivim klijentima i transakcijama, dok druga su iz oblasti korespondentskog bankarstva kontrole izvršene kod dvije banke koje pružaju ovu vrstu usluga.

Tokom posrednih i neposrednih kontrola, u pojedinačnim slučajevima, utvrđene su nepravilnosti u sprovođenju Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Za utvrđene nepravilnosti u primjeni propisa iz ove oblasti, izrečene su mjere prema tim obveznicima. Centralna banka je tokom 2023. izrekla ukupno pet mjera, od čega četiri u formi pisanog upozorenja, a jedna u formi rješenja (i novčana kazna). Tokom ove godine pokrenuta su i dva prekršajna postupka protiv dvije banke pred Sudom za prekršaje.

U istom periodu sprovedeno je ukupno pet kontrola obveznika (četiri banke i jedne platne institucije) u vezi sa provjerom izvršenja izrečenih supervizorskih mjera i to: tri neposredne i jedan postupak posredne ciljane kontrole, na osnovu kojih je Centralna banka u tri slučaju formirala zaključak o otklanjanju nepravilnosti, a u jednom slučaju započela postupak sprovođenja neposredne kontrole.

U navedenom periodu je izvršena i redovna godišnja procjena rizika cjelokupnog sektora kreditnih institucija (banke i MFI) u okviru razvijene metodologije procjene rizika od strane Centralne banke.

U navedenom periodu Sektor za finansijsko obaveštajne poslove i Centralna banka su imali intenzivne aktivnosti u postupku evaluacije sistema Crne Gore od strane Moneyvala, koji je u decembru 2023. usvojio Izvještaj za Crnu Goru.

Predstavnici Sektora za finansijsko obaveštajne poslove i Centralne banke su aktivno učestvovali u brojnim međuinstitucionalnim grupama čiji su članovi, između ostalih Koordinacionog tijela za izradu i praćenje Nacionalne procjene rizika od pranja novca i finansiranja terorizma, koja je imala dinamične aktivnosti na izradi relevantnih analiza, procjene rizika, te Akcionog plana u vezi usvojenog izvještaja MONEYVAL.

Započet je rad na Smjernicama za izradu analize rizika i faktorima rizika radi sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma kod većine nadzornih institucija.

POGLAVLJE 6 - PRIVREDNO PRAVO

6.1. Normativni okvir

6.1.1. Zakon o privrednim društvima

Nakon inteziviranja aktivnosti u cilju daljeg usklađivanja crnogorskog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u oblasti privrednog prava, u martu 2024. finalizovane su aktivnosti na pripremi nacrta novog Zakona o privrednim društvima. Predmetni zakon je prevashodno unaprijeđen u smislu dodatnog usklađivanja sa dijelom Direktive EU 2017/828 koja tretira pitanja podsticanja dugoročnog učešća akcionara, Direktivom EU 2019/1151 u pogledu upotrebe digitalnih alata i postupaka u okviru privrednog prava, Direktivom 2019/2121 u pogledu prekograničnih spajanja i podjela kao i Direktivom EU 2022/2381 za rodnu ravnopravnost. Dodatno, predmetni zakon je unaprijeđen sa aspekta uključivanja opravdanih sugestija biznis zajednice/suda/akademske zajednice i ostalih poslovnih udruženja. Usljed jasne povezanosti u dijelu unapređenja položaja Centralnog registra privrednih subjekata i procesa registracije privrednih subjekata, takođe je pripremljen nacrt Zakona o registraciji privrednih i drugih subjekata. Cilj donošenja ovog zakona je da se sva pitanja koja se odnose na registraciju sistematizuju na jedno mjesto i propišu

jasna pravila postupka od osnivanja, preko promjena do prestanka privrednog ili drugog subjekta. U narednom periodu slijede preostale faze zakonodavnog postupka i to u prvom redu sprovođenje procedure Javne rasprave za novi Zakon o privrednim društvima. Rok za donošenje predmetnih zakona je IV kvartal 2024.

6.1.2. Registracija

Shodno važećoj Uredbi o organizaciji i načinu rada državne uprave, Zakonu o privrednim društvima (ZoPD) i pratećim podzakonskim aktima koji bliže uređuju proces registracije, nadležni organ za osnivanje privrednih subjekata u Crnoj Gori je Poreska uprava (PU) odnosno Centralni registar privrednih subjekata (CRPS). Naime, potrebna dokumentacija za registraciju se dostavlja CRPS, dok se finansijski izvještaji isporučuju područnim jedinicama PU, u zavisnosti od sjedišta privrednog subjekta. Registraciona dokumentacija se čuva u papirnoj formi, dok je dio dokumentacije dostupan u elektronskom obliku. Međutim, mogućnost pretvaranja dokumenata koja se dostavljaju CRPS u elektronskoj formi postoji samo u slučaju jednočlanog DOO sa minimalnim kapitalom i osnivačem iz CG, koja trenutno mogu jedino izvršiti registraciju online. Unos podataka se vrši nakon donošenja odluke o registraciji, a baza podataka dostupna je javnosti putem internet stranice [CRPS](#). Važno je napomenuti da je pristup ličnim podacima ograničen važećim Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, dok je odgovornost za nedostavljanje finansijskih izvještaja definisana važećim propisima. Kao što je prethodno navedeno, zbog kompleksnosti i značaja postupka registracije, predmetna oblast će biti izdvojena iz važećeg ZoPD i uređena posebnim zakonskim rješenjem-Zakonom o registraciji privrednih i drugih subjekata.

6.1.3. Objavljivanje informacija

U dijelu zahtjeva za objavljivanje informacija, obaveza dostavljanja podataka je ista za subjekte koje osnivaju domaća ili strana pravna i fizička lica. Naime, ZoPD ne pravi razliku u pogledu objavljivanja informacija između kompanija i njihovih poslovnih jedinica, već jasno propisuje informacije i podatke za koje postoji obaveza njihovog saopštavanja i objavljivanja, između ostalog i u Službenom listu. Takođe, podzakonskim aktima koji uređuju proces registracije privrednih subjekata, bliže su definisani podaci koje je CRPS dužan da objavi na svojoj internet stranici i koji moraju biti dostupni u registru (elektronska baza podataka). Ovdje je važno naglasiti da su propisima koji bliže uređuju oblast računovodstva predviđene novčane kazne u slučaju da pravno lice ne sastavlja i ne dostavi potrebne izvještaje Poreskoj upravi. Kao što je ranije navedeno, mogućnost online registracije postoji samo u slučaju jednočlanog DOO. Iz ovog razloga, CRPS radi na uspostavljanju elektronske registracije svih oblika privrednih društava shodno dinamici predloženoj u okviru Reformske Agende za Plan rasta, kako bi se stekli neophodni uslovi za blagovremeno uvezivanje sa EU Business Register Interconnection System (BRIS).

6.1.4. Minimalni kapital

Kada je u pitanju minimalni kapital društva sa ograničenom odgovornošću (DOO), isti je definisan članom 274 važećeg ZoPD i ne može biti manji od 1 euro. Naime, odgovarajućim odredbama ZoPD, definisano je da nenovčani ulogi (u naturi) mogu biti samo u stvarima i pravima, kao i da se njihova vrijednost utvrđuje sporazumom svih članova društva ili putem procjene. Nadalje, Poglavlje G ZoPD - Finansije i raspodjela dobiti jasno definiše da je odluka o isplati dividende obaveza društva prema njegovim akcionarima i da iste mogu biti isplaćene u obliku akcija društva ili drugih hartija od vrijednosti. Zakonom su propisana i ograničenja raspodjele dobiti, koja predstavljaju jedan od mehanizama zaštite osnovnog kapitala. U pogledu pružanja finansijske pomoći, prema ZoPD, društvo ne može, direktno ili indirektno, pružati finansijsku podršku bilo koje vrste za sticanje sopstvenih akcija. Shodno članu 121 ZoPD, akcionar društva ima ona prava koja mu daju akcije koje posjeduje, što znači da vlasnici iste klase akcija imaju ista prava. U odnosu na pitanje povećanja kapitala, ZoPD predviđa isključivu nadležnost skupštine AD. Na ovaj način se akcionarima daje sigurnost da isključivo od njihove volje koja se formalizuje na skupštini akcionara zavisi da li će društvo povećati kapital. Dakle, u slučaju da društvo ima više klasa akcija, odluku o povećanju mora donijeti

svaka klasa akcija, radi zaštite prava akcionara. Kada je riječ o donošenju i objavljivanju odluke o smanjenju kapitala, navedeno takođe predstavlja isključivu nadležnost skupštine akcionara, uz kvalifikovanu većinu i obavezno odobravanje odluke o smanjenju od strane svake klase akcija. Nadalje, članom 204 ZoPD uređeno je pravo preče kupovine koje imaju postojeći akcionari, srazmjerno broju akcija koje posjeduju. Zakon obavezuje prenosioca udjela da prije prenosa udjela trećem licu ponudi svoj udio svim drugim članovima i društvu. U cilju zaštite povjerilaca, shodno članu 221 ZoPD, nakon donošenja odluke o smanjivanju osnovnog kapitala, društvo je dužno da o tome pisanim putem obavijesti svakog povjerioca koji je poznat društvu, a čije pojedinačno potraživanje iznosi najmanje 10.000 eura, na dan objavljivanja odluke. Posebno je važno naglasiti, da ZoPD daje mogućnost povjericima na pokretanje sudskog postupka za ostvarenje navedenih prava, s tim da su dužni da dokažu da je izmirenje njihovih potraživanja ugroženo predmetnim smanjenjem osnovnog kapitala. Društvo ne može isplatiti sredstva akcionarima dok se povjerioci ne izmire ili dok nadležni sud ne utvrdi da su njihova potraživanja neosnovana.

6.1.5. Pitanje restrukturiranja privrednih društava

Politika restrukturiranja privrednih društava regulisana je članom 239 aktuelnog ZoPD. S tim u vezi, akcionarsko društvo može biti restrukturirano kroz statusnu promjenu i promjenu oblika društva, i to spajanjem dva ili više društava, podjelom na dva ili više društava i odvajanjem uz osnivanje jednog ili više društava. Procedura spajanja/podjela zavisi od načina restrukturiranja, kako je to propisano članom 240 dok je članom 242 ZoPD detaljno propisan postupak spajanja akcionarskih društava. Nadzor nad postupcima spajanja/podjela privrednih društava u Crnoj Gori vrši CRPS. Odredbe koje se odnose na zaštitu povjerilaca u slučaju spajanja propisane su članom 243 aktuelnog Zakona, dok je članom 248 predviđeno da se na podjelu akcionarskog društva shodno primjenjuju odredbe zakona o spajanju društva.

6.1.6. Prekogranična spajanja, preoblikovanja i podjele

Važeći ZoPD usklađen je sa Direktivom (EU) 2017/1132 o određenim aspektima privrednog prava i obuhvata prekogranična spajanja i proceduru istog (čl. 308-317). Odredbama ZoPD predviđeno je da se prekogranično spajanje može realizovati na dva načina, putem preuzimanja ili osnivanjem novih društava. U ovom dijelu propisana je i odredba kojom se spajanje društva ne može proglasiti ništavim. U cilju potpune harmonizacije s pravnom tekovinom EU u ovoj oblasti, novi ZoPD koji u pripremi biće u potpunosti usklađen sa Direktivom (EU) 2019/2121 u pogledu prekograničnih spajanja, preoblikovanja i podjela.

6.1.7. Prava akcionara

Pitanje prava akcionara u aktuelnom ZoPD usklađeno je sa Direktivom (EU) 2007/36 na način koji usklađuje pravila o korišćenju elektronskih tehnologija, odnosno elektronskih sredstava komunikacije u pripremi i održavanju skupštine akcionara, uključujući elektronsko punomoćje i učešće akcionara u skupštini putem video veze i drugih sredstava elektronske komunikacije. Prema važećem ZoPD postoje odredbe koje se odnose na angažovanje savjetnika za punomoćnike. Politika naknada članovima upravnog odbora regulisana je članom 133 ZoPD o kojoj odlučuje skupština akcionara na svakoj redovnoj godišnjoj sjednici. Usvojena politika naknada objavljuje se na internet stranici društva. Istim članom propisano je da se izvještaj o politici naknade podnosi nakon poslednjeg glasanja o politici naknade na skupštini. Takođe, dio izvještaja o poslovanju društva su svi pravni poslovi i transakcije koje je društvo imalo sa matičnim društvom i društvima u kojima njegovo matično društvo ima status matičnog ili zavisnog društva. Navedeno uključuje izjavu odbora direktora odnosno nadzornog odbora, da li je društvo pretrpjelo štetu iz tih poslova i transakcija kao i da li je društvu nadoknađena eventualna šteta koju je imalo iz takvih pravnih poslova i transakcija. Pitanje povezanih lica regulisano je članom 32 ZoPD, dok su za kršenje prethodno navedenih odredbi propisane kazne.

6.2. Aktivnosti Komisije za tržište kapitala

6.2.1. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu kapitala

Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu kapitala (u daljem tekstu: Nacrt zakona) između ostalog sadrži i izmjene koje se odnose na transparentnost odnosno Direktivu o transparentnosti 2004/109. Nacrt Zakona je u proceduri, odnosno isti je predat Ministarstvu finansija.

Dakle, pored usaglašavanja sa Direktivom 2007/14, nacrt Zakona je u velikoj mjeri usklađen sa Direktivom o transparentnosti 109/2004, te je dio zakona koji se odnosi na ovu oblast u pogledu opsega odnosno obuhvata u velikoj mjeri isti kao i sama Direktiva.

U odnosu na pitanja koja se odnose na uspostavljanje nadzornog sistema sa Centralnim nadležnim organom sa adekvatnim ovlaštenjima i imenovanje Zvanično imenovanog mehanizma, podsjećamo da je u Izvještaju za period od 20. III do 6. VI 2022. Komisija za tržište kapitala uputila da je u okviru projekta "Podrška regulaciji finansijskih usluga" uspostavila sistem Centralnog registra propisanih informacija (CRPI), koji je zvanični mehanizam za prikupljanje, čuvanje, kontrolu i objavljivanje propisanih informacija, uz visok stepen automatizacije procesa i elektronsku komunikaciju između učesnika na tržištu kapitala, u skladu sa Direktivom o transparentnosti 2004/109 i isti je dostupan na internet adresama www.cрпи.me i www.scmnreporting.me i pomenuti sistem je u upotrebi.

Nadalje, u odnosu na pitanje koje se tiče situacije kada emitent objavljuje propisane informacije, i obaveze da istovremeno te informacije dostavlja nadležnom organu svoje matične države članice, ukazujemo da je isto predviđeno Nacrtom zakona, članom 96a.

Kada je riječ o obaveštavanju emitenta o sticanju ili otuđenju većinskih udjela, kao i obaveza emitenta da javno objavljuje sve informacije sadržane u obavještenju, isto je već prevideno čl. 102 i 107 Zakona o tržištu kapitala, a pomenuti članovi su Nacrtom zakona mijenjani odnosno dopunjeni, u cilju usklađivanja sa Direktivom 104/2009.

U odnosu na pitanje koje se tiče objavljivanja od strane emitenta javnosti ukupnog broja prava glasa i kapitala na kraju svakog kalendarskog mjeseca, prednje je predviđeno članom 106 Zakona o tržištu kapitala.

U odnosu na pitanje koje se tiče obezbjeđivanja da su svi resursi i informacije neophodni za omogućavanje vlasnicima akcija da ostvare svoja prava dostupni, navedeno je prevideno članom 116 Zakona o tržištu kapitala.

U odnosu na pitanje koje se odnosi na administrativne mjere i sankcije, kao i ovlaštenja, primjenu i objavljivanje ovih sankcija, ovo pitanje je regulisano postojećim odredbama koje se odnose na ovlaštenja Komisije, kao i kaznenim odredbama, a takođe je Nacrtom Zakona uveden novi član 123a kojim se detaljnije propisuju Ovlaštenja Komisije u nadzoru emitenta.

U odnosu na pitanje koje se odnosi na odgovornost za izvještavanje, isto je već predviđeno članom 101 Zakona o tržištu kapitala, kojim je propisano da za tačnost i objavljivanje godišnjeg i polugodišnjeg izvještaja emitenta su odgovorni emitent, odbor direktora emitenta i računovođa koji je sačinio finansijske iskaze emitenta.

U odnosu na pitanje koje se odnosi na to kako se obezbjeđuje objavljivanje propisanih informacija, na način koji obezbjeđuje brz pristup takvim informacijama na nepristrasan način, isto je propisano članom 118 Zakona o tržištu kapitala i vrši se kroz već pomenuti Centralni registar propisanih informacija (CRPI).

Officially Appointed Mechanism - Zvanično imenovani mehanizam je pomenuti Centralni registar propisanih informacija (CRPI) i uspostavljen je u skladu sa Zakonom o tržištu kapitala i Direktivom o transparentnosti 104/2009. Isti nije uključen u listu EU OAM koji vodi ESMA. Takođe, Regulativa 2016/1437 nije primijenjena.

U pogledu pitanja kako su odredbe tretirane u vezi sa matičnom/članicom zemljom, profesionalnom tajnom i saradnjom između država članica, i odnosima sa ESMA-om, ukazujemo da Zakon o tržištu kapitala kroz više odredbi reguliše saradnju sa drugim organima, sa državama članicama, kao i saradnju sa ESMA-om, i to čl. 41-45, kao i član 40a predviđen Nacrtom zakona.

U odnosu na pitanje da li se prihvata jezik koji je uobičajen u sferi međunarodnih finansija, članom 119 Zakona o tržištu kapitala je predviđena mogućnost da emitent u odnosu na informacije za koje je utvrđena obaveza objavljivanja, objavi na jeziku uobičajenom u međunarodnim finansijama.

6.2.2. Kodeks korporativnog upravljanja

Komisija za tržište kapitala je u izvještajnom periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024. radila na pripremama prijave za Twining Light projekat, za koji je odobrena EUIF aplikacija 4. IX 2023. Trenutno je u toku izrada Twining Light Fiche za projekat „Revizija kodeksa korporativnog upravljanja i unapređenje administrativnih kapaciteta Komisije za tržište kapitala“, finansiran iz sredstava Instrumenta za evropsku integraciju.

Direktiva (EU) 2022/238 nije predviđena prvobitnom EUIF aplikacijom da bude dio projekta, te samim tim nije planirano uključenje iste u reviziju kodeksa korporativnog upravljanja.

U odnosu na pitanje koje se tiče obaveze listiranih kompanija da Kodeks korporativnog upravljanja uključuju u management report, za ista nije predviđena ta obaveza.

Postojeći Kodeks korporativnog upravljanja je na snazi od 2009. i samim tim postoji potreba za revidiranjem istog, a način i sadržaj kodeksa će biti predložen od strane zemlje članice koja bude aplicirala ili odabrana za Twining light project.

6.3. Računovodstvo i revizija

6.3.1. Normativni okvir

U skladu sa Zakonom o računovodstvu („Sl. list CG“, br. 145/21 i 152/22), usvojen je Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o formi obrazaca finansijskih iskaza za privredna društva i druga pravna lica („Sl. List CG“, br. 11/20, 139/21, 13/22 i 139/22). Usvajanjem novog Pravilnika izvršeno je dalje usklađivanje nacionalne regulative sa EU Direktivom 2013/34.

U članu 6 Zakona o računovodstvu definisano je razvrstavanje pravnih lica na mikro, mala, srednja i velika pravna lica, a član 10 istog zakona predviđa razvrstavanje grupa pravnih lica na male, srednje i velike grupe.

U skladu sa Zakonom o računovodstvu (član 11 stav 6), mikro i mala preduzeća dužna su da Poreskoj upravi dostave bilans stanja, bilans uspjeha, pojednostavljene napomene i statistički aneks, a članom 12 je definisano da su srednja i velika preduzeća dužna da sastavljaju godišnji izvještaj menadžmenta i konsolidovani izvještaj menadžmenta.

Zakonom o računovodstvu propisano je da matično lice nije dužno da sastavlja konsolidovane godišnje finansijske izvještaje za male grupe pravnih lica, osim za male grupe pravnih lica koje obuhvataju subjekte od javnog interesa.

Zakonom o računovodstvu (član 9 stav 4) je definisan pojam subjekata od javnog interesa i to su:

- Pravna lica koja emituju hartije od vrijednosti i druge finansijske instrumente kojima se trguje na regulisanom tržištu;
- Banke i druge finansijske institucije;
- Osiguravajuća društva;

- Pravna lica razvrstana u kategoriju velikih pravnih lica u skladu sa ovim zakonom.

U skladu sa Zakonom o reviziji, revizija je obavezna za: subjekte od javnog interesa; srednja pravna lica; matična pravna lica, koja zajedno sa zavisnim pravnim licima ispunjavaju uslove za razvrstavanje u grupu srednjih pravnih lica; matična pravna lica, koja zajedno sa zavisnim pravnim licima ispunjavaju uslove za razvrstavanje u grupu velikih pravnih lica; investiciona društva; investicione fondove; društva za upravljanje investicionim fondovima; dobrovoljne penzione fondove; društva za upravljanje dobrovoljnim investicionim fondovima i druge kolektivne investicione šeme.

U skladu sa Zakonom o računovodstvu (čl. 11 i 12), svi pojedinačni finansijski izvještaji i konsolidovani finansijski izvještaji svih pravnih lica i subjekata od javnog interesa, se u pisanom i elektronskom obliku dostavljaju Poreskoj upravi, najkasnije do 31. marta tekuće godine za prethodnu godinu, koja je dužna da ih objavi na svojoj internet stranici.

U skladu sa članom 38 Zakona o računovodstvu, propisana je novčana kazna u iznosu od 500 - 16.500 eura, ukoliko se, između ostalog, ne pripreme godišnji i konsolidovani finansijski iskazi na dan 31. decembar poslovne godine, odnosno na dan registracije statusnih promjena i/ili na dan donošenja odluke o dobrovoljnoj likvidaciji i ukoliko se ne dostave Poreskoj upravi u pisanom i elektronskom obliku finansijski izvještaji i/ili izvještaji menadžmenta, najkasnije do 31. marta tekuće godine za prethodnu godinu.

Subjekt od javnog interesa, koji obavlja djelatnost u sektoru vađenja ruda i kamena ili djelatnosti sječe šuma, u skladu sa Zakonom o računovodstvu (član 16) je dužan da objavi izvještaj o plaćenim koncesionim i drugim naknadama nadležnom organu.

Ova obaveza se ne odnosi na zavisna ili matična pravna lica, ako su plaćanja pravnih lica nadležnim organima uključena u konsolidovani izvještaj o plaćanjima nadležnim organima koji sastavlja matično pravno lice u skladu sa članom 17 ovog zakona.

Ako ukupna plaćanja pravnog lica, kao jednokratno plaćanje ili kao niz vezanih plaćanja, u novcu ili naturi, ne prelaze 100.000,00 eura u poslovnoj godini, pravno lice nije dužno da sastavlja izvještaj o plaćanju koncesionih i drugih naknada.

Crna Gora planira da prilagodi zakonodavstvo kako bi svoj pravni okvir uskladio sa Direktivom 2021/2101. Međutim, tabela usklađenosti (ToC) do sada nije pripremljena. Po završetku potrebnog usklađivanja, blagovremeno će biti dostavljena relevantna tabela.

U skladu sa Zakonom o računovodstvu (Član 5) pravna lica sastavljaju finansijske iskaze po MRS, odnosno po MSFI, koje je objavio IASB, i utvrdio i objavio organ državne uprave nadležan za poslove finansija (u daljem tekstu: Ministarstvo), odnosno pravno lice kojem je povjereno vršenje tih poslova i koje je od odgovarajućeg organa IFAC dobilo pravo na prevod i objavljivanje.

U skladu sa važećim Zakonom o računovodstvu, član 15, subjekti od javnog interesa su dužni da u godišnji izvještaj menadžmenta, kao poseban dio uključe naročito:

- 1) izjavu o primjeni kodeksa korporativnog upravljanja sa informacijama o:
 - kodeksu korporativnog upravljanja koji je pravno lice dužno da primjenjuje;
 - kodeksu korporativnog upravljanja koji pravno lice dobrovoljno primjenjuje;
 - primijenjenim mjerama korporativnog upravljanja čija primjena nije obavezna u skladu sa ovim zakonom;
- 2) izjavu o odstupanju od primjene obaveznog ili dobrovoljno prihvaćenog kodeksa korporativnog upravljanja, sa navođenjem djelova kodeksa korporativnog upravljanja od kojih odstupa sa razlozima za odstupanje; itd.

Ministarstvo finansija i Savjet za reviziju su, u saradnji sa ekspertima Svjetske banke, izvršili analize pravnih akata iz oblasti revizije, finansijskog izvještavanja i računovodstva i pripremili tabele usklađenosti. Između ostalog, u dijelu obaveze objavljivanja izvještaja o korporativnoj održivosti, identifikovani su zakoni koji će morati da budu usklađeni sa Direktivom o izvještavanju o korporativnoj održivosti (EU) 2022/2464. Prema ovim rezultatima, Crna Gora će u narednom periodu pripremiti izmjene i dopune Zakona o računovodstvu (IV kvartal 2024) i Zakona o reviziji (II kvartal 2024), kao i relevantnih podzakonskih akata, kako bi naše nacionalno zakonodavstvo uskladili sa izvještavanjem o održivosti.

Crna Gora će uskladiti svoje zakonodavstvo u oblasti korporativne održivosti i nefinansijskog izvještavanja u skladu sa Direktivom o izvještavanju o korporativnoj održivosti (EU) 2022/2464. Vlada će donijeti zakon koji će zahtijevati od kompanija koje spadaju u djelokrug direktive da izvještavaju koristeći zahtjeve navedene u Direktivi.

Ovlašćeni revizori i društva za reviziju primjenjuju načela profesionalne etike u skladu sa kodeksom etike za profesionalne računovođe. Ovlašćeni revizor, odnosno društvo za revizija mora da bude nezavisan od subjekta koji je predmet revizije.

Pored obaveza i ovlaštenja utvrđenih Zakonom o reviziji („Sl. List CG“, broj 1/17) ovlašćeno službeno lice u skladu sa članom 44 ima obavezu i ovlaštenje da naročito kontroliše da li društvo za reviziju, odnosno ovlašćeni revizor obavlja reviziju u skladu sa Međunarodnim standardima revizije.

Ovlašćeno službeno lice, kada utvrdi da društvo za reviziju ili ovlašćeni revizor ne postupa u skladu sa odredbama Zakona o revizija („Sl. list CG“, broj 1/17) i pravilima revizorske struke, predlaže sljedeće mjere (član 49):

- 1) otklanjanje utvrđenih nepravilnosti;
 - 2) izricanje dodatnih mjera potrebnih za otklanjanje nepravilnosti;
 - 3) privremenu zabranu rada društvu za reviziju odnosno ovlašćenom revizoru;
 - 4) oduzimanje licence ovlašćenom revizoru odnosno dozvole za obavljanje revizije društvu za reviziju.
- Zakon o reviziji propisuje različite kaznene mjere za razne prekršaje.

6.3.2. Administrativni kapaciteti

Nezavisni sistem nadzora nad revizijom i osiguranje kvaliteta je uspostavljen kroz Direkciju za nadzor nad revizijom u Ministarstvu finansija. Jedan zaposleni kojem je bila dodijeljena pozicija (po rješenju o privremenom raspoređivanju) ovlašćeno službeno lice u Direkciji za nadzor nad revizijom je nakon sprovedenog javnog oglasa zaposlen na mjesto Glavno ovlašćeno službeno lice. Procedura za popunjavanje radnog mjesta na poziciji Ovlašćeno službeno lice je započeta u oktobru 2023. i nakon javnog oglasa jedno lice je zaposleno od februara 2024. U planu je zapošljavanje još jedne osobe u drugoj polovini 2024.

POGLAVLJE 7 - PRAVO INTELEKTUALNE SVOJINE

7.1. Ministarstvo ekonomskog razvoja

Zakonodavna djelatnost

Vlada je 2. II 2024. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima, koji se trenutno nalazi u skupštinskoj proceduri. Radi se o predlogu zakona koji je Vlada prvobitno utvrdila 26. I 2023, ali je isti zaključkom Vlade 9. XI 2023. povučen iz skupštinske procedure, s obzirom da se radilo o predlogu zakona koji je utvrđen u mandatu prethodne, 43. Vlade. Predlog ovog zakona je predmet usklađivanja sa Direktivom (EU) 2017/1564 Evropskog parlamenta i Savjeta o određenim dopuštenim upotrebama određenih djela i drugih predmeta zaštite koji su zaštićeni autorskim pravom i srodnim pravima u korist osoba koje su slijepe, koje imaju oštećenje vida

ili imaju drugih poteškoća u korišćenju štampanih materijala i o izmjeni Direktive 2001/29/EZ o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacionom društvu, kao i sa pojedinim odredbama Direktive Savjeta 93/83/EEZ o koordinaciji određenih pravila s obzirom na autorsko pravo i srodna prava koja se odnose na satelitsko emitovanje i kablovsko reemitovanje i Direktivom 2004/48/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o sprovođenju prava intelektualne svojine, u dijelu u kojem je EK ukazala na postojanje neusklađenosti. Predlog ovog zakona je prije utvrđivanja od strane Vlade dobio pozitivno mišljenje EK.

Vlada je 8. II 2024. utvrdila Predlog zakona o potvrđivanju Ženevskog akta Lisabonskog sporazuma o imenima porijekla i oznakama geografskog porijekla.

U toku je izrada Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima, radi usklađivanja sa Direktivom (EU) 2019/789 Evropskog parlamenta i Savjeta o utvrđivanju pravila o ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava koja se primjenjuju na određene internetske prenose organizacija za radiodifuziju i reemitovanja televizijskih i radijskih programa i o izmjeni Direktive Savjeta 93/83/EEZ i usklađivanja sa Direktivom (EU) 2019/790 Evropskog parlamenta i Savjeta o autorskom i srodnim pravima na jedinstvenom digitalnom tržištu i izmjeni direktiva 96/9/EZ i 2001/29/EZ. U planu je da nacrt navedenog zakona bude stavljen na javnu raspravu u toku maja 2024. Nakon internih procedura, Predlog ovog zakona će biti dostavljen na mišljenje EK.

Aktivnosti Koordinacionog tima za sprovođenje prava intelektualne svojine

Koordinacioni tim za sprovođenje prava intelektualne svojine je pripremio i donio Vodič za sprovođenje prava intelektualne svojine, kao i Metodologiju za jedinstveno izvještavanje o sprovođenju prava intelektualne svojine.

Koordinacioni tim za sprovođenje prava intelektualne svojine usvojio je Statistički izvještaj o sprovođenju prava intelektualne svojine za 2023, kao i više kvartalnih i polugodišnjih statističkih izvještaja. Statistički izvještaj o sprovođenju prava intelektualne svojine za 2023. je značajno inoviran, a u skladu sa novousvojenom metodologijom. Novina je i to što isti sada sadrži i podatke o postupcima pred Turističkom inspekcijom, kako i podatke koje dostavlja Sekretarijat sudskog savjeta koji se odnose na odluke nadležnih sudova u vezi sa postupcima povodom krivičnih djela protiv intelektualne svojine.

Međunarodna saradnja u oblasti intelektualne svojine

Ministarstvo ekonomskog razvoja (MER) sprovodilo je redovnu saradnju sa Svjetskom organizacijom za intelektualnu svojinu (WIPO), Zavodom za intelektualnu svojinu Evropske unije (EUIPO) i Evropskom patentnom organizacijom (EPO). Takođe, Ministarstvo ekonomskog razvoja koristilo je podršku iz okvira TAIEX instrumenta.

I Saradnja sa Svjetskom organizacijom za intelektualnu svojinu (WIPO)

Saradnja sa WIPO-om sprovedena je kroz učešće osoblja MER-a zaduženog za poslove intelektualne svojine na webinarima, seminarima, kao i na stručnim sastancima sa Sektorom za razvijene i države u tranziciji (TDC). WIPO i MER zajednički su organizovali seminar Podrška inovacijama i kreativnosti u Crnoj Gori: Strategija intelektualne svojine Crne Gore za period 2023 – 2026, koji je održan u Podgorici, 28. XI 2023.

U izvještajnom periodu, sprovedene su sljedeće aktivnosti:

1. U Podgorici, 28. XI 2023. održan je seminar pod nazivom Podrška inovacijama i kreativnosti u Crnoj Gori: Strategija intelektualne svojine Crne Gore za period 2023 – 2026, koji su zajednički organizovali WIPO i MER, a koji je bio prilika za upoznavanje profesionalne i šire javnosti sa sadržinom ovog značajnog strateškog dokumenta.
2. U Podgorici, 29. XI 2023. održan je sastanak predstavnika WIPO-a, Habip Asana, direktora WIPO TDC sektora, i Ryszard Frelek-a, administratora, i predstavnika MER-a, Ane Raičević, državne sekretarke, Jasne Vujović,

generalne direktorice i tima iz Direkcije za normativne poslove i međunarodnu saradnju u oblasti intelektualne saradnje o mogućim aktivnostima saradnje u narednoj godini.

3. U Podgorici 26. XII 2023. održan je Dan otvorenih vrata tokom koga su zainteresovani građani dobili informacije o zaštiti prava intelektualne svojine.
4. U toku decembra 2023. sprovedene su aktivnosti u oblasti informacionih tehnologija, konkretno zajednički rad IT timova WIPO-a i MER-a na pripremi za prenošenje platforme IPAS sistema na drugu ICT infrastrukturu.
5. Jedan predstavnik MER-a učestvovao je na video sastanku WIPO CEBS Grupe organizovanom za stalne predstavnike država u Ženevi i službenike u institucijama intelektualne svojine u državama članicama CEBS Grupe radi dogovora o daljem radu i aktivnostima CEBS Grupe, naročito u vezi sa pripremanjem za dvije diplomatske konferencije koje će biti održane u toku 2024. Ovaj sastanak bio je od velike važnosti, s obzirom da je CEBS Grupa ostala bez koordinatora, što predstavlja ozbiljan problem za dalji rad i aktivnosti CEBS Grupe. Sastanak je održan 12. I 2024.
6. Jedan predstavnik MER-a učestvovao je na WIPO Informativnom i konsultativnom sastanku o pripremanju za Svjetski dan intelektualne svojine (26.IV) gdje su prezentirane informacije o aktivnostima povodom Svjetskog dana intelektualne svojine i obavljene konsultacije sa državama članicama CEBS Grupe s tim u vezi.
7. Tri predstavnika MER-a učestvovala su na prvom sastanku (kick-off meeting) WIPO pilot projekta za obuku ispitivača žigova, putem zoom-a, 6. III 2024.
8. U toku prvog kvartala 2024. realizovane su aktivnosti u oblasti informacionih tehnologija, koje se tiču operativnosti IPAS-a (uspješna migracija IPAS-a na novu infrastrukturu koja je doprinijela efikasnijem radu aplikacije); uvrštavanje podataka na alat WIPO Publish; pristupanje WIPO bazi podataka Global Brand Database (svi podaci prebačeni na SFTP WIPO).

II Saradnja sa Zavodom za intelektualnu svojinu Evropske unije (EUIPO)

Saradnja sa EUIPO-om sprovedena je kroz učešće osoblja MER-a na koordinacionim sastancima o saradnji, žigovima i dizajnim. Pored toga, timovi MER-a i EUIPO-a zajednički su radili na IT projektima.

U izvještajnom periodu, sprovedene su sljedeće aktivnosti:

1. Jedan predstavnik MER-a učestvovao je na Sastanku visokog nivoa za države Zapadnoj Balkana, koji je održan u Ženevi, Švajcarska, 7. VII 2023;
2. Jedan predstavnik MER-a učestvovao je na 21. Koordinacionom sastanku o saradnji, koji je održan u Alikanteu, Španija, 23. X 2023;
3. Jedan predstavnik MER-a učestvovao je na 30. Koordinacionom sastanku o žigovima, koji je održan u Alikanteu, Španija, 24. X 2023;
4. U toku decembra, IT timovi EUIPO-a i MER-a intenzivno su radili na reintegraciji podataka o dizajnim u bazu podataka DesignView, koja je uspješno okončana 22. XII 2023.

III Saradnja sa Evropskom patentnom organizacijom (EPO)

Saradnja sa EPO-om sprovedena je kroz učešće delegacije Crne Gore na sastancima Administrativnog odbora, vrhovnog tijela Evropske patentne organizacije, kao i na sastancima Komiteta EPO-a: Komiteta za budžet i finansije (BFC), Komiteta za patentno pravo (PLC) i Komiteta za tehničku i operativnu podršku (TOSC).

U izvještajnom periodu, sprovedene su sljedeće aktivnosti:

1. Dva predstavnika MER-a učestvovala su na 175. sastanku Administrativnog odbora, koji je održan u Minhenu 28. i 29. VI 2023;

2. Dva predstavnika MER-a učestvovala su na proslavi 50. godišnjice Konvencije o evropskom patentu i 176. sastanku Administrativnog odbora, u Minhenu, 5. i 6. X 2023;
3. Dva predstavnika MER-a učestvovala su na 132. sastanku Komiteta za budžet i finansije (BFC), koji je održan u Minhenu, 25. X 2023;
4. Dva predstavnika MER-a učestvovala su na 94. sastanku TOSC Komiteta, koji je održan u Minhenu, 7. i 8. XI 2023;
5. Dva predstavnika MER-a učestvovala su na 58. sastanku Komiteta za patentno pravo (PLC), online, 16. XI 2023;
6. Dva predstavnika MER-a učestvovala su na 177. sastanku Administrativnog odbora, koji je održan u Minhenu, 13. i 14. XII 2023, kao i na sastanku o saradnji sa koordinatorkom EPO-a za saradnju sa Crnom Gorom, tokom koga su dogovorene glavne aktivnosti saradnje u 2024, a koji je održan 15. XII 2023;
7. Dva predstavnika MER-a učestvovala su na 59. sastanku Komiteta za patentno pravo, koji je održan u Minhenu, 22. II 2024;
8. Dva predstavnika MER-a učestvovala su na 178. sastanku Administrativnog odbora, koji je održan u Minhenu 19. i 20. III 2024. Na margini sastanka, predstavnici MER-a sastali su se sa koordinatorkom EPO-a za saradnju sa Crnom Gorom, kada su razgovarali o namjeri Crne Gore da zaključi sa EPO-om Radni sporazum o saradnji u oblasti pretraživanja.

IV Podrška iz okvira TAIEX instrumenta

Iz okvira podrške iz TAIEX instrumenta, Delegacija MER-a boravila je u studijskoj posjeti Zavodu za industrijsku svojinu Republike Češke, u Pragu, 8-10. XI 2023. Tokom posjete razmjenjena su iskustva i prakse iz oblasti prava industrijske svojine, sa akcentom na žigovima i patentima.

7.2. Aktivnosti Direkcije za intelektualnu svojinu Ministarstva ekonomskog razvoja

Direkcija za intelektualnu svojinu je nastavila sa ostvarivanjem redovne nadležnosti registracije prava industrijske svojine (patent, žig, industrijski dizajn), kao i redovne nadležnosti iz oblasti autorskog i srodnih prava. Registracija prava industrijske svojine u Crnoj Gori se vrši u skladu sa međunarodno-ratifikovanim ugovorima, koji obavezuju Crnu Goru kao i nacionalnim zakonodavnim okvirom.

Ono što u najvećoj mjeri otežava uspostavljanje efikasnog sistema intelektualne svojine u Crnoj Gori jesu ograničeni administrativni kapaciteti, kako u pogledu kadra, tako i u pogledu dostupnih i implementiranih IT alata i baza, koji omogućavaju registraciju i sprovođenje prava intelektualne svojine. Da bi postojeći IT alati i baze mogli biti operativni, ali i da bi postojali preduslovi za implementaciju novih, po uzoru na razvijene evropske zemlje, u narednom periodu je od suštinskog značaja jačanje kapaciteta IT struke, bez kojih je otklanjanje ovih poduzroka teško izvodljivo.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva ekonomskog razvoja iz decembra 2023, povećan je broj izvršilaca sa 21 na 23. Dakle, u Direkciji za intelektualnu svojinu su sistematizovana 23 radna mjesta, ali je popunjeno 17. Takođe, jedan zaposleni iz Direkcije za intelektualnu svojinu i jedan zaposleni IT stručnjak iz druge organizacione jedinice, koji se bavio isključivo pitanjima iz ove oblasti, upućeni su na rad u međunarodnu instituciju (EUIPO), čime su otežani uslovi rada i djelovanja na implementaciji predmetne politike.

Očekujemo da će Kadrovskim planom, čije je usvajanje planirano za april 2024, biti odobreno zapošljavanje tri savjetnika u Odsjeku za patente, kao i jedan samostalni referent za žigove. Dalji postupak odabira kandidata će se sprovesti u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima, u proceduri koja zahtijeva određeno vrijeme.

Odsjek za patente i topografiju poluprovodnika nastavio je sa radom po prijavama i zahtjevima nosilaca prava intelektualne svojine, a u postupcima koji su u njegovoj nadležnosti.

Odsjek za žig, industrijski dizajn i oznake geografskog porijekla nastavio je sa radom po prijavama i zahtjevima nosilaca prava intelektualne svojine, a u postupcima koji su u njegovoj nadležnosti.

Odsjek za autorsko i srodna prava vršio je nadzor nad radom svih kolektivnih organizacija pregledom i analizom dostavljene dokumentacije (opštih akata, izvještaja, odluka, sporazuma, materijala sa sjednica skupštine, upravnog i nadzornog odbora), kao i neposredno u prostorijama organizacija, a ovlašćeni predstavnici Odsjeka su prisustvovali i sjednicama skupštine organizacija. Takođe, po zahtjevima nosilaca prava, vršeno je deponovanje predmeta zaštite.

IT aktivnosti

Zbog cyber napada i novog plana rada između Ministarstva ekonomskog razvoja i EUIPO-a, implementacija Front Office alata je pomjerena i očekuje se u 2024. Do sada je završena testna faza i aktivnosti su već nastavljene. Prema pomenutom planu, prioriteta za 2023. su bili reintegracija u TMView i DesignView alate, što je uspješno i realizovano.

U odnosu na saradnju sa WIPO-om, zbog cyber napada, odrađena je migracija IPAS sistema kao i WIPO Publish alata na novo okruženje. Takođe, inicirana je reintegracija u WIPO Global Brand Database.

Strategija intelektualne svojine Crne Gore za period 2023-2026

Vlada je 6. VII 2023. donijela Strategiju intelektualne svojine Crne Gore za period 2023 – 2026, sa Akcionim planom za 2023. Crna Gora je u prethodnom periodu kreirala održiv sistem intelektualne svojine, kako zakonodavni, tako i institucionalni, koji omogućava stvaralacima da zaštite kreacije svog uma, a u narednom periodu treba nastaviti rad na njegovom daljem unaprjeđenju. Strategijom intelektualne svojine Crne Gore za period 2023 – 2026 određeni su prioriteta i kreirani ciljevi koji će opredijeliti pravce djelovanja i mobilisati sve segmente društva na valorizaciji benefita koje pruža intelektualna svojina.

U izvještajnom periodu je započeta implementacija predmetnog dokumenta, u skladu sa Akcionim planom za prvu godinu sprovođenja. S tim u vezi, pripremljen je Predlog izvještaja o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije intelektualne svojine Crne Gore za period 2023 – 2026, za 2023, kao i Predlog akcionog plana za sprovođenje Strategije intelektualne svojine Crne Gore za period 2023 – 2026, za 2024. Predviđeno je da Vlada usvoji predmetna dokumenta u aprilu 2024.

Shodno Izvještaju o realizaciji Akcionog plana za 2023, od 35 planiranih aktivnosti realizovano je 15, djelimično realizovano 4, dok 16 aktivnosti nije realizovano. Najveći nivo ispunjenosti planiranih aktivnosti od 45,5% je u operativnom cilju 1, zatim u operativnom cilju 2 u kojem je nivo realizovanih aktivnosti 44,5% i na kraju u operativnom cilju 3 gdje je realizovano 25% planiranih aktivnosti. Nerealizovane aktivnosti odnose se na sva tri operativna cilja. Većina od njih je, na zahtjev nadležnih institucija, planirana kroz Akcioni plan za 2024. Kao glavni razlog za nerealizovane aktivnosti se ističe nedostatak administrativnih kapaciteta, manjak finansijskih sredstava, ali i posljedice cyber napada iz 2022. Tokom izvještajnog perioda uspješno su realizovane aktivnosti koje se odnose na unaprjeđenje kompetencija i znanja zaposlenih u raznim institucijama, zatim one koje se odnose na vodič za sprovođenje i metodologiju za jedinstveno izvještavanje o sprovođenju prava intelektualne svojine, kao i značajan dio aktivnosti koje se odnose na poboljšanje informisanosti javnosti o pravima intelektualne svojine.

Predlog akcionog plana za 2024. godinu u operativnom cilju 1 ima 16 planiranih aktivnosti, u operativnom cilju 2 ima 6 planiranih aktivnosti, dok u operativnom cilju 3 postoje 4 planirane aktivnosti.

Fokus u okviru operativnog cilja 1 - Ojačani administrativni kapaciteta institucija zaduženih za registraciju i sprovođenje prava intelektualne svojine je na daljem razvoja IT baza i alata, jačanju kadrovskih kapaciteta

Ministarstva ekonomskog razvoja u oblasti intelektualne svojine i unaprjeđenju kompetencija i znanja zaposlenih u svim institucijama koje se bave intelektualnom svojinom.

U okviru operativnog cilja 2 - Poboljšana informisanost javnosti o intelektualnoj svojini planirane su aktivnosti koje se odnose na organizovanje dana "Otvoreni vrata" za zainteresovane grupe, sprovođenje edukacija za učenike osnovnih i srednjih škola i organizovanje drugih događaja u cilju podizanja svijesti o intelektualnoj svojini. Očekuju se značajniji rezultati i kroz rad Radne grupe za podizanje svijesti javnosti o značaju intelektualne svojine, koju je obrazovao Koordinacioni tim za sprovođenje prava intelektualne svojine.

U odnosu na operativni cilj 3 - Obezbeđenje boljeg sprovođenja prava intelektualne svojine, najznačajnije aktivnosti se odnose na izradu analize iskustava o zaštiti pronalazaka, dizajna i autorskih djela nastalih u radnom odnosu ili po narudžbi, izradu godišnje analize o izrečenim kaznama, pokrenutim krivičnim postupcima, naročito u vezi sa falsifikovanjem žigova i piraterije autorskih prava sa preporukama za naredni jednogodišnji period, kao i promociju dvofaznih postupaka javnih nabavki koji omogućavaju ugovoranje inovacija.

Aktivnosti Radne grupe za organizovanje i sprovođenje zajedničkih akcija usmjerenih na sprječavanje i suzbijanje vršenja povreda prava intelektualne svojine

Saglasno Planu aktivnosti, organizovane su dvije zajedničke akcije. Prva zajednička akcija organizovana je 18. VII 2023. u Baru, a druga u Podgorici 30. XI 2023, od strane Ministarstva ekonomskog razvoja, u saradnji sa Upravom carina, Upravom za inspekcijske poslove-Tržišnom inspekcijom i Upravom policije.

Aktivnosti Radne grupe za podizanje svijesti javnosti o značaju prava intelektualne svojine i saradnju nadležnih organa sa nosiocima prava intelektualne svojine

Radnu grupu je Ministarstvo ekonomskog razvoja formiralo u maju 2023. i u izvještajnom periodu održala je tri sjednice. Dogovoren je plan rada i realizovana aktivnost štampanja promotivnih flajera.

STATISTIKA

ŽIG

Period	1.1. 2023.-31.12.2023.	
	BROJ PRIJAVA	BROJ REGISTROVANIH ŽIGOVA
NACIONALNE	545	350
MEĐUNARODNE*	2374	2460

*Podaci sa WIPO portala

PATENT

Period	1.1.2023.-31.12.2023.	
	BROJ PRIJAVA	BROJ PRIZNATIH PATENATA
PRIJAVE PATENATA DOMAĆIH PODNOSILACA	6	5
PRIJAVE PATENATA STRANIH PODNOSILACA	3	/

Period	1.1.2023.-31.12.2023.	
	BROJ ZAHTJEVA	BROJ UPISANIH U REGISTAR PATENATA
ZAHTJEV ZA UPIS PROŠIRENOG EVROPSKOG PATENTA	186	168

INDUSTRIJSKI DIZAJN

Period	1.1.2023.-31.12.2023.	
	BROJ PRIJAVA	BROJ REGISTROVANIH DIZAJNA
NACIONALNE	6	3
MEĐUNARODNE*	232	218

*Podaci sa WIPO portala

AUTORSKO PRAVO

Period	1.1.2023.-31.12.2023.	
	BROJ ZAHTJEVA	BROJ DEPONOVA NIH
ZAHTJEV ZA DEPONO VANJE	39	37

7.3. Privredni sud

U Privrednom sudu Crne Gore, u periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024, primljeno je ukupno 135 predmeta iz oblasti zaštite prava intelektualne svojine. Ovi predmeti se uglavnom odnose na zaštitu prava na žig i zaštitu autorskog i srodnih prava. Prosječno trajanje postupka u ovim predmetima je oko 3-6 mjeseci.

Privredni sud Crne Gore (15. VI 2023.- 1. IV 2024.)

	VRSTA POVREDE	Broj neriješenih predmeta na početku izvještajnog razdoblja	Broj primijenih predmeta	Broj primijenih predmeta	TUŽBA			NAČIN RJEŠAVANJA PREDMETA					UKUPNO RIJEŠENO	Broje neriješenih predmeta na kraju izvještajnog razdoblja
					usvojeno	odbijeno	djelimično usvojeno	presuda	poravnanje	odbačaj	na drugi način	ustup drugom sudu		
PRIVREDNI SUD CRNE GORE, UKUPNO	ŽIG		8								2		2	6
	PATENT		/											
	INDUSTRIJSKI DIZAJN		/											
	OZNAKE GEOGRAFSKOG PORJEKLA		/											
	AUTORSKO PRAVO		127					33	3		10		46	81
	OSTALO		/											
	UKUPNO			135				33	3		12		48	87

Trajanje postupka u Privrednom sudu u periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024.

	Ukupno	do 3 mjeseca	3 do 6 mjeseci	6 do 12 mjeseci	1 do 2 godine	2 do 3 godine	3 do 4 godine	4 do 5 godina	preko 5 godina
Privredni sud	135	48	87	/	/	/	/	/	/
%		35,55%	64,45%	/	/	/	/	/	/

7.4. Uprava za inspekcijske poslove – Tržišna inspekcija

AUTORSKO PRAVO

r.br.		po službenoj dužnosti	po opštem zahtjevu	po pojedinačnom zahtjevu	Ukupno:
1. 1.	Broj kontrola u oblasti autorskog prava	8	/	/	8
2. 2.	Broj subjekata kod kojih su utvrđene nepravilnosti	/	/	/	/
3.	Broj utvrđenih nepravilnosti	/	/	/	/
4.	Broj ukazivanja	/	/	/	/
5.	Broj rješenja	/	/	/	/
6.	Broj slučajeva oduzete robe	/	/	/	/
7.	Broj komada oduzete robe / vrijednost u €	/	/	/	/
8.	Broj izdatih prekršajnih naloga/ vrijednost u €	/	/	/	/
9.	Broj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka	/	/	/	/
10.	Broj krivičnih prijava	/	/	/	/

OPTIČKI DISKOVI

r.br.		po službenoj dužnosti	po opštem zahtjevu	po pojedinačnom zahtjevu	Ukupno:
1. 1.	Broj kontrola u oblasti prometa optičkih diskova	6	/	/	6
2. 2.	Broj subjekata kod kojih su utvrđene nepravilnosti	/	/	/	/

3.	Broj utvrđenih nepravilnosti	/	/	/	/
4.	Broj ukazivanja	/	/	/	/
5.	Broj rješenja	/	/	/	/
6.	Broj slučajeva oduzete robe	/	/	/	/
7.	Broj komada oduzete robe / vrijednost u €	/	/	/	/
a.	• CD	/	/	/	/
	• DVD	/	/	/	/
	• kasete	/	/	/	/
	• ketriž	/	/	/	/
8.	Broj izdatih prekršajnih naloga/ vrijednost u €	/	/	/	/
9.	Broj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka	/	/	/	/
10.	Broj krivičnih prijava	/	/	/	/

PRAVA INDUSTRIJSKE SVOJINE

(patent, žig, dizajn, oznake geografskog porijekla, topografija poluprovodnika)

r.br.		po službenoj dužnosti	po opštem zahtjevu	po pojedinačnom zahtjevu	Ukupno:
1.	Broj kontrola u oblasti industrijske svojine	489	101	42	632
2.	Broj subjekata kod kojih su utvrđene nepravilnosti	65	15	17	97
3.	Broj utvrđenih nepravilnosti	65	15	17	97
4.	Broj ukazivanja	/	/	/	/
5.	Broj rješenja	65	15	17	97
6.	Broj slučajeva oduzete robe	65	15	17	97
7.	Broj komada oduzete robe / vrijednost u €	693/ 52.772€	354/ 6.552€	262/ 7.162€	1.309/ 66.486€
	• Patent	/	/	/	/
	• Žig	693/ 52.772€	354/ 6.552€	262/ 7.162€	1.309/ 66.486€
	• Dizajn	/	/	/	/
	• oznake geog.porijekla	/	/	/	/
	• topografija poluprovodnika	/	/	/	/
8.	Broj izdatih prekršajnih naloga/vrijednost u €	107/ 112.800€	22/ 23.200€	21/ 23.700€	150/ 159.700€

9.	Broj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka	1	/	2	3
10.	Broj krivičnih prijava	/	/	/	/

U ovom periodu podnijeta su tri opšta zahtjeva i osam pojedinačnih nosioca prava za zaštitu prava intelektualne svojine.

7.5 Uprava carina

U odnosu na odredbe za postupanje carinskog organa sa robom za koju postoji sumnja u povredu prava intelektualne svojine, ukazujemo da je Uredba o izmjenama i dopunama uredbe o bližem načinu sprovođenja carinskih postupaka i carinskih formalnosti („Sl. list CG“, broj 97/23) stupila na snagu 7. XI 2023, a u primjeni je od 1. I 2024. Predmetnim izmjenama Uredbe izvršeno je dodatno usklađivanje sa relevantnim propisima Evropske unije koji uređuju ovu oblast, a i donošenje novog Carinskog zakona („Sl. list CG“, broj 86/22) koji je u primjeni od 11. II 2023. je svakako izazvalo potrebu da se dodatno unaprijedi regulatorni okvir u oblasti zaštite prava intelektualne svojine pred carinskim organom. U vezi sa navedenim, Uprava carina je 5. XII 2023. donijela instrukciju za carinske službenike koja se odnosi na primjenu nove Uredbe, odnosno njenih izmjena, a koje se tiču zaštite prava intelektualne svojine. Takođe, Uprava carina je zastupnike nosilaca prava intelektualne svojine upoznala sa novim propisom, obrascima za zahtjeve koji su u primjeni i ostalim informacijama relevantnim za pravilnu primjenu predmetnog propisa.

U odnosu na sprovođenje mjera zaštite prava intelektualne svojine Uprava carina vrši kontinuirane kontrole i ostvarila je značajne rezultate:

Nadležne organizacione jedinice Uprave carina su, u izvještajnom periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024. po osnovu sumnje da povređuje prava intelektualne svojine, prekinule 56 carinskih postupaka i privremeno zadržale robu u ukupnoj količini od 16.616 komada robe. U periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024. Uprava carina je donijela 37 rješenja kojima su usvojeni zahtjevi za preduzimanje carinskih mjera za zaštitu prava intelektualne svojine i jedno rješenje kojim je obustavljen postupak po zahtjevu stranke. Uprava carina je, periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024, pod carinskim nadzorom, sprovela uništenje krivotvorene robe u količini od 730 komada robe.

U odnosu na izvještajni period za statističke podatke koji se odnose na tabele bilansa, administrativne kapacitete, ekonomsko-finansijske pokazatelje i slična izvještavanja, a koja se rade na kvartalnom ili godišnjem nivou, za period 1. I - 31. XII 2023. su sljedeći podaci:

- Nadležne organizacione jedinice Uprave carina su u periodu od 1. I - 31. XII 2023, po osnovu sumnje da povređuje prava intelektualne svojine, prekinule 58 carinskih postupaka i privremeno zadržale robu u ukupnoj količini od 97.302 komada robe. U periodu od 1. I - 31. XII 2023. Uprava carina je donijela **166 rješenja** kojima su usvojeni zahtjevi za preduzimanje carinskih mjera za zaštitu prava intelektualne svojine. Uprava carina je u periodu od 1. I - 31. XII 2023. sprovela uništenje robe za koju je utvrđena povreda prava intelektualne svojine, u količini od 27.573 komada.

U cilju redovnog izvještavanja EK, Uprava carina je u izvještajnom periodu, po unaprijed utvrđenoj metodologiji izradila statističke izvještaje o sprovođenju prava intelektualne svojine i dostavila ih Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma na dalje dostavljanje EK:

- Polugodišnji za period 1. I - 30. VI 2023;
- Tromjesečni za period 1. VII – 30. IX 2023;
- Tromjesečni za period 1. IV – 30. VI 2023;

- Tromjesečni za period 1. X – 31. XII 2023;
- Godišnji za period 1. I – 31. XII 2023;
- Usporedni statistički podaci (broj prekida carinskih postupaka, količina zadržane i količina uništene robe) za period 2019-2023 sa pratećim dijagramom.

Na sastanku Koordinacionog tima za sprovođenje prava intelektualne svojine usvojen je Predlog metodologije za jedinstveno izvještavanje o sprovođenju prava intelektualne svojine zajedno sa Vodičem za zaštitu prava intelektualne svojine, u čijoj izradi je aktivno učestvovala i Uprava carina, a takođe dati su i usporedni statistički podaci za period 2019-2023 sa pratećim dijagramom.

Uprava carina je Ministarstvu ekonomskog razvoja dostavila izvještaj o realizaciji obaveza iz Akcionog plana sa provođenje Strategije intelektualne svojine za 2023. godinu i učestvovala u izradi Nacrta Akcionog plana za 2024.

U cilju ispunjavanja preporuka EK, Uprava carina je preduzela aktivnosti na daljem usklađivanju metodologije (formata) za statističko izvještavanje carinskog organa o sprovođenju prava intelektualne svojine. U izvještajnom periodu upućen je zahtjev za organizovanje studijske posjete nekoj od carinskih uprava EU i zahtjev je prihvaćen u decembru 2023. i nastavljena je intezivna komunikacija sa DG TAXUD-om. Iz EK je stiglo obavještenje da je po odobrenom zahtjevu za datu studijsku posjetu vezano za statističko izvještavanje COPIS za intelektualnu svojinu, negativno odgovorila Francuska carina jer nemaju kapaciteta, da Danska još nije odgovorila, a upit će biti poslat Poljskoj i Mađarskoj.

Shodno Planu aktivnosti Radne grupe za organizovanje i sprovođenje zajedničkih akcija usmjerenih na sprečavanje i suzbijanje vršenja povreda prava intelektualne svojine za 2023, realizovana je zajednička akcija u saradnji sa Upravom policije i Tržišnom inspekcijom u Podgorici 30. XI 2023, prilikom kojih su vršene pojačane mjere carinskog nadzora i kontrole od strane organizacionih jedinica koje pripadaju ovom području.

Što se tiče učešća u međunarodnim operacijama, u izvještajnom periodu (4. XII 2023. do 14.1 XII 2023) Uprava carina je učestvovala u međunarodnoj operaciji „STOP III“ u organizaciji Svjetske carinske organizacije, koja se odnosila na borbu protiv trgovine krivotvorenim i substandardnim lijekovima i medicinskog materijala.

U odnosu na obuke, u izvještajnom periodu, službenici Uprave carina su učestvovali na:

- seminaru "Podrška inovacijama i kreativnosti u Crnoj Gori - Strategija intelektualne svojine Crne Gore za period 2023 - 2026" (novembar 2023);
- okruglom stolu na temu „Zaštita vizuelnog identiteta kroz žig i industrijski dizajn – procedure registracije“ (januar 2024).

7.6. Uprava policije

Statistički podaci za period 1. I 2023. – 31.XII 2023.

Vrsta povrede krivičnog djela	Podnijeto prijava		Broj podnijetih krivičnih prijava Državnom tužilaštvu		Vrsta oduzetih proizvoda	Količina oduzetih predmeta	Vrijednost oduzetih predmeta	Broj neriješenih prijava na kraju izvještajnog perioda
	/		/					
	Po službenoj dužnosti	Po prijavi	Broj počinitelaca krivičnih djela	Odbačeno prijava				

	/		Fizičko lice	Pravno lice					
Žig	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Patent	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Industrijski dizajn	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Oznake geografskog porijekla	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Autorsko pravo	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Ostalo	/	/	/	/	/	/	/	/	/

U navedenom vremenskom periodu aktivnosti Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprave policije ogledaju se kroz rad u Radnoj grupi za Poglavlje 7 – Pravo intelektualne svojine i koordinacionom timu - učešće u sprovođenju zajedničkih akcija sa drugim institucijama zaduženih za zaštitu prava intelektualne svojine .

Takođe, Ministarstvo unutrašnjih poslova – Uprava policije aktivno učestvuje u EMPACT projektu EUROPOLA od koji se jedna od operativnih aktivnosti odnosi na zaštitu prava intelektualne svojine.

POGLAVLJE 8 - KONKURENCIJA

8.1. Antimonopolska politika

Zakonodavni okvir

U toku su finalni radovi na izradi Nacrta Zakona o zaštiti konkurencije, radi transponovanja Direktive 2019/1 i ovlašćivanja Agencije za zastitu konkurencije da direktno izriče kazne, kao i na izradi Nacrta Zakona o naknadi štete zbog povrede pravila konkurencije na tržištu radi transponovanja Direktive 2014/104. Očekuje se da oba nacrta zakona budu objavljena na javnu raspravu do kraja drugog kvartala 2024.

Administrativni kapaciteti AZK

Agencija za zaštitu konkurencije (AZK) je na dan 1. IV 2024. imala ukupno 35 zaposlenih.

U izvještajnom periodu, petoro lica je novozaposleno u Agenciji, kako slijedi:

- Tri osobe zaposlene u Službi za opšte poslove i finansije;
- Jedna osoba zaposlena u Sektoru za zaštitu konkurencije – Odsjeku za utvrđivanje zabranjenih sporazuma;
- Jedna osoba zaposlena u Sektoru za kontrolu državne pomoći – Odsjeku za naknadnu kontrolu.

Vršilac dužnosti zamjenika direktora AZK izabran je iz reda zaposlenih u Agenciji i imenovan na šestomjesečni mandat 31. X 2023. S tim da postupak sprovodi Uprava za ljudske resurse, datum testiranja bi brzo trebao biti odabran, očekujemo završetak procedure u naredna 2 mjeseca.

Obuke

Eksperti njemačkog saveznog tijela za konkurenciju (*Bundeskartellamt*) su, u izvještajnom periodu, održali obuke za zaposlene u AZK u sljedećim terminima:

- 20-21. XI 2023. održana je obuka na teme vezane za manipulacije ponudama na javnom konkursu, obračunavanja kazni u postupcima koji se tiču kartela, kao i za pravila konkurencije koja se tiču farmaceutskih proizvoda;
- 29. XI 2023. organizovana je obuka o njemačkim iskustvima koja mogu biti od koristi Crnoj Gori u konkretnim aktuelnim slučajevima koji se tiču pitanja dodjele državne pomoći.

U izvještajnom periodu nastavljeno je i s implementacijom projekta pod nazivom „Unapređenje kapaciteta institucija za usklađivanje i sprovođenje pravne tekovine EU u oblasti konkurentnosti i inovacija“, koji se finansira iz IPA fondova. U okviru navedenog projekta, organizovane su sljedeće obuke i radionice na kojima su učestvovali predstavnici AZK:

- 5. X 2023. održana je radionica pod nazivom „Davaoci državne pomoći o pravilima državne pomoći“, kojoj su prisustvovali predstavnici javnih institucija relevantnih za oblast državne pomoći.
- 6. XI 2023. održana je obuka u oblasti konkurencije posvećena sudijama i tužiocima. Obuka je organizovana od strane AZK i Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu (COSDT), a bila je posvećena daljem unapređenju znanja i iskustva predstavnika sudske branše u oblasti konkurencije.
- 16. XI 2023. održana je radionica na temu sanacije i restrukturiranja državne pomoći, kojoj su prisustvovali predstavnici AZK, Ministarstva saobraćaja i pomorstva (MSP) i Ministarstva ekonomskog razvoja (MER).
- 6. XII 2023. sprovedena je obuka za službenike AZK na temu primjene pravila o kontroli državne pomoći u energetsom sektoru.
- 7. XII 2023. organizovana je obuka za službenike AZK i Ministarstva finansija – Direktorata za politiku javnih nabavki, na temu manipulacija ponudama na javnom konkursu (tzv. „bid rigging“).
- 23. I 2024. realizovan je seminar pod nazivom „Efikasna konkurencija – izazovi i prepreke konkurentnog tržišta“, kao prvi od deset planiranih seminara za privredne subjekte u organizaciji Privredne komore Crne Gore (PKCG).
- 13. II 2024. održan je seminar pod nazivom "Efikasna konkurencija - Javne nabavke i konkurencija", koji je organizovala PKCG.
- 22. II 2024. održana je obuka na temu restrukturiranja državne pomoći u preduzećima s poteškoćama u poslovanju.
- 29. II 2024. održana je obuka na temu poboljšanja komunikacionih vještina zaposlenih u AZK, s naročitim fokusom na ispravnu implementaciju aktuelne Komunikacione strategije.
- 19. III 2024. održan je seminar pod naslovom „Efikasna konkurencija - Uloga javnih preduzeća i uticaj na konkurenciju na tržištu“, organizovan od strane PKCG.
- 20. III 2024. organizovana je obuka na temu državne pomoći u energetsom sektoru, kojoj su prisustvovali predstavnici relevantnih institucija i preduzeća iz oblasti energetike.

8.2. Konkurencija

Koncentracije

U izvještajnom periodu, Agencija je po Zahtjevima za izdavanje odobrenja za sprovođenje koncentracija riješila 55 predmeta (od čega su dva Zahtjeva odbijena jer nisu ispunjeni uslovi za podnošenje Zahtjeva i jedan iz razloga jer nije bilo kompletan). U proceduri je 19 predmeta.

Jedan postupak je započet pred Sudom za prekršaje u izvještajnom periodu. Od ukupno pet postupaka pokrenutih pred Sudom za prekršaje, u jednom predmetu Sud za prekršaje donio je rešenje da pravno lice i odgovorno lice u pravnom licu nije krivo i Agencija se žalila Višem sudu za prekršaje. U istom periodu, jedan predmet je riješio Sud za

prekršaje, i utvrdio krivicu za pravno i odgovorno lice u pravnom (novčana kazna: 30.000,00 eura za pravno lice i 300,00 eura za odgovorno lice u pravnom licu).

Izuzeća sporazuma od zabrane

U izvještajnom periodu, na zahtjev stranaka pokrenuto je sedam postupaka za pojedinačna izuzeća sporazuma od zabrane, od čega su četiri riješena (tri su odobrena i jedan zahtjev je odbijen), dok su tri postupka u toku. Predmeti koji su riješeni: Philip Morris/KT&G Corporation, Sava/Lovćen osiguranje (19. XII 2023), Sava/Lovćen osiguranje (1. III 2024), i Hemofarm/Farmegra koji je odbijen. Predmeti u toku: (i) Hemofarm/Farmegra, (ii) Philip Morris i (iii) m:tel/Sky Towers.

Zabranjeni sporazumi

U izvještajnom periodu, AZK je po službenoj dužnosti pokrenula dva postupka za utvrđivanje zabranjenih sporazuma, i to: jedan postupak na tržištu pružanja usluga turističkih agencija i jedan postupak na tržištu telekomunikacija. Postupci su u toku.

Postupak koji je pred Agencijom pokrenut po službenoj dužnosti na tržištu maloprodaje tečnog naftnog gasa je završen na način da je AZK utvrdila postojanje zabranjenog sporazuma i odredila mjere ponašanja za učesnike zabranjenog sporazuma.

Postupak koji je pred Agencijom pokrenut po službenoj dužnosti na tržištu javnih nabavki za pružanje usluga rezervacije hotelskog smještaja u zemlji i inostranstvu je u toku.

- **Inicijative za ispitivanje povrede konkurencije zabranjenim sporazumom**

U izvještajnom periodu Agenciji je podnešena jedna Inicijativa za ispitivanje povrede konkurencije zabranjenim sporazumom na tržištu telekomunikacija.

- **Mišljenja**

Izdala su dva mišljenja i to:

- Mišljenje po zahtjevu Ministarstva kapitalnih investija, koje se odnosilo na Predlog Uredbe o načinu i visini elemenata na osnovu kojih se formiraju maksimalne cijene naftnih derivata, i
- Mišljenje po zahtjevu Agencije za sprječavanje korupcije koje se odnosilo na tumačenje da li se određena privredna društva smatraju konkurentskim društvima, shodno odredbama Zakona o zaštiti konkurencije i Zakona o privrednim društvima.

- **Sudski postupci**

Pred sudovima za prekršaje se na dan 1. IV 2024. vodilo osam prekršajnih postupaka i postupci su u toku.

U upravnom postupku se trenutno vodi 12 postupaka pred Upravnim sudom, po tužbama koje su uložili učesnici na tržištu.

Zloupotreba dominantnog položaja

U izvještajnom periodu, Agencija je pokrenula jedan postupak po službenoj dužnosti za utvrđivanje zloupotrebe dominantnog položaja na tržištu otpremanja i dopremanja robe pomorskim prevozom, i izvršila nenajavljeni neposredni uvid.

U izvještajnom periodu, AZK je riješila tri inicijative za ispitivanje povrede konkurencije zloupotrebom dominantnog položaja, i to:

- Inicijativa od strane privrednog društva „Pomorski saobraćaj“ d.o.o. Herceg Novi na tržištu obavljanja djelatnosti linijskog pomorskog saobraćaja.
- Inicijativa od strane privrednog društva „Sea Pioneer Montenegro“ d.o.o. Herceg Novi na tržištu usluga pomorske pilotaže u Bokokotorskom zalivu.
- Inicijativa od strane privrednog društva „ZOPT“ d.o.o. Podgorica, na tržištu pružanja usluga profesionalne rehabilitacije.

Jedna inicijativa za ispitivanje povrede konkurencije zloupotrebom dominantnog položaja je u toku.

U izvještajnom periodu Agencija je donijela dva *obavještenja* - „competition advocacy“ koji su upućeni Ministarstvu kapitalnih investicija (MKI), Ministarstvu saobraćaja i pomorstva (MSP) i Upravi pomorske sigurnosti i upravljanja lukama.

Sektorske analize

U toku izvještajnog perioda, AZK je završila sljedeće predmete:

- Analizu uslova konkurencije na relevantnom tržištu TNG (tečnog naftnog gasa);
- Analizu prodaje piva na teritoriji Crne Gore, koja je rađena za potrebe predmeta i
- Analizu naftnih derivata i gasa za period 2018-2022 – finalizovanje dokumenta.

Analiza na tržištu maloprodaje i veleprodaje mješovitom robom pretežno hranom, pićem i higijenskim proizvodima za domaćinstvo (2018-2022) koja će biti proširena s podacima iz 2023. i Analiza na tržištu uvoza, veleprodaje i maloprodaje određenim prehrambenim proizvodima na teritoriji Crne Gore (2019 – septembar 2023) su u procesu izrade.

8.3. Državna pomoć

8.3.1. Usklađivanje zakonodavstva

Zakonodavni okvir je u velikoj mjeri usklađen sa pravnom tekovinom EU (članovi 107. i 108. UFEU), i redovno se, u najvećoj mogućoj mjeri, usklađuje. Važeći Zakon o kontroli državne pomoći iz 2018. utvrđuje pojam pomoći, kao i proceduralna pravila državne pomoći. Međutim, njegova primjena u praksi je pokazala izvjesne nedostatke tako da je neophodno dodatno izmijeniti Zakon o kontroli državne pomoći kako bi se osigurala puna usklađenost sa primarnim i sekundarnim zakonodavstvom EU i regulatorno-tehničkim standardima koji uređuju ovu oblast, kao i jasnije definisanje zakonskih procedura. S tim u vezi, Ministarstvo finansija je formiralo radnu grupu koja će pripremiti Nacrta Zakona o kontroli državne pomoći. Takođe, u periodu od 19. II - 20. III 2024. sprovedeno je konsultovanje zainteresovane javnosti u početnoj fazi izrade Zakona. U predviđenom roku za dostavljanje predloga i sugestija nije pristigao nijedan predlog ili sugestija. Utvrđivanje novog predloga Zakona od strane Vlade je planirano za IV kvartal 2024.

Takođe, u periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024. donijeti su sljedeći podzakonski akti:

- Pravilnik o izmjeni Pravilnika o listi pravila državne pomoći kojim je preuzeto Saopštenje Komisije – Okvir za državnu pomoć za istraživanje, razvoj i inovacije (2022/C 414/01) i Saopštenje Komisije – Smjernice o državnoj pomoći za klimu, zaštitu životne sredine i energiju za 2022 (2022/C 80/01) („Sl. list CG”, br. 57/2023);
- Pravilnik o izmjeni Pravilnika o listi pravila državne pomoći kojim je preuzeto Saopštenje Komisije o izmjeni Smjernica o državnoj pomoći za spašavanje i restrukturiranje privrednih društava u poteškoćama u pogledu perioda primjene (2014/C 249/01; C/2023/1212) („Sl. list CG”, br. 115/2023);

- Pravilnik o izmjeni Pravilnika o listi pravila državne pomoći kojim je preuzeta Regulatorna Komisija (EU) 2023/2831 od 13. decembra 2023. o primjeni čl. 107 i 108 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije na de minimis pomoći i Regulatorna Komisija (EU) 2023/2832 o primjeni čl. 107 i 108 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije na de minimis pomoći koja se dodjeljuje privrednim društvima koja pružaju usluge od opšteg ekonomskog interesa („Sl. list CG”, br. 26/2024).

Administrativni kapaciteti Ministarstva finansija

Kada je riječ o administrativnim kapacitetima, u Direkciji za koordinaciju i izvještavanje o neformalnoj ekonomiji i državnu pomoć je novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji predviđeno četiri, umjesto ranijih pet službenika i to: načelnik/ca; samostalni/a savjetnik/ca I – dva službenika; samostalni/a savjetnik/ca III – jedan službenik.

U Direkciji su trenutno popunjena dva od ukupno četiri sistematizovanih radnih mjesta, što predstavlja jedan od izazova za efikasno i blagovremeno obavljanje radnih zadataka.

8.3.2. Kapaciteti za sprovođenje i primjenu

Što se tiče *ex post* kontrole državne pomoći, u izvještajnom periodu, AZK je pokrenula tri ispitna postupka naknadne kontrole državne pomoći. AZK je u izvještajnom periodu završila pet ispitnih postupka naknadne kontrole državne pomoći. Tri od navedenih postupaka pokrenuta su u ovom izvještajnom periodu, dok su dva postupka pokrenuta u ranijem periodu. Od toga je AZK u tri postupka donijela rješenja o povraćaju neusklađene državne pomoći. U druga dva postupka, AZK je donijela rješenja da su mjere državne pomoći usklađene sa Zakonom o kontroli državne pomoći („Sl. list CG”, broj 12/18). Što se tiče *ex ante* kontrole državne pomoći, u izvještajnom periodu usvojeno je ukupno 12 rješenja i 23 mišljenja.

U izvještajnom periodu, AZK je izradila Godišnji izvještaj o dodijeljenoj državnoj pomoći dodijeljenoj tokom 2022, koji je u julu 2023. dostavila Vladi na uvid, nakon čega je isti prosljeđen na upoznavanje Skupštini i EK. Takođe, Skupština je 26. XII 2023. usvojila Izvještaj o radu Agencije za zaštitu konkurencije za 2022, glasovima 58 poslanika, uz četvoro uzdržanih, bez glasova protiv. Izvještaj o radu Agencije za zaštitu konkurencije za 2022. je prvi godišnji izvještaj AZK čije je usvajanje Odbor za ekonomiju, finansije i budžet predložio plenumu Skupštine nakon četiri godine. Podsjećamo da je mandat sadašnjeg Savjeta otpočeo u aprilu 2022.

AZK je 26. XII 2023. objavila Obavještenje o načinu podnošenja i sadržini obrasca prijave o sumnji da je odobrena nezakonita ili neusklađena državna pomoć, i obrazac je dostupan na službenoj internet stranici Agencije (azzk.me).

Kada je riječ o zahtjevima definisanim završnim mjerilom broj četiri u pregovaračkom poglavlju 8 – *Konkurencija*:

1. U vezi sa slučajem „**Montenegro Airlines**“, AZK je redovno, putem kvartalnih izvještaja, obavještavala EK o statusu slučaja i preduzetim radnjama. U decembru 2023. AZK je obavila usmenu raspravu s Nacionalnom turističkom organizacijom. Tamo je odlučeno da se izvrši vještačenje, kako bi se provjerilo da li je iznos sredstava prenijetih na ime pružanja usluga iz člana 2 Ugovora o poslovno tehničkoj saradnji u vezi s aktivnostima na unapređenju Crne Gore kao turističke destinacije, zaključenog između Nacionalne turističke organizacije i „Montenegro Airlines-a“, odgovara tržišnoj cijeni tih usluga u trenutku zaključenja navedenog ugovora, odnosno da li je iznos prenešenih sredstava veći ili manji od tržišne cijene, s rokom za dostavljanje nalaza i mišljenja. Vještak je zatražio produženje roka i pomoć u postupku prikupljanja podataka i informacija potrebnih za izradu nalaza i mišljenja navodeći da se radi o veoma kompleksnom i obimnom vještačenju. AZK je produžila rok za izradu nalaza i mišljenja za još tri mjeseca. U slučaju „ToMontenegro“, AZK je Ministarstvu saobraćaja i pomorstva uputila zahtjev za dostavu podataka, kako bi provjerila da li postoji ekonomski kontinuitet

između „Montenegro Airlines-a“ i „ToMontenegro-a“ i da li je uplata osnivačkog kapitala bila u skladu s principima prema *Market Economy Operator* (MEO) testu.

2. Što se tiče slučaja „**Uniprom-KAP**“, AZK je takođe redovno, putem tromjesečnih izvještaja, obavještavala EK o statusu slučaja i preduzetim radnjama. AZK je, nakon konsultacija sa ekspertom angažovanim preko IPA projekta, zatražila izradu preporuka o kreditima za emisiju CO₂. Prema preporukama eksperta, AZK se obratila Ministarstvu turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera (MTEORRS) i Fondu za zaštitu životne sredine i zatražila dodatne podatke i informacije.
3. Što se tiče slučaja „**Auto-put Bar-Boljare**“, AZK je, i u ovom slučaju, redovno, putem kvartalnih izvještaja, obavještavala EK o statusu predmeta i preduzetim radnjama. U decembru 2023, na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja iz spisa predmeta, AZK je donijela službenu zabilješku u kojoj se navodi da je izbor izvođača radova za projektovanje i izgradnju prioritetne dionice „Smokovac-Uvač-Mateševo“ Auto-puta Bar-Boljare” (gdje su najbolje ocijenjene kineske kompanije CCCC i CRBC), kao i predmetna transakcija, u skladu s tržišnim uslovima.

Drugi značajni slučajevi:

1. Slučaj „Plantaže“: U izvještajnom periodu, AZK je donijela službenu zabilješku da isplata sredstava društvu „13. jul – Plantaže“ a.d. Podgorica po osnovu Zaključka, može ispunjavati uslove propisane članom 107 stav 1 Ugovora o funkcionisanju EU, odnosno uslove propisane članom 2 Zakona o kontroli državne pomoći („Sl. list CG“, broj 12/18). Međutim, imajući u vidu utvrđeno činjenično stanje prema podacima i dokumentaciji iz spisa predmeta, a naročito opravdane troškove za koje je izvršena isplata sredstava, koje je prethodno utvrdio sudski vještak, te navode Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede da je predmetna podrška privrednom društvu dodijeljena u svrhu primarne proizvodnje, odnosno podizanja novih zasada u cilju saniranja posljedica nastalih od elementarne nepogode, primjenom odredaba člana 73 stav 9. SSP-a i člana 1 stav 2 Zakona, AZK je mišljenja da se Zakon ne primjenjuje na isplatu sredstava društvu „13. jul – Plantaže“ a.d. Podgorica po osnovu Zaključka. Posljedično, nijesu se stekli uslovi za pokretanje ispitnog postupka utvrđivanja usklađenosti dodijeljene državne pomoći u slučaju mjere koja je bila predmet razmatranja, s obzirom na to da AZK nije nadležna da odlučuje o podsticajnim mjerama za razvoj poljoprivrede i ribarstva (pomoći u odnosu na proizvode navedene u Poglavlju II Glave IV stav 1 (iii) SSP-a), pa je u konkretnom slučaju nenadležna da se izjašnjava o isplati sredstava društvu „13. jul – Plantaže“ a.d. Podgorica po osnovu Zaključka. AZK je, nakon konsultacija sa ekspertom angažovanim preko IPA projekta, zatražila izradu preporuke i ekspert je dao preporuku s mišljenjem u ovom slučaju, prije nego što je AZK donijela ovu službenu zabilješku.

2. Slučaj *Tosçelik*: U izvještajnom periodu, AZK je pokrenula ispitni postupak *ex post* kontrole državne pomoći u slučaju kupovine imovine u vlasništvu kompanija *Tosyalı* grupe od strane Elektroprivrede Crne Gore – EPCG. AZK je, nakon konsultacija sa ekspertom angažovanim preko IPA projekta, okončala ovaj ispitni postupak i donijela rješenje kojim se utvrđuje da je državna pomoć koja je nezakonito dodijeljena privrednim subjektima „Tosçelik Profil Ve Sac Endustrisi“ AS i „Tosçelik Alloyed Engineering Steel Nikšić“ d.o.o., po osnovu Ugovora o prodaji UZZ 13/2013 nkcg-nk-138/2022 od 19. I 2023, neusklađena sa Zakonom o kontroli državne pomoći („Sl. list CG“, broj 12/18). Istim rješenjem naloženo je EPCG da u određenom roku preduzme sve mjere neophodne za povraćaj neusklađene državne pomoći, da utvrdi iznos neusklađene državne pomoći te dostavi plan povraćaja neusklađene državne pomoći s mjerama i rokovima za njegovu realizaciju ili obavještenje o preduzetim mjerama za povraćaj, s kamatom u skladu sa zakonom kojim se uređuje zatezna kamata.

3. Slučaj Instituta Igalo: U izvještajnom periodu, AZK je pokrenula ispitni postupak *ex post* kontrole državne pomoći u slučaju državne pomoći dodijeljene Institutu za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i reumatologiju „Dr Simo Milošević“

a.d. Igalo, od strane Ministarstva finansija, po osnovu Ugovora o načinu izmirenja dijela međusobnih obaveza, zaključenog između Jugobanke a.d. Beograd u stečaju i Crne Gore – Ministarstva finansija. AZK je okončala ovaj ispitni postupak i donijela rješenje kojim se utvrđuje da je državna pomoć koja je nezakonito dodijeljena privrednom subjektu Institut za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i reumatologiju „Dr Simo Milošević“ a.d. Igalo, od strane Ministarstva finansija, po osnovu Ugovora o načinu izmirenja dijela međusobnih obaveza, zaključenog između Jugobanke a.d. Beograd u stečaju i Crne Gore – Ministarstva finansija, neusklađena sa Zakonom o kontroli državne pomoći („Sl.list CG“, broj 12/18). Istim rješenjem naloženo je Ministarstvu finansija da u određenom roku preduzme mjere neophodne za povraćaj neusklađene državne pomoći od Instituta za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i reumatologiju „Dr Simo Milošević“ a.d. Igalo, te da Agenciji dostavi plan povraćaja neusklađene državne pomoći s mjerama i rokovima za njegovu realizaciju ili obavještenje o preduzetim mjerama za povraćaj, sa zakonskom zateznom kamatom u skladu sa zakonom kojim se uređuje zatezna kamata.

Registri državne pomoći

Podaci o broju dodijeljenih državnih pomoći u toku 2023, iz registara koje vodi AZK, su sljedeći:

- **Registar COVID-19**

- Državna pomoć za ublažavanje posljedica izazvanih pandemijom COVID-19 se ne dodjeljuje od 30. VI 2022.

- **Registar *De minimis***

- Ukupno je dodijeljeno 1114 državnih pomoći u ukupnom iznosu 9.637.302,19 eura.

- Davalaca državne pomoći je bilo 23, i to:

1. Ministarstvo kulture i medija (MKM) – 70 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 619.357,34 eura;
2. Glavni grad Podgorica – 143 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 219.800,00 eura;
3. Ministarstvo ekonomskog razvoja (MER) – 355 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 2.541.729,05 eura;
4. Opština Bar – 82 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 387.600,00 eura;
5. Opština Bijelo Polje – 25 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 47.981,77 eura;
6. Opština Pljevlja – devetoro korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 45.000,00 eura;
7. Fond za zaštitu životne sredine – 24 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 181.000,00 eura;
8. Fond za inovacije – 30 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 594.762,06 eura;
9. Opština Berane – 27 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 15.000,00 eura;
10. Opština Nikšić – 17 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 40.000,00 eura;
11. Opština Plužine – jedan korisnik državne pomoći u ukupnom iznosu od 70.000,00 eura;
12. Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija (MPNI) – 28 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 397.869,56 eura;
13. Opština Tivat – devetoro korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 40.000,00 eura;
14. Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) – 14 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 144.572,95 eura;
15. Inovaciono-preduzetnički centar „Tehnopolis“ – četvero korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 28.000,00 eura;
16. Zavod za zapošljavanje Crne Gore – 188 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 2.533.598,47 eura;
17. Nacionalna turistička organizacija Crne Gore – šestoro korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 102.170,50 eura;
18. Opština Kotor – 16 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 31.120,49 eura;

19. Opština Kolašin – 13 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 17.731,00 eura;
 20. Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera (MTEORRS) – 40 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 1.471.430,00 eura;
 21. Opština Tuzi – sedmero korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 51.500,00 eura;
 22. Opština Žabljak – dvoje korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 15.000,00 eura i
 23. Opština Mojkovac – četvero korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 19.810,00 eura.
- **Opšti registar državne pomoći**
 - Ukupno je dodijeljena 451 državna pomoć, u ukupnom iznosu od 6.142.921,14 eura.
 - Davalaca državne pomoći je bilo pet, i to:
 1. JU „Filmski centar Crne Gore“ – 90 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 1.094.982,00 eura;
 2. MER – jedan korisnik državne pomoći u ukupnom iznosu od 15.000,00 eura;
 3. MKM – 311 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 2.184.173,03 eura;
 4. Agencija za elektronske medije (AEM) – devetoro korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 346.853,00 eura i
 5. MPNI – 40 korisnika državne pomoći u ukupnom iznosu od 2.502.437,06 eura.
 - **Registar povraćaja državne pomoći**
 - Realizovan je jedan povraćaj MKM, koji je izvršen od strane privrednog društva „AST“ d.o.o. Podgorica. Povraćaj je izvršen u dvije rate, u iznosu od po 498,39 eura i 498,38 eura, u ukupnom iznosu (sa zateznom kamatom) od 996,77 eura.

8.4. Bilateralna saradnja

Delegacija AZK je tokom službene posjete Beču u periodu 29. VI – 1. VII 2023. posjetila Federalno tijelo za konkurenciju Austrije a tokom susreta je bilo riječi o modalitetima saradnje na planu jačanja administrativnih kapaciteta i pružanju ekspertske podrške kojim bi bio „oživljen“ Memorandum o saradnji potpisan između institucija 2013. Dogovoreno je održavanje online sastanaka između stručnih službi dviju institucija na kojima će biti dogovoreni modaliteti saradnje u narednom periodu, a prvi od kojih, na temu sektorskih analiza, realizovan je 13. IX 2023.

U skladu s već uspostavljenom kvalitetnom bilateralnom saradnjom s državnim tijelima Savezne Republike Njemačke nadležnim za pitanja konkurencije, delegacija AZK je, u periodu 26-29. IX 2023, boravila u studijskoj posjeti SR Njemačkoj. U okviru navedene studijske posjete, članovi delegacije AZK su se, između ostalog, susreli sa zvaničnicima Savezne kancelarije za zaštitu konkurencije (*Bundeskartellamt*) SR Njemačke i s predstavnicima njemačkog Ministarstva ekonomije i klimatske akcije. Takođe, organizovan je i susret sa zastupnicima Parlamentarne grupe za Jugoistočnu Evropu. Delegacija Agencije boravila je u periodu 17-19. X 2023. u Barseloni (Kraljevina Španija) na godišnjoj konferenciji Međunarodne mreže za konkurenciju (ICN). Na marginama konferencije, realizovan je susret s generalnim direktorom Generalnog direktorata za konkurenciju (DG COMP) EK, gdje su razmijenjena mišljenja o trenutnoj situaciji u okviru pregovaračkog poglavlja 8 – *Konkurencija*, i potvrđeno je da će službenik AZK od 1. III 2024. biti na stručnom usavršavanju u DG COMP-u, što je takođe uspješno realizovano.

AZK i Mađarsko nacionalno tijelo za zaštitu konkurencije (*Gazdasági Versenyhivatal* – GVH) potpisali su 20. XI 2023. Memorandum o saradnji. Ova saradnja će, između ostalog, doprinijeti što bržem usklađivanju cmogorskog zakonodavnog okvira u oblasti konkurencije s pravilima EU. Agencija je aktivna u projektima Regionalnog centra za konkurenciju u Budimpešti (*Regional Center for Competition* – RCC), koji predstavlja partnerski projekat Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development* – OECD) i mađarskog tijela za zaštitu konkurencije (GVH), s ciljem pružanja pomoći u jačanju kapaciteta i sprovođenju politike zaštite

konkurencije u regionima Istočne, Jugoistočne i Centralne Evrope, kroz organizovanje radionica za predstavnike tijela za zaštitu konkurencije. U oktobarskom izdanju RCC biltena: „Politika konkurencije u Jugoistočnoj Evropi i Centralnoj Aziji“, predsjednik Savjeta AZK predstavio je operativni okvir, procedure i samo funkcionisanje Agencije širem konkurencijskom auditorijumu, dok je u sljedećem izdanju pomenutog biltena, objavljenom u januaru 2024, vršilac dužnosti zamjenika direktora AZK pisao o crnogorskom iskustvu na planu podizanja svijesti o politici konkurencije.

Posjeta predstavnika AZK Agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja (AZTN) Republike Hrvatske organizovana je 23. II 2024. Dogovoreno je da se, u skladu s potrebama AZK i raspoloživosti kolega iz AZTN, definišu oblasti od ključnog značaja za dalji razvoj administrativnih kapaciteta. Dodatno, razmotrena je mogućnost uključivanja hrvatskih kolega u kampanju na planu podizanja svijesti građana Crne Gore o temama iz oblasti konkurencije i državne pomoći.

Odnosi s javnošću

U okviru EU IPA projekta „Unapređenje kapaciteta institucija za usklađivanje i sprovođenje pravne tekovine EU u oblasti konkurentnosti i inovacija“, 30. XI 2023. organizovan je radni doručak s predstavnicima medija, na kom je Agencija predstavila postignute rezultate i planove za predstojeći period – s naročitim osvrtom na trenutno aktuelne slučajeve dodjele državne pomoći, te na obaveze koje proističu iz procesa pristupanja Crne Gore EU, u okviru pregovaračkog poglavlja 8.

U cilju podizanja opšteg nivoa informisanosti šire crnogorske javnosti, AZK je pokrenula kampanju objavljivanja kolumni o pitanjima povezanim s kontrolom državne pomoći i zaštitom konkurencije u Nezavisnom dnevniku „Vijesti“, kao i na zvaničnoj internet prezentaciji Agencije, a čiji su autori službenici AZK. U izvještajnom periodu, objavljene su tri ovakve kolumne, i to 19. I 2024, 12. II 2024. i 5. III 2024.

POGLAVLJE 9 - FINANSIJSKE USLUGE

9.1. Normativni okvir

U izvještajnom periodu dio regulativnih aktivnosti Centralne banke Crne Gore bile su usmjerene na praćenje sprovođenja i poboljšanje, odnosno preispitivanje makroprudencijalnih mjera i privremenih mjera za ublažavanje negativnih uticaja COVID-19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem. S tim u vezi, donijete su:

- Odluka o izmjenama Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti COVID 19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem („Sl. list CG“ broj 69/23), kojom se ublažava zabrana isplate dividende. Odlukom je, u cilju podsticanja nastavka uspješnog poslovanja kreditnih institucija u zemlji, rok trajanja mjere zabrane isplate dividende ograničen na period do 31. X 2023. odnosno uvedena mogućnost za kreditne institucije da vrše isplate dividende ili dijela dividende pod određenim uslovima i uz saglasnost Centralne banke. Dividenda koja može biti isplaćena može biti određena maksimalno u visini iznosa kojim se ne ugrožava ispunjavanje svih propisanih regulatornih zahtjeva, zahtjeva utvrđenih supervizorskim procesom i utvrđenih internih limita.
- Odluka o izmjeni Odluke o makroprudencijalnim mjerama koje se odnose na kredite koje kreditne institucije odobravaju fizičkim licima („Sl. list CG“ broj 120/23), kojom se produžava primjena makroprudencijalnih mjera za još godinu dana. Prethodno, Centralna banka je pripremila analizu koja je pokazala da, nasuprot tendencijama na nivou sistema, nivo gotovinskih nenamjenskih kredita kod pojedinih kreditnih institucija raste. U vezi sa tim, uočen je veći iznos gotovinskih nenamjenskih kredita od 50% regulatornog kapitala kod tri kreditne institucije, dok je kod nekih kreditnih institucija došlo do povećanja iznosa NPL-a ovih kredita, što je upućivalo na potrebu pojačanog praćenja ovog segmenta kreditiranja i u budućem periodu.

Takođe, krajem marta tekuće godine, pripremljen je i Predlog odluke o prestanku važenja Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje negativnih uticaja epidemije zarazne bolesti Covid 19 i situacije u Ukrajini na finansijski sistem, koji će biti donesen na aprilskoj sjednici Savjeta Centralne banke Crne Gore. Ovim Predlogom odluke se predlaže prestanak važenja privremenih mjera iz razloga što je većina prethodno propisanih mjera prestala da se primjenjuje ili istekom roka na koji su mjere donesene (zabrana isplate dividende i isključivanje nerealizovanih gubitaka), zatim zbog same prirode mjere (u slučaju mjere isključenja kriterijuma u postupku procjene kreditne sposobnosti korisnika kredita i raspoređivanja stavki aktive u odgovarajuću klasifikacionu grupu, odnosno podgrupu, za 2020. u toku koje je poslovanje subjekata bilo najviše pogođeno efektima COVID epidemije, zbog činjenice da se po važećem propisu za potrebe procjene i klasifikacije koriste podaci iz posljednje tri godine, pa se ova mjera ne može ni koristiti nakon 2023).

Naime, značajne regulatorne aktivnosti bile su usmjerene na dalje unaprjeđenje podzakonske regulative usvojene u cilju sprovođenja Zakona o kreditnim institucijama („Sl. list CG“, br. 72/19 i 8/21) kao i dalje usklađivanje sa EU regulatornim okvirom. S tim u vezi, Savjet Centralne banke Crne Gore je u martu 2024. donio Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o minimalnim standardima za ulaganja kreditnih institucija u nepokretnosti i osnovna sredstva („Sl. list CG“ broj 20/24), koja će se primjenjivati od 30. VI 2024. Ovom odlukom se uvodi konzervativniji tretman stečene imovine, odnosno propisuje obaveza uključivanja 100% vrijednosti stečene nepokretnosti pri obračunavanju ukupnog iznosa ulaganja u nepokretnosti i osnovna sredstva, ako je od dana sticanja nepokretnosti proteklo više od dvije godine, a sve u cilju stimulisanja prudentnog ponašanja i stavljanja navedenih sredstava u funkciju poslovanja kreditne institucije

Takođe, tokom marta 2024. Savjet Centralne banke Crne Gore je usvojio:

- Odluku o stopi kontracikličnog bafera kapitala za drugi kvartal 2024. godine („Sl. list CG“ broj 27/24), u cilju ispunjavanja obaveze Centralne banke Crne Gore da kvartalno određuje stopu kontracikličnog bafera za teritoriju Crne Gore, koja je proizilazi iz Zakona o kreditnim institucijama („Sl. list CG“ broj 72/19 i 8/21), a koja se primjenjuje od 1. IV 2024. Ovom Odlukom stopa kontracikličnog bafera kapitala za teritoriju Crne Gore, za II kvartal 2024, iznosi 0% ukupnog iznosa izloženosti riziku.
- Odluku o povećanju stope kontracikličnog bafera kapitala („Sl. list CG“ broj 27/24), koja će se primjenjivati od 1. IV 2025. u skladu s kojom će se stopa kontracikličnog bafera kapitala za teritoriju Crne Gore povećavati za 0,50 procentnih poena i iznosiće 0,5% ukupnog iznosa izloženosti riziku.
- Odluku o izmjeni Odluke o primanjima u kreditnim institucijama („Sl. list CG“ broj 27/24), kojom se mijenja prethodno važeća odredba o obavezi odlaganja isplate varijabilnih primanja koja se odnosila na sve zaposlene koji imaju značajan uticaj na rizični profil značajne kreditne institucije, u cilju njenog daljeg usklađivanja sa relevantnim EU okvirom.
- Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o obračunu i iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite („Sl. list CG“ broj 27/24) kojom se uvodi obaveza kreditnih institucija da Centralnoj banci Crne Gore dostavljaju informacije o kamatnim stopama za potrošačke kredite, čime se stvoreni preduslovi da CBCG sastavlja informativnu listu ponude potrošačkih kredita koju će objavljivati na svojoj internet stranici. Na ovaj način će se postići temeljna i cjelovita informisanost potrošača kojim će biti dostupno da vrše poređenje kamatnih stopa i biraju čije će usluge kreditiranja koristiti, na jednom mjestu i na pristupačan način.

Pripremljeni su planovi za ubrzanje regulatornih aktivnosti za potpuno usklađivanje sa važećim EU regulatornim okvirom, u skladu sa kojim je planirano da se veći dio tih aktivnosti sprovede do kraja tekuće i početkom naredne godine. Ove aktivnosti uključuju usvajanje Zakona o finansijskom konglomeratu, koji će u potpunosti biti usaglašen

sa Direktivom 2002/87 o dodatnom nadzoru kreditnih institucija, društava za osiguranje i investicionih društava u finansijskom konglomeratu, dalje usaglašavanje sa CRD/CRR zahtjevima iz perioda 2019-2022. koje će biti sprovedeno kroz usvajanje izmjena i dopuna Zakona o kreditnim institucijama i izmjena pojedinih podzakonskih propisa.

Tokom 2023. planirano je i izvršeno devet ciljnih neposrednih kontrola kreditnih institucija u kojima su uglavnom predmet kontrole bili: ocjena adekvatnosti kapitala, kreditnog rizika, rizika likvidnosti, operativnog rizika i ocjena adekvatnosti informacionog sistema. Pored navedenog, u pojedinim kreditnim institucijama predmet kontrole bili su i ocjena adekvatnosti uspostavljenog procesa odobravanja kredita, ocjena funkcionisanja internih kontrola, postupanje po mjerama i ocjena usklađenosti sa propisima. Izvršena je i tematska kontrola obračuna pokazatelja likvidne pokrivenosti svih kreditnih institucija.

U dijelu kontrole, u navedenom periodu Centralna banka je:

- donijela 11 SREP rješenja po osnovu izloženosti rizicima koji nijesu obuhvaćeni zahtjevima za kapitalom na način propisan Odlukom o adekvatnosti kapitala kreditnih institucija;
- izrekla odgovarajuće supervizorske mjere za dvije kreditne institucije u formi tri rješenja, kao i dvije supervizorske mjere prema ostalim pružaocima finansijskih usluga u formi dva rješenja, čiju kontrolu je obavila u prethodnom izvještajnom periodu.

Sanacija kreditnih institucija

CBCG je u procesu usaglašavanja Zakona o sanaciji kreditnih institucija sa Direktivom 2019/879/EU o izmjeni Direktive 2014/59/EU u pogledu kapaciteta pokrivanja gubitaka i dokapitalizacije kreditnih institucija i investicionih društava i Direktive 98/26/EZ (BRRD II), sa ciljem poboljšanja operativnog izvršenja sanacije kreditnih institucija, jačanja nadležnosti organa za sanaciju i prevazilaženja zakonskih neizvjesnosti. Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sanaciji kreditnih institucija usvojio je Savjet CBCG 22. XII 2022. i prosljeđen je Ministarstvu finansija koje je raspisalo javnu raspravu o izmjenama i dopunama Zakona kao redovni dio procesa donošenja zakona u Crnoj Gori. CBCG je dobila pozitivno mišljenje od EK, pa se može očekivati da će Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sanaciji kreditnih institucija stupiti na snagu u drugom ili trećem kvartalu 2024. Usvajanjem ovog zakona se stvaraju pretpostavke da se zakonodavstvo CBCG po osnovu sanacije kreditnih institucija u potpunosti uskladi sa BRRD II. U međuvremenu, prije nego što Skupština usvoji Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sanaciji kreditnih institucija, CBCG će pripremiti i druge podzakonske akte koji su neophodni za primjenu novog zakona, koji će nakon stupanja na snagu navedenog Zakona biti donijeti od strane Savjeta CBCG.

U cilju usklađivanja domaće regulative iz oblasti stečaja i sanacije banaka sa važećim EU propisima, Savjet je CBCG je 13. V 2023. utvrdio Nacrt zakona o izmjeni i dopuni Zakona o stečaju i likvidaciji banaka, kojim se navedeni zakonski akt usklađuje sa Direktivom 2017/2399/EU u pogledu rangiranja neobezbjedenih dužničkih instrumenata u hijerarhiji stečajnog postupka. Navedeni nacrt zakona je prosljeđen Ministarstvu finansija, koje je raspisalo javnu raspravu u vezi istog. CBCG je dobila pozitivno mišljenje od EK, pa može se očekivati da će Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o stečaju i likvidaciji banaka stupiti na snagu u drugom ili trećem kvartalu 2024.

Ciklus izrade planova sanacije je proces koji se odvija u kontinuitetu, pa je CBCG zahtjev za dokumentaciju za izradu planova sanacije za 2024. dostavila svim kreditnim institucijama, kako bi se planovi sanacije, izračun MREL-a, kao i obračun redovnih doprinosa za Sanacioni fond mogao sveobuhvatno i pravovremeno izvršiti u toku 2024.

CBCG je u toku 2023. utvrdila minimalni zahtjev za regulatornim kapitalom i kvalifikovanim obavezama (MREL) za sve kreditne institucije, koji je dovoljan za mogući otpis ili konverziju iznosa regulatornog kapitala i kvalifikovanih

obaveza, najmanje u visini pokriva gubitaka i dokapitalizacije. Regulatorni kapital je zbir osnovnog i dopunskog kapitala kreditne institucije, obračunat u skladu sa Zakonom o kreditnim institucijama. Kvalifikovanim obavezama smatraju se obaveze i vlasnički instrumenti, osim instrumenata redovnog osnovnog kapitala, dodatnog osnovnog kapitala i dopunskog kapitala kreditne institucije koji nisu isključeni iz primjene instrumenta interne sanacije u skladu sa Zakonom o sanaciji kreditnih institucija. MREL će se izračunavati za kreditne institucije najmanje jednom godišnje, a kreditne institucije su u obavezi da u kontinuitetu održavaju nivo regulatornog kapitala i kvalifikovanih obaveza najmanje na nivou koji je određen rješenjem. Proces izračuna MREL-a za 2024. godinu je u toku.

U skladu sa Zakonom o sanaciji kreditnih institucija, kreditne institucije su bile u obavezi da izvrše prvu uplatu redovnog godišnjeg doprinosa u Sanacioni fond najkasnije do 31. VII 2022, što su one i uradile i upatile su doprinose u punom obračunatom iznosu. U skladu sa Zakonom, sredstva Sanacionog fonda moraju dostići nivo od najmanje 1% od iznosa garantovanih depozita svih kreditnih institucija kojima je CBCG izdala dozvolu za rad, do 31. VII 2031, prema revidiranim finansijskim izvještajima za prethodnu godinu. Obračun redovnih doprinosa za 2024. je u toku, a isti će kreditne institucije biti dužne da uplate do 30. VI 2024.

U predmetnom periodu, u dijelu normativnih aktivnosti, glavne aktivnosti **Agencije za nadzor osiguranja** odnosile su se na:

Predlog novog Zakona o osiguranju, kojim se u pravni sistem Crne Gore prenose Direktiva 2009/138/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o osnivanju i obavljanju djelatnosti osiguranja i reosiguranja (Solventnost II) i Direktiva 2016/97 Evropskog parlamenta i Savjeta o distribuciji osiguranja (IDD), a čije stupanje na snagu je predviđeno danom ulaska Crne Gore u Evropsku uniju. Naime, nakon održane TAIEX ekspertske misije u julu 2023, za procjenu usklađenosti predloga novog Zakona o osiguranju sa regulativom Evropske unije, Agencija je u oktobru 2023. dobila komentare na predlog Zakona o osiguranju, te su stručne službe Agencije trenutno angažovane na usaglašavanju teksta zakona sa pristiglim komentarima. Shodno operativnom planu rada Agencije, predviđeno je da se korigovana verzija predloga zakona dostavi Ministarstvu finansija do kraja II kvartala 2024. na dalju proceduru prema EK.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osiguranju - Osnovni razlog za izradu predmetnih izmjena i dopuna Zakona o osiguranju je prepoznata potreba iz nadzorne prakse koja je ukazala na neophodnost unaprijeđenja regulatornih propisa kako bi se obezbijedio širi prostor za distribuciju osiguranja uvođenjem novih oblika zastupanja i posredovanja u osiguranju, unaprijedio kvalitet, efikasnost i transparentnost u nadzoru osiguranja, dodatno zaštitio interes i informisanost osiguranika, te uspostavila pravila za investiranje osiguravajućih društava zasnovana na načelima i primjerenom upravljanju rizicima. Iskustvo u primjeni dosadašnjih propisa ukazalo je i na potrebu za izmjenom određenih zakonskih normi, dok su neke norme usklađene sa drugom domaćom regulativom (Zakon o privrednim društvima i Zakon o likvidaciji i stečaju društava za osiguranje). Takođe, predmet izmjena i dopuna Zakona o osiguranju je i procentualni iznos godišnje naknade koju Agenciji za nadzor osiguranja na godišnjem nivou plaćaju osiguravajuća društva. Pomenuti zakon je izglasan u Skupštini 4. IV 2024.

Pored navedenog, u dijelu podzakonske regulative, Agencija je usvojila sljedeće:

- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o sadržaju izvještaja i drugih obavještenja i podataka koji se dostavljaju Agenciji za nadzor osiguranja i o načinu i rokovima njihovog dostavljanja („Sl. list CG“ broj 81/23). Predmetne izmjene i dopune Pravilnika o sadržaju izvještaja i drugih obavještenja i podataka koji se dostavljaju Agenciji za nadzor osiguranja i o načinu i rokovima njihovog dostavljanja, odnose se na propisivanje obaveze dostavljanja dodatnih izvještaja iz oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma, a čije donošenje predstavlja obavezu društava za životno osiguranje, kao i društava za posredovanje, odnosno zastupanje u osiguranju, preduzetnika zastupnika u osiguranju i banaka, koji obavljaju poslove posredovanja, odnosno zastupanja u osiguranju u dijelu životnih osiguranja, shodno regulativi kojom je uređeno sprječavanje pranja

novca i finansiranja terorizma. Pored navedenog, nakon revizije obrazaca kojima je uređen sadržaj redovnih izvještaja koji se dostavljaju za potrebe nadzora, utvrđena je potreba za izmjenom određenih obrazaca u cilju obezbjeđivanja većeg kvaliteta i obuhvata podataka koji se redovno dostavljaju za potrebe nadzora.

- Pravilnik o dopunama Pravilnika o uslovima za polaganje, načinu polaganja i programu stručnog ispita za obavljanje poslova ovlašćenog aktuara („Sl. list CG“ broj 81/23). Imajući u vidu značaj aktuarskog kadra, kako u postojećim regulatornim uslovima, tako i posmatrano iz ugla kompleksnih zahtjeva nove evropske regulative za oblast osiguranja, te prepoznatu potrebu za povećanjem broja aktuarskog kadra na crnogorskom tržištu osiguranja i činjenicu da određeni broj lica zaposlenih u crnogorskim društvima za osiguranje pohađaju aktuarsku edukaciju u inostranstvu, Agencija je predmetnim dopunama propisala mogućnost da lica, koja su se u inostranstvu edukovala za ovlašćenog aktuara, a koja ispunjavaju uslove iz člana 9 ovog pravilnika i kojima se u postupku vanrednog priznavanja predmeta u okviru stručnog ispita prizna najmanje 12 od 14 predmeta iz člana 2 stav 1 tač. 1 do 14 pravilnika, pohađaju vanrednu obuku i polažu preostale predmete potrebne za dobijanje uvjerenja o položenom stručnom ispitu, kao Zakonom o osiguranju propisanog obaveznog dokaza za sticanje ovlašćenja za obavljanje aktuarskih poslova.
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o sadržini i načinu polaganja stručnog ispita za obavljanje poslova posredovanja, odnosno zastupanja u osiguranje („Sl. list CG“ broj 81/23). Predmetnim izmjenama i dopunama obuhvaćeni su sadržina i program stručnog ispita za obavljanje poslova posredovanja, odnosno zastupanja u osiguranju, kriterijum za polaganje predmeta u okviru stručnog ispita, kao i organizaciona pitanja u vezi sa sprovođenjem stručnog ispita. Ove izmjene i dopune su predložene u cilju unaprjeđenja postojeće sadržine, programa i načina polaganja stručnog ispita i njegovog prilagođavanja potrebama crnogorskog tržišta osiguranja, imajući u vidu dosadašnju praksu Agencije u vezi sa organizacijom i sprovođenjem stručnog ispita, rezultate polaganja stručnog ispita, kao i uporednu analizu sadržine, programa i načina polaganja stručnog ispita u državama regiona.
- Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o naknadama Agencije za nadzor osiguranja („Sl. list CG“ broj 99/23). U odnosu na važeću Odluku o naknadama Agencije za nadzor osiguranja, Agencija je izvršila izmjene člana 7, u dijelu definisanja visine i načina obračuna ostalih naknada. Naime, izmjenom stava 1, visina naknade za izradu mišljenja o primjeni zakona iz nadležnosti Agencije definisana je odvojeno od visine naknade za izvode iz registra, prepisa, duplikata rješenja i dr. pa je iznos ove naknade od 50€ uvećan na 100€. Izmjenom stava 3 precizira se vrsta nadzorne mjere, te se dodaje donja granica iznosa naknade od 0,03%, imajući u vidu da je Zakonom o osiguranju definisana gornja granica od 0,5%, pa je time zaokružen opseg u kojem se kreću iznosi naknada po izrečenom rješenju o izricanju mjere nadzora. Izmjenom ovog stava se ujednačava i procentualni iznos svim društvima za osiguranje, imajući u vidu da će iznosi naknada zavisi od visine kapitala društva, odnosno biće uvaženo načelo proporcionalnosti, kao i da su podzakonskim aktom kojim se bliže uređuje način vršenja nadzora definisani kriterijumi za određivanje visine naknade. Uvođenjem novih stavova u članu 7 uređuje se visina naknade koju plaća društvo za posredovanje u osiguranju, društvo za zastupanje u osiguranju, preduzetnik – zastupnik u osiguranju i banka, kojima je izrečeno rješenje o izricanju mjere nadzora. Definisana je donja granica iznosa naknade od 0,1%, imajući u vidu da je Zakonom o osiguranju definisana gornja granica od 0,8%, pa je time zaokružen opseg u kojem se kreću iznosi naknada po izrečenom rješenju o izricanju mjere nadzora.
- Pravilnik o kriterijumima za određivanje visine doprinosa Garantnom fondu („Sl. list CG“ broj 99/23). Skupština Udruženja – Nacionalni biro osiguravača Crne Gore je 18. IX 2023. donijela predlog pomenutog pravilnika na osnovu člana 51 stav 1 tačka 6 alineja 1 Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju („Sl. list CG“ br. 044/12 i 146/21), kojim je propisano da Udruženje predlaže regulatornom organu kriterijume za određivanje visine

redovnog doprinosa Garantnom fondu. Shodno predloženom aktu, redovni doprinos Garantnom fondu se obračunava množenjem iznosa bruto fakturisane premije obaveznih osiguranja u saobraćaju iz prethodne godine sa utvrđenom stopom redovnog doprinosa Garantnom fondu. Stopa redovnog doprinosa Garantnom fondu se izračunava na osnovu podataka o iznosima trogodišnjih prosjeka isplaćenih šteta i troškova obrade i isplate odštetnih zathjeva Garantnog fonda, naplaćenih regresnih potraživanja i bruto fakturisane premije obaveznog osiguranja u saobraćaju. U odnosu na trenutno važeći model obračuna stope doprinosa Garantnom fondu, novi model obračuna definisan ovim pravilnikom uključuje iznos trogodišnjeg prosjeka naplaćenih regresnih potraživanja koji umanjuje iznos trogodišnjeg prosjeka isplaćenih šteta i troškova obrade i isplate odštetnih zahtjeva Garantnog fonda. Obaveza za redovni doprinos Garantnom fondu se utvrđuje po društvima za osiguranje srazmjerno njihovom učešću u bruto fakturiranoj premiji obaveznih osiguranja u saobraćaju ostvarenoj u prethodnoj godini, pri čemu se uplata doprinosa Garantnom fondu vrši mjesečno do 20. u mjesecu za prethodni mjesec. Pravilnikom je, takođe, propisano da se, u slučaju da sredstva Garantnog fonda po osnovu redovnog doprinosa nijesu dovoljna za pokriće obaveza koje padaju na teret Garantnog fonda, nedostajuća sredstva obezbjeđuju dodatnim doprinosom.

- Odluka o dopunama Odluke o načinu procjenjivanja aktive društava za osiguranja („Sl. list CG“ broj 99/23). Glavni razlog za uvođenje predmetne dopune su novi oblici ulaganja sredstava društava za osiguranje, koji su rezultat uvođenja unit-linked proizvoda na crnogorskom tržištu osiguranja, kod kojih ugovarač osiguranja preuzima rizik ulaganja. Naime, novim obrascem A13 čiji je sadržaj propisan ovom dopunom odluke, definisane su nove kategorije imovine, za izvještavanje Agencije o stanju i procjeni finansijskih ulaganja i potraživanja društva za osiguranje.
- Pravilnik o izmjeni Pravilnika o deponovanju i ulaganju sredstava tehničkih rezervi društva za osiguranje („Sl. List CG“ broj 114/23) Nakon što je konstatovan značajan pad cijena crnogorskih državnih obveznica, koje u najvećoj mjeri pokrivaju tehničke rezerve društava za osiguranje, Pravilnikom o deponovanju i ulaganju sredstava tehničkih rezervi društva za osiguranje ("Sl. list CG", broj 141/22) su uvedene nove, privremene mogućnosti u pogledu ovih ulaganja. Uvedena je mogućnost ulaganja iz člana 6 stav 1 tačka 10 pravilnika – “potraživanja od osiguranika po osnovu premije osiguranja i saosiguranja, ne starija od 90 dana” i ulaganja iz člana 6 stav 1 tačka 11 – “potraživanja od reosiguravača po osnovu nastalih šteta iz reosiguranja, ne starija od 90 dana”. Shodno članu 11 i članu 12 stav 1, ove oblike ulaganja društva za osiguranje su mogla koristiti do 31. XII 2023. Nakon perioda pada vrijednosti crnogorskih obveznica, uslijedila je stabilizacija cijena, a u međuvremenu su izrađene izmjene odredbi zakona o osiguranju kojima se uvode principi razboritosti ulaganja, shodno čemu će se predmetni pravilnik staviti van snage. Stavljanjem van snage predmetnog pravilnika se ukidaju sva kvantitativna ograničenja ulaganja definisana predmetnim pravilnikom, samim tim i ograničenja ulaganja iz člana 6 stav 1 tačka 10 i tačka 11 pravilnika. Predmetne odredbe zakona stupaju na snagu nakon godinu dana od dana stupanja na snagu zakona, do kada će važiti i predmetni pravilnik.
- Pravilnik o postupanju po prigovorima osiguranika i drugih lica („Sl. list CG“, broj 120/23). Novim pravilnikom izvršene su određene izmjene i dopune u tekstu Pravilnika o postupku odlučivanja po prigovorima osiguranika i drugih lica („Sl. list CG“, br. 66/20, 46/21), obzirom da je u dosadašnjoj praksi razmatranja prigovora, koje Agenciji podnose osiguranici i druga lica, u vezi sa radom društava za osiguranje i drugih subjekata nadzora, konstatovano da je važeći pravilnik potrebno izmijeniti u cilju unaprjeđenja i veće efikasnosti samog postupka po prigovorima.
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o sadržaju izvještaja i drugih obavještenja i podataka koji se dostavljaju Agenciji za nadzor osiguranja i o načinu i rokovima njihovog dostavljanja (usvojen 28. III 2024. Trenutno je u postupku objave u Sl. listu CG). Predmetne izmjene i dopune ovog pravilnika, odnose se na

propisivanje novih obrazaca za nove proizvode osiguranja koji su rezultat uvođenja unit-linked proizvoda na crnogorskom tržištu osiguranja kod društava koji obavljaju poslove životnih osiguranja, a kod kojih ugovarač osiguranja preuzima na sebe rizik ulaganja. Shodno navedenom, novim obrascem „Ž_TM_XII – Podaci o proizvodima osiguranja kod kojih ugovarač osiguranja preuzima na sebe investicioni rizik“ definisane su relevantne informacije i podaci za redovno izvještavanje Agencije za potrebe nadzora. Pored navedenog, nakon revizije obrazaca kojima je uređen sadržaj redovnih izvještaja koji se dostavljaju za potrebe nadzora, utvrđena je potreba za izmjenom određenih obrazaca koji se dostavljaju na tromjesečnom i godišnjem nivou, u cilju obezbjeđivanja većeg kvaliteta i obuhvata podataka koji se redovno dostavljaju za potrebe nadzora, i to: u Prilogu 2 obrazac pod nazivom „Ž_TM_III – Aktivne polise životnog osiguranja“ zamjenjuje se novim obrascem nazivom „Ž_TM_III – Polise životnih osiguranja po rizicima“, a u Prilogu 4 obrazac pod nazivom „Ž_GO_III – Aktivne polise životnog osiguranja“ zamjenjuje se novim obrascem pod nazivom „Ž_GO_III – Polise životnih osiguranja po rizicima“, čime su tabele proširene sa novim obuhvatom podataka o polisama životnih osiguranja na kvartalnom i godišnjem nivou, po svim vrstama i rizicima osiguranja.

Kada su u pitanju **administrativni kapaciteti**, uvođenjem digitalizacije u proces godišnjeg nadzornog izvještavanja Agencije za nadzor osiguranja značajno je unaprijeđena efikasnost i pouzdanost u ovom domenu uz smanjenje operativnih rizika u pratećim poslovnim procesima kod Agencije i subjekata nadzora. Fokus razvojnih aktivnosti u 2023. bio je usmjeren na dalji razvoj ovog segmenta, u skladu sa funkcionalnostima koje pruža softversko rješenje Agencije, koje je rezultat EU IPA projekta. Ključna unaprijeđenja ostvarena su nadogradnjom analitičkih alata softverskog rješenja koje koristi Agencija, kroz proces automatizacije obrade podataka i kreiranja predefinisanih izvještaja za dio podataka iz redovnog nadzornog izvještavanja.

U izvještajnom periodu nastavljen je razvoj regulatornog okvira i unaprijeđenje nadzorne prakse u oblasti osiguranja u cilju blagovremene pripreme za primjenu tekovine EU za oblast osiguranja utemeljene na prospektivnosti i rizicima (direktiva Solventnost II i IDD i pratećih uredbi, smjernica i standarda). Imajući u izuzetno visoke zahtjeve koji se postavljaju Agenciji vezano za prenošenje i primjenu izuzetno složene pravne tekovine EU za oblast osiguranja, kao i za primjenu supervizorske prakse u skladu sa EU standardima i smjernicama Evropskog tijela za nadzor osiguranja i profesionalnih penzija (EIOPA), Agencija sprovodi kontinuirane aktivnosti koje su usmjerene na obezbjeđivanje tehničke pomoći i podrške neophodne za izgradnju stručnih kapaciteta u Agenciji. U skladu sa navedenim, Agencija je u saradnji sa Delegacijom Evropske unije u Crnoj Gori, Ministarstvom finansija i Ministarstvom evropskih poslova nastavila aktivnosti usmjerene na obezbjeđivanju tehničke pomoći i podrške neophodne za dalju izgradnju stručnih kapaciteta u Agenciji, posebno s aspekta kontinuiranih izmjena i kompleksnosti pravne tekovine EU u oblasti osiguranja. Obezbijeđivanje tehničke pomoći i podrške Agenciji za nadzor osiguranja je neophodan preduslov za ispunjavanje završnog mjerila za *Poglavlje 9 – Finansijske usluge*, koje se odnosi na obezbjeđivanje adekvatnih administrativnih kapaciteta za primjenu i sprovođenje pravne tekovine u oblasti finansijskih usluga.

U izvještajnom periodu, **na tržištu osiguranja** u Crnoj Gori, prema preliminarnim podacima, bruto fakturisana premija je iznosila EUR 119.5 miliona, što predstavlja rast od **10.3%** u odnosu na 2022. U posmatranom periodu premija neživotnih osiguranja je ostvarila rast za 10.3%, a premija životnih osiguranja za 10.5% u poređenju sa 2022.

Dominantno učešće od 80,2% u ukupnoj bruto fakturiranoj premiji na tržištu ostvarila su neživotna osiguranja, dok su životna osiguranja učestvovala sa 19,8%. U odnosu na uporedni period u 2022. rastu bruto premije u izvještajnom periodu najviše je doprinio rast u vrstama: «Osiguranje od odgovornosti zbog upotrebe motornih vozila» za EUR 4.1 mil. (10.3%), »Osiguranje motornih vozila« za EUR 2.2 mil. (32.3%) , »Osiguranje života« za EUR 2.1 mil. (10.7%), »Dobrovoljno zdravstveno osiguranje« za EUR 1,5 mil. (33.3%), »Osiguranje od posljedica nezgode« za EUR 1.2 mil. (10.4%), i u vrsti «Ostala osiguranja imovine» za EUR 916.3 hiljada (9.3%).

U izvještajnom periodu, **Komisija za tržište kapitala** je nastavila aktivnosti po pitanju nacрта sljedećih zakona koje je dostavila Ministarstvu finansija:

- Zakon o investicionim fonovima (UCITS direktiva);
- Zakon o alternativnim investicionim fondovima (AIFMD direktiva);
- Zakon o penzionim fondovima (IORP direktiva)
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu kapitala.

Nacrt Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima, kao i tabele usklađenosti koje su pripremljeni u saradnji sa hrvatskim ekspertima tokom TAIEX misije, dostavljeni su Ministarstvu evropskih poslova. Trenutno, Komisija radi na pripremi dokumentacije potrebne za dalji postupak usvajanja zakona.

Nacrt Zakona o investicionim fondovima sa javnom ponudom, kao i tabele usklađenosti koje su pripremljeni u saradnji sa hrvatskim ekspertima tokom TAIEX misije, dostavljeni su Ministarstvu evropskih poslova koje je dalo pozitivno mišljenje i uputilo u dalju proceduru ka EK.

Kada je u pitanju Nacrt Zakona o alternativnim investicionim fondovima, u periodu do 8. do 10. V 2024. nastavlja se TAIEX misija sa hrvatskim ekspertima tokom koje će se završiti izrada tabela usklađenosti na crnogorskom i engleskom jeziku. Nakon toga će Komisija pripremiti dokumentaciju za dalji postupak usvajanja zakona.

Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu kapitala je u proceduri, odnosno isti je predat Ministarstvu finansija. U odnosu na isti Ministarstvo finansija je dalo određene komentare i sugestije, na koje je Komisija za tržište kapitala dala odgovore, te se čekaju dalji koraci od strane nadležnog ministarstva. Rok za donošenje ovog zakona je IV kvartal 2025, a za primjenu IV kvartal 2026.

U izvještajnom periodu, Komisija za tržište kapitala je započela aktivnosti na izradi Nacrta Zakona o sanaciji investicionih društava, a u saradnji sa Centralnom bankom Crne Gore u finalnoj fazi je Nacrt Zakona o digitalnoj imovini (MICA direktiva).

U skladu sa Zakonom o tržištu kapitala, Komisija za tržište kapitala je usvojila sljedeća podzakonska akta:

1. Pravila o utvrđivanju bližih uslova za sticanje zvanja brokera, investicionog savjetnika, investicionog menadžera investicionog fonda i investicionog menadžera penzionog fonda ("Sl. list CG", broj 099/23);
2. Pravilnik o nadzoru koji sprovodi Komisija za tržište kapitala ("Sl. list CG", broj 014/24);

Komisija za tržište kapitala je u saradnji sa Ministarstvom finansija i Centralnom bankom, bila domaćin Prve međunarodne konferencije "Montenegro Financial Markets" koja se održala u Podgorici od 16-18. X 2023.

Predstavnici Komisija za tržište kapitala učestvovali su u periodu od 6-8. IX 2023. u Strazburu na sastanku sa timom evaluatora sistema za suzbijanje pranja novca i finansiranja terorizma od strane MONEYVAL-a.

Komisija za tržište kapitala je u izvještajnom periodu, takođe radila na pripremama prijave za Twining Light projekat, za koji je odobrena EUIF aplikacija 4. IX 2023, a trenutno je u toku izrada Twining Light Fiche za projekat „Revizija kodeksa korporativnog upravljanja i unaprjeđenje administrativnih kapaciteta Komisije za tržište kapitala“ iz sredstava Instrumenta za evropsku integraciju.

28. 1. Zaštita potrošača

28.1.1. Normativni okvir

Za Nacrt novog Zakona o zaštiti potrošača kojim se prenose tri direktive (2019/770, 2019/771, 2019/2161), sprovedena je javna rasprava okončana 5. III 2024. Predlog Zakona o potrošačkim kreditima je u završnoj fazi međuresorskog usklađivanja, nakon čega će biti upućen EK na mišljenje do kraja aprila. Takođe, Nacrt Zakona o kolektivnim tužbama kojim se transponuje Direktiva 2020/1828 kao i Zakona o opštoj bezbjednosti proizvoda kojim će se transponovati Uredba (EU) 2023/988 o opštoj bezbjednosti proizvoda su u fazi izrade, uz ekspertsku podršku preko PLAC projekta. Stoga je planirano da Predlog zakona o kolektivnim tužbama bude utvrđen u II kvartalu 2025, a predlog zakona o opštoj bezbjednosti proizvoda u IV kvartalu 2025. Nadalje, Crna Gora čeka mišljenje Evropske komisije kada je u pitanju Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nadzoru proizvoda na tržištu u skladu sa Uredbom 2019/1020. Nakon što je 26. IV 2023. utvrđen Predlog zakona o turizmu i ugostiteljstvu kojim je prenijeta Direktiva 2015/2302 o putovanju u paket aranžmanima i povezanim putnim aranžmanima, isti je povučen iz skupštinske procedure zaključkom Vlade od 9. XI 2023. Trenutno je u ponovnoj fazi utvrđivanja na Vladi.

28.1.2. Sprovođenje zakonodavstva

28.1.3. Zaštita ekonomskih interesa potrošača

U dijelu administrativnih kapaciteta, Izvještaj TAIXEK ekspertske misije o zaštiti potrošača u Crnoj Gori – Ispunjavanje završnog mjerila za Poglavlje 28 (peer review) ocjenjuje da je Crna Gora razvila sveobuhvatnu administrativnu strukturu odgovornu za zaštitu potrošača, koja uključuje institucije odgovorne za strateško planiranje i razvoj politike, i institucije odgovorne za sprovođenje zakona o zaštiti potrošača. Izvještaj sadrži podatke o svim institucijama nadležnim za sprovođenje zakonodavstva u ovoj oblasti i njihovim nadležnostima i kadrovskim kapacitetima, uključujući i aktivnosti na edukaciji svojih kadrova, potrošača, poslovne zajednice i javnosti uopšte.

A) Inspekcijski nadzor nad primjenom Zakona o zaštiti potrošača i drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača

Uprava za inspekcijske poslove

Inspekcije Uprave koje sprovode inspekcijski nadzor u oblasti zaštite ekonomskih interesa potrošača (u skladu sa Zakonom o zaštiti potrošača i drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača), u periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024. izvršile su ukupno 34.187 inspekcijskih pregleda, u kojima je utvrđeno 4.409 nepravilnosti, za čije otklanjanje su preduzete propisane upravne i kaznene mjere.

U nadzoru nad primjenom Zakona o zaštiti potrošača (ZPP) - Tržišna inspekcija, Turistička inspekcija, Inspekcija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i Zdravstveno-sanitarna inspekcija, u izvještajnom periodu, izvršile su ukupno 18.418 inspekcijskih pregleda. U izvršenim inspekcijskim pregledima utvrđene su 1.502 nepravilnosti, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (105 ukazivanja i 1.369 rješenja). Za počinjene prekršaje izdato je 2.399 prekršajnih naloga (kojima su izrečene novčane kazne) i podnijeta su četiri zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka nadležnim sudovima za prekršaje.

U nadzoru nad primjenom drugih zakona koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača (Zakon o potrošačkim kreditima, Zakon o turizmu i ugostiteljstvu, Zakon o unutrašnjoj trgovini, Zakon o pravima pacijenata, Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda, Zakon o kozmetičkim proizvodima, Zakon o raftingu i Zakon o skijalištima), Tržišna,

Turistička i Zdravstveno-sanitarna inspekcija, izvršile su ukupno 15.769 inspekcijskih pregleda, u kojima je utvrđeno 2.907 nepravilnosti, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (301 ukazivanje i 1.685 rješenja). Za počinjene prekršaje izdata su 4.262 prekršajna naloga i podnijeto 87 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka nadležnim sudovima za prekršaje.

Najveći broj kontrola u oblasti zaštite potrošača izvršila je Tržišna inspekcija (ukupno 18.140), u kojima je utvrđeno 1.411 nepravilnosti, a za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (48 ukazivanja i 1.363 rješenja). Za počinjene prekršaje izdata su 2.304 prekršajna naloga i podnesena četiri zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka. U skladu sa drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača (Zakon o potrošačkim kreditima, Zakon o unutrašnjoj trgovini, Zakon o energetici i Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda) Tržišna inspekcija je izvršila 9.401 inspekcijskih pregleda, u kojima je utvrđeno 1.788 nepravilnosti, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (117 ukazivanja i 1.671 rješenje). Za počinjene prekršaje, izdato je 2.697 prekršajnih naloga i podnijeto je osam zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

Centralni informacioni sistem za zaštitu potrošača (CISZP) www.potrosac.me (Kontakt tačka Uprava za inspekcijske poslove)

U periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024. preko Centralnog informacionog sistema za zaštitu potrošača evidentirano je ukupno 596 žalbi potrošača za inspekcije Uprave, od kojih su 493 dodijeljene u nadležnost Tržišnoj inspekciji, 26 je bilo u nadležnosti Turističke inspekcije, 52 u nadležnosti Inspekcije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, 21 u nadležnosti Zdravstveno-sanitarne inspekcije, dvije u nadležnosti Metrološke inspekcije, po jedna u nadležnosti Elektroenergetske inspekcije i Inspekcije za usluge informacionog društva. Najveći broj žalbi odnosio se na kvalitet proizvoda i usluga, kao i na saobraznost i garancije. Za ostale organe/institucije – članove sistema, preko CISZP-a je evidentirano ukupno 58 žalbi, od kojih su 22 u nadležnosti Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, 11 u nadležnosti Regulatorne agencije za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti, šest u nadležnosti Centralne banke Crne Gore, deset u nadležnosti Ministarstva saobraćaja i pomorstva (devet za Direktorata za drumski saobraćaj i jedna za Direktorata za pomorstvo), osam u nadležnosti Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (Inspekcija za hranu) i jedna u nadležnosti Sekretarijata za komunalne poslove Glavnog grada Podgorica. U naznačenom periodu, preko CISZP-a su evidentirane i 24 žalbe za druge organe koji nijesu članovi sistema.

Kada su u pitanju ostali podnesci (inicijative i pitanja potrošača), u gore navedenom periodu preko CISZP-a je evidentirano 589 podnesaka za inspekcije Uprave (564 inicijative i 25 pitanja potrošača), od kojih je 289 dodijeljeno Tržišnoj inspekciji (265 inicijativa i 24 pitanja potrošača), 276 inicijativa Turističkoj inspekciji, 23 inicijative Zdravstveno-sanitarnoj inspekciji i jedno pitanje Inspekciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost. Za ostale organe/institucije – članove sistema evidentirano je 37 podnesaka (26 inicijativa i 11 pitanja potrošača), od kojih 13 za Agenciju za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (sedam inicijativa i šest pitanja), tri inicijative za Ministarstvo saobraćaja i pomorstva (Direktorat za drumski saobraćaj), tri pitanja za Centralnu banku Crne Gore, 16 inicijativa za Upravu za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (Inspekcija za hranu), jedno pitanje za Regulatornu agenciju za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti i jedno pitanje za Agenciju na nadzor osiguranja.

Takođe, evidentirano je i 59 podneska za druge organe koji nijesu članovi sistema (57 inicijativa i dva pitanja potrošača).

Od ukupnog broja primljenih žalbi (596) koje su u nadležnosti inspekcija Uprave, riješeno je više od 96%, od čega u korist potrošača više od 58% (potpuno ili djelimično), dok je više od 22% žalbi bilo neosnovano te se nije moglo udovoljiti zahtjevu, već je potrošač upućen da svoja prava može ostvarivati u sudskom/vansudskom postupku. U

skoro 18% slučajeva potrošač je odustao od žalbe. Ostale žalbe su u postupku rješavanja. Značajan broj žalbi se odnosio na kvalitet proizvoda i usluga, na saobraznost i garancije.

Od ukupnog broja primljenih pitanja, koja su u nadležnosti inspekcija Uprave (25), potrošači su u 100% slučajeva poučeni na koji način mogu zaštititi svoja potrošačka prava. Najveći broj pitanja odnosio se na ostvarivanje prava na zamjenu proizvoda, garanciju i povraćaj novca.

Od ukupnog broja primljenih inicijativa, koje su u nadležnosti inspekcija Uprave (564), postupljeno je u više od 98% slučajeva, dok su ostale u postupku obrade. Najveći broj inicijativa odnosio na obavezu izdavanja računa i cijene (obavezu isticanja prodajne cijene, način isticanja).

U naznačenom periodu, preko CISZP-a su evidentirana i 22 podneska koji se ne odnose na zaštitu potrošača, pa je više od 59% njih prosljeđeno inspekcijama Uprave, a ostale drugim nadležnim organima.

Statistički podaci o sprovođenju Zakona o zaštiti potrošača i drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača za period 1. I – 31. XII 2023. za Upravu za inspekcijske poslove i Tržišnu inspekciju dati su u Aneksu broj 3.

B) Nadzor u oblasti zaštite ekonomskih interesa potrošača od strane drugih nadležnih tijela²⁵

CBCG je, u periodu 15. VI 2023. do 1. IV 2024, izvršila osam neposrednih ciljnih i četiri kontrole postupanja po izrečenim mjerama. CBCG je kreditorima kod kojih je u postupku nadzora utvrđeno da ostvareni nivo zaštite potrošača nije na zadovoljavajućem nivou, izrekla osam mjera pisanog upozorenja, nalažući kreditorima da preduzmu jednu ili više aktivnosti u cilju otklanjanja utvrđenih nepravilnosti. Takođe, nakon što je u neposrednim kontrolama utvrdila nepravilnost, CBCG je pokrenula prekršajni postupak protiv jednog kreditora i odgovornog lica u njemu. CBCG je u izvještajnom periodu preventivno intervenisala, upozoravajući 13 kreditora na obavezu usklađenosti poslovanja sa propisima kojim se uređuje potrošačko kreditiranje.

U okviru redovnih aktivnosti usmjerenih na zaštitu prava korisnika potrošačkih kredita, CBCG je razmotrila i u skladu sa ovlaštenjima postupila po 77 dostavljena prigovora potrošača koji nijesu bili zadovoljni pruženim uslugama kreditora od kojih je 40 procesuirano. CBCG je svim potrošačima ukazala na prava propisana pozitivnim propisima.

CBCG je povodom 15. III, Međunarodnog dana zaštite prava potrošača, pripremila informativnu brošuru, kao i video materijal koje je promovisala putem društvenih mreža, i koji potrošačima pružaju informacije o načinu zaštite propisanih prava. Takođe, CBCG je uzela učešće u Info danu pod sloganom „Imamo potrošačka prava, koristimo ih!“, organizovanom od strane Ministarstva ekonomskog razvoja i Ministarstva evropskih poslova, gdje su predstavnici CBCG razgovarali sa građanima/kama o potrošačkim pravima i načinu zaštite potrošačkih prava.

Savjet CBCG donio je Odluku o izmjeni odluke o obračunu i iskazivanju efektivne kamatne stope na kredite i depozite („Sl. list CG“, br. 138/21 i 27/24), kojom je uređen sadržaj informativne liste ponude potrošačkih kredita kreditnih institucija koju CBCG objavljuje na svojoj internet stranici. Informativna lista ponude potrošačkih kredita sačinjava se na osnovu podataka koje kreditne institucije dostavljaju CBCG za osam najtraženijih vrsta potrošačkih kredita. U informativnoj listi su prikazane informacije o najnižoj i najvišoj kamatnoj stopi za odabranu vrstu kredita, vrsti kamatnih stopa (fiksna, promjenjiva, kombinovana), efektivnoj kamatnoj stopi, maksimalnom periodu otplate kredita, dodatnim uslovima za odobravanje kredita. Informativna lista podiže nivo informisanosti potrošača i omogućava da potrošači na brz i jednostavan način i na jednom mjestu, vrše poređenje kamatnih stopa svih kreditnih institucija u Crnoj Gori.

²⁵ Postupci po žalbama dati su u Aneksu broj 4.

Takođe, Savjet CBCG donio je Odluku o načinu i rokovima za dostavljanje podataka o prigovorima klijenata kreditnih institucija i korisnika finansijskih usluga („Sl. list CG“ broj 47/23) kojom je CBCG uredila obaveze kreditnih institucija i pružaoca finansijskih usluga u ovoj oblasti.

CBCG je izvršila četiri neposredne i 25 posrednih kontrola kreditora. CBCG je u datom periodu preventivno intervenisala, upozoravajući sve kreditne institucije na obavezu usklađenosti poslovanja sa propisima kojim se uređuje zaštita potrošača. U okviru redovnih aktivnosti usmjerenih na zaštitu prava korisnika potrošačkih kredita, Centralna banka je razmotrila i, u skladu sa ovlaštenjima, postupila po 43 prigovora potrošača koji nijesu bili zadovoljni pruženim uslugama kreditora od kojih je 25 procesuirano, a ostalim je ukazano na prava propisana pozitivnim propisima.

Vijeće Odbora za vansudsko rješavanje potrošačkih sporova je donijelo preporuku u predmetu poslovne oznake 1103-2657 od 1. II 2024. koja je dostavljena stranama u postupku. Takođe, Direktoratu za unutrašnje tržište i konkurenciju pri Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma dostavljeni su Izvještaj o radu Odbora za vansudsko rješavanje potrošačkih sporova za 2023. i Plan rada za 2024. Takođe, 22. II 2024. Privredna komora Crne Gore je raspisala Konkurs za izbor članova Odbora za vansudsko rješavanje potrošačkih sporova, dok je 8. III 2024. produžen konkurs za izbor članova Odbora do 23. III 2024. Konkurs je objavljen u štampanim medijima i na internet stranici Privredne komore Crne Gore.

28.1.4. Informisanje potrošača i saradnja sa NVO

Centar za zaštitu potrošača (CEZAP), u periodu 15. VI 2023. do 1. IV 2024, primio je 598 primjedbe i upita od strane potrošača iz oblasti primjene Zakona o zaštiti potrošača kao i drugih zakona koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača (Zakon o energetici, Zakon o elektronskim komunikacijama, Zakon o komunalnim djelatnostima, Zakon o turizmu i ugostiteljstvu i dr.) u kojima je pružena savjetodavna pomoć u ostvarivanju potrošačkih prava kao i besplatna pravna pomoć u sastavljanju odgovarajućih podnesaka.

U postupku po kolektivnoj tužbi koji je CEZAP pokrenuo protiv CKB Banke, Viši sud u Podgorici je 20. III 2024. potvrdio prvostepenu presudu donešenu 18. XI 2022, kojom je utvrđeno da je ta banka povrijedila član 102 stav 1 Zakona o zaštiti potrošača, čime je ujedno povrijedila kolektivna prava potrošača u Crnoj Gori, pa joj se zabranjuje takvo ili slično postupanje ubuduće.

28.2. Javno zdravlje

Strategijski i normativni okvir

Vlada je 30. VI 2023. usvojila Godišnji izvještaj o realizaciji Akcionog plana 2021-2023. za sprovođenje Programa za borbu protiv HIV/AIDS u periodu od 2021-2023. za 2022. i donijela Akcioni plan za sprovođenje Programa za porbu protiv HIV/AIDS za 2023.

Vlada je 25. X 2023. usvojila Strategiju razvoja zdravstva Crne Gore za period od 2023-2027. godine sa Akcionim planom za period od 2023-2024. Ovom strategijom definisani su strateški prioriteti za zdravstveni sistem Crne Gore i postavljen okvir za djelovanje sa ciljem jačanja učinka zdravstvenog sistema i poboljšanja zdravlja stanovništva, sa fokusom na primarnu zdravstvenu zaštitu i unaprijeđeno multisektorsko i međusektorsko djelovanje i pristup “One Health” (“jedinstveno zdravlje”).

Vlada je 27. X 2023. usvojila Strategiju ranog razvoja djeteta za period 2023-2027 sa Akcionim planom za 2023-2024. Ova strategija ima za cilj unapređenje ranog razvoja djece, kao najbolje investicije u budućnost cjelokupne populacije. Zdravstveni sistem preuzima posebnu brigu i odgovornost kroz uvođenje skrininga za novorođenčad i rano otkrivanje razvojnih smetnji, kako bi se na adekvatan i valjan način sprovodilo dalje liječenje.

U prediou od 15. VI 2023. – 1. IV 2024. donijeti su sledeći podzakonski akti:

- Uredba o kriterijumima za stavljanje, odnosno skidanje lijeka sa osnovne i doplatne liste lijekova („Sl. list CG“, broj 2/23 i 123/23);
- Uredba o kriterijumima za formiranje maksimalanih cijena lijekova („Sl. list CG“, br. 130/21, 9/22 i 20/24);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o uslovima i načinu sprovođenja obavezne imunoprofilakse i hemioprofilakse protiv određenih zaraznih bolesti („Sl. list CG“, br. 7/24 i 9/24);
- Program obaveznih imunizacija stanovništva protiv određenih zaraznih bolesti na teritoriji Crne Gore za 2024. godinu („Sl. list CG“, broj 7/24);
- Pravilnik o osnovnim zahtjevima za medicinska sredstva („Sl. list CG“, broj 8/24);
- Pravilnik o izmjenama Pravilnika o utvrđivanju spiska droga, psihotropnih supstanci i bilja koje se može koristiti za proizvodnju droga („Sl. list CG“, broj 90/23).

Digitalizacija

MZD i UNDP nastavljaju da implementiraju drugu fazu projekta „Jačanje sistema zdravstva u Crnoj Gori“. Za implementaciju ovog projekta obezbijedena su dodatna sredstva u budžetu, u iznosu od 1.4 miliona eura. Projekat se realizuje u cilju unapređenja uspostavljanja sveobuhvatnog integralnog zdravstvenog informacionog sistema (IZIS) i realizacije aktivnosti u cilju postizanja pune digitalizacije i unapređenja IT infrastrukture u zdravstvenom sektoru. Kroz projekat će biti obezbijedeno: Kreiranje institucionalnog i organizacionog okvira s ciljem da IZIS bude održiv, definisanje EZK (elektronskog zdravstvenog kartona) i usvajanje standarda za razmjenu podataka, razvoj i implementacija elektronskog zdravstvenog kartona (EZK).

Takođe, u toku su sledeće aktivnosti: izrada i implementacija sistema za praćenje i evidenciju farmaceutskih proizvoda (Track & Trace), rad na projektnom zadatku i priprema tenderske dokumentacije (ToR) za projekat telemedicine, analiza i razvoj drugih prioriternih softverskih rješenja u okviru sistema IZIS, sprovođenje aktivnosti za kreiranje informacionog sistema Ministarstva zdravlja (ISMZ) zbog efikasnijeg vođenje registra javnih zdravstvenih ustanova, zaposlenih i opreme, donacija, medicinskog otpada, administrativnih procedura, kao i integracija s postojećim i budućim sistemima izvještavanja. Dodatno, u toku je i priprema i analiza procesa, podataka, izvještaja za realizaciju registara i pripadajućih eServisa kao i izrada jedinstvene platforme za pružanje usluga mZdravlja i telemedicine. U toku su aktivnosti za definisanje platforme, rješenja tendera za konsultanta za telemedicinu, aplikacije i prevencija u zdravlju, optimizacija i nadogradnja hardverske i softverske infrastrukture. Takođe, vrši se analiza linkova na nivou primarne zdravstvene zaštite kako bi se unaprijedili kapaciteti, tehnologije i pouzdanosti.

U okviru istog projekta radi se na informatizaciji Zavoda za hitnu medicinsku pomoc. Takođe, radi se na unapređenju razmjene podataka sa Integralnim informacionim sistemom zdravstva (IIS), koji obuhvata domove zdravlja, opšte i specijalne bolnica, Montefarm, Zavod za transfuziju krvi, Zavod za HMP, Fond za zdravstveno osiguranje i Institut za javno zdravlje. U toku je proces povezivanja informacionog sistema KCCG-a i informacionog sistema i servisa Instituta za javno zdravlje, čiji završetak se očekuje u narednim mjesecima. Ovo povezivanje omogućiće automatsko povlačenje svih dostupnih podataka u elektronskoj formi neophodnih IJZ-u da shodno Zakonu o zbirkama podataka u zdravstvu vodi obavezne statistike i registre. Kroz izmjene Zakona o zdravstvenoj zaštiti, EZK biće regulisan kao poseban informacioni sistem koji će imati zadatak da izdvoji medicinske podatke iz postojećih informacionih sistema, objedini ih na jednom mjestu i napravi lako dostupnima građanima i zdravstvenom sistemu za potrebe donošenja zdravstvenih politika i vođenja statistike.

Krv, tkiva, ćelije i organi

JZU Zavod za transfuziju krvi Crne Gore vršio je svoju osnovnu djelatnost obezbjeđenja dovoljnih količina sigurne krvi za potrebe građana Crne Gore. Takođe, HLA laboratorija Zavoda je nastavila učešće u eksternim kontrolama svoga rada (External Proficiency Testing) za EFI region 8 balkanskih zemalja koji se sprovodi od strane Istanbul Üniversitesi, Turska. Dobijenim rezultatima je utvrđeno da su ispunjeni svi traženi uslovi za navedena testiranja u našoj laboratoriji, što je potvrđeno dobijenim sertifikatom od strane organizatora testiranja.

Po prvi put, HLA laboratorija Zavoda za transfuziju krvi je započela učešće u eksternim kontrolama rada anti-HLA antitijela (Balkan External Proficiency Testing on Alloantibody detection and Identification) koju sprovodi Univerzitetska bolnica „Alexandrovska“, Sofia, Bugarska. Nakon testiranja Zavodu je poslat sertifikat kojim je utvrđeno da je HLA laboratorija kvalifikovana za rad navedenih analiza. Zavodu su dostavljeni uzorci eksternih kontrola u okviru EQAS studije. Dobijeni rezultati za poslate uzorke za markere TTI govore o ispunjenosti svih potrebnih uslova za rad navedenih testiranja. Dodatno, imunohematološka laboratorija Zavoda je nastavila učešće u eksternim kontrolama laboratorijskog rada UK NEQAS. Dobijeni rezultati za poslate uzorke za imunohematološka testiranja govore o ispunjenosti uslova za rad navedenih analiza.

U oblasti krvi, Crna Gora je postigla gotovo potpunu harmonizaciju propisa sa propisima EU. Kada je u pitanju sistem hemovigilanse, odnosno izvještavanje o ozbiljnim neželjenim događajima i reakcijama, donešen je Pravilnik o sistemu obilježavanja, vođenju evidencija i praćenju jedinica krvi i komponenti krvi od davaoca do primaoca krvi, kao i od primaoca do davaoca krvi i praćenju ozbiljnih neželjenih događaja i ozbiljnih neželjenih reakcija koji je usklađen sa Direktivom EK 2005/61/EZ o sprovođenju direktive 2002/98/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta u odnosu na zahtjeve sledljivosti i obavještavanju o ozbiljnim štetnim reakcijama i događajima. S obzirom da se ovaj Pravilnik u praksi ne primjenjuje, odnosno da ne postoji adekvatan sistem izvještavanja o ozbiljnim neželjenim događajima i reakcijama, neophodno je pristupiti izradi akcionog plana za uspostavljanje nacionalnog sistema hemovigilanse (formiranje tima, izrada plana, obezbijediti adekvatnu obuku osoblja i neophodnu opremu, formirati bolničke komitete u opštim i specijalnim bolnicama i imenovati lice u Ministarstvu zdravlja koji bi vršio prikupljanje podataka i slanje godišnjih izvještaja EK). Vezano za projekat razvoja Soho softvera, u toku je priprema tenderske dokumentacije za uspostavljanje informacionog sistema za podršku soho a za koji su obezbijedena sredstva iz IPA 3 fondova, u ovom trenutku u toku je rad na pripremi tenderske dokumentacije, cijenimo da će rok za uspostavljanje softvera koji je kraj 2024. Takođe, uprava za inspekcijske poslove, Odsjek za zdravstveno sanitarnu inspekciju obavlja redovne nadzore prema godišnjem planu nadzora.

Projekti (IPA), inovacije

Pokrenute su aktivnosti za realizaciju brojnih projekata iz Kapitalnog budžeta za 2023, dok su u okviru Kapitalnog budžeta za 2024. obezbijedena značajna sredstva za dalje unapređenje zdravstvenog sistema i u toku je raspisivanje tendera i priprema projekatne dokumentacije.

PROJEKTI IZ KAPITALNOG BUDŽETA IZ IPA FONDOVA

Klinika za mentalno zdravlje

Radovi na izgradnji objekta započeti su krajem jula 2022. Rok za realizaciju je 18 mjeseci. Ukupno ugovorena vrijednost projekta je 7.314.390,72 eura, sa pdv-om. Izgradnjom ovog objekta obezbijediće se savremeni uslovi za liječenje odraslih pacijenata. Prvi put u Crnoj Gori biće obezbijedeno i odjeljenje za dječiju i adolescentnu psihijatriju gdje će biti moguća hospitalizacija maloljetnih lica. Smanjiće se broj pacijenata koji se šalju u inostranstvo, najčešće su to bile ustanove iz država regiona. Završetak radova se očekuje u II kvartalu 2024. jer su postojali određeni dodatni zahtjevi krajnjeg korisnika, Kliničkog centra te je isto trebalo usaglasiti i implementirati kroz projekat.

Izgradnja novog objekta za potrebe Klinike za infektivne bolesti i Klinike za dermatovenerologiju Kliničkog centra Crne Gore

Radovi su započeti 1. II 2023. Rok za realizaciju je 18 mjeseci. Ugovoreni iznos za radove je 8.492.468,22 eura, dok za nadzor iznosi 340.600,54 eura. Projekat se finansira iz sredstava Evropske unije. Izgradnjom ovih klinika postiže se unaprjeđenje infrastrukturnih i tehničkih kapaciteta Kliničkog centra CG, kao i unaprjeđenje ukupne zdravstvene zaštite stanovništva u borbi protiv zaraznih bolesti. Radovi se odvijaju planiranom dinamikom i završiće se tokom III kvartala 2024.

Adaptacija i opremanje mikrobioloških laboratorija

Završena rekonstrukcija, adaptacija i opremanje 9 mikrobioloskih laboratorija u Crnoj Gori od kojih 8 laboratorija u domovima zdravlja i laboratorija u Specijalnoj bolnici za plućne bolesti "dr Jovan Bulajić" u Brezoviku.

Radovi na izgradnji operativnog centra za vanredne situacije (EOC) i unaprijeđenje IT sistema u oblasti prikupljanja i upravljanja podacima u kriznim situacijama

Završena izgradnja Centra za kontrolu i prevenciju zaraznih bolesti s Operativnim cetrom za vanredne situacije i unapređenjem IT sistema u oblasti prikupljanja i upravljanja podacima u kriznim situacijama. Cilj projekta je jačanje kapaciteta Instituta za javno zdravlje Crne Gore, kako bi efikasno odgovorilo na javno-zdravstvene potrebe za sva buduće pojave zaraznih bolesti u zemlji.

Rekonstrukcija Specijalne bolnice u Risnu

Projekat je u toku. Do kašnjenja u izvršavanju radova je došlo zbog neusklađenosti projektne dokumentacije sa stanjem objekta što je uslovalo reviziju projektne dokumentacije za nastavak rekonstrukcije. Za javno nadmetanje za opremanje objekta vrednovanje ponuda je u toku. Procijenjena vrijednost nabavke iznosi 532.400, 00€ sa pdv-om.

Sanacija objekta "Niko Miljanic" u Velimlju

Sanacija objekta završena i objekat stavljen u funkciju.

Rekonstrukcija zgrade za neurologiju i infektivno odjeljenje Kliničko bolničkog centra u Beranama

Radovi su otpočeli u junu mjesecu 2023. Projekat se sprovodi planiranom dinamikom i isti je u završnoj fazi.

Nakon što stručni nadzor dostavi konačni izvještaj izvršiće se primopredaja objekta krajnjem korisniku.

Izgradnja objekta za potrebe proširenja Radiološke službe Kliničko bolničkog centra u Beranama.

Radovi su otpočeli u junu mjesecu 2023. i isti su završeni. Projekat je realizovan planiranom dinamikom.

Nakon što stručni nadzor dostavi konačni izvještaj izvršiće se primopredaja objekta krajnjem korisniku.

Rekonstrukcija stare onkologije za potrebe PET CT centra sa Klinikom za hematologiju

Ministarstvo zdravlja, u saradnji sa Kliničkim centrom Crne Gore pokrenulo je aktivnosti na realizaciji projekta Rekonstrukcije stare onkologije za potrebe PET CT centra sa Klinikom za hematologiju. Pripremljen projekti zadatak od strane Kliničkog centra CG i dostavljen Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma koji je dao saglasnost za realizaciju istog. Tender za izradu glavnog projekta raspisan tokom 2023. Izabran je projektant, i u toku je izrada glavnog projekta koji će biti urađen u skladu sa sugestijama predstavnika IAEA, za ovu oblast. Pet CT je uređaj koji ce biti dobijen iz saradnje naših institucija sa IAEA – međunarodnom atomskom agencijom, a već su realizovane obuke osoblja Kliničkog centra Crne Gore za rad na ovom aparatu u centrima koji su referentni i izabrani od strane ove organizacije. Njihovu podršku Klinički centar CG očekuje i u početnom periodu implementacije ove dijagnostičke metode, do potpunog osamostaljenja njihovih zaposlenih.

Nabavkom ovog aparata smanjice se broj pacijenata koji se šalje u inostranstvo, s obzirom da ova procedura do sad nije radjena kod nas, a samim tim i njihov komfor tokom tretmana kao i troskovi koji se izdvajaju za pratnju ovim pacijentima.

Takođe, raspisano je više tendera za izbor izvođača radova/dobavljača opreme i nadzor od kojih su neki:

- Nabavka lineranog akceleratora za potrebe Kliničkog centra Crne Gore (tender raspisan 29. XII. 2023. Evaluacija ponuda je u toku);
- Izvođenje radova na adaptaciji Doma zdravlja Budva (tender je raspisan 29. XII. 2023. Evaluacija ponuda završena i očekuje se donošenje odluke o izboru najpovoljnijeg ponuđača);
- Izvođenje radova na izgradnji radiološkog odjeljenja Doma zdravlja Plav (tender je raspisan 29. XII 2023. Evaluacija ponuda je u toku).

Projekti za koje raspisani konkursi za idejno arhitektonsko rešenje:

Izgradnja Opšte bolnice u Pljevljima

Raspisan konkurs za idejno rešenje od strane Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma za idejno arhitektonsko rešenje 9. II 2023. Rok za predaju radova bio je 14. IV 2023. Rezultati konkursa objavljeni 14. VI 2023.

Urgentni blok Kliničkog centra Crne Gore

Raspisan konkurs od strane Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma za idejno arhitektonsko rešenje 25. VII 2023. Rok za predaju radova je bio 9. X. 2023. Rezultati konkursa objavljeni 27. X 2023. Nakon odabira pobjedničkog rešenja sledeći korak je priprema projektnog zadatka za glavni projekat, za šta su aktivnosti u toku, nakon čega će biti raspisan tender za izradu glavnog projekta.

Dom zdravlja City kvart

Raspisan konkurs od strane Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma za idejno arhitektonsko rešenje 8. VIII 2023. Rok za predaju radova je bio 30. X 2023. Izabrano je pobjedničko idejno rešenje, rezultati konkursa su objavljeni. Nakon odabira pobjedničkog rešenja sledeći korak je priprema projektnog zadatka za glavni projekat, nakon čega će biti raspisan tender za izradu glavnog projekta.

Rekonstrukcija objekta Stare Dječije bolnice na Cetinju

Ministarstvo zdravlja je sa Prijestonicom Cetinje sklopilo Sporazum o saradnji, te je Prijestonica u saradnji sa Opštom bolnicom Cetinje pokrenula aktivnosti na pripremi projektnog zadatka, nakon čega će Ministarstvo zdravlja preuzeti realizaciju radova kroz Kapitalni budžet. Raspisan je konkurs od strane Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma za idejno arhitektonsko rešenje 9. XI 2023. Rok za predaju radova je bio 21. I 2024. Izabrano je pobjedničko idejno rešenje, rezultati konkursa su objavljeni. Nakon odabira pobjedničkog rešenja sledeći korak je priprema projektnog zadatka za glavni projekat, za šta su aktivnosti u toku, nakon čega će biti raspisan tender za izradu glavnog projekta od strane Prijestonice Cetinje.

Otvaranje mogućnosti za prekogranične projekte Interreg program 2021-2027 sa Hrvatskom i BiH.

Pristupilo se pripremi aplikacija, te je zajedno sa partnerima iz Hrvastke i Bosine i Hercegovine, Ministarstvo zdravlja apliciralo sa četiri projekta, i to:

- Dr Light – Ministarstvo zdravlja je partner na projektu, dok je vodeći partner Opšta bolnica Zadar. Vrijednost projekta je 1.706.632,54 eura. Pomenutim projektom bi se unaprijedila usluga Oftalmološke ambulante u OB Nikšić, kroz nabavku nove opreme;
- Care4Life – Ministarstvo zdravlja je vodeći partner na projektu. Vrijednost projekta je 1.870.122 eura;

- Pomenutim projektom bi se unaprijedila zdravstvena zaštita u ruralnim područjima, prije svega kroz nabavku mobilne ambulante;
- Senior support – Ministarstvo zdravlja je partner na projektu čija je ukupna vrijednost 782.724,36 eura, sa akcentom na brigu o starijama u zajednici, prije svega unapređenje kvaliteta i dostupnosti zdravstvene zaštite u ruralnim područjima;
- Brain4DH- Ministarstvo zdravlja je partner na projektu, dok je Medicinski fakultet u Splitu vodeći partner na projektu vrijednosti cca 800.000 € i odnosi se na oblast digitalnog zdravlja.

Svi navedeni projekti su prošli administrativnu kontrolu i sada se očekuju rezultati prihvatljivosti koji će u konačnom definisati koji od projekata će dobiti zeleno svjetlo za finansiranje.

Interreg IPA program prekogranične saradnje za Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru jedan je od instrumenata sprovođenja kohezijske politike Evropske unije. Realizacijom zajedničkih aktivnosti i projekata od strane zemalja učesnica navedenog programa (Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Crna Gora) ovaj trilateralni program doprinosi jačanju društvenog, ekonomskog i teritorijalnog razvoja programskog područja zemalja učesnica.

Tokom 2023, sprovedene su i aktivnosti na realizaciji prekograničnog projekta PHASE (Italija-Albanija-Crna Gora) za koji je rok realizacije bio produžen do kraja decembra mjeseca 2023. Kroz projekat je obezbijedena značajna oprema za KCCG, Zavod za hitnu medicinsku pomoć, kao i značajno prekogranično iskustvo sa Italijom i Albanijom na polju telemedicine.

Investicije u javne zdravstvene ustanove

U periodu od 1. I 2023 - 31. XII 2023. investicije u javne zdravstvene ustanove u Crnoj Gori iz kapitalnih izdataka Fonda za zdravstveno osiguranje, sopstvenih sredstava i donacija iznose cca 9.1 miliona eura za nabavku opreme i cca 1.7 miliona eura za adaptacije/rekonstrukcije objekata.

Kreditni aranžmani

Vežano za kreditne aranžmane, Ministarstvo zdravlja je pokrenulo aktivnosti na realizaciji:

Evropska banka za obnovu i razvoj EBRD - Kredit (EBRD) u iznosu od 15.000.000,00€, namijenjen za potrebe finansiranja Projekta rekonstrukcije javnih zdravstvenih ustanova i to: Kliničkog centra Crne Gore, Opšte bolnice Bijelo Polje i Opšte bolnice Cetinje, radi unapređenja energetske efikasnosti objekata. Energetska efikasnost izabranih objekata je mnogo niža od savremenih zahtijeva za energetske efikasnost u Crnoj Gori. EBRD je pružila ekspertsku pomoć Ministarstvu zdravlja u sprovođenju Studije izvodljivosti za tri navedena objekta. Na kraju je Studija izvodljivosti realizovana i pokazala je detaljne energetske revizije za svaki objekat, odnosno predstavila je plan investicija kojim se definiše opseg projekta i relevantne informacije za prelazak u fazu nabavke. Očekivani rezultati su osim unapređenja infrastrukturnih kapaciteta i značajno smanjeni troškovi za energiju, ali i pogodnosti kao što je povećanje komfora, bolji kvalitet vazduha i bolji higijenski uslovi u zdravstvenim ustanovama, što će doprinijeti boljem kvalitetu zdravstvene zaštite.

INSTITUT ZA JAVNO ZDRAVLJE

Zarazne bolesti i prekogranične zdravstvene prijetnje

Oblast zaraznih bolesti i prekogranične zdravstvene prijetnje uređena je: Zakonom o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti, Pravilnikom o načinu prijavljivanja zaraznih bolesti, bolničkih infekcija, stanja i smrti oboljelih od ovih bolesti te Pravilnikom o Listi zaraznih bolesti nad kojima se sprovodi epidemiološki nadzor i protiv kojih se primjenjuju mjere sprječavanja i suzbijanja zaraznih bolesti i definicijama slučajeva zaraznih bolesti. Navedeni propisi su u značajnoj mjeri usklađeni sa pravnom tekovinom EU. Nadzor nad zaraznim bolestima vrši se u kontinuitetu. Doktori svih nivoa

zdravstvene zaštite dužni su da prijave nadležnoj epidemiološkoj službi i Institutu za javno zdravlje pojavu zarazne bolesti, kao i potvrđene i sumnjive slučajeve zaraznih bolesti koje su pod nadzorom 24 sata. Mikrobiolozi prijavljuju otkrivene patogene u roku od 24 sata. Prijavljivanje se vrši podnošenjem prijava u pismom/elektronskom obliku

Sistem nadzora za bolesti slične gripu

Postoji sistem nadzora za bolesti slične gripu (ILI), akutne respiratorne infekcije (ARI) i SARI (teške akutne respiratorne infekcije). Za ILI/ARI postoje dva sistema: jedan je cjelogodišnji nadzor stanovništva sa elektronskim izvještavanjem iz svih domova zdravlja u zemlji, a drugi je sentinel nadzor tokom sezone gripa (od 40. do 20. sedmice naredne godine). Sentinel nadzor se odvija kroz dvije organizacione jedinice Doma zdravlja Podgorica i kroz DZ Berane i DZ Bar, takođe sa elektronskim izvještavanjem. Postoje tri nadzorne lokacije za SARI: Opšta bolnica u Beranama, Specijalna bolnica za plućne bolesti na tuberkulozu Brezovik i Klinički centar Crne Gore, sve sa elektronskim prijavama.

Bolničke infekcije - Healthcare-associated infections

Ne postoji pojedinačni dokument, tj strategija, što se tiče oblasti BI ali kao krovni strateški dokument kojim se traži da se sprovedu odgovarajuće aktivnosti u oblasti bolničkih infekcija od države, postoji dokument: „Strategija razvoja zdravstva za period od 2023-2027. sa akcionim planom za period 2023-2024. godinu“. Između ostalog, u tom dokumentu kao Strateški cilj 2 se navodi „Efikasna promocija zdravlja i prevencija bolesti kroz kontrolu faktora rizika, unapređenje multisektorske saradnje i angažman cijelog društva“ a u okviru njega u cilju realizacije Operativnog cilja 3: „Kontrola antimikrobne rezistencije kroz intervencije utemeljene na dokazima i dobroj praksi“, planirano je sprovođenje četiri aktivnosti. Dvije su usko vezane za bolničke infekcije, pa je u strategiji planirano: sprovođenje studije procjene prevalencije bolničkih infekcija i racionalne upotrebe antibiotika kao i izrada Plana za prevenciju i kontrolu bolničkih infekcija.

Akcioni plan za pristup One-Health za AMR

Nemamo Akcioni plan pristupa One-Health za AMR, ali je u planu posjeta Crnoj Gori od strane eksperata ECDC i EFSA, u periodu od 10 - 14. VI 2024. Cilj posjete je izrada nacionalne mape puta pristupa One-Health za AMR. Nacionalna interdisciplinarna komisija za kontrolu rezistencije na antibiotike (NIKRA), u okviru Ministarstva zdravlja, prati rezistenciju bakterija na antibiotike na području medicine i veterine, prati potrošnju antibiotika na području medicine i veterine i prati širenje rezistentnih sojeva u bolničkim uslovima.

Vakcinacija, skrininzi

Broj prijavljenih slučajeva bolesti koje se mogu spriječiti vakcinacijom: pertussis 834 prijavljena slučaja; stopa pokrivenosti nacionalnom imunizacijom DTP3-80,6%, DTP2-88,5%, DTP1-92,8% (za kohortu rođenih 2022.); parotitis-5 prijavljenih slučajeva; nacionalna stopa pokrivenosti imunizacijom MMR1-81,8% (za kohorte rođene 2005-2022) MMR2-76,5% (za kohortu rođene 2005-2018.); Ospice-1 prijavljeni slučaj; Nacionalna stopa pokrivenosti imunizacijom MMR1-81,8% (za kohorte rođene 2005-2022) MMR2-76,5% (za kohortu rođene 2005-2018.); Hepatitis B-22 registrovana slučaja; Nacionalna stopa pokrivenosti HEP B₃ - 41,1%, HEP B₂ - 76,8%, HEP B₁ - 88,1% (za kohortu rođenu 2022); Stopa incidencije COVID-19 za 2023. iznosila je 1.786 na 100.000. Stopa incidencije Mpox-a za 2023. bila je 0,5 na 100.000.

Program HPV vakcinacije

Sprovodi se u kontinuitetu. Izmjenama Pravilnika o sprovođenju imunoprofilakse i hemioprofilakse koje su urađene u prvom kvartalu 2024. data je mogućnost da se imunizacija sprovodi i kod djevojčica i dječaka uzrasta od deset do 14 godina života, ako nijesu imunizovani u uzrastu od devet godina, tako da se cijela uzrasna grupa od devet do 14

godina smatra primarnom ciljnom grupom za vakcinaciju. Pored vakcinacije u primarnoj ciljnoj grupi, aktivna imunizacija će se sprovoditi i kod djevojčica i dječaka uzrasta od 15 do 18 godina života, kako bi se sustigla ova vakcinacija. Osim navedenog data je mogućnost vakcinacija lica uzrasta od 19 do 26 godina života, s tim što se ona prvenstveno preporučuje licima koja do tada nijesu stupila u seksualne odnose, a sprovodi se u zavisnosti od prethodne pokrivenosti uzrasnih grupa od devet do 18 godina života.

Skrininzi

Nastavljeno sprovođenje 3 programa skrininga karcinoma (skrining raka dojke, skrining raka debelog crijeva, skrining raka grlića materice) Podgorica, Kolašin, Danilovgrad i Cetinje. Kupljena su dva digitalna mamografa i to za potrebe Kliničko bolničkog centra u Beranama i Kliničko bolničkog centra u Kotoru. Planirano je proširenje za skrining raka dojke na nacionalni nivo.

Kontrola duvana

Urađeno više aktivnosti u pravcu jačanja implementacije SZO Okvirne konvencije o kontroli duvana. Poseban fokus je na izmjeni zakonskog okvira za kontrolu duvana i implementaciju člana 5.3 Konvencije. Ministarstvo zdravlja je u IVQ 2023. iniciralo tehničke konsultacije radi promocije integriteta i transparentnosti u radu javne uprave u funkciji efikasne zaštite od uticaja duvanske industrije na proces kreiranja javnih politika. Krajem prethodne godine održane su multisektorske konsultacije na temu izazova i prilika za kontrolu duvana, takođe, finalizovan je nacionalni program sa planom aktivnosti za kontrolu duvana. Tokom prethodne godine, takođe uz podršku SZO rađeno je na pripremi amandmana i predloga i izmjena zakonskog okvira za kontrolu duvana i to sa fokusom na ograničenje upotrebe novih duvanskih proizvoda i jačanja implementacije člana 5.3 Konvencije. Izrađen je nacrt Programa kontrole upotrebe duvanskih proizvoda u Crnoj Gori s akcionim planom 2023-2025.

Zdravstveno sanitarna inspekcija je izvršila 281 nadzor. Utvrđene su 42 nepravilnosti, pri čemu je izdato 64 prekršajnih naloga u ukupnom novčanom iznosu od 12.382,00 eura.

Oblast droga

Crna Gora je 2023. reintegrirana u pregovore u oblasti droga, i ostvarila pravo na učešće u IPA 8 projektu. Napravljena je mreža institucija uključujući oblast zdravlja, bezbjednosti i organizacije civilnog društva, sa kojima se saradnja i razmjena podataka odvija u kontinuitetu, kao i rad na unapređenju stanja u oblasti droga. Crna Gora je krajem 2023. poslala inicijativu za potpisivanje Radnog anražmana sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droga. Nakon usaglašavanja teksta Radnog anražmana od strane Ministarstva zdravlja, Ministarstva unutrašnjih poslova i EMCDDA, Radni anražman biće dostavljen EK na zvanično mišljenje. Po prijemu mišljenja EK, Radni anražman će biti predstavljen Upravnom odboru EMCDDA.

U periodu od 12. do 16. II 2024. Crnu Goru su posjetili eksperti Evropskog centra za praćenje droga i zavisnosti od droga, koji su izvršili više posjeta ustanovama koje se bave problematikom droga a koje spadaju u sistem bezbjednosti i zdravstva Crne Gore, uz organizacije civilnog društva, nakon čega će formulirati izvještaj sa preporukama za unapređenje. Posjeta je rezultirala procjenom da Crna Gora može ponovo pratiti pojavu Novih psihoaktivnih supstanci kroz Sistem ranog upozorenja, u koji je uključena. U okviru saradnje sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droga, Crna Gora je u martu 2024. poslala Nacionalni izvještaj o drogama za period 2017-2022, koji daje presjek stanja u oblasti u navedenom periodu. Takođe, poslate su i Standardne tabele iz oblasti zdravstva i bezbjednosti rađene po protokolima Evropskog centra za praćenje droga i zavisnosti od droga.

U decembru 2023. intenziviran je rad na izradi Nacionalne Strategije Crne Gore za droge za period od 2024. do 2027. godine, sa Akcionim planom za period od 2024. do 2025. godine. Usvajanje dokumenta predviđeno je za drugi

kvartal 2024. Strategija predstavlja nacionalni strateški odgovor u ovoj oblasti koji pruža sveobuhvatan politički okvir i prioritete za politiku u oblasti droga u Crnoj Gori. Dokument će biti baziran na četiri glavna stuba: Smanjenje ponude, smanjenje potražnje, smanjenje rizika i štetnih posledica nastalih upotrebom droga, sistem za informacije i podatke.

Pokrivenost zdravstvenim osiguranjem romske populacije

Shodno Deklaraciji partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma/kinja u sklopu procesa proširenja Evropske unije, postignut je značajan napredak u povećanju broja zdravstvenih osiguranika Romske i Egipćanske populacije. To je aktivnost koja traje u kontinuitetu. Bez obzira na zdravstveno osiguranje, hitni slučajevi se uvijek zbrinjavaju, shodno Zakonu o obaveznom zdravstvenom osiguranju. U cilju unapređenja zdravstvene zaštite Romske i Egipćanske zajednice, Ministarstvo zdravlja je povećalo broj Saradnika/Medijatora u oblasti zdravlja.

Zadatak Medijatora/Saradnika (21 medijator) u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana, u oblasti zdravlja, sastoji se u pomaganju pojedincima iz Romske i Egipćanske populacije u ostvarivanju prava na zdravstveno osiguranje i zdravstvenu zaštitu. Planirano je da sprovede edukativne sesije o zdravstvenoj zaštiti u okviru zajednice. Te sesije mogu imati za temu stimulisane žene da pohađaju predavanja o zdravlju majki, reproduktivnom zdravlju, zaštiti zdravlja djece, informisanje pojedinačnih porodica o značaju preventivne njege.

Pristupa žena iz romske populacije zdravstvenim servisima

Pristup djeci za vakcine (reproduktivno zdravlje i postnatalnu njegu)

Organizovanje vakcinacije Romske i Egipćanske djece sprovodi se u kontinuitetu u više domova zdravlja. Dom zdravlja u Bijelom Polju ima medicinski tim koji je obavio zdravstveni nadzor nad djecom Romske populacije do 18 godina. U Domu zdravlja Herceg Novi, skoro sva djeca pripadnici Romske i Egipćanske zajednice imaju zdravstveno zaštitu i izabrane doktore.

U Domovima zdravlja se organizuju škole za trudnice i škole roditeljstva.

KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST

POGLAVLJE 10 - INFORMATIČKO DRUŠTVO I MEDIJI

10.1. Mreže i usluge elektronskih komunikacija

10.1.1. Normativni okvir

Izrada novog Zakona o elektronskim komunikacijama u cilju transponovanja Direktive 2018/1972/EU je u završnoj fazi, te će nakon međuresorskog usaglašavanja biti upućen EK na mišljenje. U postupku izrade ovog zakona jedan od najznačajnijih zadataka je bio regulisanje pozicije, nadležnosti, prava i obaveza EKIP-a, kao nezavisnog regulatornog tijela, kako bi se obezbijedile zakonske garancije njene institucionalne, organizacione i finansijske nezavisnosti. Kao ključni aspekti te nezavisnosti se smatraju uslovi, prava i obaveze u vezi sa imenovanjem i razrješenjem organa upravljanja (Savjet i izvršni direktor), način finansiranja, planiranje, nabavka i raspolaganje potrebnim resursima za ostvarivanje nadležnosti i posebno sprovođenje nadzora nad primjenom zakona, kao i operativno i finansijsko izvještavanje o radu regulatora. S tim u vezi, potrebno je izvršiti izmjene Zakona o inspekcijском nadzoru u dijelu koji neće biti regulisan novim Zakonom o elektronskim komunikacijama kao i odredbi člana 32, 36 i 67 Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti.

Vežano za zaštitu od političkog uticaja na rad EKIP-a novim Nacrtom zakona o elektronskim komunikacijama podignuta je granica minimalnog iskustva na poslovima iz oblasti elektronskih komunikacija ili poštanske djelatnosti

za lica koja se biraju u upravljačke organe EKIP-a (Savjet i izvršni direktor EKIP-a) što bi trebalo da bude dodatna garancija nezavisnosti upravljačkih tijela.

U februaru 2024. raspisan je javni konkurs za izbor predsjednika i članova Savjeta EKIP-a, u skladu sa odredbama važećeg Zakona o elektronskim komunikacijama.

10.1.2. Ostvareni rezultati

Saglasno Sporazumu o smanjenju cijena usluga rominga na regionalnom nivou (WB6), u skladu sa potpisanim Sporazumom i Odlukom EKIP, mobilni operatori su od 1. I 2024. primijenili nižu cijenu veleprodajne usluge prenosa podataka u romingu za region Zapadnog Balkana, koja iznosi 0,0035 €/MB (prethodno je iznosila 0,0045 €/MB, a važila je od 1. I 2023. – 31. XII 2023).

Savjet EKIP-a je 21. XII 2023. donio Odluku o usvajanju testova tri kriterijuma i to:

- Test tri kriterijuma na Maloprodajnom tržištu pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji, za fizička i pravna lica;
- Test tri kriterijuma na Maloprodajnom tržištu javno dostupne usluge lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica, koja se pruža na fiksnoj lokaciji;
- Test tri kriterijuma na Maloprodajnom tržištu javno dostupne usluge međunarodnih poziva za pravna i fizička lica, koja se pruža na fiksnoj lokaciji;
- Test tri kriterijuma na Veleprodajnom tržištu poziva koji potiču (originiraju) iz javne fiksne telefonske mreže
- Test tri kriterijuma na Veleprodajnom tržištu pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža.

Na osnovu predmetnih dokumenata u proceduri donošenja su rješenje o ukidanju regulatornih mjera određenih Crnogorskom Telekomu A.D. Podgorica, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom Maloprodajnom tržištu pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji, za fizička i pravna lica, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom Maloprodajnom tržištu javno dostupne usluge lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica, koja se pruža na fiksnoj lokaciji, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom Maloprodajnom tržištu javno dostupne usluge međunarodnih poziva za pravna i fizička lica, koja se pruža na fiksnoj lokaciji, jer nijesu više ispunjeni uslovi za daljom ex ante regulacijom. Predlozi rješenja su pripremljeni a ista će biti donijeta nakon završetka postupka izbora predsjednika i članova Savjeta EKIP-a koji je u toku. Testovi tri kriterijuma na Veleprodajnom tržištu poziva koji potiču (originiraju) iz javne fiksne telefonske mreže i Veleprodajnom tržištu pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža su pokazali da su ova tržišta podložna ex ante regulaciji, pa se nastavlja postupak analize tržišta koji uključuje procjenu postojanja operatora sa značajnom tržišnom snagom, utvrđivanje svih postojećih i potencijalnih prepreka razvoju efikasne tržišne konkurencije, kao i određivanja razumnih, proporcionalnih i adekvatnih regulatornih obaveza operatorima za koje se utvrdi da imaju status operatora sa značajnom tržišnom snagom.

EKIP je vršila Izradu i implementacija bottom–up LRIC troškovnih modela za fiksnu i mobilne elektontronske komunikacione mreže. Savjet EKIP-a je 2. II 2023. donio Odluku o usvajanju bottom-up troškovnih modela. Nakon sprovedene propisane procedure, Savjet EKIP-a je 7. IX 2023. usvojio Rješenje Crnogorskom Telekomu o regulaciji veleprodajnih cijena usluga fiksne mreže primjenom BU LRIC troškovnog modela, Rješenje Crnogorskom Telekomu o regulaciji veleprodajnih cijena usluga mobilne mreže primjenom BU LRIC troškovnog modela, Rješenje Mtelu o regulaciji veleprodajnih cijena usluga mobilne mreže primjenom BU LRIC troškovnog modela i Rješenje One Crna Gora o regulaciji veleprodajnih cijena usluga mobilne mreže primjenom BU LRIC troškovnog modela. Savjet EKIP-a je 5. X 2023. donio Rješenje One Crna Gora o primjeni veleprodajne cijene terminacije poziva u sopstvenoj

telefonskoj mreži koji se pružaju na fiksnoj lokaciji, Rješenje Mtelu o primjeni veleprodajne cijene terminacije poziva u sopstvenoj telefonskoj mreži koji se pružaju na fiksnoj lokaciji i Rješenje Telemachu Crna Gora o primjeni veleprodajne cijene terminacije poziva u sopstvenoj telefonskoj mreži koji se pružaju na fiksnoj lokaciji. Predmetnim rješenjima Agencija je naložila operatorima da objave jedinične cijene iz pomenutih rješenja u svojim Referentnim ponudama i da izmijene zaključene interkonekcione ugovore, što su ovi operatori i učinili.

U saradnji sa ITU-om sprovodi se razvoj Nacionalnog plana za razvoj širokopojasnog pristupa internetu.

U Strategiji digitalne transformacije su definisani sljedeći ciljevi koji se odnose na razvoj i korišćenje elektronskih komunikacionih mreža:

Indikator	Početna vrijednost	Vrijednost na kraju 2023.	TREND	Ciljana vrijednost do 2024.	Ciljana vrijednost do 2026.
Udio građana koji koriste internet	82,20%	88,4%		86%	89%
Procenat pokrivenosti domaćinstava fiksnim BB-om brzinom od 100Mb/s+	76,70%	79,21%		81.6%	86.4%
Procenat pokrivenosti stanovništva mobilnim BB-om brzinom od 10 Mb/s+	97,20%	97,56%		98%	99%

Kada su u pitanju preduzeća, na kraju 2023. 78% preduzeća je koristilo brzinu interneta iznad 30Mbps.

Shodno Planu namjene radio-frekvencijskog spektra, u Crnoj Gori su za MFCN (TRA-ECS) opredijeljeni sljedeći opsezi:

- 694-790 MHz (opseg 700 MHz);
- 790-862 MHz (opseg 800 MHz);
- 880-915/925-960 MHz (opseg 900 MHz);
- 1427-1518 MHz (opseg 1500 MHz);
- 1710-1785/1805-1880 MHz (opseg 1800 MHz);
- 1920-1980/2110-2170 MHz (opseg 2 GHz);
- 2300-2400 MHz (opseg 2,3 GHz);
- 2500-2690 MHz (opseg 2,6 GHz);
- 3400-3800 MHz (opseg 3,6 GHz);
- 24,25-27,5 GHz (opseg 26 GHz).

Frekvencijski aranžman i tehnički uslovi korišćenja radio-frekvencija iz svih navedenih opsega za MFCN su u potpunosti usaglašeni sa odgovarajućim CEPT/ECC i EU odlukama o harmonizaciji.

U februaru 2023. EKIP je okončala aukciju spektra iz pionirskih 5G opsega (700 MHz, 3,6 GHz i 26 GHz). Postojećim mobilnim operatorima, koji su bili jedini ponuđači, dodijeljeni su svi raspoloživi frekvencijski blokovi iz uparenog dijela opsega 700 MHz i iz opsega 3,6 GHz. Dodjele važe 15 godina, tj. do 9. II 2038.

Pregled frekvencijskih dodjela u Crnoj Gori za MFCN po opsezima dat je u sljedećoj tabeli:²⁶

²⁶ <https://www.ekip.me/table/radio-frequencies/register-of-allocated-radio-frequencies/mfcn>
<https://efis.cept.org/view/rightofuseinfo.do>.

Opseg	Raspoloživi spektar	Nosilac odobrenja	Dodijeljeni blok	Tehnologija u upotrebi
700 MHz	2x30 MHz (703-733 / 758-788 MHz)	One Crna Gora	703-713/758-768 MHz	LTE
		Mtel	713-723/768-778 MHz	NR
		Crnogorski Telekom	723-733/778-788 MHz	LTE, NR(DSS)
700 MHz SDL	do 20 MHz (738-758 MHz)	Nije dodijeljeno	-	-
800 MHz	2x30 MHz (791-821 / 832-862 MHz)	Mtel	791-801/832-842 MHz	LTE
		Crnogorski Telekom	801-821/842-862 MHz	LTE
900 MHz	2x35 MHz (880-915 / 925-960 MHz)	Mtel	880-890/925-935 MHz	GSM, UMTS
		One Crna Gora	890-905/935-950 MHz	GSM, UMTS, LTE
		Crnogorski Telekom	905-915/950-960 MHz	GSM
1500 MHz	90 MHz (1427-1517 MHz)	Nije dodijeljeno	-	-
1800 MHz	2x75 MHz (1710-1785 / 1805-1880 MHz)	One Crna Gora	1710-1735/1805-1830 MHz	DCS1800, LTE, NR(DSS)
		Crnogorski Telekom	1735-1760/1830-1855 MHz	DCS1800, LTE
		Mtel	1760-1785/1855-1880 MHz	DCS1800, LTE
2 GHz	2x60 MHz (1920-1980 / 2110-2170 MHz)	Mtel	1920-1940/2110-2130 MHz	UMTS
		Crnogorski Telekom	1940-1960/2130-2150 MHz	LTE, NR(DSS)
		One Crna Gora	1960-1980/2150-2170 MHz	UMTS, LTE, NR(DSS)
2,3 GHz	100 MHz (2300-2400 MHz)	Nije dodijeljeno	-	-
2,6 GHz FDD	2x70 MHz (2500-2570 / 2620-2690 MHz)	Crnogorski Telekom	2500-2520/2620-2640 MHz	LTE
		Mtel	2520-2555/2640-2675 MHz	LTE
		One Crna Gora	2555-2570/2675-2690 MHz	LTE, NR(DSS)
2,6 GHz TDD	50 MHz (2570-2620 MHz)	One Crna Gora	2575-2595 MHz	LTE, NR(DSS)
		Crnogorski Telekom	2610-2615 MHz	not in use
3,6 GHz	400 MHz (3400-3800 MHz)	One Crna Gora	3400-3540 MHz	NR
		Mtel	3540-3660 MHz	NR
		Crnogorski Telekom	3660-3800 MHz	NR
26 GHz	1000 MHz (26,5-27,5 GHz)	Nije dodijeljeno	-	-

5G usluge su dostupne i u urbanim djelovima svih opština u Crnoj Gori. Do kraja 2023. signalom 5G mreže na bazi NR (DSS) tehnologije, uglavnom u opsegu 2 GHz, pokriveno je oko 85,37% stanovništva Crne Gore. 5G usluge na bazi čiste NR tehnologije u opsegu 3,6 GHz dostupne su u Podgorici, Nikšiću i primorskim gradovima Bar, Budva, Kotor, Tivat i Herceg Novi.

Crna Gora je znatno prije propisanog roka oslobodila opseg 700 MHz, ali je korišćenje istog za MFCN sisteme bilo ograničeno prisustvom štetne interferencije od DTT predajnika iz Republike Albanije. Nakon intenzivne komunikacije,

administracija Republike Albanije je sredinom feburara 2023, kao privremenu mjeru do potpunog napuštanja opsega 700 MHz, izvršila migraciju DTT predajnika na lokaciji Tarabosh kod Skadra i Fushe Dajti kod Tirane sa kanala 51 i 53, koji se preklapaju sa dijelom opsega 700 MHz opredijeljenim za uplink MFCN sistema, na kanale 59 i 57. Na ovaj način je u značajnoj mjeri smanjen nivo interferencije na MFCN uplink-u, koji je posebno osjetljiv na ovu vrstu smetnje.

Namjena i uslovi korišćenja radio-frekvencija u Crnoj Gori su u potpunosti usaglašeni sa ITU Propisima o radiokomunikacijama (ITU Radio Regulations) i odgovarajućim CEPT/ECC odlukama i preporukama. Takođe, implementirane su sve relevantne odluke EU koje se tiču harmonizovanog korišćenja radio-frekvencija.

U Crnoj Gori pozivi prema broju "112" primaju se u Operativno-komunikacionom centru 112 (OKC 112). Prema usvojenom planu OKC 112 se nalazi na lokacijama regionalnih centara u Podgorici, Bijelom Polju i Baru.

Tokom 2023. završeno je testiranje AML servisa pametnim telefonima i isti je pušten u funkciju sa testnom licencom. Zbog veće dostupnosti uveden je i nacionalni roming za pozive prema broju 112 tako da korisnici bilo koje mreže, u slučaju nepokrivenosti signalom svog operatora, mogu besplatno koristiti mrežu drugih operatora ukoliko im je dostupna na tom području. U toku 2023. OKC 112 je primio 292.132 poziva što je za 32,65% više nego u 2022.

Shodno novoj Uredbi o organizaciji i načinu rada državne uprave, donijetoj krajem 2023, oblast elektronske trgovine je u nadležnosti Ministarstva ekonomskog razvoja. Novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta Ministarstva ekonomskog razvoja, predviđjeće se sektor koji će obavljati poslove koji se odnose na e-trgovinu. U cilju edukacije službenika u vezi sprovođenja aktivnosti e-trgovine, u narednom periodu očekujemo organizovanje TAIEX misija na regionalnom i bilateralnom nivou.

10.1.3. Statistički podaci

Ukupan broj priključaka fiksne telefonije na dan 29. II 2024. je iznosio 190.437 što odgovara penetraciji od 30,71%. U poređenju s prethodnom godinom, broj priključaka fiksne telefonije je manji za 0,17%. Od ukupnog broja priključaka fiksne telefonije na dan 29. II 2024. na fizička lica se odnosilo 85,33%, a na pravna lica 14,67% priključaka.

Na dan 29. II 2024. broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori iznosio je 1.293.652 što odgovara penetraciji od 208,64%. U odnosu na isti period prošle godine, broj korisnika je veći za 2,08%. Na kraju februara 2024. bilo je 60,01% ili 776.358 postpaid korisnika, dok je prepaid korisnika bilo 39,99%, odnosno 517.294.

Ukupan broj priključaka fiksnog širokopojasnog pristupa internetu na dan 29. II 2024. je iznosio 202.737. Procentualni iznos po tehnologijama je sljedeći: FTTx=49,12%, KDS-HFC=26,62%, xDSL=23,16%, WiFi=0,93% i ostale tehnologije=0,17%. U odnosu na isti period prošle godine, broj širokopojasnih priključaka je veći za 3,84%.

Ukupan broj prepaid i postpaid korisnika mobilnih usluga koji su pristupili internetu (putem mobilnih telefona i modema) tokom februara 2024. je iznosio 675.673, pri čemu je 381.820 koristilo 3G, 585.481 4G tehnologiju pristupa, a 80.836 5G tehnologiju. Broj korisnika koji su pristupili internetu preko mobilnih mreža tokom februara 2024. bio je za 5,5% veći u odnosu na februar 2023.

Uslugu prenosivosti broja u februaru 2024. je iskoristilo 1.227 pretplatnika i to 1.192 pretplatnika mobilne telefonije i 35 pretplanika fiksne telefonije. Usluga prenosivosti telefonskih brojeva se pruža od 1. XII 2011. i do 29. II 2024. ukupno je prenešeno 94.044 brojeva, od čega 16.868 brojeva u fiksnim i 77.176 brojeva u mobilnim mrežama.

U skladu sa Strategijom digitalne transformacije Crne Gore 2022-2026, unarednoj tabeli je dat prikaz vrijednosti indikatora (početna vrijednost, vrijednost na kraju 2023. i planirane vrijednosti za 2024. i 2026.):

Indikator	Početno stanje 2021.	Plan 2024.	Plan 2026.	Stanje 2023.
Procenat pokrivenosti domaćinstava fiksnim BB-om brzinom od 100Mb/s+	76,7%	81,6%	86,4%	79,21%
Procenat pokrivenosti stanovništva mobilnim BB-om brzinom od 10 Mb/s+	97,2%	98%	99%	97,56%

10.1.4. Žalbe (operatora), rješavanje sporova, prigovori (pretplatnika)

U periodu od 1. I 2023. do 31. XII 2023. EKIP je primila 316 žalbi korisnika na odluke operatora javnih elektronskih komunikacionih usluga. Po ovim žalbama EKIP je pokrenula odgovarajuće postupke, tako da je do 31. XII 2023. 49 postupaka okončano donošenjem odluke o usvajanju žalbe, 129 postupaka je okončano donošenjem odluke o odbijanju žalbe zbog neosnovanosti, dok je 71 postupak pokrenut žalbama korisnika okončan rješenjima o obustavi postupka iz razloga što je, u međuvremenu, nakon podnošenja žalbi a uz posredovanje Agencije, operator preinačio svoje odluke, odnosno postupio u skladu sa žalbenim zahtjevima, zbog čega su korisnici odustajali od žalbi. Ukupno 40 žalbi podnijetih od strane korisnika odnosio se na zahtjeve korisnika u kojima nije bilo osnova za pokretanje postupka pred EKIP-om, dio se odnosio na pitanja čije rješavanje nije u nadležnosti službe za zaštitu korisnika (u pitanju su žalbe na kvar i servisiranje telefonskih uređaja pa su isti proslijeđivani na rješavanje Upravi za inspeksijske poslove budući da su iz okvira njihove nadležnosti) a dio se odnosio na žalbe koje su neblagovremeno podnijete.

EKIP je zaključila Sporazum o regulisanju međusobnih odnosa sa privrednim društvom One Crna Gora dana 27. VII 2023, koji se odnosi na obavezu EKIP-a i One Crna Gora na odustanak od svih postupaka koje su inicirali (povlačenje svih zahtjeva, žalbi, tužbi pred nadležnim državnim organima). Na ovaj način, mirnim putem je riješen dugogodišnji spor između EKIP-a i operatora One Crna Gora vezano za usklađivanje licenci izdatih u skladu sa Zakonom o telekomunikacijama (Sl. list RCG", br. 59/00 i 58/02) sa Zakonom o elektronskim komunikacijama ("Sl. list CG", br. 50/08, 53/09, 70/09, 40/10, 49/10, 32/11 i 40/11), kao i spor vezano za produženje prava korišćenja radio-frekvencija koje su tom operatoru (tada Telenor d.o.o.) bile dodijeljene licencama izdatim u skladu sa Zakonom o telekomunikacijama, u kom sporu je osim EKIP bilo tuženo resorno ministarstvo, odnosno Država Crna Gora.

Pred Privrednim sudom u Podgorici tokom 2023. nije bilo novih dešavanja u predmetu po tužbi Crnogorskog Telekom za naknadu štete zbog sniženja cijena roaminga shodno Sporazumu o sniženju cijena usluge rominga u javnim mobilnim komunikacionim mrežama, koji je Crna Gora zaključila sa drugim državama, povodom čega se spor vodio i 2022.

10.1.5. Međunarodna saradnja

Crna Gora je članica Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), kao i Konferencije evropskih administracija za poštu i telekomunikacije (CEPT) i drugim međunarodnim organizacijama u oblasti elektronskih komunikacija i radio-spektra.

Crna Gora aktivno radi na realizaciji aktivnosti definisanih Akcionim planom za zajedničko regionalno tržište 2021-2024 (CRM) u okviru Berlinskog procesa i saradnje sa Savjetom za regionalnu saradnju (RCC)

EKIP aktivno saraduje sa Međunarodnom unijom za telekomunikacije (ITU), Tijelom evropskih regulatora za oblast elektronskih komunikacija (BEREC), Savjetom za regionalnu saradnju (RCC), Evropskom mediteranskom regulatornom grupom (EMERG).

EKIP aktivno učestvuje i u radu relevantnih CEPT radnih tijela, uključujući i Svjetsku konferenciju o radiokomunikacijama (WRC) i CEPT Grupu za pripremu konferencije (CPG). Od sredine 2023. Crna Gora ima predstavnike i u EU Grupi za politiku spektra (RSPG) u svojstu posmatrača.

EKIP je u saradnji sa ITU u periodu 27-30. IX 2023. organizovala Međunarodnu konferenciju regulatora pod nazivom „Univerzalna povezanost u Evropi: Postojeće stanje i perspektive”. Tom prilikom potpisan je Tehnički sporazum između nacionalnih regulatornih organa za upravljanje radio-frekvencijama Hrvatske i Crne Gore o međugraničnoj koordinaciji mobilnih/fiksnih komunikacionih mreža (MFCN) u frekvencijskim opsezima: 900 MHz; 1800 MHz; 2 GHz; 2,6 GHz, kao i Tehnički sporazum između nacionalnih regulatornih organa za upravljanje radio-frekvencijama Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Sjeverne Makedonije i Srbije o međugraničnoj koordinaciji mobilnih/fiksnih komunikacionih mreža (MFCN) u frekvencijskom opsegu 3,6 GHz.

Sa nadležnim tijelom za upravljanje radio-frekvencijskim spektrom Republike Kosovo (ARKEP), EKIP je 7. XI 2023. potpisala bilateralne tehničke sporazume o prekograničnoj koordinaciji MFCN sistema u frekvencijskim opsezima 800 MHz, 900 MHz, 1800 MHz, 2 GHz, 2,6 GHz i 3,6 GHz.

U kontekstu Svjetske konferencije o radiokomunikacijama (WRC-23), koja je održana u periodu 20. XI – 15. XII 2023. u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, u vezi sa podnijetim kontribucijama administracije Crne Gore, delegati WRC-23 su se pozitivno izjasnili po pitanju zahtjeva administracije Crne Gore da se za fiksnu satelitsku službu (FSS) u međunarodni plan izvrši upis novog alotmenta Crne Gore za FSS u opsezima 4,500-4,800 MHz, 6,725-7,025 MHz, 10,7-10,95 GHz, 11,20-11,45 GHz i 12,75-13,25 GHz, na orbitalnoj poziciji -36,6° (36,6 W).

10.1.6. Administrativni kapaciteti

U Ministarstvu ekonomskog razvoja, u okviru Direktorata za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i radio-spektar, djeluju 3 direkcije: Direkcija za elektronske komunikacije i radio spektar, Direkcija za širokopojasni pristup internetu i Direkcija za poštansku djelatnost. Direkcija ima ukupno 14 sistematizovanih radnih mjesta, zajedno sa generalnim direktorom, od čega je 9 sistematizovanih radnih mjesta u sektoru elektronskih komunikacija, od kojih je 5 popunjeno.

U EKIP-u postoje slijedeće samostalne organizacione jedinice: Sektor za pravne poslove, Sektor za ekonomske poslove, Sektor za elektronske mreže i servise, Sektor za radiokomunikacije, Sektor za poštansku djelatnost, Odjeljenje za opšte poslove Odsjek za nadzor I Kabinet Izvršnog direktora. Od 2016, na zaposlene u Agenciji se primjenjuje i Zakon o zarada zaposlenih u javnom sektoru.

U EKIP-u je na dan 31. XII 2023. zajedno sa izvršnim direktorom bilo 68 zaposlenih, od kojih je njih 58 sa visokom školskom spremom i 10 sa srednjom stručnom spremom.

10.2. Usluge informatičkog društva

10.2.1. Normativni okvir

Predlog zakona o informacionoj bezbjednosti je, sa Tabelom usklađenosti NIS 2 Direktive sa Predlogom zakona, upućen EK na mišljenje u septembru 2023. Saglasno Direktivi (EU) 2022/2555 Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. decembra 2022. o mjerama za visoki zajednički nivo sajber bezbjednosti u Uniji, izmjeni Regulative (EU) br. 910/2014 i Direktive (EU) 2018/1972 i prestanku važenja Direktive (EU) 2016/1148 (Direktiva NIS2), Crna Gora je pristupila njenom transponovanju u Predlog zakona o informacionoj bezbjednosti. Utvrđivanje Zakona na Vladi je planirano za III Q 2024.

Važeći Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu je u potpunosti usklađen sa Uredbom EU 910/2014 o eIDAS-u. Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu reguliše usluge poverenja, praveći razliku između kvalifikovanih i nekvalifikovanih. Isti propis uređuje njihov nadzor.

10.2.2. Ostvareni rezultati

Predlogom Zakona o slobodnom pristupu informacijama prepoznata je obaveza javnih preduzeća da objavljuju podatke na Nacionalnom Portalu otvorenih podataka u skladu sa Direktivom EU 2019/1024.

Crna Gora je učestvovala u istraživanju globalne inicijative Open data Maturity Report koju svake godine sprovodi Kancelarija za publikacije EU kao zvanični pružalac izdavačkih usluga svim institucijama, tijelima i agencijama EU. Ovaj izvještaj za 2023.²⁷ pokazao je da je, među zemljama kandidatima za članstvo u EU, Crna Gora postigla najveći napredak u oblasti otvaranja podataka. Međutim, iako su neke dimenzije političkog, socijalnog i ekonomskog uticaja otvaranja podataka porasle, usljed posljedica sajber napada u avgustu 2022, nije bilo moguće oporaviti jedan dio portala, odnosno modul za administraciju, iako su svi podaci objavljeni do tada sačuvani i vidljivi na javnom sajtu. Shodno pomenutom, potrebno je izraditi novo tehnološko rješenje u skladu sa svim tehničkim specifikacijama i EU standardima iz oblasti otvaranja podataka u posjedu organa vlasti. S tim u vezi, sredinom 2023. se krenulo u izradu Projektnog zadatka za novo softversko rješenje nacionalnog Portala otvorenih podataka. Uporedo sa izradom novog portala, radilo se na identifikaciji *high value data* setova, koji su u posjedu organa vlasti, u okviru istraživanja i analize u kontekstu projekta „Ubrzanje digitalnog upravljanja”. U pomenutoj analizi su i date preporuke za objavljivanje data setova visoke vrijednosti na portalu otvorenih podataka. Crna Gora je potpisivanjem Sporazuma o pristupanju programu Digitalna Evropa, u junu 2023, stekla status pridružene članice ovom programu.

Poziv u okviru programa „Digitalna Evropa“ - Mreža evropskih digitalnih inovacionih habova za pridružene zemlje, otvoren je od decembra 2023. Shodno tome, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija i Ministarstvo javne uprave objavili su 15. III 2024. Javni konkurs za predselekciju kandidata iz Crne Gore sa rokom za prijavljivanje do 22. III 2024. Na pomenuti konkurs su podnijete dvije projektne prijave, nakon čega je sprovedena procedura nezavisne evaluacije, u skladu sa Pravilnikom o kriterijumima za imenovanje nezavisnih eksperata i postupku ocjene inovacionih programa i projekata i uslovima Javnog konkursa. O rezultatima Javnog konkursa obaviještena je EK.

Ministarstvo javne uprave je tokom 2023. pokrenulo aktivnosti na izradi Vodiča administrativnih postupaka Vlade, koji ima za cilj da objedini sve usluge koje pruža državna uprava i predstavi građanima i privredi na jedinstven način. Vodič sadrži i unificirane obrasce zahtjeva koje stranke mogu preuzeti prilikom informisanja o načinu ostvarivanja svojih prava i obaveza.

Ministarstvo javne uprave realizovalo je aktivnosti na uspostavljanju sistema za elektronsku naplatu i kontrolu uplata (NS-NAT), čijom implementacijom omogućavamo građanima da na jednostavan način izvrše plaćanje administrativnih taksi, naknada i ostalih javnih prihoda, elektronskim putem uz upotrebu platnih kartica putem web portala <https://eplacanje.gov.me>.

Crna Gora je krajem 2022. pokrenula proces uspostavljanja Digitalne akademije - online platforme za edukaciju i povezivanje svih relevantnih aktera koji rade na građenju digitalnih i liderskih vještina javnih službenika, studenata i ranjivih grupa od strateškog značaja. Na web portalu Vlade kreirana je posebna stranica namijenjena Digitalnoj akademiji sa osnovnim informacijama o samom konceptu buduće online platforme, dostupnim modulima obuka i njihovim sadržajem.

10.2.3. Statistički podaci

²⁷ <https://data.europa.eu/en/news-events/news/2023-open-data-maturity-report-has-been-released>

Pristup JSERP platformi ima 18 institucija, a trenutno su aktivne elektronske razmjene podataka između 16 parova registara između kojih se odvija razmjena podataka putem nekog određenog web servisa. Tokom 2023. bilo je preko 2,5 miliona upita preko ovog sistema, od kojih se najviše upita obavlja preko servisa informacionog sistema Socijalnog kartona.

Na Portalu eUprave je na kraju 2023. objavljeno 389 usluga, od čega su 87 elektronskih i 302 informativnih, 255 za pravna lica, 123 za fizička lica i 11 za javnu upravu. Takođe, broj aktivnih korisnika na Portal eUprave iznosi 109.510. Kada je u pitanju sistema ePraticipacije, na istom je ukupno za izvještajni period bilo objavljeno 133 javnih rasprava, obavještenja i poziva. Tokom 2023. otvoreno je 7371 naloga na Portalu, dok se ulogovalo 11.965 korisnika.

Kreirani su novi i nadograđeni postojeći moduli u Informacionom sistemu crnogorskog obrazovanja (MEIS). Moduli su vezani za administriranje sistema, detaljniju evidenciju školske infrastrukture i evidentiranje računarske opreme.

Sve elektronske usluge za upis nalaze se na stranici www.upisi.edu.me, kao i na portalu elektronske uprave www.euprava.me. Za realizaciju elektronskih usluga korišćen je Jedinostveni sistem za elektronsku razmjenu podataka koji je u nadležnosti Ministarstva javne uprave. Realizovane su obuke za sve upisne komisije i izrađena su odgovarajuća uputstva.

Od septembra 2023. dostupne su i dvije nove elektronske usluge za podnošenje zahtjeva za studentske kredite i učeničke i studentske stipendije. Kao i kod dosadašnjih elektronskih usluga upisa u državne predškolske ustanove, državne osnovne i srednje škole, osnovne muzičke škole, u prvu godinu osnovnih studija Univerziteta Crne Gore, privatne predškolske ustanove i u učeničke/studentske domove, dvije nove elektronske usluge se ostvaruje samo uz pomoć jedinstvenog matičnog broja, a svi ostali podaci se preuzimaju iz registara. U 2023. podnijeto je 32394 elektronskih zahtjeva.

Trend upisa elektronskim putem od 2020. prikazan je u sljedećoj tabeli, uz napomenu da nismo prikazali procenete za prijavljivanje za kredite i stipendije, jer su se zahtjevi podnosili isključivo elektronskim putem.

Godina	Predškolske ustanove	Osnovne škole	Srednje škole	Osnovne muzičke škole	Fakulteti UCG	Učenički i studentski domovi
2020	88,9%	81,8%	75,9%			
2021	81,4%	67,4%	66,7%	42%	88%	
2022	75,5%	55,2%	65,8%	56,9%	85,3%	84,7%
2023	76,2%	64,3%	65,4%	45,1%	86,14%	

U decembru 2023. uspostavljena je i elektronska razmjena podataka sa Institutom za javno zdravlje Crne Gore. Na ovaj način se putem veb servisa od Instituta za javno zdravlje preuzimaju podaci o ispravnosti vode i hrane u obrazovno-vaspitnim ustanovama.

Na osnovu ugovora potpisanog u novembru 2023. obezbijedena je računarska oprema u vrijednosti od 6.337.214,00 eura i to: 4575 računara, 1133 laptopa, 1806 televizora, 516 projektora i 445 štampača koji će biti stavljeni na raspolaganje osnovnim i srednjim školama u Crnoj Gore, i čime će biti pokriveno oko 50% potreba ustanova. U okviru ovog opremanja biće opremljene i biblioteke laptop-ovima koji su prvenstveno namjenjeni djeci koja nemaju računare kod kuće. Ovim projektom stvoreni su neophodni preduslovi za intenzivniju primjenu savremenih IKT tehnologija u nastavnom procesu i digitalizaciju obrazovnog sistema.

Instalirana je lokalna računarska mreža u dijelu predškolskih ustanova, muzičkih škola i svim resursnim centrima.

Kompanija Telekom Crna Gora donirala je modeme za mobilni internet za 45 područnih ustanova osnovnih škola koje do sad nisu bile pokrivenne internet signalom.

Tokom 2023. konstantno je rađeno na obogaćivanju sadržaja „Digionice“, online platforme za samostalno učenje. Akcenat je stavljen na izradu i sistematizaciju digitalnog sadržaja koji će biti postavljen na platformi, kao i na edukaciji nastavnog osoblja o korišćenju ove platforme. U 2023. edukovano je oko 1.000 nastavnika, a na platformi za samostalno online učenje nalazi se 1.116 kurseva, 12.231 lekcija i 562 kvizova, u 58 kategorija. Ukupan broj korisnika platforme (nastavnika, djece i roditelja) je 32.294.

U tabeli niže dat je prikaz davalaca elektronskih usluga povjerenja sa statističkim podacima o njihovoj upotrebi zaključno s datumom 31. XII 2023:

Davalac elektronskih usluga povjerenja	Vrsta elektronske usluge povjerenja	Broj izdatih aktivnih certifikata ili pruženih usluga
Pošta Crne Gore A.D	Izrada certifikata za elektronski potpis	10.540 certifikata
	Izrada kvalifikovanog certifikata za elektronski potpis	11.296 certifikata
	Izrada kvalifikovanog certifikata za elektronski pečat	26 certifikata
	Izrada kvalifikovanog certifikata za autentifikaciju internet stranice	7 certifikata
	Izrada kvalifikovanog vremenskog pečata	13.200 certifikata
	Usluga elektronske preporučene dostave	/
	Kvalifikovana usluga elektronske preporučene dostave	12.000 usluga
Coreit D.O.O	Izrada kvalifikovanog certifikata za napredni elektronski potpis	4.392 certifikata
	Izrada kvalifikovanog certifikata za napredni elektronski pečat	136 certifikata
	Izrada kvalifikovanog certifikata za kvalifikovani elektronski potpis	20.989 certifikata
	Izrada kvalifikovanog certifikata za kvalifikovani elektronski pečat	1.367 certifikata
	Izrada elektronskog vremenskog pečata	/
	Izrada kvalifikovanog vremenskog pečata	/
Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP)	Izrada kvalifikovanog certifikata za kvalifikovani elektronski potpis	327.461 certifikata
Ministarstvo javne uprave (MJU)	Izrada certifikata za napredni elektronski potpis	205 certifikata
Crnogorski Telekom A.D. Podgorica	Izrada certifikata za napredni elektronski potpis	/
	Izrada certifikata za napredni elektronski pečat	/
	Izrada kvalifikovanog certifikata za napredni elektronski potpis	7.777 certifikata

	Izrada kvalifikovanog certifikata za napredni elektronski pečat	441 certifikata
	Izrada kvalifikovanog certifikata za kvalifikovani elektronski potpis	407 certifikat
	Izrada kvalifikovanog certifikata za kvalifikovani elektronski pečat	4 certifikata
	Izrada kvalifikovanog vremenskog pečata	424 certifikata
	Kvalifikovana usluga verifikacija kvalifikovanog elektronskog potpisa i kvalifikovanog elektronskog pečata	184 usluga
	Kvalifikovana usluga elektronske preporučene dostave	71 usluga
Zeko.me DOO	Usluga elektronske preporučene dostave	130 usluga
Centralna banka Crne Gore	Izrada certifikata za napredni elektronski pečat	230 certifikata

Kada su u pitanju elektronske usluge povjerenja, trenutno je upisano sedam davalaca elektronskih usluga povjerenja, čiji se podaci nalaze u Evidenciji davalaca elektronskih usluga povjerenja i Registru kvalifikovanih davalaca elektronskih usluga povjerenja, kao i u Trust listi uspostavljenoj u skladu sa standardom ETSI TS 119 612.

U toku 2023, uspostavljen je napredni ekosistem sajber bezbjednosti i implementiran skup alata neophodnih za efikasan sistem detekcije, odgovora na prijetnje i prevencije štete nad imovinom i podacima.

Kontinuirano se izvršava penetraciono testiranje (analiza ranjivosti) ukupno 40 informacionih sistema i portala, na osnovu čega su implementirane preporučene sigurnosne zakrpe i ažuriranja aplikativnog i sistemskog softvera.

U toku 2023, Vladin CIRT je u okviru monitoringa identifikovao i izolovano 87 računara. Upućena su obavještenja nadležnim institucijama i preduzete aktivnosti na uklanjanju ranjivosti. Izdato je 56 upozorenja u vezi identifikovanih prijetnji.

Uspostavljan portal cirt.gov.me s ciljem podizanja svijesti o sajber bezbjednosti kroz aktivno informisanje zaposlenih u javnoj upravi, ali i šire javnosti o aktuelnim bezbjednosnim trendovima i protokolima, kao i obukama i programima edukacije;

Ukupno 87 informacionih sistema (75 na virtuelizacionoj platformi i 12 autonomnih sistema) za 24 državne institucije se hostiju u Data Centru Ministarstva javne uprave, te je značajan korak napravljanjen u vidu centralizacije informacionih sistema. Bitni benefiti centralizacije se ogledaju u racionalizaciji troškova za nabavku opreme, održavanja iste i značajnom unapređenju aspekta administracije, monitoringa te postizanja većeg stepena otpornosti na sajber incidente.

Organizovano je prvo takmičenje u oblasti cyber sigurnosti, u kome je učestvovalo i prošlo obuku ukupno 21 učenik/ca.

U kontekstu koordinacije i odgovora na incidentne situacije u crnogorskom sajber prostoru, incidenti se Nacionalnom CIRT-u prijavljuju online, putem web portala www.gov.me/cirt i slanjem prijave putem mejla..

U periodu 1. I – 31. XII 2023. prijavljen je ukupno 751 incident od kojih se najviše prijava odnosi na malver 466, prevare putem interneta 117, zloupotreba profila na društvenim mrežama 84, napad na web sajtove i IS 42, neprikladan sadržaj na internetu 8, dok je ostalih incidenata poput uznemiravanja i ucjena bilo ukupno 34.

10.2.4 Međunarodna saradnja

Donacijom delegacije EU, a u saradnji sa UNDP-em pokrenuta je realizacija aktivnosti iz projekta "eUsluge i digitalna infrastruktura kao mjera odgovora na COVID-19" sa ciljem da se ubrza digitalna transformacija javne uprave u Crnoj Gori uz razvoj novih i nadogradnju postojećih platformi i složenih softverskih sistema, kao i kompleksnih elektronskih usluga koje zadovoljavaju, prije svega, potrebe građana i privrede.

Na marginama Samita lidera Berlinskog procesa, 16. X 2023. potpisan je Ugovor o osnivanju Centra za sajber kapacitete Zapadnog Balkana (WB3C), sa sjedištem u Podgorici. Očekuje se će kompletna procedura ratifikacije Ugovora u parlamentima država osnivača i ostale formalno-pravne procedure biti okončane do kraja 2024.

Vladin CIRT aktivno učestvuje u radu OSTE - Internacionalnoj radnoj grupi posvećenoj implementaciji i razvoju cyber sigurnosnih mjera.

10.2.5. Administrativni kapaciteti

U cilju efikasnijeg odgovora na sajber prijetnje, ozbiljne sajber prijetnje, incidente i sajber krizu, planirano je uspostavljanje Agencije za sajber bezbjednost, kao i podizanje kapaciteta za sajber odbranu. Takođe, uspostavljen je tim za odbranu od sajber prijetnji i incidenata - CIRT-a državne uprave, u formi organizacione jedinice u Ministarstvu javne uprave.

U novembru 2023. u Ministarstvu javne uprave formirano je Odjeljenje inspekcije informacionog društva kojim su sistematizovana četiri radna mjesta: Glavni inspektor za oblast informacionog društva i tri radna mjesta - Inspektor I za oblast informacionog društva.

3.10.3. Audiovizuelna politika

3.10.3.1. Normativni okvir

Prijedlog zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama, Prijedlog zakona o medijima i Prijedlog zakona o nacionalnom javnom emiteru – Javnom medijskom servisu Crne Gore, su upućeni EK 15. III 2024. Njihovo donošenje je planirano za II kvartal 2024.

Crna Gora je 19. X 2023. usvojila Medijsku Strategiju 2023-2027 sa Akcionim planom za period 2023 – 2024. Osnovni cilj Strategije je usvajanje i primjena najviših međunarodnih standarda u oblasti slobode izražavanja, usklađivanja sa politikama EU i kreiranja povoljnog ambijenta za nesmetan rad medija i za slobodno, profesionalno i odgovorno novinarstvo koje garantuje medijski pluralizam i omogućava da crnogorski građanin/ka bude istinito i sveobuhvatno informisan. Istovremeno cilj Strategije je da pruži adekvatan odgovor na širenje govora mržnje i dezinformacija, kao globalno izraženu prijetnju koja je zastupljena i u Crnoj Gori. Ukupan budžet za realizaciju Medijske strategije procijenjen je na 24.230.000 EUR.

U pogledu Uredbe (EU) 2022/2065 Evropskog parlamenta i Savjeta o jedinstvenom tržištu digitalnih usluga i izmjenama i dopunama Direktive 2000/31 /EC (Uredba o digitalnim uslugama, DSA), u Akcionom planu za period 2023-2024 Medijske strategije 2023-2027. predviđeno je razvijanje i izrada analize o pravcima razvoja i učešću na tržištu globalnih platformi za razmjenu video sadržaja i AVM usluga na zahtjev, gdje će Ministarstvo kulture i medija, u saradnji sa regulatornim organima za oblast AVM usluga – Agencijom za elektronske medije uspostaviti neposredni kontakt sa navedenim platformama. Takođe, u toku je i vođenje dijaloga sa Agencijom u cilju razmatranja mogućnosti implementacije pojedinih odredbi Uredbe EU o digitalnim uslugama, te je povodom toga u planu sprovođenje opsežnih konsultacija sa svim zainteresovanim stranama po usvajanju Zakona o AVM uslugama, uključujući i velike internetske platforme.

Što se tiče Kodeksa EU o dezinformacijama i Kodeksa ponašanja EU za borbu protiv nelegalnog govora mržnje na internetu, u Akcionom planu za period 2023-2024 Medijske strategije 2023-2027 predviđeno je uspostavljanje mehanizma tijesne koordinacije za borbu govora mržnje, online uznemiravanja i dezinformacija sa obavezom izvještavanja o ovim slučajevima i pripremu preporuka za unapređenje stanja u medijima. Mehanizmom bi rukovodili univerziteti u Crnoj Gori, koji bi u saradnji i uz podršku Ministarstva kulture i medija, te uz aktivnu saradnju sa Državnim tužilaštvom, Upravom policije, organizacijama civilnog sektora, medijima i drugim zainteresovanim subjektima sprovodili njegove aktivnosti. Realizacija navedene aktivnosti, odnosno proces formiranja navedenog mehanizma je u toku. Ovaj mehanizam obezbjeđivao bi forum za prikupljenja i analizu relevantnih domaćih i stranih iskustava, dobre prakse i blagovremeno prepoznavanje, prevenciju i suzbijanje dezinformacija i govora mržnje. Na osnovu toga, on bi bio referentna društvena tačka za predlaganje javnih politika, institucionalnog i zakonskog okvira, kao i praćenja njihove implementacije, uz uvažavanje promocije i zaštite osnovnih ljudskih prava, razvoja pluralizma medija i konkurencije na medijskom i sa njim povezanim tržištima.

3.10.3.2. Ostvareni rezultati

U periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024, Agencija za elektronske medije (AEM) je objavila sljedeće izvještaje o implementaciji programskih standarda²⁸:

- Preliminarni izvještaj o medijskom predstavljanju tokom kampanje za izbore za poslanike u Skupštini Crne Gore - jun 2023. godine;
- Izvještaj o medijskom predstavljanju tokom kampanje za izbore za poslanike u Skupštini Crne Gore - jul 2023. godine;
- Analiza programske strukture TV emitera opšteg programa sa nacionalnim pokrivanjem - jul 2023. godine;
- Analiza programske strukture specijalizovanih TV emitera – oktobar 2023. godine;
- Analiza programske strukture komercijalnih TV emitera sa regionalnim pokrivanjem – oktobar 2023. godine;
- Analiza programske strukture lokalnih javnih TV emitera – oktobar 2023. godine;
- Analiza televizijskog izvještavanja tokom „Nedelje ponosa” – decembar 2023. godine;
- Analiza programske strukture nacionalnog emitera Radio televizija Crne Gore – decembar 2023. godine;
- Analiza programske strukture komercijalnih TV emitera sa nacionalnim pokrivanjem – decembar 2023;
- Analiza prisustva rodnih stereotipa u televizijskom oglašavanju – decembar 2023. godine.
- [Informacija o TV programskim sadržajima za djecu](#) - mart 2024. godine
- [Informacija o poštovanju uslova odobrenja za emitovanje izdatih neprofitnim emiterima](#) – februar 2024.

Savjet Agencije je 26. VII 2023. donio odluku²⁹ da do prestanka važenja/ukidanja mjera uvedenih Odlukom Vlade Crne Gore o uvođenju međunarodnih restriktivnih mjera utvrđenih odlukama Savjeta EU, s obzirom na djelovanja Ruske Federacije kojima se destabilizuje situacija u Ukrajini ograniči reemitovanje programskih sadržaja „Dok anđeli spavaju” i „Miljanov komer-Sputnjik sport” koji se emituju u okviru televizijskog programa „Koreni”, koji je dostupan kroz AVM uslugu na zahtjev „M-tel”, čiji je pružalac privredno društvo „Mtel” d.o.o. iz Podgorice.

Razlog za ovu odluku je to što je emiter emitovanjem spornih programskih sadržaja omogućio reemitovanje sadržaja lica protiv kojeg su uvedene međunarodne restriktivne mjere i što je pružalac AVM usluge omogućio distribuciju takvih sadržaja na teritoriji Crne Gore, čime je prekršen član 16 Zakona o međunarodnim restriktivnim mjerama i član 7d Odluke Vlade Crne Gore o uvođenju međunarodnih restriktivnih mjera utvrđenih odlukama Savjeta Evropske Unije, s obzirom na djelovanja Ruske Federacije kojima se destabilizuje situacija u Ukrajini.

²⁸ Dostupno na sajtu AEM www.aemcg.org.

²⁹ Rješenje Savjeta Agencije br. 01-1485/4 od 26.VII 2023.

Podrška štampanim neprofitnim medijima - Ministarstvo kulture i medija sprovelo je, u julu 2023, Javni konkurs za finansiranje programskih sadržaja u štampanim neprofitnim medijima u 2023. Ovim konkursom izvršena je raspodjela 60.000€ za finansiranje programskih sadržaja u štampanim neprofitnim medijima.

Fond za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija (podfond za štampane medije i internetske publikacije) - Ministarstvo kulture i medija sprovelo je, u decembru 2023, javni konkurs za finansiranje medijskih sadržaja u dnevnim i nedjeljinim štampanim medijima i na internetskim publikacijama i finansiranje operativnih troškova različitih mehanizama samoregulacije u 2023. Ovim konkursom izvršena je raspodjela sljedećih sredstava:

- 119,645.35€ za dnevne i nedjeljne štampane medije
- 297,237.15€ za internetske publikacije
- 23,160.16€ za finansiranje zahtjeva operativnih troškova različitih mehanizama samoregulacije.

Fond za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija (podfond za elektronske medije) - SAEM je 27. III 2024. usvojio Odluku o raspisivanju javnog konkursa za raspodjelu sredstava iz Fonda za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija namijenjenih komercijalnim i neprofitnim elektronskim medijima za 2023, kao i Odluku o kriterijumima i metodologiji bodovanja prijave i zahtjeva na javni konkurs.

Ovim konkursom izvršiće se raspodjela sredstva iz Fonda i to:

- a) 1.050.220,33 EUR putem grantova za povećanje obima, strukture i raznovrsnosti ponude programskih sadržaja iz sopstvene produkcije posvećenih tematskim oblastima od javnog interesa (grantovi za emitere);
- b) 89.554,15 EUR putem grantova za pokriće operativnih troškova samoregulatornih tijela (grantovi za samoregulatorna tijela).

3.10.3.3. Statistički podaci

U periodu od 1. I do 31. XII 2023, AEM-u je dostavljeno:

- 81 prigovora na rad emitera. U prvostepenom postupku, odbijeno je 39, a prihvaćeno 42 prigovora.
- dva prigovora na rad kablovskog operatora, Jedan prigovor je odbijen kao nepotpun, a jedan je usvojen i izrečeno upozorenje zbog omogućavanja emitovanja sadržaja pravnog lica „Sputnik“ odnosno sa njim povezanih licima (kršenje člana 7d Odluke Vlade Crne Gore o uvođenju međunarodnih restriktivnih mjera utvrđenih odlukama Savjeta Evropske Unije, s obzirom na djelovanja Ruske Federacije kojima se destabilizuje situacija u Ukrajini).

U periodu od 1. I do 31. XII 2023, AEM je, po službenoj dužnosti, pokrenula:

- 200 postupak protiv emitera
- četiri postupka protiv pružaoca AVM usluga na zahtjev

U postupcima po prigovoru ili službenoj dužnosti, u periodu od 1. I do 31. XII 2022, AEM je izrekla 220 upozorenje, od čega 43 u postupcima po prigovorima i 177 u postupcima po službenoj dužnosti.

Na prvostepena rješenja o izricanju upozorenja ili druga akta kojima su utvrđena prava i obaveze pružalaca AVM usluga, podneseno je 13 žalbi i to: jedna žalba u postupku po prigovoru na rad emitera i 12 žalbi u postupcima pokrenutim po službenoj dužnosti prema emiterima. SAEM je, kao neosnovane, odbio 10 žalbi, a tri je usvojio i predmete vratio prvostepenom organu na ponovni postupak.

SAEM je 22. III 2024. raspisao javni konkursa za dodjelu prava na emitovanje opštih ili specijalizovanih radijskih programa na 18 frekvencija u 17 opština.

U periodu od 1. I do 31. XII 2023., AEM je izdala jedno novo odobrenja za emitovanje, i to Odobrenje za emitovanje specijalizovanog zabavnog televizijskog programa „LH TV“ (Odobrenje za emitovanje br. O-TV-K-31). Na osnovu zahtjeva imaoca odobrenja da ne namjerava da nastavi emitovanje programa, Agencija je donijela rješenja o prestanku tri odobrenja za emitovanje radijskih programa. Zbog kršenja obaveza propisanih izdatim odobrenjima za emitovanje, Agencija je trajno oduzela odobrenja za emitovanje pet radijskih i dva televizijska programa.

U periodu od od 1. I do 31. XII 2022, značajno je promijenjena programska struktura 20 programa od čega: sedam radijskih (jedan neprofitni, dva javna i četiri komercijalna) i 13 televizijskih programa (pet javnih i osam komercijalnih).

U periodu od 1. I do 31. XII 2022, AEM je pokrenula osam postupaka prinudne naplate i dva stečajna postupka.

Prema podacima o stanju tržišta usluga distribucije radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika sa stanjem na dan 30. IX 2023, broj priključaka za distribuciju radio i televizijskog programa putem različitih platformi sa uslovnim pristupom iznosi 263.752. U poređenju sa brojem priključaka na kraju 2022, broj korisnika Pay-TV usluga je veći za 9.356 ili 3,67%. Posmatrajući samo učešće platformi sa uslovnim pristupom, KDS distribucija sa učešćem od 47,35% drži vodeću poziciju na tržištu usluga distribucije radio i TV programa do krajnjih korisnika. Slijede IPTV (30,57%) i DTH (19,16%). DVB-T2 ima učešće od 2,92%. Prosječna cijena dopunskog paketa je 6,45€ (najviša 25€, najniža 1,90€). U osnovnom paketu korisnicima je dostupno, u prosjeku, 100 televizijskih programa (najviše 265, najmanje 18). U strukturi ponude dopunskih paketa najzastupljeniji su filmski i sportski sadržaji.

3.10.3.5. Međunarodna saradnja

AEM je učestvovala (u svojstvu posmatrača) na sastancima Kontakt komiteta za sprovođenje Direktive o audiovizuelnim medijskim uslugama i Evropske grupe regulatora za audiovizuelne medijske usluge (ERGA).

Takođe, AEM je učestvovala u aktivnostima u okviru regionalnog projekta EU i SE „Zaštita slobode izražavanja i slobode medija na zapadnom Balkanu (PRO-FREX)“ koji se sprovodi u okviru programa „Horizontalni mehanizam za Zapadni Balkan i Tursku 2023-2026“ (Horizontal Facility III).

3.10.3.6. Operativna i finansijska nezavisnost

Skupština je 26. XII 2023. prihvatila Izvještaj o finansijskom poslovanju i Izvještaj o radu AEM za 2022 („Sl. list CG“, br. 120/23). Takođe, Skupština je 28. XII 2023, usvojila je Finansijski plan sa Planom rada AEM za 2024. („Sl. list CG“, br. 125/23).

Agencija ima 30 zaposlenih (uključujući direktoricu), od kojih je osam muškaraca i 22 žene. Organizaciju AEM čine Sektor za pravne i ekonomske poslove (sedam zaposlenih); Sektor za nadzor nad radom pružalaca AVM usluga (deset zaposlenih); Službu za zajedničke poslove (osam zaposlenih) i Služba za informaciono-komunikacione tehnologije (četiri zaposlena).

Agencija vrši 24/7 monitoring programa i ima kapacitet da snima sve TV programe, kao i najveći dio radijskih programa (čiji signal je dostupan u sjedištu Agencije).

Imajući u vidu potrebe razvoja kapaciteta za vršenje nadzora nad rastućim brojem subjekata nadzora, Agencija planira adaptaciju prostora i unapređenje kapaciteta i mogućnosti za monitoring, čuvanje i analizu emitovanih sadržaja, uz maksimalno moguće korišćenje savremenih softverskih rješenja.

16.1. Normativni okvir

Skupština je 29. XII 2023. donijela **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dobit pravnih lica** ("Sl. list CG", broj 125/23) kojim je izvršeno usklađivanje sa Direktivom Savjeta EU 2009/133/EC o zajedničkom sistemu oporezivanja koji se primjenjuje na spajanja, podjele, djelimične podjele, prenosa imovine i zamjene akcija društava iz različitih država članica Evropske unije, kao i prenosa sjedišta Evropskog privrednog društva ili Evropske zadruge iz jedne države članice u drugu državu članicu, kao i sa Međunarodnim računovodstvenim standardima i Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja. Takođe, predmetnim izmjenama izvršeno je i:

- proširivanje obuhvata lica koja su u obavezi da obračunavaju porez po odbitku, na način da je pravno lice u obavezi da obračuna, obustavi i uplati porez po odbitku;
- uvođenje novog oblika prihoda koji je predmet oporezivanja porezom po odbitku, tj. prihoda od raspodjele likvidacionog ostatka drugim pravnim licima;
- smanjenje amortizacionih stopa osnovnih sredstava i nepokretnosti, u svrhu priznavanja rashoda u poreske svrhe;
- odvajanje otpisa vrijednosti sumnjivih potraživanja od ispravke vrijednosti;
- isključivanje iz definicije kapitalnog dobitka prenosa uz naknadu, uz zadržavanje prenosa kao jednog od načina za ostvarivanje kapitalnog dobitka;
- preciznije definisanje nabavne cijene svih izvora kapitalnog dobitka/gubitka.

Ministarstvo finansija je donijelo Pravilnik o kamatnoj stopi za koju se smatra da je u skladu sa principom "van dohvata ruke" za 2024. godinu („Sl. list CG“, broj 115/23) kojim se propisuje kamatna stopa koja se, u skladu sa principom "van dohvata ruke", za 2024. obračunava na pozajmice, zajmove, kredite i druge finansijske instrumente između povezanih lica.

Ministarstvo finansija je donijelo Pravilnik o obliku i sadržini izvještaja o obračunatom i plaćenom porezu po odbitku na prihode koje ostvari rezidentno i nerezidentno pravno lice („Sl. list CG“, broj 30/24), kojim se propisuje sadržaj izvještaja obračunatom i plaćenom porezu po odbitku na prihode koje ostvari rezidentno i nerezidentno pravno i fizičko lice, pri čemu je pravno lice navedeni izvještaj dužan da podnese nadležnom poreskom organu do kraja februara tekuće godine za prethodnu godinu.

Ministarstvo finansija je donijelo Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o obliku, sadržini i postupku izdavanja potvrde o rezidentnosti u poreske svrhe („Sl. list CG“, broj 03/24), kojim je proširen obuhvat dokaza o sticanju prihoda fizičkog lica, koji se dostavlja nadležnom poreskom organu uz zahtjev za izdavanje potvrde o rezidentnosti, te unaprijeđeni obrasci: PR1 (potvrda o rezidentnosti rezidentnog poreskog obveznika), PR2 (potvrda o rezidentnosti nerezidentnog poreskog obveznika) i ZIPR (zahtjev za izdavanje potvrde o rezidentnosti).

Vlada je 21. III 2024. utvrdila Predlog zakona o potvrđivanju Ugovora između Vlade Velikog Vojvodstva Luksemburg i Vlade Crne Gore o otklanjanju dvostrukog oporezivanja u odnosu na poreze na dohodak i na imovinu i sprječavanju poreske evazije i izbjegavanja. Očekuje se njegovo upućivanje u skupštinsku proceduru. Takođe, Sporazum između Crne Gore i Republike Češke o otklanjanju dvostrukog oporezivanja u odnosu na poreze na dohodak i sprječavanju poreske evazije i izbjegavanja je potpisan u Podgorici 20. II 2024. i u toku je priprema Predloga Zakona radi upućivanja u vladinu proceduru.

U oblasti direktnih poreza planirano donošenje Pravilnika o načinu izdavanja i blizem sadržaju potvrde koju izdaje poreski organ primaocu kamata i autorskih naknada u IV kvartalu 2024. kojim će se izvršiti usklađivanje sa

Direktivom 2003/49 o zajedničkom sistemu oporezivanja isplata kamata i autorskih naknada između povezanih društava.

Indirektni porezi: porez na dodatu vrijednost i akcize

Kao što smo prethodno izvještavali, u oblasti indirektnog oporezivanja, poreske stope **poreza na dodatu vrijednost** koje se primjenjuju u Crnoj Gori su u skladu sa pravnom tekovinom propisanom Direktivom 2006/112, jer Crna Gora primjenjuje opštu stopu PDV od 21% i sniženu stopu PDV od 7%. U dijelu koji se tiče primjene snižene stope PDV u Crnoj Gori, napominjemo da dvije kategorije (oporezivanje servisnih usluga u marinama i solarnih panela - ploča) nijesu u skladu sa Prilogom III Direktive.

Zakon o porezu na dodatu vrijednost u potpunosti je usklađen sa izuzećima predviđenim u članovima 132 (1) i 135, odnosno članom 196b navedene Direktive.

U dijelu koji se tiče definicije poreskog obveznika, Zakon o porezu na dodatu vrijednost je usklađen sa navedenom Direktivom, jer predviđa da je poreski obveznik svako lice koje na bilo kojem mjestu samostalno obavlja bilo koju poslovnu djelatnost, bez obzira na namjenu ili ishod te djelatnosti. Državni organi i organizacije i organi jedinice lokalne samouprave i druga javno pravna tijela u okviru vršenja djelatnosti po osnovu javnih funkcija ne smatraju se poreskim obveznicima, ali ukoliko vrše promet proizvoda, odnosno usluga koji je prema ovom zakonu oporeziv kod drugih poreskih obveznika, u tom slučaju smatraju se poreskim obveznicima.

Povraćaj PDV se u skladu sa navedenim Zakonom vrši u roku od 60 dana od dana podnošenja PDV prijave, odnosno u roku od 30 dana, u slučaju da poreski obveznik pretežno izvozi proizvode ili u više od tri uzastopna obračuna PDV iskazuje višak ulaznog PDV. Takođe, poreski obveznik koji nema sjedište u Crnoj Gori, ima pravo na povraćaj ulaznog PDV koji mu je zaračunat na osnovu obavljenog prometa proizvoda, odnosno usluga od strane poreskih obveznika u Crnoj Gori ili im je zaračunat prilikom uvoza proizvoda u Crnu Goru.

Crna Gora prepoznaje i povraćaj PDV za turiste, na način što omogućava da kupac, fizičko lice koje u Crnoj Gori nema stalno, ni privremeno prebivalište, ima pravo na povraćaj PDV za proizvode koje nabavi u Crnoj Gori i koje iznese iz Crne Gore.

Crna Gora primjenjuje posebne postupke oporezivanja za male obveznike, poljoprivrednike, usluge putničkih agencija i organizatora putovanja, upotrebljavane proizvode, umjetničke predmete i antikvitete, promet proizvoda na licitaciji i investiciono zlato. Svi navedeni postupci oporezivanja usklađeni su sa navedenom Direktivom. Posljednjim zakonskim izmjenama Crna Gora je uvela poseban postupak oporezivanja za investiciono zlato, te detaljnije propisala oporezivanje električne energije (oslobođenje pri uvozu, odnosno mjesto oporezivanja električne energije), u skladu sa preporukama Energetske zajednice.

Kao što smo prethodno izvještavali u dijelu akciznog zakonodavstva, Zakonom o akcizama su propisane iste kategorije (cigarete, cigare, cigarilosi i fino rezani duvan) i definicije duvanskih proizvoda koje su propisane Direktivom 2011/64/EU o strukturi i stopama akciznih dažbina na prerađeni duvan. Akciza na cigarete se sastoji od specifične akcize, koja je određena u iznosu za 1000 komada i kao proporcionalna koja se određena u procentu od maloprodajne cijene cigareta. Posljednjim izmjenama Zakona, izvršena je promjena akciznog kalendara kojim se propisuje visina specifične akcize na cigarete, i koja iznosi:

- od 1. I do 30. VI 2023, 47,50 eura,
- od 1. VII do 31. XII 2023, 49,00 eura,
- od 1. I 2024. do 30. VI 2024, 50,50 eura,
- od 1. VII 2024. do 31. XII 2024, 52,00 eura,

- od 1. I 2025. – 53,5 eura.

Proporcionalna akciza na cigarete iznosi 24,5% od njihove maloprodajne cijene.

Važećim Zakonom je propisan akcizni kalendar postepenog povećanja minimalne akcize na cigarete, izražene u apsolutnom iznosu za 1000 komada cigareta, čija visina trenutno iznosi 86,00 eura, od 1. VII do 31. XII 2024, će iznositi 89,00 eura, dok će njena visina od 1. I 2025, iznositi 91,50 eura čime će se obezbijediti potpuna usklađenost visine akcize sa minimumom koji je propisan Direktivom, od 1. I 2025.

Kao što smo prethodno izvještavali, Zakonom o akcizama su klasifikovana alkoholna pića shodno Direktivi 92/93/EU o usklađivanju struktura akciza na alkohol i alkoholna pića, na koja se plaća akciza a to su: pivo, vino (mirna i pjenušava), ostala fermentisana pića (pjenušava i nepjenušava), srednja alkoholna pića i etil-alkohol. Visina akcize za navedene proizvode je usklađena sa Direktivom Savjeta 92/84/EEZ od 19. X 1992. o usklađivanju stopa trošarina na alkohol i alkoholna pića. Zakonom su predviđeni mali proizvođači jakih alkoholnih pića i piva, za koje je propisana snižena visina akcize za navedena alkoholna pića.

Kada je u pitanju Direktiva Savjeta EU 2003/96 o restrukturiranju okvira Zajednice za oporezivanje energenata i električne energije u ovom dijelu je neophodno nastaviti usklađivanje u pogledu širenja obuhvata proizvoda koji podliježu obavezi plaćanja akcize i na druge energente i električnu energiju.

Režim odloženog plaćanja akcize je regulisan Zakonom o akcizama („Sl. list RCG“, br. 65/01...76/05, „Sl. list CG“, br. 76/08...27/23) kojim se omogućava odlaganje plaćanja akcize za robu koja se proizvodi kroz smiještanje u akciznom skladištu, ili pogonu oslobođenog korisnika akciznih proizvoda, te kada se akcizni proizvodi prevoze u skladu sa uslovima koji su propisani Zakonom. Pod režimom akciznih skladišta u Crnoj Gori posluje relativno mali broj akciznih obveznika, odnosno njih 4 (3 za alkoholna pića i 1 za mineralna ulja) u kojima je obezbijedena kontrola kretanja akciznih proizvoda. U režimu odloženog plaćanja akcize posluju akcizni obveznici koji se bave prometom cigareta gdje se obračunata akciza za cigarete plaća u roku od 60 dana od dana preuzimanja kontrolnih akciznih markica.

U skladu sa članom 199 Carinskog zakona („Sl. list CG“, broj 86/22) slobodne carinske prodavnice mogu biti otvorene samo na graničnim prelazima za vazdušni i morski saobraćaj čiji je rad regulisan Urednom o slobodnim carinskim prodavnica („Sl. list CG“ br. 05/09...13/14). Članom 32 stav 2 Zakona o akcizama, akciza se ne plaća na akcizne proizvode koje putnik donese sa sobom u svom ličnom prtljagu, u skladu sa carinskim propisima. Oslobođenje se primjenjuje na robu u ličnom prtljagu putnika, vrijednosti do 300,00 eura. Za putnike u vazdušnom i pomorskom saobraćaju, oslobođenje od plaćanja carine primjenjuje se na robu u ličnom prtljagu vrijednosti do 430,00 eura.

16.2. Operativni kapaciteti i kompjuterizacija

U okviru projekta "Reforma Poreske administracije" (finansiran kreditom Svjetske banke) a koji podrazumijeva uvođenje IRMS (Integriranog informacionog sistema) kao i modernizaciju poslovnih procesa u skladu sa trendovima digitalizacije usluga poreskim obveznicima. Projekat podrazumijeva ulaganje od EUR 18.8 miliona (osnovno finansiranje od EUR 14 miliona i EUR 4.8 miliona dodatnog finansiranja). U II kvartalu 2023, završena je rekonstrukcija projekta tj. produženja na 28 mjeseci. Uslov za rekonstrukciju je raspisivanje tendera za IRMS, što je i urađeno.

Uvođenje IRMS-a ključno je za stvaranje predulova za modernizaciju informacionog Sistema Poreske uprave, posebno u pogledu interoperabilnosti i povezanosti sa sistemima EU, posebno za porez na dodatu vrijednost kroz VIES.

Procjenjuje se da će se puna usklađenost u ovom području postići implementacijom Integriranog informacijskog sistema (IRMS), kako je i planirano nakon restrukturiranja projekta do septembra 2025. Ovim integrisanim IT sistemom stvorit će se svi preduslovi za interoperabilnost i međupovezanost našeg sistema sa EU IT sistemima, uključujući, između ostalog i sistem za razmjenu informacija o PDV-u (VIES).

Status RARP projekta:

a) Integrisani IT sistem za upravljanje prihodima (IRMS)

Nakon sprovedene procedure nabavke novog integrisanog IT sistema za upravljanje prihodima, zaključen je ugovor u II kvartalu 2023. sa izabranim konzorcijumom OWL ("OSA Računarski inženjering" d.o.o. Srbija, "wedolT-solutions" GmbH Austrija i "Lanaco" d.o.o. Bosna i Hercegovina), i započeta je implementacija ugovora – Završetkom Faze 0, usvojena je dokumentacija koja se odnosi na pripremu Projektnog plana, Projektne povelje, kao i Početnog izvještaja. Započete su aktivnosti na realizaciji aktivnosti iz Faze 1a ugovora, a koja se odnosi na pripremu dokumenata konceptualnog dizajna, arhitekture IRMS sistema, kao i plana migracije podataka. U novembru 2023, održan je prvi sastanak Upravnog odbora IRMS ugovora. U martu 2024. je održan drugi sastanak Upravnog odbora IRMS ugovora, gdje je zaključeno da dokumentacija iz Faze 1a ugovora bude pripremljena do 1. V 2024, uz intezivno prisustvo izvođača. Takođe, Poreska uprava je obezbijedila razvojno i testno okruženje za potrebe razvoja IRMS sistema. Pripremljen je i nacrt tenderskog dokumenta za nabavku neophodnog hardvera za funkcionisanje novog IRMS sistema.

b) Platforma za analitiku podataka – skladište podataka /Data warehouse (DWH) – poslovna inteligencija/business intelligence (BI)"

Kako bi se proaktivno riješili izazovi povezani sa izvještavanjem, istorijskim i transakcijskim podacima, dogovoreno je da će implementacija "Platforme za analitiku podataka - DWH/BI" započeti prije uvođenja novog interisanog IT sistema za upravljanje prihodima.

Tender za nabavku je raspisan u novembru 2021. i nakon sprovedene procedure nabavki, ugovor je u maju 2022. potpisan sa izabranim dobavljačem "Saga" d.o.o. Beograd.

U okviru Faze 0 (koja je kompletirana), usvojen je detaljni plan upravljanja projektom. U skladu sa usvojenim planom, usvojene su projektne isporuke vezane za instalaciju, konfiguraciju, dokumentaciju - implementaciju sistema (instalacija i konfiguracija HW, SW, infrastruktura).

U dijelu Faze 3 (EFI sistem) završene su sve potrebne aktivnosti. Imajući u vidu dostupnost podataka, kao i njihov integritet vezano za legacy – postojeće sisteme, zajednički je zaključeno da je neophodno dodatno vrijeme za realizaciju svih planiranih aktivnosti (rok za završetak svih aktivnosti je inicijalno planiran za jul 2023), i u skladu sa tim je pokrenuta procedura vremenskog produženja roka za završetak svih planiranih aktivnosti iz ugovora, što je rezultiralo potpisivanjem Amandmana ugovora, pripremom inoviranog plana aktivnosti, uključujući i vremensko produženje do oktobra 2024. Nakon promjene projektnog menadžera, konstatovano je da će se plan aktivnosti morati dodatno korigovati i usaglasiti, a što će vjerovatno i rezultirati i vremenskim produženjem trajanja projekta.

c) Crna Gora je postala članica Globalnog foruma o transparentnosti i razmjeni informacija u poreske svrhe, čime je pokazala opredijeljenost za borbu protiv poreskih prevara i utaja. Zajedno sa ostalim zemljama članicama, Crna Gora će raditi na suzbijanju utaje poreza implementacijom dva međunarodno dogovorena standarda za razmjenu informacija u poreske svrhe: Razmjena informacija na zahtjev (EOIR) i Automatska razmjena informacija o finansijskim računima (AEOI).

Tokom decembra 2023, OECD je izvršio peer review Crne Gore u području Razmjene informacija na zahtjev (EOIR).

Navedena revizija obuhvata pravni i regulatorni okvir Crne Gore u pogledu transparentnosti i razmjene informacija na zahtjev, u poreske svrhe. Takođe uključuje praktičnu primjenu ovog okvira. Predmetna provjera odnosi se na razdoblje od 1. I 2020. do 31. XII 2022. Na temelju nalaza ove provjere bit će sastavljen izvještaj koji će razmatrati Sekretarijat Globalnog foruma za transparentnost i razmjenu Informacija za poreske svrhe u junu 2024. Tokom 2024. planiran je tenderski postupak za nabavku programskog rješenja za AEOL. Crna Gora je na nedavnim sastancima s OECD-om dogovorila početak tehničke saradnje u ovoj oblasti, s primarnim fokusom na nabavku softverskog rješenja za AEOL i određivanje početka prve razmjene

Za sada se procjenjuje da će se prva razmjena dogoditi tokom 2025, nakon što se sprovedu sve potrebne aktivnosti za implementaciju ovog sistema i potrebne obuke.

d) Kroz IPA 2014 projekat (koji je trajao do VI 2018. do VII 2019.) započeo je rad na uspostavi Centralne kancelarije za vezu (CLO). Kancelarija za vezu formirana je 2019. a počela je sa radom 2020.

Program pristupanja Crne Gore predviđa da će kancelarija za vezu biti u potpunosti operativna do dana pristupanja EU.

Kada je riječ o administrativnim kapacitetima Kancelarije za vezu, postojećom sistematizacijom predviđena su dva radna mjesta. Novom sistematizacijom predviđa se povećanje broja zaposlenih službenika u dijelu razmjene AEIO informacija .

U toku su aktivnosti na izradi strateških dokumenta Poreske uprave. Za sada je važeća postojeća strategija za IT.

POGLAVLJE 17 - EKONOMSKA I MONETARNA UNIJA

17.1. Ekonomska politika

Vlada je 11. I 2024. usvojila novi Program ekonomskih reformi za Crnu Goru za period 2024-2026, koji je glavni dokument srednjoročnog programiranja makroekonomske i fiskalne politike Crne Gore. Program predstavlja instrument za planiranje ekonomske politike zemlje i upravljanje reformama, koje imaju za cilj održavanje makroekonomske stabilnosti, jačanje međunarodne konkurentnosti i poboljšanje uslova za digitalno zasnovan, zeleniji, snažniji i otporniji ekonomski rast i razvoj.

Međunarodne rezerve kojim upravlja Centralna banka iznosile su EUR 1,8 milijardi na kraju marta 2024. Struktura međunarodnih rezervi je takva da hartije od vrijednosti čine oko 48% ukupnog portfolija, pri čemu dugoročne hartije od vrijednosti čine 67% ukupnih ulaganja u hartije od vrijednosti.

17.2. Monetarna politika

Skupština je 28. XII 2023. donijela Zakon o izmjenama i dopunama zakona o Centralnoj banci Crne Gore, kojim je princip nezavisnosti Centralne banke implementiran u potpunosti.

Princip funkcionalne nezavisnosti Centralne banke implementiran je u potpunosti Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, kao i Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o tekućim i kapitalnim poslovima sa inostranstvom. U Zakonu o Centralnoj banci Crne Gore detaljno su razrađeni ciljevi Centralne banke od dana pristupanja Crne Gore EU i dana pristupanja EMU, u skladu sa članom 127(1) i 282 (2) Ugovora o funkcionisanju EU i člana 2 Statuta ESCB i ECB.

Princip institucionalne nezavisnosti Centralne banke, u skladu sa članom 130 Ugovora o funkcionisanju EU i članom 7 Statuta ESCB i ECB, implementiran je u potpunosti kroz Zakon o Centralnoj banci Crne Gore.

Princip institucionalne nezavisnosti Centralne banke dosljedno se primjenjuje u praksi.

Centralna banka ima na raspolaganju sve instrumente i nadležnosti potrebne za sprovođenje **monetarne politike** u okviru važećeg monetarnog režima u Crnoj Gori. Centralna banka je samostalna u donošenju odluka o korišćenju instrumenata monetarne politike.

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore propisani su osnovni instrumenti monetarne politike: operacije na otvorenom tržištu, kreditni poslovi i obavezna rezerva. Centralna banka je do sada aktivno koristila instrument obavezne rezerve, kao osnovni instrument monetarne politike. Pored toga, Zakonom je predviđeno da u ostvarivanju ciljeva i izvršenju funkcija, Centralna banka može odlučiti o upotrebi drugih mjera i instrumenata monetarne politike. Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore izričito su utvrđene nadležnosti Centralne banke u oblasti monetarne politike od dana pristupanja Crne Gore EMU.

Princip personalne nezavisnosti je implementiran u potpunosti, u skladu sa članom 14.2 Statuta ESCB i ECB.

Zakon o Centralnoj banci Crne Gore definiše da je mandat guvernera, viceguvernera i ostalih članova Savjeta traje šest godina; da mandat člana Savjeta koji se imenuje na mjesto člana Savjeta kome je prestala funkcija prije isteka mandata traje takođe šest godina; da član Savjeta može biti razriješen prije isteka mandata ukoliko prestane da ispunjava uslove neophodne za obavljanje funkcije ili je odgovoran za ozbiljan propust u obavljanju funkcije i da guverner, viceguverneri i ostali članovi Savjeta protiv odluke o razrješenju mogu pokrenuti upravni spor. Zakon propisuje uslove za imenovanje članova savjeta i nespojive funkcije, kao i pitanje radnog statusa guvernera i viceguvernera i zabrane zaposlenja člana Savjeta po isteku mandata. Pored toga, Zakon propisuje da se od dana pristupanja Crne Gore EU, član Savjeta razrješava prije isteka mandata samo ako nastupe okolnosti iz člana 14 stav 2 Statuta ESCB-a i ECB-a, a guverner koji je razriješen funkcije ima pravo da rješenje o razrješenju uputi Sudu pravde Evropske unije, a ostali članovi Savjeta mogu pokrenuti upravni spor.

Princip finansijske nezavisnosti je u skladu sa Statutom ESCB i ECB u potpunosti implementiran kroz Zakon o Centralnoj banci Crne Gore.

U skladu sa Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore, Centralna banka samostalno: donosi finansijski plan i usvaja godišnje finansijske izvještaje; imenuje nezavisnog spoljnog revizora; propisuje vršenje revizije od strane Državne revizorske institucije, odlučuje o pribavljanju i otuđenju nepokretne imovine; odlučuje o raspodjeli dobiti Centralne banke; odlučuje o korišćenju specijalnih rezervi Centralne banke. Pored toga, Zakon propisuje ove aktivnosti od dana pristupanja Crne Gore EU. Crna Gora je uskladila svoj pravni okvir sa pravom tekovinom EU u dijelu koji se odnosi na zabranu monetarnog finansiranja javnog sektora, u skladu sa članom 123 (1) Ugovora o funkcionisanju EU.

Kao centralna banka koja posluje u eurizovanoj ekonomiji, Centralna banka ne vodi politiku deviznog kursa.

Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore izričito su utvrđene nadležnosti Centralne banke u oblasti devizne politike od dana pristupanja Crne Gore EMU.

Crnogorsko zakonodavstvo o zaštiti eura od falsifikovanja u potpunosti je usklađeno sa propisima EU. Kompletno zakonodavstvo ECB i EU koje reguliše integritet eura i standarde rukovanja gotovinom je implementirano u crnogorsko zakonodavstvo.

U dijelu uloge **nadzora finansijskih institucija**, Zakonom o Centralnoj banci Crne Gore (član 14) propisano je da Centralna banka: nadzire održavanje stabilnosti finansijskog sistema kao cjeline i donosi propise i mjere iz ove oblasti; uređuje poslovanje kreditnih institucija, izdaje dozvole i odobrenja za rad i vrši kontrolu kreditnih institucija;

izdaje odobrenja za pružanje platnih usluga i vrši kontrolu platnih institucija, izdaje odobrenja za izdavanje elektronskog novca i za pružanje platnih usluga institucijama za elektronski novac i vrši kontrolu njihovog poslovanja. Zakon propisuje i da Centralna banka izdaje dozvole za rad i vrši kontrolu lica koja se bave poslovima finansijskog lizinga, faktoringa, otkupa potraživanja, mikrokreditiranja i kreditno-garantnih poslova.

Ove funkcije finansijske supervizije Centralne banke dodatno su obrađene u Zakonu o kreditnim institucijama, Zakonu o finansijskom lizingu, faktoringu, otkupu potraživanja, mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima i Zakonu o platnom prometu.

Akcioni plan za harmonizaciju sa pravnom tekovinom EU u oblasti poglavlja 17 – Ekonomska i monetarna unija, je 11. IV 2024. dostavljen EK.

Nakon što je Savjet CBCG, 29. III 2022, usvojio *Politiku Centralne banke Crne Gore u vezi sa izazovima klimatskih promjena*, u decembru 2022. pripremljen je i *Akcioni plan za sprovođenje Politike Centralne banke Crne Gore u vezi sa izazovima klimatskih promjena u periodu 2023-2025. godina*. Centralna banka u kontinuitetu sprovodi aktivnosti koje su definisane ovim Planom. Takođe, na osnovu Politike Centralne banke Crne Gore u vezi sa izazovima klimatskih promjena, a u cilju stimulisanja naučne misli i empirijskog pristupa u afirmaciji odgovornog odnosa prema izazovima klimatskih promjena, CBCG nastavila je sa dodjelom Zelene nagrade Centralne banke za 2024, za najbolji rad iz oblasti uticaja klimatskih promjena na finansijski sistem. Dodatno, u prethodnom periodu, Centralna banka je investirala u zelene hartije od vrijednosti.

Kao članica NGFS-a (Network for Greening the Financial System), međunarodne organizacije posvećene razmjeni iskustava koja doprinose boljem upravljanju rizicima u vezi sa klimatskim promjenama i zaštitom životne sredine u finansijskom sektoru, Centralna banka je aktivno učestvovala u donošenju odluka, radu radnih tijela vezanih za superviziju, dizajn i analizu scenarija, monetarnu politiku, neto vrijednost za centralne banke, kao i izgradnju kapaciteta.

U januaru 2024, Upravni savjet Evropske centralne banke donio je odluku da produži rok za korišćenje privremene linije likvidnosti između ECB i Centralne banke Crne Gore do 31. I 2025. Produženje EUREP linije je veoma važna mjera sigurnosti za slučaj eventualnih potreba za likvidnošću u uslovima poremećaja na tržištu i predstavlja ključni mehanizam za našu finansijsku i ekonomsku otpornost.

Vežano za procedure za makroekonomske disbalanse, Centralna banka od juna 2019, publikuje Međunarodnu investicionu poziciju (IIP) i spoljni dug na godišnjem nivou, a od septembra 2022. i na kvartalnom nivou.

Organizacija i sistematizacija poslova u Centralnoj banci prilagođavana je obavezama Centralne banke i u tom kontekstu su obezbijedjeni adekvatni administrativni kapaciteti. U tom smislu, Centralna banka je nastavila intenzivne aktivnosti na jačanju supervizorskih i administrativnih kapaciteta kroz drugu fazu Regionalnog IPA projekta „Program jačanja kapaciteta centralnih banaka Zapadnog Balkana sa ciljem njihove integracije u Evropski sistem centralnih banaka“ kojim rukovodi Savezna banka Njemačke, uz podršku Evropske centralne banke i još 19 centralnih banaka ESCB-a. Tokom 36 mjeseci njegove realizacije, projekat će pokriti gotovo sve oblasti centralnog bankarstva.

POGLAVLJE 19 - SOCIJALNA POLITIKA I ZAPOSŁJAVANJE

19.1. Radno zakonodavstvo

Radna grupa koja je formirana na tripartitnom nivou pripremila je Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu. Osnovni razlog za donošenje izmjena i dopuna zakona jeste usaglašavanje Zakona o radu sa Direktivom EU 2019/1158 o ravnoteži između poslovnog i privatnog života roditelja i staratelja i Direktivom EU 2019/1152 o transparentnosti i predvidivim radnim uslovima, kao i definisanja odredbi kojima bi se uređio rad na daljinu shodno

Evropskom okvirnom sporazumu o radu na daljinu. U procesu konsultacija aktivno učestvuju predstavnici svih reprezentativnih socijalnih partnera i predlog za izmjene i dopune Zakona o radu rezultat su kompromisa i konsenzusa sa socijalnim partnerima. Javna rasprava za navedeni zakon održana je u periodu od 12. III 2024. do 1. IV 2024. Nakon unutrašnjih procedura, Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu uputiće se EK na mišljenje.

Inspekcija rada vrši nadzore u odnosu na sva pravna i fizička lica koja vrše zapošljavanje, uključujući javne ustanove i privredna društva u kojima je država ili lokalna samouprava osnivač. Izuzetak su samo ministarstva i drugi organi uprave, kao lokalne samouprave, u kojim nadzor nad primjenom radno pravnih propisa vrši Upravna inspekcija, koja djeluje u sastavu Ministarstva javne uprave.

U izvještajnom periodu inspekcija rada je sprovela 5149 inspekcijskih nadzora (3478 redovnih i 1671 po inicijativama), a utvrđeno je 2306 nepravilnosti. Nepravilnosti su se najčešće odnosile na rad bez zaključenog ugovora o radu i prijave na obavezno socijalno osiguranje, kao i na odredbe koje se tiču radnog vremena zaposlenih.

Inspekcija rada trenutno ima zaposlenih 29 inspektora, dva samostalna savjetnika, jednog referenta i jednog namještenika. Ovo nije dovoljan broj inspektora, obzirom na širinu nadležnosti inspekcije rada i obim nepravilnosti koje inspektori zatiču na terenu.

Inspekcija rada je dio Uprave za inspekcijske poslove, iz čijeg budžeta se vrši finansiranje aktivnosti svih inspekcija koje djeluju u sastavu Uprave. Kada je u pitanju tehnička opremljenost (lap top, mobilni štampač i ostala IT oprema itd) stanje je zadovoljavajuće. Obezbijeđeno je dovoljno sredstava za prekovremeno angažovanje inspektora i dnevnice za službena putovanja. Međutim, zarade inspektora su niske, jer iznose oko 930-1100€, zavisno od godina staža i kategorije zvanja. Inspekcija rada ima 14 službenih vozila, od kojih je svega pet službenih vozila starosti ispod pet godina dok ostala vozila u prosjeku su stara između 13 i 20 godina.

U izvještajnom periodu inspekcija rada je sprovela 5149 inspekcijskih nadzora (3478 redovnih i 1671 po inicijativama), a utvrđeno je 2306 nepravilnosti. Nepravilnosti su se najčešće odnosile na rad bez zaključenog ugovora o radu i prijave na obavezno socijalno osiguranje, kao i na odredbe koje se tiču radnog vremena zaposlenih.

19.2. Zaštita i zdravlje na radu

Pokrenuta je procedura formiranja Radne grupe za izmjene i dopune Zakona o zaštiti i zdravlju na radu, čije donošenje je planirano u drugom kvartalu 2025. Usvajanje Akcionog plana implementacije za 2024. Strategije za unapređenje zaštite i zdravlja na radu u Crnoj Gori 2022-2027. planirano je za II kvartal 2024.

Vlada je 15. II 2024. utvrdila Predlog zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti sa Izvještajem o sprovedenoj javnoj raspravi, koji je dostavljen Skupštini na dalje postupanje. U Predlog zakona transponovano je 11 Direktiva Savjeta EU, jedna Odluka i jedna Uredba Savjeta EU, kao i pojedine odredbe 26 međunarodno-pravnih instrumenata čija je Crna Gora strana ugovornica. Mnoge od navedenih direktiva EU se odnose na zaštitu zdravlja na radu.

U izvještajnom periodu, Inspekcija zaštite i zdravlja na radu je izvršila 3 uviđaja povreda na radu – jedna smrtna (jedan smrtni slučaj u građevinskom sektoru) i dvije teške povrede (jedna u građevinskom sektoru i jedna u drvoprerađivačkoj industriji).

U periodu od 1. IV do 12. V 2023. Inspekcija zaštite i zdravlja na radu je izvršila 267 inspeksijska pregleda. Od ukupnog broja pregleda, 14 je izvršeno po inicijativama zaposlenih, građana i drugih podnositelaca. Utvrđeno je ukupno 419 nepravilnosti iz oblasti zaštite i zdravlja na radu.

Inspekcija zaštite i zdravlja na radu je izdala 88 prekršajna naloga u ukupnom iznosu od 28.000,00 EUR, donijeta su tri rješenja o otklanjanju nepravilnosti i podnešen je jedan zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka. Takođe, u navedenom periodu je otklonjeno 397 nepravilnosti.

Na osnovu Zakona o zaštiti od nejonizujućih zračenja („Sl. list CG“, broj 035/13) inspektor za zaštitu od zračenja je izvršio **115 inspeksijskih nadzora** lica koja koriste izvore nejonizujućih zračenja, donio **3 rješenja** koja se odnose na preduzimanje određenih mjera i radnji u cilju otklanjanja utvrđenih nepravilnosti lica koja koriste izvore nejonizujućih zračenja i napisao **36 ukaz** koja se odnose na preduzimanje određenih mjera i radnji u cilju otklanjanja utvrđenih nepravilnosti lica koja koriste izvore nejonizujućih zračenja.

Shodno članu 8 Zakona o zaštiti od nejonizujućih zračenja („Sl. list CG“, broj 035/13) u martu 2024, izdate su 2 dozvole za obavljanje stručnih poslova zaštite od nejonizujućih zračenja.

U drugostepenom upravnom postupku Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera - Direktorat za ekologiju je odlučivao po 4 žalbe podnesenim protiv rješenja Agencije za zaštitu životne sredine po kojima je donešeno 4 rješenja kojim su poništena rješenja Agencije i meritorno odlučeno.

19.3 Socijalni dijalog

Kada je riječ o nacionalnom nivou, prepoznaje se unapređenje **bipartitnog socijalnog dijaloga**. Rukovodeći se rokom od godinu dana za usklađivanje sa Opštim kolektivnim ugovorom, tokom izvještajnog perioda intenzivno su se vodili bipartitni pregovori reprezentativnog udruženja poslodavaca sa reprezentativnim granskim sindikatima. Tako je u septembru 2023. zaključen je prvi put Granski kolektivni ugovor za pomorce na brodovima u međunarodnoj plovidbi, u oktobru zaključen GKU o izmjenama i dopunama GKU za stambeno – komunalnu privredu i početkom 2024. Granski kolektivni ugovor o izmjenama i dopunama GKU za građevinarstvo i industriju građevinskog materijala. Period primjene oba kolektivna ugovora je na neodređeno vrijeme.

U završnoj su fazi pregovori oko zaključivanja novog GKU za djelatnost turizma i ugostiteljstva (koji bi trebalo da zamjeni važeći GKU) i Granski kolektivni ugovor za pomorski saobraćaj, lučko-pretovarne usluge i luke nautičkog turizma.

Bipartitni socijalni dijalog na nivou preduzeća ostaje nedovoljno razvijen sa izuzetkom zaključivanja kolektivnih ugovora u javnom sektoru gdje se država pojavljuje u ulozi poslodavca. Reprezentativne organizacije sindikata ocjenjuju da je potrebno uspostaviti stimulativan ambijent za poslodavce, u realnom sektoru, koji gaje kulturu socijalnog dijaloga i sindikalnog udruživanja. Zaposleni u bankarskom sektoru, kao jednom od najprofitabilnijih sektora, nemaju granski kolektivni ugovor nakon što je isti jednostrano raskinut od strane poslodavaca, a isto važi i za zaposlene u medijima koji od 2021. nemaju granski kolektivni ugovor. Sa druge strane, zanemarljiv je broj kolektivnih ugovora kod poslodavaca iz ova dva sektora. U sektoru trgovine postoji nedostatak sindikalnog udruživanja kao i nedovoljno izražena spremnosti poslodavaca za svaranje uslova za sindikalno organizovanje. To za posljedicu ima izostanak bipartitnog dijaloga i kolektivnog pregovaranja u grani koja je među bronijima po broju zaposlenih.

U izvještajnom periodu registrovano je 34 kolektivna ugovora na nivou grane djelatnosti i na nivou poslodavca.

Tripartitni socijalni dijalog na nacionalnom nivou je zadovoljavajućeg nivoa. U izvještajnom periodu Socijalni savjet je održao tri plenarne sjednice a Predsjedništvo Savjeta osam sjednica. Tokom 2024, po principu rotacije, Savjetom predsjedava predstavnik reprezentativnog udruženja poslodavaca.

Zbog činjenice da Crna Gora pokriva relativno malu geografsku teritoriju, te da su organizacije poslodavaca i sindikata pretežno organizovane po principu grana, **lokalni socijalni dijalog** nije posebno razvijen.

Prekid rada koji zaposleni organizuju radi zaštite svojih profesionalnih, ekonomskih i socijalnih interesa po osnovu rada je definisan Zakonom o štrajku ("Sl. list CG", broj 11/15).

U periodu od 15. VI 2023 - 1. IV 2024. u Crnoj Gori je evidentiran je jedan štrajk koji se završio pozitivnim ishodom. U pitanju je generalni štrajk u Pošti Crne Gore održanog 2. X 2023. u kojem je učestvovalo 500 zaposlenih a organizovan je uz poštovanje minimuma procesa rada na način da su Pošte u zemlji ipak ostale otvorene. Pomenutim štrajkom tražili su povećanje zarada 30% za sve radnike, izuzev menadžmenta, kao i da se plati vrijeme provedeno u štrajku.

Najavljivanje ili pokretanje štrajkova na nivou pojedinih kompanija/ grana u toku prošle godine, prema ocjeni reprezentativnog udruženja poslodavaca pokazalo je manjkavosti i nedorečenosti pojedinih odredaba Zakona o štrajku. Naime, ostaju otvorena pitanja utvrđivanje minimuma procesa rada, te da pojedine djelatnosti koje Zakon o radu poznaje kao djelatnosti u kojima je neophodno obezbijediti neprekidnu proizvodnju ili pružanje usluga, u Zakonu o štrajku nisu propisane kao djelatnosti koje podležu minimumu procesa rada.

19.4. Politika zapošljavanja

Kretanja na tržištu rada tokom 2022. i 2023. pokazuju pozitivne trendove. Tako je prema podacima MONSTAT-a iz Ankete o radnoj snazi za 2022. i 2023. (ARS) vidljiv je oporavak kod svih indikatora tržišta rada (tabelarni prikaz)

Izvor ARS

15+	2023	2022
Stopa aktivnosti	64,0	58,9
Stopa zaposlenosti	55,6	50,3
Stopa nezaposlenosti	13,1	14,7
Stopa stanovništva van radne snage	36,0	41,1

15+		2023	2022
Stopa aktivnosti	muškarci	70,4	66,0
	Žene	57,7	52,1
Stopa zaposlenosti	muškarci	61,8	55,3
	Žene	49,6	45,4
Stopa nezaposlenosti	muškarci	12,2	16,2
	Žene	14,0	12,8

Mladi 15-29	2023	2022
Stopa aktivnosti	59,4	54,9
Stopa zaposlenosti	46,8	41,0
Stopa nezaposlenosti	21,2	25,4
NEET	20,3	23,2

Administrativni podaci o nezaposlenosti u periodu od 1. I. do 31. XII 2023. pokazuju značajno smanjenje broja registrovanih nezaposlenih lica. Krajem 2023. na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) registrovano je 39.942 nezaposlena lica (od toga je 23.263 žena ili 58,24%), što u odnosu na početak godine (46.596 lica, a od toga 26.860 žene ili 57,64) predstavlja smanjenje od 6.654 lica ili 14,28%.

Prosječan broj nezaposlenih u 2023. je iznosio 40.961, a prosječan broj nezaposlenih žena 23.628. U odnosu na prosječan broj nezaposlenih u 2022. godini, koji je iznosio 48.429 lica (28.043 žena) došlo je do prosječnog smanjenja broja nezaposlenih za 7.468 ili 15,42%.

Stopa nezaposlenosti³⁰, posmatrana kao odnos broja registrovanih nezaposlenih i aktivnog stanovništva (registrovani nezaposleni i registrovani zaposleni), u decembru 2023. je iznosila 13,95%. U odnosu na stopu nezaposlenosti iz decembra 2022, kada je iznosila 16,96%, došlo je do smanjenja stope za 3,01 procentni poen.

Prosječna stopa nezaposlenosti u 2023, posmatrana kao odnos prosječnog broja registrovanih nezaposlenih i prosječnog broja aktivnog stanovništva tokom godine (prosječan broj registrovanih nezaposleni i prosječan broj registrovanih zaposlenih), je iznosila 14,35%. Prosječna stopa nezaposlenosti u 2022. je iznosila 17,79%, tako da je došlo do smanjenja prosječne stope nezaposlenosti za 3,44 procentna poena.

Učešće mladih 15-29 godina u ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti je krajem 2023. iznosilo je 20,62% (8.237 lica, od čega je 5.075 žena) a početkom 2023. - 21,74% (10.132 lica, od čega je 6.202 žena), odnosno došlo je do smanjenja za 1,12 procentnih poena. Učešće lica preko 50 godina na evidenciji nezaposlenih krajem 2023. bilo je 35,13% (14.031 lice) (na početku 2023. - 32,58% (15.183 lica).

Na evidenciji nezaposlenih Zavoda za zapošljavanje krajem 2023, nalazilo se 9.522 lica sa invaliditetom, od čega je 5.620 ili 59,02% žena. U odnosu na početak godine, kada je registrovano 9.864 lica sa invaliditetom (5.758 žena ili 58,37%), došlo je do smanjenja za 342 lica ili 3,47%.

Učešće dugoročno nezaposlenih lica (zaposlenje traže duže od jedne godine) u ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti krajem 2023. je iznosilo 73,13% (29.209 lica). Početkom godine zaposlenje preko jedne godine je tražilo 32.746 lica ili 70,28% od ukupnog broja nezaposlenih na evidenciji Zavoda.

U 2023. poslodavci su Zavodu za zapošljavanje prijavili 29.561 slobodno radno mjesto. U odnosu na 2022, prijavljeno je 1.564 ili 5,59% više slobodnih radnih mjesta (u 2022. godini prijavljeno je 27.997 slobodnih radnih mjesta).

I u 2024. nastavljen je trend smanjenja broja nezaposlenih lica na evidenciji Zavoda za zapošljavanje. Na dan 1. IV 2024. na evidenciji Zavoda registrovano je 37.243 nezaposlena lica (žena – 21.641 ili 58,11%), što u odnosu na isti dan prethodne godine predstavlja smanjenje od 6.070 lica ili 14,01% (na dan 1. IV 2023. bilo je 43.313 nezaposlenih lica, žena 24.725 ili 57,08%.)

30 Stopa registrovane nezaposlenosti predstavlja odnos broja broja registrovanih nezaposlenih i aktivnog stanovništva (registrovani nezaposleni (podatak Zavoda za zapošljavanje) + registrovani zaposleni (podatak Monstat – a) (što je promjena metodologije računanja stope registrovane nezaposlenosti u odnosu na prethodne izvještaje)

Stopa registrovane nezaposlenosti u februaru 2024. iznosila je 13,27% i u odnosu na februar 2023. manja je za 2,84 procentana poena (u februaru 2023. stopa registrovane nezaposlenosti iznosila je 16,11%).

Učešće mladih 15-29 godina u ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti je na dan 1. IV 2024. iznosilo je 19,20% (7.150 lica, od čega je 4.428 žena) a na isti dan prethodne godine – 20,26% (8.774 lica, od čega je 5.367 žena), odnosno došlo je do smanjenja za 1,06 procentnih poena. Učešće lica preko 50 godina na evidenciji nezaposlenih na dan 1. IV 2024. bilo je 35,00% (13.036 lica) (na isti dan prethodne godine - 32,93% - 14.263 lica).

Na evidenciji nezaposlenih Zavoda za zapošljavanje na dan 1. IV 2024, nalazilo se 9.297 lica sa invaliditetom, od čega je 5.505 ili 59,21% žena. U odnosu na isti dan prethodne godine kada je registrovano 9.766 lica sa invaliditetom (5.717 žena ili 58,54%), došlo je do smanjenja za 469 lica ili 4,80%.

Učešće dugoročno nezaposlenih lica (zaposlenje traže duže od jedne godine) u ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti na dan 1. IV 2024. je iznosilo 76,83% (28.612 lica). Na isti dan prethodne godine zaposlenje preko jedne godine je tražilo 32.451 lica ili 74,92% od ukupnog broja nezaposlenih na evidenciji Zavoda.

U periodu od 1. I - 1. IV 2024. poslodavci su Zavodu za zapošljavanje prijavili 7.095 slobodnih radnih mjesta. U odnosu na isti period 2023, prijavljeno je 1.212 ili 14,59% manje slobodnih radnih mjesta (u periodu 1. I - 1. IV 2023. prijavljeno je 8.307 slobodnih radnih mjesta).

Okvir politike zapošljavanja definisan je Nacionalnom strategijom zapošljavanja 2021-2025. godine kojom su određene glavne politike i ciljevi zapošljavanja do 2025, a koji se odnose na: stabilan i održiv rast zaposlenosti zasnovan na jednakim mogućnostima pristupu tržištu rada, dostojanstvenom radu, daljem razvoju znanja i vještina i većoj socijalnoj uključenosti. Strategijom su definisana četiri operativna cilja, koji treba na pravi način da odgovore višestrukim izazovima sa kojima će se tržište rada i građani Crne Gore nositi u narednim godinama i da te izazove pretvore u nove prilike važne za socioekonomski razvoj zemlje i za individualni napredak svakog pojedinca.

Sprovođenje Nacionalne strategije realizuje se kroz godišnje Akcione planove i Izvjestaje o realizaciji. Akcionim planom zapošljavanja za 2023. godinu, bilo je predviđeno 66 aktivnosti u okviru 4 operativna cilja koja su postavljena Nacionalnom strategijom zapošljavanja 2021-2025, Izvještaj o realizaciji Akcionog plana zapošljavanja za 2023. godinu, daje prikaz postignuća i izazova koji su obilježili izvještajni period realizacije, informaciju o postignutom napretku u postizanju indikatora učinka operativnih ciljeva, kao i daje prikaz drugih relevantnih kretanja na tržištu rada. Izvještaj sadrži tabelarni prikaz o realizaciji planiranih aktivnosti, kao i preporuke za dalju implementaciju Nacionalne strategije zapošljavanja 2021-2025. godine, kroz godišnje akcione planove.

U prvom kvartalu 2024. donijet je Akcioni plan zapošljavanja za 2024. koji je predvidio 84 aktivnosti u okviru 4 operativna cilja koja su postavljena Nacionalnom strategijom zapošljavanja 2021-2025.

U odnosu na postavljenje indikatore iz Strategije, neki od njih su ostvareni već u 2023. kao npr. indikator koji se odnosi na registrovanu nezaposlenost je ostvaren u 2023. kada je prosječan broj registrovane zaposlenosti bio 244.484 (Strategijom je predviđena vrijednost u 2025. 235.000). Isto tako, stopa registrovane nezaposlenosti bilježi smanjenje sa 20,45% u 2020. na 13,95% u 2023. godini (ciljana vrijednost definisana strategijom za 2025. je 12%).

Kada je statistika rada, u pitanju Uprava za statistiku MONSTAT, uzimajući u obzir dokument Compendium (The Statistical requirements compendium), koji objavljuje Eurostat, a koji nudi pregled ključnih informacija za zvaničnu statistiku tržišta rada i ukazuje na važeće zakonske akte, druga relevantna dokumenta i metodološke informacije, može se reći da se statistika tržišta rada koja se odnosi na istraživanja Anketu o radnoj snazi (Labour Force Survey), Istraživanje o strukturi zarada (Structure of Earnings) i Istraživanje o troškovima rada (Labour Cost Survey) sprovodi u skladu sa relevantnim regulativama navedenih istraživanja, i ista se dostavlja i objavljuje od strane Eurostata.

Istraživanja, Indeks troškova rada (Labour Cost Index) i Statistika slobodnih radnih mjesta (Job Vacancy Statistics), se još uvijek ne sprovode zbog nedostatka administrativnih i ljudskih kapaciteta i nedovoljne razvijenosti administrativnog izvora podataka za časove rada.

Sprovođenje aktivnih politika tržišta rada

Zavod za zapošljavanje Crne Gore kontinuirano realizuje aktivne mjere tržišta rada kroz programe aktivne politike zapošljavanja orjentisane na povećanje zapošljivosti i zaposlenosti registrovanih nezaposlenih lica suočenih sa poteškoćama pri zapošljavanju. U referentnom periodu završena je realizacija pet od šest programa aktivne politike zapošljavanja za 97% učesnika programa započetih tokom 2023, tj. za 1.652 nezaposlena lica, od kojih su 1.576 lica sa uspjehom završili programe. Za preostalih 3% učesnika, odnosno za 51 korisnika bespovratnih sredstava za samozapošljavanje program će se završiti u trećem kvartalu tekuće godine.

Za realizaciju šest programa aktivne politike zapošljavanja, započetih tokom 2023, opredijeljeno je 3.380.596,28 €, odnosno 1.985,08 € po učesniku programa. Troškovi realizacije programa po uspješnom učesniku iznose 1.830,80 €. Ukupno ostvareni rezultati u pogledu zapošljavanja uspješnih učesnika svih programa započetih u 2023, njihovih strukturnih karakteristika i troškova sprovođenja programa u cjelosti, sagledaće se po isteku šest mjeseci od njihovog završetka.

U realizovanim programima nezaposlene žene su učestvovala sa 65,12%, dugoročno nezaposlena lica sa 49,97%, mladi sa 33,65 %, lica sa invaliditetom sa 10,33%, korisnici materijalnog obezbjeđenja sa 4,82% i pripadnici RE populacije sa 1%. Učešće lica iz opština Sjevernog regiona je 67,12%. Posmatrano prema nivoima obrazovanja, učešće lica I i II nivoa kvalifikacije obrazovanja je 12,74%, lica III i IV nivoa obrazovanja je 67,06%, dok je učešće lica V, VI i VII nivoa obrazovanja 20,20%. Struktura učesnika programa ukazuje da su u programe uključena nezaposlena lica iz kategorije lica koja pripadaju strateškim prioritetima, uz uvažavanje ravnomjernog regionalnog razvoja.

S ciljem da se nezaposlenim licima obezbijedi brža tranzicija iz sistema obrazovanja u svijet rada, a imajući u vidu nedovoljnu usklađenost ponude obrazovnih institucija sa potrebama tržišta rada Zavod je, u saradnji sa organizatorima obrazovanja i poslodavcima, sproveo tri programa obrazovanja i osposobljavanja odraslih za 1.086 nezaposlenih lica, i to:

- Program obrazovanja i osposobljavanja za sticanje stručnih kvalifikacija i ključnih vještina za 555 lica;
- Program osposobljavanja za obavljanje poslova određenih radnih mjesta kod poslodavca za 275 lica;
- Program osposobljavanja za samostalno obavljanje poslova u stečenoj kvalifikaciji nivoa obrazovanja za 256 lica.

Programe je sa uspjehom završilo 93% učesnika od planiranih 90% učesnika. Uspješnih 493 polaznika programa obrazovanja i osposobljavanja steklo je novu stručnu kvalifikaciju ili ključnu vještinu i povećalo zapošljivost na tržištu rada.

Program osposobljavanja za obavljanje poslova određenih radnih mjesta je sa uspjehom završilo 265 učesnika, od kojih je 73,58% i nastavilo radni odnos kod poslodavaca – izvođača programa, na radnim mjestima za koja su se u prethodnih šest mjeseci uz rad i osposobili.

Nakon realizacije programa osposobljavanja za samostalno obavljanje poslova i stečenog šestomjesečnog radnog iskustva u nivou kvalifikacije obrazovana, 54,36% od 252 uspješna učesnika je i ostalo u radnom odnosu kod poslodavaca – izvođača programa.

U referentnom periodu, završeni su **programi javnih radova** socijalnog, humanitarnog, ekološkog, komunalnog i drugih saržaja u oblastima od javnog interesa, realizovani u saradnji sa poslodavcima, prioriteto iz civilnog sektora, za 542 lica koja su zbog različitih razloga i okolnosti na tržištu rada u riziku od socijalne isključenosti. Uz finansijsku podršku Zavoda obezbijedeno je zapošljavanje učesnika javnih radova na privremenim netržišnim poslovima od javnog interesa, u trajanju do tri mjeseca. Ishodi realizovanih programa javnog rada potvrđuju da su svi učesnici, obavljanjem radnih zadataka u realnom radnom okruženju stekli znanja, održali i unaprijedili radne vještine, čime se povećala njihova zapošljivost na tržištu rada i ublažio rizik od socijalne isključenosti.

U referentnom periodu realizovani su **programi podsticaja za zapošljavanje** 24 nezaposlena lica kod poslodavaca koji svoju djelatnost obavljaju u sektoru usluga smještaja i ishrane, uz dvomjesečno subvencionirano zapošljavanje. Nakon realizacije četvoromjesečnog programa poslodavci su zadržali u radnom odnosu 54,17 % učesnika programa.

U trećem kvartalu 2023, započela je realizaciju **programa podsticaja za preduzetništvo**, za 51 nezaposleno lice koje je u pokretanju sopstvenog biznisa prepoznalo izlaz iz nezaposlenosti. U proteklom periodu realizacije ovog programa, korisnici bespovratnih sredstava za realizaciju biznis ideja su osnovali poslovne subjekte u kojima su zasnovali radni odnos i otvorili nova radna mjesta na kojima su, između ostalih, zaposlili i osam lica iz evidencije nezaposlenih Zavoda.

U cilju realizacije planiranih **programa aktivne politike zapošljavanja za 2024**, Zavod je u prvom kvartalu tekuće godine, donio šest programa za 1.369 nezaposlenih lica sa poteškoćama u pronalaženju posla, uslijed neusklađenosti nivoa znanja i vještina sa zahtjevima određenih zanimanja, neadekvatne ponude radnih mjesta i drugih identifikovanih prepreka u njihovom zapošljavanju. Za finansiranje realizacije donijetih programa opredijelio je sredstva ukupnom iznosu od 3,5 mil. eura.

Identifikovanjem grupa nezaposlenih lica kojima je za zapošljavanje na otvorenom tržištu neophodna pomoć i podrška, kreiraju se programe najprimjerenije otklanjanju prepreka u zapošljavanju pojedinih grupa nezaposlenih lica. Tako su programi aktivne politike zapošljavanja, za 2024, kreirani za sljedeće grupe nezaposlenih lica: dugoročno nezaposlena lica; lica bez kvalifikacija; lica bez radnog iskustva; starija od 50 godina i druga nezaposlena lica udaljena od tržišta rada.

Ostvarenje planiranih programskih rezultata iznad 90% u prethodne dvije godine, ukazuje na usklađenost programskih sadržaja sa potrebama onih kojima su i namijenjeni.

Neformalno zapošljavanje i politike za njegovo smanjenje

Kada je u pitanju politika za **smanjenje sive ekonomije i neformalnog zapošljavanja**, Vlada je krajem 2023. usvojila Program za suzbijanje neformalne ekonomije 2024-2026. sa pratećim Akcionim planom. Ministarstvo finansija je koordinator ovog programa. Opšti cilj Programa je smanjenje učešća neformalne ekonomije u ukupnoj privrednoj aktivnosti koji će se realizovati kroz pet operativnih ciljeva. Budući da je neformalna zaposlenost identifikovana kao jedan od izazova ekonomskog razvoja Crne Gore, i da su uzroci neformalne zaposlenosti višestruki (visoka poreska opterećenja, socijalna politika, minimalna zarada, itd), jedan od pet operativnih ciljeva (OC3) odnosi se na Povećanje formalne zaposlenosti, sa većim fokusom na mlade, žene i zelena radna mjesta.

U navedenom periodu je zatečeno 1.111 lica u nezakonitom radu (792 stranca i 319 crnogorskih državljana), od čega je, po nalogu inspektora, 143 lica zasnovalo radni odnos u skladu sa zakonom (59 stranaca i 84 crnogorskih državljana).

Broj lica zatečenih u nezakonitom radu	1.111	Stranci: 792 Crnogorski državljani: 319
Broj lica koji su zasnovali radni odnos u skladu sa zakonom (po nalogu inspektora rada)	143	Stranci: 59 Crnogorski državljani: 84

U periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024, inspekcija rada je izvršila kontrolu poštovanja odredbi Zakona o radu koje se odnose na radno angažovanje maloljetnih lica. S tim u vezi, inspekcija rada je konstatovala 87 nepravilnosti, za koje je izdala 168 prekršajnih naloga u ukupnom iznosu od 113.700 eura i podnijela dva zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka i to kako slijedi:

- rad bez sedmičnog odmora u trajanju od dva uzastopna dana, izdato je 41 prekršajnih naloga u iznosu od 42.100 eura, podniet je jedan zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka;
- rad noću, izdato je 7 prekršajnih naloga u iznosu od 5.900 eura;
- rad bez pisane saglasnosti roditelja, usvojioca, hranitelja ili staratelja, izdato je 68 prekršajnih naloga u iznosu od 37.200 eura, podniet je jedan zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka;
- rad bez nalaza nadležnog zdravstvenog organa kojim se utvrđuje sposobnost maloljetnika za obavljanje poslova za koje zaključuje ugovor o radu, izdato je 52 prekršajnih naloga u iznosu od 28.500 eura.

19.5 Evropski Socijalni Fond

U okviru IPA 2020 Akcionog dokumenta (AD) „Podrška pametnom i inkluzivnom rastu - zapošljavanje i socijalna inkluzija 2020“, 1. IV 2023. započeta je realizacija tvining projekta „Jačanje kapaciteta ZZZCG za sprovođenje aktivnih mjera za zapošljavanje, buduće učešće u Evropskom socijalnom fondu (ESF) i podršku u mobilnosti radne snage”³¹.

Proces ocjene ponuda pristiglih na tender za ugovor o nabavci opreme „Unapređenje postojeće IT infrastrukture i razvoj novog informacionog sistema Zavoda za zapošljavanje Crne Gore“ je završen. Izvještaj o evaluaciji je dostavljen Delegaciji EU 5. VI 2023. Nakon odobrenja izvještaja od strane DEU, ugovori za Lo1-softver i Lot 2-hardver su potpisani u avgustu 2023. Za prvu prvu tematsku cjelinu (Lot 1) implementacija ugovora je počela 19. VIII 2023. i trajeće 18 mjeseci, dok je za drugu (Lot 2) počela 22. IX 2023. i trajeće 12 mjeseci³².

Druga faza ocjene pristiglih projekata za grant šemu „Podrška zapošljavanju, socijalnoj inkluziji i socijalnom preduzetništvu“ je započela 9. VI 2023. Izvještaj o evaluaciji je dostavljen Delegaciji EU u Crnoj Gori 30. VI 2023. Nakon odobrenja izvještaja od strane DEU 7. VI 2023, dvadeset četiri (24) ugovora o dodjeli bespovratnih sredstava potpisana su u drugoj polovini avgusta 2023. Od tog broja, 9 ugovora pokriva socijalne usluge u zajednici, sedam ugovora pokriva aktivne mjere zapošljavanja koje kreiraju i sprovode Lokalna partnerstva za zapošljavanje u Crnoj Gori i osam projekata pokrivaju aktivnosti na uspostavljanju i jačanju inicijativa socijalne ekonomije koje promovišu socijalno preduzetništvo u Crnoj Gori. Implementacija svih grant ugovora je u toku.

Nastavljena je i realizacija projekta tehničke pomoći „Unaprijeđeno kreiranje politika zasnovano na dokazima, implementacija praksi i koordinacija u sektorima zapošljavanja, obrazovanja i socijalne politike i ojačani kapaciteti za učešće u ESF“ koji se sprovodi kroz model direktnog upravljanja. Cilj projekta je da se ojačaju kapaciteti korisničkih institucija za implementaciju sektorskog pristupa i preuzimanja obaveza koje proizilaze iz procesa pristupanja EU u sektoru zapošljavanja i socijalne politike. Projekat, takođe, ima cilj da podrži kreiranje politika zasnovano na dokazima, implementaciju praksi i koordinaciju u sektoru ESP kako bi se podržalo preuzimanje obaveza koje

31 Više informacija u Poglavlju 2 Sloboda kretanja radnika

32 Više informacija u Poglavlju 2 Sloboda kretanja radnika

proizilaze iz procesa pristupanja EU. Zatim, da podrži napore buduće strukture u programiranju relevantnom za ESF. Da izgradi kapacitete i podigne svijest svih zainteresovanih strana na nacionalnom i lokalnom nivou za upravljanje i korišćenje ESF+. Kao, i dalje unapređenje kapaciteta korisničkih institucija za upravljanje, implementaciju, praćenje, evaluaciju i internu kontrolu programa/projekata koji se finansiraju iz EU i obezbjedi visok stepen efikasnosti korišćenja raspoloživih EU fondova u skladu sa pravilima EU. Tokom prvih šest mjeseci implementacije projekta, utvrđeno je da je opseg zadataka koji su predviđeni u okviru Projektnog zadatka za pojedinačne projektne aktivnosti i njihove podaktivnosti bio podcijenjen. Dakle, potreba za dodatnom tehničkom podrškom Ministarstvu rada i socijalnog staranja je bila evidentna u uspostavljanju novih inicijativa i politika ključnih za dalji razvoj sektora zapošljavanja i socijalne politike. S tim u vezi, dodatni zadaci u sklopu projektnih (pod)aktivnosti predloženi su kao Zahtjev za dopunu ugovora Ugovornom tijelu (DEU) i isti je odobren 25. III 2024. na sastanku Upravnog odora za EUIF.

Proces programiranja za IPA III za period 2024-2027 za sektor zapošljavanja i socijalne inkluzije kojim koordinira Ministarstvo rada i socijalnog staranja (MRSS) je nastavljen intenzivno. Revidirana verzija Godišnjeg akcijskog dokumenta za IPA 2024 za zapošljavanje i socijalnu politiku za Crnu Goru dostavljen je EK početkom novembra 2023., dok je revidirani nacrt Višegodišnjeg operativnog programa za zapošljavanje i socijalnu politiku (2024.-2027) dostavljen EK u decembru 2023. Programski dokumenti razvijeni su zajedničkim naporima radne grupe koju je osnovalo MRSS i kroz konsultacije sa relevantnim predstavnicima javnog i privatnog sektora, agencijama, nevladinim organizacijama, predstavnicima NIPAK kancelarije i implementacionih agencija, u bliskoj saradnji sa Zavodom za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) i Delegacijom EU u Crnoj Gori. Proces programiranja se zasnivao na višesektorskom pristupu i koherentnosti sa i između nacionalnih strategija i sektorskih politika: Nacionalna strategija zapošljavanja za 2021-2025, Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine, Nacionalni plan za implementaciju Istanbulske konvencije od 2022-2025, Strategija za rodnu ravnopravnost, Strategija za ostvarivanje prava djece u Crnoj Gori 2019-2023, Strategija za mlade 2023-2027.

U okviru nove programske perspektive za period od 2021. do 2027. uspostavljen je novi Program Unije za zapošljavanje i socijalne inovacije (EaSI) u okviru Evropskog socijalnog fonda plus (ESF+). Imajući u vidu važnost ovog programa za državne institucije, MRSS je u ime Vlade razmjenom pisama potpisalo Sporazum o učešću Crne Gore u komponenti za zapošljavanje i socijalne inovacije (EaSI) u okviru Evropskog socijalnog fonda plus (ESF+) 2021-2027. („Sl. list CG – Međunarodni ugovori, broj 8/23) u Podgorici 17. I 2023. i u Briselu 31. I 2023.

Sporazum je stupio na snagu 20. X 2023, obaveštavanjem EK verbalnom notom o završetku interne ratifikacije završena.

Dodatno, Crna Gora se uključila u novi Program – SOCIEUX+EU koji predstavlja instrument tehničke podrške koju je uspostavila i ko-finansira EU za sektore socijalne zaštite, rada i zapošljavanja. Od osam podnijetih prijava, do sada je za podršku odobreno sedam.

19.6 Socijalna inkluzija i socijalna zaštita

Trenutno su u fazi izrade tri strateška dokumenta i to: Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite, Strategija deinstitucionalizacije i Strategija prevencije i zaštite djece od nasilja u Crnoj Gori.

Strategijom razvoja sistema socijalne i dječje zaštite određuje se mjere i aktivnosti u cilju unapređenja materijalnih davanja, usluga iz oblasti socijalne i dječje zaštite i inapređenje kvaliteta upravljanja u sistemu socijalne i dječje zaštite na svim nivoima. Strategije prevencije i zaštite djece od nasilja omogućit će Crnoj Gori da nastavi sa promovisanjem politike nulte tolerancije nasilja nad djecom kako bi sva djeca odrastala bez prisustva nasilja, a djeci koja dožive nasilje bila pružena adekvatna njega i briga i pristup pravdi.

Problem siromaštva je višedimenzionalni i obuhvata oblast socijalne zaštite, zdravstva i prosvjete i drugih resora. Kako svaka oblast ima svoja strateška dokumenta kojima određuje mjere za boru protiv siromaštva nije neophodno donositi novi posebni strateški dokument za oblast siromaštva i socijalnu inkluzije. Anketa o dohotku i uslovima života (EU-SILC) je godišnje istraživanje čije podatke MONSTAT dostavlja Eurostat-u koji ih objavljuje.

Donošenjem novog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, planiranog za IV kvartal 2024, unaprijediće se oblast socijalne i dječje zaštite za sve ugrožene grupe koje imaju potrebu za odgovarajućim oblikom zaštite. Preispitaće se postojeća materijalna davanja iz oblasti socijalne i dječje zaštite, visina prava i obuhvat, kako bi na adekvatan način odgovorili potrebama korisnika. Takođe, planirano je da se precizira oblast usluga, kroz preispitivanje standarda za pružanje i korišćenje, potreba za uvođenje novih i posebno preciziranje načina finansiranja usluga i utvrđivanje cijene koštanja usluga.

Zastarjeli model utvrđivanja invaliditeta dovodi do nepravednog i neefikasnog pružanja naknada i usluga po osnovu invaliditeta. S tim u vezi, pripremljen je predlog nacrtu Zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta, kao i nacrt jedinstvene metodologije za vještačenje invaliditeta. Zakon je bio predmet javne rasprave u decembru 2022, a trenutno se nalazi u proceduri usaglašavanja sa Sekretarijatom za zakonodavstvo (od jula 2023.), nakon čega će se Zakon uputiti EK na mišljenje.

Vlada je usvojila Odluku o opredjeljivanju prostorija za potrebe budućeg Zavoda za vještačenje invaliditeta. Nakon usvajanja Zakona, predviđena je izrada i usvajanje potrebnih podzakonskih akata uključujući Uredbu o jedinstvenom metodologiji vještačenja invaliditeta, usaglašavanje brojnih zakona uključujući Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti, Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, Zakon o PIO, itd. sa novim Zakonom o jedinstvenom vještačenju invaliditeta.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja donijelo je Odluke na osnovu čl. 38 i 58 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti kojim je propisano usklađivanje polugodišnje (1. januara i 1. jula o.g) sa kretanjem troškova života i prosječne zarade zaposlenih na teritoriji Crne Gore na osnovu statističkih podataka za predhodno polugodište.

Saradnja Zavoda za zapošljavanje i centara za socijalni rad definisana je Zakonom o dječjoj i socijalnoj zaštiti i Pravilnikom o obliku individualnog plana aktivacije i načinu sprovođenja mjera socijalne uključenosti radno sposobnih korisnika materijalnog obezbjeđenja. U izvještajnom periodu, saradnja Zavoda za zapošljavanje i centara za socijalni rad na aktivaciji korisnika materijalnog obezbjeđenja, koji su aktivni tražioci posla, odvijala se u okviru redovnih aktivnosti Zavoda, kroz pružanje usluga informisanja, savjetovanja i motivisanja radi uključivanja u programe aktivne politike zapošljavanja i/ili posredovanja u zapošljavanju. Zavod je sa svim novoprijavljenim licima koja su ujedno korisnici materijalnog obezbjeđenja zaključio individualni plan zapošljavanja kojim su definisane aktivnosti nezaposlenog lica u cilju pripreme za zapošljavanje i/ili uključivanja u mjere aktivne politike zapošljavanja.

U mjere aktivne politike zapošljavanja u periodu od 1. I 2023. do 31. XII 2023. uključen je 81 korisnik materijalnog obezbjeđenja i to: javni rad - 14 lica; podsticaj za zapošljavanje - 1 lice; program osposobljavanja za rad kod poslodavaca - 10 lica; program osposobljavanja za samostalan rad - 4 lica; program obrazovanja i osposobljavanja odraslih - 52 lica, dok je u mjere profesionalne rehabilitacije uključeno 12 lica, od kojih 11 žena.

Usluga posredovanja u zapošljavanju, odvijala se u kontinuitetu skladu sa iskazanim potrebama poslodavaca i rezultirala je zapošljavanjem 122 radno sposobna korisnika materijalnog obezbjeđenja, od kojih je 76 žena.

19.7 Deinstitutionalizacija

Crna Gora je započela proces izrade Strategije deinstitutionalizacije u Crnoj Gori za period od 2024. do 2028. godine, uz podršku UNICEF-a i UNDP-a čije usvajanje je predviđeno u II kvartalu 2024. Ovim strateškim dokumentom će biti trasiran put za deinstitutionalizaciju i uspostavljen plan prelaska sa institucionalne brige na

usluge podrške za život u zajednici za ranjive grupe (djeca, osobe sa invaliditetom, starije osobe). Primjenom mjera Strategije deinstitucionalizacije Crna Gora će unaprijediti pružanje podrške biološkim porodicama u cilju preveniranja izdvajanja djece iz njihovih bioloških porodica i smještanja djece i mladih u institucije, ubrzati proces deinstitucionalizacije i obezbijediti da djeca, mladi, odrasli i stariji žive u najmanje restriktivnom okruženju uz podršku i usluge koje se pružaju u okviru porodice i zajednice.

Usluge socijalne i dječje zaštite se uspostavljaju za sve kategorije korisnika u skladu sa članom 4 Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti. U ovom izvještajnom periodu, MRSS je izdalo pružaocima usluga socijalne i dječje zaštite 17 licenci za obavljanje djelatnosti socijalne i dječje zaštite:

- Usluga smještaj u prihvatilištu-skloništu za djecu i mlade koji su žrtve trgovine ljudima uspostavljena je 1. IV 2024. Pružalac usluge je JU Centar „Ljubović“.
- Usluga smještaj u prihvatilištu-skloništu za odraslo i staro lice (žena odnosno odraslo lice i žena sa djetetom koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva) uspostavljena je 29. II 2024.
- Usluga savjetovanje odraslom i starom licu koje je beskućnik, sa teritorije Crne Gore uspostavljena je pri JU Dom starih „Grabovac“ Risan 19. II 2024.
- Usluga smještaj u prihvatilištu – sklioništu za odrasla i stara lica – žene koje su žrtve trgovine ljudima sa teritorije Crne Gore uspostavljena je 17. I 2024.
- Usluga smještaj u prihvatilištu-sklioništu za odrasla i stara lica, odnosno odrasla lica sa djetetom koje je žrtva ili svjedok zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije i lica kod kojih postoji opasnost da će postati žrtve, za 6 korisnika/ca koja će se pružati crnogorskom državljaninu sa prebivalištem na teritoriji države, strancu sa odobrenim privremenim boravkom ili stalnim boravkom u državi, azilantu i strancu pod supsidijarnom zaštitom uspostavljena je 30. VIII 2023.

Trenutno je u sistemu licencirano 107 pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite (NVO i institucije), a u planu je i izrada Analiza potrebe za uslugama iz oblasti socijalne i dječje zaštite po opštinama, kako bi se utvrdilo u kojoj opštini su potrebne koje usluge.

19.8 Zabrana diskriminacije u zapošljavanju i socijalnoj politici

Predlog zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije je 29. XII 2023. upućen EK na mišljenje. Njegovo donošenje je planirano za III kvartal 2024.

Statistički prikaz predmeta pred institucijom Zaštitnika u oblasti rada i zapošljavanja za period 1. I 2023.-31. XII 2023.33 pokazuje da je najveći broj pritužbi u odnosu na sve oblasti podniet je u oblasti rada i zapošljavanja (122), što prati trend iz prethodnih godina kada je u ovoj oblasti takođe registrovan najveći broj pritužbi zbog diskriminacije (2022. - 117 predmeta; 2021. - 64 predmeta; 2020. - 73 predmeta). Slijede diskriminatomni osnovi pritužbi koje su podnijete: Nacionalna pripadnost -12; Jezik - 1; Vjera ili uvjerenje - 2; Političko ili drugo mišljenje - 5; Pol, promjena pola, rodni identitet - 3; Invaliditet - 2; Starosna dob - 3; Zdravstveno stanje - 4; Pripadnost grupi ili pretpostavka o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji - 25; Bračno ili porodično stanje - 5; Druga lična svojstva -19 i bez osnova diskriminacije – 41 predmet.

Institucija Ombudsmana iz godine u godinu uživa sve veće povjerenje građana. Regulatorni i institucionalni okvir za adekvatno funkcionisanje institucije Zaštitnika uglavnom je uspostavljen. Institucija i dalje akreditovana sa statusom „B“ od strane Podkomiteta za akreditaciju Globalnog saveza nacionalnih institucija za ljudska prava. U tom pravcu,

potrebno je da Crna Gora preduzme mjere za potpuno usklađivanje ovog okvira sa Pariškim principima kako bi institucija bila akreditovana statusom „A“. Kapacitet Zaštitnika za odlučivanje po pritužbama i kvalitet njegovih odluka nastavljaju da se poboljšavaju, ali je neophodno poboljšanje sistemskog praćenja postupanja po datim preporukama u svim javnim institucijama.

Lica sa invaliditetom

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva ljudskih i manjinskih prava koji je usvojen u februaru 2024, osnovan je Direktorat za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom. Vlada je 4. IV 2024. usvojila Odluku o formiranju Savjeta za prava lica sa invaliditetom.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 27. VI 2023. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti zaštite lica sa invaliditetom. Odlukom o raspodjeli sredstava od 19. X 2023. po osnovu Javnog konkursa odobreno je finansiranje 20 projekata nevladinih organizacija u ukupnom iznosu od 451.597,48 eura. Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 11. III 2024. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti zaštite lica sa invaliditetom za 2024. U toku je dostavljanje predloga projekata/programa nevladinih organizacija sa rokom do 10. aprila tekuće godine.

Romi i Egipćani

Povećan je broj saradnika u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i socijalne zaštite za 47 lica, u odnosu na ukupan broj u prethodnom periodu.

Završena je izrada lincenciranog akreditovanog programa „Borba protiv anticiganizma i svakog oblika diskriminacije prema Romima i Egipćanima“, a početak njegovog sprovođenja se planira tokom 2024-2025. U susret obilježavanju 8. aprila, Svjetskog dana Roma, u Skupštini Crne Gore je 6. VI 2023. održano prvo zasjedanje Romskog parlamenta.³⁴

Vlada je 26. VI 2023, donijela Odluku o obrazovanju Koordinacionog tjela za praćenje sprovođenja Deklaracije partnera Zapadnog Balkana o integraciji Roma/kinja u sklopu procesa proširenja Evropske unije.³⁵ U Beranama se za romsko naselje Riversajd očekuje izgradnja novih stambenih jedinica i premještanje na drugu lokaciju, čime će se riješiti stambeno pitanje za 50 porodica, odnosno 300 pripadnika romske i egipćanske populacije.

Podržana su ukupno 44 projekta u 2023. godini u oblasti unapređenja inkluzije romske i egipćanske zajednice i to: od strane Ministarstva ljudskih i manjinskih prava 27 projekata u iznosu od 400.000 eura za koje su aplicirale nevladine organizacije. Od strane Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava 17 projekata u iznosu od 108.975,00 eura, na kojoj su aplicirale i nevladine organizacije i fizička lica.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 11. III 2024. objavilo Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava – zaštita prava Roma/Romkinja i Egipćana/Egipćanki za 2024. U toku je dostavljanje projekata sa rokom do 10. aprila tekuće godine.

Po svim istraživanjima, više od 95% pripadnika romske i egipćanske populacije ima regulisano zdravstveno osiguranje.

³⁴ Više na: <https://www.skupstina.me/me/clanci/odrzano-prvo-zasjedanje-romskog-parlamenta>

³⁵ Dostupno na: <https://www.gov.me/dokumenta/8c66bbf5-5158-4acf-89e0-4312b42fba5>

Povećan je procenat Roma i Egipćana zaposlenih u javnom sektoru sa 10.1% u 2021. godini na 11,2% u 2023. godini.³⁶

LGBT

Evaluacija petogodišnje Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori za period 2019-2023. godina je urađena uz ekspertsku podršku Savjeta Evrope i prezentovana u martu 2024. U toku je izrada završnog izvještaja Strategije, kao i priprema novog petogodišnjeg strateškog dokumenta za period 2024-2028. godina sa Akcionim planom za 2024. godinu.

Javna rasprava povodom Nacrta zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja je završena 15. III 2024.³⁷

Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava – zaštita i unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba objavljen je 10. X 2023. Odlukom o raspodjeli sredstava od 20. XII 2023. po osnovu Javnog konkursa odobreno je finansiranje 8 projekata nevladinih organizacija u iznosu od 150.000,00 eura. Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u u oblasti zaštite i promovisanja ljudskih i manjinskih prava – zaštita i unapređenje ljudskih prava LGBTI osoba u Crnoj Gori za 2024. objavljen je 11. III 2024. U toku je dostavljanje projekata sa rokom do 10. aprila tekuće godine.

19.9 Ravnopravnost između žena i muškaraca u zapošljavanju i socijalnoj politici

Vlada je 20. VI 2023. usvojila je Izvještaj o sprovođenju Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021 – 2025 za 2022. godinu, i donijela novi dvogodišnji Akcioni plan za period 2023 – 2024 (u daljem tekstu: AP NSRR 2023-2024)³⁸

Rezultati drugog Indeksa rodne ravnopravnosti za Crnu Goru predstavljeni su u julu 2023. od strane Uprave za statistiku. Indeks rodne ravnopravnosti za Crnu Goru iznosi 59,3 što je porast od 4,3 indeksna poena u odnosu na Indeks iz 2019. godine.³⁹

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo pravde i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, krajem 2022. započeli su realizaciju projekta - Promocija dijaloga i zajedničke akcije za borbu protiv govora mržnje, koji se finansirao u okviru UNDP portfolija za upravljanje, izgradnju mira, krize i otpornosti. Projekat je imao za cilj da doprinese rodnoj ravnopravnosti i održivom miru, kroz jačanje leaderskih kapaciteta žena, omogućavajući konstruktivan dijalog i zajedničke akcije u smjeru adresiranja podjela, rodno zasnovanog govora mržnje, seksizma i mizoginije. Projekat se završio u decembru 2023.

Najvažniji rezultati nakon sprovedenih aktivnosti iz projekta su sljedeći:

- Jačanje kapaciteta za adresiranje seksizma i seksističkog govora mržnje kod 329 novinara/ki i urednika/ca, aktivista/kinja organizacija civilnog društva, sudija i sutkinja, tužitelja i tužiteljki, državnih sužbenika/ca na državnom i lokalnom nivou, te mladih.
- 12 sutkinja, tužiteljki i savjetnica iz devet sudova i tužilaštava je obučeno u oblasti seksističkog govora mržnje, u saradnji sa Centrom za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu.

³⁶ Socioekonomski položaj roma u Crnoj Gori <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/01/Socioekonomski-položaj-Roma-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

³⁷ Izvještaj povodom javne rasprave je objavljen na sajtu Ministarstva ljudskih i manjinskih prava 28.III 2024. i dostupan je na linku: <https://www.gov.me/clanak/izvjestaj-o-sprovedenoj-javnoj-raspravi-nacrt-zakona-o-pravnom-prepoznavanju-rodnog-identiteta-na-osnovu-samoodređenja>.

³⁸ <https://www.gov.me/dokumenta/9e30cb28-5d4d-4079-9225-6908050c8627>

- sprovedena analiza Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja posebne evidencije o slučajevima prijavljene diskriminacije sa relevantnim preporukama.
- Razvijena je mreža lidera/ki nove generacije, koji kao pozitivni uzori promovišu rodnu ravnopravnost i borbu protiv seksizma i seksističkog govora mržnje. Kroz ovu aktivnost, 110 mladih žena i muškaraca osnaženo je da aktivno učestvuju u oblikovanju pravednijeg društva te doprinesu rodnoj ravnopravnosti i prepoznavanju i suočavanju sa seksizmom i seksističkim govorom mržnje.
- Realizovane su redovne komunikacione aktivnosti, koje su kroz različite događaje direktno uključile preko 500 ljudi, a dosegle više od 20.000 ljudi.
- projekat je dosegao oko 900 direktnih korisnika/ca, više od 60 lokalnih i nacionalnih institucija, 40 NVO-a, 13 medija i 14 lokalnih samouprava.

Kancelarija UNDP u Crnoj Gori i Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava – Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti, u partnerstvu sa ambasadama Češke Republike i Austrije u Crnoj Gori, Delegacijom Evropske unije, organizovali su seriju događaja u sklopu globalne kampanje „16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama“. Pod zajedničkim nazivom „Razgovori o rodnoj ravnopravnosti“, ovi događaji su okupili preko 400 (četiri stotine) relevantnih aktera/ki koji su diskutovali o različitim aspektima i izazovima u sprovođenju politike rodne ravnopravnosti.

Odluka o finansiranju 22 projekta nevladinih organizacija u oblasti rodne ravnopravnosti u ukupnom iznosu od 250.000,00 eura donijeta je 27. X 2023, nakon sprovedenog postupka raspodjele na osnovu Javnog konkursa „Rodni barometar u Crnoj Gori“ objavljenog 27. VI 2023.

Javni konkurs za finansiranje projekata/programa NVO u oblasti rodne ravnopravnosti za 2024. je objavljen 11. III 2024. U toku je dostavljanje predloga projekata/programa nevladinih organizacija sa rokom do 10. aprila tekuće godine.

U partnerstvu sa Misijom OSCE-a, tokom 2023, nastavljen je projekat „Podrška promociji i integraciji rodne ravnopravnosti“. Rezultati projekta obuhvataju: obuku 15 trenera (13 žena, dva muškarca) za sprovođenje programa obuke o rodno odgovornom budžetiranju (ROB), pripremu Priručnika za ROB sa Programom obuke o ROB-u, obuku 20 zaposlenih (25% muškaraca) u budžetskim jedinicama za naprednu obuku primjene Metodologije za izvještavanje o rodnom budžetu, pripremu Metodologije za praćenje i evaluaciju rodno odgovornog budžetiranja, obuku osam zaposlenih iz Sektora za strategije vlade Generalnog sekretarijata vlade (GSV) za izdavanje mišljenja o primjeni izmijenjene Metodologije razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata kroz uvođenje rodne perspektive u sadržaj dokumenta (Metodologija), podršku izradi Lokalnog akcionog plana za rodnu ravnopravnost u Beranama, sprovođenje istraživanja o rodnim razlikama u vlasništvu nekretnina i emitovanje dva TV programa koji produkuju rodne stereotipe u obrazovanju i vlasništvu nekretnina.

Revidiranim Rješenjem o obrazovanju Komisije za praćenje sprovođenja Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021-2025. Iz februara 2024, pored obaveza praćenja sprovođenja i izvještavanja o Nacionalnoj strategiji rodne ravnopravnosti 2021-2025, sa Akcionim planom 2023-2024. članovi/ice Komisije imaju zadatak da pripreme relevantne informacije u cilju prezentacije Trećeg periodičnog izvještaja Crne Gore o sprovođenju CEDAW Konvencije, na 88. zasjedanju Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena 15. V 2024. Komisija je održala sastanak 26. III 2024. na kojem su dogovorene dalje aktivnosti.

20.1. Normativni i insitucionalni okvir

Na planu donošenja Zakona o izmjenama i dopuni Zakona o rokovima izmirenja novčanih obaveza, odnosno njegovog usklađivanja sa Direktivom 2011/07/EU o borbi protiv zakašnjelih plaćanja u komercijalnim transakcijama, tekst Zakona je inoviran u skladu sa sugestijama i dostavljen EK 20. XII 2023. u cilju dobijanja mišljenja i finalizacije procesa usklađivanja. Od strane EK je 15.II 2024. dobijeno pozitivno mišljenje čime se proces u smislu potrebnog usaglašavanja može smatrati okončanim i shodno tome, biće intenzivirana procedura usvajanja Zakona do kraja II kvartala 2024.

Predloženim izmjenama izvršiće se usklađivanje postojećih zakonskih rješenja koja se odnose na rokove izmirenja novčanih obaveza između privrednih subjekata, posebne naknade za troškove prouzrokovane povjeriocu dužnikovim zakašnjenjem sa ispunjenjem novčane obaveze u komercijalnim transakcijama, kao i dijelu koji se tiče rokova za izmirivanje novčanih obaveza između javnog sektora i privrednih subjekata sa Direktivom 2011/07/EU o borbi protiv zakašnjelih plaćanja u komercijalnim transakcijama. Takođe se predviđa da nadzor nad sprovođenjem ovog zakona između javnog sektora i privrednih subjekata, u komercijalnim transakcijama u kojima su subjekti javnog sektora dužnici, kao i između subjekata javnog sektora, vrši organ državne uprave nadležan za poslove finansija, dok kod komercijalnih transakcija između privrednih subjekata ovaj nadzor vrši nadležna inspekcija.

U segmentu zakonske regulative za oblast inovacija, rad na pripremi izmjena i dopuna Zakona o podsticajnim mjerama za razvoj istraživanja i inovacija završen je u julu 2023. U toku 2024. sprovedeće se finalno usaglašavanje teksta između resora inovacija i resora finansija, uslovljeno novim zakonskim i regulatornim rješenjima u oblasti poreske politike.

Na planu izrade Zakona o turizmu i ugostiteljstvu, formirana je Radna grupa za dodatno unapređenje predloga teksta, a rok za donošenje Zakona je III kvartal 2024. U toku su i aktivnosti Radnih grupa za pripremu Zakona o turističkim organizacijama i Zakona o boravišnoj taksi, sa rokom donošenja IV kvartal 2024.

20.2. Principi preduzetničke i industrijske politike

Sa aspekta definicije malih i srednjih preduzeća, ista je definisana članom 6. Zakona o računovodstvu („Sl. list CG“, br. 145/2021 i 152/2022.). Razvrstavanje po veličini se vrši na osnovu podataka o prosječnom broju zaposlenih, poslovnom prihodu i vrijednosti ukupne aktive utvrđene na datum bilansa redovnog godišnjeg finansijskog izveštaja i Statističkog izveštaja. U zavisnosti od prosječnog broja zaposlenih, ukupnog prihoda na godišnjem nivou i ukupne aktive, pravna lica razvrstavaju se na:

- Mikro preduzeća – prosječan broj zaposlenih u poslovnoj godini nije veći od 10; ukupan prihod na godišnjem nivou ne prelazi 700.000,00 eura; ukupna aktiva ne prelazi 350.000,00 eura;
- Mala preduzeća – prosječan broj zaposlenih u poslovnoj godini je veći od 10, a manji od 50; ukupan prihod na godišnjem nivou je veći od 700.000,00 eura, a manji od 8.000.000,00 eura; ukupna aktiva je veća od 350.000,00 eura, a manja od 4.000.000,00 eura;
- Srednja preduzeća - prosječan broj zaposlenih u poslovnoj godini veći od 50, a manji od 250; ukupan prihod na godišnjem nivou je veći od 8.000.000,00 eura, a manji od 40.000.000,00 eura; ukupna aktiva je veća od 4.000.000,00 eura, a manja od 20.000.000,00 eura;
- Velika pravna lica - koja prelaze dva od tri kriterijuma definisanih kriterijuma za srednja preduzeća.

U pogledu strateškog okvira za sektor MMSP, u procesu kontinuiranog višegodišnjeg sprovođenja politike nakon srednjoročnog perioda implementacije i završetka programskog ciklusa Strategije razvoja MMSP 2018-2022,

izvršena je ex-post analiza. Obim evaluacije se odnosio na procjenu rezultata, kvaliteta i dostignuća Strategije MMSP i pratećih programa podrške MMSP, a koji su realizovani na osnovu okvirnog, odnosno godišnjih Akcionih planova za implementaciju Strategije MMSP. Evaluacija je ukazala na nivo ostvarenosti politike, u kojoj mjeri je strateška orijentacija i dalje aktuelna, koliko su neke mjere ili aktivnosti i dalje aktuelne i da li je neophodno da se i dalje realizuju, odnosno da li neke nove treba uključiti, ili pojačati smisao pojedinih postojećih strateških opredeljenja i specifičnih aktivnosti, istovremeno uz jačanje potrebnih institucionalnih i ljudskih kapaciteta. Za evaluaciju strateškog dokumenta koristila se OECD DAC metodologija za ocjenjivanje, kroz šest standardnih kriterijuma: relevantnost, efektivnost, efikasnost, uticaj i održivost i koherentnost. Takođe, sastavni dio evaluacije odnosio se i na usklađenost implementacije strategije sa okvirom i smjernicama međunarodnih izvještaja relevantnih za politiku MSP. Zaključak evaluacije jeste da je implementacija Strategije imala vrlo pozitivan trend i sveobuhvatno gledano visok nivo ostvarenosti.

Na osnovu realizacije i evaluacije prethodnog strateškog dokumenta za period 2018-2022. kreirana je Strategija razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća 2023-2026. godine sa Akcionim planom za sprovođenje 2023-2024, usvojena od strane Vlade u junu 2023. Opšti cilj politike MMSP definisane ovom Strategijom MMSP jeste težnja da se ojača sektor MMSP da može da predstavlja pokretačku snagu u transformaciji/tranziciji Crne Gore ka digitalnoj i održivoj ekonomiji.

Strategija razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća 2023-2026 definiše tri strateška cilja sa operativnim ciljevima: *SC1 Unaprijeđen poslovni/regulatorni ambijent i preduzetnički ekosistem* (operativni ciljevi: Smanjene administrativne i regulatorne prepreke poslovanju MMSP; bolji pristup MMSP finansijama; promocija preduzetništva i podsticanje početnika u poslovanju; razvoj institucionalne mreže za podršku MMSP i poslovno udruživanje); *SC2 Podrška transformaciji i jačanju konkurentnosti MMSP* (operativni ciljevi: digitalna transformacija MMSP; tranzicija MMSP ka održivom zelenom poslovanju; razvoj savremenih znanja i vještina u MMSP; podsticanje inovativnosti MMSP) i *SC3 Poslovna organizovanost i pristup MMSP novim tržištima* (operativni ciljevi: poslovna organizovanost MMSP u klastere; lance dobavljača, lance vrijednosti; priprema za izvoz i podrška MMSP u pristupu inostranim tržištima).

Jedan od najznačajnijih preduslova za adekvatno kreiranje i implementaciju politike MMSP čine pouzdani statistički podaci koji obezbjeđuju kontinuirano praćenje i uporedivost podataka performansi MMSP i njihovog doprinosa ekonomskom i društvenom razvoju. Usaglašenost statističkih podataka iz različitih institucija javnog sektora omogućava osnovne preduslove za formulisanje sveobuhvatne politike MMSP zasnovane na adekvatnim osnovama. Ključne aktivnosti u narednom periodu trebaju biti usmjerene na uspostavljanje ažurne statistike MMSP u skladu sa potrebama kreiranja i praćenja sprovođenja politike MMSP, a u skladu sa EUROSTAT-om.

U skladu sa Small Business Act preporukama, kontinuirano se radi na unapređenju poslovnog ambijenta i pojedinačno implementaciji preporuka datih u SME Policy Index 2022 za svaku oblast ponaosob. Tokom 2022, objavljeno je šesto izdanje Indeksa politike MSP za Zapadni Balkan i Tursku. U Izvještaju je povećan fokus na analizu sprovođenja preporuka politike datih u izdanju za 2019, analizu uticaja pandemije COVID-19 na politike, kao i na horizontalni pristup temama koje postaju sve važnije za region (npr. ozelenjavanje, digitalizacija). U Izvještaju su naglašena područja sa najvećim napretkom u Crnoj Gori: Dimenzija 1: Preduzetničko učenje i žensko preduzetništvo; Dimenzija 3: Institucionalni i regulatorni okvir za kreiranje politike MSP; Dimenzija 5a: Usluge podrške za MSP; Dimenzija 5b: Javne nabavke. Najviše prostora za poboljšanje ima u oblastima: Dimenzija 2: Bankrot i druga šansa; Dimenzija 6: Pristup finansijama za MSP; Dimenzija 8a: Preduzetničke vještine. Novi ciklus procjene sprovođenja politike razvoja MSP još nije započet. Preporuke date u okviru šestog izdanja Indeksa politike MSP za Zapadni Balkan i Tursku primijenjene su u definisanju mjera i aktivnosti Strategije za razvoj MSP u Crnoj Gori 2023-2026.

U toku je finalizacija aktivnosti na izradi Izvještaja o konkurentnosti (Competitiveness Outlook) koji takođe targetira ciljane oblasti razvoja i procijenjuje se uspješnost implementacije i biće uskoro objavljen.

Sa aspekta razvoja politike cjeloživotnog preduzetničkog učenja, koja je usmjerena ka ostvarivanju vizije razvoja preduzetničkog duha i preduzetničkih kompetencija u cijelom društvu i na svim nivoima obrazovanja, Crna Gora kontinuirano iskazuje napredak. Potvrdu uspješnosti implementacije Strategije za razvoj cjeloživotnog preduzetničkog učenja 2020-2024 najbolje pokazuje ocjena koja Crnu Goru izdvaja kao lidera na Zapadnom Balkanu i primjer dobre prakse u regionu, u okviru OECD Izvještaja za 2022. "Indeks politike za MSP: Zapadni Balkan i Turska 2022".

U pogledu formalnog obrazovanja ostvaren je napredak u dijelu sprovođenja Nacionalnog okvira ključnih kompetencija na svim obrazovnim nivoima, kontinuiranoj obuci nastavnog kadra u cilju daljeg razvoja njihovih preduzetničkih znanja i vještina, izradi novih modularizovanih obrazovnih programa kao i uspostavljanju novih partnerstava između poslodavaca i srednjih stručnih škola u cilju sticanja praktičnih znanja i vještina. U dijelu neformalnog obrazovanja kroz različite vidove obuka i treninga, a na osnovu sprovedenih analiza potreba za obukom, uglavnom za predstavnike malog i srednjeg biznisa, razvijaju se njihiva preduzetnička znanja i vještine uglavnom iz oblasti koje su se odnosile na marketing i prodaju, digitalizaciju biznisa, finansijski menadžment i izvozno poslovanje.

Ministarstvo ekonomskog razvoja kontinuirano sprovodi Mentoring program kao oblik nefinansijske podrške malom i srednjem biznisu u cilju jačanja biznis performansi. Od 2023. Program se sprovodi i u okviru Programске linije Vaučeri za žene i mlade - gdje početnici u biznisu pored finansijske podrške dobijaju i nefinansijsku podršku u vidu savjetodavnih- mentoring usluga.

Kroz Programsku liniju za početnike u biznisu koju je Ministarstvo tokom 2023. sprovodilo u okviru Programa za unapređenje konkurentnosti privrede u saradnji sa Investiciono-razvojnim fondom Crne Gore (IRFCG) početnicima u biznisu je bio na raspolaganju paket usluga finansijsko-nefinansijske podrške koji je obuhvatao i preduzetničke cikluse edukacije na teme koje su relevantne za otpočinjanje biznisa, kao i mentorsku podršku.

Crna Gora još uvijek nema Nacionalni okvir o vještinama, odnosno sistemsku analizu potreba za obukama u malim i srednjim preduzećima. Analize se sprovode periodično od strane različitih institucija, uglavnom za njihove potrebe. Tokom 2023. uz podršku EBRD i konsultanske kuće PwC, a u okviru projekta, urađena je analiza metodologija za sprovođenje obuka u malim i srednjim preduzećima razvijena od strane pojedinačnih institucija, kao što su PKCG, UPCG, ZZCG, itd.

Nacionalno partnerstvo za preduzetničko učenje je ključno tijelo za sprovođenje sistemskih (godišnjih ili dvogodišnjih analiza potreba za obukama) uz jasno i precizno definisanje zadataka svih zainteresovanih institucija koje se bave oblašću neformalnog obrazovanja u sprovođenju godišnjih analiza. Na osnovu rezultata se razvijaju odgovarajući trening moduli i obuke trenera.

U okviru strategije postoji posebna aktivnost koja se odnosi na razvoj profesionalnih vještina s ciljem poboljšanja nivoa kvalifikacija u prioritetnim domenima S3, dok je potreba za novim obrazovnim programima koji podržavaju razvoj radne snage, uključujući prekvalifikaciju i dokvalifikaciju, naglašena kroz Akcioni plan. Ovaj fokus na vještine odražava angažovanje zainteresovanih strana, uključujući kompanije i klastere aktivne u okviru prioritetnih sektora, tokom procesa razvoja strategije. Visok nivo uključenosti zainteresovanih strana je omogućen kroz sektorske fokus grupe uspostavljene tokom procesa razvoja strategije.

U segmentu povećanja finansijske pismenosti, usvojen je Program razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023-2027, koji predstavlja strateški okvir za sprovođenje aktivnosti svih zainteresovanih subjekata na planu finansijske

edukacije. Program podržava težnju Vlade i Centralne banke Crne Gore da crnogorskim građanima obezbijede pristup kvalitetnoj finansijskoj edukaciji, kako bi stekli i unaprijedili znanja i vještine za donošenje odgovornih finansijskih odluka. Dokumentom su definisana tri prioriteta razvoja sa strateškim ciljevima: Unaprijediti svijest stanovništva o značaju i benefitima finansijske pismenosti; poboljšati pristup stanovništva kvalitetnoj, relevantnoj i efikasnoj finansijskoj edukaciji; ojačati vještine stanovništva za finansijsko upravljanje.

Program se sprovodi kroz godišnje akcijske planove, a Nacionalni komitet za razvoj finansijske edukacije, kao posebno radno tijelo Savjeta za finansijsku stabilnost, nadgleda implementaciju Programa.

Nakon potpisivanja Sporazuma za učešće Crne Gore u **Programu jedinstvenog tržišta - Single Market Programme 2021-2027**, 26. IV 2023, završetkom internih procedura Sporazum je stupio na snagu 31. VIII 2023, čime je omogućeno učešće u 3 stuba Programa: SMP Pillar I – Jačanje unutrašnjeg tržišta (Improving the Internal Market); SMP Pillar II – MSP (SMEs) i SMP Pillar IV – Potrošači (Consumers).

Pored promotivnih događaja, organizovanih od strane različitih institucija, promocija i monitoring implementacije se u kontinuitetu vrši od strane Ministarstva ekonomskog razvoja, koje i objavljuje i promovira relevantne pozive i programe preko svog sajta (www.gov.me/mek), i takođe preko sajta EEN projekta u Crnoj Gori (www.euroinfo.me). Takođe, promocija se vrši i na sajtu www.biznis.gov.me, specijalizovanom portalu namijenjenom za promociju različitih programa podrške u Crnoj Gori.

Kad je u pitanju realizacija projekta **Enterprise Europe Network**, čije zvanično potpisivanje Granta je zavisilo od datuma potpisivanja Sporazuma SMP, aktivnosti se redovno sprovode, jer su prihvatljive od 1. I 2022, u skladu sa odobrenom aplikacijom za period od 3,5 godine. Pored redovnih aktivnosti EEN, organizacije i koorganizacije različitih događaja (sajmovi, b2b susreti), u izvještajnom periodu posebna pažnja je bila usmjerena na objavljivanje i promovisanje EU poziva **EENergy** (<https://www.gov.me/clanak/aplicirajte-za-bespovratna-sredstva-kroz-eu-projekt-eenergy>), i za koji postoji značajno interesovanje. EENergy je projekat namijenjen podršci zelenoj tranziciji u malim i srednjim preduzećima i energetskej efikasnosti sa plasmanom od 9 miliona eura u obliku 900+ bespovratnih sredstava za mala i srednja preduzeća širom Evrope za finansiranje u aktivnostima, kupovini ili investicijama koje će uticati na smanjenje ukupne potrošene energije za minimum 5%.

U koordinaciji Savjeta za inovacije i pametnu specijalizaciju, u kontinuitetu je uspostavljen sistem upravljanja inovacijama i S3. Uspješno je sprovedena interim eksterna evaluacija Strategije pametne specijalizacije 2019-2024, za period 2019-2022 i završena u oktobru 2023. uz podršku UNDP. Savjet je odobrio i početak pripreme nove Strategije pametne specijalizacije, koja je zvanično otpočela 26. II 2024, uz podršku Udruženog istraživačkog centra Evropske komisije (JRC). Krajem 2023. konstatovano je da je Crna Gora ispunila kriterijume iz uslovnog pozitivnog mišljenja za Strategiju pametne specijalizacije i da je spremna za finalnu procjenu EK.

Akcioni plan za sprovođenje Operativnog programa za implementaciju Strategije pametne specijalizacije (2021-2024) za 2023-2024 donijet je 3. VIII 2023. Savjet za inovacije i pametnu specijalizaciju je 25. III 2024. usvojio Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Operativnog programa za implementaciju Strategije pametne specijalizacije 2021-2024. za 2023. Programom za inovacije 2023-2027, koji je Vlada usvojila 6. VII 2023, definisane su sve relevantne programske linije podrške inovacijama koje su planirane u programskom periodu od strane ministarstva nadležnog za poslove inovacija i Fonda za inovacije Crne Gore. Program za inovacije 2023-2027 sprovodi se putem programskih linija koje se kroz godišnje konkurse plasiraju inovacionoj i naučnoistraživačkoj zajednici od strane Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija i Fonda za inovacije (detaljnije informacije u okviru poglavlja 25).

Vlada je 16. XI 2023. usvojila Informaciju o pripremnim aktivnostima Crne Gore za Poziv "Evropski habovi za digitalne inovacije" u okviru EU programa "Digitalna Evropa", a Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija i Ministarstvo javne uprave formirali su međuresorni radni tim i 15. III 2024. objavili Javni konkurs za preSelekciju kandidata iz Crne Gore u okviru kojeg su pristigle dvije ponude.

20.3. Unapređenje poslovnog ambijenta

U cilju nastavka aktivnosti na planu suzbijanja neformalne ekonomije, Vlada je 21. XII 2023. donijela Program za suzbijanje neformalne ekonomije u Crnoj Gori, u okviru kojeg su definisane su mjere za suzbijanje neformalne ekonomije za period od 2024 – 2026. Program uključuje postojeće i nove mjere za suzbijanje neformalne ekonomije i pruža set kontrolnih i podsticajnih mjera, kako bi se sa jedne strane vršila efikasnija kontrola i spriječila neformalna ekonomija, a sa druge strane olakšalo poslovanje privredi.

Opšti cilj Programa je smanjenje učesća neformalne ekonomije u ukupnoj privrednoj aktivnosti, što je operacionalizovano kroz pet operativnih ciljeva: Unapređenje poslovnog ambijenta kroz pojednostavljenje poreske administracije i smanjenje nameta; Podrška fer preduzetništvu i tranziciji u formalnu ekonomiju; Transformacija neprijavljenog rada u formalnu zaposlenost, sa većim fokusom na mlade, žene i zelena radna mjesta; Unapređenje elektronskih usluga javne uprave, institucionalnog okvira i administrativnih kapaciteta u smanjenju neformalne ekonomije; Smanjenje društvene prihvatljivosti neformalne ekonomije. Za koordinaciju procesom realizacije Programa je zaduženo Ministarstvo finansija.

U segmentu implementacije reforme upravljanja privrednim društvima u većinskom vlasništvu države, jedan od prioriteta Vlade je unapređenje regulatornog okvira koji se odnosi na poslovanje privrednih društava u većinskom vlasništvu države. U segmentu implementacije reforme upravljanja privrednim društvima u većinskom vlasništvu države, jedan od prioriteta Vlade je unapređenje regulatornog okvira koji se odnosi na poslovanje privrednih društava u većinskom vlasništvu države. Vlada je usvojila Informaciju o izradi analize regulatornog okvira za poslovanje državnih preduzeća, uz Odluku o osnivanju međuresorske radne grupe koja se aktivno bavi ovom tematikom i pripremljena je radna verzija dokumenta, čije usvajanje je planirano za II kvartal 2024. Značaj unapređenja upravljanja državnim preduzećima prepoznat je kao jedna od prioritarnih reformskih aktivnosti u okviru Programa ekonomskih reformi. Značaj unapređenja upravljanja državnim preduzećima prepoznat je kao jedna od prioritarnih reformskih aktivnosti u okviru Programa ekonomskih reformi.

U kontekstu realizovanih aktivnosti od strane Ministarstva finansija - Direkcije za fiskalne rizike javnih preduzeća, kao odgovorne cjeline za monitoring i izvještavanje o fiskalnim rizicima preduzeća u državnom vlasništvu, pripremljena je prva preliminarna agregatna ekonomsko finansijska analiza poslovanja državnih preduzeća sa nacrtom izjave o fiskalnim rizicima na osnovu finansijskih iskaza za 48 privrednih društava koje Ministarstvo finansija ima u svojoj evidenciji registrovanih sa preko 50% vlasništva. Kako u periodu pripreme dokumenta nijesu bili dostupni kvartalni finansijski iskazi za 2023, a finansijski planovi za 2024. nijesu bili doneseni od strane državnih preduzeća, zbog rizika da dobijeni rezultati u dokumentu u trenutku objave dokumenta više nijesu aktuelni, objava je odložena do pribavljanja relevantnih podataka.

U pogledu obaveze uspostavljanja javnog registra državnih preduzeća, Registar državnih preduzeća je objavljen na sajtu Ministarstva finansija 29. II 2024, u Excel formatu. Registar državnih preduzeća pripremljen je od strane Direkcije za fiskalne rizike javnih preduzeća, uz podršku svih resora u procesu prikupljanja podataka za potrebe izrade javnog registra državnih preduzeća sa svim neophodnim i relevantnim informacijama, a sve u cilju stvaranja baze za efikasnije izvještavanje o fiskalnim rizicima koji bi poboljšali transparentnost, kao i nadzornu i kontrolnu funkciju Vlade u ovoj oblasti. Ujedno su uspostavljene sljedeće evidencije: registar državnih preduzeća, registar

članova odbora direktora i izvršnih direktora u državnim preduzećima, registar članova revizorskih odbora u državnim preduzećima, dok je u narednoj fazi reforme u planu dalje vizuelno i informaciono tehnološko unapređenje Registra.

Od januara 2024. počela je realizacija Projekta vezanog za reformu sektora SOE koji finansira EK, a Svjetska banka pruža tehničku pomoć u okviru svog novog Programa izgradnje efektivnog održivog i transformacionog javnog sektora (BEST-Public Sector). Krajem februara Ministarstvu finansija i Vladi isporučen je prvi rezultat: Preliminarni izvještaj o brzom procjeni crnogorskih državnih preduzeća u energetskom i turističkom sektoru, koji obuhvata ključne aspekte učinka izabranih kompanija u oblasti finansijskog, fiskalnog i korporativnog upravljanja. Ostale planirane aktivnosti koje su uslovno dogovorene da budu podržane u okviru BEST programa u narednih 12-24 mjeseca uključuju (1) brzu procjenu državnih preduzeća u 1-2 drugih kritičnih sektora, (2) završetak integrisane dijagnostike okvira upravljanja državnim preduzećima (iSOEF) sa fokusom na analize pravnog i upravnog, fiskalnog, i tržišta i konkurencije (3) podrška razvoju strategije reforme SOE, na osnovu zaključaka iSOEF-a, (5) podrške sveobuhvatnoj analizi regulatorno pravnog okvira upravljanja državnim preduzećima.

U skladu sa Zakonom o privatizaciji, privatizacija se vrši u skladu sa godišnjim planovima privatizacije koje donosi Vlada na predlog Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, na osnovu predloga resornih ministarstva, državnih fondova, kao i tenderskih komisija Savjeta. Planom privatizacije utvrđuju se osnovni ciljevi privatizacije i drugi aspekti ovog procesa, metodi i načini privatizacije, sa utvrđenim spiskovima društava i procentom akcijskog kapitala za privatizaciju. Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte je zadužen između ostalog da rukovodi, kontroliše i obezbjeđuje sprovođenje procesa privatizacije.

Na planu ostvarenja ekonomske politike ka većem privrednom rastu i povećanju investicija kroz kombinaciju ekonomsko-fiskalnih mjera, strukturnih reformi i unapređenja poslovnog ambijenta, poseban akcenat je na podsticanju novih ulaganja. Jedan od oblika podsticanja investicija svakako je privatizacija preostalih neprivatizovanih privrednih društava, pa je i osnovni cilj privatizacije povećanje konkurentnosti i efikasnosti funkcionisanja društava, podsticanje stranih ulaganja i preduzetništva u svim oblastima.

Proces privatizacije je u završnoj fazi. Većina kompanija koje su još u državnom vlasništvu, uglavnom je u sektoru turizma i industrije i očekuje se da će privatizacija preostalih državnih kompanija dodatno povećati njihove izgleda za rast i unaprijediti konkurentnost i produktivnost ekonomije.

Na planu mehanizama za prevenciju bankrotstva i monitoringa politike stečaja, pravni okvir za stečaj je uređen Zakonom o stečaju koji bliže uređuje uslove, način pokretanja i sprovođenja stečaja, odnosno omogućava reorganizaciju ili likvidaciju kompanija u poteškoćama. Postupak reorganizacije uveden je sa dvostrukom svrhom i to obezbjeđenja finansijskog oporavka dužnika i namirenje potraživanja povjerilaca. Takođe, Zakon o sporazumnom finansijskom restrukturiranju dugova prema finansijskim institucijama omogućava vansudska poravnjenja između dužnika i povjerilaca. Dosadašnje sprovođenje predmetnog zakona doprinijelo je smanjenju nekvalitetnih kredita, što je pored mogućnosti usvajanja plana reorganizacije rezultiralo pozitivnim efektima na sprječavanje bankrotstva.

Kako su u prethodnom periodu aktivnosti Vlade primarno bile usmjerene na pružanje savjetodavne podrške, prepoznata je neophodnost daljeg razvoja i unapređenja preventivnih mjera i monitoringa.

U dijelu promocije „druge šanse“, dosadašnje aktivnosti su primarno bile usmjerene na različite programe nefinansijske i finansijske podrške koja je na raspolaganju preduzetnicima, koji nakon neuspjeha žele da ponovo da započnu biznis. Postojeći zakonodavni okvir u Crnoj Gori pruža mogućnost preduzetnicima da pregovaraju o planovima reorganizacije sa svojim povjeriocima ili finansijskim institucijama radi smanjenja duga, produženja rokova plaćanja ili drugih aranžmana, čime se navedenim mehanizmima u određenoj mjeri doprinosi lakšoj finansijskoj stabilizaciji privrednih subjekata koji se suočavaju sa poteškoćama.

U toku izvještajnog perioda, nastavljeno je i sa sprovođenjem obaveza proisteklih iz članstva Crne Gore u NATO kodifikacionom sistemu (NCS), u skladu sa NATO standardima i propisima NATO sistema kodifikacije. U periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024, Ministarstvo odbrane je dodijelilo ukupno 34 NCAGE koda (NATO entitetski kod za pravne subjekte). U tom periodu kodifikovan je 31 novi proizvod i tim proizvodima je dodijeljen NSN broj (NATO skladišni broj). Svi podaci proistekli iz prethodno navedenih aktivnosti su uvršteni u odgovarajuće Nacionalne registre, kao i u NMCRL registar (NATO Master Catalogue of References for Logistics) NSPA agencije (NATO agencija za snabdijevanje i nabavku).

20.4. Instrumenti preduzetničke i industrijske politike

Kroz već uspostavljen i prepoznat mehanizam sveobuhvatne finansijsko-nefinansijske podrške sektoru MMSP, od strane Ministarstva ekonomskog razvoja je 2023. sproveden Program za unapređenje konkurentnosti privrede sa ciljem daljeg snaženja privredne aktivnosti u dijelu jačeg podsticaja investicija kroz nabavku opreme velike i male vrijednosti, digitalne transformacije biznisa, prelaska sa linearnog na cirkularni model poslovanja, jačanja izvoznih potencijala privrednih subjekata, kao i podrške početnicima u biznisu uz obaveznu mentorsku podršku, kako bi se na najbolji mogući način zadovoljile potrebe crnogorske privrede.

U odnosu na Program prethodno implementiran u 2022, koji se u kontinuitetu dodatno unapređuje i nadograđuje iz godine u godinu, Programom za 2023. je obuhvaćeno devet programskih linija: sedam programskih linija finansijske podrške i dvije programske linije nefinansijske podrške. Program je dodatno obogaćen sa dvije nove programske linije finansijske podrške, koje se odnose na internacionalizaciju mikro, malih i srednjih preduzeća u dijelu jačanja marketinških aktivnosti preduzeća, kao i ekonomskog osnaživanja mladih i žena u biznisu, kroz posebne podsticajne mehanizme podrške. Preostalih sedam programskih linija su dodatno inovirane i unaprijeđene i u potpunosti prilagođene zahtjevima privrede.

Naročito važan segment Programa usmjeren na promociju izvoza je implementacija Programske linije za podršku internacionalizaciji MMSP, usmjerena na podršku preduzećima za predstavljanje proizvoda/usluga na međunarodnim tržištima i jačanje poslovne saradnje sa međunarodnim partnerima.

Tokom 2023. sprovedena je evaluacija Programske linije za podršku internacionalizaciji implementirane tokom 2022. koja je obuhvatila i anketno istraživanje o potrebama izvoznika za podrškom sa fokusom na uspostavljanje online baze izvoznika i kojim su iskazane potrebe za nabavkom opreme za unapređenje proizvodnje, nastupima na međunarodnim sajmovima ili poslovnim sastancima, digitalizacijom poslovanja, istraživanjem međunarodnih tržišta za plasman roba i/ili usluga i sl.

Takođe, kao sastavni dio Programa, kontinuirano se sprovodi Programska linija za podršku digitalizaciji koja ima za cilj podizanje nivoa automatizacije poslovnih procesa i nivoa znanja upravljačkih i operativnih struktura kod MMSP. Pored navedenog potpuno digitalizovan informacijski sistem je u funkciji rasterećenja privrednih subjekata od momenta apliciranja do predaje zahtjeva za refundaciju, uz pribavljanje dijela neophodne dokumentacije po službenoj dužnosti, kako bi se doprinijelo smanjenju administrativnih barijera, a cjelokupan proces primanja i obrade podnešenih zahtjeva učinio što bržim i efikasnijim, što je bila praksa i prethodnim godinama sprovođenja Programa.

Programom za 2023. podržano je ukupno 380 preduzeća, ukupne vrijednosti 2.431.397,77 eura, od čega 332 preduzeća koja su primila finansijsku podršku u iznosu od 2.385.897,77 eura. Nefinansijsku podršku primilo je ukupno 48 preduzeća u iznosu od 45.500 eura. U odnosu na Program implementiran u 2022, evidentan je rast podrške za 18% u 2023. Dodatno, analizirajući iznos podrške koji je dodijeljen ženskim biznisima, u 2023. je zabilježen rast od 14%, u odnosu na 2022. kada je iznos podrške bio 732.259 eura, pa je tako ukupan iznos dodijeljene podrške ženama -vlasnicama biznisa iznosio 831.280 eura.

U cilju pripreme Programa za 2024, Ministarstvo je raspisalo Javni poziv za konsultovanje privrede i zainteresovane javnosti kako bi se obavio širok krug javnih konsultacija sa svim zainteresovanim stranama, od privrednog sektora do stručne i akademske zajednice, u definisanju optimalnog rješenja za adekvatnu podršku privredi, a akcenat je stavljen na jačanju proizvodne djelatnosti i transformaciji privrede ka digitalnom i zelenom poslovanju. Prilikom izrade Programa uzeti su u razmatranje i nalazi sprovedene eksterne evaluacije Programa iz 2022. u smislu potrebnog poboljšanja u određenim segmentima. Za implementaciju Programa za 2024. opredijeljeno je 3 miliona eura, dostupne kroz četiri programske linije: Programska linija za unapređenje proizvodnih kapaciteta; Programska linija za podršku malim ulaganjima; Programska linija za podršku digitalizaciji; Programska linija - Vaučeri za žene i mlade u biznisu. Od ukupno opredijeljenog budžeta 2 miliona eura je opredijeljeno za proizvodnju (prerađivačku industriju) kako bi se fokus stavio na konkretne projekte koji imaju razvojnu komponentu i doprinose podizanju konkurentnosti domaće privrede.

Dodatno, Program za 2024. ističe se kroz uvećane iznose podrške po pojedinačnim programskim linijama, zadržavajući posebne podsticajne mehanizme podrške za ekonomsko osnaživanje mladih i žena u biznisu. Kako bi se podstakla razvojna komponenta biznisa i smanjile regionalne razlike, Programom su i ove godine predviđeni posebni intenziteti finansijske podrške usmjereni prvenstveno na razvoj manje razvijenih opština, shodno Indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave. Sve programske linije kreirane su u funkciji ekonomskog rasta i unapređenja konkurentnosti nacionalne ekonomije. Pažnja je posebno usmjerena na efikasnije korišćenje raspoloživih resursa, u cilju podizanja nivoa konkurentnosti pojedinačnih preduzeća putem investiranja u nove tehnologije i primjenu inovativnih rješenja, kako bi dobili proizvode koji će svojom upotrebom vrijednošću biti dovoljno konkurentni.

U okviru finansijske podrške sektoru MSP od strane IRFCG, tokom 2023. je odobreno 459 plasmana u vrijednosti od 188 miliona eura. Najveći dio ovih sredstava je bio namijenjen za podršku likvidnosti i finansiranje obrtnih sredstava. Na planu unapređenja kvaliteta i dostupnosti finansijske podrške za mlade u biznisu, od strane IRFCG je tokom 2023. odobreno 111 plasmana u vrijednosti od 25,9 miliona eura. Po osnovu podrške ženskom preduzetništvu za 12 mjeseci 2023. odobreno je 133 plasmana u vrijednosti od 22,5 miliona eura.

U segmentu koji je obuhvaćen Programom za konkurentnost malih i srednjih preduzeća COSME (2014-2020), po osnovu Ugovora IRFCG sa Evropskim investicionim fondom o pristupanju COSME Garantnom fondu, tokom 2023. odobreno je 56 kredita u iznosu od 4,9 miliona eura. Takođe, po osnovu Ugovora o garanciji između Evropskog Investicionog Fonda kao garanta i IRFCG kao korisnika – EaSi garancija, tokom 2023. odobren je 117 kredit u iznosu od 1,2 miliona eura.

IRFCG je za 3 mjeseca 2024. odobrio 65 plasmana u vrijednosti od 34,5 miliona eura. Finansijska podrška za mlade u biznisu koje je IRFCG odobrio tokom 3 mjeseca 2024. iznosila je 5,3 miliona eura po osnovu 14 plasmana. Po osnovu podrške ženskom preduzetništvu za 3 mjeseci 2024. odobreno je 19 plasmana u vrijednosti od 2 miliona eura.

U segmentu jačanja tehnoloških kapaciteta sektora MSP, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija podržalo je realizaciju 2 konkursa za jačanje učešća crnogorskih partnera u međunarodnim programima, i to: Javni konkurs za sufinansiranje učešća u EUREKA projektima, sa budžetom od 150.000 eura, i to: 120.000 eura za nove projekte i 30.000 eura za tekuće projekte; i Javni konkurs za sufinansiranje učešća u EU Okvirnom programu za istraživanja i inovacije "Horizont Evropa" – stub III Inovativna Evropa, sa budžetom od 50.000 eura. Za realizaciju projekata po ova dva konkursa u 2023. utrošeno je 29.000 eura.

Fond za inovacije je u 2023. kreirao i implementirao osam programa podrške koji podržavaju razvoj inovativnih ideja od samog početka do komercijalizacije i namijenjeni su svim akterima inovacionog ekosistema, a finansirano je 68

projekata u iznosu od 1.953.290 eura. Ulaganje privatnog sektora u inovacione projekte koji su kroz programske linije nacionalne podrške razvoju inovacija, plasirane od strane Fonda za inovacije, odobreni u 2023. iznosi 444.484,40 eura, čime je postignut jedan od ciljeva inovacionih programa, a to je podsticanje ulaganja ovog sektora u inovacije.

Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija je 14. II 2024. objavilo dva konkursa: Konkurs za sufinansiranje učešća u EUREKA projektima u 2024. u vrijednosti od 190.000 eura, koji će se realizovati kroz dvije programske linije: Programska linija za sufinansiranje učešća u Network EUREKA projektima – u vrijednosti od 90.000 eura i Multilateralni EUREKA poziv za Zapadni Balkan – u vrijednosti od 100.000 eura i Konkurs za sufinansiranje učešća u EU Okvirnom programu za istraživanja i inovacije „Horizont Evropa“ – Stub III Inovativna Evropa u iznosu od 50.000 eura. (detaljnije informacije u okviru poglavlja 25).

U okviru IPA 2020 grant šeme “Podrška implementaciji Strategije pametne specijalizacije (S3) kroz projekte” sa ciljem da se doprinese jačanju ekonomske konkurentnosti i inovacionih kapaciteta Crne Gore, kroz jačanje veza između nauke i industrije u S3 prioritetnim oblastima. U avgustu 2023. ugovoreno je osam projekata čija je vrijednost 908.049,79 eura od čega je iznos EU granta 815.964,50 eura, dok je ostatak sufinansiranje od strane korisnika.

20.5. Industrijska politika

Na planu ispunjenja preduslova za privremeno zatvaranje pregovaračkog poglavlja - izrade i implementacije sveobuhvatne industrijske strategije, uz podršku sistema evaluacije indikatora i mjerila, u skladu sa industrijskom politikom EU, u prethodnom periodu je sprovedeno niz aktivnosti koje su obuhvatile izradu i implementaciju prve Industrijske politike Crne Gore do 2020, a nakon toga na osnovu rezultata analize Srednjoročnog pregleda implementacije za period 2016 – 2018, i potrebe usaglašavanja sa inoviranim okvirom industrijske politike EU, kreirana je i Industrijska politika Crne Gore 2019 – 2023. Industrijska politika 2019-2023 usvojena od strane Vlade u oktobru 2019. kao strateški dokument za razvoj konkurentnosti crnogorske ekonomije u svom fokusu ima sektore B, C, D i E, sa prioritetom na razvoju sektora C-prerađivačke industrije. Ključni sektorski prioriteti u Industrijskoj politici 2019-2023 definisani su na bazi analize i identifikovanih specifičnih mjera podrške modernizaciji industrije i usmjereni na podsticanje investicija u modernizaciju prerađivačke industrije i proizvodnih procesa zasnovanih na savremenim tehnološkim dostignućima, unapređenju energetske efikasnosti prerađivačke industrije i korišćenju obnovljivih izvora energije, kako bi se povećala produktivnost ovog sektora. Mjere Industrijske politike 2019-2023 koje se odnose na podršku drugim sektorima kao što su IKT, turizam, saobraćaj i građevinarstvo, uključene sa stanovišta jačanja sinergije sa prioritetnim oblastima prerađivačke industrije i kroz povezane multiplikativne efekte podržavaju industrijski razvoj. Tematski prioriteti Industrijske politike 2019-2023, su usklađeni sa EU komunikacijom „Nova industrijska strategija za Evropu“ (COM 2020/102) u segmentima vezanim za transformaciju industrije ka digitalnoj, inovativnijoj, zelenoj i cirkularnoj i isti se sprovode implementacijom programskih i projektnih aktivnosti u okviru godišnjih Akcionih planova. Dodatno, tematsko usklađivanje sa ažuriranom Industrijskom strategijom “Kreiranje jačeg Jedinstvenog tržišta za oporavak Evrope“ (COM 2021/350), pored usklađivanja u segmentima dvostruke tranzicije ka zelenoj i digitalnoj industriji, sprovodi se i u segmentu jačanja otpornosti jedinstvenog tržišta implementacijom mjera za javne i privatne investicije, ulaganjima u istraživanje i razvoj, dok se jačanje strateških zavisnosti sprovodi podsticajnim mjerama za povećanje domaće proizvodnje i održavanja trgovinskih odnosa sa ključnim partnerima uz diverzifikaciju lanaca snabdijevanja.

Realizacija Akcionog plana za dvogodišnji period 2019-2020, zatim 2021-2022, i Akcionog plana za 2023, kao i godišnji Izveštaji o realizaciji akcionih planova sa finalnim Završnim izvještajem o sprovođenju Industrijske politike 2019-2023 predstavljaju zaokružen implementacioni ciklus u skladu sa Planom implementacije i monitoringa.

Vlada je 4. IV 2024. usvojila Završni izvještaj o sprovođenju Industrijske politike Crne Gore 2019-2023, koji je pripremljen u koordinaciji Ministarstva ekonomskog razvoja uz efikasnu i efektivnu saradnju sa svim resornim ministarstvima i institucijama javnog i privatnog sektora u okviru Koordinacionog tijela za izradu i implementaciju Industrijske politike. Završnim Izvještajem je prikazana analiza ostvarenosti strateških ciljeva, operativnih ciljeva i aktivnosti u 2023, kao i detaljan osvrt na ključna dostignuća za cjelokupan period strateškog dokumenta Industrijske politike 2019-2023, a dodatno su obuhvaćeni i ključni nalazi i preporuke nezavisne eksterne evaluacije. Iz ugla realizacije u 2023, od planiranih 235,6 miliona eura je realizovano 219,7 miliona eura, što predstavlja 93,28% realizacije, a posmatrano po izvorima finansiranja, najviše sredstava 99,97 miliona eura je utrošeno iz javnog sektora ili 45,49% (dominantno u oblastima energetske i saobraćajne infrastrukture, kao i finansiranja IRFCG); privatnog sektora 86,70 miliona eura ili 39,45% (dominantno u dijelu ICT infrastrukture, i investicija u valorizaciju važnih resursa mineralnih sirovina za revitalizaciju industrijske proizvodnje); zatim iz nacionalnog budžeta 11,80% ili 25,9 miliona eura, za unapređenje konkurentnosti privrede, posebno prerađivačke industrije, realizaciju inovacionih projekata i razvoj startapova, programa samozapošljavanja, podrške prehrambenoj industriji, remedijacije i zbrinjavanja otpada, izgradnju turističke infrastrukture, podsticaja za zeleno poslovanje. Sredstva IPA u iznosu od 6,8 miliona eura (3,10%) i donatora 0,363 miliona eura (0,17%) su iskorišćena za tehničku podršku razvoju projekata, prehrambenu industriju, internacionalizaciju i uspostavljanje poslovne saradnje privrede sa međunarodnim partnerima.

Sa aspekta analize cjelokupnog perioda implementacije Industrijske politike 2019-2023, za sprovođenje akcionih planova i realizaciju različitih programa, projekata i instrumenata podrške za razvoj industrije, od planiranih 1,494 milijardi eura, realizovano je 1,284 milijardi eura, što predstavlja 85,95% realizacije.

U skladu sa Planom implementacije i monitoringa Industrijske politike 2019-2023, u okviru Ministarstva ekonomskog razvoja, zaduženog za koordinaciju praćenja realizacije Industrijske politike, prethodno razvijen mehanizam monitoringa, koristi se u okviru Koordinacionog tijela za izradu i implementaciju na operativnom nivou, za regularno prikupljanje, objedinjavanje, analizu svih neophodnih informacija za sprovođenje Akcionog plana i sačinjavanje izvještaja. Sve institucije unutar Koordinacionog tijela shodno nadležnostima u sprovođenju akcionog plana obavezne su za pripremu podataka za izvještavanje i planiranje, pri čemu Koordinaciono tijelo na upravljačkom nivou, odgovorno za vršenje cjelokupnog procesa monitoringa, razmatra i usvaja Akcione planove i godišnje izvještaje o ostvarenosti Akcionog plana Industrijske politike, kao i Završni izvještaj o sprovođenju politike po isteku vremenskog roka važenja strateškog dokumenta, koje potom razmatra i usvaja Vlada (izvještaji o monitoringu dostupni su na internet stranici Ministarstva ekonomskog razvoja).

Tokom realizacije Akcionog plana za 2023. kao završne godine implementacije Industrijske politike 2019-2023, realizovane su aktivnosti nezavisne eksterne evaluacije strateškog dokumenta čiji rezultati i preporuke čine važan segment Završnog izvještaja o realizaciji Industrijske politike.

Proces evaluacije Industrijske politike je sproveden kao eksterna ekspertska podrška u okviru podrške IPA projekta „Uspostavljanje jedinstvene pristupne tačke (SAP) za MSP u Crnoj Gori: Zadatak 1 – Izgradnja institucionalnih kapaciteta“ podržan kroz EBRD, u implementaciji konzorcijuma PWC d.o.o. Beograd-lider, sa članovima konzorcijuma PWC d.o.o Podgorica i IPER - Institut za preduzetništvo i ekonomski razvoj. Opšti cilj evaluacije Industrijske politike 2019-2023 predstavljao je sveobuhvatnu procjenu njene implementacije u svakoj fazi ciklusa politike, bolje razumijevanje sprovedenih aktivnosti, postignute rezultate i izgleda za uticaj i održivost, kao i ograničenja i koristi Industrijske politike. U okviru metodološkog pristupa evaluacije integrisane su najbolje prakse i uključene preporuke DG NEAR „Smjernice o povezivanju planiranja/programiranja, monitoringa i evaluacije“ kao i alati u skladu sa EK preporukama „Alati za bolje upravljanje-tehnički vodič za evaluaciju“, a takođe i kriterijumi

Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj-Komitet za razvojnu podršku (OECD-DAC), kao i revidirane DAC smjernice „Bolji kriterijumi za bolju evaluaciju“.

Nalazima evaluacije za period 2019-2023. kroz sveobuhvatnu nezavisnu procjenu uticaja Industrijske politike za period 2019-2023, na osnovu vjerodostojnih informacija o glavnim performansama i uticajima Industrijske politike, identifikovane su naučene lekcije relevantne za unapređenje okvira Industrijske politike 2024-2028, uz definisane praktične preporuke za dalje unapređenje industrijske politike na osnovu nalaza evaluacije tokom ciklusa implementacije politike. Na tom planu je istaknuta neophodnost prioritizacije razvoja koji je zasnovan na zelenom i održivom poslovanju, digitalizaciji i povećanju poslovne otpornosti, u skladu sa strateškim okvirom EU Industrijske politike, uz dalje povezivanje pametne specijalizacije i Industrijske politike, jačanje veze između Single Market programa i Horizon Europe u cilju većeg učešća u EU programima podrške, naročito preduzeća u sektoru industrije, kao i potencijalne koristi uticaja različitih lanaca vrijednosti u dizajniranju sektorski targetiranih mjera Industrijske politike i promovisanje prednosti koncepta cirkularne ekonomije i sl.

Proces evaluacije Industrijske politike 2019-2023. je u okviru komponente predmetnog projekta – Izgradnja institucionalnih kapaciteta, pružio značajan doprinos unapređenju administrativnih kapaciteta u toku 2023. Prepoznajući značaj uloge Koordinacionog tijela za izradu i implementaciju Industrijske politike za njenu uspješnu implementaciju i kontinuiranog jačanja administrativnih kapaciteta različitih institucija i aktera, javnog i privatnog sektora u okviru upravljačke i operativne strukture Koordinacionog tijela, nalazima evaluacije Industrijske politike 2019-2023. je ocijenjeno dobro funkcionisanje uz opšti konsenzus među relevantnim zainteresovanim stranama o njegovoj efikasnosti. Dodatno je ocijenjeno da dobre radne prakse proizilaze iz odlučnosti i posvećenosti ključnih zaposlenih Ministarstva ekonomskog razvoja koji vode ovaj proces kroz timski rad, saradnju, znanje i iskustvo rada unutar Koordinacionog tijela. Članovima Koordinacionog tijela obezbijedena je dovoljna izgradnja kapaciteta i podrška u njihovoj ulozi u procesu jer su u redovnoj proceduri dobijali odgovarajuće preporuke, smjernice za planiranje i sprovođenje Industrijske politike. Konstatovan je i evidentan sve veći kvalitet izvještavanja o implementaciji Industrijske politike, kao dokaz efikasnog korišćenja i primjene unaprijeđenih administrativnih kapaciteta koji su razvijeni, uz dodatno potrebnu održivost razvijenih administrativnih kapaciteta u MER za implementaciju i njihovo dalje jačanje i obuke.

U cilju obezbjeđenja neophodnog kontinuiteta u sprovođenju Industrijske politike, polovinom 2023. pokrenut je proces izrade novog strateškog dokumenta Industrijske politike Crne Gore za period 2024-2028. U procesu pripreme, Javni poziv za konsultacije zainteresovane javnosti u vezi sa pripremom predloga Industrijske politike Crne Gore za period 2024-2028 upućen je stručnim i naučnim institucijama, organizacijama, udruženjima i pojedincima kako bi se uključili u početnu fazu izrade dokumenta i dostavili inicijative, predloge, sugestije i komentare. Dodatno, uz podršku UNDP-a, angažovanjem nacionalnog konsultanta koji je podržao tim Ministarstva ekonomskog razvoja, pripremljen je Analitički okvir i mapiranje potencijala razvoja prerađivačke industrije, koji je pružio pregled ključnih trendova i indikatora u oblasti industrije i prerađivačke industrije, komparativne prednosti, potencijale i preporuke za definisanje prioriteta Industrijske politike u novom ciklusu implementacije.

Tokom pripreme dokumenta za naredni implementacioni ciklus, nastavljen je konsultativni proces sa privrednim asocijacijama, akademskom zajednicom i svim relevantnim stakeholderima koji mogu pružiti adekvatne inpute kreatorima politike. S obzirom na prethodno uspostavljen kontinuitet u kreiranju i implementaciji Industrijske politike, na planu kreiranja politike u novom implementacionom ciklusu i unapređenja njene implementacije, od posebne važnosti je aktivna uloga ranije uspostavljenog modela Koordinacionog tijela za izradu i implementaciju Industrijske politike i predstavnika institucija javnog i privatnog sektora, na upravljačkom i operativnom nivou. Imajući u vidu horizontalnost i kompleksnost implementacije politike, funkcionisanje međuresorne saradnje i efikasne koordinacije

na kreiranju i implementaciji aktivnosti je od ključnog značaja za ostvarivanje očekivanih ciljeva i rezultata Industrijske politike.

Dodatno, i kroz proces evaluacije koji je imao participativan pristup, sprovedene aktivnosti su takođe podrazumijevale konsultacije o svim bitnim segmentima za potrebno unapređenje narednog procesa. Na tom planu je sprovedena procedura anketnih istraživanja putem Upitnika i strukturiranih individualnih i grupnih intervjua sa ključnim akterima procesa, brojni sastanci fokus grupa sa predstavnicima ključnih identifikovanih aktera-relevantnih ministarstava i institucija javnog i privatnog sektora u okviru Koordinacionog tijela, uključujući preduzeća iz različitih sektora i regionalne raspoređenosti, kao i niz direktnih individualnih i grupnih intervjua u cilju boljeg razumijevanja efektivnosti i efikasnosti implementacije, uticaja i doprinosa Industrijske politike. Na Okruglom stolu koji je održan tokom novembra 2023. u Privrednoj komori svim zainteresovanim stranama su prezentovani rezultati iz Nacrta evaluacije Industrijske politike 2019-2023. i posebno razmotreni definisani konsolidovani zaključci i preporuke za unapređenje okvira, prioriteta i dizajna buduće industrijske politike i koordinacije njene implementacije, kako bi se već u ranoj fazi omogućilo učešće i prikupljanje svih korisnih inputa za dalji proces. Takođe, početkom marta 2024. na sjednici Savjeta za konkurentnost na kojoj je razmatran Završni izvještaj o sprovođenju Industrijske politike, predstavljen je inicijalni okvir prioriteta, strateških i operativnih ciljeva, u vezi sa čim će tokom izrade nove Industrijske politike privredna udruženja, članovi Savjeta za konkurentnost dostaviti konkretne predloge i komentare kako bi privreda bila aktivno uključena u izradu dokumenta, što će doprinijeti i unapređenju javno - privatnog dijaloga.

U skladu sa nalazima Završnog izvještaja i rezultatima evaluacije Industrijske politike 2019-2023. kao i utvrđenim preporukama na bazi nalaza i zaključaka evaluacije u vezi sa ključnim pitanjima za naredni period, preporučen je strateški okvir i usmjerenje Industrijske politike za naredni period sa tri ključna segmenta: unapređenje regulatornog ambijenta i institucionalne infrastrukture, bolji pristup finansijama i razvoj potrebnih novih znanja i vještina; zatim transformaciju preduzeća ka zelenom, održivom poslovanju, resursnoj efikasnosti i cirkularnoj ekonomiji; kao i digitalnu transformaciju i unapređenje inovativnih performansi preduzeća usmjerenih ka rastu konkurentnosti u prioritetnim sektorima.

Na osnovu analize prioritetnih oblasti industrije i prerađivačke industrije, zatim nalaza i preporuka evaluacije Industrijske politike 2019-2023, uz potrebno dalje usklađivanje sa ažuriranom Industrijskom strategijom „Kreiranje jačeg Jedinstvenog tržišta za oporavak Evrope“ (COM 2021/350) i pratećim saopštenjima „Dugoročna konkurentnost EU: perspektiva nakon 2030“ (COM 2023/168), „Industrijski plan u okviru Zelenog plana za doba nulte neto stope emisija“ (COM 2023/62) i drugim EK saopštenjima, definisani su strateški prioriteti nove Industrijske politike 2024-2028: zelena i digitalna tranzicija industrije, pametni i održivi razvoj industrije, jačanje obrazovanja i vještina i inovacija za tehnološki razvoj, povećanje poslovne otpornosti i rast investicija za dugoročnu konkurentnost industrije, unapređenje poslovnog ambijenta, jačanje strateških zavisnosti i brža integracija sa jedinstvenim evropskim tržištem.

Paralelno sa navedenim radi se na kreiranju Akcionog plana za 2024. koji se shodno GSV Metodologiji razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, priprema i usvaja zajedno sa strateškim dokumentom, zasnivajući se na rezultatima i ključnim nalazima iz konačnog izvještaja o implementaciji i poštujući princip kontinuiteta. Dodatno, kako bi se omogućilo pravilno planiranje i kontinuitet finansiranja realizacije aktivnosti koje zahtijevaju finansijsku podršku iz budžeta, aktivnosti AP 2024 su uzete u obzir tokom pripreme budžeta za 2024, kao i okviru Programa rada Vlade, sa započetom realizacijom u definisanim rokovima nezavisno od usvajanja Akcionog plana, prema dinamici koju dostave nadležne institucije zadužene za kreiranje i implementaciju.

U procesu usklađivanja indikatora Industrijske politike sa ključnim pokazateljima performansi koje prati EU u okviru COM/2021/350 i aneksa 4 SWD/2021/351, Uprava za statistiku Monstat, proizvodi i objavljuje 14 navedenih indikatora (44%), a posjeduje, mada ne objavljuje još 3 indikatora (9%), dok je jedan indikator u fazi proizvodnje. Još

tri indikatora 9% su u nadležnosti drugih institucija u Crnoj Gori (MPNI, Agencija za zaštitu životne sredine, Poreska uprava). Najveći broj DESI indikatora (kompozitnih indikatora četiri aspekta digitalne ekonomije i društva), po metodologiji EUROSTAT-a, prvi put je za 2022, proizveo kroz istraživanje Regionalni savjet za saradnju-RCC (pet indikatora odnosno 16%). EUROSTAT objavljuje jedan indikator konvergencije cijena za region (3%). Ukupno tri indikatora (9%) su relevantna samo za države članice EU, ali su preračunati i za Crnu Goru, dok dva indikatora Uprava za statistiku ne proizvodi.

Dakle, od ukupno 32 horizontalna i tematska KPI indikatora, trenutno je dostupno 26 indikatora (81%), a uz tri indikatora koje posjeduje Uprava za statistiku, a koji se ne objavljuju, sumarno je visok broj dostupnih KPI indikatora EU na nivou od 91%, odnosno 29 indikatora. Jedan indikator je u fazi proizvodnje od strane Uprave za statistiku, a samo dva indikatora nisu dostupna (ne proizvode se).

Kroz koncept pametne specijalizacije, kao način za modernizaciju i podršku najperspektivnijim sektorima industrije u cilju razvoja inovacija, usvajanja novih tehnologija i stvaranja novih proizvoda i usluga u industriji zasnovanih na istraživanjima i znanju i potrebnu sinergiju S3 Strategije sa Industrijskom politikom, započeta je realizacija mehanizama podrške industriji na liniji prioriteta pametne specijalizacije S3. Konkretno, snaženje međuresorne saradnje Ministarstva ekonomskog razvoja, Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija i Ministarstva energetike i rudarstva, u dijelu uspostavljanja bolje sinergije industrijske politike sa politikom pametne specijalizacije i energetske politikom, rezultiralo je uspješnom realizacijom prve faze Programa za podsticanje inovacija u funkciji energetske efikasnosti u industriji, koji je Vlada usvojila 3. VIII 2023. Program predstavlja model bespovratne finansijske podrške preduzećima iz sektora prerađivačke industrije sa fokusom na uvođenje inovativnih rješenja za unapređenje energetske efikasnosti, uz upotrebu savremenih tehnologija, uspostavljanje sistema za upravljanje energijom i povećanja upotrebe dostupnih izvora obnovljive energije.

Na Javni poziv je od 15 koncepata projekata nakon administrativne provjere i prvog kruga evaluacije, za devet podnosioca koncepata projekata su urađene Studije opravdanosti. Budžet opredijeljen za implementaciju Programa za 2023. iznosio je 1 milion eura iz sredstava Ministarstva ekonomskog razvoja, uz dodatnih 1,5 miliona eura iz Instrumenta za pretpriputnu pomoć – IPA III, iz Paketa direktne budžetske podrške EK Crnoj Gori za prevazilaženje energetske krize. Sredstva će biti dodijeljena preduzećima iz sektora prerađivačke industrije nakon završene druge faze evaluacije u 2024. Implementacija Programa će biti nastavljena i inoviranim posebnim Programom za 2024. za koji su Zakonom o budžetu za 2024. izdvojena su sredstva u iznosu od 1,2 miliona eura. Program se sprovodi od strane Fonda za inovacije, kao implementacionog tijela za projekte relevantne za pametnu specijalizaciju i inovacije. Takođe, pored prioriteta Energija i održiva životna sredina, napravljen je pomak na planu umrežavanja investicionih prioriteta i razvoja programa za podsticanje inovacija i u drugim prioritarnim oblastima pametne specijalizacije i iniciran novi Program za podsticanje inovacija u okviru S3 prioritetne oblasti: Održivi i zdravstveni turizam.

U segmentu sektorskih prioriteta Strategije pametne specijalizacije 2019-2024, kao potencijali u okviru kojih Crna Gora ima komparativne prednosti, definisana su četiri prioriteta i to: Održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane; Energija i održiva životna sredina, Održivi i zdravstveni turizam i Informaciono-komunikacione tehnologije. Strategija pametne specijalizacije 2021-2024 je praćena Operativnim programom za implementaciju, sa relevantnim dvogodišnjim akcionim planovima. Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Operativnog programa za implementaciju Strategije pametne specijalizacije 2021-2024. za 2023, ističe da je uspješno realizovano 76%, djelimično realizovano 11%, nerealizovano 11% aktivnosti i 2% aktivnosti nije prispjelo za realizaciju u izvještajnoj godini. Od ukupno 45,7 miliona eura, koliko je Akcionim planom za 2023-2024 bilo predviđeno za sprovođenje aktivnosti u periodu 2023-2024, u 2023. realizovano je ukupno 41,2 miliona eura za aktivnosti u okviru prioriteta pametne specijalizacije. Realizacija aktivnosti sa aspekta strateških ciljeva pokazuje da je najveći dio sredstava u 2023. realizovan u okviru Strateškog cilja 4 – Podrška inovativnim aktivnostima u privrednom sektoru 76% ili 31,4

miliona eura, dok je u okviru ostalih strateških ciljeva finansirano 24% ukupne vrijednosti realizovanih sredstava u izvještajnoj godini.

20.6. Politika turizma

Vlada je 30.VI.2023. donijela Program razvoja ruralnog turizma Crne Gore 2023-2025, s Akcionim planom. Ključni prioritet u ovoj oblasti je diverzifikacija turističkog proizvoda u ruralnim sredinama, a kako bi spriječili depopulaciju sela koja je sve prisutnija u Crnoj Gori. Realizovana je kampanja „Ruralno, održivo, domaćinski“ u kojoj su nagrađeni najbolji u ruralnom turizmu, a ažurirana je i brošura svih domaćinstava (dostupna na crnogorskom, engleskom i njemačkom jeziku).

Vlada je 6. VII 2023. usvojila Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 2022. Strategije razvoja turizma u Crnoj Gori 2022-2025, sa Akcionim planom za 2023. Akcioni plan za 2023. sadrži sedam operativnih ciljeva sa odgovarajućim indikatorima učinka koji obuhvataju unapređenje regulatornog okvira u turizmu uz formalizaciju turističkog prometa, turističke i prateće infra/supra strukture, kvaliteta i kvantiteta smještajnih kapaciteta, kvaliteta diverzifikovanog turističkog proizvoda, ljudskih resursa, znanja i vještina u turizmu, kao i razvoj digitalnih, inovativnih rješenja i novih tehnologija u turizmu i Crna Gora – globalno prepoznata turistička destinacija.

Shodno Programu podsticajnih mjera u oblasti turizma za 2023, krajem godine je po osnovu pet mjera za 77 korisnika koji su ispunili uslove Javnog poziva, isplaćeno ukupno 450.250,50 eura. Mjere iz Javnog poziva su bile Organizovanje manifestacija/festivala; Unapređenje ponude i podizanje kvaliteta usluga u ruralnom turizmu; Razvoj inovativnih turističkih proizvoda i usluga koji obogaćuju turističku ponudu u ruralnom, kulturnom, zdravstvenom, sportskom i drugim vidovima turizma; Podrška za razvoj MICE turizma(Unapređenje kapaciteta za MICE turizam i organizovanje MICE događaja) i Podrška za sprovođenje zajedničke kampanje sa turoperatorima.

20.6.1. Statistika turizma

Prema podacima Uprave za statistiku – MONSTAT u svim vidovima smještaja tokom 2023. registrovano je 2.613.306 turista (20% više u odnosu na isti period 2022) koji su ostvarili 16.389.279 noćenja (32% više u odnosu na 2022). Upoređujući sa rekordnom 2019, bilježi se ostvarenje od 99%, kada su u pitanju dolasci turista, kao i povećanje od 13,37%, kada je riječ o realizovanim noćenjima.

U strukturi noćenja stranih turista, u 2023, najviše noćenja ostvarili su turisti iz Rusije (23,6%), Srbije (21,5%), Bosne i Hercegovine (8,5%), Njemačke (4,9%), Ukrajine (4,1%), Kosova (3,6%), Turske (2,9%). Turisti iz ostalih zemalja ostvarili su 31,0% noćenja. U strukturi noćenja po vrstama turističkih mjesta u 2023. najviše noćenja ostvareno je u primorskim mjestima (94,3%), planinskim mjestima (2,0%), glavnom gradu (2,4%) i ostalim mjestima (1,4%).

Prema podacima Centralne banke Crne Gore u 2023, prihodi od ino-turizma iznosili su 1,51 milijardi eura, što je za 43,66% više u odnosu na 2022. i 37,91% više u odnosu na rekordnu 2019.

POGLAVLJE 25 – NAUKA I ISTRAŽIVANJE

25.1. Normativni okvir

Crna Gora je započela aktivnosti na izradi novog Zakona o naučnoistraživačkoj djelatnosti, pa je inovirani sastav Radne grupe formiran 25. III 2024. Svjetska banka će u okviru BEST programa podržati aktivnosti na unapređenju ovog zakonskog rješenja, a usvajanje Predloga zakona na Vladi očekuje se do kraja IV kvartala 2024.

Rad na pripremi izmjena i dopuna Zakona o podsticajnim mjerama za razvoj istraživanja i inovacija završen u julu 2023. Preostalo je finalno usaglašavanje teksta između resora inovacija i resora finansija, uslovljeno novim zakonskim rješenjima u oblasti poreske politike, koji se očekuju u toku 2024.

25.2. Strateški i institucionalni okvir

Formirana i nova Radna grupa za izradu Nacrta Strategije naučnoistraživačke djelatnosti (2024-2028), s Akcionim planom za 2024, 9. I 2024, kao i Radna grupa za izradu Mape puta za istraživačku infrastrukturu Crne Gore (2024-2028), koja je obrazovana 27. II 2024. Rad na Strategiji je u fazi utvrđivanja konkretnih operativnih ciljeva i pratećih aktivnosti, dok je proces mapiranja istraživačke infrastrukture započeo u februaru 2024. i prikupljanje podataka je u finalnoj fazi.

Aktivnosti na strateškom planu usklađene su sa prioritetima Akcionog plana Evropskog istraživačkog prostora (2021-2024), posebno u dijelu podrške strateškim reformama sistema i povećanju ulaganja, unapređenju istraživačke infrastrukture, promociji mladih talenata i karijere istraživača, te unapređenju međunarodne saradnje.

Vlada je 24. I 2024. donijela Odluku o obrazovanju Savjeta za naučnoistraživačku djelatnost, koja je stupila na snagu 22. II 2024. Savjet broji devet članova, uz poštovanje načela ravnomyernej zastupljenosti oblasti nauka, a konstitutivna sjednica održana je 1. IV 2024.

Trenutno se u Registru Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija nalazi 48 licenciranih naučnoistraživačkih ustanova, od čega je 5 naučnoistraživačkih ustanova licencirano od juna prošle godine.

Zbog urgentne potrebe praćenja sistema istraživanja i razvoja, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija je u decembru 2023. zaključilo ugovor sa Institutom „Damar plus“ d.o.o. Podgorica o sprovođenju statistike za istraživanje i razvoj za period 2021-2023. Unaprijeđena je Metodologija skladu sa regulativama Eurostata, te je sačinjen upitnik i priručnik za njegovo popunjavanje. Statistika za navedeni period biće dostupna do kraja I kvartala 2025.

Strateški osnov za podršku razvoju inovacija u Crnoj Gori predstavlja Strategija pametne specijalizacije (S3) 2019-2024, koja je praćena Operativnim programom za implementaciju Strategije pametne specijalizacije 2021-2024, sa relevantnim dvogodišnjim akcionim planovima. *Akcioni plan za sprovođenje Operativnog programa za implementaciju Strategije pametne specijalizacije 2021-2024, za period 2023-2024, usvojen je 3. VIII 2023. Savjet za inovacije i pametnu specijalizaciju 25. III 2024. usvojio je Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Operativnog programa za implementaciju Strategije pametne specijalizacije 2021-2024. za 2023, u kojem je utvrđeno da je uspješno realizovano 76%, djelimično realizovano 11%, nerealizovano 11% aktivnosti i 2% aktivnosti nije prispjelo za realizaciju u izvještajnoj godini. Od ukupno 45.768.405,97 eura koliko je Akcionim planom za 2023-2024 bilo predviđeno za sprovođenje aktivnosti u periodu 2023-2024, u 2023. realizovano je ukupno 41.285.533,14 eura. Posmatrajući izvore finansiranja, najveći dio finansiran je iz Budžeta Crne Gore 39%, zatim iz kredita 31%, iz EU programa 26,7%, dok ispod 3,3% iznose finansiranja iz donatorskih programa i privatnog sektora. Uspješno je sprovedena interim Eksterna evaluacija Strategije pametne specijalizacije 2019-2024, za period 2019-2022⁴⁰ i uz podršku UNDP-ija završena u oktobru 2023, a usvojene su i Smjernice za komunikaciju i veću vidljivost Strategije pametne specijalizacije.*

Krajem 2023, konstatovano je da je Crna Gora ispunila kriterijume iz uslovnog pozitivnog mišljenja za Strategiju pametne specijalizacije i da je spremna za finalnu procjenu EK, o čemu je predsjednik Vlade obavijestio komesara Varheljija tokom zvanične posjete Briselu u decembru 2023. i tom prilikom mu uručio pismo obavještenja kojim se potvrđuje ispunjenost gorenavedenog.

Savjet je odobrio i početak pripreme nove Strategije pametne specijalizacije, koja je zvanično otpočela 26. II 2024. uz punu podršku Udruženog istraživačkog centra EK.

40 <https://www.gov.me/clanak/eksterna-evaluacija-strategije-pametne-specijalizacije-2019-2024-za-period-2019-2022>

Crna Gora svojim inicijativama aktivno doprinosi Novoj evropskoj agendi inovacija⁴¹, posebno u dijelu ključnih inicijativa 1 Finansiranje za deep tech startpove, 4 Podsticanje, privlačenje i zadržavanje deep tech talenata i 5 Unapređenje instrumenata politike.

Program za inovacije 2023-2027 usvojen je 6. VII 2023. Cilj ovog programa je da na jednom mjestu prikaže, odnosno učini vidljivim za inovacionu zajednicu, sve relevantne programske linije podrške inovacijama koje su planirane u programskom periodu od strane ministarstva nadležnog za poslove inovacija i Fonda za inovacije Crne Gore. Kako su poslovi međunarodne saradnje u inovacijama u djelokrugu rada Ministarstva, tako su i programske linije namijenjene podršci učešću crnogorskih korisnika u EU i međunarodnim projektima istraživanja, razvoja i inovacija ostale u nadležnosti Ministarstva, dok je Fond za inovacije Crne Gore preuzeo sve linije podrške razvoju inovacija u različitim fazama njihovog razvoja.

Obezbijeden je kontinuitet u funkcionisanju Okvira za implementaciju inovacija i pametne specijalizacije (S3) u Crnoj Gori, koji je uspostavljen u skladu sa smjernicama Udruženog istraživačkog centra EK (DG JRC) i potpuno je operativan. Od juna 2023. održane su tri sjednice Savjeta za inovacije i pametnu specijalizaciju, jedna u starom i dvije u novom sastavu, čime je ovo tijelo održalo kontinuitet u radu i koordinaciji sistema upravljanja inovacijama i S3. U julu 2023. objavljeni su javni pozivi za iskazivanje interesovanja za članstvo u Inovacionim radnim grupama Savjeta za četiri prioritete oblasti S3. Savjet je 22. IX 2023. usvojio predloženi sastav radnih grupa, čime je omogućen nastavak njihovog rada. Godišnji izvještaj Međuinstitucionalne S3 grupe usvojen je na Savjetu 27. XII 2023. Takođe, napravljen je pomak na planu umrežavanja investicionih prioriteta i razvoja programa za podsticanje inovacija u prioritetskim oblastima pametne specijalizacije, pa je nakon uspješnog početka realizacije Programa za podsticanje inovacija u službi energetske efikasnosti u industriji (usvojen 3. VIII 2023), iniciran program koji se odnosi na podsticanje inovacija u S3 oblasti „Održivi i zdravstveni turizam”, koji je razmatran na Savjetu 25. III 2024.

Naučno-tehnološki park Crne Gore (NTP CG) d.o.o. izradio je novi Strateški plan razvoja za narednih 5 godina, pripremljeni su uslovi za prijavljivanje za buduće stanare, kao i predlog seta usluga NTP CG, a ostvarena je i podrška za uspostavljanje neophodnih pretpostavki za osnivanje nacionalne kancelarije za transfer tehnologija (TTO), dok je tim NTP CG prošao niz obuka i aktivnosti koje se odnose na razvoj kapaciteta.⁴² NTP CG učestvuje u konzorcijumima 3 projekta finansirana iz EU sredstava, od kojih su 2 HORIZON projekta, dok su u 2024. započela implementacija 2 nova projekta. NTP CG je partner na predakceleracijskom programu „BoostMeUp”, kojim koordinira IPC Tehnopolis. Važna aktivnost vezana za infrastrukturu odnosi se na uspostavljanje prvog Regionalnog centra za sajber bezbjednost i razvoj sajber kapaciteta (WB3C), koji će biti smješten u prostorijama NTP CG. Zakonom o budžetu za 2024. podrška iz nacionalnog budžeta za NTP CG uvećana je 100% u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 600.000,00 eura.

Inovaciono-preduzetnički centar „Tehnopolis” Nikšić (Tehnopolis) d.o.o. je nastavio rad na stvaranju i unapređenju uslova za kreiranje i razvoj inovativnih ideja, usluga i proizvoda pojedinaca, startupova i preduzeća u Crnoj Gori. Jedna od najznačajnijih aktivnosti u 2023. bilo je proširenje infrastrukturnih kapaciteta Tehnopolisa. Podršku Biznis inkubatora u 2023. dobio je 21 stanar, dok je ukupno 157 mentorskih sesija održano u okviru programa podrške za startpove, i unaprijeđen je sveobuhvatan sistem podrške. IPC Tehnopolis radio je na ukupno 11 projekata, od čega je njih 7 završeno do 31. XII 2023. U toku 2023. realizovana su i dva predakceleracijska programa putem kojih Tehnopolis pruža podršku startup i ekosistemu društvenog preduzetništva: nacionalni BoostMeUp i regionalni RISE. Predakceleracijski program podrške razvoju startup kompanija „BoostMeUp”, kojim je Tehnopolis koordinirao,

41 https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/support-policy-making/shaping-eu-research-and-innovation-policy/new-european-innovation-agenda_en#MSAC

42 Uz podršku UNDP u okviru druge faze projekta „Norveška za Vas“

uspješno finalizovan je 29. III 2024. Zakonom o budžetu 2024. podrška za Tehnopolis je gotovo udvostručena u odnosu na prethodnu godinu, i iznosi 800.000,00 eura.

Fond za inovacije Crne Gore (Fond) d.o.o. je u svojoj trećoj godini poslovanja ostvario značajne rezultate, potvrđujući svoju vitalnu ulogu u implementaciji mjera državne inovacione politike. U 2023. Fond je kreirao i implementirao 8 programa podrške. Fond je tokom 2023. finansirano je ukupno 68 projekata u ukupnom iznosu od oko 2 miliona eura. Fond je uspostavio saradnju sa EEN (Enterprise Europe Network), a postigao je i značajne rezultate u cilju umrežavanja sa regionalnim i evropskim partnerima u cilju pripreme projekata iz oblasti inovacija za EU fondove. Zakonom o budžetu za 2024. izdvojena su sredstva u iznosu od 3,75 miliona eura: 2,4 mil. eura za operativne troškove i programe Fonda, 1,2 miliona eura za Program za podsticanje inovacija u službi energetske efikasnosti u industriji i 0,25 miliona eura za Program za podsticanje inovacija u funkciji unapređenja zdravstvenog turizma.

Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija vodi **Registar inovacione djelatnosti** u kome je, zaključno sa 1. IV 2024, nalazi 176 subjekata inovacione djelatnosti, razvrstanih u sljedeće kategorije: 32 pravna lica koja obavljaju inovacionu djelatnost, 10 fizičkih lica koja obavljaju inovacionu djelatnost (8 freelancer-a i 2 pronalazača), 2 inovacione infrastrukture, 3 ostala subjekta inovacionih infrastrukture, Fond za inovacije Crne Gore, 7 naučnoistraživačkih ustanova, 70 startupova i 51 investitor u inovacionu djelatnost. Registar inovacione djelatnosti javno je dostupan na platformi inovacije.gov.me, počev od 5. III 2024.

25.3. Povećanje ulaganja u istraživanje i inovacije i programi finansiranja

Finansiranje nauke i istraživanja

U skladu sa prioritetima i programima od opšteg interesa, objavljena su *dva konkursa za sufinansiranje naučnoistraživačke djelatnosti, za 2023. i za 2024.* Prvi je objavljen 23. VI 2023. u ukupnom iznosu od 500.000,00 eura, dok je drugi objavljen 14. II 2024. U ukupnom iznosu od 420.000,00 eura. U skladu sa oba konkursa, sufinansiraju se troškovi po osnovu: unapređenja infrastrukture za naučnoistraživački rad; učešća u EU programu za istraživanje i inovacije Horizont Evropa; učešće u programu IAEA tehničke saradnje; učešća u ICGEB i EMBL/EMBO aktivnostima; kratkoročne naučne mobilnosti; završenih doktorskih studija; učešća na naučnim skupovima; objavljivanja u časopisima sa otvorenim pristupom; uređivanja/izdavanja naučnih časopisa sa otvorenim pristupom; organizovanja naučnih skupova i promocije nauke i istraživanja.

Konkurs za sufinansiranje troškova realizovanog dokorskog usavršavanja u cilju snaženja ljudskih resursa u naučnoistraživačkom, privrednom i javnom sektoru Crne Gore, objavljen je 23. VI 2023, a kroz isti su podržana 22 doktora nauka u iznosu od 42.000,00 eura.

Ukupno 24 naučnoistraživačka projekta prihvaćena su za finansiranje po osnovu Konkursa za sufinansiranje nacionalnih naučnoistraživačkih projekata, koji je objavljen 11. V 2023, na period od 2 ili 3 istraživačke godine, u ukupnom iznosu finansijskih sredstava od 2.241.230,03 eura.

Uspješno je nastavljena realizacija Centra izvrsnosti za digitalizaciju procjene rizika bezbjednosti hrane i preciznu sertifikaciju autentičnosti prehrambenih proizvoda (FoodHub), dok je status Centra izvrsnosti za biomedicinska istraživanja (CEBIMER) ostao otvoren.

Kontinuirano se prati realizacija 37 stipendija za doktorska istraživanja na univerzitetima u Crnoj Gori, dodijeljenih na osnovu tri konkursa, iz 2018, 2019. i 2020, dok je po ovim konkursima do sada doktorsku disertaciju odbranilo 13 stipendista.

Zakonom o budžetu za 2024. na Programu Razvoj nauke utvrđen je iznos od 5,36 miliona. era.

Finansiranje inovacija

Fond za inovacije Crne Gore je u 2023. sproveo 8 programskih linija podrške razvoju inovacija:

- Program za podršku ranoj fazi razvoja startupova u okviru koga je ugovoreno 14 projekata čiji je ukupan budžet 522.936,36 eura, od čega je Fond izdvojio sredstva za finansijsku i mentorsku podršku ukupne vrijednosti 463.420,30 eura, dok sufinansiranje startup preduzeća iznosi 59.516,06 eura.
- Program za provjeru inovativnog koncepta u okviru koga je ugovoreno 7 projekata u ukupnom iznosu od 301.307,00 eura, gdje je finansiranje od strane korisnika 22% budžeta, a sufinansiranje od strane Fonda 78%.
- Program predakceleracije koji je rezultirao izborom programa BoostMeUp, čiji je koordinator Inovaciono-preduzetnički centar Tehnopolis iz Nikšića a realizovan je u partnerstvu sa Naučno-tehnološkim parkom Crne Gore, Univerzitetom Crne Gore, crnogorskim Telekomom i Naučno-tehnološkim parkom Beograd. Ukupan budžet za realizaciju BoostMeUp programa iznosio je 133.080,00 eura, od čega je iznos granta Fonda 100.000,00 eura, a sufinansiranje konzorcijuma 33.080,00 eura.
- Edukativni programi u oblastima pametne specijalizacije u okviru koga je ugovoreno 10 projekata u iznosu od 84.100,00 eura.
- Program za podsticanje inovacione kulture u okviru koga je finansirano 9 projekata u ukupnom iznosu od 50.000,00 eura.
- Program vaučera za patentnu zaštitu i razvoj pronalaska u okviru koga je finansirano 9 prijave za patentnu zaštitu i razvoj pronalaska u inostranstvu (EPO/WIPO) u iznosu od 23.372,84 eura i 5 prijave za patentnu zaštitu i razvoj pronalaska u zemlji u iznosu od 9.899,32 eura.
- Program za jačanje inovativnosti novoosnovanih ili postojećih MMSP u okviru koga je ugovoreno 8 grantova sa ukupnim budžetom od 1.233.110,00 eura, od čega je ukupna vrijednost odobrenih grantova 986.488,00 eura, a sufinansiranje korisnika 246.622,00 eura.
- Program za podsticanje inovacija u službi energetske efikasnosti u industriji objavljen je 22. IX 2023. Cilj ovog programa je snaženje međuresorne saradnje u dijelu uspostavljanja bolje sinergije politike pametne specijalizacije sa industrijskom politikom i energetsom politikom. Prvu fazu evaluacije prošlo je 9 projekata za koje je urađena Studija opravdanosti i trenutno su u drugoj fazi evaluacije. Ukupna vrijednost Programa je milion eura iz nacionalnog budžeta, dok je 1,5 miliona eura obezbijeđeno iz Paketa direktne budžetske podrške za prevazilaženje energetske krize.

Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja, odnosno Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija je u toku 2023. plasiralo dva programa za podršku učešću crnogorskih korisnika u međunarodnim programima:

- Javni konkurs za sufinansiranje učešća u EUREKA projektima sa ukupnim budžetom od 150.000,00 eura. Iznos podrške po pojedinačnom projektu za jednu istraživačku godinu udvostručen je u odnosu na prethodne godine. Finalizovana su 3 projekta iz ranijih ciklusa podrške EUREKA projektima, i podržan je jedan dvogodišnji EUREKA projekat, podniet u okviru posebnog poziva za Dunavski region iz 2022, u iznosu od 15.000,00 eura za prvu istraživačku godinu; i
- Javni konkurs za sufinansiranje učešća u EU Okvirnom programu za istraživanja i inovacije Horizont Evropa” – stub III Inovativna Evropa, namijenjen sufinansiranju pripremnih aktivnosti za podnošenje projektnih prijave na pozive iz Stuba III (Inovativna Evropa) – EIC, EIT i EIE, sa ukupnim budžetom od 50.000,00 eura. U toku 2023. finansiran je jedan projekat u iznosu od 14.000,00 eura.

Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija je 14. II 2024. objavilo dva konkursa:

- Konkurs za sufinansiranje učešća u EUREKA projektima u 2024. godini u vrijednosti od 190.000,00 eura, koji će se realizovati kroz dvije programske linije: Programska linija za sufinansiranje učešća u Network EUREKA projektima – u vrijednosti od 90.000,00 eura i Multilateralni EUREKA poziv za Zapadni Balkan – u vrijednosti od 100.000,00 eura, gdje su zemlje učesnice: Crna Gora, Albanija, Austrija, Francuska, Mađarska, Srbija i Turska, i

- Konkurs za sufinansiranje učešća u EU Okvirnom programu za istraživanja i inovacije „Horizont Evropa“ – Stub III Inovativna Evropa u vrijednosti od 50.000,00 eura.

U I kvartalu 2024. preusmjerena su sredstva u ukupnom iznosu od 2.523.151,86 eura od poreza na dobit 42 pravna lica koja su stekla status korisnika podsticajnih mjera zaključno sa 31. XII 2023, kao podsticaj za razvoj inovativnih startapova u Crnoj Gori, čime je obezbijedena kontinuirana podrška inovacionoj i naučnoistraživačkoj zajednici.

Obezbijeden je nastavak realizacije programa ICT klastera - ICT Cortex u iznosu od 136.428,20 eura, a nakon pozitivno ocijenjenih polugodišnjih izvještaja u 2023.

Za infrastrukturne projekte (završetak radova na adaptaciji i rekonstrukciji NTP CG i rekonstrukcija „Doma digitalne revolucije“) izdvojeno je 1,34 miliona eura u Kapitalnom budžetu shodno Zakonu o budžetu Crne Gore za 2024. Ovim zakonom je za Program Inovacije i tehnološki razvoj izdvojeno 4,55 miliona eura, te za Program za podsticanje inovacija u službi energetske efikasnosti 2024 1,2 miliona eura, a dodatnih 0,25 miliona eura eura za potrebe Programa za podsticanje inovacija u oblasti „Održivi i zdravstveni turizam“ preko budžeta Ministarstva zdravlja.

Promocija nauke i inovacija

Jedanaesti po redu Festival „Dani nauke i inovacija 2023“ organizovan je u periodu 27-30 IX 2023. Festival je sa skoro 100 sadržaja obuhvatio širok spektar događaja, koji su realizovani u čak 15 gradova Crne Gore.

Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja objavilo je 5. VI 2023. dva konkursa kako bi podržalo inovacione i naučne programe promocije u okviru festivala „Dani nauke i inovacija 2023“:

- *Konkurs za sufinansiranje projekata promocije nauke* u ukupnom iznosu sredstava od 50.000,00 €, koja su ugovorena u ukupnom iznosu za 24 projekta; i
- *Konkurs za podršku inovativnim programima* u iznosu od 50.000,00 €, od čega je ugovoreno 49.489,20 eura za 13 projekata.

Ministarstvo je objavilo 13. X 2023. Javni poziv za dodjelu godišnjih nagrada za naučna dostignuća u 2023. godini, po osnovu kojeg su dodijeljene nagrade u dvije kategorije, i to: najuspješnijem naučniku/naučnici i najuspješnijem mladom naučniku/naučnici do 30 godina života. Odluka o dodjeli nagrade pronalazaču – inovatoru za najuspješniju inovacija odložena je zbog ponavljanja postupka.

25.4. Međunarodna saradnja u istraživanju i inovacijama

Učešće u EU Okvirnom programu za istraživanja i inovacije „Horizont Evropa“

Crna Gora je izmijenila sastav Nacionalne mreže kontakt osoba za ovaj program o čemu je obavijestila EK.

Resorno ministarstvo kontinuirano sprovodi aktivnosti promocije Okvirnog programa „Horizont Evropa“, a Naučno-tehnološki park Crne Gore je u okviru projekta “Kreiranje politika u oblasti istraživanja i inovacija, implementacija i podrška u zemljama Zapadnog Balkana”, skraćeno POLICY ANSWERS, finansiranog sredstvima Horizont Evropa programa, organizovao: obuku za pripremu aplikacija za projekte Horizont Evropa (X 2023) i obuku za implementaciju Horizont Evropa projekata (XI 2023), namijenjene predstavnicima naučnoistraživačkih institucija, univerziteta i kompanija.

U periodu jun-decembar 2023, 5 projekata crnogorskih partnera odobreno je za finansiranje.

Odobren za finansiranje NCP_WIDERA.NET projekat u okviru Poziva za finansijsku podršku trećim stranama (FTS poziv), čiji je cilj širenje učešća u Okvirnom programu EU „Horizont Evropa“, prevashodno kroz aktivnosti provjere predloga projekata i boljeg povezivanja i umrežavanja potencijalnih partnera na projektima. Zahvaljujući ovom

projektu, Crnoj Gori su dodijeljena sredstva u iznosu od 64.740,00 eura, implementacija projekta je u toku i očekuje se da u 2024. značajno utiče na povećanje učešća u Crne Gore u Widening segmentu Okvirnog programa.

EDIH – Evropski hubovi za digitalne inovacije

Na osnovu jednog od ciljeva iz Radnog programa za „Digitalnu Evropu” za period 2021-2023, koji se odnosi na kreiranje mreže Evropskih hubova za digitalne inovacije (European Digital Innovation Hubs – EDIHs), te zaključaka Vlade, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija i Ministarstvo javne uprave formirali su međuresorni radni tim i objavili Javni konkurs za predselekciju kandidata iz Crne Gore 15. III 2024. Na Javni konkurs za predselekciju pristigle su dvije prijave, koje su pozitivno ocijenjene od strane nezavisnih evaluatora i upućene EK. Kroz EU EDIH poziv za Crnu Goru su planirana sredstva EU od 1 miliona eura, što čini 50% ukupne vrijednosti projekta. Ukoliko inovativni projekat EDIH crnogorskog podnosioca prijave bude prihvaćen za sufinansiranje od strane EK, Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija i Ministarstvo javne uprave obezbijediće po ovom javnom konkursu iznos do 0,9 miliona eura, odnosno maksimalno do 90% od preostalog obaveznog udjela sufinansiranja.

Evropski institut za inovacije i tehnologiju

Na osnovu javnog poziva za uspostavljanje Nacionalnog sekretarijata (*Call for National Secretary to the EIT Community RIS Hub in Montenegro*), sprovedenog u junu 2023, u Crnoj Gori je od januara 2024. počeo sa radom EIT Community RIS Hub (Hub Regionalnog inovacionog programa Evropskog instituta za inovacije i tehnologiju (EIT), kojim koordinira EIT Community Officer. Ova inicijativa ima za cilj da podstakne razvoj inovacija u regionu i pruži centralizovanu platformu lokalnim talentima i preduzetnicima u cilju lakšeg pristupa raznovrsnim mogućnostima koje nudi EIT zajednica u oblastima obrazovanja, razvoja biznisa i inovacija a takođe i da ojača saradnju sa institucijama u zemlji. Hub se trenutno nalazi na Univerzitetu Crne Gore.

Evropsko društveno istraživanje (ESS)

Ministarstvo je po osnovu Javnog poziva za nacionalnog koordinatora za jedanaestu i dvanaestu rundu Evropskog društvenog istraživanja, finansiralo naučnoistraživački projekat „Jedanaesta runda Evropskog društvenog istraživanja u Crnoj Gori“, čiji je Nosilac projekta: Institut za strateške studije i projekcije-ISSP, za period od 1. VI 2023. do 31. V 2024. Ukupna odobrena sredstva za realizaciju ovog projekta su 39.650,00 eura.

Saradnja sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju (IAEA)

U toku je realizacija dva nacionalna projekta u ciklusu 2024-2025: MNE 6008 „*Building Capacity for the Diagnosis and Treatment of Cancer Patients with PET CT System*” i MNE7001 „*Strengthening Institutional Capacities for the Control of Safety and Quality of Water Sources in Montenegro*”.

Nastavljena je realizacija sedam projekata nacionalnog karaktera iz prethodnog ciklusa, a institucije iz Crne Gore aktivno učestvuju u tri interregionalna i pedeset i devet regionalnih projekata Međunarodne agencije za atomsku energiju. U toku je priprema projekata za naredni projektni ciklus 2026-2027.

Međunarodni institut za održive tehnologije Jugoistočne Evrope – SEEIIST

Održan je Radni sastanak ministara prosvjete, nauke i inovacija, vanjskih i evropskih poslova Crne Gore sa predstavnicima stranih diplomatsko-konzularnih predstavništava u Crnoj Gori na temu regionalnog projekta Međunarodni institut za održive tehnologije na prostoru Jugoistočne Evrope (SEEIIST) 23. I 2024.

Saradnja sa Evropskom organizacijom za nuklearna istraživanja – CERN

Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija je putem Konkursa za učešće u Programu za studente Evropske organizacije za nuklearna istraživanja (CERN) „Studentska ljetnja škola CERN 2024” poslalo pet prijava kandidata iz Crne Gore na dalju evaluaciju u CERN.

Takođe, po osnovu Konkursa za učešće u Programima CERN-a za profesore fizike srednjih škola za 2024. godinu, koji žele da unaprijede svoja znanja iz oblasti fizike čestica, jedan kandidat iz Crne Gore je podnio prijavu.

Učešće kandidata iz Crne Gore u ovom Programu će pokriti CERN i Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija.

Globalni pristup istraživanju i inovacijama

Na Ministarskoj konferenciji „Multilateralni dijalog o principima i vrijednostima međunarodne saradnje u oblasti istraživanja i inovacija”, koja je održana 16. II 2024, potpisana je Ministarska izjava u kontekstu podrške “Globalnom pristupu istraživanju i inovacijama”.

Ostali multilateralni, regionalni i bilateralni programi

Crna Gora ima 18 zaključenih bilateralnih sporazuma o naučno-tehnološkoj saradnji, i to sa: Republikom Slovenijom, Republikom Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom, Republikom Srbijom, Republikom Sjevernom Makedonijom, Republikom Albanijom, Republikom Turskom, Republikom Maltom, Republikom Bugarskom, Mađarskom, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Republikom Austrijom, Republikom Italijom, Helenskom Republikom, NR Kinom, Republikom Poljskom, Slovačkom Republikom i Češkom Republikom.

Na Poziv za podnošenje zajedničkih prijedloga projekata multilateralne naučne i tehnološke saradnje u Dunavskom regionu za period 2023-2025, pristiglo je 8 projektnih prijedloga od kojih je 7 odobreno za dalju evaluaciju. Nakon zajedničkog sastanka predstavnika zemalja učesnica u ovom pozivu, 16. VI 2023. u Beču, donijeta je odluka da dva projekta iz Crne Gore, budu finansirana.

Na osnovu Izvršnog programa za naučnu i tehnološku saradnju između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Italije za period 2023-2025, u toku je implementacija pet istraživačkih projekata od „velike važnosti”.

Na osnovu Protokola sa Sedmog zasjedanja Mješovite komisije za naučnu i tehnološku saradnju između Crne Gore i Republike Slovenije održanog 20. XII 2022. u Ljubljani, u toku je realizacija trideset zajedničkih istraživačkih projekata. Novi Konkurs za zajedničke istraživačke projekte između Crne Gore i Republike Slovenije objavljen je 08. III 2024, a realizacija projekata je planirana za period 2025-2026.

U toku je realizacija 11 bilateralnih projekata naučne i tehnološke saradnje između Crne Gore i Republike Austrije za period 2021-2022. Novi Konkurs za zajedničke istraživačke projekte raspisan je 15. IX 2023. Planirano je da projekti počnu sa implementacijom od 1. VI 2024.

U dijelu bilateralne naučne i tehnološke saradnje, iniciran je i novi Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Bugarske, u toku je procedura finalizacije Memoranduma o razumijevanju između Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija Crne Gore i Ministarstva inovacija i rasta Republike Bugarske o saradnji u oblastima inovacija, digitalizacije, startapova, razvoja visokih tehnologija, digitalne povezanosti i istraživanja. Iniciran je i novi Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Kipar o naučnoj i tehnološkoj saradnji.

U toku je finalizacija Nacrta Sporazuma između Vlade Crne Gore i Nacionalnog istraživačkog savjeta Republike Italije (CNR).

Inicirano (ponovno) i potpisivanje Sporazuma između Vlade Crne Gore i Kabineta Ministara Ukrajine o naučnoj i tehnološkoj saradnji. Dokument je usaglašen u prethodnoj proceduri, ali zbog situacije na ukrajinskoj strani, do potpisivanja nije došlo.

Iniciran je Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Francuske Republike o naučnoj i tehnološkoj saradnji.

U toku 2024. očekuje se objava Konkursa za sufinansiranje zajedničkih bilateralnih projekata naučne i tehnološke saradnje između Crne Gore i Bosne i Hercegovine, kao i objavljivanje Konkursa za sufinansiranje projekata bilateralne saradnje sa NR Kinom.

Iniciran je Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Kosovo o naučnoj i tehnološkoj saradnji.

Crna Gora je u februaru 2024. pristupila, u svojstvu posmatrača, Opservatoriji za nastavu istorije u Evropi (OHTE).

25.5. Pretpristupni fondovi (IPA)

IPA 2020 Grant šema

„Podrška implementaciji Strategije pametne specijalizacije (S3) kroz projekte”

U okviru IPA 2020 grant šeme „ Podrška implementaciji Strategije pametne specijalizacije (S3) kroz projekte” u avgustu 2023. ugovoreno je 8 projekata. Cilj grant šeme je da doprinese jačanju ekonomske konkurentnosti i inovacionih kapaciteta Crne Gore, kroz jačanje veza između nauke i industrije u S3 prioritetnim oblastima. Ukupna vrijednost ugovorenih projekata je 908.049,79 eura, odnosno iznos EU granta je 815.964,50 eura, a ostatak čini sufinansiranje korisnika.

Grant šema „Naučni potencijal u službi inovacija“

U toku je realizacija osam grant ugovora, ukupne vrijednosti od 882.243,69 €. Grant šema ima za cilj unapređenje saradnje akademskog i biznis sektora u skladu sa strateškim prioritetima Strategije pametne specijalizacije Crne Gore (2019-2024).

IPA 2020 Projekat tehničke podrške za sprovođenje S3 (TASIS3)

U Podgorici je 21. XI 2023 održana završna konferencija povodom uspješnog završetka projekta „Jačanje kapaciteta za podršku primjeni Strategije pametne specijalizacije - TASIS3“, koji je finansiran od strane Evropske unije, uz kofinansiranje Vlade Crne Gore, i čija je realizacija počela 25. I 2022. Projekat je pružio podršku uspostavljanju funkcionalnog inovacionog ekosistema baziranog na S3 konceptu, kroz razvoj institucionalnih kapaciteta i jačanje inovacionih kapaciteta Fonda za inovacije Crne Gore, resornog ministarstva, te crnogorskih mikro, malih i srednjih preduzeća.

EU Reformski instrument

Ministarstvo nauke i tehnološkog razvoja, odnosno Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija, predalo je u okviru IPA III EU Reformskog instrumenta (EU Reform Facility) dva koncepta, od kojih se jedan odnosi na jačanje sistema upravljanja inovacijama u Crnoj Gori, gdje je za implementacionog partnera odabrana Svjetska banka, a drugi na jačanje programske podrške razvoju koncepta pametne specijalizacije, gdje je za implementacionog partnera predložen UN/UNDP.

U skladu s ugovorom koji je Svjetska banka na temelju EU Reformskog instrumenta sklopila sa EK, definisano je sprovođenje “Programa izgradnje efikasnog održivog i transformativnog javnog sektora” (BEST program), koji je zvanično otpočeo 28. II 2024. Svjetska banka će kroz projekat obezbijediti funkcionalnu analizu inovacionog ekosistema (uključujući Fond za inovacije Crne Gore, istraživačke i inovacione infrastrukture, kao i organizacije i inicijative za podršku inovacijama, uz odgovarajući razvoj kapaciteta) i pregled modela finansiranja istraživanja i inovacija u Crnoj Gori.

IPA Akcioni dokument 2024

Ministarstvo je u okviru aktivnosti programiranja za IPA 2024 Akcioni dokument, Prozora „Konkurentnost i inkluzivni rast“, Tematski prioritet 2 Razvoj privatnog sektora, trgovine, istraživanja i inovacija, predložilo grant šemu koja se odnosi na unapređenje vještina mladih istraživača u kontekstu digitalne i zelene tranzicije, u okvirnom iznosu od 1 miliona eura.

Reformska agenda Crne Gore za Instrument EU za reformu i rast

U okviru Refomske agende, prioritetne oblasti politike “Biznis okruženje i razvoj privatnog sektora”, Crna Gora je predložila refomsku mjeru 1.2.2. Dalje jačanje istraživačkog i inovacionog ekosistema za ekonomiju zasnovanu na znanju (u skladu sa prioritetima Strategije pametne specijalizacije).

Važni događaji/sastanci

Delegacija Crne Gore boravila u zvaničnoj posjeti Briselu u periodu od 19-22. XII 2023. Ovom prilikom održani su sastanci sa: komesarkom za inovacije, istraživanja, kulturu, obrazovanje i mlade, Ilianom Ivanovom; generalnim direktorom Udruženog istraživačkog centra (DG JRC), Stivenom Kvestom; sa direktorom COST asocijacije, Ronaldom de Bruinom; i šefom jedinice za Srbiju i Crnu Goru u Generalnom direktoratu za politiku susjedstva i pregovore o proširenju EK, Majkl Milerom.

Crna Gora je na sastanku EIC Foruma, održanom 21. XII 2023, pozdravila usvajanje Smjernica politike Evropskog savjeta za inovacije (EIC), kao i Izveštaj o implementaciji Nove evropske agende inovacija.

Sastanak RCC Radne grupe za istraživanja, inovacije i otvorenu nauku održan je u Podgorici 19-20. III 2024.

POGLAVLJE 26 – OBRAZOVANJE I KULTURA

26.1. Obrazovanje

U saradnji sa UNICEF-om, uz finansijsku podršku DEU, započet je rad na izradi sveobuhvatne Strategije za reformu obrazovanja 2025-2035. Planirano je da se Strategija usvoji do kraja 2024.

26.1.1. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Obuhvat djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem je u 2023. povećan u odnosu na 2022. i prema podacima MEIS sistema u javnim i privatnim predškolskim ustanovama u Crnoj Gori je upisano 25.075. djece, od čega u javnim ustanovama preko 96 %.

Imenovana je radna grupa za izradu Normativa i standarda pravilne ishrane u predškolskim ustanovama. U radnoj grupi su i nutricionisti iz dvije predškolske ustanove iz Podgorice i predstavnici Instituta za javno zdravlje. Održano je nekoliko sastanaka Radne grupe i 30. oktobra prezentovana je radna verzija, odnosno prijedlog strukture dokumenta sa sadržajem i tabelarni prikaz jelovnika sa energetsom vrijednošću za jaslice i za vrtić, sredinom februara 2024. se očekuje finalna verzija.

Javni upis djece u sve predškolske ustanove organizovan preko portala www.upis.edu.me, kome je prethodila Kampanja za upis sve djece u predškolske ustanove širom Crne Gore, sa posebnim osvrtom na djecu Romske i Egipćanske populacije, djece sa POP i djece korisnika materijalnog obezbjeđenja, kao i djece sa ratom zahvaćenih područja.

Otvoren je jedan novi interaktivni punkt, tri nove Vaspitne jedinice u Baru, jedan produženi boravak tri dopune licence.

Izrađen je revidirani portfolio za djecu predškolskog uzrasta na osnovu sugestija vaspitača i izvještaja monitoringa. Portfolio će dobiti i digitalnu verziju i u saradnji sa IT sektorom Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija i Unicefom biće postavljen na digitalnoj platformi www.digitalnaskola.edu.me.

Saradnja sa roditeljima posebno je organizovana kroz nastavak programa „Brižne porodice“ koji se realizuje sa UNICEF-om, predstoji obuka pete generacije fasilitatora.

26.1.2. Informacione tehnologije

U novembru 2023. potpisan je ugovor za računarsku opremu za obrazovno-vaspitne ustanovama u Crnoj Gori u iznosu od 6.337.214,00 eura i to: 4575 računara, 1133 laptopa, 1806 televizora, 516 projektor i 445 štampača, čime će biti pokriveno oko 50% potreba ustanova. Ovim projektom stvoreni su neophodni preduslovi za intenzivniju primjenu savremenih IKT tehnologija u nastavnom procesu i digitalizaciju obrazovnog sistema. Instalirana je lokalna računarska mreža u predškolskim ustanovama (26 objekata), 5 muzičkih škola i svim resursnim centrima.

Kompanija Telekom Crna Gora donirala je modeme za mobilni internet za 45 područnih ustanova osnovnih škola koje do sad nisu bile pokrivena internet signalom.

Od 2023. dostupne su i dvije nove elektronske usluge za podnošenje zahtjeva za studentske kredite i učeničke i studentske stipendije. Kao i kod dosadašnjih elektronskih usluga upisa u državne predškolske ustanove, državne osnovne i srednje škole, osnovne muzičke škole, u prvu godinu osnovnih studija Univerziteta Crne Gore, privatne predškolske ustanove i u učeničke/studentske domove, dvije nove elektronske usluge se ostvaruje samo uz pomoć jedinstvenog matičnog broja, a svi ostali podaci se preuzimaju iz registara. U 2023. podnešeno je 32.394 elektronskih zahtjeva.

Uspostavljena je i elektronska razmjena podataka sa Institutom za javno zdravlje Crne Gore. Na ovaj način se putem web servisa od Instituta za javno zdravlje preuzimaju podaci o ispravnosti vode i hrane u obrazovno-vaspitnim ustanovama.

Nabavljena je i instalirana nova oprema u Data centru (primarna lokacija u zgradi Vektre) u vrijednosti od 299.702,00 eura. Unaprijeđeno je i njegovo građevinsko stanje. Nabavljena je oprema za Disaster Recovery sajt (sekundarna lokacija u slučaju katastrofalnih nepogoda poput zemljotresa) u iznosu od 199.801,00 eura.

26.1.3. Osnovno obrazovanje

Ministarstvo je donijelo i stupio je na snagu Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o normativima i standardima za sticanje sredstava iz javnih prihoda za ustanove koje realizuju javno važeće obrazovne programe o kojem je Nacionalni savjet za obrazovanje dao pozitivno mišljenje. Procijenjeno je da će izmijenjeni normativi uticati na povećanje broja stručnih saradnika u obrazovno-vaspitnim ustanovama za oko 60 izvršilaca odnosno za oko 28%. Prvi put je utvrđena mogućnost angažovanja tri stručna saradnika u ustanovama sa preko 1.400 djece/učenika.

Takođe, izmjenama Pravilnika, prvi put, propisani su uslovi koje ustanova treba da ispuni da bi mogla angažovati Asistenta/asistentkinju u sprečavanju nasilja i vandalizma u školi i to, ustanovi koja ima više od 700 učenika može se odobriti jedan izvršilac na radnom mjestu asistenta u sprečavanju nasilja i vandalizma, u skladu sa potrebama ustanove.

Besplatna telefonska linija u Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija za prijavu vršnjačkog nasilja je u funkciji i ove školske godine. Broj telefona za prijavljivanje je 080 777 777. Nakon prijave nasilja postupa se u zavisnosti od sadržaja prijave u saradnji sa školama, Zavodom za školstvo i nadležnim institucijama sistema.

26.1.4. Opšte srednje i stručno obrazovanje

Realizovan je upis učenika u prvi razred srednjih škola u školskoj 2023/2024, u skladu sa konkursima za upis u junskom i avgustovskom roku. Upis je sproveden elektronski, učenici su na kraju radnog dana bili u mogućnosti da vide svoje mjesto na bodovnoj listi i konkurišu za upis u drugi program, ukoliko su ispod broja učenika koji je planiran upisom. U prvi razred upisan je ukupno 7321 učenik, od čega je 1910 učenika upisano u obrazovne programe gimnazijskog obrazovanja u državne škole i 61 učenik u privatne gimnazije. U obrazovne programe stručnog obrazovanja u četvorogodišnjem trajanju upisan je 3921 učenik, u obrazovne programe u trogodišnjem trajanju koji vode direktno na tržište rada je upisan 1481 učenik. U srednjem obrazovanju u školskoj 2023/2024. godini je 25.727 učenika, od čega se 17.904 učenika ili 69,59% obrazuju po obrazovnim programima stručnog obrazovanja i 7823 ili 30,4% u gimnazijama. U državnim srednjim školama broj učenika srednjih škola - stranih državljana je 1212, u privatnim srednjim školama je 116 učenika - stranih državljana.

Za II kvartal 2024. planirana je izrada Akcionog plana za sprovođenje Strategije razvoja stručnog obrazovanja u Crnoj Gori za 2024. Kroz Akcioni plan Strategije razvoja stručnog obrazovanja biće detaljno razrađene aktivnosti, rokovi za njihovu realizaciju i indikatori rezultata. U cilju daljeg usklađivanja upisne politike i obrazovne ponude sa potrebama tržišta rada, planirano je sprovođenje istraživanja potreba za vještinama i kvalifikacijama.

Takođe, kako bi se učenicima na svim nivoima obrazovanja obezbijedila podrška u prepoznavanju i razvoju sklonosti i interesovanja, kao i dostupnost informacija o potrebama na tržištu rada, za IV kvartal 2024. planirana je izrada Programa razvoja cjeloživotne karijerne orijentacije (2025-2027), u kojem će biti definisani vizija i prioriteti, mjere i aktivnosti za unapređenje kvaliteta karijernog vođenja i savjetovanja za period 2025-2027.

Nastavljena je realizacija dualnog obrazovanja u kojem je se u tekućoj školskoj godini 463 učenika nalazi kod 138 poslodavaca. U školskoj 2020/2021. godini u dualnom obrazovanju bilo je 755 učenika, a u školskoj 2022/2023. godini oko 410 učenika.

Učenici koji, nakon završetka četvorogodišnjeg stručnog obrazovanja, žele da nastave obrazovanje na visokoškolskim ustanovama polažu eksterni stručni ispit koji je uslov za nastavak obrazovanja na ustanovama visokog obrazovanja. Eksterni stručni ispit sprovodi Ispitni centar, u saradnji sa školom.

Centar za stručno obrazovanje je u okviru redovnih aktivnosti uradio 18 standarda zanimanja iz oblasti: baletske umjetnosti, grafičkog dizajna, mašinstva i obrade metala, zaštite životne sredine, elektroenergetike i informacionih tehnologija. CSO je uradio 10 obrazovnih programa koji su urađeni na osnovu 24 standarda zanimanja. U saradnji sa austrijskom agencijom za obrazovanje OEAD, pripremljen je i Vodič za realizaciju praktičnog obrazovanja u školskom i dualnom obliku obrazovanja.

Nacionalni savjet za obrazovanje je 20. VI i 15. VIII 2023. usvojio deset obrazovnih programa iz oblasti zaštite životne sredine, elektroenergetike, poljoprivrede, zdravstva, drumskog saobraćaja, usluga i baletske umjetnosti.

26.1.5. Visoko obrazovanje

Ukupno se 5.036 studenata prve godine osnovnih i master studija koji studiraju na Univerzitetu Crne Gore i Fakultetu za crnogorski jezik i književnost, finansira iz budžeta Crne Gore.

U skladu sa Konkursom za sufinansiranje školarine na master i doktorskim studijama u zemlji i inostranstvu, sufinansirana je školarina za 6 magistranada i 21 doktorand.

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem realizuje se dvanaestu godinu zaredom, u skladu sa Zakonom o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem („Sl. list CG“, br. 38/12 i 86/22) i Pravilnikom o načinu objavljivanja javnog poziva, postupku i kriterijumima za stručno osposobljavanje („Sl. list CG“, broj 46/12). Poslodavci su iskazali veoma veliko interesovanje za učešće u Program, što je rezultiralo

oglašavanjem 15.300 slobodnih radnih mjesta za stručno osposobljavanje, dok je ukupan broj lica sa stečenim visokim obrazovanjem koji se prijavio za učešće u Programu 2.338. Nakon elektronskim putem sprovedenog postupka povezivanja korisnika i poslodavaca 2.236 visokoškolaca je dobilo priliku da se u devetomjesečnom periodu stručno osposobljava kod izabranog poslodavca i time stekne uslove za polaganje odgovarajućeg stručnog ispita.

26.1.6. Obrazovanje odraslih

U toku 2023. na osnovu dostavljenih podataka iz MEIS baze i podataka i institucija koje su bile uključene u realizaciju Godišnjeg plana obrazovanja odraslih za 2023., u različite oblike edukativnih aktivnosti bilo je uključeno 34961 polaznika/polaznica. Od ukupnog broja polaznika, prema podacima iz MEIS baze, 57 lica je pohađalo prilagođeni program osnovnog obrazovanja odraslih, 1188 lica su pohađala programe obrazovanja za sticanje stručnih kvalifikacija, 812 lica je pohađalo programe obrazovanja za sticanje ključnih kompetencija, programe obrazovanja za unapređenje ključnih vještina pohađala su 32 lica, a programe za stručno usavršavanje 43 lica. Ostali polaznici pohađali su programe obrazovanja za sticanje znanja i vještina iz različitih oblasti, motivacione programe, obuke na radu i sl.

Obrazovanje pripadnika RE populacije

Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija i ove godine, u saradnji sa Ministarstvom ljudskih i manjinskih prava, Zavodom za školstvo, i NVO „Udruženje za podršku Roma i Egipćana“, Berane, koji se bavi pitanjima pripadnika romske i egipćanske zajednice, od 18. do 22. III 2024. promovisalo je upis u predškolsko vaspitanje i obrazovanje, prvi razred osnovne škole i srednje škole u Beranama, Baru, Nikšiću i Podgorici.

Ove četiri opštine posjetio je tim sastavljen od predstavnika navedenih institucija i nevladine organizacije koji su razgovarali s roditeljima i djecom doraslom za upis u predškolsko vaspitanje i u prvi razred osnovne škole, sa ciljem da im se ukaže na obavezu i značaj osnovnog obrazovanja. Oni su takođe, razgovarali i sa učenicima devetog razreda osnovne škole kako bi ih podstakli na upis u srednje škole. Ideja kampanje je podizanje svijesti roditelja o važnosti njihove podrške djeci na putu obrazovanja.

Statistički podaci za školsku 2023/2024.

- U predškolskom vaspitanju i obrazovanju, školske 2023/2024, ima 288 RE djece (M 147- Ž 141).
- U osnovnim školama 1794 osnovaca RE populacije (M 910 - Ž 884).
- U srednjim školama upisano je 193 srednjoškolaca/ki (M 103 - Ž 90).
- Za akademsku 2023/2024. ima 18 studenata/kinja.

Prevoz - Obezbjediđen je besplatan prevoz za oko 600 učenika/ca osnovnih škola RE populacije U Podgorici, Nikšiću, Beranama i na Cetinju.

Saradnici (medijatori) - Nastavilo se sa angažovanjem saradnika/ca (medijatori) u socijalnoj inkluziji RE u obrazovanju, shodno normativu. Ova praksa se pokazala kao izuzetno korisna za obuhvat djece RE populacije sistemom obrazovanja, kao i za smanjenje drop-outa.

Angažovano je 26 saradnika (medijatora) u osnovnim školama: u Podgorici, Nikšiću, Baru, Beranama, Ulcinju, Herceg Novom i Tivtu.

Stipendije - U skladu s mjerom broj 5.8 i mjerom 5.11 iz Akcionog plana za sprovođenje Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2021-2025, Ministarstvo prosvjete, je raspisalo konkurs za školsku i akdemsku 2023/2024. godinu za dodijelu stipendija srednjoškolcima/kama, studentima/kinjama Romske i Egipćanske zajednice. Konkurs je objavljen 1. oktobra i trajao do 31. oktobra 2023. Za srednjoškolce mjesečna rata iznosi 60 eura, dok za

studente RE populacije mjesečna rata iznosi 225 eura. Svi srednjoškolci koji su prijavljeni na konkursu dobijaju stipendiju, dok od 18 studenata koliko ih imamo u evidenciji, njih 15 dobija stipendiju.

Studentski domovi – Dom u okviru svojih smještajnih kapaciteta namjenski opredjeljuje do 5% kapaciteta za smještaj studenata sa invaliditetom, studenata RE populacije i korisnicima materijalnog obezbjeđenja.

Podrška uključivanja djece iz Ukrajine u obrazovni sistem Crne Gore

U Crnoj Gori je evidentan dolazak lica iz ratom zahvaćene Ukrajine koja su bila prisiljena da zemlju porijekla napuste zbog oružanih sukoba. Među njima je i veliki broj djece.

Pripremljeni je i dizajniran informativni materijali za roditelje/staratelje o dostupnosti vaspitno-obrazovnih ustanova prema uzrastu djece/učenika, detaljnim procedurama upisa. Informativni materijal je preveden na ukrajinski jezik i objavljen je na platformama Ministarstva prosvjete prosvjete, nauke i inovacija i Ambasade Ukrajine u Crnoj Gori. Takođe, štampan je u 2.500 primjeraka koji su distribuirani obrazovno-vaspitnim ustanovama, Ukrajinskom centru u Podgorici i Ukrajinskoj ambasadi.

U toku školske godine angažovana su dva, a nakon njihovog odustajanja još dva nastavnika iz Ukrajine koji su pružali dodatnu podršku učenicima. U saradnji sa UNICEF-om obezbjeđuju se udžbenici za nastavni predmet Crnogorski jezik kao nematernji. Takođe, realizovane su radionice za podršku programa mentalnog kao i individualni tretmani.

Ministarstvo prosvjete prosvjete, nauke i inovacija je od obrazovno-vaspitnih ustanova, putem online upitnika, došlo do sljedećih podataka koji se odnose na podršku djeci iz Ukrajine u toku prethodne nastavne godine:

- Dopunsku nastavu crnogorskog - srpskog, bosanskog i hrvatskog jezika kao nematernjeg pohađalo je 200 učenika, a održano je 847 časova.
- U školama je održano 1.956 časova dopunske i dodatne nastave (za sve nastavne predmete) koje je pohađalo 305 učenika.
- Realizovano je 728 časova slobodnih aktivnosti u kojima je učestvovalo 259 učenika.
- U školske timove za integraciju djece iz Ukrajine uključena su 273 nastavnika koji su održali 146 sastanaka i realizovali 195 aktivnosti.
- Kao podrška učenicima angažovana su četiri ukrajinska nastavnika koji su realizovali 59 časova.

O integraciji djece iz Ukrajine Kancelarija UNICEF-a u Crnoj Gori objavila je članak Učionice otvorene i za djecu iz stranih zemalja: uz podršku škole sve je lakše (<https://www.unicef.org/montenegro/price/u%C4%8Dionice-otvorene-i-za-djecu-iz-stranih-zemalja-uz-podr%C5%A1ku-%C5%A1kole-sve-je-lak%C5%A1e>)

Učenički i studentski standard

Za mnoge studente u Crnoj Gori obezbijevanje mjesta u nekom od šest studentskih domova je važan preduslov za nastavak obrazovanja. Ministarstvo finansira smještaj i ishranu, u studijskoj 2023/24, za oko 3.586 učenika i studenata. Struktura korisnika je sljedeća: 1.416 studenata, 444 učenika i 1.726 korisnika ishrane u domovima čiji je osnivač Država. U domovima po modelu JPP finansira se smještaj za 462 studenata u Podgorici i 260 studenata u objektu Onogost u Nikšiću. Na osnovu broja korisnika domskih usluga i utvrđene cijene po korisniku obračunava se mjesečna dotacija.

Da bi omogućili jednaku dostupnost obrazovanja svima, za područja gdje ima organizovanog javnog prevoza, ministarstvo participira u troškovima prevoza u prigradskom i međugradskom saobraćaju učenicima osnovnih i srednjih škola i to 40% cijene mjesečne karte za učenike osnovnih škola i 20% za učenike srednjih škola i studente.

Za učenike čije su porodice korisnici materijalnog obezbjeđenja porodice, participacija je 50%, dok licima sa invaliditetom nadoknađujemo cjelokupan iznos cijene mjesečne karte.

Pravo na participaciju u cijeni prevoza u prigradskom i međugradskom saobraćaju koristilo je oko 1.170 učenika na relacijama gdje je organizovan javni prevoz. Na godišnjem nivou ovaj izdatak je oko 161.000,00 eura.

Takođe, Ministarstvo, finansira i 127 školska vozila kojima raspolaže 100 škola, a usluge koristi 4.585 učenika i 513 zaposlena u školama. Školska vozila posjeduju škole iz ruralnih krajeva, gdje nema organizovanog javnog prevoza. Za održavanje školskih vozila u 2023. godini je utrošeno 165.458,03 eura, za gorivo 542.118,98 eura, ukupno 707.577,01 eura.

Ministarstvo je, radi poboljšanja sigurnosti putovanja i smanjenja troškova, obezbijedilo nabavku 29 novih školskih vozila namijenjenih za prevoz učenika sa ruralnih područja.

Ministarstvo je učenicima osnovnih škola je obezbjedilo 69.883 kompleta udžbenika školske 2023/24.. Isporučeno je 7.608 kompleta udžbenika za I razred, 7.894 kompleta udžbenika za II razred, 7.684 kompleta udžbenika za III razred, 7.937 kompleta udžbenika za IV razred, 7.560 kompleta udžbenika za V razred, 7.585 kompleta udžbenika za VI razred, 7.745 kompleta udžbenika za VII razred, 7.806 kompleta udžbenika za VIII razred i 8.064 kompleta udžbenika za IX razred. Ukupno vrijednost nabavke kompleta udžbenika za sve razrede osnovne škole je 3.060.148,53 eura.

PISA

U toku 2024. obaviće se PISA 2025 – PROBNO testiranje, a tokom 2025. glavno PISA 2025 testiranje.

Rezultati Crne Gore na testiranju PISA 2022 objavljeni u decembru 2023. pokazuju smanjenje procenta funkcionalno pismenih učenika. Iz svake od tri oblasti više od polovine učenika nije dostiglo minimalni nivo pismenosti.

Čak 41,3% učenika je bilo neuspješno (low achievers) iz sve tri oblasti. U odnosu na prethodni ciklus PISA 2018, procenat neuspješnih učenika (ispod nivoa 2) se povećao za 8,5% iz čitanja, 13,3% iz matematike i 6,7% iz nauke.

Nakon objavljivanja rezultata preduzete su sledeće aktivnosti (mart 2024):

1. Objavljen je Izvještaj PISA 2022 u Crnoj Gori <https://iccg.co.me/pisa-2022-u-crnoj-gori-izvjestaj>
2. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti organizovala je okrugli sto na temu Rezultati PISA testa i kvalitet obrazovanja u Crnoj Gori

TIMSS

Crna Gora je učestvovala u istraživanjima TIMSS 2019 i TIMSS 2023.

Učenici četvrtog razreda iz Crne Gore na testu iz matematike i iz prirodnih nauka, u okviru TIMSS 2019, ostvarili su 453 poena, što je statistički značajno niže u odnosu na TIMSS prosjek koji iznosi 500 bodova. Čak 24% uzorkovanih učenika nisu postigli osnovni nivo znanja iz matematike, dok je samo 1% učenika postiglo napredni nivo, dok 25% učenika nije postiglo osnovni nivo iz prirodnih nauka.

TIMSS 2023 je sproveden u periodu april-maj 2023. a objava međunarodnih rezultata planirana je za 04. decembar 2024.

Učešće u ERASMUS+ programu

U posljednjem pozivu za podnošenje prijedloga projekata (2023) smanjen je broj odobrenih projekata, izabrano ih je ukupno 7. Međutim, iako se čini da se broj projekata smanjuje, treba napomenuti da odabrani projekti djeluju obećavajuće u pogledu kvaliteta, jer su se bavili različitim temama, ambicioznim ciljevima, a uključene su i visokoškolske ustanove koje su manje aktivne u programu. Povećao se broj koordinirajućih projekata (ovaj put postoje 3 koordinirajuća projekta) zajedno sa manje aktivnim ustanovama kao što su Univerzitet Adriatic i Fakultet za

menadžment Herceg Novi, a uključeni su i neakademski partneri. Potrebno je napomenuti da je ovaj put odobren jedan strukturalni projekat, koji koordinira Univerzitet Crne Gore i Univerzitet Adriatic, koji ima vodeću ulogu u jednom od projekata. Ukupni dodeljeni budžet za ovih 7 novoizabranih projekata je 4.929.190 EUR.

Za druge akcije učešća su potrebni dodatni naponi. U posljednjem pozivu za podnošenje predloga projekata odobren je samo 1 Žan Mone projekat (JM Chair).

Oblast stručnog obrazovanja je jedna od interesantnih oblasti za korišćenje programa. Stručne škole iz raznih djelova zemlje pokazale su zainteresovanost za učešće od kada su se otvorile prve mogućnosti za mobilnost. O velikom interesovanju predstavnika stručnih škola govori i veliki broj učesnika u svakoj promotivnoj aktivnosti koju Nacionalna Erasmus + Kancelarija organizuje. U 2023. godini imamo odobreno 8 projekata iz oblasti stručnog obrazovanja.

Oblast mladih je takođe još jedna interesantna oblast koji uključuje različite aktere. S obzirom da je CB Youth projekat od ranije bio otvoren za učešće, NVO sektor je generalno upoznat sa programom. U 2023. godini bilo je 10 odabranih projekata. Isti broj projekata važi i za ovu godinu. Treba napomenuti da je veoma pozitivno to što su prošle godine, kada je po prvi put pokrenuta nova prilika za virtuelne razmjene, omladinske organizacije iz Crne Gore aplicirale od prvog poziva.

Omladina i sport kao dvije nove oblasti koje Kancelarija pokriva od novog ciklusa takođe imaju veliki broj podnetih prijedloga. U posljednjem pozivu za podnošenje prijedloga projekata bilo je 29 prijava projekata za CB Sport, čime je Crna Gora bila jedna od zemalja sa najvećim brojem prijavi iz zemalja koje nijesu pridružene programu. Visoko interesovanje je veoma prisutno i u oblasti mladih. U 2023. godini bilo je 69 prijavi u kojima je Crna Gora bila uključena kao projektni partner ili koordinator, od kojih je 10 odobreno.

STATISTIČKI PODACI:

Broj učenika po polu:

- Predškolsko obrazovanje 13082 m (52,2%), 11993 ž (47,8%)
- Osnovno obrazovanje 36617 m (51,8%), 34052 ž (48,2%)
- Srednje obrazovanje 13143 m (51,1%), 12584 ž (48,9%)
- Resursni centri 167 m (57,2%), 125 ž (42,8%)

Broj nastavnika

Tip svojine	Tip ustanove	Broj nastavnika
Javna	Muzička škola	531
Javna	Obrazovni centar	112
Javna	Osnovna škola	4972
Javna	Predškolska ustanova	1251
Javna	Resursni centar	86
Javna	Srednja škola	2389
Privatna	Muzička škola	25
Privatna	Obrazovni centar	51
Privatna	Predškolska ustanova	66
Privatna	Srednja škola	14
Ukupno		9497

Ovaj podatak je sklon čestim izmjenama usljed različitih okolnosti (bolovanja, zamjene, rad jednog nastavnika u više škola radi postizanja pune norme časova).

Sproveden je elektronski upis učenika u prvi razred srednjih škola u školskoj 2023/2024, u skladu sa konkursima za upis u junskom i avgustovskom roku.

Prema podacima iz MEIS-a (Informacioni sistem crnogorskog obrazovanja), u srednjem obrazovanju u školskoj 2023/2024. godini je 25.727 učenika, od čega je 13.143 dječaka i 12.584 djevojčice. Po obrazovnim programima stručnog obrazovanja obrazuje se 17.904 učenika (69,6%), a po programu gimnazije 7.823 učenika (30,4%). Oko 50% učenika obrazuje se po programima stručnog obrazovanja u četvorogodišnjem trajanju i oko 20% po programima u trogodišnjem trajanju koji vode direktno na tržište rada i po kojima je moguće realizovati dualno obrazovanje.

U školskoj 2023/2024. (do 1. IV 2024.) procenat isključenih učenika (koji gube status redovnog učenika) u srednjem obrazovanju je 3,6%. U prethodnih pet školskih godina procenat isključenih učenika u srednjem obrazovanju iznosio je: 2018/2019. - 3,5%, 2019/2020. - 2,6%, 2020/2021. - 1,9%, 2021/2022. - 2,6%, 2022/2023. - 3,3% (podaci iz MEIS-a).

Odnos učenik-nastavnik po opštinama:

Tip svojine	Tip ustanove	Opština	Učenik: Nastavnik
Javna	Muzička škola	Bar	12.39
Javna	Muzička škola	Berane	14.45
Javna	Muzička škola	Bijelo Polje	17.47
Javna	Muzička škola	Budva	13.70
Javna	Muzička škola	Cetinje	12.38
Javna	Muzička škola	Herceg Novi	11.89
Javna	Muzička škola	Kolašin	14.19
Javna	Muzička škola	Kotor	9.07
Javna	Muzička škola	Nikšić	9.34
Javna	Muzička škola	Pljevlja	13.69
Javna	Muzička škola	Podgorica	8.62
Javna	Muzička škola	Tivat	9.20
Javna	Muzička škola	Ulcinj	11.70
Javna	Obrazovni centar	Andrijeвица	10.12
Javna	Obrazovni centar	Plužine	4.77
Javna	Obrazovni centar	Šavnik	4.00
Javna	Osnovna škola	Andrijeвица	3.18
Javna	Osnovna škola	Bar	16.31
Javna	Osnovna škola	Berane	11.70
Javna	Osnovna škola	Bijelo Polje	10.41
Javna	Osnovna škola	Budva	21.29
Javna	Osnovna škola	Cetinje	13.84
Javna	Osnovna škola	Danilovgrad	13.51
Javna	Osnovna škola	Gusinje	7.69
Javna	Osnovna škola	Herceg Novi	17.47
Javna	Osnovna škola	Kolašin	6.15
Javna	Osnovna škola	Kotor	16.57
Javna	Osnovna škola	Mojkovac	10.73
Javna	Osnovna škola	Nikšić	12.74

Javna	Osnovna škola	Petnjica	5.50
Javna	Osnovna škola	Plav	10.59
Javna	Osnovna škola	Pljevlja	8.51
Javna	Osnovna škola	Plužine	1.00
Javna	Osnovna škola	Podgorica	17.16
Javna	Osnovna škola	Rožaje	11.00
Javna	Osnovna škola	Šavnik	1.75
Javna	Osnovna škola	Tivat	19.61
Javna	Osnovna škola	Tuzi	10.71
Javna	Osnovna škola	Ulcinj	11.61
Javna	Osnovna škola	Žabljak	10.27
Javna	Osnovna škola	Zeta	16.15
Javna	Predškolska ustanova	Bar	20.24
Javna	Predškolska ustanova	Berane	21.68
Javna	Predškolska ustanova	Bijelo Polje	15.43
Javna	Predškolska ustanova	Budva	22.86
Javna	Predškolska ustanova	Cetinje	14.12
Javna	Predškolska ustanova	Danilovgrad	21.76
Javna	Predškolska ustanova	Herceg Novi	22.39
Javna	Predškolska ustanova	Kolašin	19.00
Javna	Predškolska ustanova	Kotor	22.34
Javna	Predškolska ustanova	Mojkovac	18.40
Javna	Predškolska ustanova	Nikšić	12.62
Javna	Predškolska ustanova	Plav	25.19
Javna	Predškolska ustanova	Pljevlja	17.98
Javna	Predškolska ustanova	Podgorica	20.16
Javna	Predškolska ustanova	Rožaje	21.29
Javna	Predškolska ustanova	Tivat	25.00
Javna	Predškolska ustanova	Tuzi	16.95
Javna	Predškolska ustanova	Ulcinj	13.86
Javna	Resursni centar	Kotor	5.58
Javna	Resursni centar	Podgorica	2.78
Javna	Srednja škola	Andrijevića	4.94
Javna	Srednja škola	Bar	11.50
Javna	Srednja škola	Berane	9.15
Javna	Srednja škola	Bijelo Polje	10.98
Javna	Srednja škola	Budva	12.14
Javna	Srednja škola	Cetinje	8.07
Javna	Srednja škola	Danilovgrad	13.50
Javna	Srednja škola	Herceg Novi	11.02
Javna	Srednja škola	Kolašin	6.46

Javna	Srednja škola	Kotor	11.85
Javna	Srednja škola	Mojkovac	7.21
Javna	Srednja škola	Nikšić	9.98
Javna	Srednja škola	Petnjica	4.50
Javna	Srednja škola	Plav	7.81
Javna	Srednja škola	Pljevlja	9.14
Javna	Srednja škola	Podgorica	12.07
Javna	Srednja škola	Rožaje	10.39
Javna	Srednja škola	Tivat	12.29
Javna	Srednja škola	Tuzi	6.30
Javna	Srednja škola	Ulcinj	9.48
Javna	Srednja škola	Žabljak	4.11
Javna	Srednja škola	Zeta	13.13
Privatna	Muzička škola	Podgorica	3.28
Privatna	Obrazovni centar	Budva	41.82
Privatna	Obrazovni centar	Herceg Novi	21.00
Privatna	Obrazovni centar	Kotor	25.90
Privatna	Obrazovni centar	Podgorica	19.47
Privatna	Obrazovni centar	Tivat	14.50
Privatna	Predškolska ustanova	Bar	9.17
Privatna	Predškolska ustanova	Budva	18.11
Privatna	Predškolska ustanova	Kotor	22.75
Privatna	Predškolska ustanova	Nikšić	5.20
Privatna	Predškolska ustanova	Podgorica	17.03
Privatna	Predškolska ustanova	Tivat	26.00
Privatna	Predškolska ustanova	Ulcinj	15.50
Privatna	Srednja škola	Podgorica	0.86

Odnos učenik-nastavnik po regijama:

Tip svojine	Tip ustanove	Regija	Učenik:Nastavnik
Javna	Muzička škola	Centralna	9.02
Javna	Muzička škola	Južna	11.17
Javna	Muzička škola	Sjeverna	15.00
Javna	Obrazovni centar	Sjeverna	6.63
Javna	Osnovna škola	Centralna	15.30
Javna	Osnovna škola	Južna	16.82
Javna	Osnovna škola	Sjeverna	9.68
Javna	Predškolska ustanova	Centralna	18.03
Javna	Predškolska ustanova	Južna	21.31
Javna	Predškolska ustanova	Sjeverna	18.84

Javna	Resursni centar	Centralna	2.78
Javna	Resursni centar	Južna	5.58
Javna	Srednja škola	Centralna	11.14
Javna	Srednja škola	Južna	11.33
Javna	Srednja škola	Sjeverna	8.99
Privatna	Muzička škola	Centralna	3.28
Privatna	Obrazovni centar	Centralna	19.47
Privatna	Obrazovni centar	Južna	26.88
Privatna	Predškolska ustanova	Centralna	15.65
Privatna	Predškolska ustanova	Južna	17.04
Privatna	Srednja škola	Centralna	0.86

	Broj djece	
	Državne ustanove	Privatne ustanove
Predškolsko obrazovanje	23860	1215
Osnovno obrazovanje	69726	943
Srednje obrazovanje	25531	196

Učenici stručnih škola više se opredjeljuju za administrativne profile (ekonomija, pravo, špedicija), dok je broj učenika u programima iz oblasti poljoprivrede, prerade hrane, građevine, kao i ostalih tehničkih nauka mali. Podaci pokazuju da programe iz sektora inženjerstvo u stručnim školama izučava samo 20% djevojčica. Najveći broj učenika je u sektoru turizam i ugostiteljstvo - 22%, ekonomija - 19,5%, zdravstvo - 17%, elektrotehnika - 9%, mašinstvo - 4,5%, informacione tehnologije - 4,5%, građevina - 4%, poljoprivreda i prerada hrane - 2,8% i dr.

TIP SVOJINE	ISCED OBLAST	M	Ž	BROJ UČENIKA
Državna	Informacione i komunikacione tehnologije	1224	174	1398
Državna	Inženjerstvo, proizvodnja i građevinarstvo	2736	530	3266
Državna	Opšti programi i kvalifikacije	3288	4339	7627
Državna	Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo i veterinarstvo	215	123	338
Državna	Poslovanje, administracija i pravo	1692	2472	4164
Državna	Umjetnost i humanističke nauka	209	501	710
Državna	Usluge	2901	2137	5038
Državna	Zdravstvo i socijalna zaštita	784	2190	2974
Privatna	Opšti programi i kvalifikacije	89	107	196
Privatna	Umjetnost i humanističke nauka	5	11	16
		13143	12584	25727

Procenat djece koje upisuju STEM srednje obrazovanje

U odnosu na ukupan broj srednjoškolaca	37.73%	23.97%	31.00%
U odnosu na broj u VET	50.78%	37.07%	44.55%

Samo u državnim školama	Procenat djece koje upisuju STEM srednje obrazovanje		
U odnosu na ukupan broj srednjoškolaca	38.00%	24.20%	31.26%
U odnosu na broj u VET	50.80%	37.12%	44.59%

Ciljevi na nivou EU	2022 2023	2030 cilj	EU 2022
Obuhvat preškolskim vaspitanjem i obrazovanjem (uzrast od 3 godine do polastal u obavezno osnovno obrazovanje)		≥ 96%	92.5%
Procenat učenika 8. Razreda sa niskim postignućima u digitalnim vještinama		<15%	:
15-ogodišnjaci sa niskim postignućima u:	Čitanje 52,9% Matematika 59,5% Pr.nauke 54,9%	<15% <15% <15%	22.5% 22.9% 22.3%
Procenat onih koji napuštaju obrazovanje i obuku (uzrast 18-24)		< 9%	9.6%
Stopa uspješnog sticanja visokog obrazovanja (uzrast 24-35)		≥ 45%	42%
Učešće odraslih u obrazovanju (uzrast 25-64)		≥ 47% (2025)	:
Ostali indikatori:			
Ulaganje u obrazovanje: Javno ulaganje u obrazovanje kao procenat od BDP-a	4.1% za 2022.		4.8%
Upper secondary level attainment (age 20-24)			83.6%
Dio nastavnika koji su stariji od 55 godine (ISCED 1030)	Javne ustanove 24,71% Privatne ustanove 12,39%		24.5%

26.2. Kultura

26.2.1. Normativni okvir

Vlada je 3. VIII 2024. usvojila Nacionalni program razvoja kulture za period 2023-2027, sa Akcionim planom za 2023. i 2024. Glavni cilj Nacionalnog programa razvoja kulture za period 2023-2027, kao ključnog strateškog okvira kulturne politike Crne Gore, jeste unapređenje stanja u oblasti kulture kroz poboljšanje institucionalnog i normativnog okvira i kreiranje povoljnog ambijenta za razvoj kulturne i kreativne djelatnosti. Aktivnosti će biti sprovedene kroz realizaciju dva strateška i osam operativnih ciljeva.

Radni plan za kulturu za period 2023–2026, koji je EK usvojila 2022. predviđa ispunjavanje četiri komplementarna prioriteta, koji su uvršteni u Nacionalni program razvoja kulture 2023–2027. kroz strateške i operativne ciljeve, kao i pojedinačne mjere i aktivnosti čijom će se realizacijom osnažiti sektor kulture. U tom smislu, neke od glavnih aktivnosti koje će biti sprovedene se odnose na:

- izmjene i dopune Zakona o kulturi, Zakona o zaštiti kulturnih dobara, Zakona o kinematografiji, Zakona o muzejskoj djelatnosti, Zakona o bibliotečkoj djelatnosti i drugih propisa iz domena kulture, uz reviziju postojećih i iniciranje novih podzakonskih akata;
- iniciranje i osnivanje novih ustanova kulture (Transformacija CSU u Muzej savremene umjetnosti);
- kontinuirano povećanje budžeta za kulturu uz ulaganja u poboljšanje infrastrukturnih kapacitete ustanova kulture;
- digitalizacija i upotreba inovativnih tehnologija u odnosu na baze podataka i konkursne procedure Ministarstva kulture i medija;
- pospješivanje komunikacije između institucionalnih i vaninstitucionalnih aktera u kulturi;
- unaprijeđenje međunarodne saradnje kroz veću upotrebu dostupnih sredstava iz međunarodnih fondova.

Implementacijom Nacionalnog programa razvoja kulture, Crna Gora će nastaviti sa aktivnostima kojima se nacionalna kulturna politika usaglašava sa prioritetima u oblasti kulture na nivou EU, što će dodatno osnažiti crnogorski kreativni sektor, u institucionalnom i produkcionom smislu.

Cilj je da se uspostavi stabilan zakonodavni okvir koji će pratiti razvoj kulture. Zbog toga je već započet rad na izmjenama zakona u oblasti kulture, kako krovnog Zakona o kulturi kroz pripremu Analize zakonodavnog okvira u oblasti kulture, tako i zakona u oblasti kulturne baštine. Rad na unapređenju tekstova zakona iz oblasti kulturne baštine podrazumijeva pripremu izmjena i dopuna Zakona o zaštiti kulturnih dobara, Zakona o bibliotečkoj djelatnosti i Zakona o muzejskoj djelatnosti, i to na osnovu iskazanih dilema u praksi, kao i potrebe za usaglašavanjem sa međunarodnim standardima, a sve uz konsultovanje i učešće javnosti i NVO sektora.

Dodatno, otpočelo se sa aktivnostima u vezi sa izmjenom Zakona o kinematografiji i izradom Nacionalnog programa razvoja kinematografije za period 2025-2029.

Pripremljen je tekst Predloga pravilnika o bližim uslovima i načinu izdavanja odobrenja za privremeno iznošenje kulturnih dobara, antikviteta i umjetnina u inostranstvo, a u cilju usklađivanja sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara („Sl.list CG", broj 18/19). Naime, Crna Gora i dalje treba da uskladi zakonodavstvo u carinskoj bezbjednosti sa pravnom tekovinom EU i da usvoji sprovedbeno zakonodavstvo o kontroli izvoza kulturnih dobara. Navedenim izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara („Sl.list CG", broj 18/19), izvršiće se usklađivanje sa EU pravilima, posebno u sljedećim oblastima: Iznošenje kulturnih dobara, Monitoring iznošenja kulturnog dobra, Iznošenje antikviteta i umjetnina, Unošenje kulturnog dobra.

26.2.2. Mjere podrške za oblast kulture na nacionalnom nivou

Ministarstvo kulture i medija donijelo je 31.V 2023. Odluku o sufinansiranju programa i projekata u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva u 2023. Odlukom je podržano 244 projekta/programa, u iznosu od 925.613,00 eura i to: u oblasti prevođenja i časopisa 14 projekata, ukupne vrijednosti 20.800 eura; u oblasti muzičke i muzičko-scenske

djelatnosti 6 projekata, ukupne vrijednosti 28.750 eura; u oblasti zajedničkog učešća na međunarodnim festivalima i manifestacijama 10 projekata, ukupne vrijednosti 41.500 eura; u oblasti likovne umjetnosti - 20 projekata, ukupne vrijednosti 43.200 eura; u oblasti pozorišne djelatnosti 6 projekata, ukupne vrijednosti 72.580 eura, u oblasti književnosti i izdavaštva 60 projekata, ukupne vrijednosti 86.825 eura; u oblasti razvoja kulture na sjeveru 66 projekata, ukupne vrijednosti 200.758 eura; u oblasti manifestacija i festivala podržano je 56 projekata/programa, ukupne vrijednosti 431.200 eura.

Na konkursu „Kultura mladih-kultura budućnosti“ je podržano 30 projekata u iznosu od 100.000 eura. Cilj ovog konkursa je podsticanje projekata kojima se podstiče razvoj kulturnih sadržaja u skladu sa interesovanjima i potrebama djece i mladih, a koji promovišu sljedeće vrijednosti: vršnjačka solidarnost, suzbijanje vršnjačkog nasilja, empatija, inkluzivnost, inovativnost, kritičko promišljanje o rizicima virtualizacije, kao i vrednovanje i upoznavanje sa kulturnom baštinom.

Realizovan je konkurs o raspodjeli sredstava nevladinim organizacijama za projekte u oblastima kulture i umjetnosti po Javnom konkursu „Kultura spaja: od amatera do profesionalaca“ u okviru kojeg su podržana 23 projekta u iznosu od 421.171,77 eura.

Putem Konkursa za sufinansiranje projekata od značaja za razvoj kreativnih industrija za 2023. sufinansirani su projekti u 5 kategorija: uspostavljanje ICT proizvoda, arhitektura, dizajn (grafički, industrijski i modni), digitalne umjetnosti i kreativno zanatstvo. Odluka o sufinansiranju programa i projekata obavljena je 25. XII 2023. i podržano je 28 projekta u ukupnom iznosu od 199.971,00 eura.

U decembru 2023. objavljen je javni poziv zainteresovanim stranama da dostave ideje i prijedloge, u cilju unaprjeđenja stanja kulturnih dobara, kao i promocije i valorizacije istih, sve u cilju izrade Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2024. koja je u toku.

U februaru 2023. objavljen je Konkurs za sufinansiranje projekata/programa u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva u 2024. čija je evaluacija trenutno u toku.

26.2.3 Programi Evropske unije i Savjeta Evrope

Tema Dana evropske baštine za 2023. bila je “Živo nasljeđe – Living heritage”, a u obilježavanju je učestvovalo osam opština iz Crne Gore sa 18 programa. Odabrani su projekti koji su istakli značaj nematerijalne kulturne baštine, mjesta, praksi i predmeta koji su sa njom povezani. U okviru ovog programa, upućen je i poziv za Mlade kreatore evropske baštine, takmičenje za djecu i mlade, koje ima za cilj da podstakne istraživanje, otkrivanje i interpretaciju kulturne baštine. Poziv je bio otvoren do 1. II 2024, a evaluacija prijava je u toku. Ministarstvo kulture i medija i Desk za Kreativnu Evropu nastavili su sa promocijom otvorenih poziva u okviru programa Kreativna Evropa koji su namjenjeni crnogorskom sektoru kulture i kreativnih industrija u cilju pospješivanja učešća naših umjetnika, institucija i organizacija i njihove konkurentnosti na evropskom nivou.

Projekat 3C – Prekogranična razmjena sa ciljem razvoja kulture i kreativnih industrija, koji je finansiran u okviru Interreg IPA programa prekogranične saradnje Italija – Albanija – Crna Gora završen je u novembru 2023. Ministarstvo kulture i medija je kao nosilac projekta zajedno sa partnerima realizovalo brojne aktivnosti u cilju promocije sektora kreativnih industrija, razmjene iskustava i umrežavanja aktera koji su zajedničkim radom doprinosili stvaranju regiona koji je povezan kreativnošću i znanjem.

MKM je nastavilo sa aktivnostima na obezbjeđivanju donatorskih sredstava za realizaciju važnih infrastrukturnih projekata u oblasti kulture. U tom kontekstu, u martu 2024. potpisan je Ugovor o subvenciji za projekat SA CREATIVITY u okviru Interreg IPA programa Južni Jadran na kojem je MKM nosilac, a projektni partneri Nacionalna

turistička organizacija Crne Gore, Ministarstvo turizma Republike Albanije, Regija Pulja i Regija Molize iz Italije. Ukupna vrijednost projekta je gotovo 4.8 miliona eura, a cilj je unaprijeđenje infrastrukturnih uslova za razvoj kreativnih industrija i turističkih potencijala uključenih lokaliteta, s posebnim akcentom na kulturnom turizmu i održivom korišćenju nepokretnih kulturnih dobara.

Za sprovođenje kulturne politike u skladu sa strateškim dokumentom zaduženo je Ministarstvo kulture i medija, zajedno sa 2 organa uprave, 12 nacionalnih ustanova i lokalnim institucijama kulture. Strateški dokument se sprovodi u skladu sa predviđenim ciljevima i mjerama, na osnovu godišnjih akcionih planova. MKM u saradnji sa UNESCO u kontinuitetu sprovodi aktivnosti kojima se promoviše zaštita i promocija raznolikosti kulturnih izraza u skladu sa Konvencijom iz 2005. o čemu je u prethodnom periodu održan niz radionica i konferencija uz učešće crnogorskog kulturnog sektora i UNESCO eksperata. Dodatno, predstoje aktivnosti na izradi UNESCO indikatora uticaja kulture na razvoj Crne Gore u skladu sa Agendom 2030. MKM, Filmski centar Crne Gore i Desk za Kreativnu Evropu (Kultura i MEDIA) su u 2023. organizovali info dane i obuke sa ciljem promocije otvorenih konkursa u okviru programa Kreativna Evropa i izgradnje kapaciteta crnogorskog kulturnog, kreativnog i audiovizuelnog sektora za značajnije učešće u projektima oba potprograma. Događaji su bili izuzetno uspješni, a aktivnosti na promociji poziva će biti nastavljeni i u 2024.

26.3. Sport i mladi

Vlada je 19. X 2023. donijela novu Strategiju za mlade 2023-2027 sa Akcionim planom za 2023-2024 čiji su ciljevi usmjereni na razvoj održivog i kvalitetnog servisa i programa za podršku mladima pri tranziciji u odraslo doba, stvaranje uslova da mladi budu aktivni građani i građanke, uključeni u kreiranje i sprovođenje javnih politika. Trenutno je navedena Strategija u prvoj fazi implementacije kroz Akcioni plan za 2023-2024.

Međuresorska radna grupa kojom koordinira Ministarstvo sporta i mladih pripremila je Nacrt Strategije razvoja sporta 2024-2028 sa Akcionim planom za period 2024-2025 koji je 29. III 2024. stavljen na Javnu raspravu. Navedena Strategija ima za cilj da unaprijedi sistem finansiranja sporta sa pozicije javnih finansija i privatnog sektora, unaprijedi sistem vrhunskog sporta u Crnoj Gori, razvije i unaprijedi sistem sporta djece i omladine kroz stvaranje uslova za povećanje obuhvata djece i omladine koja se bavi sportom, poveća obuhvat bavljenja fizičkim aktivnostima u svim segmentima stanovništva, posebno djece, mladih, žena osoba sa invaliditetom i starih, unaprijedi sistem podrške ženama u sportu, razvije i unaprijedi sport posebnih grupa, posebno sportista sa invaliditetom, sporta u vosci i policiji i zaštiti integriteta u sportu. Donošenje navedene Strategije Programom rada Vlade planirano je za drugi kvartal 2024. Osim navedenih strateških dokumenata u proceduri su Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sportu i Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o mladima čije je donošenje planirano za treći kvartal 2024.

Projektne aktivnosti

Crnogorski olimpijski komitet, kao krovna organizacija sporta u Crnoj Gori, u saradnji sa Vladom, započeo je proceduru osnivanja i izgradnje Olimpijske kuće koja za cilj ima promociju olimpijskih vrijednosti sporta sadržanih u Olimpijskoj povelji Međunarodnog olimpijskog komiteta. Ova inicijativa je od višestrukog značaja i fokusira se na različite aspekte razvoja sporta, obrazovanja, kulturnog nasljeđa i ekonomskog uticaja. Olimpijska kuća sastojće se iz više segmenata i to: Olimpijskog muzeja, Olimpijske akademije, olimpijskog huba i olimpijskog parka. Olimpijski muzej ima za cilj da sačuva i prikaže istoriju Olimpijskih igara, olimpijskih sportova i učešća Crne Gore na njima. Očekuje se da će muzej prilagoditi svoj sadržaj i metode prezentacije kako bi ostao atraktivan i relevantan, uključujući interaktivni sadržaj i prikaze istorijskih i značajnih sportskih memorabilija. Olimpijska akademija u okviru Olimpijske kuće zamišljena je kao mjesto gdje sportisti, treneri i sportski profesionalci mogu da razvijaju svoje vještine i znanja. To uključuje obuku o olimpijskim idealima, sportskom pravu, sportskoj psihologiji, sportskoj medicini, upravljanju sportskim organizacijama, olimpijskoj istoriji i inovacijama u sportu. Dodatno, na Akademiji će se

sprovoditi i stručni ispiti kako bi se poboljšala specifična znanja pojedinaca zaposlenih u sportskim organizacijama. Olimpijski Hub planiran je kao mjesto susreta za one koji su zainteresovani za razvoj sportskih ideja i projekata u Crnoj Gori. Očekuje se da će olakšati razmjenu ideja, saradnju na projektima koji se finansiraju iz međunarodnih fondova i umrežavanje s drugim sportskim profesionalcima. Olimpijski park ima za cilj da prezentuje olimpijske vrijednosti i da privuče turiste kao sportska atrakcija Glavnog grada. U 2024. Vlada, Glavni grad Podgorica i Crnogorski olimpijski komitet treba da obezbijede finansijska sredstva za realizaciju prve faze izgradnje Olimpijske kuće i parka.

U Podgorici je 18. I 2024. održan Info dan vezano za promociju *Programa Erasmus+* i konkretnih poziva u oblasti sporta i mladih gdje je interesovanje crnogorskih sportskih i omladinskih organizacija bilo rekordno i gdje postoji veliko očekivanje istih vezano za mogućnosti koje nudi ovaj program.

POGLAVLJE 29 – CARINSKA UNIJA

29.1. Zakonodavni okvir

Nakon usvajanja novog carinskog zakonodavstva u februaru 2023: Carinskog zakona („Sl. list CG”, broj 86/22) i Uredbe o bližem načinu sprovođenja carinskih postupaka i carinskih formalnosti („Sl. list CG”, broj 26/23), Crna Gora je, u cilju unapređenja zakonodavnog okvira u odnosu na postupanja carinskog organa sa robom za za koju postoji osnovana sumnja da povrjeđuje prava intelektualne svojine, nastavila sa usaglašavanjem sa pravnom tekovinom EU. S tim u vezi, Vlada je 25. X 2023. donijela Uredbu o izmjenama i dopunama Uredbe o bližem načinu sprovođenja carinskih postupaka i carinskih formalnosti („Sl. list CG”, broj 97/23), kojom su obuhvaćene sve odredbe relevantnih propisa EU koji uređuju postupanje carinskog organa radi zaštite prava intelektualne svojine na granici, i to: Regulativom EU br. 608/2013 o carinskom sprovođenju prava intelektualne svojine i Regulativom Komisije 1352/2013 o uspostavljanju obrazaca utvrđenih Regulativom br. 608/2013.

Vlada je 14. XII 2023. donijela Uredbu o Carinskoj tarifi za 2024. godinu („Sl. list CG”, broj 117/23), kojom je izvršeno usklađivanje nomenklature carinske tarife sa Kombinovanom nomenklaturom Evropske unije za 2024. (Regulativa Komisije br. 2023/2364).

Nacrt zakona o kontroli proizvodnje i prometa supstanci koje se mogu upotrijebiti u proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci i tabela usklađenosti, revidirani su u skladu sa sugestijama i komentarima i upućeni EK na mišljenje 27. X 2023. U cilju potpunog usklađivanja sa propisima EU za ovu oblast, izrađeni su nacrti pravilnika za sprovođenje ovog zakona, na koje se Crna Gora pozvala u tabeli usklađenosti, i dostavljeni na mišljenje EK 7. XII 2023. Očekuje se komentari EK na dostavljene nacрте propisa.

U datom periodu donijet je Pravilnik o bližim uslovima i načinu izdavanja odobrenja za privremeno iznošenje kulturnih dobara u inostranstvo („Sl. list CG”, broj 26/24) kojim je izvršeno potpuno usklađivanje sa Regulativom 2019/880 o unosu i uvozu kulturnih dobara.

29. 2. Izgradnja kapaciteta

Uprava carina (UC) je nastavila da bez poteškoća primjenjuje Protokol 3 Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju koji se odnosi na definiciju pojma „proizvodi sa porijeklom” i metode administrativne saradnje, uključujući pravnu vezu s Prilogom I Regionalne konvencije o Pan-Euro-Mediterranskim preferencijalnim pravilima o porijeklu robe. Bez poteškoća se sprovode i odredbe Protokola o uzajamnoj pomoći u carinskim pitanjima (Protokol VI).

U odnosu na revizioni proces Regionalne konvencije o Pan-Euro-Mediterranskim, na 15. sastanku PEM Zajedničkog komiteta, usvojena je Odluka o izmjeni Konvencije, odnosno zamjeni postojećih pravila porijekla novim i

modernizovanim setom pravila. U ovom trenutku Crna Gora radi na izradi Predloga zakona za ratifikaciju izmjena Konvencije. Kako će nova pravila porijekla početi da se primjenjuju od 1. I 2025, Generalni direktorat za poreze i carinsku uniju EU (DG TAXUD) je u decembru 2023. dostavio Upravi carina nacрте odluka Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje EU - Crna Gora kojima bi se izmijenio Protokol 3 Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (Pravila porijekla), i time se stvorili uslovi za primjenu tzv. propusnosti (permeability) između trenutnih PEM pravila i Tranzicionih pravila i time privreda stavila u povoljniji položaj. Krajem decembra, UC je obavijestila DG TAXUD da je Crna Gora saglasna sa inicijativom za izmjenu SSP-a.

U odnosu na Sporazum CEFTA 2006, Odluka Zajedničkog komiteta br.1/2021 je 1. II 2023. počela da se primjenjuje. Kako je primjena instituta pune kumulacije porijekla i povraćaja ili oslobođenja od carinskih dažbina, u međusobnoj trgovini između strana CEFTA, moguća i shodno sadašnjim PEM pravilima (Odluka br.1/2017 PEM Zajedničkog komiteta) i shodno tranzicionim pravilima, strane CEFTA su se, u cilju razgraničenja njihove primjene, dogovorile o načinu popunjavanja uvjerenja o kretanju robe EUR.1 i sačinjavanja izjava o porijeklu. Na sastancima Podkomiteta, nakon razmatranja, usaglašen je, na tehničkom nivou, tekst Odluke za izmjenu Odluke 1/2021 u cilju uvođenja odredbi o propusnosti (permeability) i elektronskim serifikatima u tranzicionim pravilima porijekla.

U odnosu na izmjenu Sporazuma o slobodnoj trgovini sa Ukrajinom, u cilju vezivanja pravila porijekla za PEM Konvenciju i istovremeno uvođenje tranzicionih PEM pravila, nastavljani su pregovori za definisanje izmjena Sporazuma.

Novim carinskim zakonodavstvom, radi primjene Opšte šeme preferencijala (GSP) Crne Gore, propisano je uspostavljanje elektronskog sistema registrovanih izvoznika (REX sistem), na način da je predviđena registracija korisnika u sistemu, pružanje administrativne saradnje u okviru REX sistema, obavještenja koja se primjenju od/do datuma primjene REX sistema, postupak registracije u državama korisnicama i u Crnoj Gori. Rok za uspostavljanje i početak funkcionisanja REX sistema je 1. I 2026.

Radi osiguranja pravilne primjene međunarodnih obaveza, a u skladu sa uspostavljenim zonama slobodne trgovine, u izvještajnom periodu, po osnovu Protokolu 3 SSP-a vršena je provjera 77 dokaza o preferencijalnom porijeklu, dok je po osnovu CEFTA vršena provjera 18 dokaza o preferencijalnom porijeklu, što je za posljedicu imalo da se u određenom broju slučajeva naknadno obračuna carinski dug, kao i pokrenu prekršajni i krivični postupci.

U odnosu na carinsko vrednovanje, odredbe novog Carinskog zakona i Uredbe o bližem načinu sprovođenja carinskih postupaka i carinskih formalnosti su u najvećem dijelu usklađene sa Carinskim zakonom EU i Sporazumom o vrednovanju STO. Osigurana je i primjena instrumenata Svjetske carinske organizacije, kojima je cilj postizanje jedinstvenog tumačenja u primjeni Sporazuma o primjeni člana VII Opšteg sporazuma o carini i trgovini. U izvještajnom periodu, a radi ujednačavanja prakse kod utvrđivanja carinske vrijednosti, donijeta su dva uputstva i to: Uputstvo u vezi tretmana popusta kod utvrđivanja carinske vrijednosti robe i Uputstvo u vezi tretmana naknada za korišćenje autorskih prava i licenci (pravo upotrebe патената, dizajna, modela, tehnološkog znanja i iskustva, žigova i registrovanog dizajna, autorskih i srodnih prava i tehnoloških postupaka). Pravilno utvrđivanje carinske vrijednosti obezbjeđuje se i putem međunarodne saradnje, na osnovu bilateralnih sporazuma o carinskoj saradnji koje je Crna Gora potpisala sa drugim zemljama i Protokola 6 o uzajamnoj administrativnoj pomoći u carinskim pitanjima SSP-a, te je po ovim osnovima stranim carinskim administracijama upućeno osam zahtjeva za provjeru prijavljene vrijednosti (faktura).

Carinska tarifa je implementirana u TARICG (Integrirana tarifa Crne Gore) koji predstavlja elektronsku bazu podataka carinskih i spoljnotrgovinskih propisa, formirana povezivanjem roba (tarifnih oznaka) sa carinskim stopama, uvozno/izvoznim mjerama (zdrastveno sanitarne, fitosanitarne, dozvolama i dr.), tarifnim kvotama i preferencijalima. U okviru pripreme za nadogradnju TARICG 2022. sproveden je *Twining light* projekat iz sredstava EUIF „Pripreme za

nadogradnju TARICG sa posljednjom verzijom EU TARIC i povezanih ITMS podsistema". Rezultat Projekta je pripremljena dokumentacija za sledeći projekat za implementaciju nadogradnje TARICG i povezanih ITMS podsistema, koji je Uprava carina kandidovala u okviru IPA III.

U cilju jednoobraznog svrstavanja roba u Carinsku tarifu, a u skladu sa Carinskim zakonom, UC na internet stranici objavljuje Odluke Komiteta za harmonizovani sistem Svjetske carinske organizacije⁴³. odnosno odluke o svrstavanju određene robe u Kombinovanu nomenklaturu Evropske unije.⁴⁴

Uprava carina u kontinuitetu radi na modernizaciji carinske laboratorije. Oprema instalirana u laboratoriji omogućava profesionalno obavljanje fizičko-hemijskih analiza mineralnih ulja i naftnih derivata i davanje stručnih mišljenja o svrstavanju navedene vrste proizvoda u Carinsku tarifu, čime se obezbeđuje pravilan obračun carinskih dažbina. Laboratorijska ispitivanja koja se ne mogu izvršiti u carinskoj laboratoriji, vrše se u eksternim laboratorijama u Crnoj Gori. U cilju unapređenja rada, usvojen je dokument „Politika kvaliteta”, koji predstavlja jedan od krovnih dokumenata neophodan za akreditaciju carinske laboratorije, odnosno za podnošenje zahtjeva za akreditaciju kod Akreditacionog tijela Crne Gore. U periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024, službenici laboratorije su pružili stručnu pomoć carinskim inspektorima u redovnom postupku u vezi sa postupkom uzimanja uzoraka, a u skladu sa zahtjevima iz EU priručnika tj. uputstva za uzimanje uzoraka za carinske i poreske svrhe „Samancta”. Revidirane su postojeće interne procedure i sačinjena nova interna dokumenta shodno „Dobroj laboratorijskoj praksi” i zahtjevima standarda MEST EN ISO 17025 Opšti zahtjevi za kompetentnost laboratorija za ispitivanje i laboratorija za etaloniranje.

U datom periodu službenici laboratorije završili su obuku u vezi pružanje prve pomoći-resertifikacija, a u cilju podizanja zdravstveno i bezbjednosnih mjera na viši nivo za vrijeme rada u laboratoriji.

Nakon što je Vlada 18. V 2023. donijela Odluku o obrazovanju Savjeta za trgovinske olakšice („Sl. list CG”, broj 57/23), koji je zadužen za planiranje i koordinaciju reformi iz oblasti trgovinskih olakšica, kao i praćenje primjene Sporazuma o trgovinskim olakšicama STO, CEFTA Dodatnog protokola 5 i drugih bilateralnih i multilateralnih sporazuma iz ove oblasti, ovo tijelo (uključuje predstavnike javnog i privatnog sektora) nastavilo je da prati i usmjerava sprovođenje reformi i implementaciju projekata u oblasti trgovinskih olakšica. Savjet je 14. III 2024. usvojio Izvještaj o radu za 2023. kojim su date preporuke za izradu Programa trgovinskih olakšica s Akcionim planom za period 2024-2026. U tom kontekstu, trenutne aktivnosti Savjeta su fokusirane na koordinaciju izrade sveobuhvatnog srednjoročnog Programa trgovinskih olakšica 2024-2026 i uključivanje svih zainteresovanih strana, kako bi se identifikovale stvarne potrebe i izazovi sa kojima se suočava privreda u spoljnotrgovinskom poslovanju, nakon čega će se utvrditi mjere i aktivnosti za njihovo prevazilaženje u skladu sa najboljim međunarodnim praksama u ovoj oblasti. U toku je izrada nacrta Programa trgovinskih olakšica 2024-2026 sa Akcionim planom, uz tehničku podršku Međunarodne finansijske korporacije (IFC), kojim će biti definisani operativni ciljevi i konkretne mjere za olakšavanje prekogranične trgovine. Planirano je da se Program usvoji do kraja II kvartala 2024.

U cilju obezbjeđivanja sigurnosti u međunarodnom lancu snabdijevanja, a vodeći računa o uravnoteženom pristupu mjerama sigurnosti i olakšica, UC je nastavila s dodjeljivanjem AEO statusa, kao i sa implementacijom pojednostavljenih uvoznih i izvoznih carinskih postupaka na osnovu knjigovodstvenog upisa i na osnovu trgovačke isprave, te u ovom trenutku AEO status posjeduje 5 privrednih subjekata dok je tokom izvještajnog perioda izdato 8 odobrenja za sprovođenje pojednostavljenih postupaka.

43 (<https://www.gov.me/dokumenta/3dfaf04d-f18f-49ba-ae24-5ba47edccec2>)

44 (<https://www.gov.me/dokumenta/424d579e-ad39-4b96-b438-6007be9a2841>).

Nastavljeno je i sa implementacijom pojednostavljenja u oblasti porijekla i svrstavanja robe izdavanjem statusa ovlašćenih izvoznika, pa su u izvještajnom periodu izdata 2 odobrenja za ovlašćenog izvoznika te 4 obavezujuće informacije o porijeklu robe i 15 obavezujućih informacija o svrstavanju robe.

Na carinske odluke donijete po službenoj dužnosti ili po zahtjevu stranke omogućeno je pravo žalbe, u skladu sa Carinskim zakonom i Zakonom o upravnom postupku, čije odredbe su transparentne. Pouka o pravu na žalbu sadržana je u samoj odluci carinskog organa.

Radi elektronske razmjene informacija između carinskog organa i lica koja obavljaju privrednu djelatnost, a u skladu sa odredbama novog carinskog zakonodavstva, u okviru projekta „Podrška UPC za implementaciju sistema carinskih odluka (SCO) na nacionalnom nivou (EUIF 2017)”, čiji je cilj da omogući elektronsko podnošenje zahtjeva i elektronsko izdavanje 29 carinskih odluka (22 EU carinske odluke prilagođene potrebama i mogućnostima Uprave carina i 7 carinskih odluka na nacionalnom nivou) nastavljeno je testiranje aplikacije, dok se uporedo radi na neophodnim izmjenama i dopunama Uredbe o bližem načinu sprovođenja carinskih postupaka i carinskih formalnosti, te dopunama Pravilnika o obliku, sadržaju i načinu podnošenja carinske deklaracije i drugih obrazaca koji se upotrebljavaju u carinskom postupku. Prethodno je bilo planirano da se Projekat finalizuje u februaru 2024, međutim, zbog navedenih razloga, rok je produžen za 6 mjeseci, sa krajnjim rokom završetka avgust 2024.

UC je nastavila sa aktivnostima na realizaciji Projekta „Podrška Upravi prihoda i carina Crne Gore na unapređenju Carinskog informacionog sistema (CIS)” iz IPA II 2018, koji je započeo u novembru 2022, sa rokom završetka u I kvartalu 2025. Cilj Projekta je obezbjeđivanje servisno orjentisane Uprave primjenom funkcionalnosti za podršku elektronskom podnošenju deklaracija i pratećih dokumenata (e-documents), kreiranjem aplikacije za čuvanje pomenutih dokumenata (e-archive) i nadogradnjom funkcionalnosti u Registru upravljanja rizicima (RUR) i aplikacijama baze podataka o rizicima (ERI) u sistemu za upravljanja rizikom (RMS). U toku je III faza Projekta-testiranje softverskih rješenja. U decembru 2023, održan je treći sastanak projektnog upravnog odbora na kom je prihvaćen periodični izvještaj.

UC je nastavila s implementacijom projekta „Podrška digitalizaciji trgovinskih procedura – uspostavljanje elektronskog sistema obrade podataka prije prispeća robe za pošiljke u pomorskom i poštanskom saobraćaju”, uz tehničku podršku Njemačkog društva za međunarodnu sardanju – GIZ. Planirano je trajanje projekta tri godine, do kraja juna 2024. Ostvarena je saradnja sa Lukom Bar, Porta Adria i Poštom Crne Gore i izrađene su tehničke specifikacije i okončana tenderska procedura za oba segmenta (pomorski i poštanski). U septembru 2023. zaključen je Sporazum o saradnji između Uprave carina i Pošte Crne Gore, kojim je bliže uređena saradnja i način razmjene informacija.

U okviru implementacije WCO *Cargo Targeting Systema* uspješno je testirano upućivanje brodskih manifesta na serveru u Briselu od strane jednog broskog agenta, dok se očekuje aktivno učešće i ostalih broskih agenata/kompanija.

U saradnji sa GIZ-om, realizuje se Projekat „Podrška regionalnoj ekonomskoj integraciji”, čiji je cilj unapređenje Dodatnog protokola 5, odnosno uzajamno priznavanje AEO programa, uzajamno priznavanje graničnih procedura i dokumentacije i integrisano upravljanje rizikom. Nakon uspješno održane pilot validacione misije u oktobru 2023, Crna Gora je podnijela formalan zahtjev CEFTA Sekretarijatu za validaciju AEO programa. Očekuje se da DG TAXUD zvanično potvrdi CEFTA Sekretarijatu učešće u validacionoj misiji, nakon čega će se ista realizovati. Planirano je da se validacija crnogorskog AEO programa održi u junu 2024.

U oblasti carinske e-trgovine, tokom, 26. sastanka CEFTA Podkomiteta za carine i pravila porijekla, održanog 14. XI 2023. CEFTA Sekretarijat i GIZ su prezentovali CEFTA Akcioni plan 2023. za djelimičnu ili potpunu transpoziciju EU PDV *e-komerc* paketa kaoi plan aktivnosti za 2024.

U januaru 2023. započeta je realizacija projekata „Isporuka i instalacija prefabrikovanog Data centra s isporukom i instalacijom opreme - ISO kontejner“ i „Podrška Upravi prihoda i carina za nabavku opreme za obavljanje carinske kontrolne funkcije“. Kako je odabrani ponuđač isporučio Data centar koji nije u skladu sa zahtjevima iz ugovora, UC nije prihvatila isti, u toku je dalja procedura za koju je nadležan CFCU (MF), kao nosilac Projekta. U vezi sa realizacijom projekta „Podrška Upravi prihoda i carina za nabavku opreme za obavljanje carinske kontrolne funkcije“, isporučena je oprema u skladu sa prva tri ugovora, dok se isporuka opreme iz IV ugovora očekuje.

UC učestvuje u drugoj fazi Projekta trgovinske i transportne olakšice (TTF2) Svjetske banke u okviru kojeg su obezbijeđena sredstva za implementaciju nacionalnog jedinstvenog šaltera, posredstvom kreditnog aranžmana sa Svjetskom bankom, koji je potpisan u februaru 2023. Projekat TTFP2 se sprovodi kroz zajam Svjetske banke Crnoj Gori i uključuje, između ostalog, i implementaciju projekta Single window u Crnoj Gori i realizaciju projekta Uprave carina za pripremu kompletne tehničke i tenderske dokumentacije za izgradnju objekta za detaljni pregled u Slobodnoj zoni „Luka Bar“ i opremanje istog. Projekat je operativan od 28. IX 2023. Izrađen je plan implementacije NSW, dokument u kom su opisani ciljevi, očekivani rezultati i benefiti Projekta za podkomponentu 1, koja se odnosi na izgradnju kontrolnog objekta u Slobodnoj zoni „Luka Bar“, i za koju se, u periodu od 17 - 19. IV 2024, održava misija tima Svjetske banke.

Početak nacionalne primjene NCTS-a je odložen zbog tehničkih problema koji se odnose, između ostalog, i na nedostupnost povezivanja NCTS-a sa novim migriranim CIS-om. Sastanci sa ugovaračem za održavanje i nadogradnju aplikativnog softvera u NCTS sistem su održani 16. VIII 2023, 1. XI 2023, 16. XI 2023, 5. II 2024, 28. II 2024. i 14. III 2024. u cilju rješavanja tehničkih problema i dogovora pripremnih aktivnosti za početak nacionalne primjene NCTS koji se očekuje do kraja III kvartala 2024.

Odredbe novog carinskog zakonodavstva koje uređuju carinski status robe i nacionalni postupak tranzita, u kontekstu pune implementacije NCTS-a i pripreme za pristupanje Konvenciji o zajedničkom tranzitu, su usklađene sa Carinskim zakonom EU, kao i Delegiranom regulativom br. 2015/2446 i Sprovedbenom regulativom br. 2015/2447. U toku je izrada Predloga pravilnika o obliku, sadržaju i načinu podnošenja carinske deklaracije i drugih obrazaca koji se upotrebljavaju u carinskom postupku, u cilju usklađivanja sa novim Carinskim zakonom CG i izmjenama u carinskim propisima EU u dijelu tranzita. Nastavljena je komunikacija sa DG TAXUD-om u pogledu usaglašenosti novih carinskih propisa sa CTC i SAD konvencijama. Sa predstavnicima DG TAXUD-a se redovno održavaju sastanci (16. VI 2023, 18. VII 2023, 19. IX 2023, 8. XII 2023, 19. I 2024, 23. II 2024, 11. IV 2024.) u cilju praćenja aktivnosti uspostavljanja NCTS-a i ispunjavanja uslova za pristupanje Crne Gore Konvenciji o zajedničkom tranzitu, kao i obezbjeđivanju podrške EK u daljem radu na uspostavljanju NCTS-a. Na mjesečnom nivou, predstavnici DG TAXUD-a se obavještavaju o realizovanim aktivnostima u cilju pripreme za nacionalnu primjenu NCTS-a.

Testiranje aplikacija za privredne subjekte je u toku. Rad na obavještenjima za primjenu NCTS-a je u završnoj fazi. Završena su obavještenja za tranzit u željezničkom, vazdušnom i pomorskom saobraćaju. U završnoj fazi je rad na obavještenjima o sprovođenju postupka osiguravanja kontinuiteta poslovanja za tranzit (POKP), postupanju sa poštanskim pošiljkama, stavljanju robe u tranzitni postupak korišćenjem NCTS sistema, sprovođenju postupka provjere i okončanja tranzitnog postupka, obezbjeđenju za carinski dug i ostala plaćanja za carinski postupak tranzita, za upravljanje rizikom i carinskim kontrolama u NCTS-u.

U međuvremenu, pilot primjena NCTS na nacionalnom nivou je nastavljena, uz postepeno uključivanje carinskih ispostava i privrednih subjekata, pa su od dana 18. VIII 2023. uključene sve carinske ispostave koje sprovode

carinski tranzitni postupak. U cilju pripreme za nacionalnu primjenu NCTS-a, privrednicima/pediterima je predstavljena procedura za odobravanje elektronske razmjene podataka, kao i *web client-ext NTA* i aplikacija Tiketing. U periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024. izdato je 29 odobrenja za elektronsku razmjenu podataka u tranzitnom postupku, koji su preduslov za elektronsko podnošenje deklaracija u NCTS-u. Postupak javne nabavke za uslugu održavanja i nadogradnje aplikativnog softvera u NCTS sistemu je okončan i, s odabranim ponuđačem, je 4. X 2023. potpisan ugovor na period od 12 mjeseci. U kontinuitetu se prijavljuju problemi u radu aplikacija i prati njihovo rješavanje.

Saglasno preporukama EK da se Konvencija o zajedničkom tranzitnom postupku i Konvencija o pojednostavljenju formalnosti u trgovini robom potvrde u kraćem vremenskom periodu prije pristupanja zajedničkog tranzitnom postupku i u skladu s odloženom primjenom NCTS-a, planirano je da se konvencije ratifikuju u IV kvartalu 2025.

U odnosu na sprovođenje mjera zaštite prava intelektualne svojine, nakon najnovijeg usklađivanja sa EU regulativama, Uprava carina je u decembru 2023. donijela nove instrukcije za postupanje namijenjene carinskim službenicima i nosiocima prava intelektualne svojine.

Uprava carina vrši kontinuirane kontrole u sprovođenju mjera zaštite prava intelektualne svojine i u izvještajnom periodu je ostvarila značajne rezultate, pa je po osnovu sumnje da povređuje prava intelektualne svojine, prekinuto 56 carinskih postupaka i privremeno zadržano 16.616 komada robe.

U naznačenom periodu donijeto je 37 rješenja kojima su usvojeni zahtjevi za preduzimanje carinskih mjera za zaštitu prava intelektualne svojine i 1 rješenje kojim je obustavljen postupak po zahtjevu stranke, dok je, pod carinskim nadzorom, sprovela uništenje krivotvorene robe u količini od 730 komada robe.

U cilju redovnog izvještavanja EK, Uprava carina je, preko Ministarstva ekonomskog razvoja dostavila EK statističke izvještaje o sprovođenju prava intelektualne svojine (tromjesečne, polugodišnje i godišnji). Dostavljeni su i Usporedni statistički podaci (broj prekida carinskih postupaka, količina zadržane i količina uništene robe) za period 2019 – 2023 sa pratećim dijagramom.

Shodno Planu aktivnosti Radne grupe za organizovanje i sprovođenje zajedničkih akcija usmjerenih na sprečavanje i suzbijanje vršenja povreda prava intelektualne svojine za 2023, realizovana je zajednička akcija u saradnji sa Upravom policije i Tržišnom inspekcijom u Podgorici 30. XI 2023, prilikom kojih su vršene pojačane mjere carinskog nadzora i kontrole od strane organizacionih jedinica koje pripadaju ovom području.

U cilju jačanja administrativnih kapaciteta, u izvještajnom periodu, službenici Uprave carina su učestvovali na seminaru „Podrška inovacijama i kreativnosti u Crnoj Gori - Strategija intelektualne svojine Crne Gore za period 2023 - 2026” (novembar 2023) i okruglom stolu na temu „Zaštita vizuelnog identiteta kroz žig i industrijski dizajn – procedure registracije” (januar 2024).

Saglasno Sporazumu između EK i Crne Gore o učešću u programu Customs („Sl. list CG – Međunarodni ugovori”, broj 03/23), uplaćena je kontribucija za 2023. u iznosu od 9.175,00 eura. Uprava carina očekuje da uskoro pristupi e-grantu.

29.3. Uspostavljanje Sistema upravljanja sopstvenim sredstvima Evropske unije u Crnoj Gori

Uprava carina je učestvovala u projektu Ministarstva finansija, a koji je odobrila EU kroz okvirni ugovor „Uspostavljanje Sistema upravljanja sopstvenim sredstvima Evropske unije u Crnoj Gori” koji se odnosio na podršku Crnoj Gori u uspostavljanju efikasne strukture za upravljanje sopstvenim sredstvima EU u skladu sa pravnom tekovinom EU i zahtjevima iz pregovaračkog poglavlja 33 - Finansijske i budžetske odredbe. Fokus projekta je bio na daljem usklađivanju institucionalnog okvira i pravnih propisa sa zahtjevima EU, istovremeno osiguravajući

administrativne kapacitete za sopstvena sredstva u Crnoj Gori. Uprava carina je u okviru projekta dobila od eksperata smjernice za razvoj A i B računa u okviru postojećeg Carinskog informacionog sistema (CIS), a shodno direktivama EU.

Vlada je 6. VII 2023, na osnovu Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti, donijela Uredbu o bližem postupku planiranja sredstava koje Crna Gora uplaćuje u budžet Evropske unije („Sl. list CG”, broj 74/23), kojom je propisan osnov za izradu Smjernica za planiranje sopstvenih sredstava EU. Smjernice su donijete i objavljene na internet stranici Ministarstva finansija. Na osnovu scenarija za A i B račune, pripremljenih od strane eksternog eksperta, angažovanog u okviru projekta Uspostavljanje Sistema upravljanja sopstvenim sredstvima Evropske unije u Crnoj Gori, u dijelu Tradicionalnih sopstvenih sredstava (TSS), u cilju nadogradnje migriranog carinsko- informacionog sistema, sačinjen je Predlog izvođenja projekta od strane IT spoljnog partnera.

29.4. Carinska bezbjednost i kontrola

29.4.1. Carinska saradnja

Kontrolu pravilne primjene propisa Uprava carina sprovodi u skladu sa ovlaštenjima datim Zakonom o carinskoj službi („Sl. list CG”, br. 3/16 i 80/17), te materijalnim i procesnim krivičnim zakonima. U vršenju nadzora i kontrole Uprava carina u kontinuitetu saraduje i razmjenjuje informacije kako sa državnim organima na nacionalnom nivou tako i sa carinskim službama drugih država i međunarodnim organizacijama u oblasti carinskih poslova, carinskih istraga, obavještajnog rada, prilikom otkrivanja i sprječavanja kršenja propisa, obuke carinskih službenika, unaprjeđivanja tehničke opremljenosti i drugim oblastima. Na nacionalnom nivou saradnja se zasniva na memorandumima i sporazumima o saradnji sa državnim organima koji bliže uređuju način i obim saradnje, sprovođenje zajedničkih aktivnosti na sprječavanju i otkrivanju prekograničnog kriminala, razmjenu operativnih podataka, organizovanje zajedničkih sastanaka, specijalističkih obuka i dr.

Carinske kontrole i upravljanje rizikom sprovode se na osnovu analize rizika uz upotrebu tehnika elektronske obrade podataka. Za te potrebe kreirane su SAT aplikacija, u kojoj su sadržani profili rizika sa potrebnim podacima (Opis rizika, Uputstvo intervenciji, Nivo rizika, Stopa pregleda, Period aktivacije, Vrsta deklaracije, Carinski postupak, Carinska ispostava, Nasumične kontrole itd) kao i integrisana baza podataka RUR (Registar upravljanja rizikom) u koju se unose podaci o svim fazama rada analize rizika (prijem informacije, evidencija, analiza, kreiranje profila rizika, statusi, evaluacija, pretraga), kao i baza podataka ERRI, u koju se unose informacije o prekršajima, zapljenama, krivičnim prijavama, povredama IPR, krijumčarenju narkotika, sumnjivim aktivnostima itd.

Kriterijumi selektivnosti ustanovljeni su na centralnom (nacionalnom) i lokalnom nivou, a uspostavljen je i sveobuhvatni obavještajni - informacioni sistem koji podržava carinske istrage koji je od ključne važnosti za kontrole bazirane na analizi rizika zasnovanoj na obavještajnim podacima, *pre-arrival* informacijama, i tehnikama selektivnosti, kao i saradnji i razmjeni informacija sa nadležnim organima na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Uprava carina takođe ima pristup bazama podataka koje postoje u okviru međunarodnih organizacija i to: CEN (WCO), containerCOMM (WCO), BALKAN-INFO system (WCO), MARINFO; Archeo (WCO), CENcomm (WCO), Program Global Shield (WCO), Rapid Alert Network (WCO), nCEN (WCO), AFIS (OLAF), Risk report (Wisconsin Project on Nuclear Arms Control), IONICS (INCB) i dr.

U oblasti carinskih istraga, u periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024, na nacionalnom nivou, u oblasti carinskih istraga, nastavljena je intenzivna saradnja sa tužilaštvom, Ministarstvom unutrašnjih poslova, Upravom policije i ostalim nadležnim organima. Dostavljene su dvije inicijative za pokretanje krivičnog postupka, jedna krivična prijava, kao i 2 odgovora i 6 obavještenja, osnovnim državnim tužilaštvima, dok su Ministarstvu unutrašnjih poslova i Upravi policije, dostavljene 24 informacije (odgovori, obavještenja, zahtjevi).

U skladu sa sporazumima o međunarodnoj saradnji u carinskim pitanjima, kao i na osnovu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (Protokol 6), razmijenjeno je 26 dopisa i to: 14 obavještenja/ odgovora na zahtjeve koje su carinske službe uputile UC, 9 zahtjeva /upita za administrativnu pomoć, koje je UC uputila partnerskim carinskim službama, kao i 3 odgovora na upit međunarodnih institucija/organizacija. Nastavljena je i saradnja sa OLAF-om kao i sa Britanskom Ambasdom u Podgorici.

Radi unapređenja saradnje, trenutno se sprovede aktivnosti na izradi novog sporazuma između Uprave carina i Uprave policije, u cilju usklađivanja rada, poboljšanja efikasnosti i transparentnosti u radu. Krajem februara 2024. započet je rad na izradi zajedničke analize rizika, u skladu sa preporukama iz Šengenskog akcionog plana, a navedena aktivnost je predviđena i Akcionim planom za integrisano upravljanje granicama.

Od strane policijskih službenika Upravi carina je predstavljen dokument „Analiza rizika za nezakonite migracije i prekogranični kriminal” koji je izrađen po CIRAM-u 2.0 modelu FRONTEx-a, koji kao zajednički integrisani model analize rizika koriste sve države članice Evropske unije i predstavlja jasnu i transparentnu metodologiju za analizu rizika kako bi se olakšala kvalitetnija razmjena informacija i saradnja na polju bezbjednosti granica. U toku je izrada predloga pomenutog dokumenta u dijelu iz nadležnosti Uprave carina (oblasti krijumčarenje droga, cigareta, oružja, prenos novca...), nakon čega je planirano da se dokument razmotori i usaglasi kao dokument Zajedničke analize rizika.

U oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma Uprava carina je intenzivirala saradnju sa FOJ-om – Finansijsko obavještajnom jedinicom Uprave policije.

U periodu od 1. II 2024. do 15. III 2024, Uprava carina je učestvovala u međunarodnoj operaciji TENTACLE 2024, u organizaciji Svjetske carinske organizacije (SCO), Interpolu i Egmont grupe finansijskih obavještajnih jedinica, usmjerenoj na sprečavanje krijumčarenja gotovine i nezakonite trgovine dragim kamenjem i plemenitim metalima. Osim Uprave carina u zajedničkoj operaciji učestvovala su i carinske službe Srbije, Sjeverne Makedonije, Kosova, Bugarske, Indije i SAD (u svojstvu posmatrača). Uprava carina je u operaciji TENTACLE 2024 imala vodeću ulogu Jedinice za operativnu komunikaciju (OCU) i koordinirala je aktivnostima tokom trajanja operacije, koja je uspješno okončana.

Na međunarodnom nivou saradnja se u najvećoj mjeri ogleda u razmjeni podataka i informacija na osnovu zaključenih bilateralnih sporazuma o saradnji i pomoći u carinskim pitanjima, dok se regionalna saradnja ostvaruje pod pokroviteljstvom CEFTA-e i drugih regionalnih inicijativa koje pokrivaju oblast saradnje između carinskih administracija regiona.

U okviru Projekta „Podrška regionalnoj ekonomskoj integraciji” realizovane su dvije zajedničke pilot akcije (JCA) carinskih službi CEFTA Strana u odnosu na Fiskalni rizik - Umanjena carinska vrijednost za igračke iz Kine kroz aplikaciju SEED+. Četvrta pilot akcija je realizovana je u periodu 4 – 22. XII 2023. i Uprava carina je imala vodeću ulogu u istoj, dok je peta JCA sa proširenim tarifnim oznakama realizovana u periodu 11 – 23. III 2024.

U okviru SEED+ Projekta, 20 – 21. III 2024, u Skoplju, R. Sjeverna Makedonija je, u organizaciji GIZ-a, održan Regionalni sastanak CEFTA o upravljanju rizikom, na kojem su prisustvovali predstavnici uprava carina CEFTA strana, kao i predstavnici tržišnih inspekcija CEFTA strana u cilju uključivanja tržišnih inspekcija u sistem zajedničkog upravljanja rizikom i u planiranja zajedničkih akcija carinskih uprava i tržišnih inspekcija. Uprava će nastaviti sa aktivnim učešćem u zajedničkim aktivnostima i u narednom periodu dati svoj puni doprinos regionalnoj saradnji.

U odnosu na inicijativu Zeleni koridori/Plavi koridori nastavljene su aktivnosti. Na osnovu zaključenih sporazuma o razmjeni elektronskih podataka sa državama članicama EU sa Agencijom za carine i igre na sreću R. Italije i Carinskom upravom R. Hrvatske razmjena podataka se vrši putem sistemske elektronske razmjene podataka kroz

SEED i u ovoj fazi Crna Gora dostavlja podatke zemlji članici EU. Pravno rješenje kojim će se omogućiti sprovođenje 2 faze (izmjena SSP-a ili sporazuma o carinskoj saradnji) će biti razmotreno od strane EK. U odnosu na razmjenu podataka sa nesusednim zemljama okončan je i usaglašen Tehničkog protokola o elektronskoj razmjeni podataka između Uprava carina Crne Gore i Uprave carina R. Sjeverne Makedonije i do kraja II kvartala 2024. očekuje se njegovo potpisivanje.

Stalni monitoring i pojačane mjere kontrole koje se sprovode zajedno sa ostalim institucijama iz bezbjednosno – obavještajnog sistema, i u saradnji sa međunarodnim partnerima u Slobodnoj zoni Luka Bar u decembru 2023. rezultirao je sprečavanjem krijumčarenja i zaplijenom 1.188 paketa cigareta (594.000 paklica), marki FM, Stella Defina i Stella Aqva. Vrijednost zaplijenjenih cigareta, koje su bile namijenjene nelegalnom otpremanju preko Luke Bar, procijenjena je na preko 1.600.000 eura O navedenom slučaju, pored Uprave policije i nadležnog tužilaštva, obaviještene su partnerske službe, kao i carinske administracije R. Hrvatske i R. Srbije kako bi nastavili zajedničke istražne radnje, u cilju prikupljanja dodatnih informacija i preduzimanja zakonskih mjera.

Vlada je 14. III 2024. osnovala Koordinaciono tijelo za popis oduzete robe u Slobodnoj zoni „Luka Bar“ koje je usvojilo plan djelovanja za uništenje zaplijenjenih cigareta. Ekspertsku pomoć ovom tijelu pružice EK i HMRC.

U nastavku aktivnosti na implementaciji Okvirne konvencije o kontroli duvana (FCTC), odnosno Protokola za eliminaciju nezakonite trgovine duvanskim proizvodima, a nakon što su eksperti SZO dali preporuku za sprovođenje detaljne evaluacije sistema track&trace duvanskih proizvoda u Crnoj Gor, krajem februara 2024. realizovana je studijska posjeta Velikoj Britaniji tokom koje su se predstavnici MF, UC i SZO u CG detaljno upoznali sa sistemom track&trace duvanskih proizvoda u Velikoj Britaniji, zakonskim normama, implementaciji, održavanju i koristima koje ovaj sistem donosi.

Saradnja sa međunarodnim partnerima je aktivna u svim oblastima u kojima UC djeluje u suzbijanju krijumčarenja i svih vrsta prekograničnog kriminala. U decembru 2023, na inicijativu UC, a u saradnji sa Carinskom upravom R. Hrvatske, sprovedena je akcija koja je rezultirala zaplijenom konoplje (cannabis sativa) u Republici Hrvatskoj. Naime, u ovom slučaju su obavještajne informacije crnogorske carine doprinijele da u Republici Hrvatskoj bude zaplijenjeno više od 726 kilograma konoplje koja je imala udio THC-a 3 puta veći od dozvoljenog.

Uprava carina je u 2023. učestvovala u 6 zajedničkih međunarodnih carinskih operacija: „CLAUDIUS“ , u organizaciji HMRC koja se odnosi na borbu protiv nelegalne trgovine robama; „JUBILARIAN II, u organizaciji Svjetske carinske organizacije koja se odnosi na borbu protiv prevara korišćenjem ATA karneta; „DEMETER IX“ u organizaciji Svjetske carinske organizacije koja se odnosi na praćenje i kontrolu prekograničnog kretanja otpada, kao i na otkrivanje pošiljki sa ilegalnim otpadom, kao i zaplijene istih; „THUNDER 2023“ u organizaciji Svjetske carinske organizacije, koja se odnosi na borbu protiv ilegalne trgovine biljnim i životinjskim vrstama; „COSMO MED 2023“ u organizaciji Svjetske carinske organizacije, koja se odnosi na borbu protiv nedozvoljene trgovine i krijumčarenja strateške robe svih vrsta, uključujući nedozvoljenu trgovinu komponenti i materijala koji mogu biti korišćeni za izradu oružja masovnog uništenja, kao i gotovog oružja; „STOP III“ u organizaciji Svjetske carinske organizacije koja se odnosi na borbu protiv trgovine krivotvorenim i substandardnim ljekovima i medicinskog materijala, kao i drugih proizvoda za svakodnevnu upotrebu koji se mogu odraziti na sigurnost i zdravlje krajnjih korisnika.

Kontrole privrednih subjekata/učesnika u carinskim postupcima, sa aspekta usklađenosti i pravilnog sprovođenja carinskih i drugih propisa vrše se u skladu sa godišnjim planom kontrola koji obuhvata listu rizičnih oblasti i privrednih subjekata. Planom kontrole za 2024. planirane su kontrole kod 34 privredna subjekta, dok je u periodu 1. I – 31. XII 2023. sprovedeno 20 naknadnih kontrola.

29.4.2. Statistički podaci za period 1. I 2023 – 31. XII 2023.

Uprava carina je u periodu od 1. I 2023 – 31. XII 2023, ostvarila bruto naplatu prihoda u iznosu od 1.178.100.488,23 eura.

Carinski službenici izvršili su 75 599 detaljnih kontrola vozila i robe. Utvrđeno je 382 nepravilnosti. Izdata su 377 prekršajna naloga i izrečene novčane kazne u vrijednosti od 304.605,00 eura. Oduzeta je krijumčarena roba u vrijednosti od 2.275.595,77 eura. UC je samostalno i u saradnji sa drugim državnim organima podnijela ukupno 25 krivičnih prijava nadležnom tužiocu.

U izvještajnom periodu oduzeto je 12 292 720 komada cigareta u vrijednosti 1.641.127,60 eura. Takođe, oduzeto je 112,50 kg rezanog duvana u vrijednosti 10.530,00 eura; 5961,10 litara alkohola u vrijednosti 22.035,40 eura i 17481,11 litara gaziranog pića u vrijednosti 23.639,00 eura. Na osnovu navedenih zapljena akciznih proizvoda, izdata su 32 prekršajna naloga i podnešeno je 13 krivičnih prijava samostalno i u saradnji sa drugim državnim organima nadležnom tužiocu.

Kada je u pitanju krijumčarenje narkotika bilo je ukupno 6 zapljena i to: marihuane 4 zapljena u težini od 590,494 kg, kokaina 1 zapljene u težini od 18,00 kg i 1 zapljena ulja od industrijske konoplje u težini od: 130,00 litara.

U periodu od 1. I 2023. do 31. XII 2023. po osnovu sumnje u povredu prava intelektualne svojine prekinuto je 58 carinskih postupka i privremeno zadržana roba u ukupnoj količini od 97.302 komada robe.

29. 5. Administrativni kapaciteti

Uredbom o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave („Sl. list CG”, broj 113/23) izvršena je reorganizacija Uprave prihoda i carina, na način da je dotadašnja Uprava podijeljena na dva organa – Poresku upravu i Upravu carina, koje kao samostalni organi funkcionišu od 1. I 2024. S ovim u vezi, reorganizacijom Uprave 29. XII 2023. prestao je mandat svim pomoćnicima tadašnje Uprave prihoda i carina kao i starješini organa, te je Vlada, počev od 11. I 2024. odredila vršioca dužnosti direktora Uprave carina, a najduže do šest mjeseci.

Kadrovskim planom Uprave prihoda i carina za 2023, bilo je planirano da se popune određena radna mjesta (ukupno 15). Konkretno u Sektoru za informacione sisteme, za potrebe carinskih sistema, planirana je bila popuna tri radna mjesta, međutim, iz razloga stupanja na snagu Uredbe o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne Uprave („Sl. list CG”, broj 113/23) kojom je izvršeno razdvajanje Uprave prihoda i carina, Odluka o pokretanju postupka za popunu ovih radnih mjesta je povučena i postupak je obustavljen.

U proceduri je donošenje novog Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave carina, te će se nakon donošenja predmetnog Pravilnika izvršiti raspoređivanje svih službenika ove Uprave, u skladu sa zakonskim rokovima i pristupiti izradi Kadrovskog plana za 2024, kojim će se planirati gore pomenuto zapošljavanje, kao i ostala, u skladu sa potrebama službe.

U proceduri je izrada nove Poslovne strategije za period 2024-2026, čije usvajanje je planirano za II kvartal 2024, nakon čega će se pristupiti izradi IT strategije 2025-2026 (IV kvartal 2024), te strategijama za upravljanje ljudskim resursima i obukama.

Izrađen je nacrt Plana obuka za 2024, i u toku je njegova realizacija, dok je u periodu 1. I – 31. XII 2023. održano je 46 obuka na kojima su učestvovala 492 carinska službenika.

U dijelu usklađivanja praksi i usvajanja EU standarda, u izvještajnom periodu su korišćeni i instrumenti TAIEX podrške. S tim u vezi su, u okviru izvještajnog perioda realizovane dvije TAIEX aktivnosti, i to: ekspertska misija „Dalje jačanje i razvoj instituta carinske vrijednosti” uz podršku kolega iz Uprave carina Hrvatske i studijska posjeta Finansijskoj upravi Republike Slovenije na temu „Upoznavanje najbolje prakse zemalja članica EU u oblasti postupanja sa carinskom robom”.

Na osnovu Zakona o državnoj upravi i Instrukciji o načinu i postupku vršenja nadzora zakonitosti i cjelishodnosti rada Uprave carina, Uprava carina redovno izvještava Ministarstvo finansija o svojim aktivnostima. Izvještaji, između ostalog, obuhvataju podatke o realizaciji plana naplate potraživanja za tekuću godinu, po vrstama poreskih oblika, sa uporednom analizom u odnosu na plan i u odnosu na isti period prethodne godine, o stanju carinskog duga po iznosima i vrstama poreskih oblika, o carinskim obveznicima čiji je carinski dug preko 10 000 eura, sa podacima o preuzetim mjerama naplate i dr. U izvještajnom periodu Ministarstvu finansija su dostavljeni izvještaji o radu na mjesečnom nivou, za treći i četvrti kvartal 2023, Godišnji izvještaj o radu za 2023. godinu, kao i Izvještaj o radu za I kvartal 2024. U skladu sa Zakonom o upravnom postupku („Sl. list CG”, br. 56/14, 20/15, 40/16 i 37/17), Uprava carina je dostavila Ministarstvu finansija i godišnji Izvještaj o postupanju u upravnim stvarima za 2023.

Radi osiguranja da carinski službenici obavljaju svoje dužnosti na profesionalan, pošten i nepristrasan način, dodatno odredbama Zakona o carinskoj službi koje uređuju ovu oblast, krajem marta 2024. donijet je novi Etički kodeks, sa kojim su upoznati svi zaposleni u UC.

KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZANOST

POGLAVLJE 14 - SAOBRAĆAJNA POLITIKA

14.1. Putna infrastruktura

14.1.1. Ostvareni rezultati

U periodu od 15. VI 2023 – 1. IV 2024, donijeti su sljedeći podzakonski akti:

- Pravilnik o dopuni Pravilnika o bližim uslovima koje moraju da ispunjavaju vozila u saobraćaju na putevima („Sl. list CG”, broj 73/23);
- Pravilnik o bližim uslovima i kriterijumima za kategorizaciju autobuskih stanica („Sl. list CG”, broj 14/24);
- Pravilnik o izmjeni Pravilnika o određivanju minimalnog vremena trajanja vožnje („Sl. list CG”, broj 114/23);
- Pravilnik o bližem načinu upotrebe sredstava za snimanje saobraćaja i njihovim tehničkim karakteristikama „Sl. list CG”, broj 79/23);
- Odluka o visini, načinu i uslovima plaćanja naknada za korišćenje državnih puteva („Sl. list CG”, br. 27/21 i 30/23);
- Odluka o kategorizaciji državnih puteva („Sl. list CG”, broj 93/23);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o saobraćajnoj signalizaciji („Sl. list CG”, broj 123/23);
- Pravilnik o saobraćajno-tehničkim uslovima za projektovanje i izgradnju autobuskih stajališta na javnom putu („Sl. list CG”, broj 91/23);
- Pravilnik o bližim uslovima za utvrđivanje dijela puta ili ulice koja se nalazi u neposrednoj blizini škole („Sl. list CG”, broj 37/23) i
- Pravilnik o tehničkim sredstvima za zaštitu bezbjednosti djece u saobraćaju („Sl. list CG”, broj 37/23).

Vlade je 14. III 2024. usvojila Program izgradnje, rekonstrukcije, održavanja i zaštite magistralnih i regionalnih puteva za 2024. godinu sa Izvještajem o realizaciji Programa izgradnje, rekonstrukcije, održavanja i zaštite magistralnih i regionalnih puteva za 2023. Takođe, izrađena je Strategije poboljšanja bezbjednosti drumskog saobraćaja za period 2024. do 2030. godine, sa Akcionim planom 2024-2025. (dostavljena na mišljenje EK 11. IV 2024.) koja je planirana za III kvartal 2024.

U periodu oktobar - novembar 2023. organizovane su dvije obuke i to za vršenje uvidaja i sačinjavanje zapisnika o saobraćajnim nesrećama u skladu sa CADaS protokolom, kao i trening za kontrolu tahografa. Dodatno, EBRD je

obezbijedila sredstva za razvoj i implementaciju sledećih ITS komponenti u drumski saobraćaj u Crnoj Gori: Sistem prikupljanja podataka o saobraćaju kao i kamere za snimanje saobraćaja.

U periodu od 4 – 6. XII 2023. u Podgorici je organizovana regionalna TAIEX radionica o bezbjednosti saobraćaja u tunelima. Stalni sekretarijat Transportne zajednice (TCT Sekretarijat) je raspisao tender za tehničku pomoć za prikupljanje indikatora bezbednosti saobraćaja na putevima – upotreba pojasa i dječjih sjedišta u regionu Zapadnog Balkana, uključujući Crnu Goru. Pored toga, kako je Crna Gora razvila Metodologiju za prikupljanje KPI ⁴⁵indikatora koja je u skladu sa metodologijom EU, svi KPI (upotreba pojasa, dječjih sjedišta, ali iostali) prikupljeni su 2023. Uprava za saobraćaj je raspisala tender za: izradu RSI izvještaja⁴⁶ za nekoliko dionica na mreži državnih puteva, izradu RSA⁴⁷ izvještaja za nekoliko dionica na mreži državnih puteva, izradu projekta uređenja zona škola na 15 lokacija na mreži državnih puteva kao i poboljšanje bezbjednosti saobraćaja u 4 tunela (rekonstrukcija opreme i osvjetljenje tunela).

U okviru projekta „Tehnička podrška kapacitetima transportnog sektora i usklađivanje s pravnom tekovinom EU u Crnoj Gori”, u 2023. je urađena analiza potencijalnih crnih tačaka na mreži državnih puteva. Takođe, ugovor sa Svjetskom bankom u okviru programa Trgovinskih i transportnih olakšica na Zapadnom Balkanu je potpisan 13. II 2023. i u toku su aktivnosti za stupanje na snagu ovog Ugovora. Ovim ugovorom je obuhvaćeno i ažuriranje Strategije razvoja saobraćaja 2019 - 2035 u skladu sa Strategijom pametne i održive mobilnosti za Zapadni Balkan, ali će ažuriranje obuhvatiti i neke druge segmente (redefinisane prioriteta realizacije ključnih infrastrukturnih projekata i optimalni izvori finansiranja, razmatranje organizacione strukture u oblasti saobraćaja te analiza poslovanja preduzeća u većinskom državnom vlasništvu i definisanje plana restrukturiranja). Rok za izradu Strategije je četvrti kvartal 2025. Dodatno, kada je u pitanju usklađivanje u dijelu pristupa tržištu prevoza, Zakon o prevozu u drumskom saobraćaju („Sl. list CG”, br. 71/2017 i 67/2019) je u dobroj mjeri usklađen sa pravom u oblasti pristup tržištu prevoza. Ono što je preostalo da se uradi, da se ovaj zakon uskladi sa novim Mobiliti paketom 1. Planiran je za IV kvartal 2025.

U dijelu jednakih uslova konkurencije, formirana je Radna grupa koja će pripremiti Predlog pravilnika o dopunama pravilnika o bližim uslovima koje moraju da ispunjavaju vozila u saobraćaju na putevima, a koji će biti u potpunosti usklađen sa Direktivom 2015/719. Inspekcija za drumski saobraćaj obavlja kontrolu na putevima i preduzećima shodno AETR odredbama i našeg Zakona o radnom vremenu mobilnih radnika i uređaja za evidentiranje u drumskom saobraćaju („Sl. list CG”, br. 75/10, 40/11 i 17/19). U cilju adekvatne kontrole na terenu i preduzećima, Ministarstvo samostalno i zajedno sa evropskih organizacijama (npr. TIEEX) svake godine organizuje minimum dvije obuke za službenike i inspektore iz oblasti socijalnog zakonodavstva i tahografa. Takođe, Ministarstvo planira da za dio socijalnog zakonodavstva i tahografa kontinuirano sprovodi obuke za službenike i inspektore, a sve sa ciljem povećanja bezbjednosti saobraćaja.

Kada je u pitanju implementacija Direktive 2010/40, ista je transponovana kroz Zakon o putevima i Program uvođenja ITS u drumski saobraćaj. Trenutno uz finansijsku pomoć EBRD se radi na Studiji uvođenja brojača za saobraćaj i kamera za kontrolu saobraćaja, kao dijela ITS-a.

14.2. Željeznički saobraćaj

14.2.1. Normativni okvir

⁴⁵ KPI – Key performance indicators – indikatori bezbjednosti saobraćaja

⁴⁶ RSI – Road Safety Inspections - izvještaji o sprovedenoj provjeri bezbjednosti saobraćaja na putevima

⁴⁷ RSA – Road Safety Audit – revizija bezbjednosti saobraćaja na putu

Utvrđivanje Zakona o željeznici planirano je za III kvartal 2024. Nakon usvajanja novog Zakona o željeznici, potpuna nezavisnost regulatornog organa će se postići kroz osnivanje Agencije za željeznice. Regulativa 2021/782 o pravima i obavezama putnika je potpuno transponovana u nacrt novog Zakona o željeznici. Ovim zakonom će takođe biti u potpunosti transponovana i Direktiva 2012/34 o uspostavljanju jedinstvenog evropskog željezničkog tržišta. Na ovaj način stvoriće se uslovi za potpuno otvaranje tržišt u skladu s pravnom tekovinom.

Za redovno održavanje željezničke infrastrukture za 2024, iz Budžeta su opredijeljena sredstva u iznosu od 10 miliona eura.

Dodatno, pripremljen je i Nacrt zakona o bezbjednosti i interoperabilnosti u željezničkom saobraćaju (kroz koji će biti transponovan Četvrti paket direktiva), uključujući primjedbe željezničkih kompanija i Regulatornog tijela. Utvrđivanje Zakona planirano je za II kvartal 2025. Treći paket direktiva implementiran je u nacionalno zakonodavstvo kroz postojeći Zakon o bezbjednosti, organizaciji i efikasnosti željezničkog prevoza.

Nadalje, kada je u pitanju licenciranje mašinovođa, ono se vrši u skladu s EU propisima od 2014. Licence izdaje Uprava za željeznice. Ne postoje zasebni trening centri za mašinovođe, već se edukacija mašinovođa sprovodi u okviru programa u srednjoj mašinsko-tehničkoj školi, dok se praktični dio nastave izvodi u okviru željezničkih preduzeća. S obzirom da se obuka izvodi direktno na vozovima, plan je da se u narednom periodu nabavi simulator.

Tehničke specifikacije interoperabilnosti su objavljene u formi pravilnika (ukupno osam TSI). Odobravanje tipa vozila vrši se u skladu sa EU regulativom od strane Uprave za željeznice. Crna Gora ima NVR koji je ocijenjen kao najnapredniji u regionu i na korak do uvezivanja sa EVRom - Evropske agencije za željeznice.

Usklađivanje s pravnom tekovinom o pravima putnika u željezničkom saobraćaju je djelimično ispunjeno Zakonom o ugovornim odnosima u željezničkom saobraćaju („Sl. list CG”, broj 41/10) kojim se uređuju ugovorni i drugi obligacioni odnosi, koji nastaju iz ugovora o prevozu putnika i stvari u unutrašnjem i međunarodnom željezničkom saobraćaju. Novim Zakonom o željeznici će po prvi put biti regulisana oblast prava putnika na način što će u Zakonu biti implementirana i Regulativa 2021/782.

14.3. Pomorski saobraćaj

14.3.1. Normativni okvir

Na osnovu Zakona o sigurnosti pomorske plovidbe („Sl. list CG”, br. 62/13, 47/15, 71/17 i 77/20), donijeti su sljedeći podzakonski akti:

- Uredba o kriterijumima za utvrđivanje granica sidrišta luke i načinu označavanja tih granica („Sl. list CG”, broj 74/23);
- Pravilnik o identifikacionoj ispravi pomorca („Sl. list CG”, broj 10/24);
- Pravilnik o obrascima zapisnika i rješenja koja donosi inspektor nad stranim plovnim objektima i obrascima identifikacionih isprava inspektora („Sl. list CG”, broj 17/24);
- Pravilnik o izmjeni Pravilnika o minimalnom broju članova posade broda („Sl. list CG”, broj 88/23);
- Uredba o kriterijumima za utvrđivanje granica sidrišta luke i načinu označavanja tih granica („Sl. list CG”, broj 74/23).

Zakonom o pravima putnika u pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi („Sl. list CG”, broj 76/20) su uređena prava putnika u pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi u slučaju otkazivanja i kašnjenja putovanja u polasku i dolasku u mjesto odredišta. Regulativa (EU) br. 1177/2010 o pravima putnikaka da putuju morem ili unutrašnjim plovnim putevima i o izmjeni Regulative (EZ) br. 2006/2004 je u potpunosti transponovana kroz Zakon. Takođe, u cilju unapređenja ove oblasti

Transportna zajednica Jugoistočne Evrope je u februaru 2023. usvojila novi Akcioni plan za oblast socijalnih pitanja i prava putnika.

Na osnovu člana 171 Zakona o sigurnosti pomorske plovidbe („Sl. list CG”, br. 62/13, 47/15, 71/17 i 77/20), Vlada je donijela Nacionalni plan traganja i spašavanja na moru („Sl. list CG”, broj 77/23).

14.3.2. Ostvareni rezultati

Crna Gora je 1. VII 2023. postala punopravna članica Pariškog memoranduma o kontroli državne luke. Takođe, u prethodnom periodu stvoreni su preduslovi za pripremu ITS strategije za pomorstvo, kao i za digitalizaciju luke Bar (koja je dio indikativnog proširenja glavne Trans-evropske transportne mreže na prostoru Zapadnog Balkana) uz podršku Svjetske banke u okviru programa Transportne i trgovinske olakšice na Zapadnom Balkanu i početak implementacije se očekuje krajem 2025.

U 2023. i 2024. je nastavljena implementacija NMSW i druge faze VTMS-a. Potpisan je ugovor za NMSW opremu, koja je konfigurisana i tokom aprila 2024. se očekuje isporuka i instalacija. Obuka za korisnika NMSW sistema je počela i nastavit će se nakon instalacije opreme. Očekuje se da će puštanje NMSW sistema u rad biti mjesec dana nakon primopredaje opreme. Za VTMS je bilo kašnjenja nastalog u procesu dobijanja saglasnosti na elaborate o procjeni uticaja na životnu sredinu. U međuvremenu su dobijene sve saglasnosti, uključujući i dvije lokacije koje se nalaze u Kotoru. Radovi su počeli na lokaciji Rt Kobila i očekuje se početak radova i na ostalim lokacijama. Paralelno sa implementacijom NMSW-a, radilo se na izradi podzakonskih akata za potrebe implementacije NMSW EU legislativne u nacionalno zakonodavstvo. Kroz projekat „Tehnička podrška jačanju kapaciteta i usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u sektoru saobraćaja”, obezbijedena je podrška konsultanata. Predlog propisa je upućen Sekretarijatu za zakonodavstvo na davanje mišljenja i očekuje se da će legislativa biti usvojena u III kvartalu 2024. Kroz Predlog propisa je transponovana Regulativa 2019/1239.

Crna Gora je članica Međunarodne pomorske organizacije od 2006.

Kada je u pitanju unutrašnja plovidba, Crna Gora nema potpisane bilateralne sporazume koji se odnose na unutrašnju plovidbu, naročito imajući u vidu da Crna Gora nema rijeke i jezera na kojima se odvija prevoz putnika i stvari sa državama sa kojima se graniči. Plovidba na Skadarskom jezeru, koje se prostire na teritoriji Crne Gore i Albanije, shodno Zakonu o moru i Zakonu o sigurnosti pomorske plovidbe, tretira se kao pomorska plovidba.

Dodatno, uz podršku eksperta angažovanog kroz projekat IPA II CAP 17 „Tehnička pomoć u jačanju kapaciteta i usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa EU legislativom u sektoru saobraćaja”, pripremljen je Nacrt zakona o unutrašnjoj plovidbi (planirani za treći kvartal 2025) koji se razmatra u okviru Radne grupe. Kroz zakon će biti transponovane sljedeće direktive: Direktiva 2017/2397, Direktiva 2016/1629, Direktiva 2009/100 i Direktiva 2013/53). Ovim zakonom definiše se državna pripadnost plovni objekata u unutrašnjoj plovidbi, područje plovidbe unutrašnjih voda Crne Gore, mjere sigurnosti plovidbe koji se odnose na tehničke zahtjeve koje moraju da ispunjavaju plovni objekti u unutrašnjoj plovidbi, obuka i sertifikacija lica koja upravljaju plovnim objektima u unutrašnjoj plovidbi, prevoz putnika u unutrašnjem plovnom saobraćaju, inspekcijski nadzor i kaznene odredbe za nepoštovanje odredaba zakona.

Takođe, Zakonom o pravima putnika u pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi („Sl. list CG”, broj 76/20) su uređena prava putnika u pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi u slučaju otkazivanja i kašnjenja putovanja u polasku i dolasku u mjesto odredišta. Regulativa (EU) br. 1177/2010 o pravima putnikaka da putuju morem ili unutrašnjim plovnim putevima i o izmjeni Regulative (EZ) br. 2006/2004 je u potpunosti transponovana kroz zakon. Izdavanje sertifikata za članove posade za unutrašnju plovidbu nije počelo.

Kada su u pitanju administrativni kapaciteti, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva saobraćaja i pomorstva, Direktorat za pomorstvo je unutrašnja organizaciona jedinica. Direktorat za pomorstvo čine tri Direkcije i to: Direkcija za sigurnost plovidbe i zaštitu od zagađenja, Direkcija za pomorsku privredu, Direkcija za inspeksijski nadzor stranih plovnih objekata, Direktorat za pomorstva čine i dvije područne jedinice i to: Područna jedinica -Lučka kapetanija Bar i Područna jedinica - Lučka kapetanija Kotor.

Direktorat za pomorstvo, između ostalih, vrši poslove koji se odnose na sigurnost i bezbjednost plovnih objekata i njihove plovidbe i zaštitu od zagađenja sa plovnih objekata unutrašnje plovidbe. Nadležnost Lučke kapetanije Bar obuhvata područje od rta Jaz do državne granice na ušću rijeke Bojane, rijeku Bojanu i Skadrasko jezero u granicama Crne gore, Krupačko, Pivsko, Plavsko i Biogradsko jezero i rijeku Taru u dijelu koji pripada Crnoj Gori.

14.4. Vazdušni saobraćaj

14.4.1. Normativni okvir

Sljedeći podzakonski akti su usvojeni u periodu od 15. VI 2023 - 1. IV 2024:

- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o tehničkim zahtjevima i procedurama za obavljanje vazdušnih operacija („Sl. list CG”, broj 63/23) u koji je prenijeta Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2021/2237 o izmjeni Regulative (EU) br. 965/2012 u pogledu zahtjeva za operacije u svim meteorološkim uslovima i za obuku i provjeru letačke posade.
- Pravilnik o izmjenama Pravilnika o upravljanju protokom vazdušnog saobraćaja („Sl. list CG”, broj 63/23);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o zahtjevima i administrativnim procedurama koje se odnose na aerodrome („Sl. list CG”, broj 109/23). U ovaj pravilnik prenesene su Regulativa Komisije (EU) br. 2020/469 o izmjeni i dopuni Regulative (EU) br. 923/2012, Regulative (EU) br. 139/2014 i Regulative (EU) 2017/373 o zahtjevima za upravljanje vazdušnim saobraćajem/uslugama u vazdušnoj plovidbi, projektovanju struktura vazdušnog prostora i kvalitetu podataka, sigurnosti poletno-sletnih staza i o stavljanju van snage Regulative Komisije br. 73/2010, Delegirana Regulativa Komisije (EU) br. 2020/1234 o izmjeni Regulative Komisije (EU) br. 139/2014 u pogledu uslova i procedura u vezi sa izjavom organizacija odgovornih za pružanje usluga upravljanja postupcima na stajanci, Delegirana Regulativa Komisije (EU) br. 2020/2148 o izmjeni Regulative Komisije (EU) br. 139/2014 u pogledu sigurnosti poletno-sletnih staza i vazduhoplovnih podataka, Delegirana Regulativa Komisije (EU) 2022/208 o izmjeni Regulative (EU) br. 139/2014 u pogledu zahtjeva za operacije u svim vremenskim uslovima i Delegirana Regulativa Komisije (EU) br. 2022/2074 o izmjeni Regulative (EU) br. 139/2014 u pogledu značenja izraza SNOWTAM;
- Pravilnik o izmjenama Pravilnika o uslovima za sigurnu upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova („Sl. list CG”, broj 117/23);
- Pravilnik o tehničkim zahtjevima i procedurama za obavljanje letaćkih operacija operatora vazduhoplova iz trećih zemalja („Sl. list CG”, broj 11/24). Ovim pravilnikom je, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzeta Regulativa Komisije (EU) br. 452/2014 o utvrđivanju tehničkih zahtjeva i administrativnih procedura u vezi sa vazdušnim operacijama operatora iz trećih zemalja u skladu sa Regulativom (EZ) br. 216/2008 i Regulativom Komisije (EU) br. 2016/1158 o izmjenama Regulative (EU) br. 452/2014 u pogledu brisanja obrazaca za autorizacije izdate operatorima trećih zemalja i za pripadajuće specifikacije.
- Pravilnik o izmjeni i dopuni Pravilnika o koordinisanom uvođenju govorne komunikacije sa razmakom govornih kanala od 8,33 kHz za Jedinstveno evropsko nebo („Sl. list CG”, broj 13/24);
- Pravilnik o dopuni Pravilnika o uslovima za koordinisano uvođenje data link usluga u Jedinstveno evropsko nebo („Sl. list CG”, broj 13/24).

Crna Gora je u svoj pravni sistem u daljem tekstu prenijela sljedeće Regulative EU koje čine SES okvir:

- a) SES 1:
 - a. Regulativa br. 549/2004,
 - b. Regulativa br. 550/2004,
 - c. Regulativa br. 551/2004,
 - d. Regulativa br. 552/2004,
- b) SES 2:
 - e. Regulativa br. 1079/2009 (izmjene i dopune on SES 1 regulativa),
 - f. Regulativa br. 2018/1139 + Regulativa br. 2021/1087.

Opšti okvir SES-a dopunjen je konkretnijim i detaljnijim sprovedbenim pravilima od kojih je Crna Gora usvojila sljedeće:

- a) Vezano za Regulativu br. 549/2004:
 - a. Regulativa br. 390/2013 (biće primjenjiva kada Crna Gora ostvari punopravno članstvo u EU),
- b) Vezano za Regulativu br. 550/2004:
 - a. Regulativa br. 391/2013 (biće primjenjiva kada Crna Gora ostvari punopravno članstvo u EU; dakle, primjenjiva je Regulativa br. 1794/2006),
 - b. Regulativa br. 409/2013 + Regulativa br. 2021/116 i Regulativa br. 716/2014,
 - c. Regulativa br. 176/2011,
- c) Vezano za Regulativu br. 551/2004:
 - a. Regulativa br. 2019/123 + Odluka 2019/709 i Odluka 2019/2167,
 - b. Regulativa br. 255/2010 + Regulativa br. 2016/1006 i Regulativa br. 2017/2159
 - c. Regulativa br. 2150/2005,
- d) Vezano za Regulativu br. 552/2004:
 - a. Regulativa br. 29/2009 + Regulativa br. 2020/208, Regulativa br. 2019/1170, Regulativa br. 310/2015 i Odluka 2019/2012,
 - b. Regulativa br. 1079/2012 + Regulativa br. 2017/2160, Regulativa br. 2016/2345 i Regulativa br. 657/2013,
 - c. Regulativa br. 1207/2011 + Regulativa br. 2020/587, Regulativa br. 2017/386 i Regulativa br. 1028/2014,
 - d. Regulativa br. 1206/2011 + Regulativa br. 2020/587,
 - e. Regulativa br. 262/2009 + Regulativa br. 2016/2345,
 - f. Regulativa br. 1032/2006 + Regulativa br. 30/2009,
 - g. Regulativa br. 1033/2006 + Regulativa br. 2018/139, Regulativa br. 2016/2120 i Regulativa br. 428/2013,
 - h. Regulativa br. 633/2007 + Regulativa br. 283/2011,
- e) Vezano za Regulativu br. 2018/1139:
 - a. Regulativa br. 1332/2011 + Regulativa br. 2016/583,
 - b. Regulativa br. 923/2012 + Regulativa br. 2016/1185,
 - c. Regulativa br. 2015/340,
 - d. Regulativa br. 2018/1048,
 - e. Regulativa br. 2017/373 + Regulativa br. 2020/1177 i Regulativa br. 2020/469.

Navedeni propisi EU inkorporiraju se u zakone usvajanjem nacionalnih propisa i objavljuju u Službenom listu Crne Gore. Stepen do kojeg je crnogorsko zakonodavstvo usklađeno sa zakonodavstvom SES-a je prilično visok. Izmjene i dopune navedenih propisa od 2021. su u pripremljenoj fazi i u toku.

U domenu vazduhoplovne sigurnosti, po pojedinim oblastima, trenutno stanje usklađenosti sa legislativom EU je sljedeće: *Initial Airworthiness* – preuzeta je Regulativa EU br. 748/2012 zaključno sa njenim izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2022/203; *Additional Airworthiness Specifications* – preuzeta je Regulativa EU br. 2015/640 zaključno sa njenim izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2021/97; *Continuing Airworthiness* – preuzeta je Regulativa EU br. 1321/2014 zaključno sa njenim izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2021/1963; *Aircrew* – preuzeta je Regulativa EU br. 1178/2011 zaključno sa njenim izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2021/2227; *Air Operations* – preuzeta je Regulativa EU br. 965/2012 zaključno sa njenim izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2021/2237; *Balloons – Air Operations* – preuzeta je Regulativa EU br. 2018/395 zaključno sa njenim izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2020/357; *Sailplanes – Air Operations* – preuzeta je Regulativa EU br. 2018/1976 zaključno sa njenim izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2020/358; *Third Country Operators (TCO)* – preuzeta je Regulativa EU br. 452/2014 zaključno sa izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2016/1158; *Aerodromes (ADR)* – preuzeta je Regulativa EU br. 139/2014 zaključno sa njenim izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2022/2074; *Unmanned Aircraft Systems (UAS)* – preuzeta je EU Regulativa br. 2019/947 zaključno sa njenim izmjenama i dopunama koje su donešene Regulativom EU br. 2022/425.

Donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazдушnom saobraćaju („Sl. list CG“, broj 43/18), kroz izmijenjene čl. 8 i 12 Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazдушnom saobraćaju, riješena su otvorena pitanja o usklađenosti koja su se odnosila na transponovanje i implementaciju pojedinih odredaba Regulative 261/2004 o odšteti za uskraćivanje ukrcaja i za otkazivanje ili duže kašnjenje letova.

Odredbama navedenog zakona utvrđena je nadležnost Agencije u pogledu nadzora nad primjenom pojedinih odredaba ovog zakona. Naime, ovim zakonom propisano je da Agencija vrši nadzor nad primjenom odredaba koje se odnose na prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, kao i po prigovoru putnika, u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta. U slučaju prigovora lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti Agencija je nadležna za mirno rješavanje sporova između putnika i vazdušnog prevoznika i operatora aerodroma, dok je po prigovoru putnika u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta Agencija nadležna za mirno rješavanje sporova između putnika i vazdušnog prevoznika. U Vladinoj proceduri su izmjene navedenog Zakona, kako bi Agenciji bio dodijeljen inspekcijski nadzor u oblasti prava putnika koja se odnose na prigovore putnika, u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta. Ovaj zakon je Vlada usvojila, ali kako je u oktobru 2023. izabrana nova Vlada, očekuje se da zakon bude vraćen na ponovno usvajanje.

Regulativa EU br. 95/93, zaključno sa njenim izmjenama i dopunama u vidu Regulative EU 545/2009, preuzeta je kroz Pravilnik o načinu proširenja i ograničenja kapaciteta aerodroma, usaglašavanja redova letenja i dodjele vremenskih slotova („Sl. list CG“ br. 49/14). Aerodrom Podgorica i Aerodrom Tivat, u smislu ove regulative, nijesu “coordinated airport” ili “schedules facilitated airport”. Konkretno, to znači da u smislu ove regulative Crna Gora nije kategorisala ove aerodrome.

EU zakonodavstvo iz oblasti vazduhoplovne bezbjednosti propisuje se kroz Nacionalni Program bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva Crne Gore koji usvaja Vlada, a koji se redovno usaglašava sa ECAC Doc. 30 i Regulativama EU br. 300/2008 i 1998/2015 i njihovim amadmanima. Trenutno je na snazi Nacionalni program bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva Crne Gore, Izdanje 4, Revizija 6, kojeg je Vlada usvojila 14. III 2024. a koji je usaglašen sa ECAC Doc. 30, Amadman 17, iz jula 2023. odnosno Regulativom EU br. 2023/566 i Regulativom EU br. 2023/203 kao i sa Odlukom EC C(2023)1569 (kao i svim regulativama EU donešenim prije marta 2023). Napominjemo da je Crna Gora

Regulativom EU 2015/2426 prepoznata kao država sa ekvivalentnim mjerama vazduhoplovne bezbjednosti kao u zemljama EU.

14.4.2. Ostvareni rezultati

Agencija za civilno vazduhoplovstvo je 17. V 2023. izdala certifikat Aerodromu Podgorica, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju i Pravilnikom o uslovima za izdavanje certifikata operatoru aerodroma.

Sve ključne neusaglašenosti koje su eksperti Evropske komisije konstatovali u Izveštaju sa posljednje zvanične procjenjivačke posjete Crnoj Gori u vezi sa implementacijom ECAA Sporazuma, izvršene u oktobru 2015, su otklonjene. Iz DG MOVE-a je početkom 2024. stiglo zvanično obraćanje, konfirmativnog karaktera, u kojem je, između ostalog, navedeno da „Crna Gora je ostvarila značajan napredak u implementaciji pravnih tekovina EU u oblasti vazduhoplovstva, uključujući ne samo zahtjeve prve tranzicione faze, već i zahtjeve druge tranzicione faze, kao što je u oblasti sigurnosti vazduhoplovstva. Međutim, kao što je poznato, važan dio zahtjeva prve faze tiče se konkurencije i pitanja državne pomoći. Ispunjavanje ovih uslova, za konkurenciju i državnu pomoć, neophodno je prije nego što Evropska unija bude u poziciji da donese odluku o prijemu Crne Gore u drugu fazu ECAA sporazuma.”

Agencija za civilno vazduhoplovstvo je u ranijim kontaktima sa predstavnicima Evropske komisije (DG MOVE), ljubazno prihvatila poziv da bude domaćin narednog sastanka ECAA Zajedničkog komiteta (*ECAA Joint Committee*) u Podgorici. Održavanje sastanka EK bilo je inicijalno planirala za I kvartal 2023. a kasnije su predstavnici EK odgodili održavanje sastanka za treći kvartal 2023. da bi ga još jednom odgodili, najvjerovatnije za 19 - 20. VI 2024.

POGLAVLJE 15 - ENERGETIKA

15.1. Sigurnost snabdijevanja

15.1.1. Normativni okvir

Finalizovan je nacrt Zakona o sigurnosti snabdijevanja naftnim derivatima u slučaju poremećaja u snabdijevanju koji predstavlja transponovanje Direktive 2009/119. U toku je implementacija dobijenih predloga i sugestija od strane relevantnih organa kojima je predlog predmetnog zakona upućen na mišljenje. Predlog zakona predviđa formiranje obaveznih rezervi naftnih derivata od strane Uprave za ugljovodonike i uvoznika naftnih derivata. Uprava bi formirala dio propisane obavezne rezerve koji je neophodno imati u fizičkom obliku uskladišten u zemlji, čime se povećava direktna kontrola države nad sigurnošću snabdijevanja obaveznim rezervama, dok bi uviznici naftnih derivata svoju obavezu mogli ispuniti u formi koju odaberu (fizička roba/tiketi). Sekretarijat Energetske Zajednice dao je pozitivno mišljenje navodeći da Direktiva 2009/119/EZ definiše glavne principe koje Crna Gora treba poštovati prilikom donošenja nacionalnog zakonodavstva koje se odnosi na obavezne rezerve nafte i sigurnost snabdijevanja naftom, te su u tom pogledu sve odredbe gore navedene Direktive ispravno prenesene u Nacrt zakona.

Vlada je 16. XI 2023. donijela Odluku o energetske bilansu Crne Gore za 2024. godinu („Sl. list CG”, broj 104/23).

Ministarstvo energetike i rudarstva je 12. III 2024. na svojoj internet stranici objavilo Izveštaj o realizaciji energetske bilansa za 2023.

15.1.2. Ostvareni rezultati

Vlada je 30. VI 2023. usvojila Informaciju o ostvarenom udjelu energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji energije u Crnoj Gori u 2021. godini sa Izveštajem o ostvarenom udjelu energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji energije u Crnoj Gori u 2021. Takođe, Vlada je 29. XII 2023. donijela Zaključak koji upućuje

da nacionalni cilj kao udio energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj finalnoj potrošnji energije nije ispunjen, budući da je Odlukom ministarskog Savjeta energetike zajednice (2022/02/MC-EnC) u Beču, 15. XII 2022, za Crnu Goru utvrđen novi cilj u iznosu od 50% za 2030.

15.2. Unutrašnje energetske tržište

15.2.1. Normativni okvir

Priprema Predloga zakona o izmjenama i dopuni Zakona o energetici je u završnoj fazi. S obzirom da će Direktiva (EU) 2018/2001 o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora biti transponovana u Zakon o korišćenju energije iz obnovljivih izvora, to iziskuje izmjene Zakona o energetici, kako bi se postigla međusobna usaglašenost ova dva propisa. Osim toga, imajući u vidu da će Direktiva 2009/119/EZ biti transponovana u Zakon o sigurnosti snabdijevanja naftnim derivatima, postoji potreba da se iz Zakona o energetici brišu odredbe kojima je djelimično bilo uređeno pitanje obezbjeđenja strateških rezervi nafte i/ili naftnih derivata.

Vlada je 12. III 2024. donijela Zaključke, broj 08-302/24-1195, kojima je zadužila Ministarstvo energetike i rudarstva da preduzme neophodne aktivnosti u cilju povezivanja crnogorskog „dan-unaprijed tržišta” sa „dan-unaprijed tržištem” Italije. Formiranje lokalnog implementacionog projekta (LIP) IT-ME razmatra se pod okriljem platforme Italian Borders Working Table (IBWT). Sa tim ciljem i u skladu sa Zakonom o energetici, pripremljen je Predlog pravilnika o obrascu zahtjeva za imenovanje nominovanog operatora tržišta električne energije (NEMO). Očekuje se da će ovaj pravilnik uskoro biti objavljen u Službenom listu Crne Gore i da će se stvoriti uslovi za imenovanje nominovanog operatora tržišta električne energije. Dodatno, u cilju transponovanja EU propisa sadržanih u Paketu za integraciju tržišta električne energije (Electricity Integration Package) koji su prilagođeni na nivou Energetske zajednice, realizuju se aktivnosti na pripremi novog Zakona o energetici i novog Zakona o prekograničnoj razmjeni električne energije i prirodnog gasa, kao i pripadajućih podzakonskih akata.

15.2. Ostvareni rezultati

Ministarstvo energetike i rudarstva je 18. III 2024. donijelo Rješenje o obrazovanju Radne grupe za povezivanje tržišta električne energije, čiji je zadatak da prati i intenzivira aktivnosti na povezivanju crnogorskog dan-unaprijed i unutardnevnog tržišta električne energije sa tržištem Italije. Takođe, Ministarstvo energetike i rudarstva je donijelo Rješenje o obrazovanju Savjeta za povezivanje tržišta električne energije, koji prati i koordinira aktivnosti Radne grupe za povezivanje tržišta električne energije. Krajnji cilj ovih aktivnosti je uključivanje crnogorskog u jedinstveno evropsko dan-unaprijed (SDAC) do 2026. i unutardnevno tržište električne energije (SIDC) sa predviđenim rokom uspostavljanja do kraja 2027. Proces povezivanja tržišta električne energije sprovodi se u skladu sa EU Paketom propisa za integraciju tržišta električne energije (Electricity Integration Package), koji su prilagođeni na nivou Energetske zajednice.

Operator tržišta električne energije (COTEE) potpisalo je ugovor za uspostavljanje nacionalnog registra za izdavanje garancija porijekla, koji je jedan od preduslova za sticanje punopravnog članstva u evropskoj Asocijaciji tijela za izdavanje garancija porijekla (AIB).

U sklopu paketa podrške EK Crnoj Gori za prevazilaženje energetske krize predviđena je podrška u cilju unapređenja energetske tržišta. S tim u vezi, Vlada je 28. III 2024. usvojila Informaciju u vezi sa dodjeljivanjem direktne budžetske podrške EK za nabavku Market Management Systema (MMS) i Informaciju u vezi sa dodjeljivanjem direktne budžetske podrške EK za održavanje softverskih sistema koji omogućavaju implementaciju tržišta „dan-unaprijed” u Crnoj Gori. Nakon ovih koraka u narednom periodu će se izvršiti prenos sredstva privrednom društvu „Berza električne energije” DOO Podgorica u iznosu od 500.000,00 eura kao izdatak za održavanje softverskih sistema koji omogućavaju implementaciju tržišta „dan-unaprijed” u Crnoj Gori, i sprovesti aktivnosti za nabavku

Market Management Systema (MMS) za privredno društvo "Crnogorski operator tržišta električne energije" DOO Podgorica u iznosu od 500.000,00 eura.

15.3. Obnovljivi izvori energije

15.3.1. Normativni okvir

Uz tehničku podršku konsultantskog tima angažovanog od strane Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), pripremljen je Nacrt zakona o korišćenju energije iz obnovljivih izvora. Nacrt zakona je dostavljen Sekretarijatu Energetske zajednice, radi davanja komentara i sugestija. Ovaj zakon se usklađuje sa Direktivom (EU) 2018/2001 o promociji korišćenja energije iz obnovljivih izvora.

15.3.2. Ostvareni rezultati

Male hidroelektrane (mHE)

Zbog redefinisivanja rokova iz Ugovora o koncesiji za korišćenje akumulacije Otilovići radi izgradnje male hidroelektrane u cilju proizvodnje električne energije, Vlada je 16. XI 2023. prihvatila Aneks broj 1, koji je potpisan 23. XI 2023.

Za potrebe realizacije ugovora o koncesiji za izgradnju malih hidroelektrana na vodotoku Bjelojevička, Vlada je usvojila dvije informacije o regulisanju korišćenja državne imovine za potrebe realizacije projekta iz oblasti energetike i usvojila Aneks broj 1 Ugovora (3. VII 2023.) i Aneks broj 2 Ugovora (3. X 2023.). Aneks broj 1 Ugovora je potpisan sa koncesionarom dana, 14. VII 2023, a Aneks br. 2 Ugovora 23. X 2023.

Solarne elektrane (SE) Briska gora

Vlada je u cilju implementacije Presude suda vezano za realizaciju projekta izgradnje solarne elektrane Briska gora u Opštini Ulcinj donijela Zaključak 1. XII 2023, kojim je Ministarstvo energetike i rudarstva zaduženo da obrazuje Tendersku komisiju za ocjenu dokumentacije dostavljene po Javnom pozivu za davanje u zakup zemljišta u svojini države, na lokalitetu Briska Gora – Opština Ulcinj, radi izgradnje solarne elektrane. U narednom periodu se očekuje inteziviranje aktivnosti po ovom pitanju.

VE Krnovo

Informacija o potrebi zaključenja aneksa ugovora u cilju realizacije projekta izgradnje vjetroelektrane Gvozd sa Predlogom aneksa br. 8 Ugovora o zakupu zemljišta i izgradnji vjetroelektrane i Predlogom ugovora o regulisanju prava i obaveza, Vlada je razmotrila 26. V 2023. Navedeni aneks i ugovor su potpisani 19. VI 2023.

15.4. Energetska efikasnost

15.4.1. Normativni okvir

U periodu 15. VI 2023 - 1. IV 2024. donijeti su sledeći podzakonski akti u skladu sa Zakonom o efikasnom korišćenju energije:

- Pravilnik o označavanju energetske efikasnosti rashladnih uređaja sa funkcijom direktne prodaje („Sl. list CG”, broj 67/23);
- Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za rashladne uređaje sa funkcijom direktne prodaje („Sl. list CG”, broj 67/23);
- Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za elektromotore i pogone sa promjenljivom brzinom („Sl. list CG”, broj 67/23);
- Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna transformatora snage („Sl. list CG”, broj 95/23);
- Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna za spoljne uređaje za električno napajanje („Sl. list CG”, broj 95/23);

- Pravilnik o tehničkim zahtjevima eko dizajna opreme za zavarivanje („Sl. list CG”, broj 97/23);
- Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o označavanju energetske efikasnosti izvora svjetlosti („Sl. list CG”, broj 103/23).

U toku su aktivnosti na pripremi Nacionalnog energetskog i klimatskog plana Crne Gore (NECP) za period do 2030. godine, uz tehničku podršku konsultantskog tima angažovanog od strane Njemačkog društva za međunarodnu saradnju (GIZ). NECP se priprema u skladu sa Regulativom (EU) 2018/1999 o upravljanju energetskom unijom i djelovanjem u području klime. Paralelno sa izradom NECP-a, priprema se i Strateška procjena uticaja na životnu sredinu za NECP. Planirano je da finalni dokumenti budu pripremljeni do kraja juna 2024.

15.4.2. Ostvareni rezultati

U okviru „Programa energetske efikasnosti u javnim zgradama” koji se realizuje u saradnji sa KfW bankom izrađena je troškovno-optimalna analiza minimalnih zahtjeva energetske efikasnosti u saradnji sa Institutom za građevinsku fiziku Fraunhofer iz Štutgarta. Na osnovu rezultata navedene analize pripremljeni su inovirani propisi kojim se uređuju minimalni zahtjevi energetske efikasnosti zgrada i sertifikovanje energetske karakteristika zgrada i plan je da isti budu usvojeni u drugom kvartalu 2024. U cilju usklađivanja sa članom 14 direktive za oblast energetske efikasnosti (Direktiva 2012/27/EU), uz podršku Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD) izrađena je sveobuhvatna analiza sa akcionim planom razvoja visoko-efikasne kogeneracije i efikasnih sistema daljinskog grijanja i hlađenja.

Realizovana je obuka lica za vršenje energetske pregleda zgrada koju je uspješno završilo 19 inženjera arhitektonsko-građevinske, mašinske i elektro struke. Obuku su sprovedeli Mašinski, Arhitektonski, Građevinski i Elektrotehnički fakultet Univerziteta Crne Gore. Edukacija stručnih lica u ovoj oblasti je važan element za uspostavljanje sistema sertifikovanja energetske karakteristika zgrada, a što je jedna od ključnih aktivnosti Ministarstva energetike i rudarstva planirana za 2024. Univerzitet Crne Gore je izrazio spremnost da se ovaj program obuke nastavi i u narednom periodu, s obzirom na iskazano interesovanje stručne javnosti.

Energetska efikasnost u Crnoj Gori (MEEP2)

U okviru projekta Energetska efikasnost u Crnoj Gori - druga faza (MEEP 2) u periodu od 15. VI 2023. - 1. IV 2024. sprovedene su sledeće aktivnosti:

- Završeni su radovi na objektu Dom zdravlja Podgorica-Golubovci. Vrijednost izvedenih radova je 163.452,74 eura;
- Potpisan je Ugovor za izvođenje radova u 5 zdravstvenih objekata “Opšta Bolnica Nikšić, Dom zdravlja Danilovgrad, Dom zdravlja Podgorica – Blok V, Dom zdravlja Mojkovac i Zdravstvena stanica Žabljak”. Vrijednost ugovorenih radova je 1.789.825,62 eura. Radovi su u toku;
- Objavljen tender i završena evaluacija dostavljenih ponuda za izvođenje radova na objektima Opšte bolnice Nikšić i Doma zdravlja Podgorica-Konik. U toku je procedura izrade Ugovora, i očekuje se potpisivanje tokom aprila 2024. Ponuđena vrijednost radova je 1.195,217,00 eura;
- U martu 2024, raspisan je tender za izvođenje radova na objektima Domova zdravlja u Herceg Novom i Baru. Procijenjena vrijednost radova je 1,2 miliona eura;
- U decembru 2023, završen je Ugovor sa Konsultantom za pripremu operativnog priručnika za dugoročno održiv finansijski mehanizam za projekte energetske efikasnosti, i za isti je urađena prezentacija njegovog sadržaja;
- Tokom redovne misije Svjetske banke u decembru 2023. započeti su razgovori za početak novog projekta “Dekarbonizacija energetskog sektora Crne Gore”, a u januaru 2024, od strane Ministarstva finansija je poslato pismo zainteresovanosti Svjetskoj banci za ovaj projekat. Tokom misije Svjetske banke u martu 2024. pregovori za projekat su intenzivirani, i od tima Svjetske banke započeta je priprema dokumentacije za navedeni projekat. Potpisivanje Ugovora za predmetni projekat, planiran je tokom 2024.

Unaprjeđenje energetske efikasnosti u javnim zgradama (PEEPB)

U okviru projekta Unaprjeđenje energetske efikasnosti u javnim zgradama (PEEPB) u periodu od 15. VI 2023. - 1. IV 2024, sprovedene su sledeće aktivnosti:

- Završeni su radovi na objektima iz klastera III (JU Gimanzija „25.maj“ Tuzi, JU Srednja ekonomsko-ugostiteljska škola Nikšić i OŠ „Njegoš“ Kotor);
- Završena je tenderska procedura za izgradnju objekata iz klastera I (objekat H, Dom za stare „Grabovac“ u Risnu). Završena je izrada glavnih projekata objekte iz klastera IV i klastera VI;
- Završen je predkvalifikacioni postupak za izbor izvođača radova na adaptaciji objekata iz klastera IV i VI;
- Završena je druga faza implementacije Centralnog informacionog sistema za monitoring potrošnje energije i vode u javnom sektoru;
- Prikupljeni su ulazni podaci za pripremu Idejnog rješenja za izgradnju Doma studenata na Cetinju.

Program Energetski efikasan dom

U periodu od 15. VI 2023 - 1. IV 2024. realizovana je nova faza programa „Energetski efikasan dom“. Program podrazumijeva atraktivan i održivi finansijski mehanizam u cilju primjene mjera energetske efikasnosti u domaćinstvima. Za realizaciju ove faze programa u 2023. godini, obezbijedena su sredstva iz budžeta Crne Gore u iznosu od 200.000 eura za subvencionisanje kamata i naknada za obradu kredita za domaćinstva u Crnoj Gori za sljedeće mjere energetske efikasnosti: isporuka i ugradnja sistema za grijanje na moderne oblike biomase, isporuka i ugradnja visokoeffikasnih toplotnih pumpi za grijanje objekta, isporuka i ugradnja split i multisplit sistema za grijanje/hlađenje objekta, isporuka i ugradnja termoizolacije na fasadi stambenog objekta i isporuka i ugradnja energetski efikasne fasadne stolarije. U okviru programa "Energetski efikasan dom", građani su bili u prilici da apliciraju za beskamatne kredite do maksimalnog iznosa do 10.000 eura, sa periodom otplate do 6 godina, za sprovođenje prethodno navedenih mjera energetske efikasnosti u svojim domaćinstvima.

U okviru sprovedenog javnog poziva za učešće u programu se prijavilo 354 građana. Partnerske banke su odobrile 258 beskamatnih kredita, ukupan iznos subvencija za kamate i naknade za obradu kredita koji je pokriven iz budžeta je 198.730,30 eura, a mjere energetske efikasnosti su implementirane u domaćinstvima planiranom dinamikom.

15.5. Nuklearna energija, nuklearna sigurnost i zaštita od jonizujućeg zračenja

15.5.1. Normativni okvir

Vlada je 15. II 2024. utvrdila Predlog zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti sa Izvještajem o sprovedenoj javnoj raspravi, koji je dostavljen Skupštini Crne Gore na dalje postupanje. Predlogom zakona uređuju se zaštita života i zdravlja ljudi i životne sredine od štetnog dejstva jonizujućih zračenja, uvoz, izvoz i tranzit izvora jonizujućih zračenja i nuklearnih materijala, prevoz radioaktivnih izvora i nuklearnih materijala, upravljanje radioaktivnim otpadom, kao i druga pitanja od značaja za radijacionu i nuklearnu sigurnost i bezbjednost. Kako se u periodu od 2009, kada je donijet postojeći Zakon, u značajnoj mjeri izmijenila pravna tekovina Evropske unije u toj oblasti, kao i potvrdili međunarodno-pravni instrumenti, bilo je potrebno pristupiti izradi ovog Zakona u cilju unaprjeđenja zaštite zdravlja ljudi i životne sredine u ovoj oblasti. U Predlog zakona transponovano je jedanaest Direktiva Savjeta EU, jedna Odluka i jedna Regulativa Savjeta EU, kao i pojedine odredbe 26 međunarodno-pravnih instrumenata čija je Crna Gora strana ugovornica, pa su na taj način ispunjene i obaveze iz više pregovaračkih poglavlja u procesu pristupanja EU (15, 19, 24, 30 i 31).

Tokom 2023. završila se implementacija Strategije za smanjenje rizika od katastrofa sa Dinamičkim planom aktivnosti za sprovođenje strategije za period 2018 - 2023. godina i u toku je Evaluacija i izrada Završnog izvještaja.

Generalni direktorat za civilnu zaštitu i aktivnosti humanitarne pomoći (*DG ECHO*) EK je kroz poziv za „Pojedinačne grantove državama za upravljanje rizicima od katastrofa (*Track 1*)“ odobrilo je Crnoj Gori finansiranje projekta „Strategija za smanjenje rizika od katastrofa Vlade Crne Gore sa akcionim planom za period 2025-2030. godina“. Strategija za smanjenje rizika od katastrofa sa Akcionim planom ima za cilj smanjenje i sprečavanje događanja novih rizika, jačanje kapaciteta društva i državnih institucija u odgovoru na različite vrste prirodnih i drugih katastrofa, kao i saniranje posljedica. Projekat je započeo sa realizacijom 1. I 2024, dok je krajnji rok za izradu ovog dokumenta 31. XII 2024.

STATISTIČKI PODACI

Na osnovu Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti inspektor za zaštitu od zračenja Uprave za inspeksijske poslove je: izvršio 119 inspeksijskih nadzora lica koja obavljaju radijacionu djelatnost; donio 10 rješenja koja se odnose na preduzimanje određenih mjera i radnji u cilju otklanjanja utvrđenih nepravilnosti, mjerenja stepena individualnog spoljašnjeg izlaganja profesionalno izloženih lica, vršenja zdravstvenih pregleda profesionalno izloženih lica koja rade u zoni jonizujućih zračenja, dozimetrijskim ispitivanjima i kontroli radne sredine i mjerenja radi sprovođenja programa osiguranja i kontrole kvaliteta za izvore jonizujućeg zračenja, kao i pribavljanja rješenja o ispunjenosti propisanih uslova za korišćenje izvora jonizujućeg zračenja; donio 46 ukaza koja se odnose na preduzimanje određenih mjera i radnji u cilju otklanjanja utvrđenih nepravilnosti, mjerenja stepena individualnog spoljašnjeg izlaganja profesionalno izloženih lica, vršenja zdravstvenih pregleda profesionalno izloženih lica koja rade u zoni jonizujućih zračenja, dozimetrijskim ispitivanjima i kontroli radne sredine i mjerenja radi sprovođenja programa osiguranja i kontrole kvaliteta za izvore jonizujućeg zračenja, kao i pribavljanja rješenja o ispunjenosti propisanih uslova za korišćenje izvora jonizujućeg zračenja; donio 2 Rješenja o izricanju novčane kazne zbog neizvršenja rješenja.

Na osnovu Zakona o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, Agencija za zaštitu životne sredine je izdala 73 dozvole i to: 37 dozvola dozvola za obavljanje prometa; 16 dozvola za obavljanje radijacione djelatnosti i 20 odobrenja za prevoz radioaktivnih materijala.

Na osnovu Zakona o prevozu opasnih materija („Sl. list CG“, br. 033/14 i 013/18) Ministarstvo unutrašnjih poslova, Direktorat za zaštitu i spašavanje izdao je 24 saglasnosti za prevoz radioaktivnih materija, za postupak izdavanja odobrenja za prevoz radioaktivnih materijala koje izdaje Agencija za zaštitu životne sredine.

U postupku po žalbi JZU Dom zdravlja Herceg Novi, izjavljenoj na rješenje Uprave za inspeksijske poslove - Odsjek za ekološku inspekciju, Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je kao drugostepeni organ donijelo rješenje kojim je poništeno rješenje Uprave za inspeksijske poslove - Odsjek za ekološku inspekciju i predmet vraćen na ponovni postupak i odlučivanje u oblasti zaštite od jonizujućih zračenja. Ovakva odluke proistekla je da u obrazloženju nije naveden nijedan od razloga odnosno okolnosti koji su uticali na visinu izrečene novčane kazne, a što je prvostepeni organ bio dužan iznijeti u obrazloženju ožalbenog rješenja.

POGLAVLJE 21 - TRANS-EVROPSKE MREŽE

21.1. Saobraćajne mreže

21.1.1. Ostvareni rezultati

Izrađena je Strategija poboljšanja bezbjednosti drumskog saobraćaja za period 2024. do 2030. godina, sa Akcionim planom 2024-2025 koja je planirana za III kvartal 2024.

Vlada je 14. III 2024. usvojila Program izgradnje, rekonstrukcije, održavanja i zaštite magistralnih i regionalnih puteva za 2024. godinu sa Izvještajem o realizaciji Programa izgradnje, rekonstrukcije, održavanja i zaštite magistralnih i regionalnih puteva za 2023. godinu. Nadalje, na osnovu Zakona o putevima („Sl. list CG”, br. 82/20 i 140/22), Vlada je 3. X 2023. donijela Odluku o kategorizaciji državnih puteva („Sl. list CG”, broj 93/23). Takođe, donijet je i Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o saobraćajnoj signalizaciji („Sl. list CG”, broj 123/23).

U sklopu Investicionog okvira za Zapadni Balkan u 2023. Crnoj Gori je odobren grant od 112,6 miliona eura za rekonstrukciju dionice Golubovci – Bar (39,6 km otvorene željezničke pruge, uključujući 6,5 kilometara dug gornji stroj u tunelu Sozina, 17 kilometara staničnog i 6 kilometara ranžirnih kolosijeka). U toku 2023. odobrena je aplikacija i započeta izrada projektnog zadatka za remont pruge Podgorica -Tuzi - državna granica sa Albanijom. U završnoj fazi su radovi na adaptaciji sanične zgrade u Bijelom Polju i očekuje se njeno otvaranje kao zajedničke granične stanice između Crne Gore i Srbije. Nadalje, kroz Investicionu okvir za Zapadni Balkan (ZIO), u okviru trećeg i petog poziva za dostavljanje projekata, odobrena su sredstva u ukupnom iznosu 35.470.826,00 eura za realizaciju projekta sanacije 13 čeličnih mostova, 8 tunela, sanaciju 20km pruge na dionici Lutovo – Bratonožići – Bioče, kao i modernizaciju radionica i depoa za održavanje željezničkih vozničkih sredstava. Ukupna vrijednost projekta je 80 miliona eura, pa će preostali iznos sredstava biti obezbijeđen kroz kreditni aranžman sa Evropskom investicionom bankom.

Ugovor sa Svjetskom bankom u okviru programa Trgovinskih i transportnih olakšica na Zapadnom Balkanu je potpisan 13. II 2023. i u toku su aktivnosti za stupanje na snagu ovog Ugovora. Ovim ugovorom je obuhvaćeno i ažuriranje Strategije razvoja saobraćaja 2019 - 2035 u skladu sa Strategijom pametne i održive mobilnosti za Zapadni Balkan ali će ažuriranje obuhvatiti i neke druge segmente (redefinisane prioriteta realizacije ključnih infrastrukturnih projekata i optimalni izvori finansiranja, razmatranje organizacione strukture u oblasti saobraćaja te analiza poslovanja preduzeća u većinskom državnom vlasništvu i definisanje plana restrukturiranja). Predstojeće ažuriranje će obuhvatiti i ažuriranje “zelenim” elementima, uz pripremu Studije razvoja intermodalnosti u Crnoj Gori, što će uz implementaciju ITS rješenja u svim vidovima saobraćaja biti polazna osnova za dalje definisanje saobraćajnih rješenja za tzv. urbana čvorišta, iako je i u ovom trenutku moguće jasno prepoznati nekoliko ključnih, kao npr. Bar, Podgorica, oblast Bokokotorskog zaliva.

Donošenje Strategije je planirano za četvrti kvartal 2025. Kada je u pitanju usklađivanje s TEN-T regulativom 1315/2013/EU, ista će biti transponovana prilikom predstojećeg ažuriranja pomenute Strategije. Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore 2019-2035 zajedno sa prvim Akcionim planom 2019-2020 je usvojena u junu 2019. dok je drugi dvogodišnji Akcioni plan 2021-2022 usvojen u decembru 2021. i priprema narednog dvogodišnjeg Akcionog plana je odložena zbog pokrenutih aktivnosti na ažuriranju Strategije. Ova Strategija predstavlja strateški okvir za razvoj TEN-T u Crnoj Gori, i postojeća verzija Strategije obuhvata planirani razvoj projekata koji su dio indikativnog proširenja glavne i sveobuhvatne TEN-T u Crnoj Gori, dok su nedavnim izmjenama pomenute regulative, dio indikativnog proširenja TEN-T u Crnoj Gori (pored luke Bar, aerodroma Podgorica, željezničke pruge Bar-granica sa Srbijom, željezničke pruge Podgorica-granica sa Albanijom, autoputa Bar-Boljare, „Plavog autoputa“, magistralnog

puta Hum (BiH) - Šćepan Polje (Crna Gora) su postal pruga Podgorica-Nikšić-Čapljina i aerodrom Tivat. Predstojećim ažuriranjem Strategije izvršice se reprioritizacija projekata za implementaciju uz sagledavanje optimalnih izvora finansiranja (državni budžet, kredit, EU fondovi, privatno-javno partnerstvo/koncesija). U ovom trenutku, kada je riječ o Connecting Europe Transport Facility, Crna Gora ne može koristiti sredstva iz ovog fonda, jer njeni ključni infrastrukturni projekti najvećim dijelom nemaju regionalnu raspostranjenost, i u zemlji članici EU, vrlo je upitno da li mogu zadovoljiti kriterijume definisane odgovarajućom direktivom, dok i kada je riječ o drugim pratećim projektima (naučno-istraživački, i oni koji su usmjereni na „zelena“ pitanja), takođe moraju biti oslonjeni na jednu od zemalja članica Evropske unije.

Dodatno, Strategijom razvoja saobraćaja Crne Gore 2019-2035 i Jedinistvenom listom prioriternih infrastrukturnih projekata, koja se upravo i ažurira i koja će biti dostavljena EK, planiran je razvoj projekata koji su dio indikativnog proširenja glavne i sveobuhvatne TEN-T u Crnoj Gori (vidjeti link: <https://www.gov.me/en/documents/a080d54d-0b87-4d8c-bfbf-bdc8ae5dc8bb>), mada je sada već izvjesno da implementacija svih projekata koji su dio TEN-T ne može biti završena do 2035. ali se primat u navedenom periodu daje razvoju projekata na tzv. Ruti 4 (modernizacija luke Bar, završetak rekonstrukcije željezničke pruge Bar-Vrbnica, završetak izgradnja autoputa Bar-Boljare), dok se za sve ostale projekte istovremeno nastoji završiti proces projektovanja, kako bi zatim bili pogodni za kandidovanje za obezbjeđenje bespovratnih sredstava iz dostupnih EU fondova. Računa se na podršku EU fondova za one projekte koji zadovoljavaju uslove, i osnovna pretpostavka od koje se polazi jeste da se pomenuti projekti duž tzv. Rute 4 završe uz značajno korištenje EU bespovratnih sredstava i kreditnih sredstava EBRD i EIB pod povoljnim uslovima (EFSD).

Za magistralne i regionalne puteve, sva sredstva za održavanje planiraju se i obezbjeđuju iz državnog budžeta. Do usvajanja novog Pravilnika o održavanju čija je priprema u toku, na snazi je četvorogodišnji Ugovor o održavanju mreže magistralnih i regionalnih puteva koji se sa najpovoljnijim ponuđačem zaključuje na osnovu transparentnog postupka javnih nabavki na osnovu domaćeg Zakona o javnim nabavkama, dok održavanje prve dionice autoputa Bar-Boljare vrši „Montepuť“ DOO kao upravljač mreže autoputeva i brzih saobraćajnica u Crnoj Gori, shodno domaćem Zakonu o putevima, i koji ovu aktivnost finansira iz sopstvenih prihoda.

21.2. Trans-evropske energetske mreže

U cilju transponovanja Regulative (EU) 2022/869, početkom 2024. intenzivirane su aktivnosti na pripremi Zakona o prekograničnim energetskim infrastrukturnim projektima. Konsultantsku pomoć za izradu ovog zakona obezbijedila je Kancelarija Ujedinjenih nacija za projektne usluge (UNOPS). Planirano je da Zakon o prekograničnim energetskim infrastrukturnim projektima bude usvojen do kraja 2024.

Takođe, u toku su aktivnosti na pripremi Nacionalnog energetskog i klimatskog plana Crne Gore do 2030. (NECP), uz tehničku podršku konsultantskog tima angažovanog od strane Njemačkog društva za međunarodnu saradnju (GIZ). NECP se priprema u skladu sa Regulativom (EU) 2018/1999 o upravljanju energetskom unijom i djelovanjem u području klime. Paralelno sa izradom NECP-a, priprema se i Strateška procjena uticaja na životnu sredinu za NECP. Planirano je da finalni dokumenti budu pripremljeni do kraja juna 2024.

21.2.1. Ostvareni rezultati

U skladu sa obavezama Crne Gore u ispunjavanju završnih mjerila za pregovaračko poglavlje 21 - Trans-evropske mreže, shodno WBIF Metodologiji za izbor i prioritizaciju infrastrukturnih projekata, a za potrebe ažuriranja Jedinstvene liste prioriternih infrastrukturnih projekata SPP (Single Project Pipeline) sektor energetika, Ministarstvo energetike i rudarstva je 26. III 2024. obrazovalo Sektorsku radnu grupu (SRG) za izbor i ocjenu strateškog značaja

prioritetnih infrastrukturnih projekata u oblasti energetike. Pored predstavnika Ministarstva energetike i rudarstva, SRG čine i predstavnici Ministarstva finansija i Ministarstva turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, kao i predstavnici energetske subjekata CEDIS-a, EPCG-a, CGES-a i Montenegrobonusa. U toku je process ažuriranja SSPP (Sectoral Single Project Pipeline), popunjavanje PIF obrazaca (projektno identifikacionih formulara) za nove projekte i ažuriranje informacija za projekte koji su u fazi realizacije.

Elektroenergetska infrastruktura

Potrebe za energetske infrastrukturu opisane su u Strategiji razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine. Strategijom su, između ostalog, definisane obaveze OPS-a (operatora prenosnog sistema) u vezi sa razvojem prenosne mreže električne energije u cilju poboljšanja sigurnosti rada, sigurnosti snabdijevanja i omogućavanja priključenja nove proizvodnje OIE na prenosnu mrežu.

Ministarstvo energetike i rudarstva radi na pripremi prvog Nacionalnog energetskog i klimatskog plana (NECP), ali i na izmjeni niza zakona iz oblasti energetike, među kojima su Zakon o energetici i Zakon o prekograničnoj razmjeni električne energije i prirodnog gasa. U toku je i izrada Zakona o prekograničnim energetske infrastrukturu projektima, koji će biti usklađen sa TEN-E Regulativom.

U okviru Projekta izgradnje elektroenergetske interkonekcije Italija - Crna Gora – Srbija - Bosna i Hercegovina (crnogorski dio Trans-balkanskog koridora) u periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. realizovane su sljedeće aktivnosti:

- LOT 1 - Trafostanica 400/110/35 kV Lastva; Stepen realizacije: 100 %;
- LOT 2 - 400 kV dalekovod Lastva - Čevo; Stepen realizacije: 100 %;
- LOT 3 - 400 kV dalekovod Čevo - Pljevlja; Stepen realizacije: 93 %.

U okviru segmenta LOT 3 postignut je značajan napredak u finalizaciji projekta. Radovi na alternativnim trasama 400 kV dalekovoda Čevo - Pljevlja u Javorku i Kominima potpuno su završeni. Kompletirani su radovi na dionici do Žabljaka, čime su se stekli uslovi da se u privremeni pogon pod 110 kV napon stavi dionica Lastva - Brezna – Žabljak. Na taj način stvoreni su uslovi za otvaranje gradilišta na dionici od Njegovuđe do Kosanice (dionica koja prati postojeći dalekovod kroz NP Durmitor) i sada su u toku radovi na ovoj dionici. Najznačajniji problemi u realizaciji ovog dijela projekta (LOT 3) su neriješeni imovinsko-pravni odnosi i problem prolaska dalekovoda na lokaciji Đurđevića Tara.

U cilju stvaranja uslova za završetak ovog dijela projekta, preduzimaju se sljedeće mjere:

- u vezi sa preostalim neriješenim imovinsko-pravnim odnosima, pripremaju se inovirane ponude vlasnicima zemljišta i obavlja intenzivna komunikacija i pregovori sa istima;
- pripremaju se alternativna tehnička rješenja, kako bi se izbjegli vlasnici sa kojima nije moguće postići dogovor;
- kontinuirano se pokušava ubrzati rad nadležnih državnih organa, kako bi se ubrzao postupak eksproprijacije.
- U vezi sa izgradnjom dalekovoda na lokaciji Đurđevića Tara, realizovane su sljedeće aktivnosti:
- uspostavljen je direktan kontakt sa predstavnicima mjesne zajednice;
- obavljeno je više razgovora sa vlasnicima zemljišta o konkretnim ponudama i potpisani sporazumi sa dijelom vlasnika zemljišta;
- na zahtjev dijela mještana, analizirano je više različitih trasa unutar planom definisanog koridora dalekovoda.

Status Projekta elektroenergetske interkonekcije Crna Gora – Srbija

Izgradnja 400kV dalekovoda DV Pljevlja 2 - Bajina Bašta - Višegrad je dio šireg međunarodnog projekta Trans-balkanski kordior, čiji je cilj elektroenergetsko povezivanje zemalja Balkana (do Rumunije) sa Italijom. Država Crna Gora i Crnogorski elektroenergetski sistem AD (CGES) su od strane WBIF-a dobile grant za finansiranje ovog projekta,

što podrazumijeva implementaciju u skladu sa odredbama posebnog ugovora potpisanog između KfW-a i CGES-a, a u skladu sa istim, u prethodnom periodu izabran je i implementacioni konsultant na projektu.

Iako je ponovo pokrenuta procedura usvajanja Detaljnog prostornog plana (DPP) DV 2x400 kV Pljevlja – granica sa Srbijom od strane resornog ministarstva, i dalje isti nije usvojen, jer nijesu obezbijedene sve neophodne saglasnosti opštinskih organa. Neusvajanje DPP-a onemogućava dalje aktivnosti na rješavanju imovinsko-pravnih odnosa.

Potpisan je sporazum između CGES-a i AD Elektromreža Srbije (EMS) u vezi dalje koordinacije projekta, sa okvirnim rokovima realizacije glavnih aktivnosti. U toku je priprema tenderske dokumentacije za izbor izvođača radova.

Za novu PECL listu nominovani su sljedeći projekti: nova 400 kV interkonekcija između Crne Gore i Bosne i Hercegovine, koja će povezati novu trafostanicu 400/110/35 kV Brezna u Crnoj Gori sa 400/220/110/x TS Sarajevo 20 u Bosni i Hercegovini sa izgradnjom trafostanice TS 400/220 kV Pivska planina; nova 400 kV interkonekcija između Bosne i Hercegovine i Crne Gore, 400 kV DV Gacko – Brezna; povećanje kapaciteta postojeće 220 kV interkonekcije između Bosne i Hercegovine i Crne Gore, DV 220 kV Trebinje – Perućica.

Očekivane koristi od projekata su: smanjenje gubitaka u prenosnom sistemu, sigurnost snabdijevanja, povezivanje obnovljivih izvora energije na prenosni sistem. Nova interkonekcija između Crne Gore i Bosne i Hercegovine će eliminisati mogućnost zagušenja, uz povećanje neto prenosnog kapaciteta (NTC) na ovoj granici i integraciju tržišta električne energije.

Status projekta izgradnje Jonsko-jadranskog gasovoda (IAP):

Koristeći WBIF grant za tehničku pomoć, izrađen je Idejni projekat za IAP, za dionice koje pripadaju Crnoj Gori i Albaniji, na osnovu prethodnih studija izvodljivosti, procjene uticaja na životnu sredinu i društvo i preliminarnih troškova investicije, kao i plan implementacije projekta. U prethodnom periodu intenzivirana je saradnja između Crne Gore, Republike Hrvatske, Albanije i Bosne i Hercegovine na IAP projektu. S tim u vezi, fokusirani smo na osnivanje projektne kompanije Jonsko-jadranskog gasovoda, u formi društva sa ograničenom odgovornošću, što je dogovoreno na sastanku Jedinice za upravljanje Projektom (PMU) održanom u prostorijama SOCAR-a u Bakuu. Projekat IAP nalazi se na listama projekata od zajedničkog interesa između ugovornih strana Energetske zajednice i država članica Evropske unije. Pored toga, Projekat IAP nalazi se na Jedinствenoj listi prioriternih infrastrukturnih projekata Crne Gore (Single Project Pipeline).

Institucionalni okvir i administrativni kapaciteti

Institucionalni okvir za razvoj transevropskih energetske mreže čine ministarstvo nadležno za poslove energetike, ministarstvo nadležno za izdavanje dozvola za izgradnju energetske objekata i Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti. Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva energetike i rudarstva predviđena su dva radna mjesta za službenike koji će, između ostalog, obavljati poslove koji se odnose na poglavlje 21 - Transevropske mreže. Međutim, nijedna od ovih pozicija nije popunjena.

Postojeći administrativni kapaciteti za razvoj transevropskih energetske mreže u CGES-u (operatoru elektroenergetskog sistema) su zadovoljavajući. Operator prenosnog sistema u Crnoj Gori posjeduje značajno znanje stečeno iskustvom u upravljanju uspješno realizovanim projektom interkonekcije između Italije i Crne Gore, koje može primijeniti u nastavku razvoja elektroenergetskih mreža. Sve to zahtijeva kvalitetnu saradnju sa državnim i opštinskim organima u fazama planiranja prostora, rješavanja imovinsko-pravnih odnosa i drugih uslova, kako bi projekti bili blagovremeno pripremljeni za realizaciju.

U Ministarstvu ekonomskog razvoja, u okviru Direktorata za elektronske komunikacije, poštansku djelatnost i radio-spektar, postoje 3 direkcije: Direkcija za elektronske komunikacije i radio spektar, Direkcija za širokopojasni pristup

internetu i Direkcija za poštansku djelatnost. Direkcija ima ukupno 14 sistematizovanih radnih mjesta, zajedno sa generalnim direktorom, od čega je 9 sistematizovanih radnih mjesta u sektoru elektronskih komunikacija, od kojih je 5 popunjeno. U Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost na dan 31. XII2023. zajedno sa izvršnim direktorom radilo je 68 zaposlenih.

21.3. Trans-evropske telekomunikacione mreže

21.3.1. Ostvareni rezultati

**Napomena: Oblast telekomunikacija je obuhvaćena kroz Poglavlje 10: Informatičko društvo i mediji.*

POGLAVLJE 27 - ŽIVOTNA SREDINA I KLIMATSKE PROMJENE

27.1. Horizontalno zakonodavstvo

Sprovedena su 73 postupka procjene uticaja na životnu sredinu (EIA), a za 41 projekat je data saglasnost na elaborat procjene uticaja, dok je za 27 donijeto rješenje da nije potrebna izrada elaborata, a za 2 postupka donijeto rješenje o obustavi postupka i 3 rješenja o odbijanju zahtjeva. Najveći dio zahtjeva se odnosio na projekte urbanog razvoja, projekte turizma, elektroenergetske infrastrukture, kao i energetske projekte (solarne elektrane). U dijelu koji se odnosi na učešće javnosti objavljeno je 8 javnih poziva za učešće predstavnika nevladinih organizacija u radu Komisije za ocjenu elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu.

U skladu sa Zakonom o procjeni uticaja na životnu sredinu, obavještenje o podnijetom zahtjevu se objavljuje na sajtu Agencije za zaštitu životne sredine, najmanje jednom štampanom mediju, i na sajtu opštine na čijoj se teritoriji planira realizacija projekta. Kada je riječ o strateškoj procjeni (SEA) data je 1 saglasnost na izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu i odbijen je 1 zahtjev za davanje saglasnosti na izvještaj o strateskoj procjeni uticaja na životnu sredinu.

Prekogranični postupci se sprovode u skladu sa potvrđenim međunarodnim ugovorima i nacionalnim zakonodavstvom. U proteklom periodu sprovedeno je 7 prekograničnih procedura, gdje je Crna Gora uzela učešće kao potencijalno pogođena strana. Konsultacije su sprovedene sa Bosnom i Hercegovinom (energetski objekti) i Republikom Srbijom (scoping phase i za Nacionalni energetske klimatski plan (NECP)). Sva obavještenja za prekogranične konsultacije objavljuju se na web stranici Ministarstva turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera.

Kao strana porijekla, Crna Gora je obavijestila susjedne države Republiku Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Republiku Hrvatsku, Republiku Italiju i Republiku Srbiju (u toku proces javne rasprave) za Prostorni plan Crne Gore.

Kada je riječ o jačanju kapaciteta, krajem 2023. odobrena su dva *TAIEX* događaja čija realizacija se očekuje uskoro:

1. TAIEX event ME - TAIEX Workshop on Workshops to strengthen administrative capacities for the implementation of the EIA and SEA Directives - EIA - Environment Impact assessment - legislation Document 32014L0052 and Strategic Environment Assessment (SEA) directive - our ref. 33785 – Reference number 85088
2. TAIEX event ME - TAIEX Study Visit on Eco Crime Directive - our ref. 33823 - Reference number 85486.

Usklađivanje Krivičnog zakonika Crne Gore sa Ecocrime Direktivom

Izmjene i dopune Krivičnog zakonika usvojene su u decembru 2023. („Sl. list CG”, broj 110/23), kojim je uvedeno novo krivično djelo „Uništenje gljiva“. Takođe, od 2006. pod nacionalnom zaštitom se nalazi 111 vrsta gljiva (Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta - „Sl. list RCG”, br.

76/06); dok se na Preliminarnoj crvenoj listi gljiva Crne Gore nalazi 134 vrste. Na osnovu IUCN kategorija ugroženosti vrsta od izumiranja (IUCN 2001), na nacionalnom nivou za 13 vrsta je urađena procjena ugroženosti: osam vrsta je kritično ugroženo (CR- critically endangered), tri vrsta su ugrožene (EN - endangered), dok su dvije vrsta ranjive (VU - vulnerable).

Od međunarodno značajnih vrsta za zaštitu koje su kandidati za Prilog II Bernske konvencije (Dahlberg & Croneborg, 2003) na području Crne Gore registrovano je do sada sedam vrsta. Na teritoriji Crne Gore registrovane su vrste koje se nalaze na globalnoj IUCN Crvenoj listi ugroženosti vrsta (<https://www.iucnredlist.org/>) za koje je takođe potrebno preduzeti određene mjere zaštite. Zakonom o zaštiti prirode („Sl. list CG”, broj 54/16) i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe („Sl. list CG”, broj 62/10) definisane su vrste koje je moguće sakupljati u komercijalne svrhe te dat pravilan način sakupljanja ovih vrsta. Takođe, Zakon o zaštiti prirode daje posebne mjere zaštite za gljive (čl. 73, 94, 96, 111). Da bi se mogle sprovesti mjere zaštite navedenih vrsta gljiva bilo je neophodno uvođenje ovog krivičnog djela. Takođe, novim izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore uvedeno je i krivično djelo „Unošenje i širenje invazivne strane vrste“. Postojanje ovog krivičnog djela pokazalo se neophodnim, a imajući u vidu da je članom 3 tačka 1 (p) Predloga Direktive Evropskog parlamenta i vijeća o zaštiti životne sredine putem krivičnog prava i zamjeni Direktive 2008/99/EZ (Direktiva o ekokriminalu) isto predviđeno kao krivično djelo.

Upravni izvještaj za 2023.

U postupku vršenja nadzora nad upravnim aktima Agencije za zaštitu životne sredine i Uprave za inspeksijske poslove - Odsjeka za ekološku inspekciju, Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je postupalo na sledeći način:

Broj predmeta riješenih u drugostepenom upravnom postupku	13
Broj podnesenih žalbi	14
Broj podnesenih tužbi	2
Broj odluka donesenih u upravnom sporu pred Upravnim sudom	1

U drugostepenom upravnom postupku Direkcija za unaprjeđenje životne sredine je odlučivala po žalbama podnesenim protiv rješenja Agencije za zaštitu životne sredine po kojima je donijeto 10 rješenja i to: 6 rješenja kojima su poništena rješenja Agencije i predmeti vraćeni na ponovni postupak i odlučivanje i 4 rješenja kojim su poništena rješenja Agencije i meritorno odlučeno. Jedna žalba je izjavljena krajem decembra pa je iz tih razloga prenesena za 2024.

Rješavajući po žalbama podnesenim protiv rješenja Uprave za inspeksijske poslove – Odsjeka za ekološku inspekciju, donijeto je 3 rješenja i to: 2 rješenja kojim je poništeno rješenje ekološkog inspektora i predmet vraćen na ponovni postupak i 1 rješenje kojim je odbijena žalba i potvrđeno rješenje ekološkog inspektora.

U periodu 1. I 2023 – 31. XII 2023. navedene žalbe su izjavljene protiv rješenja prvostepenih organa koje su se odnosile na sprovođenje Zakona o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG”, broj 75/18), Zakona o odgovornosti za štetu u životnoj sredini („Sl. list CG”, br. 27/14, 55/16), Zakon o zaštiti od nejonizujućih zračenja („Sl. list CG”, broj 35/13) i Zakon o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti („Sl. list CG”, br. 56/09, 58/09, 40/11 i 55/16).

U ovom periodu dostavljeno je 2 odgovora na tužbu Upravnom sudu Crne Gore, koja su podnijeta protiv rješenja ovog Ministarstva. Postupak pred Sudom je u toku. Donijeta je jedna presuda Upravnog suda Crne Gore kojom je tužba usvojena.

Odgovornost za štetu u životnoj sredini (ELD)

Shodno Zakonu o odgovornosti za štetu u životnoj sredini („Sl. list CG”, br. 27/14, 55/16), u postupcima koje vodi Agencija za zaštitu životne sredine za period 1. I 2023 – 31. XII 2023, pokrenuto je ukupno 40 upravnih postupaka, od toga po službenoj dužnosti je pokrenuto 5 predmeta, dok je na zahtjev stranke/inspekcije pokrenuto 35 predmeta. Od navedenih predmeta za utvrđeni period su:

- Donijeta dva rješenja kojim je data saglasnost na predlog mjera remedijacije operaterima,
- Donijeta dva rješenja kojim je utvrđena šteta u životnoj sredini,
- Donijeta tri rješenja kojim je utvrđeno da radnje i aktivnosti ne predstavljaju štetu u shodno Zakonu o odgovornosti za štetu u životnoj sredini,
- Donijeta četiri rješenja koja je drugostepeni organ vratio na ponovno odlučivanje.

Putem sajta Agencije za zaštitu životne sredine obavještava se javnost o pokretanju postupka ili odbijanju zahtjeva, kao i obavještavanje javnosti o dostavljanju predloga mjera remedijacije, koji je takođe dostupan na sajtu Agencije. Pored navedenog, obavještavanje se vrši i poštom putem dopisa/obavještenja. U navedenom periodu, bilo je dostupno 7 obavještenja na sajtu Agencije za zaštitu životne sredine.

Ekološka inspekcija

Ekološka inspekcija⁴⁸ u Upravi za inspeksijske poslove funkcioniše u okviru organizacione jedinice Sektor za zaštitu životne sredine, bezbjednost i zdravlje ljudi, socijalne i dječje zaštite.

U Ekološkoj inspekciji sistematizovano je 15 radnih mjesta (14 radnih mjesta za inspektore i 1 radno mjesto za savjetnika), od kojih je popunjeno devet radnih mjesta za inspektore, uključujući i mjesto glavne inspektorke (4 muškarca i 5 žena) (dipl. inženjeri, fizičar, hemijski tehnolozi, biolog, ekonomista), i jedno radno mjesto za savjetnika, koji sprovode nadzor na cijeloj teritoriji Crne Gore. Sjedište inspekcije je u Podgorici za centralno i južno područje i u Beranama, Mojkovcu i Pljevljima za sjeverno područje. Ekološka inspekcija nije organizovana na lokalnom nivou.

Ekološka inspekcija, inspeksijski nadzor, kao i sve druge inspekcije, vrši u skladu sa Zakonom o inspeksijskom nadzoru, kojim se uređuju načela inspeksijskog nadzora (preventivnosti, srazmjernosti, javnosti, samostalnosti, zaštite javnog interesa, istine), način i postupak vršenja inspeksijskog nadzora, obaveze i ovlašćenja inspektora, obaveze i prava subjekta nadzora, odgovornost inspektora i druga pitanja od značaja za vršenje inspeksijskog nadzora.

Inspeksijski nadzor

Ekološka inspekcija je u izvještajnom periodu 1. I 2023. - 31. XII 2023. izvršila 2.335 inspeksijskih pregleda u kojima je utvrdila 1.063 nepravilnosti.

⁴⁸ Ekološka inspekcija sprovodi nadzor nad: Zakonom o životnoj sredini, Zakonom o upravljanju otpadom, Zakonom o zaštiti vazduha, Zakonom o procjeni uticaja na životnu sredinu, Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o zaštiti od buke u životnoj sredini, Zakonom o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu, Zakonom o hemikalijama, Zakonom o nacionalnim parkovima, Zakonom o industrijskim emisijama, Zakonom o zaštiti od jonizujućeg zračenja i radijacionoj sigurnosti, Zakonom o zaštiti od nejonizujućih zračenja, Zakonom o odgovornosti za štetu u životnoj sredini, Zakonom o biocidnim proizvodima, Zakon o zaštiti od negativnog uticaja klimatskih promjena, Zakon o stranim invanzivnim vrstama, Zakonom o genetski modifikovanim organizmima, kao i nad velikim brojem podzakonskih akata donesenih u cilju primjene navedenih zakona.

Podaci iz nadzora

Broj inspeksijskih pregleda	2.335
- redovni	1.221
- po inicijativi	325
- kontrolni	789
Broj utvrđenih nepravilnosti	1063
Broj ukazivanja	237
Broj rješenja	690
Broj prekršajnih naloga	14
Iznos izrečenih novčanih kazni prekršajnim nalogima	2.960 €
Broj zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka	57
Broj zaključaka/rješenja o novčanom kažnjavanju	46
Iznos izrečenih novčanih kazni zaključkom / rješenjem	66.800,00 €
Broj krivičnih prijava	15

U cilju otklanjanja utvrđenih nepravilnosti (1.063), inspektori su izrekli 237 mjere ukazivanja i donijeli 690 rješenja, od kojih je 670 rješenje o otklanjanju nepravilnosti, 17 o zabrani obavljanja djelatnosti, odnosno o izvođenju radova i 3 rješenja o pečaćenju.

Kvalitet vazduha

Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je u decembru 2023. finalizovalo Analizu rodnih aspekata politike zaštite vazduha i Analizu dostupnih podataka o uticaju zagađenja vazduha na zdravlje ljudi. Oba dokumenta izrađena su radi daljeg unapređenja nacrta Strategije upravljanja kvalitetom vazduha koja će biti usvojena nakon donošenja Nacionalnog energetskog i klimatskog plana sa kojim je neophodno uskladiti ovaj dokument.

U okviru regionalnog projekta „Za bolji kvalitet vazduha u zemljama Zapadnog Balkana” koji je podržan od strane Švedske agencije za međunarodni razvoj (SIDA) intenzivirana je saradnja sa opštinama u pogledu poboljšanja lokalnih podataka o emisijama, planiranja, sprovođenja i izvještavanja o mjerama za poboljšanje lokalnog kvaliteta vazduha.

U januaru 2024, Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je objavilo set informatora namijenjen široj javnosti koji obrađuje teme kao što su negativni uticaji paljenja poljoprivrednog otpada i ostataka od žetve, tehnike pravilnog loženja, upotreba prečišćivača vazduha u domaćinstvima i sl, kao i poseban vodič za djecu i mlade. Kroz saradnju sa UNICEF-om promovisano je uključivanje mladih u donošenje odluka koje se tiču unapređenja kvaliteta vazduha.

Agencija za zaštitu životne sredine dostavila je EIONET-u i Sekretarijatu Konvencije o prekograničnom prenosu zagađenja vazduha na velikim udaljenostima (CLRTAP) Inventar emisija zagađujućih materija u vazduh 15. III 2024.

Upravljanje otpadom

Vlada je 7. XII 2023. usvojila Izvještaj o realizaciji državnog plana upravljanja otpadom za 2023, a 21. XII 2023 utvrdila Predlog zakona o upravljanju otpadom.

Projekat „Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje” realizuje se u Crnoj Gori u saradnji sa Svjetskom bankom, radi sanacije crnih ekoloških tačaka. Poslednje količine kontaminiranog zemljišta sa lokacije brodogradilišta Bijela izvezene su u Belgiju u julu 2023, dok su kontaminirane vreće izvezene u Portugal tokom oktobra 2023. Sa ovim su i radovi na remedijaciji lokacije brodogradilišta Bijela završeni.

U toku je sanacija neuređenog odlagališta Zakršnica u Mojkovcu, a radovi su otpočeli u maju 2023. Ugovorena vrijednost radova je 4.228.330,04 eura, a ugovorena vrijednost nadzora je 83.490,00 eura.

U toku su pripremne aktivnosti za projekat Gašenje neuređenog odlagališta „Mislov do“ u Nikšiću. Ministarstvo je početkom 2023. uplatilo 400.000 eura Opštini Nikšić za realizaciju hitnih mjera. Izabran je izvođač i nadzor.

U toku je realizacija projekta izgradnja Regionalnog centra za upravljanje otpadom u Nikšiću. Planiran je Regionalni Centar Nikšić. Urađena je Studija izbora lokacije za pomenuti regionalni centar. U toku je procedura izrada tehničke dokumentacije.

Urađena je Studija izvodljivosti projekta pretvaranja deponijskog biogasa u električnu energiju na deponiji „Možura“, a pri kraju je izrada i revizija Glavnog projekta. Eko-fond finansira izradu Glavnog projekta.

Zaključen je ugovor za izradu idejnog rješenja na osnovu koga će se raspisati javno nadmetanje za izradu glavnog projekta i izvođenje radova po principu „projektuj i izgradi“ za Projekat zatvaranja i rekultivacije privremenog skladišta komunalnog i nepasnog građevinskog otpada na lokaciji Bakovići u Opštini Kolašin. Procijenjena vrijednost radova od strane Opštine Kolašin je 4.200.000,00 eura.

Administrativni kapaciteti

Kada je u pitanju jačanje administrativnih kapaciteta u 2023. Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera (MERT), u Direktoratu za ekologiju zaposlen je jedan službenik.

Kvalitet voda

Crnogorsko zakonodavstvo u ovoj oblasti u potpunosti je usklađeno sa pravnom tekovinom EU. Ovu oblast reguliše Zakon o vodama, donijet 2007, a zatim i izmjenjen i dopunjen 2015, kao i 2018. u cilju transponovanja Okvirne Direktive o vodama, drugih direktiva o vodama i ratifikovanim međunarodnim konvencijama i deklaracijama. Svrha ovog Zakona, između ostalog, je da obezbijedi dobar status voda i odgovarajuće kvalitetne površinske i podzemne vode za potrebe održivog, izbalansiranog i pravičnog korišćenja voda.

U izvještajnom periodu donijeti su: Odluka o određivanju ranjivih područja („Sl. list CG“, broj 74/23), Program monitoringa površinskih i podzemnih voda za 2024. godinu („Sl. list CG“, broj 13/24), Pravilnik o dopunama Pravilnika o određivanju i održavanju zona i pojaseva sanitarne zaštite izvorišta i ograničenjima u tim zonama („Sl. list CG“, broj 13/24) i Program ispitivanja kvaliteta voda za kupanje („Sl. list CG“, broj 21/24).

Administrativni kapaciteti

U 2023. u Direktoratu za vodoprivredu Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV) i u Upravi za vode zaposlen je po jedan službenik. U cilju jačanja inspeksijskog nadzora nad vodotocima, Uprava za inspeksijske poslove je 2023. uposlila četiri inspektora za vode.

Projekti u oblasti vodoprivrede:

Adaptacioni fond i UNDP - Klimatski otporno, integralno upravljanje rizicima od poplava u prekograničnom slivu rijeke Drim na Zapadnom Balkanu – Raspisan je tender za izvođača radova na rekonstrukciji nasipa na rijeci Bojani. Projekat obuhvata strukturne mjere - infrastrukturni radovi na rekonstrukciji sistema nasipa za 5 prioriternih dionica: Sveti Nikola - Reč, Sutijel - Sveti Đorđe, Gropat - Štodra, Štodra - Sukobin, potok Vladimir (rekonstrukcija postojećeg nasipa i izgradnja zemljanog nasipa na potezu od potoka Vladimir do graničnog prelaza) ukupne dužine oko 18 km.

Zeleni klimatski fond – Kancelarija za održivi razvoj je na marginama regionalnog „Dijaloga sa Istočnu Evropu i Centralnu Aziju Zelenog klimatskog fonda“, 18 - 22. III 2024. dobila preliminarno odobrenje za realizaciju projekta

„Izgradnja tehničkih i institucionalnih kapaciteta u sektoru voda u Crnoj Gori kako bi se omogućile inkluzivne inicijative za otpornost na klimatske promjene“. Projekat će se sprovoditi u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, a implementaciona agencija će biti Globalno partnerstvo za vode Meditetarana (GWP MED). Finansiran je kroz bespovratnu podršku u iznosu od 700.000,00 USD od strane globalnog Zelenog klimatskog fonda.

Otpadne vode - U cilju implementacije Direktive 91/271/EEC o prečišćavanju urbanih otpadnih voda za projekat postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Ulcinju, u toku je tenderski postupak za izbor konsultanata.

U izvještajnom periodu na projektu izgradnje kanalizacione mreže na Vranjini realizovano je 158.063,50 eura, dok je aktivnostima za završetak radova na postrojenju za preradu otpadnih voda u Herceg Novom realizovano 471.299,84 eura. U oktobru 2023. završen je projekat „Nabavka i ugradnja cjevovoda za vodosnabdijevanje u ulicama Mojkovačka i Bajička – Cetinje“ (1,351,621.53 eura) završen je projekat unaprjeđenja stanja postrojenja za tretman otpadnih voda u Pljevljima (482.792 eura). Krajem oktobra 2023. pokrenut je tenderski postupak (predkvalifikacioni) za projekat Projektovanje i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Bijelom Polju (PPOV Bijelo Polje). Kako se nije postigao minimum od 3 ponude koje će proći u naredni krug tenderske evaluacije, u martu 2024. je ponovljen poziv za izbor izvođača za prijedak PPOV BP.

U toku izvještajnog perioda Vlada je 5. IX 2023. usvojila Informaciju o raspodjeli kreditnih sredstava Njemačke razvojne banke (KfW) faza V i V2. Ovom informacijom Vlada je dala saglasnost da se preostala sredstva iz Ugovora o kreditu (BMZ 2012 66 196) za potrebe projekta „Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na jadranskoj obali, faza V“ i Ugovora o kreditu (BMZ 2015 67 817) za potrebe projekta „Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na jadranskoj obali, faza V – Komponenta 2“, prosljede Opštinama Kotor (5,45 miliona eura), Tivat (3,5 miliona eura) i Ulcinj (6,36 miliona eura). Takođe, Vlada je 21. III 2024. usvojila Informaciju o preraspodjeli sredstava obezbijedenih po osnovu Okvirnog ugovora „Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadne vode u Crnoj Gori“ (*Montenegro Water and Sanitation – SERAPIS 2005-2021*) s Evropskom investicionom bankom. Ovom informacijom Vlada je dala saglasnost da se preostala sredstva iz Okvirnog ugovora „Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadne vode u Crnoj Gori“, rasporede sljedećim opštinama: Opštini Nikšić (3.000.000,00 eura), za projekat izgradnje II faze kanalizacione mreže u Opštini Nikšić i Opštini Pljevlja (3,055,334.00 eura), za projekat izgradnje II faze kanalizacione mreže u Opštini Pljevlja.

U februaru 2024. aplicirano je kroz otvoreni 10-ti Zapadnoevropski investicioni okvir (WBIF), za dodjelu bespovratnih sredstava za sljedeće projekte:

1. Vodovod i kanalizacija u opštini Ulcinj – Faza 1 – komponenta 2: Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV) i prateće infrastrukture (43,761,228.50 eura);
2. Vodovod i kanalizacija u opštini Kotor – Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na Jadranskoj obali – Bokotorski zaliv (14,676,450.27 eura);
3. Vodovod i kanalizacija u opštini Tivat – vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na crnogorskom primorju, Faza V, komponenta 2 – Opština Tivat (23,730,530.35 eura);
4. Unaprjeđenje vodosnabdijevanja u Prijestonici Cetinje (15,582,526 eura);
5. Unaprjeđenje sistema za sakupljanje otpadnih voda u opštinama Nikšić i Pljevlja (19,000,000.00 eura).

Zaštita prirode

Javna rasprava za Nacrt Zakona je održana u periodu 8. VI – 18. VII 2023, tokom koje je organizovano tri okrugla stola. U skladu sa zakonskim procedurama, pripremljen je Izvještaj sa Javne rasprave koji je dostupan javnosti. Radi unaprjeđivanja teksta Nacrta zakona, u skladu sa komentarima pristiglim tokom Javne rasprave (143 komentara), dodatno su angažovani eksperti koji pružaju pomoć u pronalaženju najadekvatnijih rješenja u skladu sa evropskim

zakonodavstvom i praksom. Od strane UBA-e je odobrena pomoć eksperta radi davanja mišljenja na Nacrt zakona koji će istom biti dostavljen početkom aprila.

Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom

Program za podršku ranoj akciji UNEP-a trenutno podržava izvršenje projekta finansiranog od strane GEF-a, koji se sprovodi u Crnoj Gori, a čiji je cilj priprema Nacionalne strategije biodiverziteta sa akcionim planom (NBSAP). Koordinatorica projekta koji će voditi pripremu Nacionalne strategije biodiverziteta sa akcionim planom je izabrana u januaru 2024, a trenutno se radi na pripremi ToR-ova za pozicije ostalih članova tima za izradu strategije. Krajem aprila će se održati uvodna radionica (Inception Workshop) povodom početka projektnih aktivnosti, a u cilju okupljanja svih zainteresovanih strana. Za potrebe dodatne podrške izradi Nacionalne strategije biodiverziteta sa akcionim planom MERT će formirati međusektorsku radnu grupu.

Akcioni plan za borbu protiv ilegalnog ubijanja ptica 2025-2030

MERT je pokrenulo postupak izrade Akcionog plana za borbu protiv ilegalnog ubijanja ptica 2025-2030, koji će biti urađen u skladu sa Rimskim strateškim planom.. Takođe, u skladu sa izradom Plana, planirana je prekogranična (regionalna) radionica u saradnji sa ekspertima CMS konvencije, na kojoj će biti prikazan prvi Nacrt plana. Radionica je planirana početkom juna 2024.

Natura 2000 mreža

Povodom definisanja potencijalnih područja Natura 2000, Agencija za zaštitu životne sredine je u izvještajnom periodu koordinirala aktivnosti kartiranja sprovedenih na sljedećim lokacijama (kopnena staništa): Rumija, Čevo sa dolinom Zete, Kanjon Mrtvice, Orijen (dio koji nije prethodno mapiran), Krčak-lisa i Crmnica-Ljubotinj. Mapirano je 13% teritorije Crne Gore, što sa prethodnih 47% obuhvata 60% mapirane teritorije. Po pitanju morskog dijela, mapirano je područje Bokokotorskog zaliva, tj. 81,8 km² morskog dna. U odnosu na ukupnu površinu mora (6302 km²) u okviru Natura 2000 istraživanja mapirano je 1,3% površine.

Istraživanja o vrstama su obavljena unutar područja koja su ranije ostala neistražena, odnosno, obuhvaćena je gotovo čitava teritorija Crne Gore, s tim što je cilj postizanje ujednačenost pokrivenosti svim grupama (vrstama) koje se nalaze u prilogu II (i IV) Direktive o staništima. Za ptice je do sada mapirano 6-7% od ukupno 10% koliko je definisano metodologijom.

Krajem 2023. i početkom 2024. je vršena evaluacija pristiglih ponuda za realizaciju IPA III za projekat „Podrška uspostavljanju mreže Natura 2000 u Crnoj Gori“, kojim će biti završeno mapiranje kopnenog dijela (staništa i vrsta). Implementacija projekta je planirana u 2024.

Planovi upravljanja za nacionalne parkove Crne Gore

U oblasti zaštite prirode, na osnovu Zakona o nacionalnim parkovima i Zakona o zaštiti prirode, Vlada je u avgustu 2023. donijela pet planova upravljanja za nacionalne parkove: Biogradska gora, Durmitor, Lovćen, Skadarsko jezero i Prokletije za period 2021-2025.

Park prirode „Ulcinjaska solana“

Nastavljeni su pregovori između Vlade i Opštine Ulcinj radi usaglašavanja Ugovora o osnivanju društva sa ograničenom odgovornošću „Ulcinjaska solana“, a kojim se definiše: osnivanje društva, status i odgovornost suosnivača, nominalni kapital i ulogi, djelatnost društva, finansiranje prava i obaveze suosnivača, upravljanje društvom i druga pitanja važna za adekvatno funkcionisanje društva. Pripremljen je Predlog operativnog budžeta upravljača Parka prirode „Ulcinjaska solana“ koji je dao procjenu troškova za funkcionisanje društva sa ograničenom odgovornošću.

Radna grupa formirana od strane MERT-a kontinuirano radi na praćenju realizacije aktivnosti vezanih za upravljanje ovim područjem, definisanih Akcionim planom za ispunjavanje završnih mjerila za Poglavlje 27, kao i pružanju

podrške Javnom preduzeću Nacionalni Parkovi Crne Gore kao privremenom upravljaču Parka prirode „Ulcinjska Solana” kome je od februara 2024. produžen ugovor o zakupu cjelokupne imovine Ulcinjske solane na šest mjeseci.

Članovi Radne grupe su pripremili i dostavili EK tri tromjesečna izvještaja o nivou implementacije mjera za zaštitu Ulcinjske solane (april-jun, jul-septembar i oktobar-decembar), dok je posljednji izvještaj pripremljen i biće uskoro dostavljen EK. Radna grupa je od 15. VI 2023. do 1. IV 2024. održala pet sastanka.

GEF 7 projekat „Integrisanje biodiverziteta u sektorske politike i prakse i jačanje zaštite ključnih tačaka biodiverziteta u Crnoj Gori” - U izvještajnom periodu realizovane su sljedeće aktivnosti: Pripremljen je Priručnik za izradu studija zaštite i revizije zaštićenih područja; Procijenjeni kapaciteti Agencije za zaštitu životne sredine (EPA) i spoljnih saradnika koje EPA angažuje prilikom izrade navedenih dokumenata (pripremljen Izvještaj) i organizovana je radionica „Uspostavljanje i revizija zaštićenih područja u Crnoj Gori” shodno strukturi Priručnika, a u toku je priprema online obuke. Najvažnija aktivnost se odnosila na pripremu inputa o biodiverzitetu za Prostorni plan Crne Gore do 2040. Angažovani eksperti su analizirali sve do sada dostupne podatke o prostornoj distribuciji konzervaciono važnih vrsta (629 vrsta) i staništa (svih 85 tipova Natura 2000 staništa) i obradili ih korišćenjem GIS metoda. Iz ove analize, proistekli su sljedeći rezultati: Mapa konzervaciono najznačajnijih područja koje karakteriše prisustvo velikog broja vrsta i staništa odlične i dobre reprezentativnosti. Na osnovu mape, pripremljen je input za Prostorni plan Crne Gore do 2040, koji će biti sastavni dio ovog dokumenta, kao i dokument Smjernice za integraciju biodiverziteta u prostorno planiranje, koje sadrže detaljne informacije o identifikovanim područjima od konzervacionog značaja, a koje su namijenjene prvenstveno planerima koji pripremaju planove nižeg reda. Ovaj dokument u nacrtu je takođe korišten kao input za Stratešku procjenu uticaja Prostornog plana, koju je informisao o prepoznatim konfliktima sa planiranim infrastrukturnim projektima.

Statistički podaci

Na osnovu Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG”, br. 54/16) i Zakona o potvrđivanju Konvencije o međunarodnom prometu vrsta divlje faune i flore (“Službeni list Savezne Republike Jugoslavije”, br. 11/01) sprovedeno je ukupno 234 upravna postupka, od čega je izdato: 12 uvoznih CITES dozvola, 1 re-eksportna CITES dozvola, 2 izvozne CITES dozvole, 12 dozvola za uvoz i izvoz nezaštićenih biljaka, gljiva i životinja, 25 dozvola za sakupljanje nezaštićenih biljaka, gljiva i životinja, 82 rješenja za obavljanje radnji, aktivnosti i djelatnosti u zaštićenom prirodnom dobru, 24 rješenja kojim se ne dozvoljava obavljanje radnji, aktivnosti i djelatnosti u zaštićenom prirodnom dobru, 10 dozvola za speleološka istraživanja; 1 rješenje kojim se ne dozvoljavaju speleološka istraživanja, 26 dozvola za obavljanje naučno obrazovnih istraživanja; 1 rješenje kojim se ne dozvoljavaju naučno obrazovna istraživanja, 5 rješenja kojima se dozvoljava držanje divljih životinja u zatočeništvu, 31 uslova i smjernica zaštite prirode za izrade strategija, prostornih planova, planova postavljanja objekata privremenog karaktera, planova i programa upravljanja i korišćenja prirodnih resursa (rudarstvo, energetika, saobraćaj, pomorstvo, vodoprivreda, poljoprivreda, šumarstvo, lovstvo, ribarstvo, turizam i drugim djelatnostima koje mogu imati uticaja na prirodu), strateških planova razvoja i programa; 1 dozvola za unos stranih ili invazivnih vrsta i 1 rješenje o upisu u CITES registar naučno obrazovnih institucija.

Industrijsko zagađenje

Kako je Agencija za zaštitu životne sredine pokrenula inicijativu za dopunu Zakona o industrijskim emisijama, koja se odnosi na definisanje odredbi kojim bi se propisala obaveza operatera da snosi troškove rada Stručne komisije iz člana 14 Zakona, pripremljen je Predlog zakona o dopuni Zakona o industrijskim emisijama⁴⁹, koji je usklađen sa relevantnim institucijama i Vlada ga je usvojila 18. I 2024. Isti je upućen Skupštini CG na usvajanje. Na osnovu

⁴⁹ Ne postoji odredba primarnih izvora prava EU sa kojom bi se predlog propisa mogao uporediti radi dobijanja stepena njegove usklađenosti, već se radi o uređenju oblasti na nacionalnom nivou.

Zakona o životnoj sredini u izvještajnom periodu, donijet je Pravilnik o dopuni Pravilnika o bližim uslovima, kriterijumima i postupku za dobijanje prava na korišćenje ekološkog znaka „Sl. list CG“, broj 91/23).

Aktivnosti izdavanja i revizije integrisanih dozvola operaterima koji podliježu obavezi shodno Zakonu o industrijskim emisijama se realizuje u kontinuitetu, od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Shodno tome, u naznačenom periodu izdato je jedno rješenje o izdavanju integrisane dozvole (operater Fab live d.o.o Podgorica), kao i jedno rješenje o produžetku važenja integrisane dozvole (operater Možura d.o.o Bar). Pored toga, donijeto je jedno rješenje o odbijanju zahtjeva za izdavanje dozvole (operater HI Poliex AD Berane). Trenutno je u proceduri jedan predmet za produženje važenja integrisane dozvole (operater Deponija d.o.o Podgorica).

Što se tiče seveso postrojenja, u naznačenom periodu izdato je jedno rješenje o izdavanju saglasnosti za seveso postrojenje (operater Energogas d.o.o Podgorica). Pored toga, jedan zahtjev o izdavanju saglasnosti je odbijen (operater HI Poliex AD Berane).

Nastavljena je realizacija projekta „Unapređenje registara ispuštanja i prenosa zagađujućih materija u zemljama Zapadnog Balkana i Republici Moldaviji“. Trenutno, opšti softver za E-PRTR & LCP integrisano izveštavanje već razvija GIS Solutions. Softver je instaliran i trebalo bi da bude operativan do kraja 2024. Kroz projekat je krajem 2023. urađena Nacionalna procjena pravnih, institucionalnih i tehničkih potreba, kao i potreba izgradnje kapaciteta, u cilju uspostavljanja registra zagađivača u Agenciji, kao i Finalni nacrt Projektnog zadatka za uspostavljanje PRTR registra u Crnoj Gori, koji predviđa postojanje 6 međusobno povezanih komponenti (6 podsistema) koje će činiti budući PRTR sistem, kao i druge specifikacije.

U toku je implementacija UNOPS projekta u okviru koga će se odraditi identifikacija postrojenja koja koriste organske rastvarače u svom poslovanju, a u skladu sa Zakonom o industrijskim emisijama, kao i izgradnja i unapređenje kapaciteta kako operatera, tako i administrativnih kapaciteta.

Takođe, u izvještajnom periodu izrađena su Uputstva o korišćenju zaključaka u vezi sa najboljim dostupnim tehnikama za sisteme za tretman/upravljanje otpadnim vodama i otpadnim gasovima u sektoru hemije kao i Smjernice za izveštavanje prema Pravilniku o bližem sadržaju i načinu vođenja katastra zagađivača životne sredine.

Hemikalije

Vlada je 3. VIII 2023. usvojila Nacionalnu strategiju za upravljanje hemikalijama 2024 – 2026. Vlada je 24. I 2024. utvrdila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o biocidnim proizvodima. Zakon se nalazi u skupštinskoj proceduri. Na osnovu Zakona o hemikalijama u izvještajnom periodu, donijeti su sljedeći pravilnici: Pravilnik o dopuni Pravilnika o metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalije („Sl. list CG“, broj 91/23), kojim su prenijete sve izmjene Regulative br. 440/2008 o utvrđivanju ispitnih metoda u skladu s REACH Regulativom, Pravilnik o izmjenama i dopunama Liste klasifikovanih supstanci („Sl. list CG“, broj 116/2023) kojim su prenijete sve izmjene Aneksa VI CLP regulative i Pravilnik o načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalije u skladu sa Globalno harmonizovanim sistemom UN („Sl. list CG“, broj 17/24) kojim su prenijete izmjene CLP regulative.

U saradnji sa Evropskom agencijom za hemikalije u okviru projekta *“Pripremne mjere za upravljanje hemikalijama za zemlje kandidate i potencijalne kandidate”* u kontinuitetu se realizuju obuke i radionice za sve nadležne institucije koje se bave upravljanjem hemikalijama i biocidnim proizvodima, i to: Webinar IUCLID 6 (21. XI 2023), Otvorena sjednica Foruma za sprovođenje zakona (9. XI 2023), IPA IUCLID obuka o IT bezbjednosti (25. X 2023) i Prevod dokumenta REACH-EN-FORCE-7.

Odobrene su sledeće TAIEX podrške:

- Studijska posjeta o principima inspeksijske kontrole i nadzora u EU u oblasti upravljanja hemikalijama i biocidnim proizvodima;
- Ekspertna misija TAIEX-a na izradi Uredbe o troškovima koji će nastati u procesu izdavanja dozvola za stavljanje biocidnog proizvoda na tržište i za upotrebu, koje snose podnosioci zahtjeva;
- Radionica TAIEX-a Dan za zainteresovane strane o hemikalijama koja priprema uvoznike za njihove obaveze nakon pristupanja EU, radionica o REACH, CLP, BPR regulativama koja će uključiti učesnike iz zemalja Zapadnog Balkana.

U decembru 2023. izrađen je Nacrt profila izloženosti azbestu, koji je poslat na mišljenje svim relevantnim institucijama. Takođe, u decembru 2023. MERT je potpisalo 7 ugovora sa nevladinim organizacijama u cilju sprovođenja edukativnih kampanja o opasnostima izlaganja živi i živinim jedinjnjima. Cilj realizacije ovih projekata je poboljšanje dostupnosti informacija o živi, kao i podizanje javne svijesti o uticaju žive na zdravlje ljudi.

Krajem 2023. odobren je projekat „*Plastika u rijekama-Aquatic Plastik*” čija implementacija počinje 2024. Jedan od ciljeva projekta je kvantifikacija mikroplastične kontaminacije i akumulacije makroplastike u hidroelektranama dunavskog sliva.

U toku je implementacija projekata:

- Globalni razvoj, pregled i ažuriranje nacionalnih planova implementacije (NIP) Stokholmske konvencije o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama (POPs) koji finansira GEF, a izvršna agencija je Regionalni centar Stokholmske konvencije RECETOKS.
- Jačanje sinergije između Bazelske, Stokholmske, Roterdamske i Minamata konvencije - pripremljena je Analiza nedostataka i potreba, nacrti podzakonskih akata vezani za Hg i POPs otpad, Zajednički akcioni plan za implementaciju 4 konvencije, Upustvo za implementaciju Bazelske konvencije, Upustvo za upravljanje amalgamom, Upustvo za POPs u e-otpadu, Upustva za implementaciju Roterdamske i Minamata konvencije i održane su radionice u decembru 2023. na kojima su upoznati svi relevantni akteri o izrađenim dokumentima.
- Smanjenje zagađenja hemikalijama i otpadom u *hot spot* tačkama Mediterana, planiran je izvoz određenih količina PCB iz KAPa i CEDISa, kao i izrada Studije zagađenosti morskog ekosistema živom i POPsovima.

Informativni materijali pripremljeni u saradnji između, Agencije za zaštitu životne sredine, Univerziteta Crne Gore (Metalurško-tehnološki fakultet), Ministarstva, te dostupni na web stranici Agencije, dio help-desk, link: <https://epa.org.me/help-desk>, obuhvataju širok spektar tema koje su od značaja za javnost.

Takođe, odrađeno je i Uputstvo namijenjeno operaterima i reciklerima otpada o rizicima koje nosi rukovanje otpadom koji sadrži PBDEs, HBB i HBCD hemikalije.

U 2023. help-desk je primio 43 pitanja na e-mail adresu help-desk@epa.org.me na koja je odgovoreno u najkraćem mogućem vremenskom periodu, demonstrirajući posvećenost i efikasnost u pružanju podrške i informacija javnosti.

Od strane Svjetske zdravstvene organizacije, Ministarstva zdravlja i Instituta za javno zdravlje izrađen je Izvještaj o procjeni nacionalnih kapaciteta i potreba u vezi s uspostavom Centra za kontrolu trovanja. Ovaj izvještaj predstavlja temeljnu analizu postojećih kapaciteta i identifikaciju ključnih potreba u oblasti kontrole trovanja. U njemu su naglašene najvažnije oblasti za unapređenje, kao i preporuke za razvoj efikasnog i sveobuhvatnog pristupa kontroli trovanja. Na osnovu analize izvještaja, izrađen je Predlog projekta koji će biti upućen donatorima s ciljem osiguranja finansijskih sredstava za uspostavu Centra za kontrolu trovanja.

Shodno odredbama Zakona o hemikalijama, Agencija za zaštitu životne sredine u 2023. sprovela je ukupno 484 postupka, od kojih je izdato: 453 dozvola za slobodan promet (uvoz i izvoz) opasnih hemikalija (314 dozvola za uvoz

hemikalija, 126 dozvola za uvoz ulja i maziva, 3 dozvole za izvoz hemikalija, dok je 10 zahtjeva odbijeno kao neuredan podnesak) i 31 PIC saglasnosti (Postupak davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obavještenja).

Na osnovu Zakona o biocidnim proizvodima („Sl. list CG“, br 54/16), Agencija za zaštitu životne sredine je sprovela ukupno 196 zahtjeva, od kojih je izdato: 179 rješenja o upisu u Privremenu listu biocidnih proizvoda, 4 rješenja za obavljanje djelatnosti prometa, upotrebe i skladištenja biocida, dok je 13 zahtjeva odbijeno.

U skladu sa Zakonom o hemikalijama („Sl. list Crne Gore“, br. 51/17), 37 preduzeća je upisano u nacionalni Registar hemikalija i izdato je 24 mišljenja o potrebi izdavanja rješenja za slobodan promet opasnih hemikalija.

U skladu sa Zakonom o hemikalijama, u periodu 15. VI 2023. - 1. IV 2024. Odsjek za ekološku inspekciju obavio je 28 inspekcijiska nadzora i donio 5 rješenja o otklanjanju nepravilnosti.

Sanitarni inspektori izvršili su 833 pregleda pošiljki pri uvozu hemikalija i biocidnih proizvoda u količini od 2.275.622,16 kg. Ukupnoj pregledanoj količini je odobren uvoz i promet. Po osnovu 4.601 zahtjeva koji su se odnosili na predmete opšte upotrebe/kozmetičke proizvode, pregledano je 20.134.958,7 kg. Tom prilikom je uzeto 63 uzoraka za laboratorijska ispitivanja radi ispitivanja zdravstvene ispravnosti. Sanitarni inspektori su vršili i reaktivni nadzor po obavještenjima iz RAPEX izvještaja 68 pregleda objekata i 8 po informacijama iz Regionalne mreže za razmjenu informacija o opasnim proizvodima. Prilikom pregleda po Rapex obavještenjima na tržištu CG nijesu nađeni opasni proizvodi. Po obavještenju da je sa tržišta Srbije povučen opasni proizvod USB slušalica proizvođača TRUST, kontrola je izvršena kod distributera ovog proizvoda koji je poslao obavještenje o opozivu svim firmama koje su kupovale slušalice Trust P/N 24132. U toku je priprema obavještenja za web portal koje koriste firme za online poručivanje. Na stanju u magacinu konstatovano 72 komada, od kojih nijedan ne pripada spornoj opozvanoj seriji. Takođe, vršen je proaktivni nadzor - biocidnih proizvoda – 10 pregleda objekata, pregledano 12 vrsta, uzeto 10 uzoraka od kojih 9 ispravno i 1 neispravan (sredstvo za dezinfekciju ne sadrži procenat etanola kao što je deklarirano). Količina od 450 L je vraćeno isporučiocu.

Na tržištu Crne Gore u proaktivnom nadzoru pronađeno je 13 vrsta opasnih proizvoda sa ozbiljnim rizikom (plastičnih igračaka) u ukupnoj količini od 187 komada. Za laboratorijska ispitivanja uzeta su 36 uzoraka (plastičnih igračaka). Laboratorijske analize su pokazale da je 13 uzoraka/vrsta igračaka bilo nebezbedno jer su analize pokazale da je sadržaj ftalata u ispitivanim uzorcima bio veći od dozvoljene koncentracije. Pronađeno je 13 vrsta opasnih proizvoda u količini od 187 komada. Za počinjene prekršaje, inspektori su izdali 16 prekršajnih naloga u ukupnom novčanom iznosu od 8.320,00 €. Subjekti nadzora su dobrovoljno trajno stavili van prometa opasne proizvode i nakon sprovedenih postupaka opoziva uništili 187 komada igračaka (13 vrsta) u skladu sa propisima. Obavještenja o opozivu su objavljivana preko dnevnih novina i isticanjem obavještenja u objektima.

Buka

Usvojen je Pravilnik o izmjeni Pravilnika o metodama izračunavanja i mjerenja nivoa buke u životnoj sredini („Sl. list Crne Gore“, br. 120/23)

Glavni grad je pristupio reviziji strateške karte buke shodno odredbama Zakona o zaštiti od buke u životnoj sredini, strateške karte buke se po potrebi revidiraju svakih pet godina, a s obzirom na teritorijalne i ostale promjene do kojih je došlo na području Glavnog grada nakon izrade Strateške karte (2018).

Civilna zaštita

Operativno komunikacioni centar – 112 je povezan sa Sigurnim transevropskim servisom za telematiku između administracije (sTESTA), čime su se stekli uslovi za pristup dvijema verzijama Zajedničkog sistema za komunikaciju i

informisanje u vanrednim situacijama (CECIS). Oprema potrebna za uspostavljanje sTESTA je instalirana u za to predviđenim prostorijama Direktorata za zaštitu i spašavanje (OKC112) u decembru 2023.

Trenutno je u procesu priprema Strategija za smanjenje rizika od katastrofa sa Akcionim planom za period 2025-2030.

Identifikovali smo glavne rizike i završili rad na Procjeni rizika od katastrofa koja je identifikovala i analizirala 9 glavnih rizika u Crnoj Gori (pripremljeno je 51 scenarija rizika i 8 scenarija za multirizike). Relevantni akteri iz državnog, privatnog, nevladinog i drugih sektora bili su uključeni u pripremu pomenutog dokumenta iz svoje oblasti ekspertize.

Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju je zadužen za sistem ranog upozoravanja u Crnoj Gori.

U septembru 2023. uspješno je završena realizacija projekta Procjena sposobnosti upravljanja rizicima Crne Gore (Disaster Risk Management Capability Assessment) finansiranog od Evropske komisije-Generalnog direktorata za evropsku civilnu zaštitu i aktivnosti humanitarne pomoći (DG ECHO) kroz poziv za „Pojedinačne grantove državama za upravljanje rizikom od katastrofa (Track 1)“.

Projekat je započeo sa realizacijom 1. IV 2022. i trajao je 18 mjeseci. U cilju izrade pomenutog dokumenta obrazovana je Radna grupa za izradu Procjene sposobnosti upravljanja rizicima Crne Gore koju su činila 84 stručnjaka iz različitih oblasti. Procjena sposobnosti upravljanja rizicima Crne Gore je dokument koji sadrži detaljnu analizu administrativnih, tehničkih i finansijskih kapaciteta Crne Gore u odnosu na rizike (njih 9) koji su identifikovani u Procjeni rizika od katastrofa Crne Gore.

Klimatske promjene

MERT je uputilo Javni poziv za učešće na drugoj Javnoj raspravi o Nacrtu Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i zaštiti ozonskog omotača. Javna rasprava će trajati 20 dana od dana objavljivanja Javnog poziva (od 26. III do 15. IV 2024). Nacrta zakona će biti upućen krajem aprila nadležnim institucijama na usklađivanje i davanje mišljenja, a zatim i EK. Očekuje se da će Predlog zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i zaštiti ozonskog omotača na Vladi biti utvrđen u septembru 2024. Nakon usvajanja pomenutog zakona uslijediće izrada novih podzakonskih akta koji će omogućiti dalje usklađivanje sa propisima EU i istovremeno omogućiti primjenu zakona u praksi.

Strategija niskougledničkog razvoja

Zakonom o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i zaštiti ozonskog omotača propisana je obaveza izrade Strategije o niskougledničnom razvoju sa akcionim planom. Planirana je izrada Strategije u dvije etape. Prva će da omogući izradu modela i scenarija za dalji niskouglednički razvoj i ta aktivnost je podržana u januaru 2023. od strane Svjetske banke koja je odobrila sredstva u iznosu od oko 300.000 dolara za izradu prve faze strategije (okvira strategije).

Nacionalni energetska i klimatski plan

Prvi Nacrt Nacionalnog plana za energetiku i klimu finalizovan je 2023, a dokument će biti usvojen 2024.

Nacionalni plan adaptacije na klimatske promjene

U saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), MERT je otpočelo implementaciju projekta „Jačanje kapaciteta Crne Gore u oblasti integrisanja rizika od klimatskih promjena u proces planiranja“ za izradu Nacionalnog plana prilagođavanja klimatskim promjenama-NAP, koji finansira Zeleni klimatski fond (GCF). Projektom su

obuhvaćena četiri sektora: voda, zdravstvo, turizam i poljoprivreda, kao najugroženiji sektori u pogledu prilagođavanja. Sredinom aprila ove godine, biće završena prva verzija Nacrta NAP-a.

KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA

POGLAVLJE 11 – POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ

11.1. Horizontalna pitanja

Vlada je 22. VI 2023. usvojila Strategiju razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2023-2028. godine. Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2023-2028 predstavlja razvojnu strategiju Crne Gore kojom se utvrđuju pravci razvoja poljoprivrede i ruralnih područja za upravljanje poljoprivrednim resursima na dugoročno održiv način, obezbjeđivanje stabilne ponude bezbjedne hrane, prihvatljive u pogledu kvaliteta i cijena uz očuvanje životne sredine, unapređivanje životnog standarda stanovništva u ruralnim područjima i ukupnog ruralnog razvoja, te jačanje konkurentnosti proizvođača hrane.

IPARD Agencija, u okviru Direktorata za plaćanja, organizacione jedinice Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV), zadužena je za sprovođenje mjera iz IPARD programa. Kada je riječ o administrativnim kapacitetima, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji MPŠV-a predviđeno je 167 od čega je popunjeno 80 radnih mjesta (uključujući internu reviziju). Agenciju sačinjavaju sedam direkcija i šest odsjeka koji rade na implementaciji procedura IPARD programa. U periodu od 1. I 2023. do 31. XII 2023. zaposlen je ukupno 21 izvršilac.⁵⁰

U pogledu izgradnje regionalnih kancelarija, završena je izrada glavnih projekata za izgradnju kuća poljoprivrede u Beranama i Pljevljima. Tender za izvođenje građevinskih radova za Kuću poljoprivrede u Beranama koji je objavljen u januaru 2024. mora biti ponovljen i biće objavljen zajedno sa tenderom za izvođenje građevinskih radova u Pljevljima, s obzirom da su ponude po prvom oglasu, odbijene zbog iznosa, koji je značajno veći u odnosu na procijenjenu vrijednost radova. Sredstva za projektovanje i izgradnju objekata u Beranama i Pljevljima obezbijedena su kroz MIDAS 2 projekat. Očekuje se da će oba objekta biti u funkciji od kraja II kvartala 2025.

Elementi Integrisanog administrativnog i kontrolnog sistema (IAKS) – Registar poljoprivrednih gazdinstava (RPG), Sistem za identifikaciju zemljišnih parcela (SIZEP) i te Sistem za geoprostorne zahtjeve (GSAA) su uspostavljeni u Crnoj Gori. U septembru 2023. počela je realizacija aktivnosti na nadogradnji RPG i razvoj i integracija poljoprivrednih registara. Ovom nadogradnjom će se obuhvatiti neophodna nadogradnja IAKS-a, kao i uspostaviti elektronski registri za vino, maslinarstvo, voćarstvo, organsku proizvodnju, šeme kvaliteta i pčelarstvo.

Prema posljednjim ažuriranim podacima, trenutno je u Registaru poljoprivrednih gazdinstava (Sistem za jedinstvenu identifikaciju korisnika podrške) upisano 21.210 gazdinstava, što je za 2.943 gazdinstva više u odnosu na prethodni izvještajni period.

50 U Direkciji za evaluaciju i odobravanje projekata zaposleno je u Odsjeku za oglašavanje i autorizaciju projekata 7 službenika po osnovu ugovora o djelu i 3 službenika na neodređeno; Odsjeku za tehničke i ekonomske analize 1 službenik na neodređeno i 1 po osnovu ugovora o djelu; U Direkciji za autorizaciju plaćanja - Odsjek za autorizaciju IPARD plaćanja zaposlen je 1 službenik na neodređeno i angažovan 1 službenik po osnovu ugovora o djelu. U Direkciji za administrativne poslove zaposlena su 2 lica na neodređeno i angažovan 1 službenik po osnovu ugovora o djelu. U Direkciji za IT zaposlena su 2 službenika na neodređeno i angazovano 1 lice po osnovu ugovora o djelu. U Direkciji za autorizaciju plaćanja – Odsjek za plaćanja nacionalnih mjera ruralnog razvoja angazovano 1 lice po osnovu ugovora o djelu.

Prema posljednjim ažuriranim podacima, trenutno je u SIZEP-u upisano 9.457 gazdinstava, što je za 3.729 gazdinstava više u odnosu na prethodni izvještajni period. Registrovano je ukupno 79.493 parcele, odnosno za 51.501 više u odnosu na prethodni izvještajni period, odnosno 104.753,8 ha, što je više za 93.128,3 ha u odnosu na prethodni izvještaj.

U narednim godinama nastavlja se preuzimanje IAKS mjera na jedinstvenom obrascu za podnošenje zahtjeva.

Sistem evidencije zahtjeva izrađuje se u skladu s preporukama ostvarenim kroz:

- Mjere direktnih plaćanja dizajnirane za Crnu Goru i usklađene sa EU (podržana od EuropeAid / 132633 / C / SER / multi / 389025);
- Definisace se lista unakrsnih provjera (podržana od EuropeAid / 132633 / C / SER / multi / 389792);
- Izradiće se tok rada aplikacije (podržan od EuropeAid / 132633 / C / SER / multi / 389792).

Direktorat za plaćanja podržan je nabavkom hardverske opreme te je u julu 2023. izvršena zamjena serverske opreme sa statusom „End of Life“ za 2022. u vrijednosti od 0,25 mil eura. U decembru 2023. potpisan je ugovor za zamjenu serverske opreme sa statusom „End of Life“ za 2023. u vrijednosti od 0,5 miliona eura. Instalacija isporučene opreme je u toku.

U toku je finalno testiranje u okviru druge nadogradnje GSAA. Tokom nadogradnje sistem se osposobljava da sa što manjim uticajem eksternih firmi možemo kreirati kampanju i mjere unutar kampanje. Ovim su dodate sledeće funkcionalnosti: parametrizacija svih šifrnika, parametrizacija ček listi, označavanje aktivnih šifrnika, kreiranje grupa zasada u okviru šifrnika, po načinu korištenja zemljišta gdje se u okviru jedne grupe dodaj i/ili, ovo postoji i sada ali po kulturi, povezivanje uslovnosti između biljne i životinjske proizvodnje, dodavanje držaoca i vlasnika kod životinja, dodavanje koda za naziv mjere podrške i kod mjere podrške, ABB nomenklatura, izvor finansiranja, budžetska stavka i funkcionalnosti koje se odnose na period trajanja obaveza.

Detaljni planovi za implementaciju IAKS-a i potpuno uspostavljanje Agencije za plaćanja, definisace se Akcionim planom o uspostavljanju Agencije za plaćanje i IAKS-a. Izrada dokumenta je otpočela početkom godine, a rok za usvajanje je IV kvartal 2024.

Završen je projekat za uvođenje livada i pašnjaka u okviru SIZEP-a i odabir agro-ekološke mjere, koji se sprovodi u okviru MIDAS 2 projekta. Prvi javni poziv za Agroekološku IPARD – like mjeru objavljen je 30. VI 2023. i trajao je do 30. IX 2023. Završena je administrativna i kontrola na terenu i do sada isplaćena podrška u iznosu od 1.1 miliona eura za 4.714 korisnika. U procesu administrativne obrade je 308 korisnika. Ovom mjerom u 2023. u Sistemu zemljišne evidencije parcela (SIZEP-LPIS) evidentirano je 91,579 hektara (ha) livada i pašnjaka. Postignut je značajan napredak uzimajući u obzir da je prije raspisivanja ovog poziva, u sistemu bila evidentirana površina od 13.600 ha, što čini oko 5% od ukupno korišćenih poljoprivrednih površina dok je nakon realizacije ove mjere taj procenat 40%. Ovim je stvorena osnova za uvođenje livada i pašnjaka u sistem direktnih plaćanja u biljnoj proizvodnji. U okviru MIDAS 2 projekta biće objavljen još jedan poziv za IPARD like agroekološku mjeru za 2024. dok od 2025. Ministarstvo planira da ima akreditovanu mjeru 4 i koristi sredstva iz IPARD III programa. Pripremljen je i odobren operativni priručnik i javni poziv koji će biti raspisan zajedno sa svim mjerama direktne podrške za biljnu proizvodnju pošto će ove godine aplikacije biti podnošene kroz jedinstveni sistem aplikacija. Očekuje se da će nakon implementacije ove mjere u SIZEP biti upisano dodatnih do 50.000 ha pošto javnim pozivom dodata nova podkategorija pašnjaka na kojem trava pokriva od 25% do 50% površine. Implementaciji ove mjere prethodila je nadogradnja LPIS i nabavljena je neophodna IT oprema za savjetodavne službe i direktorate koji su zaduženi za sprovođenje procesa implementacije ucrtavanja livada i pašnjaka.

Pored toga, Crna Gora je nastavila sa implementacijom nacionalnih šema koje podržavaju organsku proizvodnju, očuvanje genetskih resursa u poljoprivredi i održivom korišćenju planinskih pašnjaka.

Tokom 2023. završen je projekat „Atlas medonosnog bilja sa katastrom pčelinjaka Crne Gore“. U pitanju je projekat koji ima veliki značaj za pčelarstvo, koji ima za cilj stvaranje preduslova za najoptimalnije iskorišćenje pčelarskih pašnih resursa te značajnije povećanje pčelarske proizvodnje u Crnoj Gori. Tom prilikom urađen je Atlas medonosnog bilja i katastar pčelinjaka. Priprema i publikovanje Atlasa medonosnih biljaka Crne Gore i izrada katastra pčelinjaka finansirani su u okviru Drugog projekta institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede Crne Gore (MIDAS 2) koji finansira Svjetska banka.

Sistem računovodstvenih podataka sa poljoprivrednih gazdinstava (FADN sistem) je uspostavljen, prikupljeni su i obrađeni podaci sa 34 farme za 2022. i isti validirani kroz RICA1 sistem na TAIEX radionici koja je održavana u Podgorici između 4. i 6. III o.g. U izvještajnom periodu izvršene su pripreme za prikupljanje podataka za 2023. i očekuje se rast uzorka na 50 poljoprivrednih gazdinstava. FADN sistem ne može biti u potpunosti usklađen sa pravilima EU dok se ne sprovede Popis poljoprivrede koji je planiran krajem 2024. Nakon popisa dobiće se nova tipologija poljoprivrednih gazdinstava i novi izračun Standardnog izlaza sa poljoprivrednih gazdinstava, te je tek tada moguće izraditi plan odabira poljoprivrednih gazdinstava, odnosno uzorak poljoprivrednih gazdinstava koja će biti u FADN sistemu. Na pomenutoj TAIEX radionici predstavljen je novi FSDN sistem i potrebne korekcije kako bi se izvršila konverzija iz FADN u FSDN sistem, a za šta se očekuje institucionalna pomoć DG AGRI, uzimajući u obzir da su članice EU dobile finansijska sredstva za konverziju u novi sistem.

Nastavljene su aktivnosti na uspostavljanju sistema izvještavanja o cijenama poljoprivrednih proizvoda. Ministarstvo prikuplja cijene i količine stavljene na tržište poljoprivrednih proizvoda u skladu sa Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja agrarnog marketinškog informacionog sistema („Sl. list CG“, broj 2/19), odnosno prikupljaju se podaci svakih 15 dana i prikupljeni podaci se koriste za praćenje tržišta. Podaci se prikupljaju sa tržnica i pijaca i dostavljaju od strane privrednih društava i preduzetnika koji prodaju, otkupljuju i uvoze poljoprivredne proizvode. Kroz Twininig projekat je dogovorena podrška izmjene postojeće regulative i izrada analize poređenja sa zahtjevima pravne tekovine EU. Očekuje se da će jedan od rezultata Twininig projekta biti izrada funkcionalne specifikacije, koja će poslužiti za pripremu tenderske dokumentacije za izradu aplikacije za prikupljanje i obradu informacija sa tržišta poljoprivrednih proizvoda koja je planirana da se realizuje kroz IPA sredstva.

Uredba o uslovima, načinu i dinamici sprovođenja mjera agrarne politike za 2024. godinu – Agrobudžet stupila je na snagu 21. III 2024. Agrobudžetom za 2024. nastavlja se sa procesom usklađivanja politike direktnih plaćanja, mjera zajedničke organizacije tržišta (SMO) i mjera ruralnog razvoja, a sve u cilju jačanja sektora poljoprivredne proizvodnje u Crnoj Gori. Ruralni razvoj broji 44,36% ukupnog budžeta, a glavni fokus su mjere za jačanje konkurentnosti proizvođača hrane sa 38,87% ukupnog budžeta (87,62% budžeta za ruralni razvoj). Politiku direktnih plaćanja uglavnom karakteriše vezana podrška, koja predstavlja više od 80% ukupnog budžeta za direktna plaćanja, dok preostalih 20% čine plaćanja po površini i plaćanja mladim poljoprivrednicima, koja se mogu smatrati djelimično odvojenim plaćanjem.

Savjetodavni servis funkcioniše kroz Odjeljenje za savjetodavne poslove u biljnoj proizvodnji i Odjeljenje za savjetodavne poslove u stočarstvu u sedam regionalnih centara u Crnoj Gori.

11.2. Zajednička organizacija tržišta

Direktorat za plaćanja sprovodi mjere zajedničke organizacije tržišta za vino, pčelarstvo i školske šeme. Direktorat je ove godine preuzeo implementaciju svih 5 javnih poziva iz Programa unapređivanja pčelarstva.

U sektoru vina, u skladu s CMO Uredbom (EU) 1308/2013, primjenjuju se mjere posebne podrške za vino: podrška za konverziju sorte, rekonstrukciju vinograda, podrška promotivnim aktivnostima i širenju vinske kulture, a od ove godine i podrška za zelenu berbu.

Elektronski Vinogradarski registar nije uspostavljen. U septembru 2023. u okviru MIDAS 2 projekta potpisan je ugovor za nadogradnju Registra poljoprivrednih gazdinstava i razvoj i integracija poljoprivrednih registara u okviru kojeg će biti razvijen i elektronski Vinogradarski registar prema urađenoj specifikaciji. U skladu sa ugovorom, očekuje se da softver bude završen tokom septembra 2024.

U cilju usaglašavanja sa pravnom tekovinom Ministarstvo je uradilo mjere za pčelarski sektor koje su usklađene sa Uredbom (EU) 2021/2115 koje se sprovode kroz nacionalne mjere, koje će nakon ulaska u EU biti uključene kroz sektorske intervencije/programe u Strateški plan.

Kroz mjere zajedničke organizacije tržišta poljoprivrednih proizvoda u Direktoratu se sprovode CMO mjere za vino, pčelarstvo i školske šeme. Direktorat je ove godine preuzeo implementaciju svih 5 javnih poziva iz Programa unapređivanja pčelarstva. Kroz Program je isplaćena podrška u vrijednosti od 356.010,34 eura, dok je ukupan broj djelovanja 22.650. Dodijeljena vrijednost podrške premašuje strateški cilj, i veća je za 261,46% od vrijednosti podrške u 2022.

Kroz program besplatne distribucije voća, povrća, mlijeka i mlječnih proizvoda u školama (školske šeme), za školsku 2023/2024. godinu, isplaćena je podrška u vrijednosti od 118.270,90 eura za isporuku 380.440 mliječnih obroka. Realizovana je količina od 81,234.83 litara mlijeka za 8209 učenika u 17 odabranih osnovnih škola.

Direktorat za plaćanja učestvuje u radu Komisije po Javnom pozivu za raspodjelu uvoznih preferencijalnih carinskih kvota za poljoprivredne proizvode prema potvrđenom Zakonu o ratifikaciji sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane i Republike Crne Gore, s druge strane. Na osnovu podnijetih zahtjeva izdate su 74 dozvole za uvoz.

11.3. Šeme kvaliteta

Zakonom o šemama kvaliteta („Sl. list CG“, broj 22/17) propisan je način i postupak utvrđivanja svih šema kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, kao i ocjenjivanje usaglašenosti poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda sa specifikacijom tih proizvoda. Zakon je u velikoj mjeri usaglašen sa Regulativom (EU) br. 1151/2012 o sistemima kvalitete za poljoprivredne i prehrambene proizvode. Nakon realizovane TAIEX ekspertske misije (Peer Review Mission) u novembru 2019. dobijene su smjernice od strane evropskih stručnjaka koje sadrže potrebu o dodatnom usaglašavanju (izmjenama i dopunama) zakonodavstva u ovoj oblasti. Usvajanje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o šemama kvaliteta („Sl. list CG“, broj 22/17) prema definisanom Akcionom planu nakon sprovedene evropske ekspertske misije, planirano je za IV kvartal 2024.

Do sada je registrovano 11 proizvoda šemama kvaliteta: („Njeguški pršut“ - geografska oznaka, „Pljevaljski sir“ - oznaka porijekla „Crnogorska goveđa pršurta“ - oznaka porijekla, „Crnogorska stelja“ - oznaka porijekla, „Crnogorski pršut“ - geografska oznaka, „Durmitorski skorup“ - oznaka porijekla, „Kolašinski lisnati sir“ - oznaka porijekla, pšenično pivo „Čista desetka“ - oznaka „Viši kvalitet“, „Bamija na ulcinjski način“ – garantovano tradicionalni specijalitet, „Peraška torta“ - garantovano tradicionalni specijalitet, „Cvijetni med“ - oznaka „Viši kvalitet“. Pored navedenih proizvoda postoji još veliki broj proizvoda koji imaju potencijal/elemente za uspostavljanje šeme kvaliteta.

Krajem 2018. MPŠV je ovlastilo „Monteorganicu“ d.o.o. iz Podgorice za obavljanje poslova ocjenjivanja usaglašenosti poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda sa specifikacijom tih proizvoda, nakon njihovog upisa u registar oznaka porijekla, registar geografskih oznaka, registar naziva garantovano tradicionalnih specijaliteta i registar oznaka „Viši

kvalitet“. „Monteorganica“ d.o.o. je 12. XII 2023. podnijela Akreditacijom tijelu Crne Gore zahtjev za akreditaciju sertifikacionih tijela za proizvode, procese i usluge (za proširenje obima akreditacije za oblast šema kvaliteta).

„Monteorganica“ d.o.o. je na inicijativu MPŠV i uz podršku (nakon realizovane obuke) tokom oktobra 2023. uvela procedure individualne sertifikacije, koje imaju za cilj podstaći i omogućiti zainteresovanim pojedincima brže ostvarivanje sertifikata, samim tim i davanje dobrog primjera ostalim članovima udruženja.

Trenutno MPŠV sprovodi radne sastanke sa grupacijama proizvođača koji su registrovali proizvode šemama kvaliteta u cilju pomoći pri definisanju akcionih planova koji treba da pomognu grupama proizvođača da uspješno uspostave mehanizme interne kontrole, kao uslova za prijavu kontrole i sertifikacije pri kontrolnom tijelu „Monteorganica“ d.o.o. Na sastancima prisustvuju i predstavnici kontrolnog tijela „Monteorganica“ d.o.o., kao i predstavnici lokalnih uprava. Dogovorene su aktivnosti do sada za sledeće proizvode: „Pljevaljski sir“, „Crnogorski pršut“, „Crnogorski goveđi pršut“, „Crnogorska stelja“ i „Kolašinski lisnati sir“. U toku su završni postupci za izdavanje sertifikata od strane ovlašćenog sertifikacionog tijela za „Crnogorski pršut“.

Pored već postojećih podrški ove godine će MPŠV podržati obuke zainteresovanih internih kontrolora za vođenje kontrola unutar udruženja koji su već registrovali oznake porijekla, geografske oznake, garantovano tradicionalne specijalitete, kao i njihov rad na terenu.

Registri oznaka porijekla, geografskih oznaka i oznaka garantovano tradicionalnih specijaliteta su javno dostupni na linku: <https://www.gov.me/dokumenta/c7739cc1-c5e6-446e-ad9f-d454e1e30adc>

Geografske oznake jakih alkoholnih pića su regulisane kroz Zakon o jakim alkoholnim pićima („Sl. list CG“, broj 3/23). Zakon je u potpunosti usklađen sa Regulativom (EU) 2019/787. Planirano je donošenje Pravilnika o geografskim oznakama jakih alkoholnih pića u toku III kvarta 2025. čime će se postići potpuna usklađenost i sa Regulativom (EU) 2021/1236.

Vino

Zakon o vinu („Sl. list CG“, broj 41/16) i prateći podzakonski propisi su u velikom dijelu usaglašeni s pravnom tekovinom EU, što je potvrdila *Peer review mission on Wine and Quality Policy* (Podgorica, 12-15 XII 2019). Zaštitili smo 12 naziva oznaka za zaštitu geografskog porijekla vina. Time smo obezbijedili preduslov za sertifikaciju geografskog porijekla konkretnih vina, koja je u toku.

Za priznavanje i zaštitu geografskog porijekla vina, u skladu sa Poglavljem III Zakona o vinu („Sl. list CG“, broj 41/16), nadležno je Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

Registar zaštićenih oznaka porijekla i zaštićenih geografskih oznaka vina je javno dostupan na sljedećem linku: <https://www.gov.me/clanak/vinogradarsko-vinarska-proizvodnja> .

Uvažavajući preporuke iz Izvještaja eksperata uključenih u *peer-review* misiju za vino i politiku kvaliteta iz novembra 2019. zaštićena su četiri naziva za oznaku porijekla vina: „Crnogorsko primorje“, „Katunska nahija“, „Bjelopavlići“ i „Riječka nahija“. U izještajnom periodu zaštićen je naziv oznake porijekla za vino „Kuči“ i proširen je opseg implementiranja mjera posebne podrške za vino sa zelenom berbom.

11.4. Organska proizvodnja

U novembru 2023. završene su javne rasprave o Nacrtu zakona o organskoj proizvodnji. Predlog zakona je, u skladu sa propisanim procedurama, upućen nadležnim institucijama na mišljenje. Rok za usvajanje je III kvartal 2024. Nakon stupanja na snagu zakona uslijediće usvajanje seta podzakonskih akata.

Podrška organskim proizvođačima obezbjeđuje se putem nacionalnih (Agrobudžet) i EU sredstava (IPARD program). U okviru Agrobudžeta za 2024. podrška sektoru organske proizvodnje odvijaće se kroz dvije mjere: direktna plaćanja u organskoj proizvodnji i podrška plasmanu organskih proizvoda.

U skladu sa Zakonom o organskoj proizvodnji koji je stupio na snagu 2013. poslove kontrole i sertifikacije organske proizvodnje Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede je delegiralo Sertifikacionom tijelu „Monteorganica“ doo akreditovanom prema zahtjevima standarda MEST EN ISO/IEC 17065:2020 i postojećim obimom akreditacije za oblast organske proizvodnje.

Akreditaciono ocjenjivanje vrši Akreditaciono tijelo Crne Gore koje je ostvarilo status potpisnika EA MLA Sporazuma.

U avgustu 2023. „Monteorganica“ doo je kontaktirala DG AGRI kako bi inicirala postupak uključivanja na listu EU priznatih kontrolnih tijela za oblast organske proizvodnje, sve sa ciljem da se omogući izvoz organskih proizvoda iz CG na tržište EU. Nakon navedenog dobijena je informacija o neophodnim dokumentima za aplikaciju od kojih je i izvještaj Akreditacionog tijela Crne Gore o ocjenjivanju „Monteorganica“ doo prema Uredbi 848/2018.

„Monteorganica“ doo je u fazi pripreme (obuke i prilagođavanje dokumentacije - procedura kontrole i sertifikacije u skladu sa pomenutom Uredbom) nakon čega planira podnošenje zahtjeva Akreditacionom tijelu Crne Gore za pomenuto ocjenjivanje.

Podnošenje zahtjeva za akreditaciju prema Uredbi EU 848/2018 prethodno je planirano za kraj februara 2024, ali je isto odloženo zbog proširenja obima akreditacije na oblast zaštićenih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.

Reakreditaciono ocjenjivanje i ocjenjivanje za proširenje obima akreditacije na oblast zaštićenih poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda izvršeno je u periodu 28. II - 1. III 2024.

Statističke podatke dostavlja kontrolno tijelo Ministarstvu, a koje dalje Ministarstvo prosleđuje Upravi za Statistiku (MONSTAT). Statistički podaci koji se dostavljaju odnose se na: broj registrovanih proizvođača, ukupne površine u organskoj proizvodnji, ukupan broj grla, kljunova, košnica, kao i proizvedene količine proizvoda i vrste. Podaci se mogu naći na sljedećim adresama: <https://monstat.org/cg/>; <https://ec.europa.eu/eurostat/>; <https://www.fibl.org/en/>

11.5 IPA

Projekat „Priprema tenderske dokumentacije za nabavku softvera i hardvera za poljoprivredne fondove EU (EAGF i EAFRD) Računovodstvo, Registar klijenata i Fitosanitarni informacioni sistem“ koji se finansira sredstvima Fonda za evropsku integraciju (EUIF), je otpočeo 26. VI 2023. Projekat je predviđen da traje 10 mjeseci, a sastoji se iz dvije komponente. Prva komponenta, čiji je korisnik Direktor za plaćanja MPŠV, obuhvata pripremu tenderske dokumentacije za nabavku dva softvera koja će olakšati funkcionisanje Direkcije za računovodstvo i budžet u Direktoratu za plaćanja u domenu finansijskog računovodstva i izvještavanja za buduće EU fondove i vođenje Registra klijenata. Druga komponenta, čiji je korisnik Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, obuhvata pripremu tenderske dokumentacije za uspostavljanje Fitosanitarnog informacionog sistema, koji će biti finansiran kroz IPA 2021 projekat.

Finansijski sporazum između EK i Vlade Crne Gore za nacionalnu IPA 2021 programsku godinu je potpisan 15. XII 2022. Ovim je počeo da teče rok „n+3“ za ugovaranje projekta koji je u nadležnosti MPŠV - „EU za podršku poljoprivrednom sektoru u Crnoj Gori“, ukupne vrijednosti 9 miliona eura. Projekat obuhvata tri komponente: Komponenta I – Poljoprivreda i ruralni razvoj (uključujući šumarstvo) u iznosu od 3,6 miliona eura; Komponenta II – Bezbjednost hrane, veterina i fitosanitarni poslovi u iznosu od 3,4 miliona eura; Komponenta III – Ribarstvo u iznosu od 2 miliona eura. Sa ugovaračkim tijelima (DEU, CFCU i Uprava za kapitalne projekte) je napravljen plan nabavki i dostavljanje tenderske dokumentacije ugovaračkim tijelima se odvija u skladu sa istim.

Ugovor za Tvining projekat „Jačanje kapaciteta u sektoru poljoprivrede i ruralnog razvoja za buduću implementaciju Zajedničke poljoprivredne politike“ je potpisan krajem januara 2024. dok je planirani rok završetka ugovora 31. VII 2026. Implementacija ugovora je počela 1. I 2024. Za ovaj ugovor izabran je konzorcijum Austrija, Francuska, Mađarska i Slovenija.

Tender za ugovor o uslugama „Dalje jačanje administrativnih kapaciteta Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove“ je raspisan 16. I 2024. dok je rok za podnošenje ponuda istekao sredinom marta 2024. U toku je druga faza evaluacije.

Tender za ugovor o uslugama „Izrada glavnog projekta i nadzor za izgradnju graničnih inspeksijskih punktova i karantinske jedinice za zdravlje bilja u Crnoj Gori“ je završen krajem januara 2024. Evaluacioni izvještaj je dostavljen Delegaciji EU.

Tender za ugovor „Tehnička pomoć Direktoratu za ribarstvo“ je raspisan u junu 2023. i završena je prva faza evaluacije. U toku je druga faza evaluacije.

11.5.1 IPARD program

Crna Gora je akreditovala IPARD strukturu 2018. U okviru IPARD II, realizovana je podrška kroz mjere: M 1: Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava; M3: Investicije u fizički kapital vezano za preradu i marketing poljoprivrednih i proizvoda ribarstva i M 7: Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja. U 2024. otpočelo je i sprovođenje IPARD III programa, kroz objavu prvog javnog poziva za M7.

Zahtjev za povjeravanje/akreditaciju (roll-over) M1, M3 i M7 podnijet je EK 31. III 2023. radi implementacije istih mjera podrške kroz IPARD III program. Planirano je da se u narednom periodu akredituju još tri mjere, M4 – Agroekološke klimatske mjere i mjere organske proizvodnje; M6 - Investicije u ruralnu javnu infrastrukturu i M9 - Tehnička pomoć, nakon prethodne akreditacije kroz IPARD II program.

Pripremljen je akreditacioni paket za M4. Trenutno je u toku postupak eksterne revizije, nakon čega je planirano da se zahtjev podnese EK tokom drugog kvartala 2024.

Što se tiče M6, IPARD struktura je započela pripremu akreditacionog paketa. U tu svrhu angažovana je stručna pomoć iz Hrvatske. Takođe, tokom novembra 2023. organizovane su radionice sa predstavnicima lokalnih samouprava, potencijalnim korisnicima, u cilju upoznavanja sa PRAG procedurama i implementacijom M6.

Aktivnost u okviru M5 - Realizacija lokalnih razvojnih strategija - LEADER pristup je u toku. Tokom 2023. održane su obuke za lokalne samouprave, civilni sektor i zaposlene u MPŠV, u cilju uspješne pripreme za buduću implementaciju. U cilju rješavanja identifikovanih problema u budućoj implementaciji M5, MPŠV je definisalo registraciju LAG-ova kroz izmene i dopune Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju. Predlog izmjena Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju je u proceduri, a usvajanje je planirano za II kvartal 2024. Takođe, FAO pruža tehničku pomoć za pripremu neophodnih procedura i zakonske regulative za M5.

Vlada je 29. XII 2023. usvojila IPARD III program 2021-2027, verzija 1.1. Vlada je 2. II 2024. usvojila Okvirni finansijski sporazum o partnerstvu, dok je 1. III 2024. usvojena Uredba o sprovođenju i postupku korišćenja sredstava iz instrumenata pretpristupne pomoći EU (IPARD III program).

U vezi sa predstojećim aktivnostima na implementaciji IPARD III programa, MPŠV je već započelo implementaciju info kampanje za mjeru M7. Javni poziv za M7, podmjera 7.1 Investicije u ruralni turizam raspisan je 21. III 2024. dok je raspisivanje javnog poziva za podmjeru 7.2 Prerada na poljoprivrednom gazdinstvu, obavljeno 11. III 2024.

Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2023-2028 ima širi obim djelovanja u odnosu na IPARD III program. Mjere predviđene u ova dva strateška dokumenta su u potpunosti komplementarne, sa jasnim ciljem razvoja ruralnih područja, sa fokusom na održivi zeleni razvoj. IPARD III program trenutno sprovodi tri ranije akreditovane mjere (M1, M3 i M7) dok radi na akreditaciji dodatnih mjera (M4, M5, M6 i M9), dok se nacionalna strategija sprovodi kroz godišnji Agrobudžet i širi obim nacionalnog zakonodavstva (novo ili izmene i dopune postojećih u cilju o usklađivanja sa EU).

Crna Gora je već uvela ciljeve iz Zelenog dogovora u svoja dva glavna strateška dokumenta (Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja 2023-2028 i IPARD III) sa namjerom da uvede nove podmjere uz pomoć aktuelnog Tvining projekta. Iskustva iz članica EU su dobrodošla, kao i pomoć pri razvijanju specifičnih mjera, a prije svega softverska rešenja koja će pomoći u implementaciji uz smanjenje opterećenja za administraciju i poljoprivrednike.

Realizacija IPARD II programa

U okviru Mjere 1 drugi javni poziv u periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024. isplaćena su 2 korisnika. Ukupna vrijednost ovih investicija je 400.670.06 eura (sa PDV-om), odnosno 338.149.87 eura (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene podrške 238.295.08 eura.

U okviru Mjere 1 treći javni poziv u periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024. isplaćeno je 28 korisnika. Ukupna vrijednost ovih investicija je 2.502.757.69 eura (sa PDV-om), odnosno 2.425.595.37 eura (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene podrške 1.453.626.99 eura. Takođe, isplaćen je jedan fazni zahtjev ukupnog iznosa podrške 30.414.80 eura.

Četvrti javni poziv za Mjeru 1 „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“ je objavljen 14. III 2022. Prijem zahtjeva za dodjelu podrške u okviru ovog Javnog poziva je od 15. III do 28. IV 2022. U okviru ovog poziva podnijeto je 92 zahtjeva za dodjelu podrške. Ukupna vrijednost zahtijevanih investicija je 26.593.809,64 eura (sa PDV-om), odnosno 23.707.559,89 eura (bez PDV-a), a potencijalni iznos podrške je 15.669.795,98 eura. Ugovoreno je 43 projekata ukupne vrijednosti investicija 5.806.338,50 eura (sa PDV-om), 4.720.156,48 eura (bez PDV-a), uz mogući iznos podrške od 3.150.820,89 eura.

U periodu od 15. VI 2023. do 01. IV 2024. kroz Mjeru 1, četvrti javni poziv, ugovorena su 3 korisnika sa iznosom investicije od 406.870,75 eura (sa PDV-om), odnosno 336.256,82 eura (bez PDV-a), iznos ugovorene podrške je 234.953,67 eura, od čega je iznos EU kofinansiranja 176.215,25 eura.

U okviru Mjere 1 Četvrti javni poziv u periodu 15. VI 2023 – 1.IV 2024. isplaćeno je 17 korisnika. Ukupna vrijednost ovih investicija je 1.622.925.31 eura (sa PDV-om), odnosno 1.620.052.46 eura (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene podrške 929.777.72 eura. Takođe, isplaćeno je 3 fazna zahtjeva ukupnog iznosa investicije 151.582.79 eura (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene podrške 109.233.41 eura.

Peti Javni poziv za Mjeru 1 – Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava - Programa razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore u okviru IPARD II 2014-2020. Prijem zahtjeva za dodjelu podrške u okviru ovog Javnog poziva je bio od 15. V 2023. do 15. VI 2023. U periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024. ugovorena su 283 korisnika, sa iznosom investicije od 19.693.689,85 eura (sa PDV-om), odnosno 16.275.776,92 eura (bez PDV-a), iznos ugovorene podrške je 11.357.232,89 eura, od čega je iznos EU kofinansiranja 8.517.924,48 eura.

U okviru Mjere 1 Peti javni poziv u periodu 15. VI 2023 – 1.IV 2024. isplaćeno je četiri korisnika. Ukupna vrijednost ovih investicija je 137.656.34 eura (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene podrške 96.359.44 eura. Takođe, isplaćena je jedna avansna podrška u iznosu od 6.977.61 eura.

U okviru Mjere 3, treći javni poziv u periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024. isplaćeno je pet korisnika. Ukupan iznos ovih investicija je 2.332.929.74 eura (s PDV-om), odnosno 1.948.686.97 eura (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene

podrške 847,073.49 eura. Takođe, isplaćena su dva fazna zahtjeva za isplatu, čiji je ukupan iznos investicije 343,233.05 eura (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene podrške 171,616.53 eura.

U okviru Mjere 3, četvrti javni poziv u periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024. isplaćeno je tri korisnika. Ukupan iznos ovih investicija je 1,802,262.44 eura (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene podrške 553.661,76 eura.

Peti javni poziv za Mjeru 3 je objavljen 6. II 2023. Prijem zahtjeva za dodjelu podrške za ovaj Javni poziv je bio od 6. II do 6. III 2023. U okviru ovog poziva podnijeto je 39 zahtjeva za dodjelu podrške. Ukupna vrijednost traženih investicija je 16,267,007.23 eura (sa PDV-om), odnosno 13,443,807.63 eura (bez PDV-a), a potencijalni iznos podrške je 6,721,903.82 eura. Ugovoreno je ukupno 29 korisnika sa iznosom investicije od 11.818.210,53 eura (sa PDV-om), odnosno 9.767.116,14 eura (bez PDV-a), iznos ugovorene podrške je 5.041.131,14 eura, od čega je iznos EU kofinansiranja 3.780.848,33 eura.

U okviru Mjere 3, peti javni poziv u periodu 15. VI 2023 – 1.IV 2024. isplaćeno je 27 korisnika. Ukupan iznos ovih investicija je 8,276,981.43 eura (bez PDV-a), dok je iznos isplaćene podrške 4,318,186.21 eura.

Crna Gora je 22. III 2023. obaviještena da je ispunila uslove za punu akreditaciju Mjere 7 – Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanje, čime su se stekli uslovi za ugovaranje podrške kroz prvi javni poziv za M7 kroz IPARD II program.

Ugovoreno je ukupno 25 korisnika sa iznosom investicije od 3.994.758,62 eura (sa PDV-om), odnosno 3.301.453,38 EUR (bez PDV-a), iznos ugovorene podrške je 2.148.465,83 eura, od čega je iznos EU kofinansiranja 1.611.349,34 EUR.

U okviru mjere 7, prvi javni poziv u periodu 15. VI 2022 – 1.IV 2024. isplaćen je jedan fazni zahtjev za isplatu. Ukupan iznos ove investicije je 1310.75 eura (bez PDV-a) dok je iznos isplaćene podrške za ovu fazu 851.99 eura. Takođe, isplaćena su tri avansa u iznosu od 105,220.02 eura.

Od početka implementacije IPARD II programa do 1. IV 2024. realizovan je i plaćen 421 projekat. Ukupan iznos realizovanih investicija je 52.958.157,59 eura, dok je iznos isplaćene podrške 31.167.229,41 eura, dok je iznos EU dijela 23.374.782,20 eura.

POGLAVLJE 12 - BEZBJEDNOST HRANE, VETERINARSTVO I FITOSANITARNA POLITIKA

12.1. Implementacija Strategije i Akcionog plana – ažuriranje statusa

U periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. kontinuirano se sprovodila Strategija Crne Gore za transpoziciju i implementaciju pravne tekovine Evropske unije za Poglavlje 12 – Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika sa sveobuhvatnim Akcionim planom i Posebnim Akcionim planom za suzbijanje i iskorijenjivanje klasične kuge svinja koja je usvojena 10. IX 2015. i prvi put ažurirana 26. XII 2019, a drugo ažuriranje je izvršeno 14. IX 2023.

Vlada je 3. VIII 2023. usvojila Izvještaj o radu Savjeta za zaštitu životinja za 2022. godinu;

Vlada je 14. IX 2023. usvojila Izvještaj o sprovođenju nacionalnog plana za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja za 2022. godinu;

Vlada je 12. X 2023. donijela odluku o objavljivanju Sporazuma između Vlade Crne Gore i Savjeta ministara Republike Albanije o saradnji u oblasti zdravstvene zaštite bilja;

Vlada je 12. X 2023. donijela Plan upravljanja kriznim situacijama u slučaju pojave afričke kuge svinja;

Vlada je 25. X 2023, usvojila Izvještaj o samoprocjeni ispunjenosti privremenih i završnih mjerila u poglavljima pravne tekovine EU;

Vlada je 25. X 2023. donijela Plan pripreme zimske turističke sezone 2023/2024. godine;

Vlada je 21. XII 2023. usvojila Šesti izvještaj o realizaciji Nacionalnog programa za unaprjeđenje objekata za proizvode životinjskog porijekla i objekata za nus proizvode životinjskog porijekla;

Vlada je 21. XII 2023. usvojila Drugi godišnji izvještaj o realizaciji Programa za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori za 2022. godinu;

Vlada je 27. XII 2023. usvojila Informaciju o realizaciji Plana pripreme ljetnje turističke sezone 2023. godine;

Vlada je 24. I 2024. donijela Plan upravljanja kriznim situacijama u slučaju pojave afričke kuge svinja;

Vlada je 24. I 2024. usvojila Peti izvještaj o realizaciji Nacionalnog programa za unaprjeđenje kvaliteta sirovog mlijeka sa planom za postupanje sa neusaglašenim sirovim mlijekom (novembar 2022.- novembar 2023.);

Vlada je 15. II 2024. donijela Odluku o obrazovanju Pregovaračke radne grupe za pripremu i vođenje pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko poglavlje 12 - Bezbjednost hrane, veterinarstvo i fitosanitarni nadzor;

Vlada je 7. III 2024. usvojila Četvrti godišnji izvještaj o realizaciji Plana upravljanja nus proizvodima životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi za period od 1. decembra 2022. godine do 1. decembra 2023. godine;

Vlada je 28. III 2024. donijela Akcioni plan za sprovođenje Strategije integrisanog upravljanja granicom za period 2020-2024. godine, za 2024. godinu s Izvještajem o implementaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije integrisanog upravljanja granicom u 2023. godini;

Vlada je 28. III 2024. donijela Plan pripreme ljetnje turističke sezone 2024. godine;

12.2. Prenosjenje pravne tekovine EU

12.2.1. Usvajanje sekundarnog zakonodavstva

U periodu 15. VI 2023. –1. IV 2024. usvojeno je sljedeće sekundarno zakonodavstvo:

Bezbjednost hrane

Program mjera bezbjednosti i kvaliteta hrane i hrane za životinje za 2024. godinu („Sl. list CG“, broj 30/24) (implementacija-monitorinzi);

Pravilnik o maksimalno dozvoljenim količinama rezidua farmakološki aktivnih supstanci veterinarskih lijekova u proizvodima životinjskog porijekla („Sl. list CG“, broj 18/24) (CELEX: 32010R0037; 32010R0758; 32010R0759; 32010R0761; 32010R0890; 32010R0914; 32011R0362; 32011R0363; 32012R0084; 32012R0085; 32012R0086; 32012R0107; 32012R0122; 32012R0123; 32012R0201; 32012R0202; 32012R0221; 32012R0222; 32012R0436; 32012R0466; 32012R1161; 32012R1186; 32012R1191; 32013R0059; 32013R0115; 32013R0116; 32013R0394; 32013R0406; 32013R0489; 32013R1056; 32013R1057; 32013R1235; 32014R0019; 32014R0020; 32014R0200; 32014R0201; 32014R0418; 32014R0676; 32014R0677; 32014R0681; 32014R0682; 32014R0683; 32014R0967; 32014R1227; 32014R1359; 32014R1390; 32015R0149; 32015R0150; 32015R0151; 32015R0152; 32015R0394; 32015R0446; 32015R1078; 32015R1079; 32015R1080; 32015R1308; 32015R1491; 32015R1492; 32015R1820; 32015R2062; 32016R0129; 32016R3059; 32016R0312; 32016R0576; 32016R0710; 32016R0885; 32016R1444; 32016R1834; 32016R2045; 32016R2074; 32017R1558);

Program mjera bezbjednosti i kvaliteta hrane i hrane za životinje za 2024. godinu („Sl. list CG“, broj 30/24).

Implementacija

Implementiran je Program mjera bezbjednosti i kvaliteta hrane i hrane za životinje za 2023. („Sl. list CG“, broj 32/23), koji se sastojao od 9 potprograma monitoringa: Program monitoringa rezidua u hrani životinjskog porijekla i hrani za životinje; Program monitoringa rezidua sredstava za zaštitu bilja; Program monitoringa nitrata u lisnatom povrću; Program monitoringa mikrobioloških kriterijuma u hrani i sprovođenje mjera za otkrivanje prisutnosti uzročnika bolesti prenosivih hranom (Salmonelle) i upotrebe antimikrobnih sredstava; Program monitoringa bezbjednosti školjki; Program monitoringa kontaminenata u hrani; Program monitoringa hrane nepoželjnih supstanci u hrani za životinje; Program monitoringa hrane neživotinjskog porijekla stavljene na tržište, koja podliježe pojačanoj kontroli pri uvozu Program monitoringa kvaliteta hrane i sadržaja soli u hrani; Program monitoringa kvaliteta maslina i maslinovog ulja; Program monitoringa kvaliteta meda; Program monitoringa kvaliteta/sastava hrane i načina pružanja informacija potrošačima o hrani; Tehnička i administrativna podrška implementaciji programa.

Hitne mjere

Usvojen je Program mjera bezbjednosti i kvaliteta hrane i hrane za životinje za 2024. („Sl. list CG“, broj 30/24), koji je u fazi implementacije i koji sadrži 18 programa.

Registracija

U Centralnom registru registrovanih objekata za proizvodnju, preradu i distribuciju hrane koje podliježu registraciji, na dan 31. XII 2023, upisano je ukupno 19.052 objekata od kojih je: 4374 objekata u kojima se obavlja djelatnost primarne proizvodnje hrane životinjskog porijekla (pčelinjaci/med, uzgajališta riba i školjki, proizvodnja jaja); 4016 poljoprivrednih proizvođača hrane biljnog porijekla (njive, voćnjaci, plastenici i dr.); 3587 objekata u kojima se obavlja djelatnost prerade sirovog mlijeka na poljoprivrednim gazdinstvima i proizvodnja proizvoda od mlijeka (sir/kajmak); 316 objekata u kojima se obavlja djelatnost prerade voća, povrća, žitarica na poljoprivrednim gazdinstvima i proizvodnja prerađenih proizvoda (med, vino, sokovi, džemovi i dr.); 6510 objekata u kojima se obavlja djelatnost prodaje na malo i veliko hrane (trgovina na malo i veliko, ugostiteljstvo, objekti javne ishrane); 82 objekata u kojima se obavlja djelatnost uvoz, skladištenje i prodaja na veliko hrane za životinje.

Tabelarni prikaz registrovanih objekata za hranu na dan 31.XII 2023:

REGISTROVANI OBJEKTI		Ukupan broj
SEKTOR UGOSTITELJSTVA	Restoran	989
	Hotel	439
	Caffe bar	965
	Brza hrana	271
	Institucionalna kuhinja	142
	Kafana	72
	Konoba	185
	Izletnički brod	6
	Pečenjara	14
	Pekara	450
	Picerija	271
	Poslastičarnica	166

	Catering	29
	Apartmani	64
SEKTOR TRGOVINE	Privremeni/pokretni objekti	182
	Prodaja na malo hrane	1969
	Prodaja na veliko/skladištenje hrane prodaja na veliko (sa i/ili bez temperaturnog režima)	296
	Prodaja na veliko hrane za životinje	82
PRIMARNA PROIZVODNJA I PRERADA	Primarna proizvodnja hrane biljnog porijekla	
	(voće, povrće, žitarice, pečurke)	4106
	Primarna proizvodnja hrane životinjskog porijekla	
	▫ riba	26
	▫ jaja	204
	▫ med	4122
	▫ školjke	22
	Proizvodnja i prerada hrane na polj. gazdinstvima od sopstvenih sirovina	
	▫ proizvodi od mlijeka	3587
	▫ voće, povrće, aromatično bilje	316
19.35 jekata		

Na osnovu podnijetih zahtjeva od strane subjekata u poslovanju hranom koji obavljaju djelatnosti koje podliježu registraciji nakon primarne proizvodnje u 2023. izdato je 1297 rješenja o upisu u registar registrovanih objekata u kojima se obavlja djelatnost proizvodnja, prerada i distribucija hrane neživotinjskog porijekla, od kojih je: 895 rješenja o upisu u registar registrovanih objekata u kojima se obavlja ugostiteljska djelatnost, 402 rješenja o upisu u registar registrovanih objekata u kojima se obavlja trgovina na malo i veleprodaja i skladištenje hrane, 113 rješenja o izmjeni i dopuni rješenja o upisu u registar registrovanih objekata u kojima se obavlja ugostiteljska djelatnost i djelatnost trgovine na malo i veleprodaja i skladištenje hrane.

Na osnovu podnijetih zahtjeva od strane subjekata u poslovanju hranom koji obavljaju djelatnosti koje podliježu registraciji na nivou primarne proizvodnje i prerade primarnih proizvoda, u 2023. izdato je: 229 rješenja o upisu u registar primarnih proizvođača hrane biljnog porijekla na nivou primarne proizvodnje, 596 rješenja o upisu u registar primarnih proizvođača hrane životinjskog porijekla na nivou primarne proizvodnje (pčelinje zajednice, koke nosilje), 195 rješenja o upisu u registar primarnih proizvođača hrane na poljoprivrednim gazdinstvima koji vrše preradu primarnih proizvoda životinjskog porijekla isključivo od sopstvenih sirovina (prerada mlijeka na gazdinstvu), 1226 rješenja o izmjeni i dopuni rješenja o upisu u registar primarnih proizvođača hrane na poljoprivrednim gazdinstvima koji vrše preradu primarnih proizvoda životinjskog porijekla isključivo od sopstvenih sirovina (prerada mlijeka na gazdinstvu), 49 rješenja o upisu u registar primarnih proizvođača hrane na poljoprivrednim gazdinstvima koji vrše preradu primarnih proizvoda biljnog porijekla isključivo od sopstvenih sirovina.

Na osnovu podnijetih zahtjeva od strane subjekata u poslovanju hranom za životinje koji obavljaju djelatnosti koje podliježu registraciji, u 2023. izdato je 22 rješenja o upisu u registar registrovanih objekata za uvoz, skladištenje i veleprodaju hrane za životinje.

Uprava je u skladu sa obavezom utvrđenom Agrobudžetom za 2023. Mjera 1.1-3. - Podrška preradi mlijeka na gazdinstvu, izvršila uzimanje uzoraka sira ili kajmaka sa svih registrovanih gazdinstava koji su podnijeli zahtjev Ministarstvu za ostvarivanje premije.

Tokom juna i jula, a zatim i tokom novembra i decembra 2023, vršena je kontrola infrastrukturnih zahtjeva svih zasebnih objekata na poljoprivrednim gazdinstvima za preradu mlijeka i proizvodnju sira/kajmaka u skladu sa propisanim zahtjevima Uredbom o preradi malih količina primarnih proizvoda. U svim slučajevima neusaglašenosti izdata su rješenja za otklanjanje istih sa rokom.

GODINA:	2019		2020		2021		2022		2023	
KVARTAL:	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Broj uzetih uzoraka sira/kajmaka	1476	1481	960	1968	0	2092	2469	2469	2047	1924
Ukupan broj uzetih uzoraka sira/kajmaka	2957		3928		2092		4938		3971	

Monitoring rezidua u životinjama i proizvodima životinjskog porijekla

Program monitoringa rezidua u životinjama i proizvodima životinjskog porijekla za 2023. kao program u sastavu Programa mjera bezbjednosti i kvaliteta hrane i hrane za životinje za 2023. („Sl. list CG“, broj 32/23) je realizovan. Podaci o realizaciji će biti dostavljeni EK u skladu sa dogovorom zajedno sa novim Programom monitoringa rezidua u životinjama i proizvodima životinjskog porijekla za 2024. godinu.

Programa za praćenje zoonoza, uzročnika zoonoza i njihove otpornosti na antimikrobna sredstva za 2023. godinu

Implementacionom odlukom 2020/1729 u zemljama EU utvrđuju se usklađena pravila za praćenje i izvještavanje o otpornosti na antimikrobna sredstva („AMR“) za razdoblje 2021–2027. Nadzor se sprovodi u skladu sa procedurama koje je opisao Evropski komitet za testiranje antimikrobne osjetljivosti (EUCAST), prema međunarodnoj referentnoj metodi ISO 20776-1:2021 (E) pod nazivom: Ispitivanje osjetljivosti infektivnih agenasa i vrednovanje performansi uređaja za ispitivanje antimikrobne osjetljivosti – DIO 1: Referentna metoda mikrorazblaživanja bujona za ispitivanje in vitro antimikrobnih agenasa protiv brzo rastućih aerobnih bakterija koje uzrokuju infektivne bolesti.

U skladu sa novom implementacionom odlukom EU 2020/1729 države su u obavezi da testiraju osjetljivost na antimikrobna sredstva direktivom predviđenih bakterija. Takođe u skladu sa navedenom implementacionom odlukom u 2023. bilo je potrebno pratiti otpornost na antimikrobna sredstva kod izolata dobijenih iz uzoraka svake populacije goveda, svinja, tovnih i svježeg mesa dobijenog od goveda i svinja uzetih u graničnim kontrolnim punktovima ili maloprodajnih objektima i sve u okviru nacionalnih programa i monitoringa.

Odjeljenje opšte mikrobiologije i parazitologije Specijalističke veterinarske laboratorije (SVL) je u decembru 2022. počelo sa primjenom SOP-a: „Utvrdjivanje minimalne inhibitorne koncentracije antibiotika za *Escherichia coli* i *Salmonella* spp. mikrodilucionom metodom“ koristeći uzorke iz karantina kao i uzorke koji su prikupljeni tokom službenih kontrola od strane veterinarskih inspektora i kao takvi dostavljeni SVL. Ovom standardnom operativnom procedurom su opisane aktivnosti postupka izvođenja mikrodilucione metode, zapisi koji se vode i odgovornosti tokom ispitivanja. Takođe, procedura sadrži spisak potrebne opreme, reagenasa i medijuma, a sve u cilju utvrđivanja minimalne inhibitorne koncentracije antibiotika (MIC) kod bakterija *Escherichia coli* i *Salmonella* spp. Predmet procedure je mikrodiluciona metoda kojom se utvrđuje minimalna koncentracija antibiotika koja inhibira rast bakterija *Escherichia coli* i *Salmonella* spp. Metoda omogućava da se ove bakterije svrstaju u osjetljive ili rezistentne utvrđivanjem epidemiološke granične vrijednosti MIC-a (ECOFF) prema implementacionom odlukom (EU)

2020/1729. Područije primjene metode je kontrola osjetljivosti bakterija na antibiotike u okviru monitoringa antimikrobne rezistencije.

U skladu sa Programom za praćenje zoonoza, uzročnika zoonoza i njihove otpornosti na antimikrobna sredstva za 2023. godinu od 13. X 2023. u SVL je stiglo 44 uzorka svježeg mesa goveda i svinja, kao i 41 uzorak cecalnog sadržaja svinja. Uzorci su obrađeni u skladu sa standardnim operativnim procedurama SVL. Od ukupnog broja uzoraka utvrđeno je prisustvo 45 izolata komensalne *E. coli*, i to 41 uzorak porijeklom od cecalnog sadržaja svinja sa linije klanja svinja i 4 uzorka porijeklom od svježeg mesa goveda i svinja. Takođe, utvrđeno je prisustvo vrste *Salmonella spp.* kod 4 uzorka, tri izolata *S. Mbandaka* i jedan izolat *S. Typhimurium*, svi izolati utvrđeni su u uzorcima cecalnog sadržaja sa linije klanja svinja, nijedan izolat nije pokazao rezistenciju na antimikrobna sredstva. Svi izolati komensale *E. coli* i *Salmonella spp.* ispitani su na panelu antimikrobnih materija koje treba uključiti u praćenje otpornosti na antimikrobna sredstava iz tabele niže u tekstu.

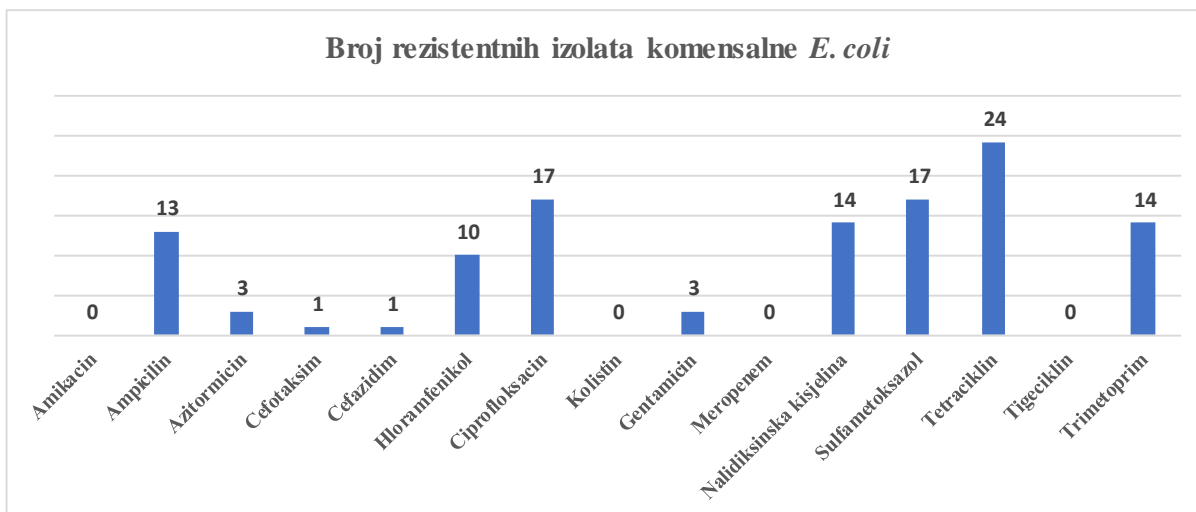
Antimikrobno sredstvo	Razred antimikrobnog sredstva	Vrsta	Raspon koncentracija (mg/l)
Amikacin	Aminoglikozid	<i>Salmonella</i>	4-128 (6)
		<i>E.coli</i>	
Ampicilin	Penicilin	<i>Salmonella</i>	1-32 (6)
		<i>E.coli</i>	
Azitromicin	Makrolid	<i>Salmonella</i>	2-64 (6)
		<i>E.coli</i>	
Cefotaksim	Cefalosporin	<i>Salmonella</i>	0,25-4 (5)
		<i>E.coli</i>	
Ceftazidim	Cefalosporin	<i>Salmonella</i>	0,25-8 (6)
		<i>E.coli</i>	
Hloramfenikol	Fenikol	<i>Salmonella</i>	8-64 (4)
		<i>E.coli</i>	
Ciprofloksacin	Fluorokinolon	<i>Salmonella</i>	0,015-8 (10)
		<i>E.coli</i>	
Kolistin	Polimiksin	<i>Salmonella</i>	1-16 (5)
		<i>E.coli</i>	
Gentamicin	Aminoglikozid	<i>Salmonella</i>	0,5-16 (6)
		<i>E.coli</i>	
Meropenem	Karbapenem	<i>Salmonella</i>	0,03-16 (10)
		<i>E.coli</i>	
Nalidiksična kiselina	Hinolon	<i>Salmonella</i>	4-64 (5)
		<i>E.coli</i>	
Sulfametoksazol	Antagonist putanje folata	<i>Salmonella</i>	8-512 (7)
		<i>E.coli</i>	
Tetraciklin	Tetraciklin	<i>Salmonella</i>	2-32 (5)
		<i>E.coli</i>	
Tigeciklin	Glikilciklin	<i>Salmonella</i>	0,25-8 (6)
		<i>E.coli</i>	

Trimetoprim	Antagonist putanje folata	<i>Salmonella</i>	0,25-16 (7)
-------------	---------------------------	-------------------	-------------

Nakon sprovedenih ispitivanja kod komensalne *E. coli* nije utvrđeno prisutvo rezistencije na amikacin, kolistin, meropenem i tigeciklin. Kod jednog izolata utvrđeno je prisustvo rezitencije na cefotaksim i cefazidim, pa ja kao takav morao biti podvrgnut dodatnom ispitivanju na drugi panel iz tabele niže u tekstu, gdje je utvrđena rezistencija na cefepim, cefotaksim i ceftazidim.

Antimikrobna sredstva	Razred antimikrobnog sredstva	Vrsta	Raspon koncentracija (mg/l)
Cefepim	Cefalosporin	<i>Salmonella</i>	0,06-32 (10)
		<i>E.coli</i>	
Cefotaksim	Cefalosporin	<i>Salmonella</i>	0,25-64 (9)
		<i>E.coli</i>	
Cefotaksim + klavulanska kiselina	Kombinacija cefalosporin/inhibitor beta-laktamaze	<i>Salmonella</i>	0,06-64 (11)
		<i>E.coli</i>	
Cefoksitin	Cefamicin	<i>Salmonella</i>	0,5-64 (8)
		<i>E.coli</i>	
Ceftazidim	Cefalosporin	<i>Salmonella</i>	0,25-128 (10)
		<i>E.coli</i>	
Ceftazidim + klavulanska kiselina	Kombinacija cefalosporin/inhibitor beta-laktamaze	<i>Salmonella</i>	0,125-128 (11)
		<i>E.coli</i>	
Ertapenem	Karbapenem	<i>Salmonella</i>	0,015-2 (8)
		<i>E.coli</i>	
Imipenem	Karbapenem	<i>Salmonella</i>	0,12-16 (8)
		<i>E.coli</i>	
Meropenem	Karbapenem	<i>Salmonella</i>	0,03-16 (10)
		<i>E.coli</i>	
Temocilin	Penicilin	<i>Salmonella</i>	0,5-128 (9)
		<i>E.coli</i>	

Kod tri izolata utvrđena je rezistencija na azitromicin i gentamicin, kod 10 izolata na hloramfenikol, kod 13 izolata na ampicilin, a kod 14 na trimetoprim i nalidiksinsku kiselunu. Najveći broj, ukupno 17 izolata, bilo je rezistenatano na ciprofloksacin i sulfametoksazol, dok su 24 izolata rezistentna na tetraciklin. Rezultati su prikazani i na grafiku niže u tekstu.

12.2.1.2. Veterina, zootehnika i dobrobit životinja:

U periodu 15. VI 2023. – 1. IV 2024. usvojeno je sljedeće sekundarno zakonodavstvo:

Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja u 2024. godini („Sl. list CG“, broj 31/24) (implementacija-nadzori i eradikacija);

Naredba o izmjenama Naredbe o zabrani uvoza i tranzita pošiljki živih domaćih i divljih svinja, mesa i proizvoda od svinja radi sprečavanja unošenja opasne zarazne bolesti afričke kuge svinja („Sl. list CG“, broj 22/24) (implementacija-države iz kojih je zabranjen uvoz i tranzit);

Plan upravljanja kriznim situacijama u slučaju pojave afričke kuge svinja („Sl. list CG“, broj 19/24) (implementacija-krizni plan);

Naredba za sprečavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje zarazne bolesti afrička kuga svinja („Sl. list CG“, broj 19/24) (implementacija-mjere);

Naredba o zabrani upotrebe i tretiranja životinja određenim supstancama i veterinarskim lijekovima („Sl. list CG“, broj 17/24) (CELEX: 32022R1644 tačka 1d. dio tačke 2c i tačka 3a iz Prilog I; 32019R0006 stav (tačka) 2. člana 107; 32022R1255; 31996L0022; 31999D0879)

Naredba o privremenoj zabrani lova u zaraženom (inficiranom) području od zarazne bolesti Afrička kuga svinja kod divljih svinja („Sl. list CG“, broj 9/24) (implementacija-mjere);

Naredba o smanjenju brojnog stanja pojedine vrste divljači („Sl. list CG“, broj 9/24) (implementacija-mjere);

Pravilnik o maksimalno dozvoljenim količinama rezidua farmakološki aktivnih supstanci veterinarskih lijekova u proizvodima životinjskog porijekla („Sl. list CG“, broj 84/23)(CELEX: 32010R0037; 32010R0758; 32010R0759; 32010R0761; 32010R0890; 32010R0914; 32010R0362; 32011R0363; 32012R0084; 32012R0085; 32012R0086; 32012R0107; 32012R0122; 32012R0123; 32012R0201; 32012R0202; 32012R0221; 32012R0222; 32012R0436; 32012R0466; 32012R1161; 32012R1186; 32012R1191; 32013R0053; 2013R0115; 32013R0116; 32013R0394; 32013R0406; 32013R0489; 32013R1056; 32013R1057; 32013R1235; 32014R0019; 32014R0020; 32014R0200; 32014R0201; 32014R0418; 32014R0676; 32014R0677; 32014R0681; 32014R0682; 32014R0683; 32014R0967; 32014R1227; 32014R1359; 32014R1390; 32015R0149; 32015R0150; 32015R0151; 32015R0152; 32015R0394;

32015R0446; 32015R1078; 32015R1079; 32015R1080; 32015R1308; 32015R1491; 32015R1492; 32015R1820; 32015R2062; 32016R0129; 32016R0305; 32016R0312; 32016R0576; 32016R0710; 32016R0885; 32016R1444; 32016R1834; 32016R2045; 32016R2074; 32017R0201; 32017R1558; 32017R1559; 32018R0520; 32018R0523; 32018R0721; 32018R0722; 32018R1076; 32018R1967; 32019R0238; 32019R1881; 32020R0042; 32020R0043; 32020R1685; 32020R1712; 32021R0621; 32022R0634; 32023R0454; 32023R0981; 32010R0037);

Pravilnik o metodama kontrole rezidua u životinjama i proizvodima životinjskog porijekla („Sl. list CG“, broj 82/23)(CELEX: 32021/R0808; 32019R1871);

Implementacija

Realizovan je Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja za 2023. zaključno sa 31. XII 2023. koji sadrži potprograme monitoringa i nadzora bolesti životinja i zoonoza, za čije su sprovođenje obezbjeđena sredstva Budžetom: Praćenje epizootiološke situacije i dijagnostika zaraznih i parazitskih bolesti; Tuberkuloza goveda; Enzootska leukoza goveda; Bruceloza goveda, ovaca i koza; Bolesti pčela; Avijarna influenza; Plavi jezik; Bolest kvrgave kože goveda; Bovina spongiformna encefalopatija – BSE; Bolesti riba i školjki; Parazitske bolesti – zoonoze; Klasična kuga svinja; Afrička kuga svinja; Bjesnilo; Antraks; Atipična kuga živine; Identifikacija i registracija životinja; Groznica Doline Nila; Stado službeno slobodno od tuberkuloze, bruceloze i enzootske leukoze goveda – dodijela statusa; Tehnička i administrativna podrška implementaciji programa u oblasti zdravlja životinja i veterinarskog javnog zdravlja

Usvojen je Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja u 2024. godini („Sl. list CG“, broj 31/24), koji je u fazi implementacije i koji sadrži 22 programa.

Zaštita dobrobiti životinja

Tokom 2023. u dijelu zaštite dobrobiti životinja, sprovedene su aktivnosti u cilju unapređenja postojećih uslova zaštite dobrobiti životinja i pripreme za donošenje novog Zakona o zaštiti dobrobiti životinja. U skladu sa postojećim zakonodavnim okvirom utvrđeni su veterinarsko-sanitarni uslovi, odnosno izdata rješenja za: dva objekata za privremeni smještaj napuštenih životinja (kućnih ljubimaca) – skloništa koji ispunjava veterinarsko-sanitarne uslove za obavljanje privremenog smještaja kućnih ljubimaca, rješenja su izdata nakon neposrednog uvida na licu mjesta i provjere ispunjenosti propisanih uslova; jedan objekat za higijenu i eksterijerno uljepšavanje kućnih ljubimaca koji ispunjava veterinarsko-sanitarne uslove i uslove neophodne za zaštitu dobrobiti životinja u objektu za higijenu i eksterijerno uljepšavanja kućnih ljubimaca; dvije odgajivačnice kućnih ljubimaca namijenjenih reprodukciji u komercijalne svrhe sa tri i više rasplodnih ženki sa privremenim rješenjima jer se isti objekti nalaze u proceduri otklanjanja nedostataka kako bi se time stekli uslovi za dobijanje trajnog rješenja. Rješenja su izdata nakon neposrednog uvida na licu mjesta i provjere ispunjenosti propisanih uslova: jedan objekat za smještaj životinja u zoološkim vrtovima, prihvatilištima, odnosno odgajalištima koji ispunjava veterinarsko-sanitarne uslove za smještaj divljih životinjskih vrsta.

Svi odobreni objekti upisani su u Registar objekata iz oblasti zaštite dobrobiti životinja koji je objavljen na zvaničnoj internet stranici UBHVFP.

Takođe, izdata su rješenja za: upis u registar držaoca životinja (pčelinje zajednice) – 592 rješenja; upis u registar držaoca životinja (koke nosije do 350 komada) – 4 rješenja; upis u registar držaoca životinja (tovni pilići) – 7 rješenja; upis u registar držaoca životinja (japanske prepelice)- 3 rješenja; upis u registar držaoca životinja (patke, guske, morke) – 1 rješenje; upis u registar držaoca životinja (kopitari) – 68 rješenja.

Sva gore navedena gazdinstva su upisana u Registar gazdinstava na kojima se drže i uzgajaju životinje radi stavljanja u promet koji je sastavni je dio Centralnog registra gazdinstava koji vodi Uprava.

Registar gazdinstava koka nosilja

U skladu sa Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja („Sl.list CG“ br. 48/07, 73/10 i 48/15) i Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja („Sl.list CG“, br. 14/08, i 47/15), Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju objekti i oprema za držanje koka nosilja („Sl.list CG“, br. 27/16, 79/19 i 150/22) i Pravilnikom o opštim i posebnim standardima za stavljanje jaja na tržište („Sl.list CG“, br.18/18, 126/21), a u vezi sa Pravilnikom o načinu vođenja registra gazdinstava koka nosilja („Sl.list CG“, br. 36/18 i 2/23), uspostavljen je Registar gazdinstava koka nosilja u kojem u 2023. upisano 74 gazdinstva sa više od 350 komada koka nosilja.

Uspostavljanjem ovog registra imalo je za cilj praćenja sljedivosti jaja koja se stavljaju na tržište i koriste za ishranu ljudi imajući u vidu da se za svako gazdinstvo dodijeljuje jedinstven registarski broj gazdinstva u zavisnosti od načina način uzgoja i držanja koka nosilja.

Naime, početkom godine veterinarski inspektori su izvršili kontrolu svih gazdinstava sa kokama nosiljama koja su prethodno upisana u registar i nakon kontrole i utvrđivanja činjeničnog stanja u objektima za držanje koka nosilja, izvršeno je ažuriranje registra. Radi ujednačenog postupanja i prikupljanja podataka, sačinjen je upitnik u koji su se unosili podaci o gazdinstvu (lokacija, broj objekata na gazdinstvu, podaci o broju jata u uzgoju/jata u eksploataciji, maksimalnom kapacitetu), podaci o držaocu/vlasniku i podaci o načinu uzgoja koka nosilja (alternativni, neobogaćeni baterijski kavezi, obogaćeni kavezi, organska proizvodnja), podaci o porijeklu životinja, ishrani, liječenju,....Nakon toga, svakom gazdinstvinu, u odnosu na način uzgoja, dodjeljen je jedinstveni registracioni broj koji su upisani u Registar gazdinstava koka nosilja.

Drugi godišnji Izvještaj o realizaciji nacionalnog Programa za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori za 2022. godinu

Vlade je 15. VII 2021. usvojila Program za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori sa Akcionim planom, na predlog Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV) – Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (UBHVFP).

U skladu sa zaključcima Vlade, MPŠV-UBHVFP je dužna da dva puta godišnje, izvještava Vladu, o realizaciji programa s akcionim planom.

Problem kontrole populacije pasa, u velikoj mjeri zavisi od postupanja lokalnih uprava, u dijelu njihovih nadležnosti, te je u skladu sa Zaključak Vlade br. 08/312/23-5764/2 od 29. XII 2023. data preporuka svim lokalnim samoupravama da najkasnije do kraja I kvartala 2024.uspostave sistem kontrole pasa, poštujući mjere i metode iz Programa za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori sa Akcionim planom.

Ministarstvo i Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove će nastaviti, u dijelu nadležnosti, saradnju sa lokalnim samoupravama, nevladinim sektorom, Veterinarskom komorom i drugim zainteresovanim stranama u cilju iznalaženja najprihvatljivijeg rješenja za kontrolu populacije pasa.

Ostale aktivnosti

Projekat EU/IPA – Mjera 1 „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“ u okviru IPARD-a II 2014–2020

Predstavnici UBHVFP – Sektor veterine, Odsjek za zdravlje i dobrobit životinja i identifikaciju i registraciju životinja, u skladu sa potpisanim Memorandum o saradnji između UBHVFP i Direktorata za plaćanje – MPŠV, , obavljali su ocjenu usklađenosti projektne dokumentacije/planirane/završene investicije podnosioca zahtjeva sa nacionalnim/EU

zakonodavstvom i kriterijumima Kodeksa dobre poljoprivredne prakse u oblasti zaštite dobrobiti životinja u okviru IPARD-a II 2014–2020 Mjera 1, Poziv 2 „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“ izdate su tri potvrde o usaglašenosti investicije sa EU standardima i usaglašenosti poljoprivrednog gazdinstva sa nacionalnim standardima iz oblasti zaštite dobrobiti životinja nakon realizacije investicije.

Takođe, kroz Mjeru 1, Poziv 3, Javni poziv „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“ nastavljeno je sa gore navedenim aktivnostima pri čemu su predstavnici UBHVFP - Sektor veterine, Odsjek za zdravlje i dobrobit životinja i identifikaciju i registraciju životinja, u 2023. izdali pet potvrda o usaglašenosti investicije sa EU standardima i usaglašenosti poljoprivrednog gazdinstva sa nacionalnim standardima iz oblasti zaštite dobrobiti životinja nakon realizacije investicije. Kroz Mjeru 1, Poziv 4, Javni poziv „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“ tokom 2023. izdato je 11 potvrda o usaglašenosti investicije sa EU standardima i usaglašenosti poljoprivrednog gazdinstva sa nacionalnim standardima iz oblasti zaštite dobrobiti životinja nakon realizacije investicije.

U 2023. od strane Direktorata za plaćanje-MPŠV, raspisan je Javni poziv „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“, Mjera 1, Poziv 5 koji se odnosio na usaglašenosti investicije sa EU standardima i usaglašenosti poljoprivrednog gazdinstva sa nacionalnim standardima iz oblasti zaštite dobrobiti životinja. Direktratu za plaćanje dostavljeno je ukupno 212 zahtjeva za Mjeru 1, Poziv 5 od čega Upravi dostavljeno 168 zahtjeva za terenske/komisijske kontrole aplikacija. Tokom 2023. izvršeno je 87 terenskih kontrola i izdato isto toliko mišljenja od čega je 58 pozitivnih mišljenja odnosno 29 mišljenja sa preporukama za odklanjanje nedostataka koji se odnose na ispunjenost uslova zaštitu dobrobiti životinja na gazdinstvima aplikacija.

U toku terenske kontrole za potrebe IPARD-a, Mjera 1, ujedno je posvećena pažnja edukaciji tj. podizanju nivoa informisanosti držaoca životinja, naročito u dijelu unapređenja postojećih uslova zaštite dobrobiti životinja u objektima za smještaj životinja za proizvodnju.

Imajući u vidu da su držaoci zapravo ključni akteri, kako u ovoj oblasti tako i u dijelu koji se odnosi na sistem I&R životinja, podsjetili smo ih na obaveze i dužnosti u pogledu prijave novih gazdinstava, prijava kretanja sa i na gazdinstvo, novorođenih životinja, uginulih ili zaklanih životinja i zdravstvene zaštite i zaštite dobrobiti životinja.

Fitosanitarna politika

U periodu od 15. VI 2023. – 1. IV 2024. usvojeno je sljedeće sekundarno zakonodavstvo:

Zdravlje bilja

Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za iskorjenjivanje i sprečavanje širenja *Globodera pallida* (Stone) Behrens i *Globodera rostochiensis* (Wollenweber) Behrens* („Sl. list CG”, broj 23/24) (CELEX 32022R1192);

Pravilnik o izmjeni Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnih organizama bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, broj 16/24) (implementacija);

Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnog organizma *Spodoptera frugiperda* (Smith) („Sl. list CG”, broj 13/24)(CELEX: 32023R1134);

Naredba o hitnim fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja određenih štetnih organizama („Sl. list CG”, broj 7/24)(CELEX: 32022R1941);

Pravilnik o izmjeni Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za unošenje bilja i biljnih proizvoda koji predstavljaju neprihvatljiv rizik od štetnih organizama („Sl. list CG”, broj 111/23)(CELEX: 32018R2019; 32020R1214; 32020R1361; 32021R0419; 32021R1936; 32022R0230; 32022R0490; 32022R0853; 32022R1309; 32022R1404; 32022R1916);

32022R1942; 32023R0158; 32023R0446; 32023R1174; 32023R1203; 32023R1511; 32023R1535; 32023R2458; 32023R2743; 32020R1213; 32020R1362; 32021R0419; 32021R1936; 32022R0490; 32022R1942;32023R0446; 32023R1203; 32023R1511; 32023R1535; 32023R2743);

Liste štetnih organizama bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom („Sl. list CG”, broj 111/23) (CELEX: 32019R2072; 32020R1199; 32020R1292; 32020R1825; 32020R2210; 32020R2211; 32021R0759; 32021R0901; 32021R2061; 32021R2285; 32022R0853; 32022R0959; 32023R1134; 3202R1492; 32023R1787);

Pravilnik o izmjeni Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za suzbijanje štetnog organizma *Aleurocanthus spiniferus* (Quaintance) u obilježenim područjima („Sl. list CG”, broj 101/23)(implementacija-obilježavanje područja) (CELEX: 32022R1927);

Pravilnik o izmjeni Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za unošenje bilja i biljnih proizvoda koji predstavljaju neprihvatljiv rizik od štetnih organizama („Sl. list CG”, broj 84/23)(CELEX: 32018R2019; 32020R1214; 32020R1361; 32021R0419; 32021R1936; 32022R0230; 32022R0490; 32022R0853; 32022R1309; 3202R1404; 32022R1916; 32022R1942; 32023R0158; 32023R0446; 32023R1174; 32023R1203; 32020R1213; 32020R1362; 32021R0419; 32021R1936; 32022R0490; 32022R1942; 32023R0446; 32023R1203);

Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za iskorjenjivanje i sprečavanje širenja *Synchytrium endobioticum* (Schilbersky)* („Sl. list CG”, broj 77/23)(CELEX: 32022R1195);

Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja, odomaćivanja i širenja štetnog organizma *Anoplophora chinensis* (Forster)* („Sl. list CG”, broj 77/23) (CELEX: 32022R2095);

Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja virusa smeđe naboranosti ploda paradajza - Tomato brown rugose fruit virus (TOBRFV) („Sl. list CG”, broj 73/23) (CELEX: 32023R1032);

Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, iskorjenjivanje i sprečavanje širenja štetnog organizma *Ralstonia solanacearum* (Smith 1896) Yabuuchi et al. 1996 emend. Safni et al. 2014* („Sl. list CG”, broj 68/23)(CELEX: 32022R1193);

Pravilnik o fitosanitarnim mjerama za otkrivanje, iskorjenjivanje i sprečavanje širenja štetnog organizma *Clavibacter sepedonicus* (Spieckermann & Kotthoff 1914.), Nouioui et al. 2018. („Sl. list CG”, broj 68/23) (CELEX: 32022R1194);

Naredbu o zabrani unošenja bilja radi sprečavanja unošenja i širenja štetnog organizma *Xylella fastidiosa* (Wells et al.)* („Sl. list CG”, broj 66/23) (CELEX: 32020R1201);

Pravilnik o izmjenama Pravilnika o bližim uslovima za unos pošiljki proizvoda životinjskog porijekla i hrane za kućne ljubimce koju unose putnici kao ličnu pošiljku („Sl. list CG”, broj 66/23)(CELEX: 32018R1729);

Instrukcije:

1. Instrukcija za primjenu pravilnika o fitosanitarnim mjerama za sprečavanje unošenja i širenja štetnih organizama bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom u dijelu prihvatanja fitosertifikata bez/sa navedenim brojevima tablica kamiona, nazivom broja ili broja leta aviona ili željezničkog transporta (Broj: 004 - 309/24 – 548 od 1. III2024.);

2. Instrukcija za primjenu pravilnika o fitosanitarnim mjerama za unošenje bilja i biljnih proizvoda koji predstavljaju neprihvatljiv rizik od štetnog organizma (Broj: 004/1-309/23-2391/3 od 4. I.2024.);

3. Instrukcija za primjenu pravilnika o fitosanitarnim mjerama za unošenje bilja i biljnih proizvoda koji predstavljaju neprihvatljiv rizik od štetnog organizma (Broj: 004/1-309/23-2391/2 od 15. IX 2023.);

4. Instrukcija za analizu rizika od unošenja štetnih organizama *Ralstonia solanacearum*, *Clavibacter sepedonicus* i *Anoplophora chinensis* (Broj: 004/1-309/23-2473 od 18. VI2023.);

Implementacija:

Implementiran je Program fitosanitarnih mjera za 2023. godinu (Sl. list CG“, broj 32/23), sa Programom zdravstvene zaštite bilja, zaključno sa 31. XII 2023. kroz 19 Posebnih nadzora i 3 monitoringa nad štetnim organizmima: Posebni nadzor *Globodera pallida* i *Globodera rostochiensis*; Posebni nadzor *Synchytrium endobioticum*; Posebni nadzor *Ralstonia solanacearum* i *Clavibacter michiganensis* subsp. *sepedonicus*; Posebni nadzor *Epitrix cucumeris*, *Epitrix papa*, *Epitrix subcrinita*, *Epitrix tuberis*; Posebni nadzor *Bursaphelenchus xylophilus*; Posebni nadzor *Fusarium circinatum*; Posebni nadzor *Anoplophora chinensis*; Posebni nadzor *Anoplophora glabripennis*; Posebni nadzor *Xylella fastidiosa*; Posebni nadzor *Aleurocanthus spiniferus*; Posebni nadzor *Neoleucinodes elegantalis* i *Anthonomus eugeni*; Posebni nadzor *Aromia bungii*; Posebni nadzor *Candidatus Phytoplasma vitis* (Flavescence dorée) i monitoring vektora *Scaphoideus titanus*; Posebni nadzor *Tomato brown rugose fruit virus*; Posebni nadzor voćnih muva iz familija *Tephritidae*; Posebni nadzor *Spodoptera frugiperda* (Smith); Posebni nadzor *Tecia solanivora* (TECASO); Posebni nadzor *Popillia japonica*; Posebni nadzor *Thaumatotibia leucotreta* Monitoring *Drosophila suzukii*; Monitoring *Bactrocera oleae* (muva masline); Monitoring *Ceratitidis capitata* (voćna muva); Edukacije; Hitne fitosanitarne mjere.

Pripremljen je i usvojen Program fitosanitarnih mjera za 2024. („Sl. list CG“, broj 22/24) sa Programom zdravstvene zaštite bilja i Posebnim nadzorima nad štetnim organizmima za čije su sprovođenje obezbijedena sredstva Budžetom, a uz podršku GIZ-a nabavljene su feromonske klopke i žute ljepljive ploče u cilju efikasnije implementacije Programa.

Saradnja sa Upravom prihoda i carina:

U skladu sa Naredbom o mjerama za sprečavanje unošenja štetnih organizama na bilje, biljne proizvode i objekte pod nadzorom koji se prenose drvenim materijalom za pakovanje porijeklom iz Kine, Bjelorusije i Indije* („Sl. list CG“, broj 130/21), Uprava Carina na mjesečnom nivou izvještava Upravu. Izvršeno je ažuriranje u dijelu propisa iz oblasti zdravlja bilja u carinskom informacionom sistemu (TARIC CG).

Ažuriranje Registra proizvođača, prerađivača, uvoznika, distributera i skladištara bilja, biljnih proizvoda i objekata pod nadzorom (Fito registra):

Upisom 82 novih subjekata u izvještajnom periodu, poslednji dodjeljeni Fito broj je ME -1196.

Održavanje statusa da je Crna Gora slobodna od *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus*: Nakon sprovedene monitoring misije EK u periodu 5 - 14. XI 2019. s ciljem priznavanja Crne Gore kao zemlje slobodne od fitopatogene bakterije *Clavibacter michiganensis* ssp. *sepedonicus*, što je i uslov za izvoz merkantilnog krompira na teritoriju Evropske unije, Crnoj Gori je, nakon sprovođenja aktivnosti na ispunjavanju preporuka FVO, dozvoljen izvoz merkantilnog krompira: Implementaciona regulativa Komisije (EU) 2021/2069 od 25. XI 2021, o izmjeni Priloga VI Implementacionoj regulativi 2013/2072 u pogledu unošenja u Uniju merkantilnog krompira iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, te stavljanju van snage implementacionih odluka 2012/213/EU i (EU) 2015/1199. Crna Gora intenzivno radi u skladu sa usvojenim preporukama, a u cilju održavanja statusa.

Dodatno, u 2023/2024 usaglašeni su propisi za štetne organizme krompira sa novom EU regulativom.

Održavanje statusa da je Crna Gora slobodna od *Xylella fastidiosa*: Prihvaćena deklaracija NPPO Crne Gore za status štetnog organizma *Xylella fastidiosa* od strane EK (31. III 2023). Dodatno, u 2023/2024 godini usaglašeni su propisi za štetni organizam *Xylella fastidiosa* sa novom EU regulativom.

Održavanje statusa da je Crna Gora slobodna od *Anoplophora chinensis*: Prihvaćena deklaracija NPPO Crne Gore za status štetnog organizma *Anoplophora chinensis*. Na zahtjev Evropske Komisije o statusu ovog štetnog organizma u Crnoj Gori, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja UBHVFP je pripremio Deklaraciju koja je poslata EK pisanim putem na zvaničnom nivou i u kojoj je navedeno: da je poznato („is known not to be present“) da štetni organizam *Anoplophora chinensis* nije prisutan u Crnoj Gori na osnovu službeno sprovedenih posebnih nadzora. Deklaracijom je istaknuto da se posebni nadzor u cilju otkrivanja eventualnog prisustva ovog štetnog organizma sprovodi od 2010, kao i da je Crna Gora prenijela u nacionalno zakonodavstvo novu Regulativu (EU) 2022/2095.

Izgradnja referentne fitosanitarne laboratorije: U okviru MIDAS 2 projekta nastavljene su započete aktivnosti na uspostavljanju potpuno funkcionalne referentne fitosanitarne laboratorije. Nakon usaglašavanja dodatnih aktivnosti koje nisu bile predviđene prvobitnim ugovorom, a vezano za obuhvat sistema protivpožarne zaštite za cijeli objekat Biotehničkog fakulteta, kao i izmjena koje su bile predmet zahtjeva Glavnog državnog arhitekta, saglasnost na novo idejno rješenje dobijena je 30. VI 2023. Konsultantska kompanija angažovana za pripremu glavnog projekta pripremila je glavni projekat koji je pozitivno revidovan krajem novembra 2023. i koji je poslat na saglasnost. Po dobijanju odobrenja relevantnim institucijama konačno je sredinom marta dobijena saglasnost revidenta na glavni projekat i 21. III 2024. je objavljen tender za građevinske radove.

EFSA kampanja Plant health4Life: Crna Gora se aktivno pridružila EFSA kampanji „Plant Health 4Life“ koja je počela u julu 2023. #PlantHealth4Life promoviše vitalnu vezu između zdravlja bilja i našeg svakodnevnog života. Štetni organizmi bilja mogu uticati na bezbjednost hrane, ekonomiju i životnu sredinu, a zdravo bilje daje zdravu hranu i održivu budućnost. U okviru kampanje dostupna je i sljedeća web stranica na crnogorskom jeziku: <https://campaigns.efsa.europa.eu/PlantHealth4Life/me/> Najava kampanje je objavljena na crnogorskim web-portalima, kao i na sajtu AFSVPA i na nalozima na društvenim mrežama.

Sjeme i sadni materijal

Implementiran je Program fitosanitarnih mjera za 2023. godinu (Sl. list CG“, broj 32/23), sa Program kontrolnih ispitivanja proizvodnje sjemenskog i sadnog materijala i biljni genetički resursi, zaključno sa 31. XII 2023. kroz sedam monitoringa/programa: Sjemenska proizvodnja krompira; Sjemenska proizvodnja žita; Program kontrolnog ispitivanja sjemenskog materijala; Program kontrolnog ispitivanja sadnog materijala; Program kontrolnog ispitivanja matičnih stabala sadnog materijala; Program kontrolnog ispitivanja sjemenskog i sadnog materijala na GMO; Program biljnih genetičkih resursa

Implementacija

Pripremljen i usvojen Program fitosanitarnih mjera za 2024. („Sl. list CG“, broj 22/24) sa Program kontrolnih ispitivanja proizvodnje sjemenskog i sadnog materijala i biljni genetički resursi za čije su sprovođenje obezbijeđena sredstva Budžetom, za čije su sprovođenje obezbijeđena sredstva Budžetom za 2024, a čija je implementacija u toku.

Sertifikacija sjemena i sadnog materijala

Ukupna količina sertifikovanog rasada povrća: 3.429,235 kom; Izdato sertifikata: 180.

Ukupna količina sertifikovanog sadnog materijala voća: 88.755 kom; Izdato sertifikata: 60.

Ukupna količina sertifikovanog sadnog materijala ukrasnog bilja: 109.219 kom; Izdato sertifikata: 276;

Ukupna količina sertifikovanog rasada sadnog materijala ukrasnog bilja: 388.747 kom; Izdato sertifikata: 81.

Ukupna količina sertifikovanog sadnog materijala začinskog/ljekovitog bilja: 58.978 kom; Izdato sertifikata: 30.

Ukupna količina sertifikovanih loznih podloga: 1.003.900 kom; Izdato sertifikata: 5.

Ukupna količina sertifikovanih loznih kalemova: 172.236 kom. Izdato sertifikata: 4.

Sjemenski krompir:

Ukupna površina prijavljena za sertifikaciju sjemenskog krompira: 65,63 ha; Ukupna količina sertifikovanog sjemenskog krompira: 625.800 kg; Izdato sertifikata: 66.

Sredstva za zaštitu bilja:

Implementiran je Program fitosanitarnih mjera za 2023. godinu (Sl. list CG“, broj 32/23), sa Programom praćenja sredstava za zaštitu bilja, zaključno sa 31. XII 2023. kroz 12 monitoringa: Registracija sredstava za zaštitu bilja; Monitoring prometa sredstava za zaštitu bilja; Sprovođenje specijalističkog kursa; Monitoring uređaja za upotrebu pesticida; Program post-registracijske kontrole sredstava za zaštitu bilja – monitoring formulacija; Post-registracijska kontrola sredstava za zaštitu bilja – rezistentnost; Monitoring održive upotrebe pesticida na gazdinstvima; Program integralne zaštite bilja – maslina; Program zaštite masline sa praćenjem rezidua sredstava za zaštitu bilja; Unapređenje sistema za postupanja i upravljanja otpadom odnosno postupanja sa ambalažom nakon upotrebe pesticida; Monitoring uticaja upotrebe pesticida na životnu sredinu - vode, ptice, pčele, ribe i zemljišta; Edukacije.

Pripremljen i usvojen Program fitosanitarnih mjera za 2024. („Sl. list CG“, broj 22/24) sa Programom praćenja sredstava za zaštitu bilja za čije su sprovođenje obezbijedena sredstva Budžetom, za čije su sprovođenje obezbijedena sredstva Budžetom za 2024, a čija je implementacija u toku.

Implementacija

U toku 2023. i 2024. nastavljeno je sa sprovođenjem Nacionalnog plana za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja u skladu sa Akcionim planom za period 2021-2026.

Sve planirane aktivnosti realizovane su u skladu sa Planom. Vlada je 14. IX 2023. usvojila Izvještaj o sprovođenju nacionalnog plana za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja za 2022. godinu. Nastavljena je medijska kampanja u cilju podizanja svijesti o održivoj upotrebi sredstava za zaštitu bilja, a planirana je i obuka korisnika sredstava za zaštitu bilja za profesionalnu upotrebu, koja se kontinuirano sprovodi kao jedna od aktivnosti predviđenih Nacionalnim planom za održivu upotrebu sredstava za zaštitu bilja.

U skladu sa nacionalnim Planom, sproveden je niz aktivnosti na uspostavljanju sistema za kontrolu uređaja za upotrebu sredstava za zaštitu bilja.

Sprovedena je mjera unapređenje sistema za postupanja i upravljanja otpadom odnosno postupanja sa ambalažom nakon upotrebe pesticida. Mjera se odnosi na podizanje svijesti javnosti o problemu odlaganja otpada koji nastaje upotrebom pesticida, odnosno ambalaže u koju su upakovani pesticidi.

Komisija za pesticide nastavila je sa radom na registraciji. Ukupno je zaprimljeno 120 zahtjeva, a registrovano 98 pesticida.

U skladu sa ranije donešenim odlukama sredstva za zaštitu bilja se od 30. IX 2021. uvoze samo ukoliko su registrovana u Crnoj Gori.

Pregled broja ukupno podnešenih zahtjeva za registraciju:

Br.	Datum	Broj ukupno podnešenih zahtjeva
1.	31. XII 2022.	104
2.	31. XII 2023.	134

U Crnoj Gori na dan 31. XII 2023. u registar je upisano 44 uvoznika/veleprodajnih mjesta i 90 distributera za promet pesticida na malo.

Rezidue pesticida

Pravilnik o izmjeni Pravilnika o maksimalnom nivou rezidua sredstava za zaštitu bilja na ili u bilju, biljnim proizvodima, hrani ili hrani za životinje („Sl. list CG”, broj 65/23) (CELEX: 32005R0396);

Sprovodi se Program monitoringa rezidua pesticida u hrani biljnog i životinjskog porijekla za 2024., a u pripremi je Pravilnika o izmjeni Pravilnika o maksimalnom nivou rezidua sredstava za zaštitu bilja na ili u bilju, biljnim proizvodima, hrani li hrani za životinje, kao i Godišnji plan službenih kontrola za fitosanitarnu oblast za 2024.

Implementacija

Realizovan je Program monitoringa rezidua pesticida u hrani biljnog i životinjskog porijekla za 2023. („Sl. list CG”, broj 44/23) (CELEX: 32022R0741), a rezultati se izvještavaju Evropskoj agenciji za bezbjednost hrane (EFSA). Detaljan izvještaj po Programu monitoringa rezidua pesticida u hrani biljnog i životinjskog porijekla za 2023. biće prezentovan u Izvještaju o realizaciji nacionalnog plana za održivu upotrebu pesticida za 2023. godinu.

Ukupan broj uzetih uzorka je 124 od čega: 86 uzoraka je bez ostataka pesticida; 38 uzoraka sa ostacima jedne ili više aktivnih supstanci od čega: u 29 uzoraka sa aktivnim supstancama ispod maksimalno dozvoljenih količina, u 9 iznad maksimalno dozvoljenih količina.

U 2023. osim uzoraka koji su obuhvaćeni programom monitoringa, ispitano je još 2642 uzorka na prisustvo pesticida. Od tog broja ispitano je: 965 uzoraka voća; 1257 uzoraka povrća; 82 uzoraka žita i proizvoda od žita; 9 uzoraka mesa i proizvoda od mesa, ribe i ribljih proizvoda; 34 uzoraka stočne hrane; 13 uzoraka mlijeka i mliječnih proizvoda; 12 uzoraka dječje hrane i 270 uzoraka ostalih proizvoda.

U jednom uzorku hrane životinjskog porijekla utvrđeno je prisustvo rezidua pesticida. U 1.233 uzoraka nijesu pronađene rezidue pesticida. U 1.409 uzoraka je utvrđeno prisustvo pesticida, a od toga 1.306 uzoraka su ispod maksimalno dozvoljene količine i 103 uzoraka iznad maksimalno dozvoljene količine.

Uzorkovanje u primarnoj proizvodnji vršeno je prije stavljanja u promet i preduzete su propisane mjere.

12.3. Identifikacija i registracija životinja

Krajem marta 2023. je djelimično uspostavljena funkcionalnost Veterinarskog Informacionog Sistema nakon sajber napada u avgustu 2022, i nastavljeno je sa planiranim aktivnostima.

Krajem novembra 2023. održana je završna konferencija projekta Razvoj održivog sistema upravljanja veterinarskim informacijama (VIS) za MPŠV– UBHVFP. Projekat je realizovan u okviru Drugog projekta institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede Crne Gore (MIDAS 2). Tokom trajanja projekta u 2023. održavani su redovni sastanci sa zaposlenima iz sektora identifikacije i registracije životinja, u cilju sprovođenja projektnih aktivnosti koje su za cilj imale potpunu i konačnu implementaciju VIS-a. Izvršena je migracija podataka iz starog sistema u novi sistem u saradnji sa EFOS-om iz Slovenije. Osim povezivanja sa nacionalnim NADNS, projektom je sistem identifikacije i registracije proširen tako da su obuhvaćene i druge vrste životinja (kopitari i pčele) što daje mogućnost identifikacije i ovih vrsta.

Na radnim sastancima dogovoren je način korišćenja podataka za izvještaje, koji će osim UBHVFP omogućiti MPŠV kreiranje mjera agrarne politike, tržišno cjenovne politike, politike ruralnog razvoja i poslova od javnog interesa. Takođe, ovi izvještaji predstavljaju i osnov za sigurnu procjenu pri odobravanju podrške kroz dostupne programe MPŠV.

Po zahtjevu MONSTATa koncipiran je i izvještaj koji omogućava da Uprava bude administrativni izvor podataka za MONSTAT.

Dodatno, zbog pretnje od pojave afričke kuge svinja u Crnoj Gori sistem izvještaja o broju životinja na gazdinstvu (svinja), sa adresama gazdinstava i podacima o držaocima je postavljen tako da su traženi podaci u svakom trenutku dostupni zainteresovanim stranama. Centralni registar i Elektronska baza podataka se ažurira kroz redovno praćenje aktivnosti koje veterinarske ambulante obavljaju u toku vršenja preventivnih mjera i registraciju gazdinstava i identifikaciju životinja, evidencije kretanja životinja na osnovu kojih se identifikuju gazdinstva koja ne sprovedu zakonom propisane mjere od strane držalaca i pripremaju planovi kontrole koje sprovodi veterinarska inspekcija.

U 2023. izvršeni su upravni i sa njima povezani stručni poslovi koji se odnose na oblast identifikacije i kontrole kretanja i prometa životinja, ustupanje na izvršavanje javnih poslova iz oblasti veterinarstva, vođenje i ažuriranje Centralnog registra gazdinstava i Elektronske baze podataka o životinjama, planiranje finansiranja.

Zbog važnosti podataka koji se obrađuju u Veterinarskom informacionom sistemu, važno je da je sistem identifikacije i registracije životinja u svakom trenutku operativan i funkcionalan i da pruža kontinuirano praćenje i kontrolu kretanja životinja, kontrolu zdravstvenog stanja i suzbijanja i iskorjenjivanja bolesti životinja, nesmetano funkcionisanje i planiranje zdravstvene zaštite životinja i dodijelu statusa stada slobodnih od određenih bolesti

Tabelarni prikaz aktivnosti u Elektronskoj bazi podataka za 2023. godinu:

Broj odrađenih predmeta dostavljenih preko arhive UBHVFP	4.875
Broj odrađenih prenosa vlasništva na gazdinstvu	293
Broj ažuriranih popisnih listova za registraciju gazdinstva	426
Broj štampanih, selektovanih po vet. ambulantama i izdatih novih pasoše	17.982
Broj štampanih, selektovanih po vet. ambulantama i izdatih duplikata pasoša	416
Izdatih i dodijeljenih kroz Registar kućnih ljubimaca pasoša za kućne ljubimce	u 2023. godini nije bio u funkciji.
Izdatih i dodijeljenih kroz Registar kućnih ljubimaca mikročipova za kućne ljubimce (pse)	u 2023. godini nije bio u funkciji.
Dodijeljenih kroz Registar kućnih ljubimaca vakcina za vakcinaciju kućnih ljubimaca (pasa) protiv bjesnila	u 2023. godini nije bio u funkciji.
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka markica za goveda vet. ambulantama	22.300
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka markica za ovce/koze vet. ambulantama	63.000
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka markica za svinje vet. ambulantama	32.100
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka popisnih listova za registraciju gazdinstva vet. ambulantama	379
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka potvrda o identifikaciji goveda vet. ambulantama	3.300
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka privremenih pasoša vet. ambulantama	2.900
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka potvrda o identifikaciji ovaca/koza vet. ambulantama	420

Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka godišnjih popisa ovaca/koza vet. ambulanta	4.171
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka prijava za kretanje ovaca/koza vet. ambulanta	2.475
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka potvrda o identifikaciji svinja vet. ambulanta	1.260
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka godišnjih popis svinja vet. ambulanta	2.280
Izdatih i dodijeljenih kroz Elektronsku bazu podataka prijava za kretanje svinja vet. ambulanta	1.861

Identifikacija i registracija pasa

Identifikacija i registracija pasa, značajna je za kvalitetnu zdravstvenu zaštitu pasa i daje mogućnost za dalje sprovođenje mjera za kontrolu populacije pasa i odgovorno vlasništvo nad njima.

Od tačnosti podataka u Nacionalnom Registru kućnih ljubimaca u koji se upisuju podaci o psu i vlasniku zavisi veliki broj povezanih aktivnosti UBHVFP i drugih organizacija i institucija koji se bave zaštitom zdravlja pasa i kontrole pasa lualica. Nastavljeno je kontinuirano obezbijedenje i raspodjela vakcina protiv bjesnila za pse, mikročipova i pasoša za pse svim veterinarskim ambulanta.

Identifikacija i registracija pasa sprovodi se kroz Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja.

Kroz projekat Razvoj održivog sistema upravljanja veterinarskim informacijama (VIS) za MPŠV-UBHVFP je unapređen i sistem identifikacije i registracije kućnih ljubimaca-pasa u djelu koji je Uprava prepoznala kao nedostatak.

U toku 2023. izvršeno je i niz obuka za korisnike sistema kojima su prisustvovali i zaposleni iz identifikacije i registracije životinja.

12.4. Strukturni zahtjevi za objekte za proizvodnju hrane i kvalitet sirovog mlijeka

Završno sa krajem 2023. u Crnoj Gori ostalo je još 51 neusaglašen objekat za proizvodnju hrane životinjskog porijekla.

Radna grupa za praćenje, koordinaciju i procjenu efikasnosti procesa unapređenja objekata je tokom 2023. izvršila neposrednu kontrolu svih objekata kategorije III u cilju utvrđivanja stepena napretka i postupanja po novoodobrenim planovima unaprjeđenja i utvrdila da subjekti u poslovanju u visokom procentu poštuju i izvršavaju obaveze po planovima unapređenja. Određeni broj subjekata je prestao sa radom.

Na bazi zaključka Vlade, a u skladu sa obavezom utvrđenom Programom rada Vlade za 2023. u IV kvartalu 2023. pripremljen je Šesti izvještaj o realizaciji NPUO.

Tabela 2: Usaglašenost objekata za proizvode životinjskog porijekla na dan 1. XII 2023.

Djelatnost	Usaglašeni sa EU zahtjevima	Neusaglašeni sa EU zahtjevima	Ukupno
klanice-papkari	6	12*	18
klanice-živina	3	0	3
mesne prerađevine	1	0	1
prerada mesa	11	16	27
obrada crijeva	1	1	2

prerada mlijeka	11	11*	22
proizvodi ribarstva	4	0	4
centri za školjke	2	0	2
pakovanje jaja	3	3	6
skladištenje hrane	31	8*	39
UKUPNO	73	51	124

*Napomena: Objekti prestali sa radom i obavijestili Upravu o prestanku obavljanja djelatnosti u skladu sa zakonom.

Dodatno, značajno je unaprijeđen nivo obučenosti i poznavanje subjekata u poslovanju hranom sa novo-usvojenim nacionalnim pravilima, potpuno usaglašenim sa EU standardima u ovoj oblasti, što doprinosi značajno boljem nivou pripremljenosti subjekata za sigurno i održivo poslovanje i nakon pristupanja Crne Gore EU.

Sve ove aktivnosti su sprovedene na način koji je mjerljiv. Rezultat tih aktivnosti, kao i saradnja sa subjektima u poslovanju hranom koji su sa svoje strane pokazali veliku odgovornost i posvećenost, je 73 potpuno usaglašena objekta sa EU standardima, što je vrijedno pažnje, posebno sa aspekta očuvanja i povećanja proizvodnje hrane životinjskog porijekla u Crnoj Gori, za domaće i evropsko tržište. Subjekti u poslovanju hranom životinjskog porijekla su najzastupljeniji korisnici IPARD programa, Mjera 3 - Prerada, najčešće za investicije za rekonstrukciju i opremanje objekata po Planovima unaprjeđenja.

Tabela 3. Sa ciljem ukazivanja na trend razvoja, dat je uporedni prikaz usaglašenih objekata za proizvode životinjskog porijekla krajem 2014. i krajem 2023.

Djelatnosti/sektori	Potpuno usaglašeni sa EU zahtjevima 2014.	Potpuno usaglašeni sa EU zahtjevima 2018.	Potpuno usaglašeni sa EU zahtjevima 2021.	Potpuno usaglašeni sa EU zahtjevima 2022.	Potpuno usaglašeni sa EU zahtjevima 2023.
Sektor mesa	2	13	17	21	22
Sektor mlijeka	0	10	10	11	11
Sektor ribarstva	1	6	7	6	6
Ostalo (jaja, skladišta)	0	34	34	33	34
Ukupno	3	63	68	71	73

12.5. Kvalitet sirovog mlijeka

Vlada je 24. I 2024. usvojila Peti izvještaj o realizaciji Nacionalnog programa za unaprjeđenje kvaliteta sirovog mlijeka sa planom za postupanje sa neusaglašenim sirovim mlijekom (novembar 2022.- novembar 2023.).

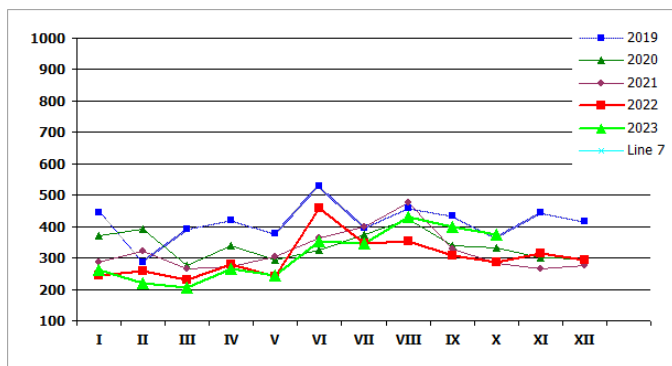
Kada je u pitanju kvalitet sirovog mlijeka u sistemu otkupa, a za potrebe prerađivačkih objekata, odobrenih objekata za preradu mlijeka, prema godišnjim izvještajima Laboratorije za mljekarstvo potvrđen je značajan napredak u odnosu na period prije donošenja Programa (2018). Značajno je veći udio sirovog mlijeka koji ispunjava EU zahtjeve u ukupnoj otkupljenog količini.

Tabela 4. Kvalitet sirovog kravljeg mlijeka iz otkupa (period 2017– 2023)

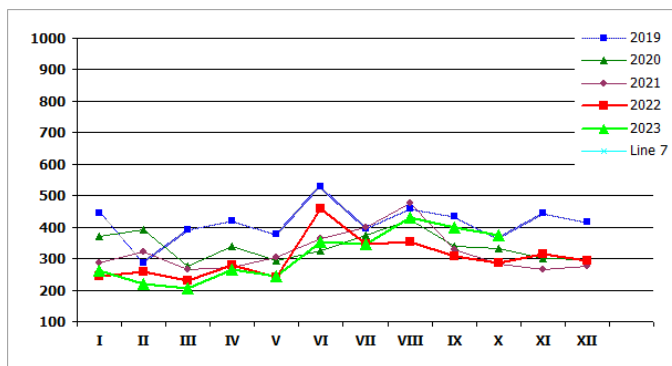
Godina	Broj uzoraka	Mast	Proteini	Broj somatskih ćelija	Ukupan broj bakterija	Učešće mlijeka koje ispunjava EU standarde u ukupnoj otkupljenoj količini
		%	%	X 1000	X 1000	
2017	50.091	4.07	3.22	470	1.907	
2018	52.773	4.01	3.28	464	1.205	55,5 %
2019	48.763	3.87	3.21	413	1.225	63,8 %
2020	40.166	3.92	3.30	338	974	65%
2021	37.815	3.97	3.25	320	887	81%
2022	17.217	4.00	3.285	286	651	86%
2022*	32.658	4.06	3.34	302	670	77%
2023	30.677	4,05	3,36	298	607	85,9%

*korigovani izvještaj u odnosu na otkupljene količine

Grafikon 1: Ukupan broj mikroorganizama (2017 – 2023) po mjesecima

Grafikon 2. Broj somatskih ćelija (2017 – 2023) po mjesecima

12.6. Sakupljanje i tretman leševa životinja i nus proizvoda životinjskog porijekla

Vlada je 7. III 2024. usvojila Četvrti godišnji izvještaj o realizaciji Plana upravljanja nus proizvodima životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi za period od 1. XII 2022. do 1. XII 2023.

U prethodnom periodu, finalizovane su i realizovane sljedeće aktivnosti: uvojen je prostorni plan za lokaciju „Čelinjska kosa“, gdje su utvrđene dvije urbanističke parcele, od kojih je jedna predviđena za izgradnju postrojenja za preradu nusproizvoda; izrađena je i usvojena Strateška projekcija uticaja na životnu sredinu za predmetni plan; urađen je geodetski elaborat parcela obuhvaćenih predmetnom urbanističkom parcelom u okviru prostornog plana, za potrebe eksproprijacije zemljišta, i u proceduri je procjene kod Uprave za nekretnine; prijavljen je u Upravi javnih radova za kapitalni budžet 2021. projekat projektovanja i izgradnje pristupnog puta za predmetnu lokaciju.

S obzirom da je došlo je do zastoja u realizaciji aktivnosti u zadatim rokovima izazvanih otvorenim pitanjima za ranije određenu lokaciju postrojenja tokom 2023. intenzivirane su aktivnosti na iznalaženju nove lokacije.

21. II 2023. MPŠV je uputilo dopis broj 04-312/23-1545 na adrese devet opština/lokalnih samouprava (Podgorica, Nikšić, Danilovgrad, Tuzi, Kolašin, Mojkovac, Berane, Pljevlja, Bijelo Polje) sa molbom razmatranja mogućnosti za ustupanje lokacije za izgradnju postrojenja za preradu nus proizvoda životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni ishrani ljudi.

28. IV 2023. samo je Opština Nikšić pozitivno odgovorila (broj dopisa: 02-031-634/1) na dopis MPŠV, dok su ostale opštine odgovorile ili negativno ili nijesu poslali odgovor. Opština Nikšić je ponudila dvije lokacije za izgradnju postrojenja:

1. Lokacija KO Straševina (Brlja), površine 2.000m²;
2. Lokacija u Industrijskoj zoni Gračanica (Lokacija L6), površine 19.923 m².

Predmetne lokacije su posjećene od strane predstavnika MIDAS 2 projekta i nakon obilaska konstatovano je da predložena lokacija u Industrijskoj zoni Gračanica (Lokacija L6), katastarskih parcela 4586 KO Nikšić i 4301 KO Kličevo, površine 19.923 m² u potpunosti odgovara potrebama kako sa aspekta planske dokumentacije, infrastrukture tako i sa aspekta namjene. Vlasnik predmetne parcele je država Crna Gora, a pravo upravljanja ima Opština Nikšić.

16. VI 2023. MPŠV, aktom broj 04-312/23-1545/9 je uputilo inicijativu predsjedniku opštine Nikšić da Skupština opština Nikšić da razmotri i izvrši prenos prava upravljanja nad predmetnom lokacijom na državu Crnu Goru.

Krajem 2023. završena je implementacija Veterinarskog informacionog sistema (VIS) koji predstavlja objedinjeni sistem registara, evidencija i kompjuterskih programa, čiji su podaci organizovani u bazama podataka, koji se vode u svrhu zaštite zdravlja i dobrobiti životinja i sprovođenja mjera veterinarskog javnog zdravlja. Očekivano je da polovinom 2024. sistem bude potpuno operativan. Kroz ovaj sistem odnosno njegov Modul 8 omogućava se unos podataka o generisanim količinama nus proizvoda životinjskog porekla po kategorijama u skladu sa Pravilnikom o klasifikaciji i postupanju sa nus proizvodima životinjskog porijekla, higijensko i veterinarsko-zdravstvenim uslovima za nus proizvode („Sl. list CG“, broj 8/20). Modul 8 omogućava da svi generatori nus proizvoda unesu podatke o količinama prema stepenu rizika za zdravlje ljudi i životinja razvrstane u kategorije 1, 2 i 3.

29. III 2024 SO Nikšić je razmatrala zahtjev MPŠV, i donijela odluku da se izvrši prenos prava upravljanja nad predmetnom parcelom na državu Crnu Goru, čime su se stvorili uslovi za zvaničnu promjenu lokacije za izgradnju postrojenja za preradu nusproizvoda životinjskog porijekla i samim tim početak neophodnih istraživanja za izradu studije uticaja na životnu sredinu i društvo i pripremu dokumentacije za projektovanje postrojenja.

Uzimajući u obzir da je predviđeno trajanje MIDAS 2 projekta do kraja juna 2025. te da je predviđeno vrijeme za projektovanje i izgradnju postrojenja procijenjeno na 36 mjeseci, MPŠV će uputiti Svjetskoj banci zahtjev za produženje trajanja MIDAS 2 projekta za dodatna 24 mjeseca.

12.7. EU akreditacija poljoprivrednih proizvoda za izvoz

12.7.1 Objekti

U toku 2023. nije došlo do promjene broja objekata koji su na EU listi odobrenih, još uvijek ih je ukupno 19, od čega su tri za nusproizvode.

12.7.2 Odobreni planovi upotrebe farmakološki aktivnih supstanci, maksimalno dozvoljenih količina farmakološki aktivnih supstanci i pesticida i kontaminenata

Crna Gora je na listi zemalja sa odobrenim planovima monitoringa rezidua i za mlijeko (Implementaciona Uredba Komisije (EU) 2022/2293 od 18. XI 2022. o izmjeni Implementacione Uredbe Komisije 2021/405/EU o listi trećih zemalja sa odobrenim planovima upotrebe farmakološki aktivnih supstanci, maksimalno dozvoljenih količina farmakološki aktivnih supstanci i pesticida i kontaminenata.

Dodatno, Implementacionom Regulativom Komisije (EU) 2024/334 od 19. I 2024. izvršena je dopuna Implementacione Regulative (EU) 2021/405 u dijelu Liste trećih zemalja ili njihovih regija sa odobrenim planovima kontrole kojom je ukinuto ograničenje za koze jer su uključene u plan kontrole. Pored navedenog u Listu su uvršteni i prirodna crijeva (omotači) koji su takođe obuhvaćeni planom kontrole.

Goveda	Ovce/k oze	Svinje	Kopitari	Živina	Akvakultura	Mlijeko	Jaja	Zečevi	Divljač	Divljač iz uzgoja	Med	Omot ači/pri rodna crijev a
x	x	x		x	x ⁽¹⁴⁾ P	x	x				x	x

⁽¹⁴⁾ samo finfish

12.7.5 Zdravlje bilja

Clavibacter michiganensis ssp. *sepedonicus*

Crna Gora intenzivno radi u skladu sa usvojenim preporukama u cilju održavanja statusa koji se odnosi na izvoz merkantilnog krompira na teritoriju Evropske unije dodijeljen Implementacionom Uredbom Komisije (EU) 2021/2069 od 25. XI 2021. o izmjeni Priloga VI. Implementacione Uredbe (EU) 2019/2072 u pogledu unošenja u Uniju merkantilnog krumpira iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije te o stavljanju van snage implementacionih odluka 2012/219/EU i (EU) 2015/1199.

Xylella fastidiosa

Prihvaćena deklaracija NPPO Crne Gore za status štetnog organizma *Xylella fastidiosa* od strane Evropske Komisije (31. III 2023)⁵¹. Dodatno, u 2023. i 2024 godini usaglašeni su propisi za štetni organizam *Xylella fastidiosa* sa novom EU regulativom.

Anoplophora chinensis

⁵¹https://food.ec.europa.eu/plants/plant-health-and-biosecurity/trade-plants-plant-products-non-eu-countries/declarations-non-eu_en#regulation-eu-20182019

Prihvaćena deklaracija NPPO Crne Gore za status štetnog organizma *Anoplophora chinensis* (decembar 2023). Na zahtjev Evropske Komisije o statusu ovog štetnog organizma u Crnoj Gori, Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja UBHVFP je pripremio Deklaraciju koja je poslata EK pisanim putem na zvaničnom nivou i u kojoj je navedeno: da je poznato („is known not to be present“) da štetni organizam *Anoplophora chinensis* nije prisutan u Crnoj Gori na osnovu službeno sprovedenih posebnih nadzora. Deklaracijom je istaknuto da se posebni nadzor u cilju otkrivanja eventualnog prisustva ovog štetnog organizma sprovodi od 2010, kao i da je Crna Gora prenijela u nacionalno zakonodavstvo novu Regulativu (EU) 2022/2095.

12.8. Ažuriranje informacija o kontroli bolesti

12.8.1. Bolest kvrgave kože

U skladu s preporukama GF-TADs-a usvojen je Program nadzora bolesti kvrgave kože koji je odobrila i finansirala EK s ciljem potvrde odsustva bolesti kvrgave kože goveda i ranog otkrivanja žarišta, kod goveda, na teritoriji Crne Gore, putem pasivnog i aktivnog nadzora bolesti, korišćenjem kliničkih, seroloških i virusoloških ispitivanja.

Aktivni nadzor:

U skladu sa Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja u 2023. godini, aktivni nadzor bolesti kvrgave kože goveda sprovodio se kliničkim pregledom i uzorkovanjem krvi goveda sa cjelokupne teritorije Crne Gore.

Aktivni nadzor je podrazumijevao uzorkovanje krvi na početku aktivnosti vektora i na kraju perioda visokog rizika, odnosno na početku i na kraju sezone aktivnosti vektora. Uzorkovanje je izvršeno na onim gazdinstvima na kojima su sprovedeni klinički pregledi u skladu sa Uputstvom Uprave. Goveda (sentinel životinje) od kojih se uzimala krv su odabrana na način da nijesu vakcinisana protiv bolesti kvrgave kože goveda, da su starija od 6 mjeseci i da su rođena poslije 01. VIII 2019. U skladu sa procijenjenim rizikom određen je broj uzoraka koje je potrebno ispitati na bolesti kvrgave kože goveda. Uputstvom je bilo propisano da se uzorkuje krv od po dva govečeta sa ukupno 210 gazdinstava na početku sezone vektora i na kraju perioda visokog rizika, odnosno na kraju sezone aktivnosti vektora.

Klinički pregled je bilježen na Obrascu za klinički pregled goveda na bolest kvrgave kože koji je sačinila Uprava i dostavila svim veterinarskim ambulantama.

Ukupno je dostavljeno i ispitano 796 uzorka krvi goveda, što je za 1.95% manje od planiranog broja. a prisustvo specifičnih antitijela protiv Capripox virusa utvrđeno je u ukupno 43 uzorka. Ti uzorci dodatno su ispitani molekularnom tehnikom dijagnostike PCR i svi su bili PCR negativni.

Klinički pregledi sentinel životinja na gazdinstvima, obavljani su u tri navrata: prvi put tokom juna na početku aktivnosti vektora, drugi put tokom avgusta-septembra tokom najveće aktivnosti vektora i treći put tokom novembra na kraju aktivnosti vektora. Prilikom odbaira gazdinstva za klinički pregled, bilo je potrebno da gazdinstvo ima najmanje jednu sentinel životinju. Sentinel životinje su goveda koja nijesu nikada vakcinisana protiv bolesti kvrgava koža, koja su starija od 6 mjeseci, a mlađa od 24 mjeseca. Ukoliko na gazdinstvu postoji manje od tri sentinel životinje, umjesto njih bilo je potrebno, po izboru, detaljno klinički pregledati životinje koje ne ispunjavaju uslove za sentinel životinju, a ne više od tri po gazdinstvu ukupno. Ove iste sentinel životinje su klinički detaljno pregledane tokom sva tri klinička pregleda tokom trajanja aktivnog nadzora, odnosno, orjentaciono ukupno 2.946 kliničkih pregleda U tri navrata sprovedeno je ukupno 2.470 kliničkih pregleda, što predstavlja 83.84% od predviđenog broja.

Pasivni nadzor:

Pasivni nadzor je sproveden tokom cijele godine na cijeloj teriji Crne Gore. Ovo je podrazumijevao obavezno prijavljivanje svih sumnji na bolesti kvrgave kože goveda kako bi se potvrdila ili isključila infekcija virusom bolesti kvrgave kože goveda. U Crnoj Gori je u 2023. godini bilo 12 sumnji na bolest kvrgave kože. Svi rezultati negativni.

Za 2023. potpisan je Grant sa Evropskom EK o kofinansiranju programa nadzora za bolesti kvrgava koža goveda.

12.8.2. Bolest plavog jezika

Radi sprečavanja bolesti plavog jezika, nakon pojave bolesti u u 2016. u vidu veće epizootije, tri godine (2017- do kraja 2019) vršena je masovna vakcinacija svih goveda i ovaca u cilju sticanja i održavanja aktivnog imuniteta protiv virusa bolesti plavog jezika – serotip 4. tako da je imunološki zaštićeno preko 80% populacije goveda i ovaca.

Od 2020. ne sprovodi se vakcinacija goveda i ovaca protiv bolesti plavog jezika, a u cilju otkrivanja moguće cirkulacije virusa kao i dokazivanja odsustva virusa bolesti plavog jezika goveda sa područja zemlje i potvrđivanje statusa zemlje slobodne od ove bolesti sprovodi se aktivni i pasivni nadzor bolesti plavog jezika.

U Crnoj Gori u 2023. metodom molekularne dijagnostike (PCR) nije detektovan nijedan slučaj bolesti plavog jezika.

Aktivni nadzor:

Nadzor je vršen u cilju preciznije procjene trenutne prevalencije kod prijemčivih životinja, kako bi se mogli sagledati mogući budući scenariji širenja virusa bolesti plavog jezika u Crnoj Gori i razmotrila prioritarna politika nabavke vakcina. U cilju sprovođenja aktivnog nadzora uzorkovanje je vršeno prema unaprijed utvrđenim vremenskim razmacima – jedanput godišnje u doba godine nakon završetka invazivne aktivnosti vektora, odnosno u periodu najveće vjerovatnoće za otkrivanje infekcije. Ispitali su se uzorci sentinel životinja, što je podrazumijevalo da su starije od 6 mjeseci, a mlađe od 24 mjeseca. Za referentnu geografsku jedinicu uzeta je cjelokupna teritorija Crne Gore. U slučaju serološki pozitivnog rezultata, bez odlaganja bi se pristupalo molekularnom ispitivanju u cilju dokazivanja prisustva virusa. U cilju sprovođenja aktivnog nadzora planirano je da se sa 210 gazdinstava sa teritorije cijele Crne Gore uzorkuje po dva uzorka krvi sentinel životinja. Dostavljeno je ukupno 405 uzoraka sentinel životinja, od čega je prisustvo specifičnih antitijela protiv virusa uzročnika bolesti plavi jezik utvrđeno u 27 uzoraka. 27 seropozitivnih uzoraka je ispitano molekularnim metodama (PCR) u cilju dokazivanja prisustva virusa i svih 27 uzoraka je bilo PCR negativno.

Pasivni nadzor:

Pasivni nadzor se sastojao od službenog otkrivanja i istraživanja svake sumnje na bolest. Pasivni nadzor se vršio radi praćenja prisustva i blagovremenog otkrivanja bolesti plavog jezika kod domaćih i divljih preživara (goveda, ovce i koze) u svim slučajevima kada klinički znaci upućuju na sumnju na bolest plavog jezika, kao i radi potvrde odsustva virusa bolesti plavog jezika nakon njegovog pojavljivanja. U ovim slučajevima propisano je obavezno laboratorijsko potvrđivanje, odnosno isključivanje kliničke sumnje na bolest plavog jezika.

U okviru pasivnog nadzora bolesti plavog jezika, od strane ovlaštenih veterinarskih ambulanti, dostavljani su uzorci za serološka i molekularna ispitivanja. Tokom godine dostavljeno je i ispitano ukupno 32 uzorka pod sumnjom da se radi o bolesti plavog jezika za serološko i molekularno ispitivanje i to za serološka: 7 uzorka porijeklom od goveda, 1 uzorak porijeklom od ovaca, 4 uzorka porijeklom od koza. Od ovog broja antitijela protiv uzročnika bolesti plavi jezik su pronađena kod 1 goveda i 2 koze. Svi seropozitivni slučajevi su isključeni metodom molekularne dijagnostike ili istragom službenog veterinara o starost i imunizaciji ovih jedinki.

Na molekularnu dijagnostiku dostavljeno je: 4 uzorka porijeklom od goveda, 6 uzoraka porijeklom od ovaca, 10 uzoraka porijeklom od koze. Svi uzorci su bili negativni na prisustvo virusa uzročnika bolesti plavog jezika.

Entomološki nadzor (nadzor vektora)

Entomološki nadzor je vršen prikupljanjem i identifikacijom insekata iz roda Culicoides u cilju utvrđivanja prisutnosti i dinamike pojavljivanja insekata roda Culicoides njihove geografske distribucije i rasprostranjenosti utvrđivanjem

područja i perioda godine od najvećeg rizika za pojavu i širenje virusa bolesti plavog jezika određivanjem perioda sezonski slobodnog od vektora virusa bolesti plavog jezika, odnosno perioda kada nisu aktivni adulti insekata roda *Culicoides*. Analizom uzoraka insekata utvrđivan je ukupan broj prisutnih odraslih insekata roda *Culicoides*, identifikovane vrste vektora i virološkim ispitivanjem vektora utvrđivana moguća cirkulacija virusa.

Utvrđivanje prisustva vektora i njegove aktivnosti se vršilo upotrebom UV Black light i Onderstepoort-type black light klopki na šest odabranih lokaliteta u sljedećim opštinama: Cetinje, Nikšić, Danilovgrad, Ulcinj, Bijelo Polje i Rožaje, u okviru referentnih geografskih jedinica na teritoriji cijele Crne Gore. Uzorkovanje je sprovedeno dva puta mjesečno u periodu od aprila zaključno sa novembrom 2023.

Za period od 8 mjeseci, počev od aprila zaključno sa novembrom 2023. uzorkovanje insekata roda *Culicoides* se obavljalo na odabranim lokalitetima, a nakon prikupljanja, u SVL vršena je identifikacija i sortiranje na vrste insekata (i brojanje), izdvajanje insekata roda *Culicoides* i detekcije virusa molekularnom (PCR).

Rezultati: utvrđena je prisustvo insekata iz *Culicoides* i to: *Obsoletus complex* i *Pulicaris complex*, a ni u jednom uzorku nije utvrđeno genoma virusa bolesti plavog jezika.

12.8.3. Afrička kuga svinja

Prisustvo virusa afričke kuge svinja, po prvi put u Crnoj Gori, potvrđeno je kod dvije uginule divlje svinje, pronađene na teritoriji opštine Nikšić, u graničnom području sa Bosnom i Hercegovinom. Naime, Veterinarska ambulanta (VA) „Nikšić” je, 12. I 2023. od lovačkog društva Bratogošt, primila informaciju o pronalasku dvije uginule divlje svinje. Po prijemu obavještenja, VA Nikšić je po nalogu veterinarskog inspektora, u saradnji sa lovačkim društvom, izvršila uzorkovanje i neškodljivo uklanjanje leševa. Odgovarajući uzorci za laboratorijsko ispitivanje su dostavljeni SVL u Podgorici, koja je odmah po prijemu izvršila neophodna dijagnostička ispitivanja.

Dana 14. I 2024. SVL je propisanim dijagnostičkim ispitivanjima utvrdila prisustvo virusa afričke kuge svinje u uzorcima oba leša. U skladu sa Tačkom E.3. Odjeljka E Priloga 2. Pravilnika o mjerama za otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje afričke kuge svinja, uzorci organa divljih svinja uginulih od afričke kuge svinja dostavljeni su Evropskoj referentnoj laboratoriji za afričku kugu svinja CENTRO DE INVESTIGACION EN SANIDAD ANIMAL (INIA-CISA/CSIC) Španija, koja je takođe potvrdila prisustvo virusa afričke kuge svinja. Izolati pripadaju genotipu II, genetskoj grupi 19, kojoj pripadaju i izolati iz ostalih balkanskih zemalja (u kojima je detektovan virus ove bolesti), centralne Italije i Švedske.

Prema podacima Svjetske organizacije za zdravlje životinja (WOAH), bolest je u Evropi prisutna od 2007. i nezaustavljivo se širi evropskim kontinentom, kod domaćih i divljih svinja. U susjednim zemljama prvi put se pojavila 2019. u Republici Srbiji, nakon čega slijede Sjeverna Makedonija (2022), Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Kosovo (2023), te je bilo očekivano da će se bolest pojaviti i u Crnoj Gori.

KAMPANJA PODIZANJA SVIJESTI, AFRIČKA KUGA SVINJA

Crna Gora je godinama odolijevala pojavi afričke kuge svinja, kao visoko rizična zemlja s obzirom na višegodišnje prisustvo bolesti u većini zemalja regiona, Evrope i Azije. Jedan od razloga za ovo leži u činjenici da je kontinuirano podizanja svijest o bolesti, mjerama i preventivi kod veterinara, lovaca, držaoca, svih ostalih subjekata od interesa i građanstva. U 2023. sprovedena je velika kampanja podizanja svijesti o afričkoj kugi svinja na nacionalnom nivou. Kampanja se sastojala iz dva glavna dijela: medijskog i radionica.

Medijski dio sastojao se iz više komponenti koje su skupa činile jedan sveobuhvatan vid informisanja interesnih grupa i javnosti, a sastojale su se iz: tv spota na televiziji sa nacionalnom frekvencom, emitovanog u udarnim terminim svakog trećeg dana u trajanju od tri mjeseca; bilborda sa osnovnim informacijama o mjerama i preventivi

kod domaćih i divljih svinja, postavljenih duž većih i prometnijih saobraćajnica i kružnih tokova u više lokalnih samouprava i javnih magistrala u trajanju od tri mjeseca; Google pop up reklama sa registrovanim obuhvatom od 4 miliona pregleda; Štampanih materijala u vidu flajera i postera.

Drugi dio kampanje podrazumijevao je organizovanje dva tematska vikenda, za veterinare i veterinarske inspektore i za lovce, rendžere nacionalnih parkova, službenike Uprave za šume, a predavanja su držana od strane osvjedočenih profesionalaca sa dugogodišnjim iskustvom u borbi sa ovom bolešću u zemljama regiona.

Takođe, održani su sastanci sa držaocima svinja, veterinarskim ambulantom i predstavnicima lokalnih samouprava u 8 većih opština, uz obezbijeđeno prisustvo navedenih subjekata iz okolnih opština takođe.

Od 2019. s obzirom na pojavu bolesti u regionu, kao i specifičnosti ovog virusa, nepostojanje adekvatne vakcine i terapije protiv ove bolesti, UBHVFP je u saradnji sa veterinarskom službom i Lovačkim savezom kontinuirano sprovodila kampanju podizanja svijesti, obuke i simulacione vježbe, kao i sve ostale neophodne preventivne mjere u cilju smanjenja rizika od pojave bolesti u Crnoj Gori, odnosno ranog okrivljanja i pravovremenog odgovora u slučaju pojave bolesti. Sve ove aktivnosti evidentno su doprinijele kasnijoj pojavi bolesti na našoj teritoriji.

Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja predviđena je naknada za informaciju o pronalasku uginule divlje svinje u iznosu od 40.00€. Pronađeni leš se prijavljuje UBHVFP. Nakon toga, ako je prijava opravdana, vrši se uzorkovanje, dijagnostičko ispitivanje i preduzimaju se sve propisane mjere. Kako bi se bolest pravovremeno ograničila i suzbila, od izuzetnog je značaja da se Upravi prijavi svaki leš, odnosno uginula divlja svinja, kako bi bila uklonjena na neškodljiv način od strane nadležne veterinarske službe, i samim tim smanjena mogućnost nastanka novih slučajeva. Takođe, svaki držalac svinja u obavezi je da prijavi svaku promjenu zdravstvenog stanja, kao i svako uginuće svinja na gazdinstvu, nadležnoj veterinarskoj ambulanti. Veterinar će po izlasku na teren i o trošku UBHVFP, uzeti uzorke i iste poslati u SVL u cilju blagovremenog isključivanja ili potvrde bolesti. Držaocima svinja treba da u potpunosti saraduju sa veterinarskom službom i primjenjuju biosigurnosne mjere na gazdinstvu, u skladu sa preporučenim mjerama odnosno Naredbom za sprečavanje pojave, otkrivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje zarazne bolesti afrička kuga svinja („Sl. list CG“, broj 19/24).

Tokom 2023. sprovedene su mjere za nadzor afričke kuge svinja definisane Programom mjera u 2023, a koje se temelje na zakonodavstvu EU i preporukama EK, WOAHA i zaključcima GF-TADs-a.

Radi sprečavanja pojave i ranog otkrivanja bolesti afričke kuge svinja u 2023. vršio se pasivni nadzor populacije domaćih svinja, aktivni i pasivni nadzor populacije divljih svinja na prisustvo virusa afričke kuge svinja, kampanja podizanja svijesti, kao i dijagnostičke i druge mjere u cilju blagovremenog otkrivanja i suzbijanja pojave afričke kuge svinja. Pasivni nadzor domaćih i divljih svinja vršio se tokom cijele godine, a aktivni nadzor divljih svinja vršio se tokom lovne sezone na divlju svinju (*Sus scrofa L.*) od 1. X do 31. I.

Pasivni nadzor domaćih svinja na afričku kugu svinja

Radi ranog otkrivanja afričke kuge svinja kod domaćih svinja obavezno je isključivanje infekcije virusom afričke kuge svinja laboratorijskim ispitivanjem svih slučajeva kada se utvrde klinički znaci koji upućuju na afričku kugu svinja i na uzorcima uginulih svinja koji su dostavljeni sa sumnjom na afričku ili klasičnu kugu svinja, i to: sa gazdinstava na kojima se uzgaja pet ili više krmača, kao i sa gazdinstava na kojima se uzgaja 50 ili više tovljenika na klasičnu kugu svinja ispituju se sve uginule životinje starije od dva mjeseca, a najviše dvije sedmično (ukoliko postoji veći broj uginuća na sedmičnom nivou ispituju se samo prva dva uginuća), sa svih ostalih gazdinstava ispituje se svaka uginula svinja starija od dva mjeseca, kada se ante i post mortem pregledom utvrdi sumnja prilikom klanja svinja; svake svinje kod koje se isključuje klasična kuga svinja.

Svi prikupljeni uzorci pasivnim nadzorom ispitani su na prisustvo virusa metodom molekularne dijagnostike (RT – PCR).

Uzorci u okviru pasivnog nadzora prikupljeni su od gore navedenih životinja, a obavezno je i uzorkovanje u slučaju pojave sumnje ili kliničkih znakova koji upućuju ili bi mogli upućivati na pojavu klasične kuge svinja, svi uzorci ispituju se na prisustvo uzročnika bolesti (PCR).

U 2023. ispitano je 52 uzorka, ni u jednom ispitanoj uzorku koji je dostavljen SVL pod sumnjom da se radi o afričkoj kugi svinja, nije utvrđeno prisustvo sekvence RNK virusa afričke kuge svinja ili specifičnih antitijela na virus ove bolesti, odnosno zaraza nije laboratorijski potvrđena. Ni u jednom od ispitanih uzoraka nije utvrđeno prisustvo virusa afričke kuge svinja niti specifičnih antitijela.

Pasivni nadzor divljih svinja na afričku kugu svinja

Radi ranog otkrivanja afričke kuge svinja kod divljih svinja obavezna je prijava lokalnoj veterinarskoj ambulanti ili nadležnom veterinarskom inspektoratu svakog uginuća divlje svinje, pronalaska leša uginule divlje svinje, kao i uginuća divlje svinje nastalog kao posljedica saobraćajnih nezgoda, kada se vrši uzorkovanje odgovarajućih uzoraka i dostavljanje SVL. U 2023. uz podršku EK obezbijedena su i sredstva za isplatu naknade u iznosu od 40€ za svako lice koje pruži sigurnu informaciju o pronalasku leša divlje svinje. U tu svrhu otvorena je dežurna telefonska linija na broj 067 666 632. Tokom 2023. nije bilo uzoraka.

Aktivni nadzor divljih svinja na afričku kugu svinja

Radi utvrđivanja prisustva virusa afričke kuge svinja u prirodi, među populacijom divljih svinja, lovci su dostavljali uzorke tjelesne tečnosti i unutrašnjih organa (tonzile i slezina) divljih svinja, veterinarskim ambulantomama, koje su te uzorke dostavljale u SVL. Uzorci u okviru aktivnog nadzora divljih svinja prikupljali su se isključivo od odstrijeljenih jedinki, a svi uzorci ispitivani su na prisustvo specifičnih antitijela protiv afričke kuge svinja (ELISA) i na prisustvo uzročnika bolesti metodom molekularne dijagnostike (RT-PCR).

U okviru nadzora nad populacijom divljih svinja u 2023. u Crnoj Gori, u SVL je ispitano ukupno 786 uzoraka tjelesne tečnosti i unutrašnjih organa ustrijeljenih divljih svinja dostavljenih u saradnji sa Lovачkim savezom Crne Gore i privatnim veterinarskim ambulantomama. U dostavljenim uzorcima tjelesne tečnosti ustrijeljenih divljih svinja nije utvrđeno prisustvo specifičnih antitijela protiv uzročnika afričke kuge svinja (2023). Ni u jednom dostavljenom uzorku organa nije detektovana sekvenca DNK virusa uzročnika afričke kuge svinja.

Godišnji tehnički izvještaj će biti dostavljen EK.

12.8.4. Klasična kuga svinja

Prelazeći na politiku ne-vakcinacije svinja protiv klasične kuge svinja od 1. I 2020. Crna Gora je zvanično započela proces sticanja statusa zemlje slobodne od bolesti klasična kuga svinja bez vakcinacije, u skladu sa zakonodavstvom Evropske unije i preporukama Svjetske organizacije za zdravlje životinja (WOAH). Radi sprečavanja pojave i ranog otkrivanja bolesti klasična kuga svinja, vršen je klinički pregled svinja na svim gazdinstvima na kojima se drže svinje, pasivni nadzor populacije domaćih svinja, aktivni i pasivni nadzor populacije divljih svinja na prisustvo virusa klasične kuge svinja, kao i dijagnostičke i druge mjere u cilju blagovremenog otkrivanja i suzbijanja eventualne pojave klasične kuge svinja.

Godišnji pregled domaćih svinja na svim gazdinstvima na kojima se drže svinje

Godišnji pregled domaćih svinja, treću godinu zaredom, vršili su veterinari iz ovlašćenih veterinarskih ambulanti, na svim gazdinstvima na kojima se drži svinje, a koja moraju biti upisana u Centralni registar gazdinstava i životinja koji

vodi Uprava. Uprava je prethodno sačinila i svim ambulantama dostavila Upitnik za pregled gazdinstava, zajedno sa podacima iz Elektronske baze o svim registrovanim gazdinstvima svinja na njihovom području. Pregled je obuhvatao provjeru identifikacije i registracije svinja, utvrđivanje zdravstvenog statusa, edukaciju držaoca i provjeru biosigurnosnih mjera na gazdinstvima, kao jedan od preduslova za smanjenje rizika od pojave klasične kuge svinja i afričke kuge svinja. Na osnovu stvarno zatečenog stanja na gazdinstvu i ispisa iz Elektronske baze – Dosje imanja, izvršen je popis brojeva ušnih markica i to novobilježenih životinja i novonabavljenih obilježenih svinja. Svi podaci koji se odnose na stvarno stanje na gazdinstvu biće upisani u Elektronsku bazu podataka kada se za to steknu uslovi.

Pregledano je 7.671 gazdinstvo, što je 102.28% od planiranog obuhvata (7.500).

Pasivni nadzor domaćih svinja na klasičnu kugu svinja

Mjere pasivnog nadzora na klasičnu kugu svinja istovjetne su mjerama pasivnog nadzora na afričku kugu svinja, s obzirom na vrlo sličnu kliničku sliku i prirodu bolesti.

Radi ranog otkrivanja klasične kuge svinja kod domaćih svinja obavezno je isključivanje infekcije virusom klasične kuge svinja laboratorijskim ispitivanjem svih slučajeva kada se utvrde klinički znakovi koji upućuju na klasičnu kugu svinja i na uzorcima uginulih svinja koji su dostavljeni sa sumnjom na afričku ili klasičnu kugu svinja, i to: sa gazdinstava na kojima se uzgaja 5 ili više krmača, kao i sa gazdinstava na kojima se uzgaja 50 ili više tovljenika na klasičnu kugu svinja ispituju se sve uginule životinje starije od dva mjeseca, a najviše dvije sedmično (ukoliko postoji veći broj uginuća na sedmičnom nivou ispituju se samo prva dva uginuća), sa svih ostalih gazdinstava ispituje se svaka uginula svinja starija od dva mjeseca, kada se ante i post mortem pregledom utvrdi sumnja prilikom klanja svinja; svake svinje kod koje se isključuje afrička kuga svinja.

Uzorci u okviru pasivnog nadzora prikupljani su od gore navedenih životinja, a obavezno je i uzorkovanje u slučaju pojave sumnje ili kliničkih znakova koji upućuju ili bi mogli upućivati na pojavu klasične kuge svinja, svi uzorci ispituju se na prisustvo uzročnika bolesti (PCR).

U 2023. ispitano je 52 uzorka, ni u jednom ispitanom uzorku koji je dostavljen SVL pod sumnjom da se radi o KKS, nije utvrđeno prisustvo sekvence RNK virusa klasične kuge svinja ili specifičnih antitijela na virus ove bolesti, odnosno zaraza nije laboratorijski potvrđena.

Nadzor divljih svinja na klasičnu kugu svinja

Tokom 2023. u SVL nije dostavljen nijedan uzorak porijeklom od uginulih divljih svinja.

Aktivni nadzor divljih svinja na klasičnu kugu svinja

Program aktivnog nadzora divljih svinja na klasičnu kugu svinja, koje su najčešći rezervoar virusa, sprovodi se u Crnoj Gori od 2008. i do danas nije dokazana cirkulacija virusa klasične kuge svinja u populaciji divljih svinja.

Cilj programa je da se serološkim praćenjem populacije divljih svinja dokaže odsustvo ili prisustvo bolesti u populaciji. Kako bi se postigla statistička značajnost, Uprava je u saradnji sa Lovачkim savezom Crne Gore u svakom od pet lovnih područja (Mediterransko lovno područje, Submediteransko lovno područje, Centralno lovno područje, Istočno lovno područje i Sjeverno lovno područje), sa procjenjenom populacijom divljih svinja od 400 do 1.000, organizovala uzimanje uzorka od najmanje 60 jedinki, i to ukoliko bude moguće, uzorke je trebalo prikupiti tako da: 50 % uzoraka bude prikupljeno od jedinki starosti od 3 do 12 mjeseci; 35 % uzoraka bude prikupljeno od jedinki starosti od 1 do 2 godine; 15 % uzoraka bude prikupljeno od jedinki starosti preko 2 godine.

Lovci koji su dostavili kompletne uzorke od divljih svinja u svrhu utvrđivanja prisustva virusa klasične kuge svinja, kao naknadu su dobijali besplatan pregled mesa divlje svinje od koje su dostavljeni uzorci na *Trichinella spiralis*, a

veterinarskim ambulantom je isplaćena naknada za pregled, samo ako su uzorci uzeti i dostavljeni SVL na propisan način.

Tokom 2023. u SVL je dostavljeno i ispitano ukupno 786 uzoraka tjelesne tečnosti ulovljenih divljih svinja i to blocking AbELISA testom i Real-Time RT PCR testom, u skladu sa Programom mjera u 2023. godini, a što je 241.81% u odnosu na planirani.

12.8.5 Bjesnilo

Crna Gora već 12 godina nema zabilježenih slučajeva bjesnila kod domaćih i divljih životinja, a što je rezultat obavezne vakcinacije pasa i decenijskog sprovođenja oralne vakcinacije lisica i drugih karnivora distribucijom oralnih mamaca iz vazduha po cjelokupnoj teritoriji Crne Gore.

Nakon što je u 2022. od strane Svjetske organizacije za zdravlje životinja (WOAH)⁵² prihvaćena samodeklaracija Crne Gore o statusu zemlje slobodne od bjesnila, pripremljen je dosije sa svim relevantnim podacima o urađenom, sprovedenom i implementiranom u prethodnoj deceniji u skladu sa preporukama EK i GF TADs mehanizma, a vezano za stavljanje na listu zemalja kojima je odobreno nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca u skladu sa pravilima EU. Dosije je dostavljen EK, kao zahtjev za stavljanje Crne Gore na listu zemalja za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca, što bi značilo da se psi iz Crne Gore u zemlje EU i one koje se već nalaze na listi mogu kretati bez titra antitijela na bjesnilo, koji je trenutno neophodna laboratorijska analiza i dio prateće dokumentacije pri putovanju. S obzirom da je za validan titar potrebno minimalno 4 mjeseca, a da same analize nisu nimalo pristupačne, ovo bi umnogome olakšalo nekomercijalno kretanje pasa (putovanje s vlasnikom), što bi posledično pozitivno uticalo i na zbrinjavanje bezdomnih životinja u Crnoj Gori jer postoje višegodišnja interesovanja za udomljavanje kućnih ljubimaca od strane turista ili lica koja povremeno/privremeno borave u Crnoj Gori. Takođe, dolazak turista u Crnu Goru, kao i povratak kući bio bi jednostavan ukoliko žele da u pratnju povedu i svoje ljubimce.

Mjere za otkrivanje i suzbijanje pojave bjesnila kod domaćih životinja

Radi sprečavanja pojave bjesnila vrši se vakcinacija pasa i mačaka, kao i dijagnostičke i druge mjere u cilju otkrivanja i suzbijanja pojave bjesnila. Kako je posljednjih godina evidentan porast populacije pasa litalica i napuštenih pasa, a u cilju održavanja stabilne epizootiološke situacije, u budžetu Uprava su obezbijedena sredstva za nabavku vakcina protiv bjesnila za pse. Takođe, u 2019. uspostavljen je sistem za identifikaciju i registraciju pasa – nabavljeni mikročipovi, uspostavljen Registar kućnih ljubimaca (jedinствена elektronska baza, dio VIS-a). Svi psi koji su čipovani moraju dobiti pasoš za pse, biti vakcinisani protiv bjesnila i upisani u Registar kućnih ljubimaca (podaci o vlasniku i psu). Vakcinacija pasa i mačaka je obaveza držaoca životinja u cilju stalnog održavanja aktivnog imuniteta protiv virusa bjesnila. Od 2021, na osnovu zahtjeva veterinarskih ambulanaata, vršena je distribucija vakcine protiv bjesnila.

U cilju praćenja prisustva bjesnila, vršeno je i sakupljanje i ispitivanje životinja sa sumnjom na bjesnilo, tzv. „indikator životinja“ (uginuli ili usmćeni domaći i divlji sisari).

U 5 dostavljenih uzoraka nije utvrđeno prisustvo virusa bjesnila, kao ni u uzorcima lisica dostavljenih za kontrolu uspjehnosti oralne vakcinacije.

Posljednji slučaj bjesnila zabilježen je u martu 2012. i od tada nema pozitivnih slučajeva. Prije 2012. radilo se o značajnom broju slučajeva (između 10 i 60 godišnje).

⁵² <https://www.woah.org/app/uploads/2022/11/2022-09-montenegro-rabies-selfd.pdf>.

Razlog je svakako činjenica da se od jeseni 2011. u kontinuitetu sprovodila dva puta godišnje kampanja peroralne vakcinacije lisica protiv ove bolesti (proljeće i jesen), uz podršku Evropske unije, sve do proljeća 2020. Nakon sprovedenih osamnaest kampanja peroralne vakcinacije, od jeseni 2011. stvoren je već dovoljno visok nivo zaštite populacije divljih životinja protiv ove bolesti koji je i doveo do izostanka klinički manifestnog oboljenja kod njih, a posljedično tome i do značajnog smanjivanja broja sumnjivih životinja. Dodatno, i države u okruženju su sprovodile iste aktivnosti, što je doprinijelo smanjenju sumnjivih i pozitivnih slučajeva bjesnila. Podrška za nastavak sprovođenja oralne vakcinacije, od strane EK je obnovljena u 2022. što je uslovalo nastavak sprovođenja kampanje oralne vakcinacije i u 2023.

Aktivni nadzor

Tokom 2023. u skladu sa Programom mjera, sproveden je i aktivni nadzor prisustva virusa bjesnila kod divljih lisica. Ovaj nadzor je, u cilju dobijanja pouzdanih podataka o mogućem prisustvu virus bjesnila na teritoriji Crne Gore, obuhvatio ukupno 116 ulovljenih lisica (u periodu oktobar 2023-januar 2024.) koje su dostavljene SVL.

Ispitivanje je izvršeno metodom direktne imunofluorescencije (FAT) u otisak preparatima iz moždanog tkiva ulovljenih i dostavljenih lisica i ni u jednom uzorku nije utvrđeno prisustvo antigena virusa bjesnila.

12.9. Administrativni/institucionalni kapaciteti

Bezbjednost hrane

U skladu s ranijim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta UBHVFP Sektor za bezbjednost hrane organizovao je poslove kroz tri odsjeka:

SEKTOR ZA BEZBJEDNOST HRANE	Broj sistemati- zovanih radnih mjesta 2017	Broj zaposlenih na dan 1.09.2017.	Broj zaposlenih 30.06.2018.	Broj sistemati- zovanih radnih mjesta 4.04.2019.	Broj zaposlenih 30.08.2019.	Broj zaposlenih 31.12.2020.	Broj zaposlenih 31.12.2021.
Pomoćnik direktora	1	1	1	1	1	1	1
Odsjek za registraciju, odobravanje i praćenje objekata za proizvodnju, preradu i distribuciju hrane, hrane za životinje i nus proizvoda životinjskog porijekla	9	2	4	9	6	6	7
Odsjek za opšte zahtjeve bezbjednosti hrane	3	1	2	5	2	3	3
Odsjek za inspekciju hrane	38	13	14	24	14	14	14
UKUPNO	51	17	21	39	23	24	25

U skladu sa novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta UBHVFP je organizovan kroz četiri odsjeka:

SEKTOR ZA BEZBJEDNOST HRANE	Broj sistemati- zovanih radnih mjesta 2022	Broj zaposlenih 31.12.2022.	Broj zaposlenih 31.12.2023.	Broj zaposlenih 01.04.2024.	Upraznjena radna mjesta

Pomoćnik direktora	1	1	1	1	/
Odsjek za bezbjednost hrane životinjskog porijekla	4	3	3	3	1
Odsjek za bezbjednost hrane neživotinjskog porijekla	4	3	3	3	1
Odsjek za hranu za životinje i nusproizvode životinjskog porijekla	4	2	2	2	2
Odsjek za inspekciju hrane	21	14	15	14	7
UKUPNO	34	23	24	23	11

Veterinarska politika

U skladu sa ranijim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta UBHVFP Sektor za veterinu organizovao je poslove kroz tri odsjeka:

SEKTOR ZA VETERINU	Broj sistematizovanih radnih mjesta 2017	Broj zaposlenih na dan 1.09.2017.	Broj zaposlenih 30.06.2018.	Broj sistematizovanih radnih mjesta 4.04.2019.	Broj zaposlenih 30.06.2019.	Broj zaposlenih 31.12.2020	Broj zaposlenih 31.12.2021
Pomoćnik direktora	1	1	1	1	1	1	1
Odsjek za zdravlje, zaštitu dobrobiti životinja i identifikaciju i registraciju	10	5	5	8	7	6	6
Odsjek za međunarodni promet	4	2	3	4	3	3	3
Odsjek za veterinarsku inspekciju	23	20	20	22	18	14	14
UKUPNO	38	28	29	35	29	24	24

U skladu sa novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta UBHVFP za veterinu organizuje poslove kroz četiri odsjeka:

SEKTOR ZA VETERINU	Broj sistematizovanih radnih mjesta 2022	Broj zaposlenih 31.12.2022.	Broj zaposlenih 31.12.2023.	Broj zaposlenih 1.04.2024.	Upraznjena radna mjesta
Pomoćnik direktora	1	1	1	1	0
Odsjek za zdravlje, zaštitu dobrobiti životinja i identifikaciju i registraciju životinja	6	5	5	5	1
Odsjek za međunarodni promet	4	2	2	2	2
Odsjek za veterinarsku djelatnost, veterinarske lijekove, antimikrobnu rezistenciju i monitoring rezidua	4	1	1	1	3
Odsjek za veterinarsku inspekciju	22	16	16	15	7

UKUPNO	37	25	25	24	13
---------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

Fitosanitarna politika

U skladu s ranijim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta UBHVFP, Sektor za fitosanitarne poslove organizovao je poslove kroz četiri odsjeka:

SEKTOR ZA FITOSANITARNE POSLOVE	Broj sistematizovanih radnih mjesta 2017	Broj zaposlenih na dan 01.09.2017.	Broj zaposlenih 30.06.2018.	Broj sistematizovanih radnih mjesta 4.04.2019.	Broj zaposlenih 30.06.2019.	Broj zaposlenih 31.12.2020.	Broj zaposlenih 31.12.2021.
Pomoćnik direktora	1	1	1	1	1	1	1
Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja	5	3	3	4	3	3	3
Odsjek za sjeme, sadni materijal, GMO, zaštitu biljnih sorti i biljne genetičke resurse	5	2	2	4	2	1	1
Odsjek za sredstva za zaštitu i ishranu bilja	5	2	2	4	2	2	2
Odsjek za fitosanitarnu inspekciju	23	14	16	24	16	17	17
UKUPNO	39	22	24	37	24	24	24

U skladu s novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta UBHVFP, Sektor za fitosanitarne poslove organizuje poslove kroz četiri odsjeka:

Fitosanitarni sektor	Broj sistematizovanih radnih mjesta 2022	Broj zaposlenih 31.12.2022.	Broj zaposlenih 31.12.2023.	Broj zaposlenih 1.04.2024.	Potreban broj za zapošljavanje
Pomoćnik direktora	1	1	1	1	0
Odsjek za zdravstvenu zaštitu bilja	4	3	3	3	1
Odsjek za promet i sertifikaciju sjemena i sadnog materijala, GMO, zaštitu biljnih sorti i biljne genetičke resurse	4	1	2	2	2

Odsjek za promet i registraciju sredstva za zaštitu i ishranu bilja	4	2	3	3	1
Odsjek za fitosanitarnu inspekciju	23	17	19	19	4
UKUPNO	36	24	28	28	8

Sistematizacijom je uspostavljeno i Odjeljenje za reviziju službenih kontrola i sistematizovana su četiri radna mjesta koja nisu popunjena.

12.10. Projekti

12.10.1 EU:

Projekti u toku:

Capacity building of veterinary and plant health:

Services in the Western Balkan – Lot 1 – Veterinary

Services in the Western Balkan – Lot 2 – Plant Health

Planirani projekti IPA 2021:

1. Dodatno ojačani administrativni kapaciteti nadležnog organa u oblasti bezbjednosti hrane, veterine i u fitosanitarnoj oblasti (*Administrative capacities of the Competent Authority in the area of food safety, veterinary and phytosanitary policy further strengthened*) (service);
2. Poboļšana kontrola uvoza kroz izgradnju 3 granična kontrolna mjesta (*Improved import control through the construction of 3 Border Control Posts*) (Services, Works and Supply);
3. Osigurano uspostavljanje sistema upravljanja i kontrole koji omogućava široku lepezu bezbjednih, vizuelnih provjera i analiza karantinskog biljnog materijala kroz izgradnju Karantinske jedinice (*Ensured establishment of management and control system that enables a wide array of safe, visual checks and analysis on quarantined plant material through the construction of Quarantine Plant Unit*) (Services, Works and Supply);
4. Dalje unapređenje sistema upravljanja službenom kontrolom dobara u fitosanitarnoj oblasti koja je proizvedena ili uvezena u Crnoj Gori (*Further improvement of management system for official control of goods in the phytosanitary area which have been produced in, or imported in Montenegro*) (Services and Supply);
5. Jačanje laboratorija kako bi se obezbjedila implementacija novih laboratorijskih analiza (*Strengthening of laboratories to ensure the implementation of new laboratory analyses*) (Supply);

12.10.2 MIDAS 2

Upravljanjem nus proizvodima

U ranijem periodu kroz MIDAS projekat, urađene su dvije studije izvodljivosti za rješavanje problema sa upravljanjem nus proizvodima u Crnoj Gori koje su dale potpuno različite tehnologije rješavanja pitanja nus proizvoda, kao i procjene količina proizvodnje nus proizvoda životinjskog porijekla godišnje u Crnoj Gori.

Kako bi se dobili precizni podaci o neophodnim finansijskim sredstvima za realizaciju Plana upravljanja nus proizvodima životinjskog porijekla, Planom je bila predviđena izrada Biznis plana za funkcionalno upravljanje nus proizvodima. Ovim planom je preporučeno da za izgradnju ovog postrojenja Crna Gora iskoristi dostupna finansijska

sredstva međunarodnih institucija, uključujući dostupna kreditna sredstva Svjetske banke, odnosno MIDAS 2 projekta. MIDAS 2 projekat se finansira iz kredita Svjetske Banke, koncipiran je u cilju pružanja podrške Crnoj Gori u ispunjenju nekoliko posebnih mjerila za EU Poglavlja 11, 12 i 13. Vrijednost MIDAS 2 projekta je 30 miliona eura.

Predviđeno je bilo da projekat traje 5 godina, dok je rekonstruiranjem projekta produženo na 7 godina, do juna 2025.

MPŠV je u okviru Komponente 2 - Podrška za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, Drugog Projekta institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede Crne Gore (MIDAS 2), opredijelilo sredstva u iznosu od inicijalno 3 miliona €, restrukturiranjem projekta u iznosu od 8 miliona eura.

U periodu od februara 2020. do jula 2021. uz podršku MIDAS 2 projekta realizovana je tehnička pomoć za izradu Biznis plana za uspostavljanje održivog sistema upravljanja nus proizvodima životinjskog porijekla u Crnoj Gori.

Izgradnja referentne fitosanitarne laboratorije:

U okviru MIDAS 2 projekta nastavljene su započete aktivnosti na uspostavljanju potpuno funkcionalne referentne fitosanitarne laboratorije. Nakon usaglašavanja dodatnih aktivnosti koje nisu bile predviđene prvobitnim ugovorom, a vezano za obuhvat sistema protivpožarne zaštite za cijeli objekat Biotehničkog fakulteta, kao i izmjena koje su bile predmet zahtjeva Glavnog državnog arhitekta, saglasnost na novo idejno rješenje dobijena je 30. VI 2023. Konsultantska kompanija angažovana za pripremu glavnog projekta pripremila je glavni projekat koji je pozitivno revidovan krajem novembra 2023. i koji je poslat na saglasnost. Po dobijanju odobrenja relevantnim institucijama konačno je sredinom marta dobijena saglasnost revidenta na glavni projekta i 21. III 2024. godine je objavljen tender za građevinske radove.

12.10.3 GiZ

Projekat „Podrška regionalnoj ekonomskoj integraciji“: Projekat ima za cilj da pruži podršku CEFTA strukturama u njihovim naporima da dalje prodube regionalnu ekonomsku integraciju i usklađivanje sa pravnom tekovinom EU. U oblasti „Programi međusobnog priznavanja (MRP)“, projekat pruža podršku CEFTA strukturama za sprovođenje odredbi Odluke o olakšavanju trgovine (FT) za voće i povrće (FV).

POGLAVLJE 13 – RIBARSTVO

13.1 Strategija razvoja ribarstva 2024-2029

Crna Gora je 28. III 2024. usvojila Strategiju razvoja sektora ribarstva 2024-2029 sa Akcionim planom za prenošenje, implementaciju i sprovođenje pravne tekovine EU. Strategija predstavlja temeljni planski dokument politike koji utvrđuje ciljeve i prioritete za razvoj sektora ribarstva i akvakulture Crne Gore, način postizanja tih ciljeva, vremenski okvir kao i finansijska sredstva neophodna za njihovo postizanje, oblasti posebnog razvoja, kao i međusobni odnos i aktivnosti organa državne uprave uključenih u sprovođenje Strategije.

Zakonodavni okvir

Imajući u vidu da su Predlog zakona o organizovanju tržišta u ribarstvu i akvakulturi i Predlog zakona o strukturnim mjerama i dodjeli državne pomoći u ribarstvu i akvakulturi utvrđeni od strane tri prethodna saziva vlada, a ni nakon jednog od utvrđivanja nisu usvojeni od strane Skupštine, Crna Gora je u skladu sa preporukama EK sa poslednjeg sastanka Pododbora pristupila ažuriranju ovih zakona. S tim u vezi a u skladu sa komentarima EK od 5. III 2024. pripremljen je Predlog zakona o organizovanju tržišta u ribarstvu i akvakulturi i započeta je ponovna procedura

pribavljanja svih relevantnih mišljenja, koja su neophodna za utvrđivanje. Plan je da se ovaj Zakon utvrdi na Vladi u III kvartalu 2024. Nakon usvajanja zakona slijedi i donošenje seta pravilnika.

Što se tiče Predloga Zakona o strukturnim mjerama i dodjeli državne pomoći u ribarstvu i akvakulturi, u toku je finalna faza potpisivanja ugovora sa ekspertom koji će raditi na revidiranju ovog Zakona. Budući da samo revidiranje zahtijeva veliki opus izmjena, utvrđivanje ovog Zakona na Vladi je planirano za I kvartal 2026.

Za potrebe izrade novog Zakona o morskom ribarstvu i marikulturu odobrena je TAIEX podrška, u okviru koje je u decembru 2023. održana radionica sa ekspertima iz Hrvatske koji će raditi na ovom Predlogu zakona. Kako su eksperti procijenili da Zakon iziskuje veći obim izmjena planirano je da zreo Nacrt zakona bude poslat EK u toku II kvartala. Rok za utvrđivanje ovog Zakona na Vladi je II kvartal 2025, nakon čega će uslediti donošenje seta podzakonskih akata.

13.2 Administrativni kapaciteti

U pogledu jačanja administrativnih kapaciteta Direktorata za ribarstvo, u oktobru 2023. je zaposlena viša savjetnica u Direkciji za strukturne mjere, državnu pomoć i EU fondove. Na liniji sa tim, a u skladu sa Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji od 1. III 2027. u Direktoratu za ribarstvo popunjeno je 11 od 17 predviđenih pozicija.

U cilju daljeg jačanja inspeksijskih kapaciteta pored dodatno planiranog zapošljavanja inspektora za područje Opštine Ulcinj kao pokrenuta je procedura u pogledu potpisivanja Memoranduma o saradnji između Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV) i Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) kako bi se dodatno ojačala kontrola na terenu posebno u dijelu krivolova.

Nadalje, Crna Gora u saradnji sa GFCM-om, redovno šalje inspektore za morsko ribarstvo na terenske obuke koje sprovodi EFCA na svojim plovilima kao i na obuke koje imaju za cilj upoznavanje sa ZRP legislativom i njenom primjenom. Takođe, Crna Gora je u cilju jačanja inspeksijskog nadzora ribolovnih aktivnosti, u saradnji sa Savezom za sportski ribolov na moru, tehnički opremila sportsko ribolovne klubove koji izdaju dozvole za sportsko rekreativni ribolov na moru, neophodnom opremom za uspostavljanje elektronske evidencije o sportsko-rekreativnim aktivnostima i prikupljanju podataka o ulovu koji se ostvaruje u ovoj vrsti ribolova na moru.

13.3 Ostali ostvareni rezultati

STO

Crna Gora prepoznaje značaj Svjetske trgovinske organizacije (STO) i u cilju usaglašavanja sa EU politikama uključena je u različite STO inicijative. U kontekstu održane 12. ministarske konferencije (MC 12) u dijelu implementacije preuzetih obaveza, Skupština je 4. IV 2024. usvojila Predlog zakona o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma iz Marakeša o osnivanju STO, Sporazuma o subvencijama u ribarstvu.

AdriaMed

Novi Memorandum o saradnji sa AdriaMed projektom za 2022-2023, potpisan u decembru 2022. obuhvata aktivnosti za dalji razvoj određenih djelova Ribarskog informacionog sistema (RIS), prikupljanje i obradu socio-ekonomskih podataka, izradu višegodišnjih planova upravljanja za različite tipove resursa, kao i izgradnju mjesta prve prodaje na Skadarskom jezeru. Implementacija navedenih aktivnosti je u toku.

Kroz AdriaMed projekat urađen je i u oktobru 2023. usvojen Nacionalni plan upravljanja pridnenom mrežom kočom, plivaricom srdelarama i obalnom potegačom srdelarom u Crnoj Gori.

Crna Gora ima uspostavljen mehanizam prikupljanja podataka o slučajnom ulovu, kao i o ranjivim područjima, i to kroz elektronski dnevnik ulova i Nacionalni program prikupljanja podataka DCF/DCRF.

Međutim, Crna Gora planira unaprijediti sistem prikupljanja podataka o morskom ribarstvu, iako je nacionalni godišnji program prikupljanja podataka DCF/DCRF u velikoj mjeri usklađen sa zahtjevima GFCM i STECF. Sistem je relativno dobro osmišljen i dobro implementiran za ekonomski najznačajnije vrste riba odnosno ribolova, ali je potrebno prikupiti detaljnije podatke o najvažnijim ribolovnim alatima u obalnom ribolovu, koji za sada nisu dovoljno pokriveni, a kako bi se osigurali i u potpunosti primijenili pravila ZRP-a o slučajnom ulovu.

Tokom izvještajnog perioda nastavljena je implementacija Programa prikupljanja podataka (DCF-DCRF) u potpunosti, kako podataka iz komercijalnog ulova, tako i bioloških podataka.

MIDAS:

Tokom izvještajnog perioda u sklopu MIDAS projekta realizovane su sljedeće aktivnosti:

- Kroz Prvi javni poziv za dodjelu bespovratnih sredstava podrške za investicije u ribolovne plovne objekte, uključujući ribolovnu opremu i elektronske uređaje, od ukupno ugovorenih 20 investicija za grant podršku modernizaciji ribolovne flote, uspješno je kompletirano 12 investicija, ukupnog iznosa isplaćene podrške (80%) 1.3 miliona €, dok je ukupna vrijednost investicija od oko 1.6 miliona €. Završena je administrativna procedura u okviru Drugog javnog poziva za dodjelu bespovratnih sredstava podrške, za investicije u ribolovne plovne objekte, uključujući ribolovnu opremu i elektronske uređaje i 4. IX 2023. potpisani su Ugovori o grantu sa 8 korisnika. Odobrena su investicije u iznosu od oko 1,7 miliona eura, uz procenjenu grant podršku od oko 1,2 miliona eura (70%). U toku je implementacija investicija. Podrška u okviru ove mjere ima za cilj pružanje bespovratne podrške investicijama u zamjeni starih sa novim ribolovnim plovnim objektima, kako bi se u sektoru ribarstva Crne Gore uvele i primijenile mjere održivog, isplativog i efikasnog ulova ribe i drugih morskih organizama, povećala tržišna konkurentnost i dostigli evropski standardi u bezbjednosti hrane koja potiče iz ulova.
- Rekonstrukcija i opremanje ribarskih luka: Nastavljene su i završene aktivnosti na izradi studije uticaja na životnu sredinu i socijalni uticaj izgradnje ribarske luke na Rtu Đeran (Ulcinj) – u vezi sa elaboratom – Studijom za zaštitu životne sredine. U januaru 2024. dobijeno je rešenje Agencije za zaštitu životne sredine kojim se potvrđuje da nema negativnog uticaja na životnu sredinu. Očekujući takav ishod MPŠV je sredinom 2023. podnijelo Svjetskoj banci zahtjev za podršku izgradnji ribarske luke na Rtu Đeran u svom budućem programu. Imajući u vidu da saglasnost Agencije na elaborat ima ograničeno trajanje od dvije godine odlučeno je da se u okviru MIDAS 2 projekta opredijele sredstva i pripremi glavni izvođački projekat za luku. U vezi sa tim MIDAS 2 projektni tim, zajedno sa Direktoratom za ribarstvo, pripremio je opis posla i raspisan je tender za izradu glavnog izvođačkog projekta za luku.
- U januaru 2024, završena je i usvojena Studija tržišta za proizvode ribarstva i akvakulture koja će poslužiti kao dobra osnova za donošenje i implementaciju zakona u oblasti tržišta i strukturnih mjera kao i dodjeli državne pomoći. Ova studija tržišta predlaže rešenja o tome kako na najbolji način povećati lokalni tržišni udio u lokalnoj potražnji za svježom ribom, što je povezano sa sezonskom dinamikom tržišta. Preporučuje se i metodologija uspostavljanja sistema prvih prodajnih mjesta (zakonodavstvo i razvoj infrastrukture). Na osnovu rezultata, Direktorat za ribarstvo treba da predloži aktivnosti na mogućim poboljšanjima infrastrukture i na procesu promocije i uspostavljanja organizacija proizvođača u sektoru ribarstva. Po pitanju jačanja infrastrukture, u toku je realizacija ugovora za opremanje 10 lokacija za mjesta prvog iskrcaja, uređajima za mjerenje i registraciju ulova. Ugovor za opremanje prvih deset mjesta iskrcaja, uređajima za mjerenje i registraciju ulova je potpisan početkom avgusta 2023. i očekuje se da uređaji budu završeni i instalirani do avgusta 2024.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede smatra da je neophodno uložiti dodatne napore u očuvanje privrednog ribolova velikog obima i pronaći način da se postojeća plovila dužine 10 i više metara modernizuju i vrate u punu usklađenost sa morskim propisima, najkasnije do datum pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. Da bi Crna

Gora postigla adekvatan balans između raspoloživih resursa i ribarske flote, za održivo upravljanje ovim sektorom bilo bi izuzetno važno da se izvrši analiza ili procjena ribarskih plovila, koja se potencijalno mogu vratiti u punu funkciju. Takođe, izrada stručne analize stanja ribarske flote može biti korisna za dalje programiranje nacionalne podrške sektoru ribarstva, kao i za donošenje planova upravljanja ribarskom flotom u narednom periodu. U tom smislu početkom marta potpisan je ugovor za Tehničku podršku za procjenu stanja velikih ribarskih plovila (koče i plivarice). Od ovog angažmana se očekuje izvještaj o statusu procijenjenih plovila sa detaljnim tehničkim i finansijskim predlogom ulaganja za svako plovilo.

EUSAIR

Nastavljene su aktivnosti na implementaciji Evropske strategije za Jadransko – jonski region (EUSAIR), naročito u pogledu implementacije prvog stuba Strategije koji se odnosi na Plavi rast i kojim zajedno koordiniraju Crna Gora i Grčka. U izvještajnom periodu održan je redovni 18. sastanak Tematske nadzorne grupe za Plavi rast, 12. XII 2023. Takođe, 2023. i početak 2024. je obilježio veliki broj aktivnosti i sastanaka koji su uglavnom imali za cilj reviziju Akcionog Plana EUSAIR-a. Izrada Akcionog Plana na tematskom nivou je uspješno završena u januaru 2024, dok je predlog revidiranog AP usvojen na upravnom Upravnom odboru EUSAIR-a u februaru 2024. te nakon toga upućen EK na usvajanje.

Crna Gora je pokrenula proceduru potvrđivanja sporazuma za punopravno članstvo pri međunarodnoj organizaciji Eurofish, jer smatra da će se učlanjenjem u Eurofish značajno unaprijediti transparentnost sektora ribarstva, povećati konkurentnost sektora ribarstva, podstaći nove investicije u sektoru izlova i prerade, kao i obezbijediti bolja informisanost građana, privrede i subjekata ribarstva u cjelini.

Crna Gora je pokrenula proceduru za punopravno članstvo u ICCAT međunarodnoj organizaciji za zaštitu tuna.

POGLAVLJE 22 – REGIONALNA POLITIKA I KOORDINACIJA STRUKTURNIH INSTRUMENTATA

Imajući u vidu potrebe za finansiranjem reformi u okviru procesa pristupanja EU, tokom izvještajnog perioda nastavljeno je sa ugovoranjem i sprovođenjem projekata obuhvaćenih perspektivom 2014-2020 (IPA II), kao i sa programiranjem finansijske perpektive IPA 2021-2027 (IPA III).

3. VII 2023. počelo je sprovođenje projekta tehničke podrške Kancelariji Nipaka, ukupne vrijednosti 1 milion eura i u trajanju od 24 mjeseca, koji će se u narednom periodu, između ostalog, fokusirati na aktivnosti vezane za ispunjavanje mjerila za poglavlje 22 i pružiti podršku članovima RG u njihovom radu, te odgovoriti na ključne izazove u finansijskoj perspektivi IPA III.

Tokom izvještajnog perioda, održani su prvi sastanci sa predstavnicima Delegacije EU u Crnoj Gori, DG NEAR i DG REGIO, kao i angažovanim ekspertima iz država članica EU, kako bi se mapirale aktivnosti vezane za početak revizije Akcionog plana za ispunjavanje zahtjeva kohezione politike EU. Dodatno, analizirane su preporuke godišnjeg izvještaja EK za ovo poglavlje, kako bi se koncipirao plan njihovog ispunjavanja za naredni period. Nadalje, pripremljena je metodologija za ažuriranje **Akcionog plana za ispunjavanje zahtjeva kohezione politike EU**, čije je donošenje planirano je za drugu polovinu 2024.

Konstitutivna sjednica Pregovaračke radne grupe održana je 11. III 2024, kada je predstavljena Metodologija za ažuriranje Akcionog plana za ispunjavanje zahtjeva kohezione politike EU, te dogovorena buduća dinamika u tom procesu, kao i predstavljene obuke i sastanci koji će se realizovati u narednom periodu u cilju jačanja kapaciteta IPA struktura i njihovoj spremnosti za buduće korišćenje strukturnih fondova.

Što se tiče **institucionalnog okvira** za evropske strukturne i investicione (ESI) fondove, osim oblikovanja strukture za implementaciju višegodišnjih operativnih programa u okviru IPA III (koji će u određenoj mjeri odražavati buduću strukturu za implementaciju ESIF-a), nije bilo konkretnih pomaka, zbog činjenice da bi buduće korake u tom pogledu trebalo revidirati u okviru ukupne revizije Akcionog plana za ispunjavanje zahtjeva kohezione politike EU.

U okviru obaveza na pripremi institucionalnog i zakonodavnog okvira za sprovođenje indirektnog upravljanja u okviru finansijske perspektive IPA III, pripremljena su i stupila na snagu ključna nacionalna dokumenta za sprovođenje IPA III perspektive:

- Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti („Sl. list CG“, br. 20/14, 56/14, 70/17, 4/18, 55/18, 70/21 i 27/23);
- Uredba o bližem načinu sprovođenja finansijske podrške Evropske unije kroz Instrument pretprijetne podrške (IPA III) – („Sl. list CG“, br. 77/23)

Godišnje izvještaje o upravljanju za 2023. za pojedinačne programe koji se sprovode u okviru IPA II, sa pratećim izvještajima, su upućene EK u skladu sa propisanim vremenskim rokom, odnosno 15. II 2024. Takođe, uspješno je realizovano i finansijsko izveštavanje za IPA II programe, za 2023. U relevantnim NAO izvještajima o procjeni funkcionalnosti unutrašnjeg kontrolnog okvira, koji prate godišnje izvještaje o upravljanju za pojedinačne programe, izdato je niz rezervacija za IPA tijela, koje se odnose na slabosti identifikovane u ugovornim tijelima i jedinicama za upravljanje projektima, a koje se uglavnom tiču nedostatka i fluktuacije kadra.

Osim navedenog, otpočele su aktivnosti u vezi zatvaranja IPA II programa: Godišnji akcion program za Crnu Goru za 2014. (krajnji rok za zatvaranje: 10. VI 2024.), bilateralnog programa prekogranične saradnje Crna Gora-Kosovo za 2014. godinu (krajnji rok za zatvaranje: 28. VI 2024.) i bilateralnog programa prekogranične saradnje Crna Gora-Kosovo za 2015. godinu (krajnji rok za zatvaranje: 20. VIII 2024.).

U oblasti **administrativnih kapaciteta**, sve aktivnosti vezane uz indirektno upravljanje sprovodile su se redovno, iako su na uspostavljeni IPA sistem djelimično uticale brojne i značajne promjene, kako organizacione tako i kadrovske. Nastavljen je razvoj kapaciteta IPA struktura i zapošljavanje novog kadra, ali uz i dalje značajan nedostatak obučenog kadra, prije svega u ugovornim tijelima, kao i u nekim jedinicama za sprovođenje projekata u resornim ministarstvima. U dijelu koji se odnosi na politiku zadržavanja kadra, Vlada je prethodno usvojila Odluku o dodatku na zarade za IPA strukture u decentralizovanom/centralizovanom, indirektnom/direktnom i zajedničkom upravljanju, omogućavajući povećanje zarada zaposlenima u IPA strukturi do 30%. Politika jačanja kadra je nastavljena i redovno primjenjivana tokom izvještajnog perioda. U saradnji sa Upravom za ljudske resurse uspješno se sprovodi specifični program obuka u oblasti upravljanja IPA sredstvima.

Usvojena je i informacija na Vladi koja definiše uspostavljanje pravnog i institucionalnog okvira za sprovođenje podrške Evropske unije kroz finansijsku perspektivu IPA III. Takođe, usvojena je Uredba o bližem načinu sprovođenja finansijske podrške Evropske unije kroz Instrument pretprijetne podrške (IPA III) i stupila je na snagu 20. VII 2023.

Donešene su i posebne procedure za finansijsku perspektivu IPA III. Pripremljeni su i prema EK dostavljeni Zahtjevi za povjeravanjem budžetskih zadataka za programe IPA 2021, programe prekogranične saradnje Crna Gora – Albanija i Crna Gora – Kosovo, godišnji Program IPA 2024 i određene mjere programa IPARD III. Na temelju sprovedenih revizija DG NEAR i DG AGRI, komunicirani su i uslovi za finalizaciju akreditacija za upravljanje dostupnim sredstvima iz ove finansijske perspektive.

Otpočelo se sa pripremom akreditacionog ciklusa i za 2 višegodišnja Operativna programa koji tretiraju oblast Zaštite životne sredine i klimatskih promjena kao i oblast Zapošljavanja i socijalnih politika. Nacionalna službenica za

ovjeravanje (NAO) i Upravljačka struktura definisali su inicijalne korake u dijelu formiranja Mape puta za proces akreditacije budućih upravljačkih tijela i jedinica nadležnih za finansijsko upravljanje kroz ova dva programa.

Sve značajne organizacione i kadrovske promjene, kroz ciklus reorganizacije okvira Vlade Crne Gore, praćene su i analizirane od strane NAO i dalje komunicirane ka EK.

U oblasti **programiranja**, tokom izvještajnog perioda, nastavljena je priprema programa IPA 2024. S tim u vezi, finalni nacrt programa, nakon višemjesečnih konsultacija sa resornim ministarstvima, dostavljen je predstavnicima EK 15. XI 2023. Takođe, u skladu sa smjernicama EK, radilo se i na programiranju višegodišnjih operativnih programa za period 2024-2027, za oblasti 1) Životna sredina i 2) Zapošljavanje i socijalne politike. Nacrti oba operativna programa su, nakon višemjesečnih konsultacija sa predstavnicima resornih ministarstva i Delegacije EU u Crnoj Gori, dostavljeni EK 8. XII 2023. na dalje komentare.

IPA II i IPA III u Crnoj Gori na 31/03/2024 (indirektno upravljanje i direktna budžetska podrška)			
IPA program	Dostupno	Ugovoreno	% ugovorenog
IPA II 2014	21,288,220.01	21,054,117.22	98.90%
IPA II 2015	1,684,580.34	1,597,951.00	94.86%
IPA II 2015 DPB	20,000,000.00	19,868,000.00	99.34%
IPA II 2016	13,028,926.43	11,862,503.49	91.05%
IPA II 2017	13,511,103.00	12,421,661.99	91.94%
IPA II 2017 DPB	15,000,000.00	8,422,417.51	56.15%
IPA II 2018	24,539,137.00	23,778,435.92	96.90%
IPA II 2020	8,852,499.98	7,600,366.33	85.86%
IPA II 2016/2017/2019 DPB	40,000,000.00	40,000,000.00	100.00%
SOPEES	15,300,000.00	14,701,226.95	96.09%
IPA II CBC MNE-ALB	10,710,000.00	7,529,307.48	70.30%
IPA II CBC MNE-KOS	7,560,000.00	7,514,147.77	99.39%
IPARD II	37,273,974.07	33,370,169.58	89.53%
Ukupno IPA II	228,748,440.83	209,720,305.25	91.68%
IPA III 2021	9,675,000.00	0.00	0.00%
IPA III 2022 DBP	22,500,000.00	7,500,000.00	33.33%
IPA III 2023 DBP	30,000,000.00	27,000,000.00	90.00%
IPA III CBC MNE-KOS	7,560,000.00	0.00	0.00%
IPA III CBC MNE-ALB	10,710,000.00	0.00	0.00%
IPARD III	63,000,000.00	0.00	0.00%
Ukupno IPA III	143,445,000.00	34,500,000.00	24.05%
Ukupno IPA II i IPA III	372,193,440.83	244,220,305.25	65.62%

Napomene:

U tabeli je dat EU dio sredstava

DPB = Direktna budžetska podrška

Polje ugovoreno u dijelu DPB odnosi se na uplate/tranše od EK

U okviru IPA III programa dati su podaci za programe za koje su Finansijski sporazumi potpisani ili su u finalnoj fazi potpisivanja

U dijelu podrške **regionalnim projektima**, tokom izvještajnog perioda, nastavljeno je s redovnim aktivnostima u dijelu programiranja i sprovođenja programa Višekorisničke IPA-e, kao i Zapadnobalkanskog investicionog okvira. S tim u vezi, tokom 2023. nastavljeno je ili započeto sprovođenje jedanaest nacionalnih projekata tehničke podrške pripremi projektne dokumentacije koji se finansiraju sredstvima za koje je EU opredijelila oko 20 miliona eura. Nastavljeno je sprovođenje sedam investicionih grantova za koje je doprinos EU 90,19 milion eura. Dodatno, završena su dva poziva za dostavljanje projekata Zapadnobalkanskog investicionog okvira, na kojima je odobreno dodatnih gotovo 118 miliona eura za nove infrastrukturne projekte.

Tabela 2: Sumarni podaci po programima za Zapadnobalkanski investicioni okvir:

Zapadnobalkanski investicioni okvir		
Broj odobrenih projekata		Iznos odobrenih sredstava
Tehnička podrška	53	68,582.453 eura
Investicioni grantovi	14	275,704.533 eura
UKUPNO	67	344.286.986 eura

Takođe, nastavljeno je učešće Crne Gore u programima **prekogranične i teritorijalne saradnje**. Pored postojećih deset programa, Crna Gora je dobila priliku da učestvuje u programu Interreg Evropa, koji predstavlja odličnu platformu za saradnju sa zemljama članicama EU, razmjenu znanja i jačanje partnerstava. Raspisani su novi pozivi i ugovoreni novi vrijedni projekti u okviru ovih programa koji imaju za cilj zaštitu životne sredine, ublažavanje klimatskih promjena, upravljanje vodama, zaštitu biodiverziteta, pristupačna tržišta rada, poboljšane usluge u obrazovanju, kulturi i održivom turizmu, konkurentnost malih i srednjih preduzeća i povećanje institucionalnih kapaciteta za teritorijalno upravljanje.

Kada su u pitanju **monitoring i evaluacija**, nastavljene su redovne aktivnosti po ovom pitanju, u skladu s procedurama za programe i projekte Ipe. U cilju analize efikasnosti, kvaliteta, koherentnosti i usklađenosti sprovođenja svih projekata i aktivnosti u definisanim oblastima politika, kao i u cilju targetiranja budućih obaveza i aktivnosti u okviru IPA II i IPA III perspektive, 29. i 30. VI 2023. održan je sastanak Sektorskog nadglednog odbora, u vidu dvodnevni sastanaka grupisanih po IPA sektorima. Takođe, u cilju nadgledanja cjelokupne efikasnosti, efektivnosti i usklađenosti sprovođenja EU podrške u Crnoj Gori, 24. XI 2023. održan je Nadgledni IPA odbor. Takođe, pripremljena je tenderska dokumentacija za projekat *Podrška evaluaciji IPA II akcija koje se sprovode u indirektnom upravljanju*.

U dijelu sprovođenja **IPARD-a**, nastavljen je rad na ugovaranju, realizaciji i isplati sredstava projekata koji su ili će biti ugovoreni kroz objavljene javne pozive, kao i s objavljivanjem novih javnih poziva za akreditovane mjere Programa razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore u okviru IPARD II za 2014-2020. Samim tim, tokom 2023. potpisano je ukupno 136 ugovora u okviru mjera 1, 3 i 7, pri čemu ukupan iznos investicija iznosi preko 22 miliona eura. Takođe, u cilju kreiranja preduslova za trošenje opredijeljenih IPARD II sredstava, EK i Vlada su se tokom decembra 2023. saglasile sa izmjenama Finansijskog sporazuma 2014-2020 koje se odnose na IPARD II, da se budžetske obaveze u pogledu implementacije i korištenja sredstava u okviru IPARD II programa produže za još jednu godinu (N+4), tačnije do 31. XII 2024, čime će se Crnoj Gori omogućiti dodatno vrijeme za trošenje opredijeljenih sredstava u iznosu od 15 miliona eura.

U dijelu IPARD III programa, Skupština je 29. XII 2022. usvojila Predlog zakona o potvrđivanju Sektorskog sporazuma za koji je bilo zaduženo Ministarstvo poljoprivrede, ruralnog razvoja i vodoprivrede, dok je Sporazum stupio na snagu 23. I 2023. Takođe, Finansijski sporazum za IPARD III za period 2021-2027 je stupio na snagu 2. II 2024, čime su kreirani svi preduslovi za raspisivanje javnih poziva definisanih IPARD III programom. S tim u vezi, Prvi Javni poziv za dodjelu sredstava finansijske podrške za Mjeru 7 „Diverzifikacija gazdinstava i razvoj poslovanja“, Podmjera 7.1 „Podrška investicijama za razvoj ruralnog turizma“ Programa razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Crne Gore u okviru IPARD III 2021–2027 je objavljen 21. III 2024.

POGLAVLJE 33 - FINANSIJSKE I BUDŽETSKE ODREDBE

33.1. Tradicionalna sopstvena sredstva

Vlada je 24. VII 2023. donijela Uredbu o bližem postupku planiranja sredstava koje Crna Gora uplaćuje u budžet Evropske unije (“Sl. list CG“, broj 74/23), u skladu sa Zakonom o budžetu i fiskalnoj odgovornosti. Uredbom se definiše postupak planiranja, obračuna, plaćanja i izvještavanja o sredstvima koje Crna Gora uplaćuje u budžet Evropske unije na način da nadležni organi dostavljaju Ministarstvu finansija plan sopstvenih sredstava Evropske unije za svaku od vrsta sopstvenih sredstava, a u okviru svojih nadležnosti. Na osnovu dostavljenih prognoza, Ministarstvo potrebni iznos sredstava planira u okviru Predloga zakona o budžetu. Takođe propisan je osnov za izradu detaljnih smjernica o postupku planiranja sopstvenih sredstava Evropske unije u Crnoj Gori sa listom nadležnih organa koje će Ministarstvo finansija objaviti na svojoj internet stranici.

Ministarstvo finansija je objavilo 30. X 2023. Smjernice za planiranje sopstvenih sredstava EU u Crnoj Gori koje sadrže pregled svih obaveza, procedura, odgovornih institucija, pregled aktuelne regulative EU i forme izveštaja koji se šalju EK tokom postupka izvještavanja

Pripremljen je Nacrt Uputstva o priznavanju i otpisu nenaplativih carina, posebnih, antidampinških, kompenzacionih dažbina, kamata i kazni, a pripremljene su i Smjernice za naknadnu kontrolu, za sredstva za koja ne postoji obezbjeđenje ili druga garancija za plaćanje carinskog duga i koju treba evidentirati na računu B, a u skladu sa Carinskim zakonom EU.

Kroz projekt „Unaprjeđenje sistema sopstvenih sredstava EU u Crnoj Gori“ u periodu maj 2022 - maj 2023, izrađene su tabele usklađenosti s nacionalnim zakonodavstvom za dvije direktive: Direktiva Savjeta 2006/79/EZ se odnosi na oslobođenje od plaćanja poreza na uvoz malih pošiljaka robe nekomercijalne prirode iz trećih zemalja, dok se Direktiva Savjeta 2007/74/EZ odnosi na oslobođenje od poreza na dodatu vrijednost i akcize na uvoz robe za lica koja putuju iz trećih zemalja. Ove direktive su djelimično usklađene sa Carinskim zakonom i Uredbom o uslovima i postupku za ostvarivanje prava na oslobođenje od plaćanja carine.

U cilju osiguranja da su sopstvena sredstva EU tačno prikupljena, evidentirana u računima, isplaćena, da se o njima izvještava i da se revidiraju, kako na nacionalnom nivou tako i od strane EU, izvršiće se nadogradnja informacionog sistema (carinskog uvoznog sistema i finansijskog modula) i izraditi aplikativno rješenje za automatsko generisanje izvještaja računa A i B. Specifikacija funkcionalnih zahtjeva za uvođenje aplikacije vođenje računa A i B je pripremljena u okviru projekta „Unaprjeđenje sistema sopstvenih sredstava EU u Crnoj Gori“ i dostavljena kompaniji koja je radila novi carinski informacioni sistem (Migrirani CIS).

Polazeći od dokumenta Analiza nedostataka i preporuke za usklađivanje postojećeg nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u vezi sa sopstvenim sredstvima EU, izrađenog u okviru projekta „Unaprjeđenje sistema sopstvenih sredstava EU u Crnoj Gori“, date su jasne smjernice za izradu i pripremu podzakonskih akata o naplati

dugovanja za pokretnu i nepokretnu imovinu, i procedure za otpis nenaplativog carinskog duga i da započne njihovu implementaciju na kojem će raditi Uprava carina u saradnji sa Ministarstvom finansija.

33.2. Porez na dodatu vrijednost

Uprava za statistiku je obračunala prosječno ponderisanu PDV stopu na bazi lične potrošnje domaćinstava (COICOP nivo), primijenila odgovarajuća podešavanja za potrebe predloženog modela eksperta, u skladu sa svim dostupnim podacima nacionalnih računa Uprave za statistiku. Na osnovu navedenog pripremljen je Model za obračun prosječne ponderisane PDV stope za 2016. i preporuke za prikupljanje preostalih informacija. Takođe, pripremljen je Simulacioni Izvještaj o PDV-u. Prosječna ponderisana PDV stopa je korišćena za generisanje Izvještaja za sopstvena sredstva po osnovu PDV-a za 2021. Simulacioni Izvještaj o PDV-u pruža informacije o naplaćenom PDV-u i prosječnoj ponderisanoj PDV stopi. Pored toga, potrebno je obezbijediti i dokaze o potpunosti, ispravnosti, danu prekida, usklađenosti podataka po transakcijama i poreskim obveznicima. Poreske i carinske baze podataka treba da obezbede funkcionalnost za praćenje od transakcije i poreskog obveznika do ukupnog iznosa i nazad od ukupnog iznosa do pojedinačnih transakcija i poreskog obveznika sa kompletnom istorijom i pravnom osnovom. U odnosu na trenutno stanje ovu funkcionalnost je potrebno dalje unaprjeđivati.

33.3. Bruto nacionalni dohodak

Obračun godišnjih i kvartalnih podataka o BDP-u i godišnjih podataka o BND-u zasnovan je na Metodologiji ESA 2010. Podaci o BDP-u dostupni su od 2006. nadalje, a podaci o BND-u od 2010. Takođe, dostupni su i metapodaci kao i godišnji izveštaji o kvalitetu. Podaci se redovno prenose u Eurostat, koristeći SDMX infrastrukturu, putem Edamis portala.

Podaci nacionalnih računa uključuju i obračun neobuhvaćene ekonomije. U skladu sa Priručnikom za mjerenje neobuhvaćene ekonomije definisanim od strane OECD i Priručnikom Eurostata za kompilaciju statistike za nelegalne ekonomske aktivnosti u nacionalnim računima i platnom bilansu, identifikuju se neophodni izvori podataka i definišu odgovarajući metodi za procjenu neobuhvaćene ekonomije. Procijenjen je manji nivo učešća neobuhvaćene ekonomije u bruto domaćem proizvodu kao i bruto nacionalnom dohotku. Procjene se rade u skladu sa Eurostat tabularnom pristupom i predstavljane su prema tipovima procjene za iscrpnost (exhaustiveness estimation) u okviru BND Inventara koji je dostavljen Eurostatu. Obuhvataju se procjene za podizvještavanje, napojnice, privatne časove, aktivnosti plaćenih članova domaćinstava, kao i procjene za nelegalne aktivnosti: droga i prostitucija.

Proizvodnja statistike nacionalnih računa je definisana Zakonom o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike ("Sl. list Crne Gore, br. 18/12 i 47/19). U toku je izmjena Zakona u dijelu prelaska nadležnosti za proizvodnju statistike državnih finansija sa Ministarstva finansija na Upravu za statistiku.

33.4. Administrativni kapaciteti

Kada je riječ o administrativnim kapacitetima Centralne kancelarije za vezu (CLO), postojećom sistematizacijom predviđena su dva radna mjesta. Novom sistematizacijom predviđa se povećanje broja zaposlenih službenika u dijelu razmjene AEIO informacija. Takođe, kroz stručno usavršavanje zaposlenih u oblasti tradicionalnih sopsvenih sredstava, cilj je osigurati pravilno obračunavanje i izvještavanje shodno direktivama EU, kao i razmjenu iskustava sa zemljama članicama EU, putem dostupnih programa podrške (CUSTOMS, TAXIS).

30.1. Svjetska trgovinska organizacija (STO)

Crna Gora prepoznaje značaj STO, i u aktuelnim pregovaračkim procesima, svoje stavove usaglašava s EU.

U vezi sa pristupom tržištu roba, a koji je definisan kroz crnogorsku Listu koncesija, Vlada je 14. XII 2023. donijela Uredbu o carinskoj tarifi za 2024. („Sl. list CG”, broj 117/23), kojom je izvršeno usklađivanje nomenklature carinske tarife sa Kombinovanom nomenklaturom Evropske unije za 2024, (Regulativa Komisije br. 2023/2364 od 26. IX 2023), i ista je u primjeni od 1. I 2024. Kada su u pitanju tranzicioni periodi, sve obaveze po osnovu relevantne pravne tekovine STO su implementirane zaključno sa 1. I 2023, i u tom smislu je za potrebe Uredbe za 2024. izvršeno usklađivanje u dijelu nomenklature carinske tarife⁵³.

Crna Gora podržava Odluke/Deklaracije koje su donijete na 13. Ministarskoj konferenciji (MC 13) i prepoznajući značaj Konferencije uputila je video poruku podrške *Statement of Montenegro*. U vezi s postignutim na MC, od značaja je činjenica da su se članice obavezale da će sačuvati i ojačati sposobnost multilateralnog trgovinskog sistema, baziranog na STO pravilima, u cilju adekvatnog odgovora na trenutne trgovinske izazove, ali i u doprinosu dostizanja Agende UN 2030 i njenih ciljeva održivog razvoja. Takođe, uvažen je i značaj specijalnog i diferencijalnog tretmana (S&DT), koji se odnosi na zemlje u razvoju i najmanje razvijene zemlje (LDC), ali i nakon dužeg vremena završen pregovarački proces i donijeta odluka o pristupanju dvije nove članice (Komor - *The Union of the Comoros* i Istočni Timor - *The Democratic Republic of Timor-Lest*). U kontekstu rješavanja sporova u okviru STO, Crna Gora prepoznaje ulogu koju multilateralni trgovinski sistem STO, zasnovan na pravilima, a koji ima u cilju obezbjeđenja sigurnosti i predvidljivosti multilateralnog trgovinskog sistema. Kao jedno od važnih pitanja reforme STO sistema, istaknuto je i pitanje rješavanja sporova, i članice su usvojile Ministarsku odluku „*Dispute Settlement Reform - Ministerial Decision*“, kojom se predlaže da se ubrzaju diskusije i nadgradi već postignuti napredak. Cilj je uspostavljanje potpunog i funkcionalnog sistema rješavanja sporova, a koji bi bio dostupan svim članicama do 2024. i u tom kontekstu Crna Gora pomenutu Odluku smatra važnom, posebno imajući u vidu da je Apelaciono tijelo prestalo sa radom zbog nedostatka kvoruma⁵⁴ (u ovom dijelu napominjemo da protiv Crne Gore nije pokrenut nijedan spor). U konsultaciji s EK, a vezano za reformu STO, Crna Gora podržala dokument „*Improving the Operation of WTO Bodies to Revitalise the WTO's Monitoring And Deliberative Function*” (WT/GC/W/877/Rev.1 - 3 July 2023). Takođe, podsjećamo da je vezano za Ministarsku odluku „*Work Programme on Electronic Commerce - Ministerial Decision*“, Crna Gora nakon konsultacija s EK, a prije održavanja MC, podržala „moratorijum“ tj. da se zadrži postojeća praksa neuvođenja carine na elektronske transakcije do MC 14. Takođe, u kontekstu e-trgovine, u dijelu vezane Inicijative (koju podržava dio STO članica), značajno je napomenuti da je tokom druge runde pregovora (11-14. III 2024), u dijelu pregovora koji se odnose na zaštitu ličnih podataka, Crna Gora podržala stav EU da po pitanju zaštite podataka moraju postojati horizontalna izuzeća s obrazloženjem da je pravo na privatnost jedno od osnovnih prava u EU i ono ne može biti umanjeno odredbama ovog sporazuma.

⁵³ U odnosu na tranzicione periode za: 1. STO ITA/ITA2 Sporazuma obaveza je realizovana zaključno sa 1. I 2023; 2. Zakon o potvrđivanju Protokola o pristupanju Crne Gore Sporazumu iz Marakeša o osnivanju STO sve preuzete obaveze implementirane su 1. I 2022; 3. STO Protokol o izmjeni aneksa sporazuma o trgovini civilnim vazduhoplovima (CV) i Odluku koja se odnosi na pristup tržištu bez kvota i carina za najmanje razvijene zemlje (DFQF for LDCs), obaveze po osnovu Sporazuma i Odluke su implementirane zaključno sa 2016.

⁵⁴ U kontekstu rješavanja sporova u okviru STO, Crna Gora prepoznaje ulogu koju multilateralni trgovinski sistem STO, zasnovan na pravilima, treba da odigra u cilju obezbjeđenja sigurnosti i predvidljivosti multilateralnog trgovinskog sistema. Ovo posebno imajući u vidu da je Apelaciono tijelo prestalo sa radom zbog nedostatka kvoruma. U skladu s pomenutim, kao i u dijelu daljeg usaglašavanja svojih trgovinskih politika s EU, Crna Gora se pridružila Privremenom sporazumu o arbitraži (MPIA).

Pored e-trgovine, Crna Gora prepoznaje značaj i ostalih STO inicijativa⁵⁵, između ostalog i cilju usaglašavanja s EU politikama, pa tako, članice koje podržavaju STO Inicijativu/Sporazum o olakšicama za ulaganje u razvoj (IFD), između ostalih i Crna Gora, 25. II 2024. objavili su Zajedničku ministarsku deklaraciju kojom su obilježili finalizaciju pregovora IFD i dokumenta učinili dostupnim javnosti. Međutim, i pored činjenice da je uvođenje IFD u pravni sistem (dodat kako Anex 4) trebalo da bude predloženo u okviru MC 13, pomenuto nije razmatrano. Nadalje, napredak je evidentiran u dijelu Inicijative o domaćoj regulativi u uslugama (JCI). Crna Gora je, u januaru 2024, STO Sekretarijatu distribuirala dokument „*Certification of Schedule of Specific Commitments – Corrigendum*” (napomena: stupanje na snagu JCI tj. uvođenje u pravni sistem STO bilo je u direktnoj vezi s okončanjem procedure sertifikacije, a koja je tokom 2023. bila zaustavljena, nakon uložene primjedbi od strane Indije i Južne Afrike). Stupanje na snagu JCI, a koje je pozdravljeno tokom MC 13, ukazuje da je moguće postići dogovor u okviru STO pravnog okvira. U pitanju je značajan napredak u oblasti trgovine uslugama (nakon više od 25 godina pregovora u okviru različitih formata) i dogovorene discipline se primjenju po principu „najpovlašćenije nacije“, što znači da će od njih imati koristi sve članice STO.

Skupština je 4. IV 2024. donijela Zakon o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma iz Marakeša o osnivanju STO-a – Sporazum o subvencijama u ribarstvu kojim je Crna Gora je nastavila da slijedi politiku Zajedničke ribarske politike i stavove EU (Napomena: odmah nakon objavljivanja u Službenom listu – Međunarodni ugovori, STO Sekretarijatu biće dostavljen ratifikacioni instrument).

U dijelu STO notifikacija, u pitanju je obaveza izvještavanja za sve članice, i u direktnoj su vezi sa principom transparentnosti. Pitanje transparentnosti sve više dobija na značaju, i u tom smislu važno je napomenuti da je Crna Gora prepoznata kao jedna od aktivnijih STO članica, imajući u vidu da kontinuirano i blagovremeno dostavlja notifikacije (sve distribuirane notifikacije su dostupne na sajtu STO). U kontekstu kvantitativnih restrikcija, Crna Gora je (13. II 2024) STO Sekretarijatu distribuirala notifikaciju „*Notification Pursuant to the Decision on Notification Procedures for Quantitative Restrictions (G/L/59/REV.1)*“ - G/MA/QR/N/MNE/3, i ista obuhvata sve informacije koje se odnose na pomenuto. Takođe, značajno je napomenuti da Crna Gora nije uvela mjere zaštite (antidampinške carine, kompenzatorne carine, mjere za zaštitu od prekomjernog uvoza i mjere za zaštitu ravnoteže platnog bilansa).

30.2. Najnoviji podaci o trgovini (uvoz i izvoz)

Razmjena statističkih podataka o trgovini robama

Podaci koji su dostavljeni su u skladu sa važećim EU standardima i međunarodnim preporukama i to sa regulativama iz *community legislation applicable to the statistics relating to the trade of goods*, vezane za EXTRASTAT: Regulativa Savjeta 1172/95, Regulativa Komisije 1917/2000, Regulativa 471/200, Regulativa Komisije 113/2010. Podaci su obrađeni po specijalnom trgovinskom sistemu shodno *European legislation applicable to the statistics relating to the trading of goods*. U Aneksu broj 5 dostavljeni su podaci o robnoj razmjeni za januar - decembar 2023. godine (preliminarni).

Ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore za januar - decembar 2023, prema preliminarnim podacima iznosila je 4 481,9 milion eura, što ukazuje na rast od 5,9% u odnosu na isti period prethodne godine. Izvoz robe imao je vrijednost od 674,3 miliona eura, a uvoz 3 807,6 miliona eura. U odnosu na isti period prethodne godine izvoz je bio manji za 3,7%, a uvoz veći za 7,7%. Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 17,7% i manja je u odnosu na isti period prethodne godine kada je iznosila 19,8%. Takođe, ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore i

⁵⁵ Učešće u zajedničkim inicijativama (*Participation in joint initiatives - Investment facilitation for development; E-commerce; MSMEs; Domestic regulation of trade in services*). Učešće u ekološkim inicijativama (*Participation in environmental initiatives - Fossil Fuel Subsidy Reform; Trade and environmental sustainability*).

EU zemalja za period januar - decembar 2023, prema preliminarnim podacima Monstat-a, iznosila je 1 987,0 miliona eura. Izvoz robe u EU zemlje iznosio je 243,4 miliona eura, dok je uvoz robe bio 1 743,6 miliona eura. Vezano za CEFTA Strane, ukupna spoljnotrgovinska robna razmjena za period januar-decembar 2023. (prema preliminarnim podacima) iznosila je 1 318,0 miliona eura. Izvoz robe u zemlje CEFTA-e iznosio je 326,7 miliona eura, dok je uvoz robe bio 991,3 miliona eura.

Razmjena podataka u oblasti stranih direktnih investicija

U Aneksu broj 6 prikazana je statistika stranih direktnih investicija Crne Gore (SDI). Podaci su dobijeni od Centralne banke Crne Gore (CBCG) za period januar - decembar 2023. (preliminarni podaci). CBCG kompilira podatke o stranim direktnim investicijama u skladu sa međunarodnom metodologijom: Priručnik za platni bilans i međunarodnu investicionu poziciju, izdanje 6 (*Balance of Payments and IIP Manual, sixth edition - BPM6*); *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investments*, izdanje 4. Kompiliranje i obrada podataka zasniva se na izvještajima banaka o međunarodnim transakcijama (*International Transactions Reporting System*). Podaci se prikazuju prema zemljama plaćanja. Prema preliminarnim podacima, neto priliv stranih direktnih investicija u 2023. godini iznosio je 428,67 miliona eura, što predstavlja smanjenje od 45,23% u odnosu na 2022. Ukupan priliv SDI iznosio je 856,99 miliona eura (pad od 25,59%), od čega su vlasnička ulaganja iznosila 558,44 miliona eura (pad od 16,36%), dok je priliv u formi interkompanijskog duga iznosio 264,65 miliona eura i bilježi pad od 34,09% u odnosu na uporedni period. U strukturi vlasničkih ulaganja investicije u kompanije i banke iznosile su 95,26 miliona eura (pad od 56,58%), dok su ulaganja u nekretnine iznosile 463,18 miliona eura (rast od 3,33%). Priliv po osnovu povlačenja ulaganja iz inostranstva iznosio je 33,90 miliona eura. Ukupan odliv SDI u posmatranom periodu iznosio je 428,32 miliona eura, što je za 16,06% više u odnosu na prethodnu godinu. Ukupan priliv SDI iz zemalja EU⁵⁶ u 2023. iznosio je 255,44 milion eura ili 29,81% ukupnog priliva SDI u Crnoj Gori.

30.3. Berlinski proces

Crna Gora je potvrdila sva četiri do sada potpisana Sporazuma koji proizilaze iz Berlinskog procesa, i to:

1. Sporazum o priznavanju kvalifikacija u oblasti visokog obrazovanja na Zapadnom Balkanu, potpisan u Berlinu, 3. XI 2022. (stupio na snagu za Crnu Goru 23. II 2024);
2. Sporazum o slobodi kretanja na Zapadnom Balkanu sa ličnom kartom, potpisan u Berlinu, 3. XI 2022. (stupio na snagu za Crnu Goru 23. II 2024);
3. Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za doktore medicine, doktore stomatologije i arhitekte u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini, potpisan u Berlinu, 3. XI 2022. (stupio na snagu za Crnu Goru 23. II 2024);
4. Sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara opšte njege, doktora veterinarske medicine, farmaceuta i babica u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini, potpisan u Tirani, 16. X 2023. U skladu sa članom 21 stavom 1 navedenog Sporazuma, Crna Gora je deponovala svoj instrument ratifikacije 24. I 2024. Navedeni Sporazum će, u skladu sa članom 21 stavom 2, stupiti na snagu tridesetog dana nakon deponovanja trećeg formalnog instrumenta o potvrđivanju, prihvatanju ili odobrenju za Strane koje su deponovale svoje instrumente o potvrđivanju, prihvatanju ili odobrenju.

30.4. Režim spoljne trgovine kontrolisanom robom

30.4.1. Roba dvostruke namjene

⁵⁶ Napomena: Izvor podataka je platni promet sa inostranstvom (ITRS) i podaci su dati prema zemljama plaćanja.

Crna Gora je stvorila efikasan sistem izvoznih kontrola za robu dvostruke namjene sa kojom Crna Gora ispunjava međunarodne obaveze, posebno u pogledu neširenja oružja za masovno uništenje, regionalnog mira, bezbjednosti i stabilnosti i poštovanja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava⁵⁷. U skladu sa pomenutim, oblast kontrole izvoza robe dvostruke namjene u Crnoj Gori regulisana je Zakonom o kontroli izvoza robe dvostruke namjene („Sl. list CG”, broj 145/21). Zakonom se uređuju pitanja u vezi sa načinom dobijanja saglasnosti nadležnih organa u procesu izdavanja odobrenja, pitanja koje se odnosi na brokere i brokerske aktivnosti, pružanje usluga tehničke pomoći, kao i izdavanje dozvola za catch-all, internog programa usaglašenosti, tranzit i transport ove vrste roba. Pomenuti Zakon ima za cilj da obezbijedi da u oblasti izvozne kontrole robe dvostruke namjene Crna Gora u potpunosti uzme u obzir sve međunarodne obaveze i prema relevantnim sankcijama, razmatranje nacionalne vanjske i bezbjednosne politike, uključujući i one sadržane u Zajedničkom stavu Savjeta 2008/ 944/CFSP, među kojima su ljudska prava, kao i razmatranja o namjeravanom krajnjem korišćenju i riziku od zloupotrebe. Kriterijumi zajedničkog stava Savjeta su uključeni u član 20 i 21 pomenutog Zakona i čine osnovu za odlučivanje o svakom pojedinačnom zahtjevu. Ukoliko nadležni organi iz stava 1, 2, 5 i 6 člana 19. Zakona ne daju saglasnost, Ministarstvo neće izdati odobrenje. Ministarstvo ekonomskog razvoja dužno je da o privremenom obustavljanju odobrenja/ odbijanju/ izmjeni/ oduzimanju/ poništenju pismeno obavijesti carinski organ, nosioca ovlašćenja, kao i druge nadležne organe (u skladu sa članom 36 Zakonom o kontroli izvoza robe dvostruke namjene). Navedeni Zakon ima za cilj davanje smjernica izvoznicima, posebno malim i srednjim preduzećima, u pogledu odgovornih praksi, ali bez ugrožavanja konkurentnosti izvoznika robe dvostruke namjene ili druge povezane privredne grane. Takođe ima za cilj i uključivanje akademske zajednice.

Na osnovu člana 5 Zakona o kontroli izvoza robe dvostruke namjene, Vlada, na predlog organa državne uprave nadležnog za spoljnu trgovinu, usvaja Nacionalnu kontrolnu listu robe dvostruke namjene koja se usklađuje s EU listom robe dvostruke namjene. Nacionalna kontrolna lista robe dvostruke namjene se redovno ažurira kako bi se obezbijedila transparentnost, potpuna usklađenost sa međunarodnim bezbjednosnim obavezama i održala konkurentnost domaćih privrednih subjekata. Odluka o utvrđivanju Nacionalne kontrolne liste robe dvostruke namjene („Sl. list CG”, broj 53/23) koja je trenutno na snazi i usklađena je sa Delegiranom regulativom Komisije (EU) 2023/996 o izmjenama i dopunama Regulative (EU) 2021/821 u vezi sa listom robe dvostruke namjene. Ministarstvo ekonomskog razvoja radi na usklađivanju nove Nacionalne kontrolne liste sa Delegiranom Regulativom 2021/821. Pomenuta Odluka je planirana za treći kvartal 2024.

Mjere za obezbjeđivanje koordinacije između različitih odjeljenja uključenih u kontrolu izvoza (posebno unutar Uprave carina)

Direkcija za režim spoljne trgovine kontrolisane robe Ministarstva ekonomskog razvoja, u kojoj radi šest (6) službenika⁵⁸, odgovorna je za kontrolu spoljnotrgovinske razmjene kontrolisane robe, a koja podrazumjeva i kontrolu izvoza robe dvostruke namjene. U skladu sa Zakonom o kontroli izvoza robe dvostruke namjene („Sl. list CG”, broj 145/21), izvoz, odnosno tranzit, za robu dvostruke namjene, može da vrši pravno lice sa sjedištem, odnosno fizičko lice sa prebivalištem na teritoriji Crne Gore, na osnovu *odobrenja* (dozvole) koju izdaje organ državne uprave nadležan za poslove spoljne trgovine (Ministarstvo ekonomskog razvoja). Roba dvostruke namjene utvrđena je Odlukom o utvrđivanju Nacionalne kontrolne liste robe dvostruke namjene („Sl. list CG”, broj 53/23), dok je lista roba

⁵⁷ Vežano za Rezoluciju 1540 (2004) Savjeta bezbjednosti UN, usvojenom 28. IV 2004, Crna Gora je preduzela i sprovela efikasne mjere za uspostavljanje unutrašnje kontrole kako bi se spriječilo širenje nuklearnog, hemijskog ili biološkog oružja i njihovih sredstava za isporuku, uključujući i uspostavljanje odgovarajuće kontrole nad srodnim materijalima, opremom i tehnologijom. Kontrole su potrebne u skladu sa relevantnim međunarodnim sporazumima, kao što su Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, gomilanja zaliha i upotrebe hemijskog oružja i njihovo uništavanje (CWC Konvencija) i Konvenciju o zabrani razvoja, proizvodnje i gomilanja bakteriološkog (biološkog) i toksičkih oružja i o njihovom uništenju (BWC Konvencija), i u skladu sa obavezama dogovorenim u multilateralnim režimima kontrole izvoza

data u Prilogu 1 pomenute Odluke. Prije donošenja *odobrenja* o zahtjevu za izdavanje odobrenja za izvoz robe dvostruke namjene, pružanja brokerskih usluga i tehničke pomoći, Ministarstvo ekonomskog razvoja pribavlja prethodnu saglasnost organa državne uprave nadležnih za: vanjske poslove, odbranu, unutrašnje poslove i Agencije za nacionalnu bezbjednost. Ukoliko neko od pomenutih organa ne da pozitivnu saglasnost, odobrenje neće biti izdato.

Uprava carina kontinuirano sprovodi aktivnosti koje se odnose na kontrolu robe dvostruke namjene, a u skladu sa odredbama Zakona o kontroli izvoza robe dvostruke namjene, Odlukom o utvrđivanju nacionalne kontrolne liste robe dvostruke namjene, carinskim propisima, kao i Pravilnikom o načinu postupanja carinskog organa u carinskim postupcima sa naoružanjem i vojnom opremom („Sl. list CG”, broj 82/16). U carinskom postupku izvoza, odnosno tranzita, uz carinsku deklaraciju za stavljanje robe u predmetni postupak nadležnom carinskom organu mora se podnijeti dozvola Ministarstva. Prilikom kontrole robe dvostruke namjene carinski službenici koriste Nacionalnu kontrolnu listu koja se implementira u TARICG (*baza carinskih i spoljnotrgovinskih propisa*) koji je sastavni dio crnogorskog Carinsko informacionog sistema. Tokom sprovođenja carinske kontrole, vrši se kontrola dokumenata (carinska deklaracija, faktura /lista pakovanja/tehnička specifikacija dr.), provjera dozvole, kao i da li postoji eventualna nekonzistentnost između dozvole i carinske deklaracije (vrijednost, količina, krajnji korisnik, primalac i dr.). U skladu sa članom 35 Zakona o kontroli izvoza robe dvostruke namjene, u slučaju da nadležni carinski organ, ograniči ili zaustavi izvoz ili tranzit robe dvostruke namjene, o tome bez odlaganja, a najkasnije u roku od 20 dana, od dana ograničenja ili zaustavljanja izvoza i tranzita robe dvostruke namjene, obavještava Ministarstvo ili nadležne organe (iz člana 19 pomenutog Zakona) koji su prethodno dali saglasnost. Takođe, u slučaju da Ministarstvo odbije zahtjev za izdavanje odobrenja ili oduzme, izmijeni, poništi ili privremeno obustavi odobrenje, dužno je da obavijesti organe državne uprave nadležan za vanjske poslove i carinski organ. Uprava carina je potpisala Memorandum o saradnji sa tadašnjim Ministarstvom ekonomije, čiji je predmet bliže utvrđivanje načina saradnje i razmjene informacija i podataka, kao i efikasnije carinske kontrole roba koje su na režimu dozvola (koje izdaje Ministarstvo ekonomskog razvoja), ali i praćenje realizacije izdatih dozvola. Aneksom Memoranduma utvrđen je set podataka koji će biti dostupni Ministarstvu kroz izvještaj kreiran u Carinsko informacionom sistemu, te set podataka koje će Ministarstvo dati na uvid Upravi. Takođe, obaveza je Uprave carina da kvartalno obavještava nadležni organ o realizaciji izdatih dozvola. Evidencije o izdatim, realizovanim dozvolama i dr. vodi Ministarstvo ekonomskog razvoja.

30.4.2. Multilateralni režimi kontrole izvoza (WA i AG)

U vezi s procesom pristupanja Australijskoj grupi (AG), Crna Gora je 29. V 2023. podnijela aplikaciju za članstvo, koja je sadržala detaljne informacije o zakonodavnom okviru i politikama za oblast kontrole izvoza. Sastanak predstavnika Crne Gore s AG održan je 30. I 2024, kojom prilikom naša strana dostavila ažurirane podatke o kontroli izvoza. Aplikacija je trenutno u fazi ispitivanja i procjene (*scrutiny and assessment phase*) tokom koje članovi AG mogu dodatno razmatrati određena pitanja sa zemljom kandidatom, bilateralno ili posredstvom predsjedavajućeg AG. Odluka o članstvu se donosi konsenzusom, dok će se o zahtjevima za članstvo razmatrati u okviru dnevnog reda plenarnog zasijedanja Australijske grupe u junu 2024.

Crna Gora je pripremila dosije za pristupanje Vasenarskom aranžmanu (WA) još 2016. Delegacija, koju su činili izvjestilac za proces pristupanja Crne Gore Vasenarskom aranžmanu (Bugarska) i dva ko-izvjestioca (Njemačka i Slovenija), posjetila je Crnu Goru u aprilu 2023. i održala sastanak s predstavnicima nadležnih institucija za kontrolu izvoza i spoljne trgovine u oblasti trgovine naoružanja i vojne opreme, kojom prilikom je notiran napredak Crne Gore. Dodatno, Crna Gora je ispunila sve formalne uslove koje proces pristupanja zahtijeva, dok će konačna odluka

⁵⁸ Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji iz decembar 2023.

o članstvu zavisiti od podrške zemalja članica i političke klime unutar WA. Crna Gora će nastaviti da održava redovnu komunikaciju s izvjestiocima i ko-izvjestiocima informišući o svim novinama na nacionalnom nivou.

30.4.3. Zakon o spoljnoj trgovini robom i uslugama koje mogu da se koriste za izvršenje smrtne kazne, mučenje ili drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

Aktuelni Zakon o spoljnoj trgovini robom i uslugama koje mogu da se koriste za izvršenje smrtne kazne, mučenje ili drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje („Sl. list CG”, broj 2/18) sadrži odredbe evropskih propisa⁵⁹. Takođe, spisak roba iz EU Regulative je naveden u Odluci o utvrđivanju robe čiji je izvoz zabranjen, a namijenjena je za lišavanje života i lica i robe čijom primjenom lice može da se izloži mučenju prilikom ograničavanja slobode, kontrole nemira ili samozaštite i robe čiji uvoz i izvoz nisu zabranjeni, a koja može da se koristi za usmrćivanje lica ubrizgavanjem smrtonosne injekcije, anestetička sredstva barbiturati sa kratkoročnim ili srednjoročnim djelovanjem („Sl. list CG” broj 71/18). Imajući u vidu činjenicu da su Evropski parlament i Savjet usvojili novu kodifikovanu Regulativu (EU) 125/2019 (16. I 2019) u vezi s trgovinom određenom robom, koja bi mogla da se koristi za smrtnu kaznu, mučenje ili neko drugo okrutno, nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, Crna Gora je u fazi usvajanja novog zakonskog rješenja koje je usklađeno sa navedenom pravnom tekovinom i usvajanje propisa planirano je za treći kvartal 2024.

30.5. Kimberli proces (*conflict diamonds*)

Zakon o spoljnoj trgovini Crne Gore („Sl. list RCG”, br. 28/04, 37/07 i „Sl. list CG”, broj 57/14) u članu 28 reguliše izvoz i uvoz neobrađenih dijamanta u skladu sa šemom sertifikacije procesa Kimberli. Detaljna procedura navedena je u Pravilniku o uslovima za spoljnu trgovinu sirovim dijamantima („Sl. list CG”, broj 40/15). Pravnikom je usklađeni s Regulativom 2368/2002 i Regulativom br. 1147/2014 kojim je izmjenjena Regulativa 2368/2002 kada je uspostavljen sistem sertifikacije u međunarodnoj trgovini neobrađen dijamantima, poznat kao *Kimberli proces*.

30.6. Izvozni krediti

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o investiciono-razvojnog fondu Crne Gore planiran je za četvrti kvartal 2024, i isti će, između ostalog, regulisati oblast koja se odnosi na osiguranje izvoznih kredita od netržišnih rizika. Podsjećamo da je Crna Gora je, uz pomoć Hrvatske banke za obnovu i razvoj (HBOR), već bila pripremila Nacrt uredbe o osiguranju izvoznih kredita od netržišnih rizika, u skladu sa evropskom pravnom tekovinom, čiji je tekst tokom februara 2023. finalno usaglašen s preporukama HBOR-a. Ministarstvo finansija je Nacrt uredbe objavilo na javnu raspravu, koja je sprovedena u periodu od 27. III 2023. do 17. IV 2023⁶⁰. Predlog uredbe je upućen u dalju proceduru dobijanja mišljenja od nacionalnih institucija. Međutim, Sekretarijat za zakonodavstvo je dao negativno mišljenje u dijelu da pitanja koja su definisana Uredbom moraju biti uređena Zakonom o investiciono razvojnom fondu, a ne Uredbom, dok su ostale institucije, u dijelu svojih nadležnosti, dale pozitivno mišljenje na nacrt teksta Uredbe. Napominjemo da IRF do sada nije izdavao izvozne kredite.

30.7. Sporazumi o slobodnoj trgovini (FTA)

U vezi sa sporazumima o slobodnoj trgovini (FTA), u dijelu koji se odnosi na Regionalnu konvenciju o Pan-Euro-Mediterskim preferencijalnim pravilima porijekla (PEM Konvencija) sve ugovorne strane, na sastanku Zajedničkog

⁵⁹ Naime, usvajanjem Propisa Evropskog parlamenta i Savjeta (EU) br. 775/2014 od 16. VII 2014. i (EU) 2016/2134 od 23. XI 2016. izmijenjena je Regulativa (EU) br. 1236/2005, koja se odnosi na trgovinu određenim robama koje bi mogle da se koriste za smrtnu kaznu, mučenje ili neko drugo okrutno, nehumano ili ponižavajuće postupanje.

⁶⁰ <https://www.gov.me/clanak/javna-rasprava-o-nacrtu-uredbe-o-osiguranju-izvoznih-kredita-od-netrzišnih-rizika>
<https://www.gov.me/clanak/izvjestaj-o-sprovedenoj-javnoj-raspravi-o-nacrtu-uredbe-o-osiguranju-izvoza-od-netrzišnih-rizika>

komiteta PEM Konvencije⁶¹ podržale su izmijenjeni tekst PEM Konvencije, dok se na sastanku pomenutog Komiteta (7. XII 2023) formalno i glasalo za usvajanje izmijenjenog teksta. U skladu s pomenutim, Crna Gora će pripremiti Predlog zakona kojim se potvrđuju izmjene PEM Konvencije. Takođe, do stupanja na snagu izmijenjene PEM Konvencije, a u cilju početka primjene iste (kroz tranziciona pravila porijekla), značajno je napomeni da Crna Gora primjenjuje izmijenjenu PEM Konvenciju, kroz FTA s EFTA zemljama i CEFTA Stranama, ali i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju - SSP (Napomena: s Republikom Turskom primjenjuju se trenutna PEM pravila). Takođe, vezano za SSP, Generalni direktorat za poreze i carinsku uniju EU (DG TAXUD) je u decembru 2023. dostavio Upravi carina nacрте odluka Savjeta za stabilizaciju i pridruživanje EU - Crna Gora kojima bi se izmijenio Protokol 3 (Pravila porijekla), i time se stvorili uslovi za primjenu tzv. propusnosti (*permeability*) između trenutnih PEM pravila i *Tranzicionih pravila*. Krajem decembra, Uprava carina je obavijestila DG TAXUD da je Crna Gora saglasna s inicijativom za izmjenu SSP-a, te će se, ubrzo, u odnosu na stupanje na snagu, izjasniti o jednoj od ponuđenih opcija.

U odnosu na pregovore koji se odnose na FTA, inicirane su i izmjene FTA s Ukrajinom, i s tim u vezi postojeća bilateralna kumulacija porijekla će biti zamijenjena dijagonalnom kumulacijom vezivanjem FTA za PEM Konvenciju. Takođe, trebalo bi da bude uspostavljena veza i sa izmijenjenom PEM Konvencijom (pregovori se odvijaju u *e-formatu*). Napomena: Svi sporazumi o slobodnoj trgovini koje Crna Gora primjenjuje dostupni su na linku: <https://www.gov.me/clanak/sporazumi-o-slobodnoj-trgovini>

30.7.1. CEFTA 2006 Sporazum i Zajedničko regionalno tržište (CRM) – trgovinska komponenta

Crna Gora je tokom 2023. predsjedavala CEFTA Sporazumom. Takođe, u ovom periodu Crna Gora je predsjedavala sljedećim CEFTA komitetima i podkomitetima: Zajednički komitet, Komitetom za kontakt tačke, Komitetom za trgovinske olakšice, Podkomitetom za trgovinu uslugama i Podkomitetom za necarinske barijere.

Tokom izvještajnog perioda, održan je niz sastanaka CEFTA tijela, i to: CEFTA Zajednički komitet⁶², CEFTA Komitet za kontakt tačke⁶³, CEFTA Komitet za trgovinske olakšice⁶⁴, CEFTA Podkomitet za trgovinu uslugama⁶⁵, CEFTA Podkomitet za netarifne mjere⁶⁶, CEFTA Podkomitet za carine i pravila porijekla⁶⁷ and CEFTA Podkomitet za poljoprivredu, sanitarne i SPS mjere⁶⁸. Tokom 2024. održano je više tehničkih sastanaka.

U periodu od 5 - 7. XII 2023. u Podgorici je održana konferencija „*CEFTA WEEK*“, na kojoj su predstavljeni rezultati ostvareni tokom 2023. u dijelu implementacije CEFTA 2006 i CRM AP.

U kontekstu sastanaka CEFTA radnih tijela održanih u periodu 15. VI 2023 - 1. IV 2024, ni jedna CEFTA Odluka nije usvojena od strane CEFTA Zajedničkog Komiteta (ZK). Naime, zbog nesuglasica između dvije CEFTA Strane, na Zajedničkom Komitetu održanom 6. XII 2023. u Podgorici nije usvojena nijedna CEFTA Odluka⁶⁹.

U dijelu CEFTA Dodatnog protokola 6 (AP 6), u toku su pripremne aktivnosti u vezi sa njegovom revizijom, a sve u cilju dodatne liberalizacije trgovine uslugama (pristup tržištu i nacionalni tretman) CEFTA Strana (u skladu sa članom

⁶¹ 14. VI 2023.

⁶² 17. sastanak CEFTA Zajedničkog Komiteta 6. XII 2023. Podgorica

⁶³ 37. Komitet za kontakt tačke 39. sastanak Komiteta za kontakt tačke 6. XII 2023 Podgorica;

⁶⁴ 14. sastanak Komiteta za trgovinske olakšice (planiran za Jul 2023) ali je odložen za Novembar 2023; 14. sastanak Komiteta za trgovinske olakšice 21. XI 2023. Podgorica;

⁶⁵ 17. sastanak Podkomiteta za trgovinu uslugama 22-23 XI 2023, Podgorica

⁶⁶ 11. sastanak Podkomiteta o netarifnim mjerama 26. VI 2023. *online*; 12. sastanak Podkomiteta o netarifnim mjerama 20. XI 2023

⁶⁷ 26. sastanak Podkomiteta za carina i pravila porijekla robe (hybrid) 14. XI 2023, Beograd;

⁶⁸ 21. sastanak Podkomiteta za poljoprivredu i SPS mjere 24. X 2023, Priština.

⁶⁹ Odluka ZK o priznavanju programa AEO (Ovlašćeni privredni subjekat), Odluka ZK o olakšavanju elektronske trgovine, Odluka ZK o uslugama dostave pošiljki/paketa između strana, Odluka ZK o prevenciji neopravdanog geo-blokiranja, Odluka ZK koja se odnosi za aspekt zaštite prava intelektualne svojine, Odluka ZK o izmjeni Odluke 1/2018 o funkcionisanju Sekretarijata, Odluka ZK o izmjeni Odluke 1/2015 osnivanje CEFTA tijela, Odluka ZK o uspostavljanju elektronskog sistema za olakšavanje upravljanja rizicima u trgovini robama.

20 AP6, kao i tačka 3.1.1. CRM AP 2021-2024). Takođe, vezano za aktuelne pregovore, a koji se odnose na CEFTA Dodatni protokol 7 o rješavanju sporova (AP 7), u dijelu poboljšanja pravila koja se odnose na rješavanje trgovinskih sporova između CEFTA Strana do sada je održano 14 rundi pregovora (posljednja runda je održana 05-06 marta 2024.g. u Beogradu), dok je naredna runda pregovora planirana za maj 2024⁷⁰.

Tehnička radne grupe o smanjenju troškova trgovine (TWG) do sada nije postigla konsenzus oko teksta CEFTA Odluke o smanjenju trgovinskih troškova. U skladu sa operativnim zaključcima sa prvog sastanka TWG održanog 27. III 2023. i *on-line* sastanka održanog 26. VII 2023. CEFTA sekretarijat je u obavezi da u skladu sa svojim partnerima (uglavnom Svjetskom Bankom) definiše metodologiju vezano za moguće smanjenje troškova i nadoknada kao i prezentuje predloge vezano za smanjenje trgovinskih troškova. S tim u vezi, 26. III 2024. održan je drugi sastanak TWG na kojem su predstavnici Svjetske banke predočili mogući pristup tj. *metodologiju smanjenja trgovinskih troškova (fees and charges)* na način što bi se primijenio tzv. *obračunski pristup u izračunavanju svakog pojedinog trgovinskog troška*. Međutim, nedostatak ovog pristupa je što predstavlja dugotrajan i zahtjevan proces. U skladu sa predlogom predstavnika Svjetske banke, Crna Gora je iznijela svoje stavove da je već u značajnoj mjeri usaglasila određene nivoe trgovinskih troškova u skladu sa EU standardima. Naime, u pogledu taksi i naknada za službene kontrole pošiljki životinja i robe koje ulaze u Crnu Goru, Crna Gora je u potpunosti usklađena sa Regulativom EU br. 625/2017 (članovi 79-85 i Aneks IV) za biljne proizvode (tačka VIII Aneksa IV). Međutim, za životinje i robe životinjskog porijekla, još uvijek primjenjujemo propise koji su usklađeni s prethodnom EU regulativom koja se odnosi na službene kontrole. Prema našem akcionom dokumentu, dio koji se odnosi na životinje i robu životinjskog porijekla biće usklađen sa Regulativom EU br. 625/2017 do kraja 2024. Sve takse i naknade u vezi sa ovim, objavljeni su na zvaničnom sajtu Vlade, a što je takođe u skladu sa članom 113 Regulative EU br. 625/2017.

U Zagrebu, R.Hrvatska, 5. III 2024, u organizaciji CEFTA Sekretarijata i Transportne zajednice održan je sastanak Upravnog odbora za Zelene koridore, na kojem su učestvovali predstavnici carinskih službi CEFTA-e, uključujući i predstavnike Uprave carina Crne Gore, susjednih država članica EU, ministarstava saobraćaja Zapadnog Balkana, EK, predstavnici SEED tima i transportne zajednice. Sastanak je imao za cilj da se procijeni trenutna implementacija zelenih koridora, istraže mogućnosti za poboljšanje i diskutuje o Mapi puta „Unapređenje zelenih koridora EU-CEFTA/Zapadni Balkan” ka potpuno digitalizovanoj razmjeni informacija prije dolaska na svim glavnim CEFTA-EU graničnim prelazima i infrastrukturnim poboljšanjima. Konstatovano je da je, nakon zaključaka (deklaracije) sa poslednjeg Samita lidera koji se održao 29. II 2024. u Tirani, inicijativa Zeleni koridori u potpunosti prepoznata kao sredstvo za olakšanje transporta i trgovine u regionu i između regiona i EU, posebno u pogledu carinske saradnje, razmjene podataka, procjene rizika, AEO, usklađivanja radnog vremena i modernizacije infrastrukture, opreme i IT sistema na graničnim prelazima, u cilju smanjenja formalnosti i vremena čekanja za carinjenje robe. U odnosu na inicijativu Zeleni koridori/Plavi koridori nastavljene su aktivnosti i u ovom izvještajnom periodu. Na osnovu zaključenih bilateralnih Memoranduma o razmjeni elektronskih podataka sa Agencijom za akcize i igre na sreću Republike Italije i Carinskom upravom Republike Hrvatske razmjena podataka se vrši putem systemske elektronske razmjene podataka kroz SEED i u prvoj fazi Uprava carina Crne Gore dostavlja carinskim službama Republike Italije i Republike Hrvatske podatke. Druga faza nije još uvijek otpočela, iako je bilo planirano da otpočne u roku od 6 mjeseci od početka razmjene podataka u prvoj fazi iz razloga što se nijesu stvorili uslovi za drugu fazu. Nakon završetka prve faze konstatovani su pozitivni rezultati, što je potvrđeno i na sastanku Upravnog odbora za Zelene koridore 5. III u Zagrebu, sa kojeg je jedan od zaključaka da države članice EU koje koriste SEED pošalju pismo

⁷⁰ Do kraja 2022. održano je devet rundi pregovora dok je od januara 2023. nastavljen pregovarački proces, i to: 6. III 2023. u *on-line* formatu, 29. - 30. III 2023. u Podgorici (10. runda pregovora), 11. runda pregovora održana je u periodu od 17 - 18. V 2023. u Budvi, dok je 12. runda pregovora održana u periodu od 20 - 21. VI 2023. u Tirani. Kao nastavak pregovaračkog procesa 13. runda pregovora je održana 5. - 7. IX 2023. u Istanbulu. 14. runda pregovora je održana 5 - 6. III 2024. u Beogradu.

podrške EK za dostavljanje podataka o robi prije prispjeća iz EU u CEFTA (2. faza Memoranduma o razumijevanju), te da će se pravno rješenje kojim će se omogućiti sprovođenje 2 faze (izmjena SSP-a ili Sporazuma o carinskoj saradnji) biti razmotreno od strane EK.

Sistem elektronske razmjene podataka (SEED+)⁷¹ - U cilju implementacije CEFTA Dodatnog Protokola 5 radi započinjanja razmjene podataka sa nesusjednim zemljama, usaglašen je tekst Tehničkog protokola o elektronskoj razmjeni podataka između Uprave carina Crne Gore i Uprave carina Republike Sjeverne Makedonije, čije će se potpisivanje obaviti u Skoplju, u terminu za koji se očekuje predlog od strane Uprave carina Republike Sjeverne Makedonije.

Ovlašćeni privredni subjekt AEO⁷² - Uspješno je završena pilot validaciona misija, koja je održana od 18 - 20. IX 2023, pa je krajem oktobra 2023. podniet zvaničan zahtjev CEFTA Sekretarijatu za validaciju CG AEO Programa, kako bi privredni subjekti sa ovim statusom uživali benefite i u državama članicama CEFTA⁷³. Programa, kako bi privredni subjekti sa ovim statusom uživali benefite i u državama članicama CEFTA. Očekuje se predlog termina održavanja validacione misije od strane CEFTA Sekretarijata i DG TAXUD-a.

E trgovina- Nacrt preporuka o djelimičnom ili potpunom prenosu paketa EU za e-trgovinu sa PDV-om je odobren od strane CEFTA Podkomiteta za carine i pravila porijekla. CEFTA Podkomitet za carine i pravila porijekla, je na 25. sastanku, usvojio CEFTA Akcioni plan 2023. za parcijalnu ili potpunu transpoziciju EU PDV e-komerc paketa. Takođe, tokom 26. sastanka CEFTA Podkomiteta za carine i pravila porijekla, održanog 14. XI 2023. CEFTA Sekretarijat i GIZ su prezentovali CEFTA Akcioni plan 2023. za djelimičnu ili potpunu transpoziciju EU PDV e-komerc paketa kao i plan aktivnosti za 2024.

U izvještajnom periodu, održano je više sastanaka povodom izbora novog direktora CEFTA Sekretarijata. Od strane predsjedavajućeg izbornog procesa (Srbija) uveden novi pristup tzv. „elektronskog glasanja“ na pojedina pitanja tokom izbornog procesa. Trenutno je teško procijeniti dalju dinamiku izbornog procesa, obzirom da članovi selekcionog komiteta (CEFTA Strana) teško usaglašavaju stavove po pojedinim pitanjima selekcionog procesa.

30.8. Ostali sporazumi u oblasti trgovine

Lista sporazuma o ekonomskoj saradnji predstavljena je u Aneksu broj 7.

Crna Gora ima 25 sporazuma o saradnji koji su potpisani sa sljedećim državama: Albanijom, Argentinom, Austrijom, Azerbejdžanom, Belgijsko-Luksemburškom Unijom, Grčkom, Bugarskom, Regijom Abruzo (Italija), Češkom, Hrvatskom, Rumunijom, Slovačkom, Ukrajinom, Španijom, Katarom, Švajcarskom Konfederacijom, Slovenijom, Srbijom, Turskom, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Narodnom Republikom Kinom, Mađarskom, Njemačkom, Makedonijom, i Korejom. Navedenim sporazumima uspostavlja se institucionalni okvir za razvijanje i jačanje ekonomske saradnje u oblastima, koje su njime definisane, kao obostrano korisne, kao i jačanje saradnje između državnih institucija, poslovnih i profesionalnih organizacija; podsticanje uspostavljanja novih i jačanje postojećih poslovnih kontakata; razmjena poslovnih informacija; učestvovanje na međunarodnim sajmovima i izložbama, kao i podrška razvoju bilateralnih investicionih aktivnosti. Njima se predviđa uspostavljanje Mješovitih komisija za

⁷¹ Uprava carina, od 2012. vrši elektronsku razmjenu podataka kroz SEED sistem na osnovu bilateralnih protokola o elektronskoj razmjeni podataka sa carinskim službama svim država Zapadnog Balkana sa kojima se graniči. (Albanija, Bosna i Hercegovina, Srbija, Kosovo).

⁷² U okviru projekta „Podrška regionalnoj ekonomskoj integraciji“, u cilju promocije privrednoj zajednici koncepta Ovlašćenog privrednog subjekta (AEO), u saradnji sa GIZ-om, održan je radni sastanak koji je imao za cilj predstavljanje odredbi novog carinskog zakonodavstva koje predviđaju status ovlašćenog privrednog subjekta, kao preduslova za carinske olakšice.

⁷³ AEO status u Crnoj Gori ima 5 privrednih subjekata, dok je u toku postupak validacije ispunjenosti uslova za dobijanje statusa AEO za još pet privrednih subjekata.

ekonomsku saradnju, koje predstavljaju glavne platforme za implementaciju istih i definisanje konkretnih modaliteta saradnje.

Ponovo je inicirana nacionalna procedura za ratifikaciju Zakona o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Koreje o ekonomskoj saradnji, imajući u vidu da za navedeni Zakon ratifikaciona procedura nije bila okončana u prethodnom skupštinskom mandatu.

30.9. Bilateralni investicioni sporazumi

Crna Gora ima 26 bilateralnih investicionih sporazuma o uzajamnoj promociji i zaštiti investicija (u daljem tekstu „BIT“) koji su potpisani sa: Kiprom, Francuskom, Njemačkom, Poljskom, Grčkom, Austrijom, Holandijom, Španijom, Finskom, Danskom, Bejgijsko-Luksemburškom unijom, Češkom, Maltom, Litvanijom, Slovačkom, Rumunijom, Izraelom, Katarom, Srbijom, Makedonijom, Bosnom i Hercegovinom, Azerbejdžanom, UAE, Moldavijom, Švajcarskom Konfederacijom i Turskom.

Lista bilateralnih investicionih sporazuma, koji su na snazi, se može preuzet sa linka:

[Montenegro | International Investment Agreements Navigator | UNCTAD Investment Policy Hub](#)

<https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/countries/140/montenegro>

Vlada je 30. VII 2021. usvojila novi model BIT-a koji je u potpunosti u skladu s EU standardima i najboljom međunarodnom praksom i utvrdila da će se navedeni model koristiti kao polazna osnova za sve buduće pregovore. U periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024. Crna Gora nije potpisala nijedan bilateralni investicioni sporazum niti je revidirala postojeće.

U toku su pregovori za zaključivanje sporazuma o uzajamnoj promociji i zaštiti investicija između Crne Gore i Mađarske. Do sada su održane dvije runde pregovora (prva runda je održana u periodu 7 - 9. XII 2021. u Podgorici, a druga runda pregovora u periodu od 3. do 5. V 2023. u Budimpešti), nakon čega su pregovori nastavljeni elektronskim putem. Crna Gora je 1. IV 2024. dostavila mađarskoj strani svoju poziciju u odnosu na preostale odredbe Sporazuma koje još uvijek nisu ispregovarene. Pregovori su i dalje u toku i obje strane nalaze zajednička rješenja za konkretna pitanja, a sve u skladu sa EU standardima.

Zakonom o stranim investicijama⁷⁴ uspostavljen je institucionalni okvir za definisanje politike stranih direktnih investicija. Njime se regulišu oblici stranih investicija, prava i zaštita investitora, promocija i druga pitanja od značaja za strane direktne investicije. Shodno navedenom Zakonu, strani investitori uživaju jednaki tretman kao i domaći, te na teritoriji Crne Gore mogu osnivati i ulagati u privredna društva na isti način i pod istim uslovima kao i domaći investitori. Strani investitor može ulagati slobodno bez ikakvih ograničenja u bilo koju granu industrije i slobodno vršiti transfer dobiti i kapitala, uključujući profit i dividendu. U narednom periodu je planirana razmatranje izmjena Zakona o stranim investicijama u cilju njegovog daljeg usklađivanja sa novijim trendovima u međunarodnoj i EU investicionoj politici.

U dijelu sprovođenja skrininga SDI mehanizama, na regionalnom nivou, u okviru RCC Radne grupe za investicije planirana je izrada Regionalnih smjernica za skrining stranih direktnih investicija. Na nacionalnom nivou, Crna Gora je u prethodnom periodu preduzela brojne aktivnosti u cilju definisanja SDI skrining mehanizama. Predstavnici Crne Gore su u periodu od 13-15. X 2023. u Pragu, učestvovali na Regionalnoj radionici za izradu funkcionalnog mehanizma za „screening“ investicija na Zapadnom Balkanu, koja je organizovana od strane američkog Programa za trgovinsko pravo (*Commercial Law Development Program- CLDP*) Ministarstva trgovine SAD-a i Vlade Republike

⁷⁴ „Sl. list CG“, br. 18/2011 i 45/14

Češke. Takođe, uspostavljena je inter-resorna saradnja između institucija koje su identifikovane kao ključni nosioci u procesu sprovođenja SDI skrining mehanizma u Crnoj Gori i dogovoreno je da se za ključne aktere u budućem procesu SDI skrininga sprovedu obuke koje će organizovati američki Program za trgovinsko pravo (*“Commercial Law Development Program - CLDP”*) Ministarstva trgovine SAD-a.

30.10. Razvojna politika i humanitarna pomoć

Normativni okvir

Skupština je 4. IV 2024. donijela Zakon o međunarodnoj razvojnoj saradnji i međunarodnoj humanitarnoj pomoći⁷⁵. Novim Zakonom je prevashodno decentralizovan sistem međunarodne razvojne saradnje i međunarodne humanitarne pomoći, za razliku od prethodnog prema kom je Ministarstvo vanjskih poslova jedini koordinator i nosilac obaveza u vezi sa sprovođenjem međunarodne razvojne saradnje i upućivanjem međunarodne humanitarne pomoći, a imajući u vidu da državne institucije, organi lokalne samouprave i ostali subjekti koji se finansiraju iz državnog budžeta, takođe, pružaju službeni razvojnu podršku partnerskim zemljama. Istovremeno, prepoznati su projekti tehničke pomoći kao oblik međunarodne razvojne saradnje, i predviđeno da koordinaciju upućivanja međunarodne humanitarne pomoći vrši organ državne uprave nadležan za poslove zaštite i spašavanja. Pored toga, definisani su izvori finansiranja projekata tehničke pomoći, koji se mogu obezbijediti i iz budžeta Evropske unije i drugih zemalja koje pružaju službeni razvojnu podršku ili iz drugih izvora finansiranja. Takođe, način vođenja evidencije i dostavljanje podataka je propisan Zakonom.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva vanjskih poslova je u okviru Generalnog direktorata za ekonomsku i javnu diplomatiju uspostavljena Direkcija za razvojnu saradnju i humanitarnu pomoć⁷⁶, koja vrši poslove koji se odnose na koordinaciju sprovođenja međunarodne razvojne saradnje i upućivanja humanitarne pomoći, odnosno izradu, primjenu i praćenje normativnih akata i strateškog okvira za ovu oblast. Namjera jačanja kapaciteta Direkcije je potvrđena donošenjem Pravilnika kojim je povećan broj radnih mjesta u okviru Direkcije⁷⁷.

Izrađena je Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa Crne Gore (29. IX 2023) u okviru projekta finansiranog od EK-Generalnog direktorata za evropsku civilnu zaštitu i aktivnosti humanitarne pomoći (*DG ECHO*) kroz poziv za „Pojedinačne grantove državama za upravljanje rizikom od katastrofa (Track 1)“. Ova procjena sadrži informacije i podatke o tehničkim, finansijskim i administrativnim kapacitetima u Crnoj Gori za vršenje adekvatne procjene rizika, planiranje upravljanja rizicima za prevenciju i pripravnost i mjere za prevenciju i pripravnost rizika. Mjere prevencije i pripravnosti su jasno identifikovane u navedenom dokumentu zajedno s informacijama o nadležnim organima, organima učesnicima i njihovim zadacima, rasporedom mjera (rokovi, faze), finansijskim i materijalnim sredstvima za planiranje mjera i prioritetima mjera i konsolidovanom bazom podataka o rizicima koji utiču na Crnu Goru.

U vezi sa oblaćću „*preferential trade policy*“, u okviru STO pravne tekovine (sporazumi, odluke, deklaracije, radni programi i dr) definisane su posebne odredbe koje zemljama u razvoju i najmanje razvijenom zemljama (*LDCs*) daju posebna prava. Naime, u pitanju su odredbe o „posebnom i različitom tretmanu“ - *S&DT*, kojim se štite interese „ranjivih“ članica sa ciljem njihove integracije u STO trgovinski sistem, ali i podstiče ekonomski razvoj i reforme ove grupe zemalja. Značajno je napomenuti da su STO članice, još na 9. Ministarskoj konferenciji, usvojile Odluku koja se odnosi na pristup *LDCs* zemalja tržištu bez kvota i carina (*DFQF for LDCs - Duty-Free and Quota-Free Market*

⁷⁵ Primjena Zakona IV Q 2024.

⁷⁶ Formirana marta 2017.

⁷⁷ Ukupno šest, odnosno direktor Direkcije i pet službenika

Access for Least developed countries). Pomenutom Odlukom (razvijene zemlje i zemlje u razvoju) obavezale su se da dodatno liberalizuju pristup tržištu roba. U pitanju je olakšavanje pristupa tržištu, u skladu sa neregipročnim preferencijalnim trgovinskim aranžmanima (unilateralni) za 97% proizvoda (po tarifnim linijama) porijeklom iz LDCs. U skladu sa pomenutim, još Uredbom o carinskoj tarifi za 2016⁷⁸. implementirana je pomenuta Odluka, i ista je od tada sastavni dio svih Uredbi o carinskoj tarifi (Vlada je 14. XII 2023. donijela Uredbu o carinskoj tarifi za 2024. (Sl list CG", broj 117/23). Značajno je napomenuti da Crna Gora na unilateralnoj osnovi definiše preferencijalni DFQF tretman, ne samo za STO članice, već sve zemlje LDCs (s UN liste). Takođe, vezano za preferencijalni tretman, Carinsko zakonodavstvo EU, između ostalog, propisuje i Generalnu šemu preferencijala (GSP) pravila porijekla za najmanje razvijene zemlje, a sa kojima se Crna Gora potpuno uskladila kroz Uredbu o bližem načinu sprovođenja carinskih postupaka i carinskih formalnosti („Sl. list CG", broj 26/23). U odnosu na GSP šemu preferencijala iz prethodne važeće Uredbe za sprovođenje carinskog zakona, novina je značajno pojednostavljenje uslova za sticanje preferencijalnog porijekla iz čl. 78, odnosno Priloga 16 Uredbe, za najmanje razvijene države korisnice (shodno klasifikaciji UN).

Vlada je 21. III 2024. usvojila Izvještaj o stanju sistema zaštite i spašavanja u Crnoj Gori u 2023. godini. Izvještaj predstavlja prikaz najvažnijih aktivnosti i rezultata sprovedenih i ostvarenih, u 2023, u okviru sistema zaštite i spašavanja građana, materijalnih i kulturnih dobara i životne sredine u Crnoj Gori u oblasti planiranja, pripremanja i sprovođenja zaštite i spašavanja.

Bilans ostvarenih rezultata

Operativno-komunikacioni centar 112 (OKC 112) Direktorata za zaštitu i spašavanje Ministarstva unutrašnjih poslova tokom 2023. ukupno je primio 292.132 poziva i koordinirao sa 54 akcije spašavanja u planinama u kojima su spašene 73 osobe (16 crnogorskih i 57 stranih državljana). U OKC 112 Direktorata za zaštitu i spašavanje Ministarstva unutrašnjih poslova 15. II 2024. uspostavljen je CECIS sistem – Zajednički sistem komunikacije i informisanja u vanrednim situacijama koji će pojednostaviti i unaprijediti komunikaciju sa Centrom za koordinaciju odgovora na vanredne situacije u Briselu (ERCC), koji funkcioniše u okviru Mehanizma Unije za civilnu zaštitu.

U okviru projekta HOPE – Kompleksno upravljanje zemljotresima u osjetljivim područjima Južnog Kavkaza kroz efikasno planiranje, reagovanje i zajedničke operacije, koji je realizovan u okviru Mehanizma Unije za civilnu zaštitu, izdvajamo učestvovanje na dvije vježbe, *međunarodnu štabnu vježbu na temu reagovanja u slučaju zemljotresa*, 15. i 16. V 2023. u Jerevanu⁷⁹. i *međunarodnu terensku vježbu na temu reagovanja u slučaju zemljotresa* u Jermeniji, od 9. do 13. X 2023. na području Jerevana i okoline⁸⁰.

U sklopu projekta SEE ME – Jednaki i sigurni u vanrednim situacijama, koji se realizovao u okviru Mehanizma Unije za civilnu zaštitu održane su dvije *obuke za postupanje prema osobama sa invaliditetom u hitnim situacijama*, 19. i

⁷⁸ „Sl. list CG“ broj 46/16

⁷⁹ Na istoj su učestvovala dva predstavnika Direktorata za zaštitu i spašavanje MUP-a (vođa tima za traganje i spašavanje iz ruševina – USAR i oficir za vezu)

⁸⁰ Na istoj se simulirao odgovor na zemljotres jačine 8,00 jedinica Rihterove skale. Na vježbi u Jermeniji učestvovalo je oko 500 pripadnika spasilačkih timova iz Crne Gore, Francuske, Kipra, Grčke, Sjeverne Makedonije, Gruzije i Jermenije, Tim EU za civilnu zaštitu, posmatrači iz država članica Mehanizma Unije za civilnu zaštitu, predstavnici Evropske komisije i drugih međunarodnih organizacija i nadležnih institucija u Republici Jermeniji. Iz Crne Gore na vježbi je učestvovao Tim za traganje i spašavanje iz ruševina, koga su sačinjavali predstavnici Direktorata za zaštitu i spašavanje MUP-a, Uprave policije, Crvenog krsta Crne Gore i službi zaštite i spašavanja Prijestonice Cetinje i opština Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj, ukupno 23 pripadnika tima. Direktorat za zaštitu i spašavanje MUP-a na vježbi je imao i jednog predstavnika u rukovodstvu vježbe i tri evaluatora, dok je jedan predstavnik učestvovao u VIP posmatračkom programu. Na vježbi su se testirale procedure traženja i primanja međunarodne pomoći preko Mehanizma Unije za civilnu zaštitu i procedure podrške zemlje domaćina – HNS, uvježbavale koordinacija, saradnja i interoperabilnost među timovima na terenu, kao i jačala komunikacija i saradnja između glavnih aktera vježbe. Takođe, testirale su se i procedure zaštite kulturnih dobara (istorijskih spomenika, muzeja, eksponata i slično) u pogodnom području zemljotresom. Posebni segment vježbe bio je spašavanje osoba sa invaliditetom i starijih osoba.

20. IV 2023. u Regionalnom nastavnom centru Divulje u Splitu i druga 12. i 13. IX 2023. u Podgorici, na kojima su učestvovali predstavnici nadležnih institucija i organizacija iz sistema zaštite i spašavanja Hrvatske, Slovenije i Crne Gore, te predstavnici udruženja osoba sa invaliditetom, i same osobe sa invaliditetom kao predavači. Učesnici su se tokom dvodnevni obuka upoznali s načinom komunikacije i tehnikama evakuacije osoba koje imaju tjelesna oštećenja, oštećenja vida i sluha, kao i sa strategijama komunikacije i evakuacionim tehnikama sa osobama sa poremećajem iz spektra autizma i osobama sa mentalnim i intelektualnim teškoćama. Sprovedena je i pokazna vježba na temu *Postupanje prema osobama sa invaliditetom u hitnim situacijama*, 14. i 15. VI 2023. na širem području Centra za rehabilitaciju Rijeka – Podružnica Pulac u Republici Hrvatskoj⁸¹.

Kroz realizaciju projekta RESCOMM – Otporne zajednice, koji se implementira u okviru Programa prekogranične saradnje BiH – Crna Gora nabavljeni su kompleti lične zaštitne opreme za protivpožarno spašavanje za pet službi zaštite i spašavanja u manje razvijenim opštinama u Crnoj Gori (Mojkovac, Kolašin, Šavnik, Berane i Petnjica) i za opštinu Danilovgrad, vrijednosti 74.745,00 eura, a sprovedene su i obuke na brzim vodama i za pružanje prve pomoći u vanbolničkim uslovima za po 10 spasilaca iz dvije države (Crne Gore i Bosne i Hercegovine).

U okviru *Višekorisničkog IPA program koji se odnosi na zaštitu od poplava i upravljanje rizikom od šumskih požara – IPA FF*, 10. II 2024, nabavljena je oprema za zaštitu i spašavanje od šumskih požara za modul civilne zaštite za gašenje šumskih požara, vrijednosti 85.094,77 eura. Takođe, realizovan je trening za modul civilne zaštite za gašenje šumskih požara, od 19. do 21. II 2024. u Trening centru za zaštitu i spašavanje u Podgorici⁸². Ovaj Modul za gašenje šumskih požara učestvovao je na terenskoj vježbi koja je održana u Skoplju (Sjeverna Makedonija), od 18. do 22. III 2024⁸³.

Crna Gora u 2023. predsjedavala je Inicijativom za pripremljenost i prevenciju katastrofa u jugoistočnoj Evropi (DPPI SEE). U okviru DPPI SEE, u periodu od 23. do 27. X 2023. u Brčkom (Brčko distrikt, BiH), održana je *regionalna terenska vježba DPPI FLEX 2023 na temu reagovanja u slučaju devastirajućih poplava*, na kojoj su učestvovali timovi iz svih 10 država članica Inicijative (Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Srbije, Slovenije, Rumunije, i Turske)⁸⁴.

Tokom 2023, shodno Planu osposobljavanja i usavršavanja subjekata zaštite i spašavanja za 2023, izvršene su četiri obuke (obučeno 62 pripadnika operativnih jedinica za zaštitu i spašavanje i ostalih subjekata zaštite i spašavanja).

Pružanje humanitarne pomoći

Radi saniranja posljedica katastrofalnog zemljotresa, koji je pogodio Republiku Tursku u februaru 2023, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo zdravlja pružili su, 20. XII 2023, humanitarnu pomoć Republici Turskoj, u vidu 200 komada ćebadi; 500 komada jakni; 500 komada pantalona; 500 komada zimskih potpantalona; 500 komada džempera; 7 paketa zaštitnih hirurških mantila (ukupno 350 komada) i 7 paketa odijela – skafandera (ukupno 350 komada), procijenjene vrijednosti 70.807,00 eura.

⁸¹ Na vježbi je demonstriran postupak spašavanja osoba sa invaliditetom na osnovu usvojenog znanja na obuci održanoj u Divuljama i implementacija Smjernica izrađenih kroz ovaj projekat. Iz Crne Gore na vježbi je učestvovalo 17 predstavnika iz Direktorata za zaštitu i spašavanje, službi zaštite i spašavanja Berane, Bar, Danilovgrad i Pljevlja, zdravstvenog i obrazovnog sektora, kao i predstavnici NVO koji se bave osobama sa invaliditetom.

⁸² Obuku je pohađalo 25 vatrogasaca – spasilaca iz Službi zaštite i spašavanja Glavnog grada Podgorice, Prijestonice Cetinje, Ulcinja, Bara, Budve, Kotora, Tivta, Herceg Novog, Danilovgrada, Pljevalja i Berane, a sproveli su je instruktori iz Trening centra u Igu iz Republike Slovenije.

⁸³ Osim navedenih polaznika obuke u Podgorici učestvovali i predstavnici Crvenog krsta Crne Gore, Uprave policije i Direktorata za zaštitu i spašavanje.

⁸⁴ Scenarij vježbe bio je baziran na stvarnom događaju – poplavama, koje su pogodile područje Brčko distrikta u maju 2014. Crnu Goru na vježbi je predstavljao tim koga su sačinjavali predstavnici Direktorata za zaštitu i spašavanje MUP-a, Uprave policije i Crvenog krsta Crne Gore, koji su tokom vježbe izvodili operacije dronovima, pružali logističku podršku i sprovodili aktivnosti na podizanju i upravljanju kampom za smještaj stanovništva pogođenog katastrofom.

Direktorat za zaštitu i spašavanje Ministarstva unutrašnjih poslova je organ državne uprave nadležan za poslove zaštite i spašavanja u Crnoj Gori⁸⁵. U okviru Direkcije za operativne poslove organizovan je Odsjek za koordinaciju međunarodne pomoći i saradnje i implementaciju projekata koji, između ostalog, vrši koordinaciju zajedničkih aktivnosti bilateralne i multilateralne saradnje u oblasti zaštite i spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa sa međunarodnim akterima i domaćim institucijama i nevladinim organizacijama, kao i organizovanje prijema, slanja i tranzita međunarodnih timova i pomoći.

Odsjek - Operativno-komunikacioni centar 112 (OKC 112) djeluje kao jedinstveni komunikacioni centar za sve vrste hitnih poziva na području Crne Gore i šire. OKC 112 obavlja i međunarodne komunikaciono – informativne poslove iz oblasti zaštite i spašavanja. OKC 112 je operativni kontakt s Centrom za koordinaciju odgovora u vanrednim situacijama (ERCC) EK. U OKC 112 u februaru 2024. uspostavljen je *CECIS sistem – Zajednički sistem komunikacije i informisanja u vanrednim situacijama*.

Direktorat za zaštitu i spašavanje raspolaže sa 3 aviona za gašenje požara tipa „*air tractor*“ i 2 helikoptera koji se mogu koristiti za izviđanje terena i evakuaciju stanovništva. Direktorat posjeduje i određena materijalno-tehnička sredstva i opremu za zaštitu i spašavanje od poplava i požara, ali i drugih hazarda koja je, prije svega, nabavljena kroz projekte i donacije. Takođe, postoje materijalno-tehnička sredstva i oprema za sklanjanje pogođenog stanovništva u slučaju masovnih nesreća. Trenutno u Crnoj Gori postoje 3 tima za spašavanje od poplava (tim za spašavanje od poplava sa upotrebom čamaca, tim za spašavanje od poplava korišćenjem brana i tim za pumpe visokog kapaciteta crpljenja vode) i jedan tim za hemijsku, biološku, nuklearnu i radijacionu dekontaminaciju i uzorkovanje (HBRN tim), koji su formirani shodno standardima EU, a koje čine predstavnici Direktorata za zaštitu i spašavanje MUP-a i opštinskih službi zaštite i spašavanja. Takođe, formiran je i tim za traganje i spašavanje iz ruševina (*light USAR*), koji je pužao pomoć ugroženom stanovništvu prilikom zemljotresa koji su pogodili Republiku Albaniju (2019) i Republiku Tursku (2023). U okviru *Višekorističkog IPA programa koji se odnosi na zaštitu od poplava i upravljanje rizikom od šumskih požara – IPA FF*, formiran je tim za gašenje šumskih požara, koji čine 30 pripadnika.

U okviru Direktorata za zaštitu i spašavanje MUP-a postoji i obučeni tim za neeksplozivna ubojna sredstva (NUS). Takođe, u Crnoj Gori postoje i obučene specijalističke jedinice (gorska služba spašavanja, speleolozi, radioamateri...). Ovi timovi mogli bi biti upućeni drugim državama u slučaju potrebe.

Shodno svojim mogućnostima, a u slučaju prirodnih ili od strane čovjeka izazvanih katastrofa Crna Gora je spremna da pruži pomoć drugim državama. Napominjemo da je Vlada pružila humaniranu pomoć Republici Srbiji i Bosni i Hercegovini 2014, Republici Albaniji 2015. i 2017. i Republici Sjevernoj Makedoniji 2016. radi saniranja posljedica poplava koje su zahvatile ove države, Republici Albaniji u 2019, Republici Hrvatskoj u 2020. i Republici Turskoj u 2023. radi saniranja posljedica zemljotresa u ovim državama i Bosni i Hercegovini u 2020. radi saniranja posljedica šumskih požara.

⁸⁵ Glavni zadaci ovog direktorata su: Koordinacija rada učesnika sistema zaštite i spašavanja u vezi organizacije, planiranja, pripreme i sprovođenja mjera i aktivnosti na smanjenju rizika od katastrofa; Praćenje i analiziranje stanja u oblasti zaštite i spašavanja; Osposobljavanje i usavršavanje pripadnika jedinica civilne zaštite, specijalističkih i dobrovoljnih jedinica, kao i nadzor u pogledu funkcionisanja i opremanja operativnih jedinica za zaštitu i spašavanje; Obavješćavanje i uzbuđivanje građana u slučaju nastanka katastrofa, elementarnih nepogoda, tehničko-tehnoloških i drugih nesreća; neprekidno prikupljanje, obrada i prenošenje podataka u vezi sa situacijom na ugroženim područjima preko Operativno-komunikacionog centra 112; Organizovanje uklanjanja, deaktiviranja i uništavanja neeksplozivnih ubojnih sredstava; traženje pomoći od drugih država i međunarodnih organa i organizacija u slučaju nastanka katastrofe, elementarne nepogode i druge nesreće; Dostavljanje susjednim državama i međunarodnim organizacijama informacije o opasnostima sa prekograničnim efektom; saradnja sa nadležnim organima drugih država i međunarodnim organizacijama i institucijama itd.

Pomoć Ukrajini

Koordinaciono tijelo za vršenje nadzora nad sprovođenjem Odluke o odobravanju privremene zaštite licima iz Ukrajine nastavlja da prati i koordinira aktivnosti i mjere koje preduzimaju nadležni organi i institucije u cilju sprovođenja Odluke. Vlada je 7. III 2024. usvojila Odluku kojom je produžena privremena zaštita licima iz Ukrajine do 11. III 2025. Od donošenja Odluke (od 14. III 2022. do 2. IV 2024), ukupno je podnijeto 10.778 zahtjeva za privremenu zaštitu, od čega je 6.766 žena i 4.012 muškaraca. Ukupno je odobreno 10.301 zahtjeva za privremenu zaštitu, dok je 284 zahtjeva u proceduri. Vlada je do sada u dva navrata, odnosno tokom 2023, opredijelila sredstva za NATO Sveobuhvatni paket podrške (CAP) za Ukrajinu, u iznosu od oko 500.000 USD, a marta 2024. je opredijeljeno 186.000 USD namijenjenih CAP Ukrajini.

Program UN Agencije za pomoć palestinskim izbjeglicama

Na inicijativu 40 nevladinih organizacija u Crnoj Gori, Vlada je 19. X 2023. opredijelila 40.000,00 USD UN Agenciji za pomoć palestinskim izbjeglicama (UNRWA) za pomoć ugroženom civilnom stanovništvu Gaze. Sredstva su opredijeljena iz budžeta Ministarstva vanjskih poslova namijenjenih za razvojnu saradnju i humanitarnu pomoć.

POGLAVLJE 31: VANJSKA, BEZBJEDNOSNA I ODBRAMBENA POLITIKA

31.1. Zajednička vanjska i bezbjednosna politika

Crna Gora ostaje čvrsto posvećena unaprjeđenju regionalne saradnje u oblasti odbrane i bezbjednosti. Ovaj vid saradnje ogleda se u aktivnom učešću u regionalnim odbrambenim inicijativama kao što su Centar za bezbjednosnu saradnju (RACVIAC), Inicijativa za odbrambenu saradnju zemalja Srednje Evrope (CEDC+), Inicijativa ministara odbrane zemalja Jugoistočne Evrope (SEDM), Američko-jadranska povelja (A5), Balkanska namjenska medicinska jedinica (BMTF), Inicijativa za odbrambenu saradnju (DECI), Jadransko-jonska inicijativa (ADRION), kao i Forum načelnika generalštabova balkanskih zemalja (BCHOD).

Crna Gora je u decembru 2023, uplatila godišnju nacionalnu kontribuciju za operativni dio godišnjeg budžeta za RACVIAC za 2024, u iznosu od 30.000 eura.

Tokom 2023, kada je R. Sjeverna Makedonija predsjedavala Američko-jadranskom poveljom A-5, nastavljen je aktivan doprinos jačanju regionalne saradnje i promovisanju evroatlantskih integracija zemalja regiona Zapadnog Balkana, u fokusu su bili dalji razvoj Koncepta za revitalizaciju Američko-jadranske povelje A5, kao i zajedničko angažovanje u međunarodnim misijama. Sastanak ministara odbrane zemalja članica Američko – jadranske povelje (A5), na kojem je učestvovala i Crna Gora, održan je u Skoplju, 15. i 16. XI 2023. Predsjedavanje inicijativom u 2024. godini preuzela je Republika Albanija. Sastanak političkih direktora ministarstava vanjskih poslova i odbrane država članica i posmatrača Američko-jadranske povelje A-5 održan je u Tirani, 18. i 19. III 2024.

Inicijativom CEDC (uključujući i prošireni sastav inicijative, koji obuhvata i države Zapadnog Balkana – CEDC + WB) je u 2023. predsjedavala Češka Republika. U skladu sa Programom predsjedavanja Crna Gora je uputila učesnike na dio aktivnosti u skladu sa nacionalnim potrebama. Sastanak inicijative na nivou ministara odbrane održan je 7. i 8. XII 2023. u Pragu.

Predsjednik Vlade Crne Gore je 22. III 2024. uputio pismo Visokom predstavniku EU za vanjske poslove i bezbjednosnu politiku i potpredsjedniku EK kojim je iskazano interesovanje za realizaciju predloga Centralnoevropske inicijative za odbrambenu saradnju (CEDC), za uspostavljanje Bezbjednosno-odbrambenog koledža Zapadnog Balkana (WBSDC) u Crnoj Gori. Uspostavljanje koledža bilo bi od velikog značaja za dalje angažovanje i integraciju zemalja Zapadnog Balkana u EU, podstičući dublje veze i međusobno razumijevanje.

Balkanska medicinska namjenska jedinica (BMTF) - EU je kroz Evropski mirovni instrument odobrila BMTF-u, donaciju u vrijednosti od 6 miliona eura u okviru Mjere pomoći (*assistance measure*), koju je Evropski savjet zvanično odobrio 10. VI 2022. S tim u vezi, 29. I 2024. je potpisan Memorandum o razumijevanju između Ministarstva odbrane Crne Gore i ITF Ustanove za jačanje ljudske bezbjednosti iz R. Slovenije u oblasti multinacionalne vojno-medicinske saradnje u okviru Balkanske namjenske medicinske jedinice (BMTF). U toku je isporuka medicinskih sredstava u sklopu ove donacije Crnoj Gori, a završetak isporuke se očekuje u julu 2025.

Crna Gora je u potpunosti usklađena sa Zajedničkom vanjskom i bezbjednosnom politikom EU, što se odnosi i na restriktivne mere. Dva posljednja paketa sankcija protiv Ruske Federacije (12. i 13. paket) su u završnoj fazi prenošenja u crnogorski pravni sistem. Crna Gora je 100% usklađena sa svim deklaracijama i odlukama od početka izvještajnog perioda. Sve restriktivne mere Evropske unije se adekvatno i blagovremeno primjenjuju u Crnoj Gori, uključujući i one koje su, u vezi sa agresijom na Ukrajinu, usmjerene protiv Ruske Federacije, Bjelorusije i Irana.

U kontekstu primjene restriktivnih mjera, organi državne uprave i druge institucije sistema na državnom i lokalnom nivou, prilikom iniciranja transakcija, te pravnih, poslovnih i drugih relevantnih aktivnosti, vrše provjeru sankcionih režima i statusa fizičkog ili pravnog lica, odnosno drugog subjekta ili tijela/dobara/usluga i sl. u svakom pojedinačnom slučaju, sa ciljem sprječavanja narušavanja ili potencijalnog njihovog zaobilaženja.

U pravcu implementacije restriktivnih mjera, uključujući i ekonomske sankcije, kao i njihovu administrativnu strukturu i nadzorne mehanizme, ustavni i pravni okvir Crne Gore se nisu mijenjali u periodu za koji se izvještava. Postupak pripreme novog Zakona o restriktivnim mjerama je u završnoj fazi. Crnogorske institucije prepoznale su potrebu unaprjeđivanja mehanizama koordinacije i nadzora, kako bi se osigurala efikasna i dosljedna primjena restriktivnih mjera. Iz navedenog razloga, novim Zakonom o restriktivnim mjerama se propisuje osnivanje Stalnog koordinacionog tijela, kao i uspostavljanje Nacionalnog informacionog sistema o restriktivnim mjerama. Predlog navednog zakona će, u najkraćem roku, biti upućen EK na mišljenje.

Crna Gora u potpunosti podržava prioritete definisane Globalnom strategijom Evropske unije za vanjsku i bezbjednosnu politiku iz 2016, posebno imajući u vidu činjenicu da smo u potpunosti usaglasili svoju vanjsku i bezbjednosnu politiku sa politikom EU. Takođe, Crna Gora podržava i Strateški kompas za bezbjednost i odbranu iz 2022. i pozdravlja napore EU usmjerene ka jačanju odbrambene dimenzije, koji su komplementarni sa djelovanjem NATO, posmatrajući ih kao doprinos boljoj i pravednijoj podjeli tereta u transatlantskoj zajednici.

31. 2. Saradnja s međunarodnim organizacijama

Saradnja u okviru Evropske unije

Delegacija Evropske službe za vanjske poslove (EEAS) boravila je 30. XI 2023. u ekspertskej posjeti Ministarstvu odbrane, sa ciljem razmatranja potencijalnih mjera pomoći EPF-a za Crnu Goru za 2024. godinu, u cilju jačanju odbrambenih kapaciteta Vojske Crne Gore, shodno prioritetima i potrebama.

Ministar vanjskih poslova je u decembru 2023, uputio pismo/zahtjev Visokom predstavniku EU za podršku jačanju odbrambenih kapaciteta Crne Gore. Visoki predstavnik EU je 26. I 2024. odgovorio na ovo pismo i izvjestio da službe EEAS-a rade na predlogu Mjere pomoći za Crnu Goru za 2024, shodno crnogorskom zahtjevu. Ovaj predlog mjera bi trebalo da bude predstavljen u prvoj polovini 2024, kako bi ga u konačnom Savjet EU mogao usvojiti u drugoj polovini godine.

Saradnja s Ujedinjenim nacijama

U periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024, ispunjene su obaveze koje proizilaze iz članstva Crne Gore u Ujedinjenim nacijama⁸⁶. Na nacionalnom planu, nastavljeno je sa ispunjavanjem obaveza koje proizilaze iz članstva Crne Gore u međunarodnim instrumentima posvećenim razoružanju, kontroli naoružanja i neproliferaciji oružja za masovno uništenje. Kontinuirano se realizuju izvještajne aktivnosti u odnosu na pomenute međunarodno pravne instrumente, te aktivnosti u domenu kontrole spoljne trgovine naoružanjem, vojnom opremom i robom dvostruke namjene. Takođe, zapaženi naporu uloženi su u snaženje nacionalnog okvira za prevenciju, detekciju, suzbijanje i zaštitu od HBRN prijetnji i rizika, prevenciju i suzbijanje proliferacije oružja za masovno uništenje i sredstava za njihovu isporuku, te onemogućavanja njihovog dospjevanja u ruke nedržavnih aktera.

Crna Gora ostaje posvećena promovisanju uloge žena u miru i bezbjednosti, kao i implementaciji ciljeva Rezolucije SBUN 1325 i njoj pratećih rezolucija. Ministarstvo odbrane, zajedno sa Međuresorskom radnom grupom, nosilac je izvještavanja o nacionalnom Akcionom planu za implementaciju Rezolucije 1325 SBUN - Žene, mir i bezbjednost u Crnoj Gori. Prvi AP Vlada je usvojila 2017. i pokrivaio je period od dvije godine. Drugi AP Vlada je usvojila 2019. i pokrivaio je period od četiri godine, a Završni izvještaj o sprovođenju drugog AP Vlada je usvojila 4. V 2023.

Vlada je 23. XI 2023. usvojila Strategiju implementacije Rezolucije savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 - Žene, mir i bezbjednost i njoj pratećih rezolucija za period od 2024. do 2027, sa Akcionim planom za period 2024-2025. godina (treći nacionalni akcioni plan).

U saradnji sa UNDP SESSAC⁸⁷ izrađena je dvojezična brošura koja ima za cilj promociju ciljeva Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 – Žene, mir i bezbjednost, Vodič za sprečavanje diskriminacije, seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja u Vojsci Crne Gore. Takođe, u oktobru 2023. izrađen je Priručnik o standardizaciji obuka iz oblasti rodne ravnopravnosti i razvijen je prvi regionalni *onlajn* kurs za rodnu ravnopravnost za pripadnike/ce ministarstava odbrane i oružanih snaga zemalja Zapadnog Balkana u saradnji sa UNDP SESSAC-om.

Saradnja sa OEBS-om

U periodu 15. VI 2023 - 1. IV 2024, ispunjene su obaveze u skladu sa Kalendarom implementacije Centra za spriječavanje konflikata Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju – OEBS⁸⁸.

Ministarstvo odbrane kroz zadatak praćenja životnog ciklusa ubojnih sredstava (UbS) i njihovog sigurnog skladištenja, a u cilju postizanja veće bezbjednosti, nastavlja sa postupkom smanjenja viškova ubojnih sredstava, kako u sopstvenoj organizaciji, tako i u saradnji sa misijom OEBS-a u Crnoj Gori, što potvrđuje projekat „Ublažavanje bezbjednosnih rizika u vezi sa SALW/SCA u Crnoj Gori” i izrada Uputstva za sigurno skladištenje UbS- za bezbjednosne snage u Crnoj Gori (Vojsku i Policiju).

⁸⁶ Iz nadležnosti Ministarstva odbrane: izvještavanja o sprovođenju međunarodno-pravnih instrumenata iz oblasti razoružanja i kontrole naoružanja, u skladu sa rokovima izvještavanja Ujedinjenih nacija, ifinansijske kontribucije prema određenim mirovnim misijama, organizacijama i konvencijama, na prethodno dostavljeni zahtjev Ministarstva vanjskih poslova. Ministarstvo odbrane je takođe dostavilo izvještaj o implementaciji konvencija iz domena razoružanja i kontrole naoružanja:

- Godišnji izvještaj o usklađenosti sa Konvencijom o konvencionalnom oružju (CCW), na nacionalnom nivou;
- Godišnji izvještaj o implementaciji Izmijenjenog protokola II o zabrani ili ograničenju upotrebe mina, mina iznenađenja i drugih sredstava CCW Konvencije, na nacionalnom nivou;
- Godišnji izvještaj po članu 7 Konvencije o zabrani upotrebe, skladištenja, proizvodnje i prometa protivpješadijskih mina i njihovom uništavanju (APLC), na nacionalnom nivou;
- Godišnja izjava u skladu sa Haškim kodeksom ponašanja protiv širenja balističkih projektila (HCOC), sa aspekta svoje nadležnosti.

⁸⁷ South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC)

⁸⁸ U vezi sa tim, Ministarstvo odbrane je dostavilo godišnje izvještaje/informacije i popunilo tražene upitnike, po sljedećem: Odgovore na upitnik o SALW-u, razmjenu informacija o kategorijama, podkategorijama i kvalitetu o SALW-u, kontakt osobi za SALW/SCA u MO i Odgovore na upitnik o transferu konvencionalnog naoružanja.

U periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024, kroz projekat „Ublažavanje bezbjednosnih rizika u vezi sa SALW/SCA u Crnoj Gori”, pokrenut je postupak izrade Glavnog projekta za skladište naoružanja i ubojnih sredstava “Brezovik”, angažovanjem kompanije „BETS” od strane Misije OEBS-a u Crnoj Gori. Kroz projekat se realizuje donacija dva sertifikovana ADR vozila za potrebe Vojske Crne Gore u vrijednosti od 549.060,98 eura. U toku je sprovođenje procedure usaglašavanja Nacrta ugovora o donaciji dva ADR vozila, a isporuka vozilase očekuje tokom 2024. Takođe, kroz ovaj projekat je, angažovanjem eksperata od strane Misije OEBS-a u Crnoj Gori, izvršena izrada Eksplozive limit licence ELL (Procjena dozvoljenih količina UbS-a koja se mogu čuvati u skladištima ubojnih sredstava: Brezovik, Taraš i Nova Lokacija).

Crna Gora je nastavila aktivan angažman po brojnim projektima OEBS-a, naročito kada se radi o projektima u vezi sa borbom protiv korupcije, malim oružjem i lakim naoružanjem, Kodeksom ponašanja u političko-vojnim aspektima bezbjednosti, Sporazumom o subregionalnoj kontroli naoružanja (Član IV Aneks 1-B Opšteg okvirnog sporazuma o miru u Bosni i Hercegovini), kao i projektima „Jačanje napora povraćaja imovine u OEBS regionu”, „Unaprjeđenjem kapaciteta krivično-pravnog sistema za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja u Jugoistočnoj Evropi”, i “Ublažavanje posljedica klimatskih promjena na energetski sektor u OEBS regionu”.

Saradnja sa Savjetom Evrope

Saradnja Crne Gore sa Savjetom Evrope se percipira kao dobra i intenzivna, na političkom i ekspertskom nivou. Saradnja na projektima koji pružaju značajnu podršku resornim institucijama u reformskom procesu je od ključne važnosti, naročito kada se radi o usvajanju najviših evropskih standarda u području vladavine prava. Takve aktivnosti su se sprovodile kroz „Horizontal Facility”, zajednički program EU i Savjeta Evrope, kao i kroz Romacted.

Još jedan pozitivan i značajan razvoj događaja, kada se radi o aktivnostima koordinacije sa Savjetom Evrope, odnosi se na razmatranje i usvajanje Završnog izvještaja Komiteta eksperata za procjenu mjera za suzbijanje pranja novca i finansiranja terorizma (MONEYVAL)⁸⁹.

U vezi sa multilateralim režimom kontrole izvoza: Australijskoj grupi i Vasenarskom aranžmanu, upućujemo na informacije date u poglavlju 30 – Vanjski odnosi.

Usklađenost sa Konvencijom o hemijskom naoružanju (CWC)

U okviru obaveza koje proističu iz Konvencije o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i njegovom uništavanju (Chemical Weapons Convention - CWC), Crna Gora je odredila Nacionalni autoritet koji funkcioniše kao nacionalna fokalna tačka za efektivnu vezu sa Organizacijom za zabranu hemijskog oružja (OPCW) i ostalim članicama. Crna Gora je deponovala instrumente o pristupanju Konvenciji, te implementiramo odredbe i redovno izvještavamo OPCW.

Crna Gora ne posjeduje niti proizvodi hemijsko oružje, a transfer hemikalija je strogo kontrolisan, u skladu sa Konvencijom. Na snazi je više propisa i pravnih instrumenata koji ovu oblast pokrivaju na nacionalnom nivou, između ostalog i Zakon o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom uništavanju („Sl. list SCG”, broj 44/2005).

Crna Gora sprovodi Mapu puta za prevenciju, detekciju, suzbijanje i zaštitu od hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih prijetnji i rizika (HBRN), prevenciju i suzbijanje proliferacije oružja za masovno uništenje i sredstava za njihovu isporuku, te onemogućavanje njihovog dospijevanja u ruke nedržavnih aktera (2023-2028). U skladu s Mapom puta, odnosno ranijom Strategijom za neproliferaciju oružja za masovno uništenjeuspostavljeno je

⁸⁹ Detaljnije kroz Pregovaračko poglavlje 24 – Pravda, sloboda i bezbjednost

Nacionalno koordinaciono tijelo za implementaciju. U cilju racionalizacije nacionalne arhitekture i postizanja bolje efikasnosti, Nacionalno koordinaciono tijelo za neproliferaciju OMU je zamijenilo ranije uspostavljeno Nacionalno koordinaciono tijelo za praćenje implementacije Akcionog plana za rezoluciju SB UN 1540, kao i Nacionalni tim za sprovođenje Konvencije o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i njegovom uništavanju.

Kontrola naoružanja

Crna Gora je, u periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024, nastavila da učestvuje u aktivnostima po pitanju kontrole naoružanja. U skladu s Bečkim dokumentom 2011 (BD11), 15. XII 2023. izvršena je Godišnja razmjena vojnih informacija- AEMI za 2024. sa svim zemljama OEBS-a. Kada je u pitanju inspekcija i evaluacija po BD11, u periodu od 27 – 29. II 2024, realizovan je inspekcijski nadzor u Švedskoj, od strane Češke Republike sa gostom inspektorom iz Crne Gore. Ministarstvo odbrane Crne Gore je nastavilo sa realizacijom aktivnosti u okviru NATO - ACDC i VCC, u cilju koordinacije i sprovođenja aktivnosti sa NATO partnerskim zemljama po pitanju poslova kontrole naoružanja. Finalni sastanak je održan u novembru 2023. u Briselu, gdje su koordinisane aktivnosti za 2024.

U skladu sa Sporazumom o podregionalnoj kontroli naoružanja SPKN – DAYTON u navedenom periodu, Crna Gora je realizovala jednu aktivnu inspekciju prijavljene lokacije na teritoriji Bosne i Hercegovine, u periodu 26 – 28. IX 2023.

U okviru saradnje sa Centrom za bezbjednosnu saradnju - RACVIAC, u periodu 17 – 22. III 2024. u Crnoj Gori realizovan je kurs po Sporazumu o podregionalnoj kontroli naoružanja – SPKN, član IV, Dejtonskog sporazuma.

U navedenom periodu, realizovane su sve aktivnosti u vezi sa održavanjem redovnih sastanka Stalne radne grupe (SRG) i Podregionalne konsultativne komisije (PRKK), po sljedećem: 35. SRG u R. Srbiji (septembar 2023), 71. PRKK u Beču (oktobar 2023), 36. SRG u Bosni i Hercegovini (februar 2024) i 72. PRKK u Beču (mart 2024).

Viškovi naoružanja i ubojnih sredstava

U periodu od 15. VI 2023 – 1. IV 2024. rješavanje viškova ubojnih sredstava je teklo sljedećom dinamikom:

- 59.18 tona ubojnih sredstava je preuzeto od strane kupca (po ranije zaključenim ugovorima) u periodu 30. VI - 31. XII 2023;
- 57,7 tona ubojnih sredstava je preuzeto od strane kupca (po ranije zaključenim ugovorima) u periodu 1. I - 1. IV 2024;
- 24,39 tona viškova ubojnih sredstava je uništeno u periodu 1. I – 1. IV 2024. preko ITF programa (u okviru Memoranduma o razumijevanju o protivminskom djelovanju, uništavanju konvencionalnog naoružanja i fizičkoj bezbjednosti i upravljanju zalihama, sa R. Slovenijom);
- 2.550 komada viškova naoružanja je preuzeto od strane kupca (po ranije zaključenim ugovorima) u periodu 1. I – 1. IV 2024.

31. 3. Zajednička bezbjednosna i odbrambena politika – Kapaciteti za doprinos

U cilju doprinosa međunarodnom miru i stabilnosti, Crna Gora je nastavila sa aktivnim učešćem u međunarodnim misijama i operacijama. Pored učešća u misijama pod okriljem UN-a, kao i NATO misijama i aktivnostima u kojima učestvujemo kao kredibilna i odgovorna saveznica, Crna Gora doprinosi Zajedničkoj bezbjednosnoj i odbrambenoj politici (CSDP), kroz upućivanje pripadnika Vojske Crne Gore u EU misije i operacije, u skladu sa svojim kapacitetima.

NATO misije

KFOR – Crna Gora je nastavila sa aktivnim doprinosom misiji KFOR⁹⁰. Trenutno su u ovoj misiji angažovani jedan oficir i jedan podoficir.

NALT – Shodno Odluci Vlade iz septembra 2022, Ministarstvo odbrane je u novembru 2023. uputilo jednog predstavnika u NATO Savjetodavni tim za vezu (NATO Advisory and Liason Team-NALT) u R. Kosovo.

NATO misija u Iraku⁹¹ – Izvršene su dvije rotacije: prva je realizovana u junu 2023, kada je u misiju upućen jedan pripadnik Vojske Crne Gore (VCG), dok je druga rotacija izvršena u februaru 2024, takođe sa jednim pripadnikom VCG.

Ostale NATO aktivnosti

Doprinos Crne Gore aktivnostima Alijanse na njenim istočnim granicama ostvaruje se kroz angažovanje pripadnika VCG u borbenim grupama u Letoniji i Bugarskoj u okviru NATO isturenih kopnenih snaga (Forward Land Forces). U decembru 2023, Crna Gora je u okviru borbene grupe u Letoniji rasporedila jedanaestu rotaciju, dok je u februaru 2024. u Bugarskoj raspoređena treća rotacija.

Pomoć Ukrajini

Vlada je u oktobru 2023. odobrila upućivanje nove donacije za potrebe Ministarstva odbrane Ukrajine.

EU misije i operacije

U pomorskoj operaciji NAVFOR ATALANTA⁹², do sada je učestvovalo 92 pripadnika. U okviru perioda 15. VI 2023 – 1. IV 2024, u operaciji ATALANTA, jedan pripadnik VCG bio je angažovan u periodu avgust – decembar 2023, na brodu Ratne mornarice R. Italije „ITS Durand de la Penne”. Naredno upućivanje realizovano je u februaru 2024, kada je na brodu Ratne mornarice R. Italije „Federiko Martinngo” koji je ujedno i brod Komande snaga ove operacije, angažovan jedan oficir VCG.

Crna Gora je izrazila namjeru za učešće u misiji Evropske unije za pružanje vojne pomoći Ukrajini (EUMAM Ukraine), u saradnji sa oružanim snagama Republike Slovenije. U vezi sa tim, u septembru 2023, Ministarstvo odbrane je uputilo pismo namjere EU Službi za vojno planiranje i sprovođenje (MPCC). U februaru 2024, Ministarstvo odbrane Crne Gore je obaviješteno da je Političko – bezbjednosni komitet dao saglasnost da Crna Gora pruži svoj doprinos misiji EUMAM. Po okončanju nacionalnih procedura, Crna Gora će, u saradnji sa R. Slovenijom, preduzeti dalje korake u cilju realizacije učešća u ovoj misiji.

UN misije

Od 13. I 2023 – 14. IV 2024, u misiji UN MINURSO⁹³, bila je raspoređena jedna oficirka Vojske Crne Gore. Nakon nje, upućena je sledeća oficirka, 12 IV 2024. godine, koja će biti angažovana do aprila 2025. Do sada je u navedenoj misiji učestvovalo ukupno osam pripadnika. U skladu sa prioritarnim politikama Ujedinjenih nacija na povećanju broja žena u misijama Ujedinjenih nacija, VCG od 2020. u navedenu misiju upućuje samo oficirke. Pored navedenog, VCG planira da proširi svoje učešće u misijama pod okriljem UN-a, kroz angažovanje u misiji na Kipru (United Nations

⁹⁰ Na osnovu odluke Skupštine iz jula 2018. o učešću pripadnika VCG u NATO misiji na Kosovu

⁹¹ Skupština je 17. XII 2019. usvojila Odluku o upućivanju pripadnika Vojske Crne Gore u NATO misiju u Republici Irak (NMI), kojom je predviđeno angažovanje do dva pripadnika.

⁹² Vojska Crne Gore je angažovana od avgusta 2010.

⁹³ Vojska Crne Gore učestvuje u misiju Ujedinjenih nacija u Zapadnoj Sahari - MINURSO od 2016. godine. Pripadnici Vojske Crne Gore u misiji UN MINURSO u Zapadnoj Sahari angažovani su u sastavu timova vojnih posmatrača UN-a, koji realizuju patrole radi sagledavanja situacije, kontrole poštovanja mirovnog sporazuma i izveštavanja nadležnih tijela UN-a.

Peacekeeping Force in Cyprus – UNFICYP). U toku je procedura za dobijanje odluke Skupštine o učešću u ovoj misiji.

Strategijski i normativni okvir

Izrađena je Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa Crne Gore (29. IX 2023) u okviru projekta finansiranog od EK - Generalnog direktorata za evropsku civilnu zaštitu i aktivnosti humanitarne pomoći (DG ECHO) kroz poziv za „Pojedinačne grantove državama za upravljanje rizikom od katastrofa (Track 1)”. Procjena sadrži informacije i podatke o tehničkim, finansijskim i administrativnim kapacitetima u Crnoj Gori za vršenje adekvatne procjene rizika, planiranje upravljanja rizicima za prevenciju i pripravnost i mjere za prevenciju i pripravnost rizika. Mjere prevencije i pripravnosti su jasno identifikovane u navedenom dokumentu zajedno sa informacijama o nadležnim organima, organima učesnicima i njihovim zadacima, rasporedom mjera (rokovi, faze), finansijskim i materijalnim sredstvima za planiranje mjera i prioritetima mjera i konsolidovanom bazom podataka o rizicima koji utiču na Crnu Goru.

Vlada je 3. VIII 2023. usvojila Nacionalnu strategiju za upravljanje hemikalijama 2024 – 2026. s predlogom Akcionog plana za period 2024-2025.

Na osnovu Zakona o hemikalijama donijeti su: Pravilnik o dopuni Pravilnika o metodama ispitivanja opasnih svojstava hemikalije („Sl. list CG”, br. 68/17 i 91/23), kojim su prenijete sve izmjene Regulative br. 440/2008 o utvrđivanju ispitnih metoda u skladu s REACH Regulativom; Pravilnik o izmjenama i dopunama Liste klasifikovanih supstanci („Sl. list CG”, broj 116/2023) kojim su prenijete sve izmjene Aneksa VI CLP regulative i Pravilnik o načinu klasifikacije, pakovanja i označavanja hemikalije u skladu sa Globalno harmonizovanim sistemom UN („Sl. list CG”, broj 017/24) kojim su prenijete izmjene CLP regulative.

Vlada je 22. VI 2023. usvojila Akcioni plan za implementaciju Strategije odbrane Crne Gore 2023-2026, koji sadrži četiri strateška cilja, devet operativnih ciljeva, 18 aktivnosti i 43 mjere (indikator rezultata), od kojih se 6 mjera realizuje kontinuirano, tj. svake godine.

Vlada je 15. II 2024. utvrdila Predlog zakona o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti sa Izvještajem o sprovedenoj javnoj raspravi, koji predstavlja preventivni zakonski okvir za neproliferaciju oružja koje može biti napravljeno od nuklearnog i radioaktivnog materijala. Predlog zakona se nalazi u skupštinskoj proceduri.

Vlada je 22. II 2024. usvojila Izvještaj o realizaciji Akcionog plana za implementaciju Strategije odbrane Crne Gore 2023-2026, za 2023. godinu, koji predstavlja prikaz najvažnijih aktivnosti i indikatora rezultata sprovedenih i ostvarenih u 2023. godini, a u cilju implementacije Strategije odbrane. Akcioni plan, u 2023. godini, po strateškim ciljevima, predviđao je realizaciju ukupno 18 mjera sa jasno definisanim indikatorima rezultata za svaki operativni, odnosno, strateški cilj.

Bilans ostvarenih rezultata

Operativno-komunikacioni centar 112 (OKC 112) Direktorata za zaštitu i spašavanje Ministarstva unutrašnjih poslova tokom 2023. ukupno je primio 292.132 poziva i koordinirao sa 54 akcije spašavanja u planinama u kojima su spašene 73 osobe (16 cmogorskih i 57 stranih državljana).

U OKC 112 Direktorata za zaštitu i spašavanje Ministarstva unutrašnjih poslova 15. II 2024. uspostavljen je CECIS sistem – Zajednički sistem komunikacije i informisanja u vanrednim situacijama koji će pojednostaviti i unaprijediti

našu komunikaciju sa Centrom za koordinaciju odgovora na vanredne situacije u Briselu (ERCC), koji funkcioniše u okviru Mehanizma Unije za civilnu zaštitu.

U okviru projekata, podržanih od EU, sprovedeno je nekoliko regionalnih i međunarodnih štabnih i terenskih vježbi na temu reagovanja u slučaju elementarnih nepogoda, većih i drugih nesreća na kojima su se testirale uspostavljene procedure primanja međunarodne pomoći u slučaju katastrofa, kao i uvježbavale procedure iz EU smjernica za Podršku zemlje domaćina (HNS)⁹⁴.

Uništavanje neeksplozivnih ubojnih sredstava (NUS) – Službenici Odsjeka za NUS u okviru Direktorata za zaštitu i spašavanje MUP-a, od 1. I do 31. XII 2023, realizovali su 271 aktivnost na zaštiti od neeksplozivnih ubojnih sredstava i tom prilikom je prikupljeno oko 13.5 tona najrazličitijeg NUS-a. Pored toga, u 62 navrata pružali su asistenciju službenicima Uprave policije (Specijalni policijski tim i Forenzički centar) u vršenju pretrage terena, razoružavanju i transportu eksplozivnih naprava koje su predmeti krivičnih djela. U devet akcija vršili su ronilačke aktivnosti na pretraživanju podmorja i korita rijeka pri traženju NUS-a.

Suprotstavljanje hibridnim prijetnjama

Glavni tipovi hibridnih prijetnji se najčešće odnose na dezinformacije i sajber prijetnje. Kroz sveobuhvatnu primjenu mehanizama hibridnog djelovanja, pojedini državni i nedržavni akteri nastoje da utiču na političke, društvene, bezbjednosne i ekonomske prilike u Crnoj Gori, kako prema javnom mnjenju, tako i kroz podiranje demokratskih procesa, između ostalog i putem sajber napada, kako bi stvorili pogodne uslove u ostvarivanju svojih ciljeva.

Koristeći ranjivosti crnogorskog društva pojedini centri moći u kontinuitetu sprovode snažne hibridne aktivnosti, uglavnom kroz politički, ekonomski, socijalni, vjerski i informativni aspekt. Kao politički odgovor na te prijetnje, Crna Gora je tokom 2022. nekoliko puta upotrijebila mehanizme koji su dostupni, adekvatni i u skladu sa Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima. Iste godine, Crna Gora je, usljed plasiranja dezinformacija, a u skladu sa EU odlukama kojima se Crna Gora kroz mehanizam ZVBP pridružila, ukinula emitovanje ruskih medijskih kuća Russia Today i Sputnik. Kao dodatnu mjeru za podizanje kolektivne svijesti, Crna Gora je na međunarodnim forumima više puta informisala partnere o hibridnim aktivnostima kojima je bila izložena sa ciljem podiranja evropske integracije i demokratskih procesa. S tim u vezi, kao veoma korisna platforma za informisanja i slanje tih poruka sa nivoa visokih međunarodnih zvaničnika je NATO, u prvom redu generalni sekretar, zamjenik generalnog sekretara, pomoćnik za inovacije, hibrid i sajber, kao i portparol. S ekonomskog aspekta, Crna Gora se u kontinuitetu pridružuje svim restriktivnim mjerama, uključujući i osam paketa individualnih i ekonomskih sankcija koje je EU usvojila protiv Rusije nakon napada na Ukrajinu. Kada je u pitanju borba protiv sajber prijetnji, saradujemo sa saveznicima i međunarodnim organizacijama poput NATO i EU. U tom smislu, važnim ocjenjujemo osnivanje i rad Regionalnog centar za sajber bezbjednost i razvoj sajber kapaciteta.

Crna Gora je 2019. ispunila odgovore na Upitnik o hibridnim rizicima, nakon čega smo identifikovali postojeće projekte saradnje, a mapirani su i zajednički projekti u prioritetnim oblastima koje bi u budućnosti EU mogla podržati ekspertski i finansijski, a koje su dostavljeni EU u maju 2020. Interes za daljom konkretizacijom aktivnosti u vezi sa ovim projektom Crna Gora je iskazala i u aprilu 2023, tokom sastanka sa predstavnicima DG NEAR u Podgorici. Odgovor EU još uvijek čekamo. U toku je proces formiranja nove IRK za suprotstavljanje hibridnim prijetnjama, pa predlažemo ponovno pokretanje saradnje u kontekstu Upitnika i dalje konkretizacije koraka ovim povodom.

Strategija o suprotstavljanju hibridnim prijetnjama, koja će biti usvojena do kraja godine, je osnovni strateški dokument kojim se daju smjernice za primjenu postojećih i razvoj novih mjera i aktivnosti, kako bi se na efikasan

⁹⁴ Više informacija o ovim aktivnostima nalazi se u izvještaju za Pregovaračko poglavlje 30 – Vanjski odnosi.

način suprotstavilo širokom spektru hibridnih prijetnji. Ministarstvo odbrane je bilo u obavezi da, u saradnji sa drugim relevantnim resorima (Ministarstvo ekonomskog razvoja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo javne uprave, Direkcija za zaštitu tajnih podataka, Agencija za nacionalnu bezbjednost i Uprava policije), pripremi Strategiju o suprotstavljanju hibridnim prijetnjama do kraja IV kvartala 2023. Nacrt Strategije je pripremljen ali nije finalizovan, te je navedena obaveza planirana za IV kvartal 2024. S obzirom na kadrovske promjene a u cilju ispunjavanja ove obaveze, predviđeno je donošenje nove Odluke o obrazovanju Interresorne komisije za suprotstavljanje hibridnim prijetnjama koja će biti zadužena za pripremu i praćenje implementacije Strategije i pratećeg Akcionog plana.

Kada je u pitanju izgradnja jedinstvenog sistema (whole of government approach) prepoznajemo potrebu daljeg jačanja i unapređenja kapaciteta svih državnih institucija za suprotstavljanje i jačanje otpornosti na ovaj bezbjednosni izazov.

Bezbjednosne procedure za razmjenu i zaštitu tajnih podataka sa EU su regulisane Sporazumom između Crne Gore i Evropske unije o bezbjednosnim procedurama za razmjenu i zaštitu tajnih podataka zaključenim⁹⁵ 2. X 2010. (22010A1002(01)) kao i nacionalnim zakonodavstvom: Zakonom o tajnosti podataka i podzakonskim aktima koji su usklađeni sa Odlukama Savjeta EU o bezbjednosnim pravilima za zaštitu EU tajnih podataka.

Nacionalni katalog mjera za odgovor na krize, koji je usaglašen sa NATO priručnikom za sistem upravljanja krizama. U njemu su jasno definisani nacionalni nosioci odgovora na NATO mjere i aktivnosti koje je neophodno preduzeti za implementaciju mjera kada se aktiviraju od strane NATO, u toku realizacije vježbi iz oblasti upravljanja krizama, ali i tokom stvarnih situacija.

Vježbe i obuke

Obuka jedinica i pripadnika Vojske Crne Gore je u periodu 15. VI 2023 – 1. IV 2024. bila fokusirana na dostizanje, unapređenje i održavanje njihovih sposobnosti, a u cilju kvalitetnog izvršavanja postavljenih zadataka. Aktivnosti su bile usmjerene na osposobljavanje deklariranih jedinica, realizaciju karijernih kurseva, stručno-specijalističko usavršavanje i izučavanje stranih jezika u zemlji i inostranstvu. Pripadnici Vojske su u navedenom periodu učestvovali na brojnim nacionalnim i međunarodnim vježbama, što je bilo od posebnog značaja za dostizanje interoperabilnosti sa savezničkim snagama, ali i unapređenje bilateralne i multilateralne saradnje i razumijevanja.

U periodu 11-12. XII 2023, u Centru za obuku u sudstvu i tužilaštvu uz podršku Kancelarije Ujedinjenih nacija za drtoge i kriminal (UNODC) i nacionalne kontakt tačke iz Ministarstva turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera (MERT) održana je inicijalna obuka predstavnika sudstva, tužilaštva i predstavnika nadležnih institucija u vezi sprovođenja Međunarodne konvencije o sprečavanju akata nuklearnog terorizma.

Tokom 2023. zabilježeno je aktivno učešće u Komitetu Međunarodne agencije za atomsku energiju za ocjenu standarda iz oblasti nuklearne bezbjednosti.

⁹⁵ Agreement between the European Union and Montenegro on security procedures for exchanging and protecting classified information
Official Journal L 260, 02/10/2010 P. 2 - 5

PRILOZI

Aneks 1 – Spisak zakona koje je Skupština donijela u periodu od 15. VI 2023. do 1. IV 2024.

Aneks 2 – Spisak javnih, neprofitnih i komercijalnih emitera 2024.

Aneks 3 – Statistički podaci Uprave za inspekcijske poslove i Tržišne inspekcije.

Aneks 4 – Postupci po žalbama potrošača

Aneks 5 – Spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore za period januar-decembar 2023.

Aneks 6 – Statistika o stranim direktnim investicijama (SDI).

Aneks 7 – Lista sporazuma o ekonomskoj saradnji

ANEKS 1: Spisak zakona koje je Skupština donijela u periodu 15. VI 2023. - 1. IV 2024.

1. Zakon o izmjenama Zakona o budžetu Crne Gore za 2023. godinu;
2. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o popisu stanovništva, domaćinstava i stanova;
3. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma;
4. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore;
5. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o privremenom izdržavanju djece;
6. Zakon o izmjeni Zakona o računovodstvu u javnom sektoru;
7. Zakon o potvrđivanju Sporazuma o priznavanju profesionalnih kvalifikacija za doktore medicine, doktore stomatologije i arhitekte u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini;
8. Zakon o potvrđivanju Sporazuma o priznavanju kvalifikacija u oblasti visokog obrazovanja na Zapadnom Balkanu;
9. Zakon o potvrđivanju Sporazuma o slobodi kretanja na Zapadnom Balkanu sa ličnom kartom;
10. Zakon o budžetu Crne Gore za 2024. godinu;
11. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti;
12. Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o akcizama;
13. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o finansiranju lokalne samouprave;
14. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju;
15. Zakon o izmjeni Zakona o Nacionalnom javnom emiteru Radio i Televizija Crne Gore;
16. Zakon o izmjeni Zakona o visokom obrazovanju;
17. Zakon o izmjeni i dopunama Zakona o privrednim društvima;
18. Zakon o dopunama Zakona o graničnoj kontroli;
19. Zakon o potvrđivanju Sporazuma o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara opšte njege, doktora veterinarske medicine, farmaceuta i babica u kontekstu Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini;
20. Zakon o dopuni Zakona o koncesijama;
21. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o igrama na sreću;
22. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Centralnoj banci Crne Gore;
23. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dobit pravnih lica;
24. Zakon o dopuni Zakona o Agenciji za nacionalnu bezbjednost i
25. Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o Investiciono-razvojnem fondu Crne Gore
26. Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Crne Gore i Vijeća ministara Bosne i Hercegovine o izgradnji međudržavnog mosta preko rijeke Tare na spoju magistralnog puta M-3 na lokaciji Šćepan Polje (Crna Gora) i magistralnog puta M-18 na lokaciji Hum (Bosna i Hercegovina) i priključnih graničnih dionica;
27. Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Vlade Crne Gore i Savjeta ministara Republike Albanije o izgradnji međudržavnog mosta preko rijeke Bojane/Bune;
28. Zakon o potvrđivanju Međunarodne konvencije iz Najrobija o uklanjanju olupina iz 2007. godine.

Emiter	Program ID (naziv medija)	Finansiranje (dominantni izvor)
Javno preduzeće "Radio Televizija Crne Gore"	Prvi program Televizije Crne Gore	Javno (Budžet Crne Gore)
Javno preduzeće "Radio Televizija Crne Gore"	Drugi program Televizije Crne Gore	Javno (Budžet Crne Gore)
Javno preduzeće "Radio Televizija Crne Gore"	Satelitska Televizija Crne Gore	Javno (Budžet Crne Gore)
Javno preduzeće "Radio Televizija Crne Gore"	Parlamentarni program	Javno (Budžet Crne Gore)
Javno preduzeće "Radio Televizija Crne Gore"	Radio Crne Gore / Prvi program	Javno (Budžet Crne Gore)
Javno preduzeće "Radio Televizija Crne Gore"	Radio Crne Gore / Drugi program (Radio 98)	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Andrijevića" d.o.o.	Radio Andrijevića	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Berane" d.o.o.	Radio Berane	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Bijelo Polje" d.o.o.	Radio Bijelo Polje	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Televizija Budva" d.o.o.	Radio Budva	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio i Televizija Cetinje" d.o.o.	Radio Cetinje	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Danilovgrad" d.o.o.	Radio Danilovgrad	Javno (Budžet Crne Gore)
"Javni RD servis Radio Televizija Herceg Novi" d.o.o.	Radio Herceg Novi	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Kotor" d.o.o.	Radio Kotor	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio i Televizija Nikšić" d.o.o.	Radio Nikšić	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Televizija Pljevlja" d.o.o.	Radio Pljevlja	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Tivat" d.o.o.	Radio Tivat	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Televizija Ulcinj" d.o.o.	Radio Ulcinj	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Bar" d.o.o.	Radio Bar	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Rožaje" d.o.o.	Radio Rožaje	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio televizija Podgorica" d.o.o.	Gradski radio	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio i Televizija Nikšić" d.o.o.	Televizija Nikšić	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Televizija Pljevlja" d.o.o.	Televizija Pljevlja	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio Televizija Budva" d.o.o.	Televizija Budva	Javno (Budžet Crne Gore)
"Lokalni javni emiter Radio televizija Rožaje" d.o.o.	Televizija Rožaje	Javno (Budžet Crne Gore)
"Javni RD servis Radio Televizija Herceg Novi" d.o.o.	Televizija Herceg Novi	Javno (Budžet Crne Gore)
"Radio Televizija Podgorica" d.o.o.	Gradska televizija	Javno (Budžet Crne Gore)
"Adria TV" d.o.o.	Adria TV	Komercijalni izvori
"Boin" d.o.o.	TV Boin	Komercijalni izvori
„A plus Media Group " d.o.o.	A Plus TV	Komercijalni izvori
"Lutrija Crne Gore" A.D.	TV 7	Komercijalni izvori
"Nova M" d.o.o.	TV Nova M	Komercijalni izvori
"AST" d.o.o.	TV Prva	Komercijalni izvori
NVO "Društvo za ravnopravnost i toleranciju - AI"	Srpska TV	Komercijalni izvori
"Mir & Teuta" d.o.o.	TV Teuta	Komercijalni izvori
"Televizija Vijesti" d.o.o.	Televizija Vijesti	Komercijalni izvori
"MANIX" d.o.o.	TV MNE SPORT 1	Komercijalni izvori
"MANIX" d.o.o.	TV MNE SPORT 2	Komercijalni izvori
"MANIX" d.o.o.	TV MNE SPORT 3	Komercijalni izvori
"Lipa Media" d.o.o.	TV E	Komercijalni izvori
"MEDIALAB" d.o.o.	TV WOW Montenegro	Komercijalni izvori
"ART Media Group Montenegro" d.o.o.	LH TV	Komercijalni izvori
NVO "Djakomo Adriatic"	Radio Adriatic	Komercijalni izvori
"Antena M" d.o.o.	Radio Antena M	Komercijalni izvori
"Eurogum" d.o.o.	Radio Star FM	Komercijalni izvori
"HIT FM" d.o.o.	Radio S3	Komercijalni izvori
NVO "Društvo za ravnopravnost i toleranciju - AI"	Srpski Radio	Komercijalni izvori
"Jumedia Mont" d.o.o.	Radio D	Komercijalni izvori
"Neboelectronic" d.o.o.	Radio S	Komercijalni izvori
"M.D. Company" d.o.o.	Radio D Plus	Komercijalni izvori
"Media International Corporation" d.o.o.	Radio DRS	Komercijalni izvori
NVO "Hrvatska Krovna Zajednica"	Radio Dux	Komercijalni izvori
"Gresa Trade" d.o.o.	Radio Elita	Komercijalni izvori
"Jupok" d.o.o.	Radio Jupok	Komercijalni izvori
"TDI Radio" d.o.o.	TDI Radio	Komercijalni izvori
"TDM-MIX" d.o.o.	Radio Laki Plus	Komercijalni izvori
"AST" d.o.o.	Radio PLAY Montenegro	Komercijalni izvori
"Radio Zeta" d.o.o.	Radio Zeta	Komercijalni izvori
"083 Vučeljić" d.o.o.	Radio 083	Komercijalni izvori
NVO "Studentska Aktivna Frekvencija Radijske Avangarde"	Radio Krš	Komercijalni izvori
NVO "Stereotip"	City Radio	Komercijalni izvori
"MY NAME" d.o.o.	Radio Titograd	Komercijalni izvori

Emiter	Program ID (naziv medija)	Finansiranje (dominantni izvor)
"Mir & Teuta" d.o.o.	Radio Teuta	Komercijalni izvori
"Oki Air Broadcasting" d.o.o.	Elmag Radio	Komercijalni izvori
"Oki Air Broadcasting" d.o.o.	Mag Radio	Komercijalni izvori
"Radio Televizija Mojkovac" d.o.o.	Radio Mojkovac	Komercijalni izvori
"Oki Air Broadcasting" d.o.o.	EL Radio	Komercijalni izvori
"Oki Air Broadcasting" d.o.o.	Arena radio	Komercijalni izvori
NVO "Mešihat Islamske zajednice u Crnoj Gori"	Radio Fatih	Donacije
NVO "Kulturni centar Homer"	Radio Homer	Donacije
NVO "Udruženje za informativnu i izdavačku djelatnost Radio Svetigora"	Radio Svetigora	Donacije

ANEKS 3

Uprava za inspekcijske poslove – inspekcije koje sprovode inspekcijski nadzor u oblasti zaštite ekonomskih interesa potrošača (u skladu sa Zakonom o zaštiti potrošača i drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača), u izvještajnom periodu, izvršile su ukupno 46.346 inspekcijskih pregleda, u kojima je utvrđeno ukupno 5.545 nepravilnosti, za čije otklanjanje su preduzete propisane upravne, kao i kaznene mjere.

U nadzoru **nad primjenom Zakona o zaštiti potrošača (ZPP)** – Tržišna, Turistička, Inspekcija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Zdravstveno – sanitarna, Metrološka, Elektroenergetska i Termoenergetska inspekcija, u periodu januar 2023 - januar 2024, izvršile su ukupno 23.862 inspekcijskih pregleda. U izvršenim inspekcijskim pregledima je utvrđeno 1.765 nepravilnosti, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (99 ukazivanja i 1.658 rješenja). Za počinjene prekršaje izdato je 2.918 prekršajnih naloga (kojima su izrečene novčane kazne) i podnijeto 5 zahtjeva nadležnim sudovima za pokretanje prekršajnog postupka.

U skladu **sa drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača** (Zakon o potrošačkim kreditima, Zakon o unutrašnjoj trgovini, Zakon o lijekovima, Zakon o energetici i Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda) navedene inspekcije su izvršile 22.484 inspekcijska pregleda, u kojima je utvrđena 3.780 nepravilnost, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (429 ukazivanja i 2.064 rješenja). Za počinjene prekršaje izdato je 4.837 prekršajnih naloga i podnijeta 133 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

Najveći broj kontrola u oblasti zaštite potrošača izvršila je **Tržišna inspekcija** (ukupno 37.850), u kojima je utvrđeno 3.781 nepravilnosti. U skladu sa Zakonom o zaštiti potrošača izvršeno je 23.673 kontrola, u kojima je utvrđeno 1.688 nepravilnosti, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (46 ukazivanja i 1.642 rješenja). Za počinjene prekršaje izdato je 2.836 prekršajnih naloga i podnijeto je 5 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka. U skladu sa drugim zakonima koji sadrže odredbe o zaštiti potrošača (Zakon o potrošačkim kreditima, Zakon o unutrašnjoj trgovini, Zakon o lijekovima, Zakon o energetici i Zakon o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda) Tržišna inspekcija je izvršila 14.177 inspekcijska pregleda, u kojima je utvrđena 2.093 nepravilnost, za čije otklanjanje su izrečene upravne mjere (140 ukazivanja i 1.953 rješenja). Za počinjene prekršaje izdato je 3.120 prekršajnih naloga i podnijeto sedam zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka.

ANEKS 4: Postupci po žalbama potrošača 1. I - 31. XII 2023. godine

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost

U periodu 01. I -31.12.2023. godine Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (EKIP) je primila 316 žalbi korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga. Donijeto je 289 odluka/rješenja: 49 postupaka je okončano donošenjem odluke o usvajanju žalbe, 129 postupaka je okončano donošenjem odluke o odbijanju žalbe zbog neosnovanosti, dok je 71 postupak okončan rješenjima o obustavi postupka iz razloga što je, u međuvremenu, nakon podnošenja žalbi, a uz posredovanje Agencije, operator preinačio svoje odluke, odnosno postupio u skladu sa žalbenim zahtjevima, zbog čega su korisnici odustajali od žalbi. Ovaj broj rješenja o obustavi postupaka, zajedno sa brojem usvojenih žalbi ukazuje da je 120 žalbi riješeno u korist pretplatnika. Jedan broj podnesaka (40) riješeno je na drugi način budući da je utvrđeno da su neblagovremeni, da nema osnova za pokretanje postupka pred Agencijom ili da se odnosi na pitanja čije rješavanje nije u nadležnosti Agencije.

Tokom 2023. zaposleni u Agenciji bili su članovi radne grupe za izradu novog Zakona o elektronskim komunikacijama koji će u potpunosti biti usaglašen sa pravnom tekovinom EU i najboljom evropskom praksom, a naročito sa EU direktivom 2018/1972/EU - Evropski elektronski komunikacioni zakonik (EECC). Takođe su zaposleni u Agenciji bili učesnici okruglih stolova organizovanih tokom 2023. godine u vezi donošenja novog Zakona o zaštiti potrošača u cilju njegovog usaglašavanja sa važećim EU Direktivama.

Tokom 2023. podnijeto je 19 tužbi na odluke Agencije donijetih u postupcima pokrenutim žalbama korisnika. Imajući u vidu da je u toku 2023. godine po žalbama korisnika donijeto 289 odluka procentualno je na 6% od ukupnog broja donijetih odluka izjavljena tužba Upravnom sudu Crne Gore.

Presudama Upravnog suda Crne Gore donijetim tokom 2023. godine 6 tužbi je odbijeno i potvrđene su odluke Agencije, dok je 7 tužbi usvojeno i istima su poništene odluke Agencije. Razlozi za poništenje odluka su uglavnom bili formalne prirode. Na osnovu Presuda kojima su poništene odluke, Agencija je donijela nove u ponovnom postupku.

U istom periodu Vrhovnom sudu Crne Gore podnijeta su 4 Zahtjeva za preispitivanje presuda Upravnog suda donijetih po tužbama na Odluke Agencije, dok je Vrhovni sud Crne Gore donio 3 presude kojima je odbio zahtjeve za preispitivanje presuda Upravnog suda Crne Gore, donijetih u sporovima po tužbama na odluke Agencije.

Napomena: Dio postupaka pokrenutih žalbama korisnika podnijetih tokom decembra 2023. godine nastavljen je u 2024. godini. Isti se nisu mogli okončati budući da je članom 32 Zakona o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore", br. 40/13, 56/13, 2/17 i 49/19) utvrđeno da Savjet Agencije donosi odluke o pravima i zaštiti interesa korisnika, a kako je prethodnim članovima Savjeta mandat istekao 28.12.2023. godine, a Skupština Crne Gore još uvijek nije imenovala nove članove, to Agencija nije u mogućnosti okončati postupke do imenovanja novih članova Savjeta.

Agencija za elektronske medije

U vezi sa radom pružalaca AVM usluga, shodno Zakonu o elektronskim medijima, Agencija za elektronske medije je sproveda ukupno 43 kontrole, postupajući po službenoj dužnosti kao i po prigovorima potrošača. Ukupno je utvrđeno 38 nepravilnosti, u vezi sa čim je donijeto 38 rješenja.

Centralna banka Crne Gore (CBCG)

Centralna banka Crne Gore (CBCG) je u izvještajnom periodu izvršila osam neposrednih kontrola. CBCG je kreditorima kod kojih je u postupku nadzora utvrđeno da ostvareni nivo zaštite potrošača nije na zadovoljavajućem nivou, izrekla sedam mjera pisanog upozorenja, nalažući kreditorima da preduzmu jednu ili više aktivnosti u cilju otklanjanja utvrđenih nepravilnosti. Takođe, nakon utvrđenih nepravilnosti, CBCG je pokrenula prekršajni postupak protiv jednog kreditora i odgovornog lica u njemu.

U okviru redovnih aktivnosti usmjerenih na zaštitu prava korisnika potrošačkih kredita, CBCG je razmotrila i u skladu sa ovlaštenjima postupila po 92 dostavljena prigovora potrošača koji nijesu bili zadovoljni pruženim uslugama kreditora od kojih je 51 procesuirano. CBCG je svim potrošačima ukazala na prava propisana pozitivnim propisima.

Regulatorna agencija za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti

U 2023. primljene su ukupno 3 potrošačke žalbe od kojih jedna žalba na odluku snabdjevača o opravdanosti prigovora i eventualnoj finansijskoj kompenzaciji koju je snabdjevač dužan da plati kupcu po osnovu neispunjavanja minimuma kvaliteta snabdjevanja od strane operatora sistema ili snabdjevača, utvrđenih Pravilima o minimumu kvaliteta isporuke i snabdjevanja električnom energijom, a koja je prihvaćena i dvije žalbe koje se odnose na obustavu isporuke električne energije, od kojih je jedna prihvaćena a jedna odbijena iz procesnih razloga.

ANEKS 5: Spoljnotrgovinska razmjena za 2023.

Poglavlje 30-Vanjski odnosi

PARTNER sve zemlje:
Vrijednost EUR

	Godina	2023:	
Period	CN \ Trgovinski tok	1:uvoz	2:izvoz
jan- decembar:	01:Žive životinje	48,355,199	137,124
	02:Meso i drugi klanicni proizvodi za jelo	143,699,316	25,791,659
	03:Ribe, ljuskari, mekušci i ostali vodeni	22,166,102	107,743
	04:Mlijeko i proizvodi od mlijeka, živinska i pticja jaja, prirodni med, jestivi proizvodi životinskog porijekla, nepomenuti niti obuhvaceni na drugom mjestu	76,942,304	182,511
	05:Proizvodi životinjskog porijekla, na drugom mjestu nepomenuti niti obuhvaceni	692,395	34,815
	06:Živo drveće i druge biljke; lukovice, korijenje i slicno; sijeceno cvijeće i ukrasno lišće	9,235,483	107,773
	07:Povrce, korijenje i krtole za jelo	35,414,289	4,802,937
	08:Voće za jelo, uključujući jezgrasto voće; kore agruma ili dinja i lubenica	42,720,130	2,660,361
	09:Kafa, čaj, mate čaj i začini	19,397,496	1,046,830
	10:Žitarice	12,613,743	173,815
	11:Proizvodi mlinske industrije; slad; skrob; inulin; gluten od pšenice	25,158,598	42,607
	12:Uljano sjemenje i plodovi; razno zmevlje, sjeme i plodovi; industrijsko i ljekovito bilje; slama i stocna hrana (kabasta)	4,759,013	561,169
	13:Seljak; gume, smole i ostali biljni sokovi i ekstrakti	220,865	12,335
	14:Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi na drugom mjestu nepomenuti niti obuhvaceni	70,640	0
	15:Masnoće i ulja životinjskog ili biljnog porijekla i proizvodi njihovog razlaganja; prerađene jestive masnoće; voskovi životinjskog i biljnog porijekla	20,719,220	882,896
	16:Preradevine od mesa, riba, ljuskara, mekušaca ili ostalih vodenih beskicmenjaka	39,655,016	6,230,673
	17:Šećer i proizvodi od šećera	17,246,487	591,882
	18:Kakao i proizvodi od kakaa	34,009,946	2,822,660
	19:Proizvodi na bazi žitarica, brašna, skroba ili mlijeka; poslastičarski proizvodi	77,128,683	682,030
	20:Proizvodi od povrća, voca, uključujući jezgrasto voće, i ostalih dijelova bilja	35,466,952	879,657
	21:Razni proizvodi za ishranu	78,478,834	585,701
	22:Pica, alkoholi i sirce	118,623,130	41,915,385
	23:Ostaci i otpaci prehrambene industrije; pripremljena hrana za životinje	32,308,698	1,540,674

24: Duvan i proizvodi zamjene duvana	38,703,816	0
25: So; sumpor; zemlja i kamen; gips, krec i cement	56,912,081	2,475,083
26: Rude, zgure i pepeo	69,011	22,691,265
27: Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; bitumenozne materije; mineralni voskovi	393,727,329	244,883,349
28: Neorganski hemijski proizvodi; organska ili neorganska jedinjenja plemenitih metala, metala rijetkih zemlji, radioaktivnih elemenata i izotopa	6,399,613	4,774,781
29: Organski hemijski proizvodi	8,658,683	647,227
30: Farmaceutski proizvodi	185,141,608	41,426,360
31: Đubriva	4,498,319	18,700
32: Ekstrati za štavljenje ili bojenje; tanini i njihovi derivati; boje, pigmenti i ostale materije za bojenje; boje i lakovi; kitovi i ostale zaptivne mase; mastila	41,070,300	66,070
33: Etericna ulja i rezinoidi; parfimerijski, kozmeticki i toaletni proizvodi	50,332,246	784,763
34: Sapun, organska površinska aktivna sredstva, preparati za pranje, preparati za podmazivanje, vjestacki voskovi, pripremljeni voskovi, preparati za poliranje i čišćenje, svijece i slicni proizvodi, paste za modelovanje "zubarski voskovi" i zubarski preparat	34,428,265	229,637
35: Bjelancevinaste materije; modifikovani skrobovi; ljepkovi; enzimi	2,978,831	51,277
36: Eksplozivi; pirotehnicki proizvodi; šibice; piroforne legure; zapaljivi preparati	4,222,857	3,395,367
37: Proizvodi z afotografske ili kinematografske svrhe	1,017,833	0
38: Razni proizvodi hemijske industrije	32,496,695	108,203
39: Plasticne mase i proizvodi od plasticnih masa	103,223,752	4,985,728
40: Kaucuk i proizvodi od kaucuka i gume	33,793,189	216,804
41: Sirova sitna i krupna koža, sa dlakom ili bez dlake (osim krzna) i štavljena koža	41,981	2,097,646
42: Proizvodi od kože, sedlarski i saracki proizvodi, predmeti za putovanje, rucne torbe i slicni kontejneri i proizvodi od životinjskih crijeva (osim svilenog ketguta)	21,159,571	243,818
43: Prirodno i vještacko krzno; proizvodi od krzna	433,811	715
44: Drvo i proizvodi od drveta; drveni ugalj	54,763,929	49,700,438
45: Pluta i proizvodi od plute	524,268	1,280
46: Proizvodi od slame, esparta ili ostalih materijala za pletariju; korparskih i pletarskih proizvoda	526,247	320
47: Celuloza od drveta ili drugih vlaknastih celuloznih materijala; hartija i karton (otpaci i ostaci) za ponovnu preradu	37,128	1,160,241
48: Hartija i karton; proizvodi od hartijine pulpe, hartije ili kartona	49,931,350	3,466,284
49: Štampane knjige, novine, slike i ostali proizvodi graficke industrije, rukopisi, kucani tekstovi i planovi	13,037,033	1,797,056
50: Svila	7,342	0

51:Vuna, fina ili gruba životinjska dlaka, predivo i tkanine od konjske dlake	50,971	9,895
52:Pamuk	734,640	83,904
53:Ostala biljna tekstilna vlakna; predivo od hartije i tkanine od prediva od hartije	92,711	8,971
54:Vještacki ili sintetički filamenti	1,338,733	4,559
55:Vještacka ili sintetička vlakna, sječena	788,536	13,012
56:Vata, filc i netkani materijal; specijalna prediva; kanapi, užad, konopci i kablovi i proizvodi od njih	3,434,756	17,606
57:Tepisi i ostali tekstilni podni pokrivači	5,909,010	173,793
58:Specijalne tkanine; taftovani tekstilni proizvodi; cipke; tapiserije; pozamanterija, vez	184,942	371
59:Tekstilne tkanine, impregnisane, premazane, prevučene, prekrivene ili laminirane, tekstilni proizvodi pogodni za tehničke svrhe	1,614,822	35,687
60:Pleteni ili kukicani materijali	785,816	1,107
61:Odjeca i pribor za odjecu, pleteni ili kukicani	43,221,315	444,480
62:Odjeca i pribor za odjecu, osim pletenih ili kukicanih proizvoda	73,367,299	5,182,643
63:Ostali gotovi proizvodi od tekstila; setovi, iznošena, dotrajala odjeca i dotrajali proizvodi od tekstila; krpe	16,419,365	646,922
64:Obuća, kamašne i slični proizvodi; dijelovi tih proizvoda	52,825,464	773,876
65:Šeširi, kape i ostale pokrivke za glavu i njihovi dijelovi	2,341,909	30,281
66:Kišobrani, suncobrani, štapovi, štapovi-stolice, bicevi, korbaci i njihovi dijelovi	2,314,446	16,476
67:Perje i paperje, preparirano i proizvodi izradjeni od perja i paperja; vještacko cvijeće; proizvodi od ljudske kose	775,689	11,143
68:Proizvodi od kamena, gipsa, cementa, betona, azbesta, liskuna ili sličnih materijala	29,381,853	2,771,965
69:Keramicki proizvodi	47,780,153	415,019
70:Staklo i proizvodi od stakla	38,697,742	2,850,165
71:Prirodni ili kultivisani biseri, drago ili poludrago kamenje, plemeniti metali, metali platirani plemenitim metalima, i proizvodi od njih; imitacije nakita; metalni novac	22,960,732	10,454,755
72:Gvožđe i celik	58,268,307	3,830,593
73:Proizvodi od gvožđa i celika	113,737,125	9,202,365
74:Bakar i proizvodi od bakra	3,910,131	5,529,277
75:Nikl i proizvodi od nikla	46,140	0
76:Aluminijum i proizvodi od aluminijuma	92,686,605	78,071,631
78:Olovo i proizvodi od olova	81,585	97,312
79:Cink i proizvodi od cinka	302,160	1,934
80:Kalaj i proizvodi od kalaja	27,273	0
81:Ostali prosti metali; kremeti; proizvodi od njih	504,871	99,953
82:Alati, nožarski proizvodi, kašike i viljuške, od prostih metala; njihovi dijelovi od prostih metala	11,714,388	145,804
83:Razni proizvodi od prostih metala	16,908,610	187,509

	84:Nuklearni reaktori, kotlovi, mašine i mehanicki uređaji i njihovi djelovi	286,100,994	24,844,264
	85:Elektricne mašine i oprema i njihovi djelovi; aparati za snimanje i reprodukciju zvuka;televizijski aparati za snimanje i reprodukciju slike i zvuk, djelovi i pribor za te proizvode	238,406,457	12,550,345
	86:Sinska vozila i njihovi djelovi; željeznicki i tramvajski kolosjecni sklopovi i pribor i njihovi djelovi, mehanicka i elektromehanicka signalna oprema za saobraćaj svih vrsta	5,408,606	2,852,482
	87:Vozila, osim željeznickih ili tramvajskih šinskih vozila i njihovi djelovi i pribor	335,310,854	16,032,515
	88:Vazduhoplovi, kosmicke letjelice i njihovi djelovi	5,179,041	10,240,699
	89:Brodovi, camci i plovece konstrukcije	14,826,265	892,676
	90:Opticki, fotografski, kinematografski, mjerni, kontrolni, precizni, medicinski i hirurški instrumenti i aparati; njihovi djelovi i pribor	47,314,327	3,517,436
	91:Casovnici i njihovi djelovi	10,816,536	468,473
	92:Muzicki instrumenti, djelovi i pribor ovih proizvoda	974,190	126,205
	93:Oružje i municija; njihovi djelovi i pribor	2,853,726	1,311,716
	94:Namještaj, posteljina, madraci, nosaci madraca, jastuci i slicni punjeni proizvodi; lampe i druga svjetleca tijela, na drugom mjestu nepomenuti ili ukljuceni; osvijetljeni znaci, osvijetljene plocica imenima i slicno, montažne zgrade	121,121,717	2,654,293
	95:Iracke, rekviziti za društvene igre i sport; njihovi djelovi i pribor	32,625,336	532,065
	96:Razni proizvodi	30,068,425	29,648
	97:Predmeti umjetnosti, kolekcija i starina	151,282	89,770
	99:Nerazvrstani	0	908
	HS-2:	3,807,585,48 2	674,272,152

Izvor podataka: Monstat

ANEKS 6: Razmjena podataka u oblasti stranih direktnih investicija
Ukupan priliv stranih direktnih investicija u Crnoj Gori - po zemljama 01. I - 30. XII 2023.*, u 000 eura

Zemlja**	Ukupno	Priliv po osnovu ulaganja nerezidenata u Crnu Goru			Priliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo		
		Investicije u domaća preduzeća i banke	Prodaja nepokretnosti u Crnoj Gori	Ulaganje stranog kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanjski dug)	Smanjenje kapitala u stranim bankama i preduzećima	Prodaja nepokretnosti u inostranstvu	Povraćaj domaćeg kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanjski dug)
	1(2+3+4+5+)	2	3	4	5	6	7
Srbija	125,266.56	13,479.	78,304.25	29,666.23	1,130.00	2,100.26	586.57
Ruska Federacija	112,506.57	30,819.	55,952.72	25,519.94	0.00	0.00	214.55
Turska	85,263.41	4,416.2	50,936.29	29,253.87	0.00	0.00	657.01
Njemačka	72,877.23	8,559.0	51,193.07	12,877.82	0.00	60.00	187.30
Švajcarska	64,871.78	9,289.9	13,378.26	42,153.61	0.00	0.00	50.00
SAD	53,440.46	3,485.1	34,307.14	15,648.21	0.00	0.00	0.00
Ujedinjeni Arapski Kipar	40,200.44	-	12,573.52	25,249.09	3,664.80	0.00	212.34
Kipar	36,031.09	5,523.4	8,102.19	8,249.71	9,063.95	0.00	5,091.81
Austrija	24,872.06	2,784.8	11,350.26	10,736.98	0.00	0.00	0.00
Ukrajina	19,127.40	1,452.1	15,219.61	2,434.42	0.00	0.00	21.25
Velika Britanija	14,346.12	241.49	9,071.83	5,012.80	0.00	0.00	20.00
Francuska	13,302.59	348.89	5,620.76	7,332.94	0.00	0.00	0.00
Luksemburg	13,025.16	4,823.0	3,927.43	4,274.72	0.00	0.00	0.00
Češka	12,071.39	339.97	11,498.53	232.89	0.00	0.00	0.00
Bosna i Hercegovina	11,779.00	109.25	8,055.83	1,636.38	0.00	320.40	1,657.14
Kosovo	11,323.57	1,351.2	6,565.64	3,406.73	0.00	0.00	0.00
Poljska	10,854.53	2,149.9	7,632.20	1,072.26	0.00	0.00	0.10
Holandija	9,859.16	2,841.3	4,310.72	1,207.13	0.00	0.00	1,500.00
Slovenija	9,478.42	111.01	3,536.99	1,421.66	2,138.11	0.00	2,270.65
Kazahstan	8,554.42	304.38	7,687.72	562.32	0.00	0.00	0.00
Izrael	7,555.83	60.48	3,807.85	3,663.50	0.00	0.00	24.00
Malta	7,280.78	0.00	220.48	7,060.30	0.00	0.00	0.00
Mađarska	6,919.97	80.03	2,407.61	4,432.33	0.00	0.00	0.00
Kanada	6,794.15	637.33	6,072.70	51.48	0.00	24.96	7.68
Australija	6,348.84	500.00	5,689.65	159.19	0.00	0.00	0.00
Monako	5,844.45	0.00	5,172.45	672.00	0.00	0.00	0.00
Hrvatska	5,644.26	352.88	3,410.44	1,657.99	0.00	0.00	222.95
Italija	5,543.22	448.85	1,385.66	1,359.29	0.00	0.00	2,349.42
Slovačka	4,896.47	1,228.8	3,594.23	73.44	0.00	0.00	0.00
Bugarska	4,267.57	0.00	1,067.57	3,200.00	0.00	0.00	0.00
Jermenija	3,559.13	398.60	1,736.75	1,423.78	0.00	0.00	0.00
Oman	3,025.77	0.00	4.92	3,020.85	0.00	0.00	0.00
Bjelorusija	2,933.58	413.00	1,902.77	605.31	0.00	0.00	12.50
Litvanija	2,759.54	74.85	2,495.13	189.56	0.00	0.00	0.00
Španija	2,518.04	211.79	862.34	1,433.91	0.00	0.00	10.00
Belgija	2,324.36	0.00	2,173.92	150.44	0.00	0.00	0.00
Švedska	2,254.38	419.92	1,555.15	279.31	0.00	0.00	0.00

Hong Kong	2,176.28	-0.17	2,126.45	50.00	0.00	0.00	0.00
Grčka	2,057.59	64.00	1,960.43	33.16	0.00	0.00	0.00
Rumunija	1,947.52	0.00	1,846.78	100.74	0.00	0.00	0.00
Kirgistan	1,842.19	220.00	1,440.39	181.80	0.00	0.00	0.00
Lihtenštajn	1,657.36	0.00	657.36	1,000.00	0.00	0.00	0.00
Danska	1,540.65	1.48	181.30	1,357.87	0.00	0.00	0.00
Sjeverna	1,444.62	334.68	769.11	340.83	0.00	0.00	0.00
Estonija	1,164.55	139.84	897.97	126.74	0.00	0.00	0.00
Jordan	1,123.67	0.00	675.45	448.22	0.00	0.00	0.00
Albanija	1,097.68	49.76	670.18	206.91	0.00	0.00	170.83
Katar	1,024.10	0.00	506.56	517.54	0.00	0.00	0.00
Novi Zeland	870.48	0.00	794.97	0.51	0.00	0.00	75.00
Malezija	852.00	0.00	150.00	702.00	0.00	0.00	0.00
Norveška	747.97	99.80	586.15	15.82	0.00	46.20	0.00
Djevičanska	670.00	0.00	40.00	630.00	0.00	0.00	0.00
Letonija	660.72	0.00	590.22	70.50	0.00	0.00	0.00
Saudijska Arabija	590.67	0.00	379.01	211.66	0.00	0.00	0.00
Moldavija	541.38	0.00	541.38	0.00	0.00	0.00	0.00
Irska	538.71	0.00	82.76	455.95	0.00	0.00	0.00
Gruzija	477.04	0.00	426.06	47.33	0.00	0.00	3.65
Južna Afrika	397.34	0.00	290.61	106.73	0.00	0.00	0.00
Ostale zemlje***	4,045.92	-	4,776.81	666.13	0.00	0.00	6.00
Ukupno	856,990.15	95,263.	463,174.54	264,652.83	15,996.86	2,551.82	15,350.75

Izvor: CBCG

*Preliminarni podaci

**Izvor podataka je platni promet sa inostranstvom (ITRS) i podaci su dati prema zemljama plaćanja.

*** Zemlje sa najmanjim investicijama čiji je zbir stranih direktnih investicija manji od 0,5% ukupnog priliva stranih direktnih investicija u Crnoj Gori.

Ukupan priliv stranih direktnih investicija u Crnoj Gori iz zemalja EU - po zemljama 01. I - 31. XII 2023*, u 000 eura

Zemlje**	Ukupno	Priliv po osnovu ulaganja nerezidenata u Crnu Goru			Priliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo		
		Investicije u domaća preduzeća i banke	Prodaja nepokretnosti u Crnoj Gori	Ulaganje stranog kapitala koji ne povećava osnovni kapital (interkompanijski dug)	Smanjenje kapitala u stranim bankama i preduzećima	Investicije u domaća preduzeća i banke	Prodaja nepokretnosti u Crnoj Gori
	1(2+3+4+5)	2	3	4	5	6	7
Austrija	24.872.06	2.784.82	11.350.2	10.736.98	0.00	0.00	0.00
Belgija	2.324.36	0.00	2.173.92	150.44	0.00	0.00	0.00
Bugarska	4.267.57	0.00	1.067.57	3.200.00	0.00	0.00	0.00
Češka	12.071.39	339.97	11.498.5	232.89	0.00	0.00	0.00
Danska	1.540.65	1.48	181.30	1.357.87	0.00	0.00	0.00
Estonija	1.164.55	139.84	897.97	126.74	0.00	0.00	0.00
Francuska	13.302.59	348.89	5.620.76	7.332.94	0.00	0.00	0.00
Grčka	2.057.59	64.00	1.960.43	33.16	0.00	0.00	0.00
Holandija	9.859.16	2.841.31	4.310.72	1.207.13	0.00	0.00	1.500.00
Hrvatska	5.644.26	352.88	3.410.44	1.657.99	0.00	0.00	222.95

Irska	538,71	0,00	82,76	455,95	0,00	0,00	0,00
Italija	5.543,22	448,85	1.385,66	1.359,29	0,00	0,00	2.349,42
Kipar	36.031,09	5.523,43	8.102,19	8.249,71	9.063,95	0,00	5.091,81
Letonija	660,72	0,00	590,22	70,50	0,00	0,00	0,00
Litvanija	2.759,54	74,85	2.495,13	189,56	0,00	0,00	0,00
Luksemburg	13.025,16	4.823,01	3.927,43	4.274,72	0,00	0,00	0,00
Mađarska	6.919,97	80,03	2.407,61	4.432,33	0,00	0,00	0,00
Malta	7.280,78	0,00	220,48	7.060,30	0,00	0,00	0,00
Norveška	747,97	99,80	586,15	15,82	0,00	46,20	0,00
Njemačka	72.877,23	8.559,04	51.193,0	12.877,82	0,00	60,00	187,30
Poljska	10.854,53	2.149,97	7.632,20	1.072,26	0,00	0,00	0,10
Rumunija	1.947,52	0,00	1.846,78	100,74	0,00	0,00	0,00
Slovačka	4.896,47	1.228,80	3.594,23	73,44	0,00	0,00	0,00
Slovenija	9.478,42	111,01	3.536,99	1.421,66	2.138,11	0,00	2.270,65
Španija	2.518,04	211,79	862,34	1.433,91	0,00	0,00	10,00
Švedska	2.254,38	419,92	1.555,15	279,31	0,00	0,00	0,00
Zemlje EU- ukupno	255.437,96	30.603,69	132.490,31	69.403,46	11.202,06	106,20	11.632,23
Učešće EU ukupnom prilivu SDI u Crnoj Gori	29,8%	3,6%	15,5%	8,1%	1,3%	0,0%	1,4%

Izvor: CBCG

*Preliminarni podaci

**Izvor podataka je platni promet sa inostranstvom (ITRS) i podaci su dati prema zemljama plaćanja

ANEKS 7: Lista sporazuma o ekonomskoj saradnji

Naziv države	CRNA GORA
--------------	------------------

Broj.	Naziv sporazuma	Status ("potpisan" ili "na snazi")	Datum potpisivanja (dd/mm/god)	Datum stupanja na snagu (dd/mm/yyyy)
1.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Savjeta ministara Republike Albanije o ekonomskoj saradnji	Na snazi	24/02/2015	20/11/2015
2.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Argentine o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji	Na snazi	6/06/2016	17/01/2017
3.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Azerbejdžan o ekonomskoj saradnji	Na snazi	16/09/2011	03/10/2012
4.	Sporazum između Republike Crne Gore i Republike Bugarske o ekonomskoj saradnji	Na snazi	30/05/2007	30/05/2007
5.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Slovačke o ekonomskoj saradnji	Na snazi	25/03/2014	09/06/2015
6.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Hrvatske o ekonomskoj saradnji	Na snazi	19/02/2013	01/10/2013
7.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Rumunije o ekonomskoj saradnji	Na snazi	27/11/2013	14/05/2014
8.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Ujedinjenih Arapskih Emirata o ekonomskoj saradnji	Na snazi	06/07/2011	30/07/2012
9.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Slovenije o ekonomskoj saradnji	Na snazi	05/09/2011	28/04/2012
10.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Češke o ekonomskoj i industrijskoj saradnji	Na snazi	27/04/2011	22/09/2011
11.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Makedonije o ekonomskoj saradnji	Na snazi	22/10/2010	14/09/2011
12.	Sporazum između Vlade Republike Crne Gore i Vlade Narodne Republike Kine o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji	Na snazi	29/09/2006	Sporazum o konsolidaciji statusa ugovornih strana između Crne Gore i Narodne Republike Kine stupio je na

				snagu 1. marta 2013. godine.
13.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Srbije o ekonomskoj saradnji	Na snazi	29/10/2009	10/09/2010
14.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Turske o ekonomskoj saradnji	Na snazi	11/12/2009	25/11/2010
15.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Države Katara o ekonomskoj, komercijalnoj i tehničkoj saradnji	Na snazi	17/02/2009	18/09/2009
16.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Mađarske o ekonomskoj saradnji	Na snazi	03/10/2008	29/03/2012
17.	Sporazum o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji između SRJ i Švajcarske Konfederacije	Na snazi	21/11/2001	Preuzimanje sukcesijom Konsolidacija statusa ugovornih strana između Crne Gore i Švajcarske Konfederacije zaključena je u obliku razmjene nota datiranih 29. juna i 10. jula 2007. godine.
18.	Sporazum između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Kraljevine Španije o ekonomskoj i industrijskoj saradnji	Na snazi	20/11/1986	25/11/1987
19.	Sporazum o ekonomskoj, industrijskoj i tehničkoj saradnji između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Belgijsko-luksemburške ekonomske unije	Potpisan, nije na snazi	17/05/1967	Preuzimanje sukcesijom koja je zaključena razmjenom nota 5. juna 2008. godine
20.	Član 8 Dugoročnog sporazuma o ekonomskoj saradnji i trgovinskoj razmjeni između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Kraljevine Grčke	Na snazi	01/10/1960	Sporazum između Crne Gore i Republike Grčke o nasljeđivanju bilateralnih ugovora, zaključen razmjenom nota od 4. i 28. oktobra 2011. godine. Odluka o objavljivanju ovog sporazuma objavljena je u "Službenom listu Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 17/2011 od 28.12.2011.

21.	Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Koreje o ekonomskoj saradnji	Potpisan	05/11/2021	Nije na snazi
22.	Sporazum između Savezne Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Austrije o privrednoj, poljoprivrednoj, industrijskoj, tehničkoj i tehnološkoj saradnji	Na snazi	12/10/2001	Preuzimanje sukcesijom koja je zaključena razmjenom nota 5. juna 2008. godine
23.	Ugovor o privrednoj saradnji između FNRJ i Njemačke	Na snazi	10/03/1956	Preuzimanje sukcesijom Sporazum između Crne Gore i Savezne Republike Njemačke o regulisanju bilateralnih ugovornih odnosa zaključen razmjenom diplomatskih nota od 31. marta 2011. godine. Odluka o objavljivanju ovog sporazuma objavljena je u "Službenom listu Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 1/2012 od 26.1.2012.
24.	Sporazum o ekonomskoj i trgovinskoj saradnji između Vlade Crne Gore i Vlade Regije Abruco	Na snazi	13/12/2011	Zakon o potvrđivanju ovog sporazuma objavljen je u "Službenom listu Crne Gore - Međunarodni ugovori" broj 9/2012 od 29. juna 2012. godine. Ovaj sporazum stupio je na snagu 16. jula 2012. godine.
25.	Sporazum između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Ukrajine o trgovinskoj i ekonomskoj saradnji.	Na snazi	01/08/1995	Preuzimanje sukcesijom Sporazum o statusu bilateralnih sporazuma između Crne Gore i Ukrajine iz 2019. godine. Odluka o objavljivanju sporazuma objavljena je u "Službenom listu Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 11/2019 od 20.12.2019.